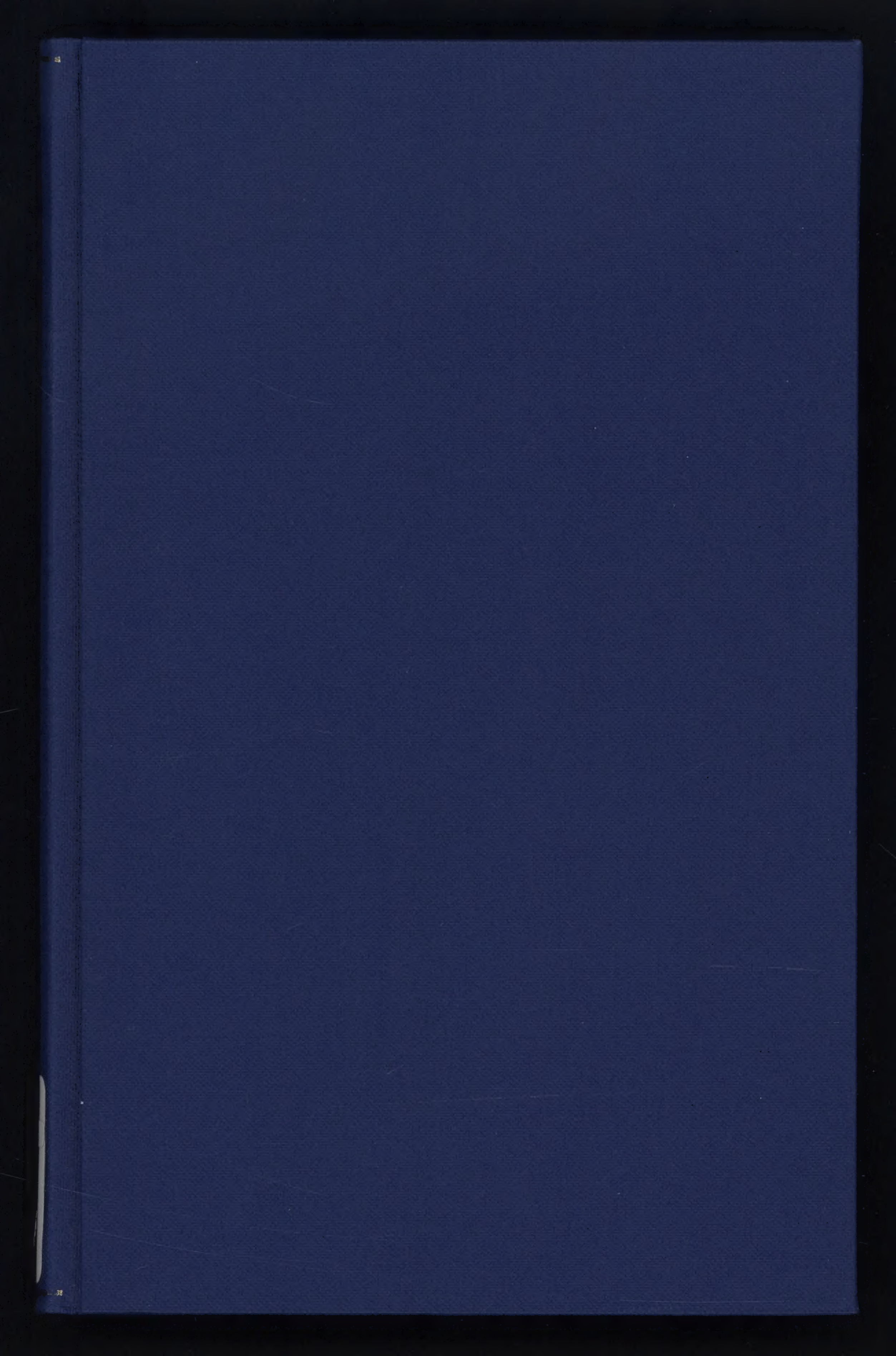

ČASOPIS

MATICE MORAVSKÉ.

HLAVNÍ REDAKTOŘI:

VINCENC BRANDL. — FRANT. BARTOŠ.

ODPOVĚDNÝ REDAKTOR:

FRANTIŠEK KAMENÍČEK.

HLAVNÍ SPOLUPRACOVNÍCI:

FRANT. A. SLAVÍK. — FRANT. JAR. RYPÁČEK.

24

ROČNÍK ČTYŘIADVACÁTÝ.

V BRNĚ 1900.

TISKEM MORAVSKÉ AKC. KNIHTISKÁRNY. — NÁKLADEM MATICE MORAVSKÉ

THE GETTY CENTER
LIBRARY

Obsah ročníku XXIV.

A. Články.

B. Umělecké a vědecké zprávy.

C. Literatura.

D. Nová díla.

E. Časopisy.

F. Zpráva o činnosti Matice moravské za r. 1899. — Účty Matice moravské za rok 1899. II., str. 209—212.

G. Zasláno. — Prosba.

Jak za starých dob čeština znenáhla stala se jazykem jednacím (úředním, diplomatickým) v zemích koruny České.

Napsal Josef Bartocha.

Za našich dob, kdy s takovým úsilím domáháme se toho, aby jazyk náš v zemích koruny České nabyl svého práva přirozeného, není zajisté nezajímavo, poohlednouti se do minulosti historicky zajištěné a pozorovati process a zápas poněkud podobný, jejž podstoupiti bylo jazyku našemu koncem XIV. a začátkem XV. století ve vlastech našich s jazykem latinským, tehdy všeobecně diplomatickým, a s jazykem německým, sokem jazyka našeho z přílišné přízně a náklonnosti mnohých panovníků našich k osadníkům německým, přivolaným do Čech a na Moravu na sesílení moci královské a důchodů královských proti vzmáhající se síle stavu panského a rytířského. Latina byla ovšem za věku středního po celé střední Evropě jazykem vzdělanců a diplomatův, a není tudíž divno, že též u nás při dvoře královském v Praze stala se jazykem diplomatickým nejen ve styku zahraničném s cizími státy, nýbrž i v agendě domácí vnitř hranic koruny České; byloť u nás totéž, co bylo nebo bývalo i jinde. Všeliké listiny, jež vycházely z kanceláře královské, složeny byly po latinsku, ať se jimi nařizovalo něco stavům nebo jednotlivcům, ať udílely se výsady městům nebo klášterům a kostelům, zkrátka všechny takové písemnosti bývaly latinské. Ale vedle latiny téže platnosti nabyla dříve němčina nežli čeština. „Kterak něco tak divného mohlo se státi ve státě Českém?“ zeptá se s údivem nejeden čtenář český. Věc tuto na první pohled nepřirozenou snadno nám vysvětlí dějiny.

I.

Panovníci čeští z rodu Přemyslova, počínajíc zejména Přemyslem I. Otakarem (1197—1230), pro stálé politické styky s říší Německou mívali v kanceláři své také Němce, obyčejně stavu duchovního; jelikož pak často za ženy pojímali princezny německé, tu při dvoře jednak družinou těchto kněžen sesiloval se živel německý, jednak i německým vychováním potomků královských, kteří od matek svých nejenom se naučili jazyku německému, nýbrž také si jej oblíbili i s mravy a spůsoby německými[1]), dávajíce tak i zároveň špatný příklad šlechtě české. Když královský dvůr český (Václav I., Přemysl II. Otakar) shromažďoval a štědře podporoval milostné básníky německé (král Václav I. (1230—1253) sám prý skládal milostné písničky německé), šlechta řídíc se touto modou činila podobně: podporovala též německé pěvce, oblíbila si německý jazyk a mluvila i dopisovala si po německu. Tak na př. Remunt z Lichtemburka a Vítkovci, kteří si brávali za manželky německé šlechtičny z Bavor a z Rakous, vydávali listy německé.[2]) Také kláštery, jež bývaly osazovány mnichy z pravidla

[1]) Kdož by si tu s trpkostí nevzpomněl slov Šafaříkových, jenž za druhou hlavní vadu slovanskou uvádí „nezřízené milování cizozemštiny“, k níž od věků lnula srdce slovanská, tak že jim vše přespolní vždy bylo pochotnější nežli domácí, „cizí jazyk a způsob živobytí vždy příjemnější nežli vlastní a mateřský.“ Obšírně vyličují tyto neblahé poměry Palacký v Dějinách národu českého, na př. v knize V., článku 2. str. 151—152 (vyd. II. z r. 1863), 191; v knize VI., II. díle, čl. 3 na str. 20, 166; v knize VII., článku 1., na str. 234 a j.; Václ. Vl. Tomek v „Dějích království českého“ (VI. vyd. z r. 1891) na str. 79—80, 87—90, 101—105, 150—151; Dr. Zikmund Winter v „Kulturním obraze českých měst“, v díle I, na str. 137—138.

[2]) Jak hluboce tento zlozvyk a tato móda později se zakořenily, můžeme stopovati na př. v diplomatáři moravském (Codex diplomat. Mor.). Ještě ke konci 14. století šlechticové moravští někteří neostýchají se místo obvyklé latiny skládati listiny po německu, třebas velká většina šlechty moravské píše po latinsku. Tak na př. Hynek z Lipé prodává pánům z Kravař svůj statek v Krumlově r. 1369 listinou něm. (Codex dipl. Mor. X., 102). Henzl z Kovalovic pohání Svrče ze Zdůnek před lenní právo 1370 (tamtéž X., 145); Bohuněk ze Stihnic prodává statek Maříkovi z Onšova 1371 (X., 145-146); Bušek z Myslibořic zaměňuje podíl s bratrem 1373 (tamt. X., 206); Zdeněk ze Šternberka zajišťuje věno své paní 1373 (X., 229); něm. kvitance Markéty, ženy Lucka z Lulče 1375 (XI., 2); Beneš z Kravař ručí paní Sezemové z Čalonic (XI., 27) r. 1376; Jan a Jaroslav z Mezeříče prodávají hrad Janštein panu Jindř. z Hradce r. 1383 (XI., 287); Štěpán z Dobruše přiznává se k dluhu 1384 (XI., 298); také Smil ze Šternberka r. 1385 píše něm. (XI., 325); Přibík z Polan r. 1387 (XI.,

z Němec přivolanými, šířili němčinu na svém panství a ve svém okolí. A v tuto dobu snažili se též panovníci, aby se obohatili rychlým vzděláním velikých částí země lesem zarostlých a králům příslušných a nabyli zároveň živlem sobě oddaným posily proti šlechtě; aby přilákali potřebných obdělavatelů z Němec, nadali osadníky německé výsadami a výhodami většími než vlastní obyvatelstvo české, nechali jim jejich právo německé s odvoláním do Němec, a bylo-li v některých městech i obyvatelstvo české, podřídili je právu německému; podřídili tato města královská přímo sobě.

Měšťané němečtí už z domova nemajíce Slovanů ve vážnosti, u nás pak nad lid domácí jsouce přízní vyznamenáváni a ve všem dostávajíce výhody a přednost před obyvatelstvem domácím, hrdě a sebevědomě hlásili se k národu svému, lpěli pevně jak na svých právech a výsadách, tak i mravech a jazyku svém, jehož literatura tehdy honosila se krásným rozkvětem. Ježto původní zřízení a správa domácí byla jim úplně ponechána a právo německé i na dále poutalo je k původní vlasti (neboť odvolání za naučení dálo se do Němec) a pěstovalo i konalo se i dále původním (t. j. německým) jazykem, obraceli se v rozličných potřebách úředních ke dvoru královskému (nebo na Moravě k markrabatům) i svým vlastním jazykem. Při dvoře královském a dvorech markraběcích nemělo se jim to za zlé pro okolnosti dříve vylíčené; vždyť i králové byli znalí jazyka německého, a někteří oblíbili si jej snad i více než svou řeč mateřskou, v kanceláři královské byli též mužové řeči německé znalí, noví osadníci z příčin politických těšili se z větší přízně než obyvatelstvo domácí, proto kancelář královská vedle obvyklých přípisů latinských nerozpakovala se vyřizovati podání a žádosti německé také jazykem německým. Není ovšem mým úkolem, abych tu dopodrobna vypočítával, jak a kterak se to dálo; odvádělo by mne to od cíle. Jen tolik připomenu, že první list německý z kanceláře královské vyšel r. 1307 (Ottův Slovník Nauč., IV., 254). A tu přihodila se anomalie téměř neuvěřitelná, ale skutečná: že v Čechách a na Moravě za českých panovníků jednalo se jazykem latinským a německým, zvláště za posledních Přemyslovců,

450); Jindřich z Hradce městu Telči 1387 (XI., 387); Jakub z Opolčíc r. 1388 (XI., 430); Ondřej ze Želetic r. 1390 (XI., 517), kdy již čeština silně se hlásila k právu svému.

za Jindřicha Korutanského a Jana Lucemburského. Mohl proto vším právem napsati současný kronikář Petr Žitavský, že „ve všech téměř městech království a před králem více oblíben jest jazyk německý než český na ten čas“. V ty neblahé doby některým se zdálo, jakoby jazyk český měl vyhynouti; že tyto nepřirozené poměry a útisky svého rodného hlaholu tehdejší uvědomělí Čechové nesli těžce, ozvuky toho čtou se v současných spisech českých snad až upřílišené, ale přece jen podávající věrný obraz své doby. Takové stesky na četných místech prudkými slovy projevuje Dalimil[1]; také skladatel Alexandreidy, skladatel legendy o Jidáši a legendy o Anselmovi vyslovují odpor proti Němcům.

II.

Tak ke konci století XIII. a ve století XIV. vznikl mocný proud proti jazyku německému, podmíněný jednak upřímnou láskou k národu svému některých věrných synů vlasti,[2]) jednak —

[1]) Tak už Libuše prorokuje, že jazyk český dlouho nepotrvá, bude-li cizozemec vlásti Čechům a napomíná Čechy:

„Češte své, ač i krastavo,
nedaj v své cuzozemci, česká hlavo!“

Mluvě o kněžně Boženě Dalimil káře zvyk knížat českých, že si brávali Němkyně za ženy a vypisuje škodlivé následky toho zvyku. (Zajímavo jest, že o sto let později touž myšlenku projevuje mistr Jan Hus ve „Výkladě desatera božieho přikázanie“ v kap. 40. [Erben I. 133, Sebr. sp. m. J. H.], řka: „Také mají sě [kniežata, páni, rytieři, vládyky, měštěné] postaviti, aby česká řeč nehynula; pojme-li Čech Němkyni, aby děti ihned sě česky učily a nedvojily řeči; neb řeči dvojenie jest hotové záviděnie, roztrženie, popuzenie, svár.“) Záhubu Přemysla II. Otakara hlavně připisuje tomu, že proti pánům českým hrazená města osazoval Němci, řka:

„Ach běda krále šlechetného,
že neschova jazyka přirozeného,
jímž byl dobyl jméne dobrého,
také sbožie velikého,
s nímž by mohl viece dobýti,
své nepřátely všěcky zbíti!“

Václava III. v Olomouci dle Dalimila zavraždil Durynk; k tomu Dalimil apostroficky připojuje trpkou poznámku: „Snad tvému jazyku to jest přirozeno, že druhé kniežě v Čechách ot vás jest zahubeno.“

[2]) Tak připomíná se o Záviši ze Stroužnice, že měl na pečeti své (r. 1281) český nápis. Byla to věc tehdy neslýchaná. (Ottův Slov. Nauč. VI., 254.)

a to snad ještě více — politickými poměry. Táž šlechta česká, která dříve nikým nejsouc nucena, nýbrž opičíc se po cizím kroji, mravu a jazyku, o své vůli přijímala a pěstovala jazyk německý, mluvila a psala jím a němčila jména svých hradův a rodův, stavěla se nyní sama proti němu, protože šiřitelé a pěstitelé řeči německé byli zároveň jejími největšími odpůrci politickými: vždyť 1. nově založená města královská pevně sesilovala moc královskou, jíž se vzpírala šlechta, a 2. města sama, nabyvše neobyčejného bohatství a moci, tu a tam i ze zpupnosti urážela šlechtu (jako když v Praze nejbohatší rodové měšťanští násilím chtěli přinutiti šlechtu ke sňatkům s dcerami a syny měšťanskými) a pohrdala jazykem i národem českým. K odporu tomu vedle pohnutek politických přispělo později také vyšší vzdělání, jehož nabývali Čechové po roce 1348. na své vlastní universitě v Praze a jímž se buď úplně vyrovnali krajanům německým neb i vynikli nad ně: proto tím tíže snášeli pyšnou pohrdu německou ničím neoprávněnou a všeliké útisky své a mistrů svých na pražské universitě. Konečně Karlem IV. počínaje i dvůr královský začal dbáti jazyka českého; Karel sám vrátiv se do Čech a dokonale se mu naučiv si ho vážil, a také děti jeho jím nepohrdaly, jak ukážu později. Vším tím tedy se stalo, že ve šlechtě české roznítil se uhasínající plamen hrdosti národní a že šlechta česká jako dříve přijímala cizí mrav a řeč, tak nyní ujímala se své řeči proti latině a němčině a svou vytrvalou důsledností přiměla znenáhla i královský dvůr, že vedle latiny a němčiny také čeština byla zavedena do kanceláře královské za jazyk jednací. Tento dobrý příklad české šlechty dodal také mravní posily a odvahy obyvatelstvu českému v takových městech královských, v nichž obyvatelstvo české mělo sice číselnou převahu, avšak veškera správa obecní složena byla zvláštním řádem volebním[1]) do rukou německé menšiny a konala se venkoncem jazykem německým, že obyvatelstvo české za Karla IV. začalo se úsilně domáhati svého přirozeného práva i ve správě městské, a tudíž i přirozených práv svého rodného jazyka.

A této hrdosti národní a vytrvalosti bylo také třeba. Vždyť ještě za Karla IV. podle dřívějšího zvyku veškery listiny v kan-

[1]) Srv. Winter, Kulturní obraz českých měst I. 137; Tomek, Dějiny města Prahy I. 290, II. 512.

celáři královské spisovaly se pouze latinsky a německy. Mnoho německých listin Karlových, psaných nejen městům německým, nýbrž i markrabatům moravským, čte se v diplomatáři moravském (Codex diplomaticus Moraviae) v díle X. a XI., tak na př. císař Karel potvrzuje rozdělení Moravy markrabětem Janem r. 1371 (X., 148—155); několik listin německých mezi členy panovnické rodiny navzájem z r. 1372 čte se v X. v čís. 149—152 a také v dalších dílech. Také za syna a nástupce Karlova za Václava IV. ještě dlouho vedle latiny jenom němčina se trpěla. Jest přirozeno, a nikdo nebude zazlívati Václavovi IV., že listiny určené stavům nebo městům zemí německých dával psáti řečí německou, která tehdy v Němcích zvítězila nad latinou a kterou zejména šlechta i města německá téměř výhradně psala. V té věci panovníci naši zachovávali k říši šetrnost příkladnou, kde bychom jí snad ani nečekali. Tak na př. král Václav německým listem dává plnou moc markraběti Joštovi, aby vyjednával o marku B r a n i b o r s k o u s králem Sigmundem Uherským (Cod. diplom. Mor. XI. 414 č. 472); mělať ovšem býti srozumitelna také stavům braniborským. Podobně král Sigmund vyhlašuje listem německým, že markrabě Jošt má přijímati všechna odúmrtí v marce Braniborské a má udělovati léna (Cod. dipl. Mor. XI. 425); kdežto veškero jednání ostatní mezi králi Václavem a Sigmundem jakož i markrabaty Joštem, Prokopem a Janem vedlo se latinsky (Cod. diplom. Mor. XI. čís. 474, 477, 478, 479, 481, 482 str. 415—426.) Ale ještě větší blahosklonnost k řeči německé dlužno spatřovati v okolnosti, že královský dvůr v Čechách a markrabata moravská hověla městům německým v zemích našich posud a posílala jim přípisy buď latinské nebo německé. Tak na př. r. 1392 a 1393 vydány jsou král. městu Plzni dvě listiny německé z kanceláře krále Václava (viz „Obyvatelstvo královského města Plzně dle jmen a národnosti až do války husitské“ od J. Strnada, Památky archaeolog. XIV. str. 194); mnoho německých listin (7) Václavových a několik německých listin markraběte Jošta zachováno v archivě druhdy Olešnickém (nyní v královském archivě pruském ve Vratislavi; viz Archiv Čes. XIV. atd.); mnoho něm. listů Václavových najdeš v Pelzlově spise „Lebensgeschichte des römischen und böhmischen Königs Wenceslaus,“ na př. v II. díle, Urkundenbuch z r. 1397 na str. 22, 25, 26, 29, z r. 1399 na str. 50; z r. 1401 na str. 76, 80, ještě

r. 1404 str. 96—97 nařizuje král všem purkmistrům měst po německu, by poslouchali komořího Mikuláše atd., a vydává i později listy německé; do Žatce na př. r. 1407 (Urkdbch. der St. Saaz 136) a starému městu Pražskému ještě 22. října 1413 vydal výsadní list německý (Dr. J. Čelakovský, Úřad podkomořský 23). Nejinak počínali si na př. Jošt, markrabě moravský; r. 1387 nařizuje spolu s markr. Prokopem městu Brnu o ležácích (Codex dipl. Mor. XI., 405); olomuckému biskupovi Mikuláši dává německý revers roku 1388 (tamtéž XI., 445—446); činí landfrýd (str. 446—450); také r. 1381 dal rozkaz městu Brnu po německu (tamt. XI., 195), ač většinou s Brnem po latinsku jednal. Ovšem jest těchto listin mnohem více a z doby ještě pozdější, tu se uvádějí pouze mimořádně.

Ale mezi panstvem českým zatím v poslední čtvrti XIV. století stala se čeština jazykem jednacím, ovšem ne na jednou, nýbrž ponenáhlu; s počátku máme zachovaných listů českých dosti málo, ale čím více blížíme se k roku 1400, tím více také přibývá českých listin, a po roce 1400 jest jich už tolik (třebas musíme předpokládati, že se nám nezachovaly všechny), že už ani není třeba zaznamenávati, kolik se nám jich z toho neb onoho roku zachovalo. Jest arci pravdě podobno, že ve skutečnosti českých listů bylo více; neboť, že jich časem asi mnoho přišlo na zmar z důvodů rozmanitých, jest na biledni; proto tím více vážiti si musíme těch, které po tolikerých bouřích přece nám zůstaly. Byly sice již po dvakráte sestaveny v Časopise českého Musea a po třetí ve spise Ferdinanda Tadry „Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV.“ (1310—1420) na str. 186—188, ale ježto jich některými doplňuji a řadu jejich dovádím až do r. 1400 (ač za úplnost neručím) a ježto pro další mé vývody a důkazy a souvislost jsou velmi důležity, nehledě ani k jinaké zajímavosti jejich, uvádím je znova na tomto místě.

Nejstarší listiny české **panstva** českého:

1370, 27. prosince z archivu někdejších knížat Olešnických daný na Poděbradech[1]) revers Petra Neumburgera panu Bočkovi z Kunštátu a z Poděbrad (Č. Č. M. 1887, 517).

---

[1]) List tento uvádí Aug. Sedláček v článku „Nejstarší list českým jazykem psaný“ v Čas. Čes. Mus. 1887 (str. 517—519) jakožto nej-

1373, Tůma ze Štítného ukazuje sestře své Dorotě, ženě Odolenově z Chlumu, plat v Žirovnici do jejího života (není-li překladem z orig. latinského).

1378, 3. července. Mistři soukeničtí v Rychnově vysazují řád svého řemesla [orig. v Mus.]. Není sice listina panská, náleží však k nejst. listinám.

1380, 8. pros. Jan z Vartenberka dává služebníku svému Heřmanovi z Ralska ves Medny k nápravě do života (original v Museu). Č. Č. M. 1861, 348.

1384, 13. září. Pan Oldřich z Hradce přiznává se k dílu, jenž se mu dostal při dělení o statek otcovský. Arch. Č. II. 314—317.

1384, 13. září. Pan Jan z Hradce přiznává se k dílu, jenž se mu dostal při dělení o statek otcovský, (original v Jindř. Hradci v arch. Černínském). Arch. Č. II. 316.

1384, v dubnu. Fridrich z Ervěnic odpírá právu královskému na zboží v Malovařích, skrze strýce jeho Hynka z Ervěnic odumřelém. Arch. Č. I. 390—391. Zachován ve starých deskách dvorských království Českého uprostřed lat. textu.

1385, 6. dub. Oldřich z Hradce vyznává, že smluven s Janem a Jindřichem z Rožmberka o půhony, kterými je pohnal do Prahy (orig. v Třeboni). Č. Č. M. 1887, str. 518.

1386, 5. června. Týž mocně přichází v téže při na Jana z Rožmberka (orig. v Třeboni). Č. Č. M. 1887, str. 518.

1386, 18. srpna. Zdeněk ze Šternberka a z Lukova svědčí o nálezu, který se stal na soudě panském na Moravě mezi panem Sezimou z Ousti a bratřími z Radhostovic (psán v Brně, orig. v Třeboni). Arch. Č. I. 138—139.

1387, 11. ledna. Pešík Kabele z Chvališovic a Herka Dobcova, kdys řečeného z Oblanova, svědomí dávají o svatebních smlouvách, které se staly mezi Alberou z Radomilic a manželkou jeho Annou (orig. v Třeboni). Č. Č. M. 1887, str. 518.

(1387, 17. června. Půta z Častolovic vyznává, že učinil smlouvu s Bočkem z Kunštátu o spravování Rychemberka a Skuhrova. (Orig. se nezachoval, ač zjištěno, že byl český. Č. Č. M. 1887, 519.).

1387, 9. července. Hynek z Miličína slibuje zpraviti zboží Vážanské, které koupil Filip ze Svojanova od Markéty Domoslavové (orig. v archivu markr. Morav.). Codex dipl. Mor. XI. 390—391.

1387, 15. prosince. Jan z Dobrušky slibuje držeti a trpěti všecko, co by pan Půta z Častolovic vypověděl o hlavu a o smrť páně Znatinu, někdy řečeného ze Skuhrova (orig. v archivu Olešn. ve Vratislavi). Č. Č. M. 1887, str. 519.

---

starší list český, domnívaje se, že list ten český byl sepsán na vlastní žádost p. Bočka z Kunštátu a z Poděbrad buď z lásky k přirozenému jazyku aneb snad proto, aby byl list pánu, kdyby v něj chtěl nahlédnouti, srozumitelnějším; dosud jsou při něm 4 pečeti.

1388, 3. ledna. Jan z Pacova vyznává, kterak mu zasnoubena Anna, dcera nebožt. Přibíkova z Dráchova, a slibuje, že na ni bude čekati (orig. v Třeboni). Č. Č. M. 1887, 519.

1388, 12. srpna. Zbud z Cidliny byv propuštěn z vězení, slibuje Herartovi z Kunina města k ruce páně Bočkově z Poděbrad, že se jim nebude mstíti (orig. v Třeboni). Arch. Č. III. 468, 22.

1388, 16. listopadu. Oldřich z Hradce a Přibík ze Stráže slibují zdržeti a splniti přípověď, kterou Jan z Rožmberka, Jindřich ze Stráže a Sezema z Oustí o statek a hrad Strážský učinili (psán v Budějovicích, orig. v Jindř. Hradci). Arch. Č. II. 317.

1389, 23. února. Heřman z Litic vyznává, že jest smluven s Oldřichem a Jindřichem z Rožmberka o peníze, které mu nebožt. Petr a Jan z Rožmberka odkázali (orig. v Třeboni). Č. Č. M. 1887 str. 519.

1389, 17. března zápis markraběte Jošta, viz níže.

1389, 22. března. Mikšík ze Lhoty, purkrabě Vilštejnský, odříká se všeho práva k lánu rolí v Kalištích (orig. v archivě města Krumlova). Č. Č. M. 1887, 519.

1389, 13. července. Ozana z Radhostovic vyznává, kdyby se syn její Petr nevrátil, že zboží jeho všechno zůstane Jindřichovi z Radhostovic (orig. v Třeboni). Č. Č. M. 1887, str. 519.

1389, 25. října. Mikeš z Lipan přiznává se k mocné výpovědi, která se stala mezi ním a Mikšem Vrbíkem z Tismic (orig. v c. k. dvor. archivě Víd.). Č. Č. M. 1887, str. 519.

1389, 7. listopadu. Oldřich z Hradce přiznává se ke srovnání o statek v Řečici mezi ním a bratrem jeho Janem, skrz úředníky jich učiněnému. Arch. Čes. II., 322–324.

1389, 8. listopadu. Diviš z Talmberka a kněz Vojslav z Miličína vypovídají mezi Běchem, farářem Hoštickým, a Přibíkem z Nasevrk.

1389, 10. listopadu. Epík z Boharyně vysazuje dvůr vladyčí v Boharyni právem zákupním. Arch. Č. I.

1390, (asi). Jan z Kestřan přijav po ženě své Přibě 200 kop gr. slibuje ji obvěniti. (Zlomek odlepený z desk staré knihy a napsaný mezi l. 1380—1400.)

1391, 1. března. Pan Jindřich starý Berka z Dubé všecky své syny dědicky poděluje (zachován v Desk. dvor. král. čes.). Arch. Č. II., 47—49.

1391, 25. února. Pavel z Jenčštěna přiznává se, že učinil smlouvu se svým bratrem knězem Václavem z Jenčštěna, proboštem kostela týnského, o zbožie a dědičstvie nedielné. Arch. Čes. VII., 606—607.

1394, 23. října. Póta starší z Častolovic žádá Jana ze Kbel, aby vložil v akta, že Janek, farář z Opočna, sstupuje panně Žofce ze vsi Vrchovnic 40 kop dluhu (Borový, Libri erectionum IV., 409—410).

1395, 30. dubna. Bušek a Bohuslav ze Švamberka a Boršové z Rizmburka přistupují k jednotě panské (Cod. dipl. Mor. XII., 240).

1395, 6. července. Jindřich z Rožmberka činí směnu s p. Janem z Hradce a paní Kateřinou z Vilhartic o polovici zboží Vilhartického proti polovici zboží Čečovického a Petrovického (Arch. Č. II., 324—325).

1395, 22. července. Vyznání Chvala z Štiřína a Mikše řečeného Šlechty, měštěnína Nov. Města Pražského, ubrmanův (Arch. Čes. VII., 607).

1395, 16. října. Jindřich z Komburka řečený z Vartemberka dává 12 kop platu věčného do roka far. chrámu ve St. Pace (Borový, Libri erect. IV., 425—426).

1395, 11. listopadu. Výpověď mezi panošem Dětřichem z Olší a farářem Tomášem z Olší (Cod. dipl. Mor. XII., 266—267).

1396, 28. ledna. Mikeš z Žampachu řečený z Potšteina dává almužnu klášteru v Orlíku 14 gr. na každý týden z mlýna chocenského. (Borový, Libri erect. IV., 431.)

1396, 2. června. Pan Půta starší z Častolovic věno snachy své, kněžny Anny z Osvětína, převodí na hrady své Skuhrov i Richenberk s jich příslušenstvím (zachov. v Desk. dvor. král. čes.). Arch. čes. II., 49—50.

1396, 6. června. Beneš z Hořovic vyznává králi Václavovi, že Rabštýna chce postoupiti, komu král poručí (Pelzel, Lebensgedichte des r. u. b. Königs Wenceslaus, II., Urkdbch. 16).

1396. Jindřich z Rožmberka, nejvyšší purkrabí pražský, osvědčuje se králi Václavovi k věrné oddanosti i slibuje na místo purkrabí Diviše ustanoviti jiného (orig. v Třeboni). Arch. Čes. III., 285.

1396. Jan řečený Kule z Chotče, Bořek z Nové vsi, dědici a poddací kostela v Chotči vyznávají o smlouvě mezi knězem Janem, farářem z Chotče, a knězem Svatoněm o pronájem fary v Chotči. (Tadra, Soudní akta konsistoře pražs. III., 159—160.)

1396, 28. listopadu. Matúš z Cimburka slibuje své paní 75 kop. gr. platu úročního vložiti do desk zem. (Orig. v Čes. Mus.) Cod. dipl. Mor. XII., 324.

1397, 19. března. Petr ze Šternberka činí poslední pořízení o statku svém (psán ve Veselí, orig. v Třeboni). Arch. Č. I., 139—140.

1397, 30. dubna. Jan z Milíkovic vyznává, že prodal kopu platu ročního duchovnie panně, panně abatyši Krumlovské a jejie konventu (Arch. Čes. VII., 607—608).

1397, 27. května. Jan z Michalovic, dostav úřad domažlický slibuje, že jej postoupí, jakmile král bude chtíti (Dr. Čelak., Privil. král. m. venk. 863).

1397, 23. srpna. Jindřich z Damobořic vyznává, že vrátil hrad Bludov markr. Joštovi (orig. v zem. arch. mor.). Cod. dipl. Mor. XII., 375.

1398, 13. června. Čeněk z Drahotuš oznamuje, že podrží hrad Cimburk, s městečkem Koryčany, dokud mu markr. Jošt nezaplatí dluhu (Cod. dipl. Mor. XII. 478.)

1398, 5. července. Lacek z Kravař, vypovídá ve při mezi opatem hradišťským Vikéřem a Divou z Čekyně (Cod. dipl. Mor. XII. 420).

1398, 5. července. Diva z Čekyně vyznává, že se bude hořejší výpovědí (vyřčením) spravovati (Cod. dipl. Mor. XII. 421).

1398, Výpověď Jindřicha Lacenboka z Chlumu o stav. cestu a ostrov u mlýna kostelního v Kostelci nedaleko Potštýna (Tadra, Soudní akta konsist. pražs. III. 310).

1398, 4. září. Budiš z Dašic prodává Bočkovi z Kunštátu řečenému z Poděbrad všecko své zboží v Dašicích a Kostěnicích. (Arch. Č. XIV. 540—541).

1398, 4. října. Vítek ze Strážovic vyznává, že nebude zlým vzpomínati svého zajetí panu Petrovi z Kravař (Cod. dipl. Mor. XII. 433).

1398, 14. října. Dobeš z Meziříčí, Vilém z Lúček a j. vyznávají, kterak rozdělili hrad Jevišovice bratřím z Jevišovic (Cod. dipl. Mor. XII. 435).

1398, 23. října. Smil ze Šternberka a z Hochštajna činí poslední své pořízení (orig. v Třeboni, psán v Hochšt.). Arch. Čes. I., 141—142.

1399, 16. ledna. Herart z Kunštátu vyznává, že statek Lúžany chce klášteru kartouzskému vložiti do desk zem. (Cod. dipl. Mor. XII. 447—448).

1399, 20. února. Petr Geusar z Vesce prodává panu Janovi mladšímu z Hradce ves svou Vesce u Počátek a slibuje ji spraviti dle práva (psána v Hradci, Arch. Č. II. 326).

1399, 9. března. Jan starší z Hradce slibuje neprotiviti se tomu, co by bratru jeho vlastnímu, panu Oldřichovi, strýc jejich, pan Heřman z Hradce zboží dal a ve dsky vložil (orig. v Jindř. Hradci), Arch. Č. II. 325—326.

1399, 9. března. Jan st. z Hradce vyznává, že nikterak nebude překážeti statkům od strýce Heřmana darovaným. (Cod. dipl. Mor. XII. 464.)

1399, 15. června. Boček z Kunštátu a jiní pánové čeští slibují králi Václavovi zachovati příměří (Pelzel, König Wenceslaus II. Urkdb. 53—56 Privil. Antiq. Prag. fol. 81).

1399, 15. června. Purkmistr, konšelé, přísežní a všecka obec všech tří měst pražských a 19 pánů českých slibují zachovati příměří pánům dříve zmíněným (Pelzel, tamtéž II. 56).

1399, 25. července. Jan ml. z Hradce prodává dvůr v Pičíně Přibíkovi z Pičina (Cod. dipl. Mor. XII. 479).

1390—1406, Kateřina z Slatiny prosí pana Litolda z Lichtenburka o radu (Codex dipl. Mor. XI. 544—545).

1400, 12. června. Odpor Marše z Lužné, vyprosníka, proti dědickému právu v Hořešovicích (zachov. v Desk. dvor. Arch. Č. I. 392—393).

1400, 2. července. Půta z Častolovic podává Jku pravému dědictví paní Kačce z Hříště 6 kop a 4 gr. platu v Petrovičkách atd. (Arch. Č. XIV. 542 zach. v arch. Olešnickém.)

1400, 10. září. Martin řečený Rotleb z Koloděj vyznává, že nemá práva k pastvinám na polích újezdských. (Arch. Č. VII. 608).

1400, 16. března. Jan st. z Hradce slibuje zboží Hradec i Počátky panu Janovi ml. z Hradce z desk zemských zase propustiti (Arch. Č. II. 327—328).

1400 (asi) Janek z Tisového a Pecha z Volyně se zavazují, že se nebudou mstíti panu Janu ml. z Hradce (Arch. Č. II. 328.)

Od r. 1370 do 1400 uvedli jsme zde 64 listů českých; i když listy z r. 1370 a 1373 odečteme jakožto osamocené, zbývá nám na dobu od r. 1380—1400 listů českých 62, a tu nezbytně

musíme předpokládati, že to nejsou všechny listy české v tu dobu napsané, nýbrž že se mnohé navždy ztratily, a dosti možná, že i zde nejsou ještě všechny uvedeny a že některý ušel naší pozornosti. Je zřejmo z uvedených listin, že v tuto dobu šlechta česká přijala jazyk svůj za jazyk jednací, že jím sobě navzájem dopisovala, spisovala právní listiny důležitého obsahu, skládala listy úřadům zemským i církevním, ano i samému králi (viz list páně Jindřichův z Rožmberka z r. 1396 nebo později z r. 1400 list, jímž Bohuslav ze Švamberka dává králi Václavovi výstrahu, by nejel do Říše (Arch. Č. I.); z roku 1405 list Jana ze Švamberka, jenž ručí králi Václavovi za Herarta z Kunštátu, Arch. Č. VI. str. 9., z r. 1410, 5. dubna Jindřich Lacenbok zavazuje se králi Václavovi k službě (Arch. Č. VI. 16); z r. 1411, 24. list. Martin Kladný z Tichlovic vyznává, že povinen jest sloužiti králi Václavovi s tvrze Malešova (Arch. Č. VI. 21) a j. Jest přirozeno, že toto hnutí a sebevědomí národní stále se vzmáhalo, tak že po roce 1400 listů českých přibývá stále hojněji. Ať se podíváme do kterékoli sbírky starých listin českých, všude tato pravda tak zjevně vyniká, že by bylo zbytečno listiny ty k takovému důkazu sestavovati. V každém díle „Archivu Českého" slova tato dojdou potvrzení. Za důkaz uvedu číselně několik příkladů z „Archivu Českého"; v VI. díle „Arch. Č." máme z r. 1401 jeden list; z r. 1403 devět; 1404 čtyři; 1405 jeden; 1407 pět; 1408 dva; 1409 jeden; 1410 čtyři (mezi nimi dnes jest zajímava česká kvitance opatu Tepelskému na str. 458); 1411 tři; 1412 jeden; 1413 dva; 1414 dva; 1415 jeden; 1416 dva; 1417 jeden; 1418 dva, — k tomu na jiných místech ještě 43 listin a zápisů, celkem tedy 84 českých listů, rozmanitých to zápisův o věcech soukromých. V VII. díle „Arch. Č." z r. 1401 čteme listy české dva; z r. 1404 dva; 1405 jeden; 1406 jeden; 1407 dva; 1408 dva; 1409 a 1410 po jednom; 1412 tři; 1414 jeden atd., z 10 let celkem 25 listů; přičteme-li je k předešlým z týchž let, máme již číslici 57; přičteme-li k nim dále české listiny, zápisy obecní, výpisy z desk dvorských a p. z I. dílu 57, z III. 48, z IV. 40, z XIII. dílu Codex dipl. Mor. 56 (z r. 1400—1407), dostaneme slušnou číslici 310, tak že by nám na každý rok připadalo průměrně přes 14 listů českých. A kdybychom podobně v ostatních dílech „Arch. Č." a v jiných sbírkách listin českých vyhledali všechny listiny tiskem uveřejněné, viděli bychom,

že množství jich bylo by veliké přes to, že se nám nezachovaly všechny a že nejsou dosud všechny vytištěny. Na tomto místě dovolím si ještě výslovně vytknouti 8 odpovědných listů českých z r. 1403, které vydávají jasné a důrazné svědectví o tom, že uvědomění národní zmohlo se mezi šlechtou naší tak, že neváhala jazykem českým psáti ani za hranice zemské. V „Arch. Č.“ VI. díle na str. 7 čtou se odpovědné listy z Čech markrabí míšenskému Vilémovi z r. 1403 (zachovány jsou v archivě drážďanském). A dále zvláštního ještě povšimnutí zasluhují důležité listiny složené česky jménem veškeré šlechty české a veškeré šlechty moravské a poslané králi Sigmundovi ve prospěch M. Jana Husa r. 1414 a 1415, jež jsou zvláště důrazným projevem vědomí národního. Jsou to tyto:

1414, 7. října. Přední páni čeští oznamují králi Sigmundovi, že před arcibiskupem pražským nikdo nevinil M. Jana Husa, jejž na příštím sboru kostnickém poroučejí ochraně královĕ. Dán v Praze. (Arch. Č. III., 181—182.)

1415. Páni moravští na sjezdu v Meziříči sebraní přimlouvají se u krále Sigmunda za M. Jana Husa, by z vězení byl propuštěn. (Arch. Č. III., 182—183.)

1415 ještě 4 další listy v téže příčině ke králi Sigmundovi (Arch. Č. III., 183—195). (Příště dále.)

Krasové potoky na Moravě.

Sděluje Florian Koudelka.

Krasovými potoky nazýváme tekoucí vody, které přicházejíce z nepropustných útvarů zemských na území vápencové, ihned ztrácejí se buď v neviditelných skulinách řečiště, buď vrhají se do viditelných otvorů, zvaných propadání, aneb zmizí v jeskyních do nitra země. Jich další tok jest pak v hlubinách zemských, a nic na povrchu krajiny neprozrazuje, že pod zemí v tajných prostorách proudí řeky a potoky; teprve po delší neb kratší podzemní pouti vyvěrají opět na denní světlo.

Při zániku těchto vod tážeme se často marně, do jakých prostor a kterým směrem voda uniká, a naopak zvědavost naši dráždí zase nemálo vodní proud z podzemní říše vycházející, neboť bychom rádi věděli, kudy jej všude vedla cesta a odkud pocházejí ručeje, z nichž zmohutněl.

Takových krasových potoků známe dosti nejen na území jihoslovanského Krasu v Kraňsku, v Istriji, v adriatickém Přímoří, v Bosně a Hercegovině, ale též u nás na Moravě.

Na jižním konci památného poutnického místa Sloupa spojují se vody potoků Žďárné a Luhy; vesele bublají, pokud tekou na území útvaru drobového. Jakmile však dosáhne voda půdy vápenité, už počíná jí ubývati, tratí se zřetelně v řečišti a za obyčejných poměrů neuvidí ani vchodu do Sloupských jeskyní, jenž jest 420 m. od osady vzdálen. Řečiště vyschne nadobro. Jen tehdy, rozvodní-li se potoky nad míru, a nestačí-li nepatrné skuliny v řečišti hltati vodu, hrnou se spojené vody obou potoků až k Sloupským jeskyním a odtékají do nich a do propadání, které jest u osamocené skály „Hřebenáče“ proti jeskyním Sloupským.

Zde končí Sloupský potok; proud za proudem ztrácí se s klokotem v zemi, a stopuješ-li vodu až do podzemních prostor jeskyní Sloupských, uslyšíš hučení padajících vod do propasti. Koho věc zajímá, odváží se i do patra dolního, kde ve hloubce kolem 70 metrů, v divoce rozervaných podzemních prostorách setká se opět na třech místech s potokem Sloupským. Ale daleko ho nelze doprovázeti; voda shromažďuje se v nádržkách, vodojemech, odkud odtéká do neznámých dalekých prostor podzemních, kamž nelze vniknouti.[1]) Kam teče tato voda, a zdali opět vychází na světlo denní a kde?

Vydáme-li se ze Sloupa na kratičkou pouť přes horskou osadu Šošůvka zvanou, přijdeme brzy do nepatrné vesnice Holštýna. Sem do údolí holštýnského přichází také z drobového útvaru (kulmu) malý potůček „Bílá voda“. Vody tohoto potůčku ztrácejí se v propadání v mlýnské strouze, asi 157 kroků pod mlýnem, na úpatí strmé skály se zříceninami hradu Holštýnského, pod nímž se prostírá známá jeskyně „Lidomorna“. Rozvodní-li se však

---

1) Jeden vodojem, zvaný „rybník“, jest na konci východní chodby dolního patra, druhý za kolmým stupněm jihozápadní chodby. Nachází se ve hloubce asi 75 m. pod známou jeskyní Kůlnou a jest komíny spojen s krápníkovou jeskyní, objevenou r. 1885 dr. M. Křížem při kopání šachet v náplavě Kůlny. Do těchto spojovacích komínů vnikl od uvedeného vodojemu r. 1899 p. Karel Absolon (viz jeho články „Z výzkumu jeskyň moravských“ v Lidových Novinách ze dne 27. a 30. září, 3., 7. a 10. října 1899, č. 219, 222, 224, 228 a 230), nemaje ovšem ani tušení, že se nad ním rozprostírá krápníková jeskyně, námi již r. 1885 prozkoumaná.

Bílá voda, nestačí propadání toto vodu pojmouti, a voda valí se v divokém řečišti až k jícnu veliké jeskyně „Rasovny“, vzdálené 200 krokův od jmenovaného propadání a otvírající se v protějším břehu údolí. Voda zde hučí a padá přes veliké balvany a vrhá se zpěněná do podzemních prostor. Ucpe-li se jícen Rasovny kladami, aneb přijde-li náhlý příval vod jarních, nebo po prudkých lijavcích, nestačí ani jícen Rasovny, voda teče ještě dále po louce a přichází do jalového asi 2 metry hlubokého řečiště, načež vniká asi 200 kroků za Rasovnou do otvorů „Staré Rasovny“. Zde jsou ohromné jako domy veliké balvany na sobě nakupené; mezi nimi lze vniknouti do úzké chodby, která šikmo dolů vedouc, končí ve vzdálenosti 32·5 m. v propástce vodou naplněné. Údolí Holštýnské, jež náleží mezi slepá krasová údolí, uzavírá u Staré Rasovny skála. Kam asi spěchá voda Bílého potoka, kudy razí si pod zemí další cestu, vyvěrá opět na den a kde?

Za suchého počasí, kdy vyprahne řečiště Bílého potoka, lze s náležitou opatrností sestoupiti do jícnu Rasovny a vniknouti ve hloubce asi 28 m. do prostorných chodeb podzemních, kde se potkáváme s podzemním potůčkem a vodní nádržkou. Odtok z tohoto vodojemu nelze dále sledovati, neboť ponořuje se skála pod hladinu vodní. Další prostory podzemní jsou nám docela neznámy.

Pátráme-li v celém dalekém okolí, shledáme, že pouze na dně propasti Macochy vychází voda z podzemních prostor na denní světlo, ale že se zase ztrácí do země. Teprve u výtoku Punkvy vyvěrá opět voda ve Sloupském žlebě z veliké podzemní brány, na úpatí kolmé, asi 80 m. vysoké skalní stěny, a protékajíc údolí Punkvino, ztrácí se opět na krátko pod skálu, načež znovu se objevivši u „Malého východu“, pospíchá v krásném údolí ku Klepačovu, kde se vlévá do Svitavy.

Jest přirozeno, že se ihned vtírá domněnka, není-li voda, jež tvoří na dně Macochy dva rybníčky, spojené živým potůčkem, totožnou s oněmi vodami, které se ztrácejí ve hlubinách Sloupských jeskyň a v Rasovně? Vzdálenost mezi Sloupskými jeskyněmi a Macochou jižně položenou činí v přímé čáře 4500 m., od Rasovny k Macoše jest přímá vzdálenost 6200 m. Výtok řeky Punkvy jest od Macochy v přímé vzdálenosti 400 m. Ježto se ztrácejí dva potoky, a to u Sloupa a u Holštýna — nehledě k vodám, jež také u Ostrova zanikají do země —, kdežto pouze jeden potok, Punkva, vyvěrá na denní světlo, vyplývá z toho, že

se tyto dva potoky ještě před objevením se vody na dně Macochy spojují v podzemních prostorách. —

Dalším podobným krasovým potokem jest potok Jedovnický. Vytéká z Jedovnického rybníka „Olšovce“ a teče po drobovém útvaru, žene pilu a mlýny a přichází za starou Hugonovou hutí do slepého údolí, uzavřeného kolmou, rozervanou, na 40 m. vysokou vápencovou skalou. Na úpatí skály této jest jedovnické propadání, a do něho vrhá se v peřejích pěnící se voda, padajíc do propasti s celkovou hloubkou přes 84 m. Za příznivých okolností lze na dno propasti, kamž ostatně vede ještě jiná stupňovitá chodba, sestoupiti a vniknouti až k podzemnímu toku tohoto potoka. Na nejnižším místě propasti jest šířavina 20 m. dlouhá, 6 m. široká a 10—15 m. vysoká; její strop jest četnými vysokými komíny provrtán. Do této šířaviny řítí se na severní straně po hladké šikmé skále s výše asi 10—15 m. za ohlušujícího hukotu vodopád, jehož voda se shromažďuje ve vodojemu, jenž za suchého léta dne 28. července 1884 byl přes 4 m. dlouhý a 2 m. široký. Z této vodní nádržky odtékal potůček chodbou 5 m. širokou a 6 m. vysokou. Daleko jsem však nemohl potůček sledovati, neboť po vzdálenosti 10 m. za šířavinou úží se chodba a snižuje až na 1 m., konečně brání svislá skála a množství vodou sem naplavených zatarasených klad dalšímu postupu výzkumnému. Neznáme posud dalších podzemních prostor, kterými se proplétá Jedovnický potok, víme pouze, že v přímé vzdálenosti 4400 m. v Josefovském údolí nedaleko Adamova, 254 kroků za známou jeskyní Býčí skalou vystupuje jedovnická voda opět pod kolmou skalou na denní světlo se značným tlakem. Projdeme-li jeskyni Býčí skálu, přicházíme na jejím konci k vodojemu, jenž jest spojen s potokem Jedovnickým. —

Také Křtinský potůček, jenž se vrhá asi 2000 kroků pod Křtinami do propadání, v jehož skulinách se ztrácí, náleží mezi krasové potoky. Neznáme podzemní jeho pouti, víme však, že 850 kroků před jeskyní Býčí skalou na jižním úpatí Křtinského údolí opět vychází ze skály.

Právě jako jsme uviděli pod zemí spojené vody sloupské a holštýnské na dně Macochy, tak lze také spatřiti vodu Křtinského potůčku na podzemní pouti jeho, asi 80 kroků před výtokem, v prolomeném skalním otvoru a bez obtíže vniknouti do vody. Ještě na jednom ovšem méně přístupném místě lze sestou-

piti k podzemním vodám Křtinského potůčka, a to v propasti jeskyně Výpustku, která jest 47 m. hluboká a vede k podzemnímu vodojemu. Tuto propast prozkoumal jsem dne 29. července 1884. Ve hloubce 47 m. zjistil jsem vodní komoru měřící 14 m. v průměru, jejíž nerovné, balvany a bahnitou náplavou pokryté dno jest provrtáno několika studňovitými prohlubeninami, naplněnými stojatou vodou. Nikde nenašel jsem východu z této vodní nádržky, která přes to souvisí četnými skulinami s podzemním tokem Křtinského potůčka.

Hostěnický potůček ztrácí se, jakmile ovlažila voda jeho půdu vápenitou, a vrhá se asi 500 m. západně Hostěnic do propadání. Padá do propasti přes 40 m. hluboké, protéká prostory jeskyně Ochozské a ztrácí se opět do země.

Hádecký potůček mizí v neviditelných skulinách svého řečiště za mlýnem Hádeckým asi 700 kroků v Hádeckém údolí; také Ochozský potůček ztrácí se ve žlíbku mezi Lysou horou a návrším „Pod svatými schody“ řečeným. Kam tekou tyto vody a kde vycházejí opět na světlo denní? Asi 1000 m. od Ochozské jeskyně v údolí Říčky vyvěrá na úpatí Lysé hory silný pramen Říčky, žene brzy několik mlýnův a spěchá odtud údolím Líšenským směrem k Podolí. Říčka spojuje podzemní vody potůčků Hostěnického, Hádeckého a Ochozského; pod Lysou horou zajisté jsou vodojemy. Z jeskyně Netopýrny (aneb „vlčí“), která leží proti Ochozské jeskyni, od divokého řečiště z ní vycházejícího asi 100 kroků dále směrem k Hádeckému mlýnu, na úpatí návrší „Pod svatými schody“, vnikl jsem r. 1880, po prvé nízkou chodbou až k podzemnímu potůčku.

Veškery tyto moravské potoky krasové protékají však většinou nám docela neznámé podzemní prostory, a nepodařilo se posud stopovati jich podzemní tok na delší vzdálenost. Po krátké cestě skály, jež se snižují až ku hladině vodní, aneb dokonce až pod vodu ponořují, zvědavému zkoumateli zavírají další cestu.

V jiných zemích prozkoumány podzemní krasové potoky dopodrobna, a na mnohých projížděli se smělí badatelé v člunech účelně zvlášť upravených.

Na Moravě pluli jsme až posud pouze do výtoku Punkvina a nedopluli jsme dále než 80 m. proti vodě.[1])

[1]) Viz: Punkva a Macocha. Podzemní plavba Punkvou a výprava do propasti Macochy. Popisuje Florian Koudelka. Ve Vyškově 1899. S obrázky.

Jakým spůsobem byla tedy souvislost jednotlivých podzemních vod moravského Krasu vypátrána? Tuto hydrografickou hádanku rozluštil velmi důmyslně náš neúnavný badatel moravských jeskyň, dr. Martin Kříž, c. k. notář ve Ždánicích, jenž přes 35 let zabývá se zkoumáním jeskyň, propastí, propadání a závrtků v devonském vápenci moravském. Přesně vykonaným nivelováním určil výšky jednotlivých míst v oblasti moravského Krasu, vyšetřil spád podzemních vod a zjistil směry a toky krasových potoků na Moravě. V četných jeho a známých spisech uveřejněny jsou znamenité výsledky badatelské.

Naskytuje se však otázka, nedala-li by se snad vyšetřiti souvislost ztrácejících se a opět vyvěrajících vod fysikalním pokusem? Podobné hydrotechnické pokusy děly se skutečně v Krasových zemích a byly trojím spůsobem vykonány: 1. mechanickým, vhozením plovoucích těles do vody, 2. chemickým, přimísením rozpustných látek neb přípravek, jež barví povrch vody a 3. hydraulickým, buď zaražením aneb nadržováním vody aneb vyvoláním umělých, vodních vln na místě, kde se voda ztrácí (rozčeřením vody). Více pokusův učiněných za příčinou vyzkoumání domnělé souvislosti vod krasových potoků v Hercegovině plovoucími tělesy aneb chemikaliemi a barvivy nezdařilo se pro různé, naskytlé překážky a rušivé okolnosti, za to však vedly hydraulické pokusy obyčejně k cíli.

U nás na Moravě učiněn, pokud známo, teprve letos první pokus zjistiti experimentalně souvislost vod krasových potokův. Tento pokus učiněn v Macoše. Již r. 1864 pokusil se dr. M. Kříž vyšetřiti, je-li voda na dně Macochy skutečně táž, která vychází jako Punkva ve žlebě Sloupském. Nasypal do západního rybníčka v Macoše pytel plev. Tyto však zůstaly nepohnutě na vodě státi; neboť ponořuje se skalní stěna pod glorietem až na dno onoho rybníčka, z něhož voda z Macochy odtéká. Lonského roku zamýšlel jsem použitím lihového roztoku anilinové barvy „fuchsinu" zbarviti vodu v západním rybníčku Macochy a pozorováním vody u výtoku Punkvy vyšetřiti souvislost vod. Tehdejší můj úmysl byl zmařen tím, že přichystaná nádoba s barvivem z různých důvodů za mnou do Macochy spuštěna nebyla. Letos chystali jsme se s p. ass. Vlad. J. Procházkou k novému sestupu na dno propasti Macochy. Seznal jsem z odborné literatury, že k pokusům

o souvislosti krasových vod bylo s úspěchem použito barviva „fluoresceinu“.

Fluorescein čili resorcin-fthalein jest barvivo, jež tvoří prášek krystallický, hnědočervený, rozpustný v alkaliích barvou červenou; tekutina vodou rozředěná žloutne a ukazuje nádhernou fluorescenci žlutavě zelenou, jež jest úplně charakteristická a snadno rozeznatelná.[1])

Navrhoval jsem tedy ass. Procházkovi, abychom za příležitosti našeho letošního sestupu do Macochy učinili pokus fluoresceinem. Procházka uvázal se, že barvivo opatří. Různými okolnostmi přinucen nemohl jsem však letos ve společnosti Procházkově účastniti se sestupu do propasti Macochy. Procházka, sestoupiv dle zpráv v denních listech uveřejněných, dne 16. srpna 1899 na dno propasti, vykonal pokus, aby vyšetřil souvislost vody v Macoše s Punkvou při jejím výtoku. Nepoužil k tomu však fluoresceinu, nýbrž jiného, chemicky příbuzného barviva, eosinu. Pokus zůstal bez úspěchu. „Fluorescence vody v dolním jezírku byla sice nádherná, avšak obarvená voda nehnula se s místa, ačkoliv proud v potůčku i shora byl patrný.“ [2])

Jaké jsou asi příčiny tohoto nezdaru? Lze snad dle tohoto záporného výsledku tvrditi, že voda v Macoše nesouvisí s vodou v Punkvě? Zajisté nikoliv! Nezdar uvedeného pokusu nemůže nikoho překvapiti, kdo zná poměry vodní. Nad to byl pokus učiněn s nedostatečným množstvím barviva. Procházka opatřil totiž pouze 100 grammů barviva a domníval se, že postačí na př. 20 grammů úplně, aby byl pokus o zjištění souvislosti vody sloupské neb holštýnské s vodou v Macoše vykonán úspěšně. Chtěl také uvedené množství onoho barviva dáti vhoditi střídavě do vody tekoucí do Sloupských jeskyň a do vody vrhající se do Rasovny a vyčkati výsledek na dně Macochy. Namítal jsem ihned, že ono množství barviva vzhledem k četným podzemním

---

[1]) V tyto dni kolovala novinami zpráva, že na světové výstavě Pařížské bude též neobyčejná kaskáda, kterou v přírodě svět neuvidí tak brzy. Voda velikých vodopádův a přítoků peřejových bude chemickým praeparatem „fluoresceinem“, přibarvena. Jediná kapka roztoku fluoresceinu postačí prý, by zbarvila ohromné množství vody do modra odstínu smaragdového, barvy alpských jezer a řek.

[2]) „Moravská Orlice“ ze dne 20. srpna 1899, č. 188, a „Lidové Noviny“ ze dne 20. srpna 1899, č. 188.

vodárnám mezi Sloupskými jeskyněmi a Macochou, jakož i mezi Rasovnou a Macochou se prostírajícím pokládám za docela nedostatečné. Kdo navštívil dolní patro Sloupských jeskyň a viděl tamní vodárnu, kdo seznal podzemní vodárnu v Rasovně a postranní vodárny v Macoše, dále konstrukci rybníčků na dně Macochy, jež jsou také vodárnami, nemůže nikterak býti v pochybnostech, že mezi Sloupem a Macochou, jakož i mezi Holštýnem a Macochou podobných větších a menších vodáren zajisté jest hojně, a zajisté mu nikdy ani nenapadne, aby vůbec popíral jejich existenci jako vybájenou.

Představme si, že by bylo použito barviva, jehož množství by postačilo zbarviti hektolitr vody. Tato přibarvená, do dolního patra Sloupských jeskyň aneb do Rasovny padající voda, nemá však dole volného, nepřetržitého odtoku, neboť zadržuje se, jakmile dosáhla nejnižšího bodu, v prostranné, velkým množstvím nezbarvené vody naplněné vodárně. Zde míchá se zvolna s vodou skoro nehybnou; neboť odtok z jednotlivých vodáren děje se po způsobu nádob spojitých. Je-li podobných vodáren, v nichž svislé skály se ponořují až ke dnu a brání rychlému odtoku vod více za sebou, pak ovšem lze pochopiti, že se pokus s barvivem nemůže snadno zdařiti, leč by bylo použito vydatného množství barviva.

O toku podzemních vod v moravském Krasu lze si teprve tenkráte učiniti pravý pojem, navštívíme-li veškery známé a přístupné propasti a pozorujeme-li útvar a souvislost těchto podzemních prostor. Kromě jmenovaných shora podzemních vodáren s dotčenými potůčky ve Sloupských jeskyních, v Rasovně a v Macoše, poučují nás o podzemních vodních poměrech vodárna v „Císařské jeskyni“ u Ostrova, nádržka vodní s potůčkem v Jedovnickém propadání, vodní nádržky v Ochozské jeskyni a v Býčí skále.

Z poměrů na těchto místech lze souditi, že podzemní prostory, jež slouží krasovým potokům za řečiště, jsou rozmanitě klikaté[1]), na některých místech nízké, úzké a těsné, mělké, jinde opět rozšiřují a prohlubují se ve vodní komory (vodojemy neb vodárny). Tyto poměry podobají se poněkud umělým zařízením, která slouží k mechanickému čištění odpadkových vod ve větších

[1]) Dr. Martin Kříž zjistil, že na přímou vzdálenost 70 metrů připadá ve skutečnosti 100 metrů klikaté délky podzemních řečišť.

závodech průmyslových, kde se z ohledů veřejně zdravotních nedovoluje přímý odtok do veřejných vod a jež spočívají v odvádění znečištěné a kalné vody do hlubokých jam zvlášť zřízených a čistících rybníkův. V jamách a rybnících (nádržkách) zastavuje se voda a nutí se při mírném spádu prkennými přihradami (kulisy), aby tekla četnými oklikami; pak odtéká průkopy z jámy do jámy vždy stavidlem opatřené a ukládá kal a nečistotu v jamách.

V podzemních prostorách našeho moravského Krasu přirozené, příční skalní choboty a svislé skalní hřebeny nahrazují kulisy a stavidla.

Podobné poměry jsou též mezi Macochou a výtokem Punkviným; ačkoliv přímá vzdálenost mezi oběma místy činí pouze 400 m. a pokus zjistiti souvislost vod na pohled slibuje úspěch, jsou zde přece okolnosti rušivé. Nivelováním zjistil dr. M. Kříž, že voda z Macochy k výtoku Punkvy tekoucí má velmi nepatrný spád; činí pouze 1·171 m. Plavbou do Punkvy a šetřením poměrů podzemního toku ukázáno, že mezi Macochou a výtokem Punkvy jest hluboké a široké koryto skalní v němž by i tenkrát, kdyby veškeren přítok vody z Macochy a proto odtok vody z Punkvy přestal, stála voda klidně bez spádu nejméně 3 metry hluboko. Do této vody ponořují se skalní, hřebeny a zarážejí odtok vody jen nepatrně proudící. Voda která potůčkem v Macoše do západního rybníčka vtéká, stojí v něm napohled zcela nepohnutě, neboť sahá kolmá skalní stěna pod glorietem až na dno rybníčka, o čemž přesvědčil jsem se za příležitosti svého pobytu na dně Macochy dne 3. září 1898. Ježto však v tomto rybníčku vody neustálým přítokem potůčka nepřibývá, musí zajisté tolikéž, kolik přitéká, opět z rybníčka odtékati dále. A skutečně odtéká voda ze západního rybníčka na dně mezi kamením, a to méně příčinou spádu, jako spíše vlivem tlaku dle známého fysikálního zjevu o nádobách spojitých. Ježto mezi Macochou a Punkvou může býti více polouzavřených, skalními hřebeny od sebe oddělených komor vodních, zajisté potrvá hodně dlouho, než zbarvená voda pronikne všemi podzemními prostorami, a poněvadž se musí s větším množstvím skoro stojaté vody míchati, bylo by zajisté potřebí velikého množství barviva, nemá-li shora naznačený pokus zůstati marným.

S jakým množstvím chemikalií se při podobných úspěšných pokusech jinde pracovalo, vysvítá z příkladu. Jak známo, ztrácejí se též vody Dunaje nedaleko pramene, jakmile ve svém toku dosáhnou vápenité půdy nedaleko württemberského městečka Tuttling. V tamním jurském vápenci jsou totiž podobné skuliny, propadání a podzemní dutiny a ostatní krasové zjevy, jako v našem moravském vápenci devonském. Voda ztrácí se na oněch místech neustále po celý rok do země, klesne-li však stav vody Dunajské na minimum, jak se stává za suchých měsíců, postačují tamní skuliny v řečišti, aby pohltily veškeru vodu. Tento případ nastal také r. 1874, a Dunaj mezi Immendingy a Möhringy zmizel tedy nadobro. Jelikož byla domněnka, že od místa, kde se Dunaj v zemi ztratil, asi 10 kilometrů v přímé čáře v podobě vodotrysku ve velkovévodství Badském vyvěrající Aacha vodu z Dunaje bere a průmyslníci se zanášeli úmyslem, ona propadání Dunaje ucpati aneb Dunaji jiné řečiště vymeziti, bylo badské ministerstvo obchodní přinuceno, zabývati se touto otázkou, neboť jednalo se o to, aby po případě vodní závody na řece Aaše citelně nebyly poškozeny. Badské ministerstvo nařídilo prof. dr. Knopovi na polytechnice v Karlsruhe r. 1877, aby studoval hydrografické poměry onoho kraje. Ačkoliv byly již dříve pokusy učiněny o zjištění souvislosti pramene Aachy s Dunajem, nebylo posud pro to důkazů nezvratných. Prof. Knop použil ku svému zkoumání soli a vykonal pokus takto: Dal 200 centů kuchyňské soli naplniti do 200 měchův a ponořiti u známých skulin, do nichž se voda ztrácela. Pět hodin později započal zkoumati vodu u pramene Aachy, jež byla již před pokusem lučebně zkoumána, a zjistil z 80 zkoušek během 3 dnů vykonaných, že po 20 hodinách obsah soli v prameni byl už znatelný, že po 60 hodinách dosáhl své výše a že po 90 hodinách voda nabyla opět své původní vlastnosti. Měřeno též množství soli ve vodě rozpuštěné, a zjištěno, že ze 200 centů soli do vody Dunajské ponořených, pramenem Aachy pouze 185 centů s vodou vyšlo na povrh. Ačkoli se tento pokus zdařil úplně a měl výsledek nezvratný, učinil ještě Brink nový důkaz souvislosti oněch vod užitím barviva. Upotřebil k tomu účelu 10 kilogrammů fluoresceinu rozpuštěného v rozředěném louhu natronovém. Po 60 hodinách objevila se ve vodě pramene Aachy fluorescence, jež potrvala 36 hodin.

Kralický kostelíček a památnosti jeho.

Popisuje V. Houdek.

Tři sta let minulo od oněch dob, kdy z nepatrné moravské vesničky Kralic na Třebíčsku vycházely stkvosty starší literatury a typografie české, mezi nimiž šestidílná bible Kralická září jako hvězda první velikosti. Zdálo se, že slavná ta doba nezanechala v Kralicích ani nejmenší památky viditelné. Než není tomu tak. V létě právě minulém stala se oprava Kralického kostelíčka nutnou, a tato oprava vynesla na světlo věci velmi pozoruhodné.

Kralický kostel, zasvěcený sv. Martinu, druhdy farní, nyní filiální (od r. 1785 k farnosti Jinošovské přidělený), jest jednoduchá orientovaná stavba jednolodní. K lodi přiléhá na straně východní pravoúhlý kůr (presbyteř), na straně západní prostá věž. Loď, 13 m. dlouhá a 5·10 m. široká, má gotickou síťovou klenbu, kdežto kůr, 7·25 m. dlouhý a 3·85 m. široký, má klenbu valenou. Na severní straně přiléhá ke kůru sakristie, která zasluhuje zvláštní pozornosti.

I tato místnost, 4·40 m. dlouhá a 2·85 m. široká, má klenbu valenou; na východní straně však není omezena přímkou, nýbrž polokruhem, který arci zvenčí na straně ke kůru přiléhající jest zastavěn, vnitř pak jest vyplněn oltářní mensou. Není pochybnosti, že tu máme polokruhovou apsidu, což jest důkazem, že sakristie tato byla původně románským kostelíčkem. Když pak tento pro skrovné rozměry své nedostačoval, vystavěn byl těsně vedle něho — s použitím zdi jeho jižní a západní — kostel větší, dnešní. Že však i tato stavba — přes to, že loď má dnes gotickou klenbu — sahá původem svým ještě do románské doby, o tom svědčí nejenom valená klenba pravoúhlého kůru, ale i tvar obou oken lodi na severní straně. Okna tato mají sice dnes — tak jako obě okna na protější jižní straně lodi — gotickou kružbu, nejsou však na rozdíl od těchto hrotitá, nýbrž polokruhem sklenutá a jsou také značně užší i kratší nežli okna protější; zkrátka, jsou to okna původně románská, později gotickou kružbou opatřená. Okna v kůru a okénko v apsidě dnešní sakristie jsou arci — jak se říká — zmodernisována, to jest neforemně rozšířena a zbavena svého pěkného tvaru původního.

Na jižní straně lodi zazděn byl postranní vchod s hrotitým obloukem; nyní jest opět vybourán. Věž, na niž vedou schody z venčí pod pultovou stříškou, měla do r. 1856 krytbu barokní (cibulovitou), od r. 1857 zakončena jest jednoduchou, nízkou střechou. Osm jednoduchých opěráků rozestaveno jest zvenčí kolem lodi a kůru.

V severní a východní stěně kůru jest po malém výklenku s hrotitým obloukem. Výklenek na severní straně, uzavřený pěknou kovanou mřížkou gotickou, býval druhdy sanktuariem.

Přední ozdobou kůru jest však náhrobní kámen, zasazený do epištolní zdi. Zobrazen jest na něm rytíř v reliefu. Kromě tohoto náhrobku položeno bylo do kostelní dlažby 17 náhrobních kamenů, které v uplynulém létě péčí důst. p. faráře Jinošovského J. Pluskala byly vyzdviženy a zasazeny do zevnější stěny jižní zdi lodní. Pod dlažbou pak ve hlíně nalezen ještě jeden kámen, rozbitý na dva kusy. Na desíti z těchto kamenů kromě nápisu vytesány jsou také erby. Tři nejstarší mají nápisy latinské, ostatní české.

Osm z těchto 19 náhrobníků patří členům rodiny r y t í ř ů z K r a l i c, kteří měli v erbu dvě stříbrné skřížené sekery se zlatými topory v modrém poli a drželi Kralice podle listinných zpráv od r. 1310 až po r. 1573, kdy jich Jindřich z Kralic postoupil Janovi staršímu z Žerotína na Náměšti, načež Jan přenesl bratrskou tiskárnu ze zámku Náměště do tvrze Kralické.

K této skupině náležejí tyto kameny:

1. Náhrobek V í t a z K r a l i c z roku 1476. Kolem erbu pánů z Kralic (na helmici rovněž dvě sekery) jest tento nápis gotickou minuskulí:

Anno dn̄i 1 · 4 · 7 6 | feria tertia poſt ſcti Jacobi apli, Obii Nobilis vir dn̄s | Vitus de Kralitz | hic ſepultus, orate | deum pro eo.

(Volný ve své církevní topografii moravské [brn. diec. III. 374] udává mylně rok 1456, což nemůže býti správné již proto, že — jak ostatně sám uvádí ve své světské topografii Moravy [III. 404] — týž Vít z Kralic v listinách ještě r. 1459 se jmenuje.)

2. Náhrobek D o r o t y z Ž e r a v i c a K v a s i c z roku 1498. Erb: Kruh kolem malého kroužku (žernov?). Opis gotickou minuskulí:

Anno dñi M° CCCC° XCVIII° | die XXIX° mensis Decembris obijt Nobilis dña | dña Dorothea | (de) Zerawycz & Cwasycz · hic sepulta Orate pro ea.

Tato Dorota ze Žeravic byla bezpochyby manželka zmíněného Víta z Kralic, poněvadž jeden její syn uvádí se téhož roku, kdy Vít z Kralic umřel, se jmenem Jindřicha z Kralic.

Jest to patrně týž kámen, jejž Volný mylně připisuje Dorotě z Martinic z roku prý 1495.

3. Náhrobek Markéty z Tvorkova a jejích dětí z roku 1514. Erb: Odřivous. Kolem nápis latinskou majuskulí:

ANNO DÑI · 1514 FĒIĀ QVAR/TA ANTE NĀTĀTEM · BEATE · VIRGINIS · MARIE OBYT / GNĒROSA DIIIĀ · MARGARE/TA · DE · TWOKOW · CV · DVOVS FILYS · ET · VNA FILIA · VITO / ALEXANDRO · ET · IŌHĀ/KA · HIC · SEPVLTA · ŌĀ/TE · PRO · EIS.

Marketa (Machna) z Tvorkova byla manželkou Bluda z Kralic a uvádí se v letech 1490 a 1496.

4. Náhrobek Judity z Lomnice, manželky Jindřicha z Kralic, z roku 1546. Erb pánů z Lomnice (křídlo) jest zde udělán neheraldicky. Kolem nápis gotickou minuskulí:

Letha Panie / 1546 Na den Swatyho Pa/wla Na wiru Obraczeny Vmrela gest Vro/zena Pani Pani / Judyt z lomnice / Manželka Vro/zeneho a Stateč/neho Rytjře Pa/na Gindřicha / z Kralic a na Kra/licych.

Volný jmenuje ji mylně Apollonii.

5. Pod kostelní dlažbou nalezený rozlomený náhrobek Kateřiny Osovské z Doubravice, (druhé) manželky Jindřicha z Kralic, z roku 1566 má tento nápis:

Leta Panie 1566 tu středu před Swatau Marketau Vmrzela gest Vrozena Panj Panj Kateřina Osowská z Daubrawicze Manželka Vrozeneho a statečneho Rytjře Pana Gindřicha z Kralic a na Kralicych.

6. Náhrobek, který nyní co do času následuje, jest nejvzácnějším mezi všemi kameny kralickými, ježto na něm jest v bělošedém mramoru polovypuklou prací vytesán rytíř. Jest to zmíněný již náhrobek zasazený do epištolní zdi kůrové a věnovaný řečenému Jidřichovi z Kralic samému, poslednímu

držiteli Kralic z této rodiny. Rytíř v plné zbroji, avšak s hlavou obnaženou, stojí zcela ku předu obrácen, helmice postavena na zem mezi rozkročené noky. Nad tímto kamenem položen jest kámen menší s tímto nápisem;

Tuto leži a pochowan geſt vrozeny a ſtateczny rytirz Pan Gindřich Kralicky z Kralicz a na Kobylniczych kteryžto žiwot ſwuy w Panu dokonal Leta Panie 1576 w Sobotu před S. Katheřinu.

7. Náhrobní kámen Ludmily z Kralic z roku 1596 s tímto nápisem:

Léta Páně 1596 w Pon/dělj po třech králjch Lidmi/la dcera Vrozenéº Pana Ja/na Ffrydrycha Kralickéº z Kralic a na Daleſſicých ſe narodi/la, y tolikéž žiwot ſwůg to/ho dne dokonala a tuto w / Pánu odpočjwá.

Pod tím známý srb pánů z Kralic a písmeny: L. K. Z. K. (**L**idmila **K**ralická z **K**ralic.)

Volný čte na tomto i následujícím kameni mylně Tulešice místo Dalešice.

8. Náhrobek Aliny mladší z Kralic, roz. z Petřvaldu, z roku 1605, s tímto nápisem:

Léta 1605 w So/botu před prowodnj / Nedělj, mezy 6 a 7 hodinau / ráno na půl Orlogi, vmřela / Vrozená Pani Aljna mladſſj / Kralická, rozená z Petřwal/du, Vrozeného a Statečného / Rytiře Pana Jana Frydry/cha Kralického z Kralic a na / Daleſſicých manželka. Gegiž tělo tuto odpočjwá, blaho ſlaweného očekáwage wzkřjſſe/nj.

Pod tím erb pánů z Petřvaldu: páv v pravo; na helmici tolikéž. —

Dalších pět náhrobníků patří členům rodiny Venžíků z Osyn, původně polské, která v 16. stol. přišla také na Moravu. V erbu měla korunovaného zlatého hada (polsky wąž, węża) v červeném poli. Sem patří:

9. Náhrobek Mandaleny z Hřivinova Oujezda z r. 1581. Erb: tři ryby vodorovně nad sebou. Dokola tento nápis:

Vrozená Paní Manda/lena z Hřiwinowa Augezda / P. Matka Vrozené/ho P. Giřjka Wenžjka z / Oſyn, žiwot ſwůg / dokonala Leta 1581 Druhau Středu w Po/ſté tuto gt pohřbena.

Volný tohoto náhrobku nepřipomíná.

10. Náhrobek **Jiříka Venžíka** z **Osyn**, z roku 1595. Kolem řečeného erbu Venžíků tento nápis:

Léta Páně 1595 / w Pátek před S. Martině do/konal žiwot swůg / Vrozený Pan Giřjk Wenžjk z / Osyn, a na tomto mj/stě gest pochowán.

G. W. Z. O. (**G**iřík **W**enžík z **O**syn.)

Tento Jiřík Venžík byl za časů Paprockého hejtmanem na blízké Náměšti.

11. Kámen **Anny Žofie**, **dcery Jana Venžíka** z **Osyn**, z roku 1598, má tento nápis:

Léta 1598 W stře/du Po S. Matěgi A/posstolu Páně, vmře/la Anna Žofie, dcera / Vrozeného Pana Ja/na Wenžjka z Osy / a na tomto mjstě / gest pochowá/na.

Volný čte na tomto i následujícím kameni chybně: „z Oly“ místo „z Osyn“.

12. Náhrobek **Johanky**, **dcery Jaroslava Venžíka** z **Osyn**, z roku 1606, s tímto nápisem:

Léta 1606 w / auterý po pamá/tce Michala Arch/angela, do- konala / žiwot swůg Johan/ka, dcera Vrozeného / Pana Jaroslava wězika z Osyn a tu odpočjwá.

13. Kámen manželky kteréhosi Venžíka z Osyn, z roku 1591 s nápisem většinou vyšlapaným a erbem úplně nezřetelným.

Dále jest tu

14. kámen **Johanky Rájecké** z **Mírova** z roku 1584. Kolem erbu (hák korábní) tento nápis:

Léta Páně 1584 w neděli na / swatau Kateřinu vmřela Vroze/ná Panna Johanka Rágecká z / Mírowa, dcera Vrozeneho Pana Martineč/ka Rageckého z Mírowa a na Osowém: A na tomto mistě pochowána gt.

I. R. Z. M. (**J**ohanka **R**ájecká **z** **M**írova.)

O tomto kameni se Volný nezmiňuje.

15. Na posledním zdejším náhrobku, který byl zasazen osobě šlechtické r. 1598, jsou právě rozhodující místa nápisu tak vyšlapána, že kamene tohoto nelze určiti.

Konečně jsou zde kameny dvou správců bratrského sboru Kralického a dvou jáhnů, totiž:

16. Kámen Martina Dádana z roku 1584, s tímto nápisem:

Léta 1584 Febr 3 vmřel B. (t. j. bratr) Martin Dádan Zpráwce Zboru Kralického: a tuto pochowán.

17. Kámen Samuela Sylvestra (Volný jej nazývá mylně Sylvesti) z roku 1605. Nápis:

Léta 1605. Nove / 25. dokonal žiwot swůg w Pánu B. Sa/muel Sylvestr, Sprá/wce Zboru Kralického / a na mjstě tomto gt pochowán.

18. Kámen jáhna Jana Bonského z roku 1584. Nápis:

Leta 1584 Fe/bruarii 8. vmřel / Jan Bonský Ja/hen, a na tomto / mjstě pochowán / gest.

19. Kámen jáhna Bartoloměje Ja . . .? z roku 15 . .? s nápisem částečně již nečitelným:

Léta 15 . . / Vmřel B. / Bartoloměg Ja / . . .? Jahen: a / tuto gest pocho/wan.

Oba poslední kameny u Volného chybějí. —

Pod dlažbou lodi kostelní objeveny byly tři hroby (hrobky určené každá jedné rakvi); v jednom z těchto hrobů shledána byla cínová rakev pěkně ornamentovaná, s ostatky ženy a dítěte zcela malého. Toto zdá se býti zmíněná nahoře Ludmila, dcera Jana Frydrycha z Kralic, narozená roku 1596 a téhož dne zemřelá. Rakev byla před dávnou dobou násilně vypáčena a vyloupena; neboť svrchní plocha víka jest na značnou délku proražena a násilím nahoru zohybána. —

Nález neobyčejně zajímavý učiněn byl, když seškrabány byly svrchní vrstvy vápna na vnitřních stěnách kostelních, aby byly upraveny pro zamýšlenou malbu kostelní. Shledáno totiž, že všechny stěny lodi i kůru pokryty byly četnými nápisy, udělanými černou barvou, a to frakturou s ozdobenými iniciálkami a vignetami. Pečlivé námaze Jinošovského p. faráře J. Pluskala i kooperatora p. Nevrkly podařilo se velkou část těchto nápisův odhaliti, což arci vyžadovalo nesmírné opatrnosti, poněvadž při oškrabávání jemných vrstev vápna, nápisy pokrývajících, velmi snadno odlupovala se i vrstva omítky, která nese tyto nápisy. Nápisy jsou mimo jediný latinský vesměs české. Dosud objeveny tyto:

1. Žalm: 144. (143 v. 15)

Blahoslawený ten lid gehož Hospodin Bohem gest.

2. V. Mojž. XXVII. (v. 15.)

Zlořečený člowěk, kterýž by udělal rytinu aneb wěc ſlitou / ohawnoſť Hoſpodinu djlo rukau řemeſlnika / by gi pak y do ſkrejſſe odložil,

3. K Týtowi 3. 1.

Napomýney gich, ať ſau Wrchnoſtem poddáni / gich poſluſſni / k každému ſkutku .... mu hotowi. / Žádnému ať nezlořečý ... ſwárliwj ale přiwětiwý / ukazugice wſſelikau wlídnoſt ke wſſem lidem.

4. Jakub I. (22).

Buďtež činitelé ſlowa a ne poſluchači toliko, oklamáwagice ſami ſebe.

5. Petr 1.

Wiztež, abyſte w Bázni Boží čas waſſeho zde putowanj konali.

6. K Effes. V. (29., 31., 32.)

Žádná řeč mrzutá (?) newycházey z uſt waſſich, ale geſtli gaké mluwenj dobré, k wzdělánj užitečnému / aby dalo miloſť poſluchačům. Wſſeliká hořkoſť a rozlobenj ſe y hněw, y křik, y rauhánj buď odjato od wás; ale buďte k ſobě weſpolek dobrotiwj, miloſrdnj / odpauſſtěgjce ſobě / gakož y Bůh w Kryſtu odpuſtil wám.

Následující nápis odhalen velmi kuse:

(Tit. 2. 6. 7. 8.)

(. ... . mláď)enců napominey (ať jsou střízlivi, ve všech věcech vydávej sebe za) příklad dobrých sk(utků v učení. ... Slovo tvé buď zd)rawé bez auhony.

Kromě toho jest tu „Otče náš“ a „Věřím v Boha“ a konečně latinský citát:

Sapien. VI.

Diligite lumen sapientiae omnes, qui praeestis populis.

Poněvadž nápisy tyto jsou několikrát zalíčeny, pak dle charakteru písma i dle pravopisu není asi pochybnosti, že pocházejí z doby, kdy kostelíček tento byl bratrským sborem. Ježto nám není znám jiný druhdy bratrský kostel, který by byl zachoval svou úpravu z dob bratrských, mají nápisy tyto nemalou důležitost pro poznání, jak bratrské sbory byly upraveny. Bylo by proto nadmíru žádoucno, aby nápisy tyto byly úplně odhaleny a zachovány.

Avšak kromě nich objeveny byly při oškrabávání omítky v kůru ještě zbytky nástěnných maleb — pokud souditi lze — ještě mnohem starších nežli nápisy dřívější. Na zdi bezprostředně nad náhrobkem Jindřicha z Kralic objevena totiž namalovaná

postava v pohybu, který jest charakteristický době gotické. Zdá se, že v té výšce táhl se po stěnách kůrových pod samou klenbou pruh figurálních maleb; neboť pod zmíněnou postavou jest zbytek nápisu, totiž gotickou minuskulí napsané slovo naš, asi konec průpovědi, která napsána byla na spodním okraji řečeného malovaného pruhu. Kromě toho však i celá valená klenba kůru byla druhdy pomalována pruhy, složenými z motivů vegetabilních a geometrických, o jejichž charakteru nelze se sice dosud vysloviti s bezpečnou jistotou; zdá se však, že i tyto malby pocházejí z doby gotické. —

Přátelé domácího umění mohou býti velice povděčni šťastné náhodě, že opravu památného kostelíčka kralického řídí mužové, kteří mají tolik smyslu i nadšení pro uměleckohistorické památky, jako jsou jmenovaní shora místní páni duchovní.

Aby popis památností kostelíka Kralického byl úplný, podávám ještě nápisy na zvonech tamějších, které dovedně okreslil jmenovaný nahoře vel. p. kooperator Jinošovský:

1. Největší zvon má nápis český gotickou minuskulí:

Ke czti + a k chwale + panu buo° + a swatemu ⊙ wawrzynczy + do krasonycz ⊙ leta buozih° t° ⊙ pyetiste° + sstrnaste° ⊙

2. Zvon prostřední má nápis německý latinskou majuskulí, avšak jen částečně čitelný: MA RIA * HILF * GOT * AVS * ...?

3. Nejmenší konečně má zase nápis český latinskou majuskulí:

SSIMON SLOWO * PANIE * ZVSTAWA * Na WIEKI * 10 DNE * MIES * MAGE LETA * PANIE * 1 * 5 * 5 * 7 *

K náboženským dějinám moravským za I. polovice 18. století.

Podává Frant. J. Rypáček.

Kulturní dějiny vítají každý, byť i nepatrný příspěvek. Každý takový příspěvek jest stavivem na vystavění úplné budovy. Náboženství jest předmět význačně kulturní; neboť vznešené náuky o Bohu vždy nejmocněji hýbají myslí i srdcem lidským. Na Moravě nemáme ještě sepsání zevrubných náboženských dějin. Proto jest důležito, aby sbírána byla látka, kdekoli se najde.

Doufáme, že ani malý příspěvek náš nepostrádá kulturní důležitosti a že jest kusem náboženských dějin moravských za prvé polovice století osmnáctého.

V radnici městečka Lomnice na Moravě, dle něhož slul znamenitý rod moravských pánů z Lomnice, ve fasciklu „Starých listin“ jest zachována původní listina (č. 17.), která, jsouc z doby císaře římského Karla VI., krále českého, posledního Habsburkovce, zřejmě svědčí o tehdejších opatřeních proti nekatolíkům. V listině jest rozsudek Pražského soudu appellačního proti Pavlu Tatíčkovi, zaslaný právu městečka Lomnice praesidentstvím hraběte Karla Kolovrata.

Listina i s adressou zní:

„Ku právu měst. Lomnic v marggrabství Moravském. Tejče se Pavla Tatíčka.

Jménem a na místě Jeho Milosti Řím. Císaře, v Germaniji, Španhelích, Uhřích a Čechách krále, pána, pána nejmilostivějšího, praesident a raddy jeho Milosti nad appellacími na hradě Prazském zřízené a usazené, měvše tu od práva měst. Lomnic v marggrabství Moravském Pavla Tatíčka, při témž právě pro kacírstvo vězením zjištěného, spolu s dobrovolným jeho vyznáním se tejkající odeslanou žádost a otázku v svém pilném a bedlivém uvážení, na ni toto naučení dávají a z práva nacházejí, že naddočený (tak!) Pavel Tatíček pro své přečinění jeden celý rok krom nedělních a svátečních dnův na obecním díle v železích a poutech pracovati má podle práva. Tomu na svědomí pečetí jeho Milosti Cís. a Krále k tomuto soudu obzvláště zřízenou jest zapečetěno. Actum na témž hradě Prazském, 7. dne měsíce února léta Páně 1732.“

Karel hrabě z Kollowrat. Frydrych Leop. Lichtenbergk.

Rozsudek tento jest učiněn dle nařízení cís. Karla VI., krále českého, kteréžto nařízení bylo dáno 28. dne m. prosince r. 1725. Opis tohoto nařízení zároveň s instrukcí „královského ouřadu hejtmanství zemského“ v Brně, vydanou v „královském městě Brně 28. dne měsíce ledna léta Páně 1726“, našli jsme také v archivě Lomnickém.

Rozvláčná tato instrukce s nařízením královským jest důležitou pomůckou k moravským dějinám náboženským, ale svědčí o největší porušenosti jazyka českého za století minulého, krátce před národním probuzením. Původní nařízení bylo patrně sepsáno po německu a pak bídně přeloženo. Sloh jeho jest až běda úřední, jednotvárný, rozbředlý a loudavý. Stěží vycházíme z hado-

vitého bludiště vět a vložek. Nařízení jest vydáno proti kacířům, hlavně také proti praedikantům, emissařům a přechovavačům i rozšiřovačům knih kacířských, a hrozí se v něm přísnými tresty.

Instrukci podáváme ve znění původního opisu a připomínáme, že jsme opravili jen chyby nejhrubší, jako slovo blud (v opise „plud“) a jiné, jako lechce (lehce), obvzláštně (obzvláště), mněl (měl), piskup (biskup) a t. d.; ostatní způsob psaní jest ponechán jako charakteristický době nejhlubšího poklesnutí naší mateřštiny.

Instrukce zní:

Jménem Jeho Milosti Římského císaře, v Germanii, Španěhelského, Uherského, Českého krále, jakožto krále Českého a margrabéte Moravského, pána našeho nejmilostivějšího a dědičného, od královského ouřadu hejtmanství zemského tohoto Jeho Milosti dědičného margkrabství Moravského všem a jednomu každému Jeho Milosti věrným obyvatelům a poddaným ze všech čtyr stavův, jakého ti důstojenství, stavu, ouřadu, vyššího a nižšího povolání a řádu jsou, tímto v známost se uvozuje, že jest nejvejš dotečená Jeho Císarská a Královská Milost na tento svůj královský ouřad hejtmanství zemského pod Datum z Vídně, dne 28. prasince posledně minulého 1725. roku, nejmilostivěji rescribirovati ráčila, kterak ono, s jakou tak pří[snosti] Jeho Milosti slavní předkové pravou samospasitedlnou svatou Římskou katolickou víru v tomto Jeho Milosti dědičném margkrabství Moravském rozšiřovati a v zrůst přivésti, scestný bludy, kacírstvo vypuditi a vykořeniti, následovně duše spasení svých poddaných chvalitebně fedrovati a pravý pokoj, jednotu a šťastnost země tudy upevniti se vynasnažovali, dílem z toho, co již dávno někdy Císarská a Královská Milost Karel, toho jména Čtvrtý, jakožto král Český nejchvalitebněji ustanoviti ráčil, dílem v těch a prv minulým saeculo, neb stoletím to řku, pod Jeho Milostí vysoce váženým panem pradědem, dědem a otcem, někdy taky jeho Císarských a Královských Milostech Ferdinandem, toho jména Druhým, Ferdinandem Třetím a Leopoldem, všech nejslavnější paměti prošlých generalijí, vejpovědí a patentův dostatečně známo bylo, načež taky dobrý effect a oučinek s obzvláštním prospěchem a zase zvelebením tohoto Jeho Milosti dědičného margkrabství Moravského následoval, od krátkých pak let nejvejš opáčená Jeho Císarská a Královská Milost s nezalíbením a s nevolí vyrozuměti musila, že v tomto Jeho Milosti dědičném margkrabství Moravském vypuzený a s trestem zavržený a zapověděný kacírský blud onde a onde, obzvláštně venku mezi sprostým a hloupým sedlským lidem, který lehce zaveden býti může, se zase vyskytovati a od času k času víc se rozmnožovati a rozšiřovati počíná, i jakož ale v dotknutým Jeho Milosti dědičném margkrabství Moravském podle jeho gruntovního zemského vyměření a práva žádná jiná, než samospasitedlná, svatá Římská katolická víra sub poena criminis contra statum, neb pod pokutou

nepravosti a provinění proti stavu, připuštěna býti nemá, pročež Jeho Císar. a Král. Mil. dle nesoucího a na sobě majícího nejvyššího ouřadu tomu vloudějícímu, nejvejš škodlivému zlému, z kteréhožto před časem tomuto Jeho Milosti dědičnému margkrabství Moravskému mnohé záhuby a neřesti přirůstly, nejméněji jakž Jeho Milosti slavní předkové se vší přísností na příč vstoupiti míniti a povinna býti ráčí, a tak tehdy že nejvejš opáčená Jeho Císarská a Královská Milost jak na vysoce knížecí Eminencí, pana Wolffganga Hanibala, Svaté Římské Církve kníže-kardinala z Schrattenbachu, biskupa Olomuckého, knížete a hraběte král. českej kaple, comprotectora Německého národu, Jeho Císarské a Královské Milosti tejnou raddu, jak mnoho se duchovenství dotýče, tak taky na Jeho Milosti královskou appellací, kterak totižto in hoc crimine haereseos publico inquirendo, to jest v tomto obecném provinění a nepravosti kacírstva s vyhledáváním pokračovati má, to, co náleží, projíti dáti a nařiditi jest ráčila, a to sice:

Poněvadž často dotečená Jeho Císarská a Královská Milost mezi jinými pro tím dokonalejší přetržení takového provinění a nepravosti vším spůsobem za potřebné nejmilostivěji uznati jest ráčila, to až dosavad bejvalé jenom podle zdání dobrovolně a zřídka k dokonalému skutku a ostrosti došlé trestání dotknutého kacírstva specifice a tím spůsobem vysaditi a ustanoviti, aby skrz to ten míněný effect a skutečnost se dosáhla, a ti, kteříby v tomto nejvejš škodlivém provinění a nepravosti vinni se vynalezli a postiženi byli, slušně trestáni, jiní ale od takového jich následování zdržováni byli Pročež tehdy ona Jeho Císarská a Královská Milost po té věci nejprv bedlivém rozvážení ratione generis et graduum poenae, to jest strany spůsobu a stupně trestání, na budoucí čas nejmilostivěji ustanoviti jest ráčila, že

předně ta venku v Brně poddaná mužského a ženského pohlaví osoba (poněvadž strany měšťanských osob dálejic níže obzvláštně vyměření se stane), jenž by per auctum aliquem externum veluti per haereticam sumptionem sub utraque, to jest skrze nějaký zevnitřní skutek jakožto skrze kacírské přijímání pod obojím, a nebo sice de haeresi vel confessus vel convictus, to jest strany kacírstva se sám přiznal neb předsvědčen a překázán byl, tak tehdy in crimen publicum et status haeresis definitae eo ipso, to jest v obecnou nepravost a provinění a stavu dokonalýho kacírstva již propadl, ponejprv od Jeho Milosti král. appellací s jednoročním ostrým obecním dílem ztrestán býti má.[1]) Pakliby takový časem tej trvající jednoroční obecní

Kdyby ale za druhé takový reus neb obviněný po vystání roční obecní práce předce při svým bludu setrval, má tehdy on k takovej obecní práci taky ještě druhý, a kdyby na to nedbajíce k obrácení se nepřičinil, dálej třetí rok přidržán, a jestližeby to všechno nepomohlo, v té případnosti po složeným přísežním práce k pravej Svatořímský katolický víře zasej se obrátil, ten pod dobrým duchovním pozorováním a správou též krajských ouřadův, vrchností, jich hospodářských ouředníkův a ouřadův právních zasej domů propuštěn a tam přijat býti má.

---

[1]) Viz případ s Pavlem Tatíčkem z Lomnice.

hrdelním reversu neb závazku ze země vykázán, a kdyby potomně takovej relegatus neb vykázaný zasej do země se navrátil a dopadnut byl, pro takové opovážlivé navrácení a povrhlej urphedě na hrdle (s) mečem trestán býti.

Pakliby naproti tomu za třetí takoví, kteří v práci obecní se obrátili a skrze složení přiznání víry k pravej církvi přijati byli, přes čas předce k svýmu předešlýmu bludu se navrátili a v tom přesvědčeni a překázáni byli, tak tehdy těm od víry zase odpadlým pro takové zase od víry odstoupení, následovně ob jam commissum duplex crimen apostasiae, to jest pro již dvojnásobnou nepravost a provinění od víry odstoupení, ještoby osoby mužského pohlaví a na galery k veslování schopny byly, jim takové galerní trestání bez vysazení času uložiti se má, jiní pak a na galery k veslování nedostateční muži vymrskáni a stracením a propadnutím jejich jmění a statku (které vrchnostem k vynahrazení tej ex causa publica neb z obecné příčiny trpějící stráty jejich podaných připadnouti má,) ze všech Jeho Milosti dědičných zemí na věčnost relegirováni a vypověděni býti mají; při čemž ale vrchnosti takový jim připadlý grunty zase (s) jinýma katolickýma poddanýma osaditi povinni býti mají, nemají však nižádným spůsobem moci a práva je ad dominicale přivlastniti.

Co se ale za čtvrté měšťanů v poddaných nebo vrchnostinských městách dotýče, respectu jich mají gradus poenarum nebo stupně pokuty a trestu též podobně jako proti naddotknutým podaným neb sedlskému lidu zachovány a držány býti.

Jakož i za páté měšťanský obyvatelé [v] královských a svobodných městách, kdyby se sprostých měšťanův dotýkalo, rovně s jedno —, a kdyby se nepolepšili a pokání nečinili, s dvou —, i taky s tříroční obecní prací et in casu ulterioris pertinaciae neb taky v příhodě další zatvrzelosti s vykázáním neb v případnosti zase od víry odpadnutí, ale s galerní prací (jakož na hoře při poddaných vyměřeno jest) spolu takovým svobodným měšťanským osobám v teď dotknutých případnostech zatvrzelosti neb zase od víry odstoupení obzvláštně a nerozdílně tímto ještě vyměřující confiskací a propadnutím jejich zámožnosti a jmění ztrestáni býti mají. Kdyby pak proti naději někto ze spůsobnějších, poctivějších a postatnějších měšťanův, kteřiby snad nějakou obzvláštní considerací neb rozpomenutí zasloužili jakožto raddní a urozené osoby anebo, jenž král. službu na sobě mají, v kacírstvu se poblouditi měl, tehdy král. appell. před publikováním vejpovědi a ortelu takovej s dobrým svým zdáním Jeho Císařské a Královské Milosti nejposlušněji odeslati a další resolutí očekávati má.

Posledně pak a za šesté respectu těch, jenž se opovažují v svých domích v městách, městečkách, ve vesnicích nebo taky v jiných na jednotě ležících příbytkách kacírským učitelům a vyslancům zdržování a doupě dávati a je skrejvati, též kacírské soukromé a tejné conventicula neb shromáždění držeti, anebo taky kacírské knihy vevláčeti a vydávati, též podobně respectu kacírských emissariorům neb vyslancův postranných a lesních kazatelův a jiných sprostý lid zaváděti se opovažujících bezbožných osob, častěj dotečená

Jeho Císarská a Královská Milost netoliko při oné Jozeffinskej[1]) criminalní instrukací vyměřené pokutě a trestání (s) mečem, a aby takoví přechovavačové, vysilatelové a podvodníci, kde by vyšetřeni byli, ihned se přidrželi a upevnili a Jeho Milosti král. appellací ke criminalní inquisici se dodali, na všechen spůsob zanechati, nýbrž taky tomu, jenž by jednoho kacírského učitele vyskoumal a jeho vyjevil a prozradil, sto rejnských, tomu ale, kterejby jednoho takového dostavil, 200 rejnských za recompens a za odplatu vysazenou býti, nejmilostivěji chtíti ráčí; kterýžto recompens a odplata jemu od Jeho Mil. král. couverno ex publico ihned na hotově zaplacenej a při tom ještě jeho jméno vším spůsobem v tejnosti držáno a zamlčeno býti má. Jakož taky ostatně respectu vevláčení kacírských kněh Jeho Císarská a Královská Milost nejmilostivěji ustanoviti ráčí, aby žádný kupec, forman, handlíř v krajkách, přízi, plátnu, aneb kdoby on taky vždycky býti mohl, nějaké kacírské a od pravé katolické víry jakým koliv spůsobem straňující knihy do tohoto Jeho Milosti dědičného margkrabství Moravského vevláčeti se neopovažoval. Kdyby ale jeden nebo druhý proti té zápovědi činil a páchal a takové kacírské knihy bez anebo s kupeckým a kramářským zbožím vevláčel a dovážel, mimo toho, že takový dle Jeho Milosti nynějšího nejmil. pragmaticalního vyměření (s) vězením přidržán, proti němu s trestáním meče pokračováno i také s konfiskatí všeho zboží, anebo kdyby nic jinšího, jenom samé kacírské knihy dováženy nebyly, recompens ex publico udělen býti má.

Aby ale žádný z nevědomosti se vymlouvati nemohl, nýbrž jeden každý podle toho se jak říditi a od trestu a pokuty se vystříhati věděl, tak tehdy víc dotčená Jeho Císarská a Královská Milost tuto Jeho Milosti nejmilostivější resolucí a vyměření v českým a německým jazyku do veřejných patentů uvésti a k jednoho každého vejstraze v zemi publikovati dáti tomuto svému král. ouřadu hejtmanství zemského nejmilostivěji poručiti jest ráčil.

A poněvadž taky z té příčiny to kacírské zlé až dosavad zrůstnouti a se rozmáhati příležitost mělo, že dílem gruntovní vrchnosti a obzvláštně jejich nařízení ouředníci a správci onou již v starých patentích a generalijích poručenou vroucnost, pilnost a pečlivost na poddaný strany toho bedlivě pozorovati, a kdyby něco kacírského merkovali a cítili, takové ihned přetrhnouti neproukazují, kdežto sice, kdyby oni (se) svým povinným přičiněním při tom se neodvracovali, žádná pochybnost by nebyla, žeby zrůst a rozmnožení takového zlého tudy nejvíce se zaneprazdňovati a přetrhnouti mohlo. Pročež zase nejvejš opáčená Jeho Císarská a Královská Milost dálej nejmilostivěji poručiti jest ráčila, spolu v dotčených patentích společně vrchnosti a ouředlníky, obzvlástně na místách, kde ponadutknuté vrchnosti při místě se nevynacházejí, přísně napomenouti, aby oni nad poddanými bedlivější pozornost měli a, aby oni při samosvatým Římským katolickým náboženství a víře zachováni, pod rukou od žádného ku kacírstvu zavedeni nebyli, všenejmocnější pilnost vynaložili, kdyby ale proti jednomu neb druhému poddanýmu nějaká podezřelost byla, takovou rychle a vydanlivě odvrátiti a pomocti i taky, kdyby potřeba

[1]) Císaře a krále Josefa I., staršího bratra Karla VI.

byla, o tom tomuto Jeho Milosti král. ouřadu hejtmanství zemského k časnému dohlídnutí oznámiti, též aby rodičové svý děti k poslouchání slova Božího a duchovního dítek cvičení přidržovali a při takovým s nima se najíti dali, i taky [za] času služby Boží, nechť ono jest před neb po poledni, krčmy a hospody zamezené byly, a žádné musiky se netropily, následovně lid do kostela a na cvičení duchovní neb katechyzmus choditi přidrželi, a sice všechno mocně k fedrování církevního náboženství přičiniti tím jistěji se vynasnažili, Jeho Milosti krajský hejtman taky na to, a obzvláštně na vloudění kacírských emissariorum neb vyslancův a duší podvodníkův i taky na vevláčení a vsmékání kacírských kněh všebedlivý pozor dali, jakož sice jináče Jeho Milost, kdyby jedna neb druhá gruntovní vrchnost její otcovskozemské napomenutí krom očí pustila a podle takového se nezachovala, nýbrž se v tom lenivou, váhavou a nedbanlivou najíti dala, proti nim všem ostře a citedlně pokračovati neopomene.

Jakož taky magistratové k tomu poukázáni býti mají, aby od nich děti onejch rodičův, kteří se polepšiti nechtějí, jim odňaty a v městech skrz katolické poručníky zaopatřeny, venku pak mezi poddaným a sedlským lidem nepodezřelým katolickým hospodářům za služebný chlapce a děvčata dány byly.

A aby toto spasitedlné a dobré náboženství a víry obzvláštně taky venku v zemi tím jistěji a víceji fedrováno a podporováno bylo, tehdy často opáčená Jeho Císarská a Královská Milost nejmilostivěji chtíti ráčí, by, jakož vyššího stavu vrchnosti dle Jeho Milosti skládající přísahy věrnosti své poddaný ku katolickej víře a náboženství s přísahou, též podobně měšťané v městech skrz měšťanskej jurament ku katolickej víře se zavazují, tak taky od nyní ouřadové právní aneb rychtáři a přísežní ve všech poddaných neb vrchnostských městech, městečkách a vesnicích v tomto Jeho Milosti dědičném margkrabství Moravském po každý, když se takoví objevují a obyčejně právní přísahy skládají, za rovně hlavně přisahati skrze vrchnosti přidržováni býti mají, že netoliko rychtáři a přísežní sami pro sebe při tej samospasitedlnej katolickej víře a náboženství pevně setrvati, nýbrž i taky k tej své manželky, dítky a domácí čeládku jakož i všeckny jiný obyvatele v obci, kteřížto jakožto ouřad právní představeni jsou, plně přidržeti, aby všichni co vždy nejmožněji při službách Božích a duchovním dítek cvičení a vyučování přítomni byli, pozorovati, přitom žádné kacírské zvodníky nebo taky takové knihy vlouditi a vsmejkati nedopouštěli, nýbrž, jak brzo na někoho nějaké podezření by se vyskytlo a vynalezlo, to neprodleně vrchnosti neb ouředníkovi a správcímu oznámiti, a sice všechno to činiti a konati mají a chtějí, co by k zachování a zvelebení svatej katolickej samospasitedlnej víry a náboženství a přetržení, odvrácení a vykořenění kacírstva jim, ouřadům právním vždy možno bylo.

Na to všeckno víceji nejvejš jmenovaná Jeho Císarská a Královská Milost nejmilostivěji chtíti ráčí, aby též podobně jakož poddaní ouřadové právní, co se článků víry a náboženství dotýče, rovně na ten spůsob vrchnostské ouředlníci a správci (na kteréžto pilnosti a vroucnosti přetržení kacírského bludu velmi mnoho záleží) netoliko v jejich budoucích vrchnostem povinných přísahách aneb hospodárských ouřadnich povinnostech a závazcích přisahati, nýbrž, kteří snad až posavad u svých vrchností (s) přísahou zavázáni nejsou, co nejspíš s juramentem a s hlavním do něho přisazením a připojením svrchu dotknuté, ouřadům právním uložené clausule zavázáni, a jim, vrchnostským

správcům a hospodárským ouředlníkům ještě i to přidáno a připojeno býti má, že oni správci ouřadům krajským a vrchnostem, zdaliž cvičení a vyučování dítek dle nařízení duchovních vrchností od farářův každou neděli a svátek plně se drží a koná, aneb jak často se zanedbává a opouští, každoměsíčně zajisto nepochybně a věrně oznámiti chtějí, aby potomně od vrchnosti taková farařův nedbanlivost tomuto Jeho Milosti král. couverno a odtud dálej duchovní vrchnosti pro napravení a přetržení se oznámiti mohla, s tím připojeným nejmilostivějším poručením, aby ta do přísah ouředlníkův právních a hospodárských správcův připojena býti mající clausula religionis neb víry dle podotknutého vyměření spořádána a v dostatečným počtu tištěna, následovně per currendas prostředkem Jeho Milosti král. krajských ouřadův všem vrchnostem potřebné exempláře odeslané, a přitom ještě toto odtud pocházejícímu a od Jeho Milosti král. appellatí tím spůsobem communicirovati majícímu nařízení k jednoho každého vejstraze připojeno bylo, že Jeho Milost, aby to všechno tím bedlivěj a pilněji se vykonávalo, chtíti ráčí, jakož jináče po budoucím vynaleznutí, že od vrchností neb jejich správcův a ouřadův právních dle tohoto nejmilostivějšího poručení s všecknou péčí a obstaráním se nepokračuje a zadosti nečiní, ona Jeho Císarská a Královská Milost naddotknutý vrchnosti skrze král. fiscala ouřady právní a hospodarský správce ale jakožto přísahy rušitele a křivopřísežní podle povahy na těle a hrdle neopominutedlně strestati dáti ráčí, ostatně ještě nejmilostivěji poroučejice, aby tento král. ouřad hejtmanství zemského k nejposlušnějšímu vykonání tejto Jeho Milosti nejmilostivější resolutí dálejic to potřebně jest předestřel a nařídil a nad tím všem ochrannou a pravou ruku držel. Aby tehdy tejto císarské a král. nejmilostivější zemskootcovské k vypudění kacírského bludu a k vzdělávání a zachování samospasitedlné Římské katolické víry a náboženství a spasení duší nejchvalitebněji mínějící a čelící pragmatikalní resolucí ve všem nejpoddaněji zadosti se učinilo a ze všech stran podle ní nejbedlivěji a přísně živu bylo a se zachovávalo, pročež taková skrze přítomně veřejné patenty k jednoho každého vědomosti a nezrušitedlnému zachování v známost se uvozuje a přitom jménem nejvejš dotčený Jeho Císarské a Královské Milosti obzvláštně při gruntovních, hospodárských ouředlnících, obzvláštně při těch, kdežto vrchnosti na místě se nevynacházejí, tímto přísně se nařizuje, aby na svý poddaný bedlivý pozor a péči měli a, aby oni při samospasitedlným svatým Římským katolickým náboženství a víře zachováni a pod rukou od žádného ku kacírstvu zavedeni nebyli, nejmocnější pilnost a vroucnost vynaložili a se vynasnažili; kdyby ale proti jednomu neb druhému poddanýmu podezřelost se vynalezla, takovou rychle a vydanlivě odvrátili i taky, kdyby potřeba ukazovala, o tom tomuto král. ouřadu hejtmanství zemského k časnému dohlídnutí správu učinili, též aby rodičové svý děti k poslouchání kázaní a slova Božího, též duchovnímu vynaučování dítek, neb katechyzmus, pilně přidrželi a při takových s nima se najíti dali, i [za] času služeb Božích, nechť ono jest před neb po poledni, krčmy a hospody zamčeny byly, a žádný musiky se netrpěly, následovně lid do kostela a na katechyzmus choditi přidrželi, a sice všechno možné k fedrování a vzdělávání církevního náboženství přičiniti se vynasnažili, společní páni krajský hejtmani taky na to a obzvláštně na vloudění kacírských emissariorum neb vyslancův a duší podvodníkův i taky na vevláčení a vsmejkání kacírských kněh

všebedlivý pozor dali, ouřadové právní ale vše to, co oni dle té vejš doložený clausaly víry a náboženství Pánu Bohu všemohoucímu a svému nejmilostivějšímu dědičnému pánu a knížeti země přisahati budou, vždycky nezrušitedlně zachovali a co nejbedlivěji pozorovali, a tak nejenom oni sami pro sebe při tej samospasitedlnej katolickej víře své manželky, dítky a čeládku jakož i všeckny jiný obyvatele v obci, jakožto ouřad právní představeni jsou, plně přidrželi, aby všickni při službách Božích a duchovním dítek cvičení a katechyzmu, co vždy nejmožněji jest, přítomni byli, přitom žádné kacírské svodníky nebo taky takové knihy vlouditi a vsmejkati nedopouštěli, jak brzo na někoho nějaké vrchnosti neb správcímu oznámili, a sice všechno to, co by k zachování a zvelebení svatej katolickej samospasitedlnej víry a náboženství a přetržení, odvrácení a vykořenění kacírstva jim, ouřadům právním, vždy možno bylo, činiti a konati, aby jináče Jeho Císarská a Královská Milost, kdyby jedna neb druhá gruntovní vrchnost její zemskootcovské napomenutí mimo oči pustila a podle takového se nezachovala, nýbrž se v tom váhavou, lenivou a nedbanlivou najíti a postihnouti dala, krajský hejtmani ale kdyby takové i hned neremedirovali a nepřetrhli, anebo tomuto Jeho Milosti král. ouřadu hejtmanství zemského k náležitému dohlídnutí a prostředkování neoznámili, proti nim všem přísně pokračovati příležitost a příčiny neměla.

Jakož taky vrchnosti a magistratové jak královských tak taky jiných privatních a vrchnostských měst tam se poukazují, aby oni děti oných rodičův, jenž se polepšiti nechtějí, odňali a v městech katolickýma poručníky zaopatřili, venku pak mezi poddaným a sedlským lidem takové děti nepodezřelým katolickým hospodářům za sloužící chlapce a děvčata dány byly.

Co se ale onej, do těch od poddaných ouřadův právních a hospodárských správcův skládati majících přísah strany víry připojiti nejmilostivěji poručenej clausuly dotýče, taková obzvláštně tištěná formula obyvatelům země k jednoho každého pravidlu a nejposlušnějšímu pozorování skrz královský krajský ouřady dodána bude.

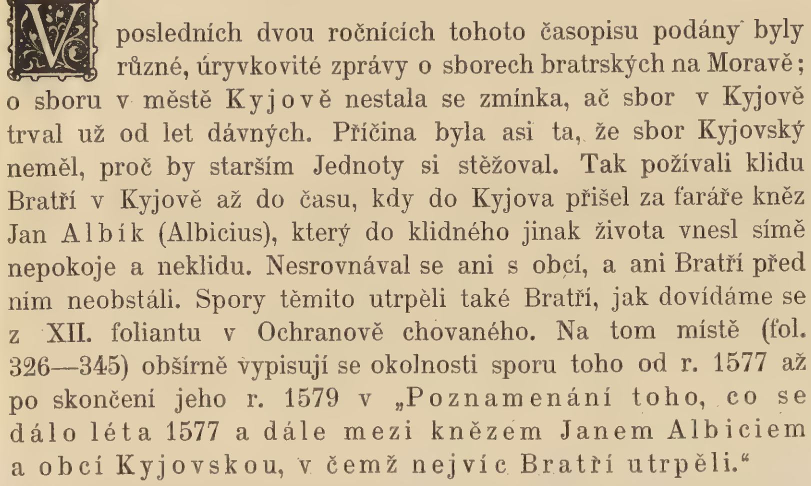
I jakož častěj nejvejš opáčená Jeho Císar. a Králov. Milost, jakož vejš doloženo jest, aby všecko to, co toto jejich nejmilostivější zemskootcovské k škodlivého a zavádějícího kacírského duši jedu přetržení, odvrácení a vykořenění a zasej k navrácení, upevnění a zvelebení svatej Římskej katolickej samospasitedlnej víry a náboženství, následovně k duší a země dobrému měřící a čelící resolucí v sobě obsahuje, tím bedlivěji zachováváno bylo, nejmilostivěji chtíti ráčí, jakož jináče proti vynaleznutým kacířům a kacírským svodníkům, též jejich skrývačům a přechovavačům s naddotknutýma pokutami a tresty neopominutedlně co nejostřejic pokračováno býti má, jakož taky při budoucím vynaleznutí, že se to od vrchností neb jejich hospodárských ouředníkův a ouřadův právních dle tohoto nejmilostivějšího poručení s všechnou pečlivostí a obstaráním nezachovává a nedrží, častěji opáčená Jeho Císarská a Královská Milost naddotknutý vrchnosti skrze svého královského fiškála, ouředníci neb správci a ouřadové právní pak jakožto rušitelé závazku a křivopřísežní podle povahy na těle a hrdle neopominutedlně strestati nechati ráčí, tak taky vedle toho jeden každý, jak se říditi a od škody a pokuty se vystříhati, věděti bude.

Dán v královském městě Brně, 28. dne měsíce ledna léta Páně 1726.

Dle obsahu lze poznati, že instrukce král. hejtmanství zemského na Moravě i s nařízením panovníkovým příliš obšírně se rozšiřuje, a hlavní myšlenky, tresty a pokuty i napomenutí stále se opakují, čímž listina vypadá jako rozvodněný potok nechutných vět. Nicméně jest instrukce tato výborným příspěvkem do nenapsané knihy náboženských dějin moravských, zvláště za první polovice 18. století, tudyž krátce před vydáním Josefova patentu tolerančního.

Z posledních dnů sboru bratrského v Kyjově.

Z archivu Ochranovského podává Dr. Josef Cvrček.

V posledních dvou ročnících tohoto časopisu podány byly různé, úryvkovité zprávy o sborech bratrských na Moravě; o sboru v městě Kyjově nestala se zmínka, ač sbor v Kyjově trval už od let dávných. Příčina byla asi ta, že sbor Kyjovský neměl, proč by starším Jednoty si stěžoval. Tak požívali klidu Bratří v Kyjově až do času, kdy do Kyjova přišel za faráře kněz Jan Albík (Albicius), který do klidného jinak života vnesl símě nepokoje a neklidu. Nesrovnával se ani s obcí, a ani Bratří před ním neobstáli. Spory těmito utrpěli také Bratří, jak dovídáme se z XII. foliantu v Ochranově chovaného. Na tom místě (fol. 326—345) obšírně vypisují se okolnosti sporu toho od r. 1577 až po skončení jeho r. 1579 v „Poznamenání toho, co se dálo léta 1577 a dále mezi knězem Janem Albiciem a obcí Kyjovskou, v čemž nejvíc Bratří utrpěli."

Průběh sporu toho podán jest v řádcích dolejších na mnohých místech doslovně, jinde zase uveden jest pouze výňatek stručný neb obšírnější, jak vyžadovalo porozumění sporu celého.

Kněz Jan Albicius, farář Kyjovský, zjednal sobě list od císaře Maximiliana, aby nebylo mu potřeba stěhovati se z Kyjova. Na to se bezpečiv dělal, co chtěl, a nepamatoval na to, což v listu doloženo, aby se choval pokojně a náležitě. — Obec nemohše déle trpěti jeho obyčejů, nětco s ním zacházeti počala, až mu i veyhost dali. On pak vše, co se jemu pro jeho bouřky od ouřadu dálo, to na Bratří sčítal a k cís. Rudolfovi s supplikací se utekl.

Přišlo na slyšení obojí strany. Naposledy toho sobě předce dovedli Kyjovští, že kněz z Kyjova vybyt a do Hradiště se obrátil. Desátek mu obec na přímluvu p. podkomořího (pana Hanuše Haugvice) pustila. Páni pak okolní, t. p. Jaroš z Zástřizl, pan Mikoláš Kobylka, p. Jindřich Pšovlický, p. Petr Pačák dáti nechtěli (desátku), až by jich pohnal. A když to učinil, chtěli ukázati naň, že jest prý lotr a zrádce svého ouřadu i poctivosti: a to tak, že p. Václav Haugvic, pana podkomořího bratr, mluvil o něm na svatbě v Cetechovicích sedě mezi mnoha pány za tabulí, při čemž i pan Šembera byl. — Ty časy, když již obec s knězem tím válčila, dán Bratřím do Kyjova zprávce léta 1577 v středu po neděli provodní. Před lety víc než 30 byl v Kyjově zprávcím br. Petr Host; s počátku kralování Ferdinandova léta tuším 1543 tam dán, jakž na kněžství posvěcen, a byl tu bytem asi tři léta beze vší překážky. Po něm nebyl žádný až do těchto časů. Nyní pak, aby zas tam bytem byl zprávce, dána k tomu příčina taková:

„Když ouřad Kyjovský některou chvíli u p. podkomořího byl, mluvil pan podkomoří, že toho nikoli trpěti nechce, aby kdo z bratří obecních a ženatých v zboru kázati neb čítati měl; než proti tomu že není, aby kněží bratrských neb jáhnů k takovým službám užívati neměli.“ To bratří Kyjovští oznámili bratřím Starším a žádali za to, aby učitelem a zprávcím opatřeni byli. Takž jim dán br. Jan Brotan; a zprvu v té s knězem rumrejšce i od nebratří vděčně přijat a v službách obecních užíván.

„Ale p. podkomoří se potom jináče rozmyslil, i od toho kněze bezpochyby měv podpal. Neb ten kněz i ošklivil rozličně lidem na svých kázaních br. Brotana i pohrůžky činil, že chce u císaře to zjednati, aby tu zprávce bytu neměl, i zbor aby zkažen byl. Takž p. podkomoří brzy to chytrostí i mocí spravil, že zbor zastaven. — Což, jak se dálo, z níž položených řečí a psaní nětco se porozumí.“ Císař Rudolf vrátiv se z Moravy do Vídně, vydal do svých měst na Moravu mandáty, až i do Kyjova v tato slova psaný:

„Rudolf II. atd. Opatrní věrní naši milí. Zprávu toho míti ráčíme, kterak by se v městě u Vás všelijaké sekty mimo katolickou křesťanskou víru a náboženství rozmáhati měly, což nechtíce my jakožto křesťanská vrchnost trpěti . . ., Vám poroučíme, abyšte z strany víry a náboženství tu u Vás nic nového před

sebe bráti a začínati, ani co toho mimo starobylý, chvalitebný křesťanský způsob nedopouštěli, žádných sektářských a bludných kazatelů nepřijímali, než na to pozor měli, aby v obci osoby sektářský, bludný v kázání trpíny nebyly.“ Dáno ve Vídni, v outerý po sv. Jakubu l. 1577. „Tento mandát dán byl ouřadu Kyjovskému v Holomouci od p. Hanuše Augvice. A tu tehdáž ouřad Kyjovský ptal se p. podkomořího, k komu se vztahuje neb na koho ten mandát, na Židy-li čili na Bratří Boleslavský? Odpověděl p. podkomoří, že ne na Židy, oni že sou pohani. A když mu řečeno bylo: „Milostivý pane, Bratří Boleslavští také se k tomu neznají, aby měli býti spletenci u víře a sektáři,“ — tu se ohřomně okřikl na ouřad. „A což pak sou?“ Potom dávali p. podkomořímu o br. Brotanovi zprávu, že se k nim nedávno dostal a tu při zboru v domě bratrském byt že má a že na jeho kázaní bývají a že tomu nemohou rozuměti, aby jaký kacíř a spletenec u víře býti měl, ani jakou příčinu knězi aby dával, a že se pokorně chová. A za tím ptali se p. podkomořího, mají-li mu kázati, odtud se vystěhovati? Dal jim tu odpověď: „Já vám nevelím, ani nebráním. Máte teď mandát císařský, jak se chovat máte . . .“

Z dalších řádků „Poznamenání,“ které bratřím Starším posláno bylo, dovídáme se, že příčinou toho mandátu novokřtěnec jakýs byl vypovědín. Bratří podali ouřadu zprávu, že oni to nejsou, na něž by se mandát vztahoval, a od ouřadu v tom „byli přijati“. „Potom po nedlouhém času přijel p. podkomoří do Koryčan. Tu opět poslal pro ouřad Kyjovský, aby k němu do Koryčan přijeli. I učinili tak. A když se před ním postavili, mezi jinou řečí i na toto se ptal: Zachovali-li se tak, jakž v instrukcí císařské poručení mají, totiž, vybyli-li sou z města Kyjova novověrce a spletence u víře? Odpověděli pánu, že nevědí, koho mají vypovídati. „Bratří, jak se zpravují, oznámili. Ale pan podkomoří na tom nepřestal a řekl: „Co jest do toho, že oni tak praví?“ A hned přísně poroučel, jakž se domů navrátí, aby Bratří na rathouz obeslali a tu se jich na to vzeptali: Chtějí-li dobrovolně svého zprávce z města vybyti, či nechtějí? Hned beze všeho odtahu a rozmejšlení aby na to jim neb jemu odpověď dali. — Páni to poručení p. podkomořího Bratřím oznámili.“

Bratří žádali času prodlení asi za půl dne, a v tom času že chtí supplikací učiniti o takovou věc ku p. podkomořímu.

Pánův z ouřadu žádali také za přímluvné psaní, též i pana Jaroše z Zástřizl. To i ouřad Kyjovský i pan Jaroš učinili a p. podkomořímu spolu s Bratřími psali.

Bratří v listu svém stěžují si, že obesláni byli na ouřad k rozkazu JMti p. podkomořího, nevědouce proč; neb oni mandát ten nijak na sebe, ani na zprávce a své předložené nevztahují. Chovají se při obecném, starobylém náboženství, a zprávce jejich taky nic jiného nekoná, než vede si on i oni „na všelikém místě poctivě, pobožně, spravedlivě, nedávajíce ničímž žádnému pohoršení". Dále, že „neučí a nekáže nic jiného a nového, jen ten smysl, kterýž i jiní kněží Bratří a služebníci Jednoty Bratrské mají a kterýž za jisté učení přijat jest". Prosí proto o zastání. List ten psán jest z Kyjova v outerý po sv. Jiljí 1577 od bratří Kyjovských. —

Ve stejném smyslu supplikoval ku p. podkomořímu i pan Jaroš z Zástřizl, kterýž mimo důvody Bratřími uvedené uváděl i ten, že „za předešlých pánův a držitelův města Kyjova vždycky jest tu zbor držán býval, a i potom, když sou se sami dobrovolně vyplatili, nechtíc žádného jiného než JMt Císařskou za vrchnost míti". Ku konci připomíná, že od Jich Mtí císaře Ferdinanda a Maximiliana strany náboženství žádné překážky netrpěli. List psán ze Svatobořic téhož data jako nahoře list bratrský.

I ouřad Kyjovský přimlouval se u uroz. p. Hanuše Haugvice z Biskupic a na Račicích, podkomořího markhrabství Moravského; za hlavní důvod na prospěch Bratří uváděli, že „oni sou zde prve před veyplatou města toho k ruce JMti Císařské byli, k veyplatě dostatečně napomáhali a potomních všech časů beze vší překážky v pokoji zachováni a trpíni." Podepsali se purkmistr a radda města Kyjova. Tyto listy poslány byly do Olomouce ku panu podkomořímu. Na listy nedal p. podkomoří žádné psané odpovědi ani panu Jarošovi, ani ouřadu Kyjovskému, ani Bratřím, než toliko poslu řekl: „Pověz pánům Kyjovským, že jim při shledání se s nimi dám oustní odpověď."

Stálo to tak za koliksi neděl v mlčení. A v tom času kněz Jan Albicián od Kyjovských z fary vypovědín byl, a desátku jemu obilního dáti nechtěli ani Kyjovští, ani odjinud náležící k faře. I jel kněz do Vídně k císaři, „kterážto cesta jeho, rozuměti, že nebyla šťastná: neb mu kůň na té cestě umřel, peněz neměl;

zdluživ se, čím platiti neměl. I ve Vídni dlužen zůstal i doma v Kyjově."

Císaři ve Vídni přednášel své stížnosti a zejména uváděl takto: „Mnohá sem snášel od Valdenských neb Pikhartů protivenství, až naposledy nedávno ve zbroji na mne připadli a skrze moc jednoho svého kacířství následovníka pohřbiti na našem katolickým krchově kázali a mně všecky desátky odjali. Jednoho svého pikhartského kazatele uvedli, kterýž před tím nikda tam chován nebyl; zbor svůj k potupě našeho kostela vyzdvihli, nutíce jiné pohrůžkami, jiné vězením, aby opustíce chození do kostela, do takových jejich peleší se scházeli." Na konec prosí za ustavení komisařů katolických, „kteří by takové spravedlivé stížnosti a žaloby při přítomnosti strany odporné rozsoudili".

„Tato supplikací knězova byla z Vídně od císaře p. podkomořímu odeslána, a p. podkomoří ji odeslal ouřadu Kyjovskému, aby poručil, aby Kyjovští dobře se svědky opatřili, že budou v Koryčanech slyšáni. I čas měli jmenovaný, aby se do Koryčan dali najíti, na den sv. Martina."

V čas náležitý dostavili se páni Kyjovští, Bratří dva a mnozí svědkové na Buchlov, kamž pozváni byli, a předložili p. podkomořímu stížnost svou proti knězi Janu Albiciovi, dovozujíce, „že kněz Jan v mnohé věci mimo starobylý řád a obyčej nenáležitě se vkládá. Nedovoluje pohřbívati; maje manželku a děti, příliš hledí si zaměstnání světského, shromažďování statku více než povolání svého duchovního, vměšuje se do záležitostí obecních, utrhá na dobré pověsti bez dostatečného průkazu. S některými pak bitvou zacházel a mnohé dobré a pokojné lidi bez příčiny sobě dané zranil, potloukl i oslepil a o zrak, vrýpnouc písek mezi oči, připravil." A prosí na konec, aby „takového nespokojeného nevolníka sproštěni byli." Tato supplikací města Kyjova kromě pečeti domácí opatřena byla „pečetí města Brna, Hradiště, Bzence" a dána „k spravedlivému uvážení p. podkomořího". O deputací této zpravuje nás dále sám br. Brotan tímto spůsobem. Když Kyjovští s mnoha svědky a dvěma z Bratří, Aristonem a Adamcem, přišli do Koryčan, „p. podkomoří všechněm kázal jíti na Buchlov, a tam obě strany vyslejchal: měšťany Kyjovské i kněze s jeho svědky. Nětco popřimluviv obojím, odložil je k vejpovědi císařské, pravě, že jen poručení má od

císaře, aby je vyslyšel; a vyslyše je, aby zprávu toho učinil císaři, kdo jest vinen. A tu kněze Jana vzal na závazek, aby všelijakým obyčejem jednomu každému pokoj dal.“ „O mně pak poručil p. podkomoří,“ píše Brotan, „aby mne hned, jakž domů přijdou, vybyli, že tak poručení má od císaře, a že vidí, že na tom zdoru JMtiCé dělají a mne tu přechovávají. Pakli chtějí při císaři sobě to jednati, aby zprávce tu měli, a mohou co obdržeti, že on také pokoj tomu dá. Doložil, že i z pánův mnoho přátel míti budou. Bratří služebníky chválil, že je taky na svém panství má, a že by raději byl Bratrem nežli Cvinglianem aneb Kalvínem, kdyby nebyl služebníkem císařským.“

Na takové poručení od p. podkomořího ouřad Kyjovský obeslal některé Bratří před sebe a rozkázal jim, aby hned br. Brotana vybyli. Bratří se zarmoutili velmi nad tím a hned bratřím Starším psali, aby jim radili, co činiti mají. Bylo jim razeno, aby se k některým pánům utekli o pomoc. Tu ohlásil se i ouřad Kyjovský, že chtějí přímluvčí listy dáti k některým pánům, „aby byli přímluvcové k císaři a jednatelé dobrého pokoje Bratřím Kyjovským a pomocníci k vyhnání kněze z Kyjova“. Dali pak Kyjovští dva listy přímluvčí, jeden k panu sudímu (p. Znatovi z Lomnice a na Říčanech) a druhý k p. Janovi staršímu ze Žerotína. Kromě toho radili se Bratří s některými jinými pány oustně na Cetechovicích. Tam dána jim rada taková: 1. „Aby s těmi Bratřími od jiných vyslanými třebas p. sudí ku p. podkomořímu dojel a ohledal, mohlo-li by se to při něm objednati bez císaře, aby tu br. Brotan v Kyjově nechán byl.“ To se nestalo, jak podotýká Brotan. Nebyloť tehdy (v Brně) podkomořího, a nevědělo se, kde jest. — 2. „Nebylo-li by tak zpraveno, tedy aby někdo z těch Bratří se vypravili za p. Frydrychem ze Žerotína (neb tam byl tehdáž) s listem od p. sudího. Sic bylo-li by tak necháno, obávati by se bylo, že by tudíž jedni po druhých o též se pokoušeli, aby Bratří vypovídali.“

Po těchto úradách ouřad Kyjovský tak učinil, že k císaři s supplikací vyslali dvě osoby z ouřadu a dvě z Bratří, a z obecních peněz deset zlatých na outratu jim dali. Br. Brotana ještě přižádali páni Kyjovští, aby s vyslanými od nich práci vážil až na Břeclav a pána žádal za přímluvní psaní k p. Frydrychovi z Žerotína.

Stalo se tak, a společně vypravili se až k p. Janovi Mladšímu z Žerotína na Břeclav. Tam přijevše dověděli se, že p. Frydrych jest již zas na Židlochovicích; protož se k němu měšťané vrátili. On nahlédna v supplikací, schválil, že dobře jest napsána; ale odeslati ji neradil, proto že by, kdo ví, pokud odpovědi se nedočkalo. Byla by odeslána p. podkomořímu, potom s jeho na ni zprávou do Prahy. Radil, aby jen list psali císaři, na nějž hned že odpověď by dostali, a že dosti jest, aby jeden toliko jel do Vídně. Nebyli-li by ani tak při pokoji zanecháni, radil, aby Kyjovští na panstvo, když o Třech Králích pospolu při soudu budou, to vznesli a jich za přímluvu k císaři žádali. Tomu že páni nebudou moci odepříti, a císař snad bude sobě přímluvy pánů — zvlášť nyní v počátku — vážiti.

Na takovou radu vyslali páni Kyjovští do Vídně samého toliko písaře městského, Kutálka, kterýž „dosti tam dlouho byv, nic nezjednal."

Prosebný list, který posel Kutálek do Vídně k císaři nesl, sepsán byl od p. Jaroše z Zástřizl, p. Nekeše Žeravského, p. Valkouna, p. Zikmunda Krčmy a br. Brotana; ouřad Kyjovský za svůj jej přijal, podepsal a svým jménem císaři odeslal. V listu tom obracejí se proti jednotlivým bodům žaloby kněze Jana, popírajíce, „že by od Kyjovských mnohá protivenství snášel, že by ve zbroji naň připadli a mocí jednoho kacířského člověka na krchově pochovati dali, že by jemu všecky desátky odjali a pobrali a potvrzení jemu od cís. Maxmiliana dané potupili, že by jednoho pikhartského kazatele do Kyjova uvedli a zbor na potupu kostela vyzdvihli a do něho choditi nutili" — a vyslovují naději, že JMCísařská omylným zprávám jeho věřiti nebude. Potvrzují dále, že „zbor Bratří a zprávce předešlých let ještě před výplatou města Kyjova byl a byli a k výplatě města dobře jak my napomáhali. Faru knězi Albiciovi vypověděli z příčin slušných, majíce k tomu právo jako vlastní a dědiční kollatoři fary města Kyjova, a prosí proto za ochranu a omluvu v té věci. —

— „V tom čase, když ti Bratří rady hledali, obeslal k sobě p. podkomoří na Chropini všecken ouřad Kyjovský, a kněz tam také byl. Když tam přijeli, zavolal k sobě pán samého primasa, Jiříka Vřesovského, a s ním v svém pokoji tak mluvil: „Co se to děje? Slyším, že tam jakýchsi rad a pánů po Moravě hledáte a jiného podkomořího než mne mít chcete; a slyším, že i k císaři

chcete proti mně supplikovati, na mne nějaké žaloby činiti a snad i pány některé proti mně zdvihati. Nerad bych tomu byl." — Primas upřímě jemu oznámil, co jak jest, oč se k císaři supplikuje, a naň že se nic nežaluje. Odpověděl podkomoří, že jest tomu rád. A přidal: „Proč Bratří supplikují k císaři? Však mohlo bez toho býti." Ptal se i na to pilně, býval-li tu zprávce a zbor prve? Pověděl také, že nevěděl o tom, že i Bratří k výplatě pomáhali. — Pověděl mu primas, že býval tu dávno zbor i zprávce; než za něho že nebyl pro nedostatek zprávců. — Potom zavolav všeho ouřadu i kněze, tuze knězi domlouval a kázal, aby od sv. Jiří fary Kyjovské prázen byl. Pánům pak řekl, aby sobě sami faráře zjednali, toliko na examen (k biskupu Olomuckému) podlé poručení císařského aby ho prv odeslali."

Brzy potom donesena odpověď císařská z Vídně; v ní však o Bratřích nebylo ani zmínky. Oznamovala pouze, že stížnost jejich uvedena byla ve známost knězi Albiciovi, jestli by co dále strany té věci na ně vznášeti chtěl. Na samém tedy sklonku roku 1577 na chvíli „br. Brotan měl čistý pokoj".

Ale na počátku r. 1578 vše se změnilo. Pan podkomoří, „když sněm byl v Holomouci o Třech Králích, ouřad udal, že se k Bratřím nechovají podlé poručení JMti Císařské. Hrozil, že některým budou hlavy skákati." Při té příležitosti odevzdal ouřadu mandát císařský nedávno vydaný a přísně naporučil, aby jím se řídili a dle něho jednali. Mandátem tímto, daným z Vídně na den Mlaďátek 1577, císař z hodných a uznalých příčin urozenému p. Hanušovi Haugvicovi z Biskupic a na Račicích, podkomořímu markr. Mor., nařídil, „aby faráři, knězi Janovi, oznámil a přikázal, aby se mezi tímto časem a nyní příštím sv. Jiří jinde farou opatřil" — „Vám také (Kyjovským) přísně přikazujíc, abyšte na potom žádného u víře zpleteného kněze, jakž ste prve mívali, nepřijímali, nébrž kterého byšte sobě za faráře bráti chtěli, toho prve důstojnému Janovi, biskupu Olomucskému praesentovali, aby jej kněz biskup examinoval, a uznal-li by toho za pořádného, teprva abyšte jej na faru dali." Ku konci poroučí se, „aby žádným vymyšleným způsobem u víře a religí nic nového před sebe nebrali".

A hned potom došel jiný mandát císařský o nějakém člověku, kterýž „pravíc se sedlákem býti, na mnohých místech, též

také v městech našich císařských, kázati lidem chtěl"; to aby časně přetrženo bylo, a strany víry a religí nic nového před se bráno. (Vídeň, v den sv. Šebestiana a Fabiana 1578.)

Mandáty tyto spůsobily obrat nepříznivý, jak stěžuje si Brotan: „Tož oni (Kyjovští) zas proti Bratřím se zdvihli, je trápili. Žádnému nedopouštěli domu sobě koupiti, leč od zboru odpřisáhne. „Co nám prý do Vás? My své utrácíme, v úřadech býváme, a Vy všeho usedíte." Když jim řečeno od našich: „Kdež nedávní slib?" totiž jímž se zavázali sobě obojí, aby jedni druhých neopouštěli. Mlčeli k tomu.

Bratří opětně museli se utíkati o radu k některým pánům, „aby jim radni a pomocni byli." A nejprve obrátili se na pana Čeňka z Lipé a na Hodoníně. Ten radil jeti k p. Frydr. z Žerotína a na Židlochovicích, a dal k němu přímluvné psaní žádaje ho, aby jim v tom rady udělil, jak by se dále v té věci chovati měli. List psán z Vacenovic, v outerý po sv. Pavlu na víru obrácení 1578. Pan Frydrych z Žerotína hned potom učinil Bratřím psaní v ten rozum, že což na něm jest, že pomocníkem chce rád býti Bratří Kyjovských, aby jim v náboženství překážky nebylo činěno. Druhé, že on to chce vznésti i na některé jiné pány, přátele dobré, a s nimi o další budoucí dobrý pokoj Bratří Kyjovských promluviti. Potom jel sám „životně" k panu Jetřichovi z Kunovic na Ostrov (Uh. Ostroh) a tu s ním o to dostatečně mluvil a jeho žádal za radu i pomoc Bratřím Kyjovským. Což pan Jetřich z Kunovic připověděl učiniti a učinil skutkem. Nejprv hned, když jel k soudu do Brna, zastavil se v Kyjově, a tu byv žádán od Bratří, aby byl i přímluvníkem u JMti Císařské i rádcím a pomocníkem pokoje, připověděl, že to rád učiní. Jakož i učinil. [Mezi souvislé vypravování o průběhu sporu položena jest tato poznámka; „Když Brotana vyháněli a jemu tam kázati nedopouštěli, přišel tam k neděli masopustní ze Ždánic br. J. Smržek. Nechtěli tolikéž i jemu kázaní dopouštěti a sousedům Bratřím hrozili vězením. Ale předce br. Smržek tu zboru odbyl a v pokoji domů se navrátil."]

Když potom soud o postě v Brně zasedal, vypravili se Bratří Kyjovští do Brna a pánům některým supplikací podali, a to zejména stavu panského a rytířského urozeným pp.: Čeňkovi z Lipé a na Hodoníně, Frydrychovi a Janovi mladšímu z Žerotína, Jetřichovi z Kunovic a na Brodě Uherském, Znatovi

z Lomnice a na Říčanech, nejv. sudí markr. Moravského, Zdeňkovi Říčanskému Kavkovi z Říčan, Frydrychovi Březnickému z Náchoda a na Dunajovicích v ten smysl, že vždycky „od Bratří našich starších zprávců opatřeni byli mužem učeným a kazatelem“, a nyní Kyjovští „zprávce i kazatele našeho pořádného z města vypověděli“. Prosí tedy o zastání a přímluvné psaní k císaři. Když páni jedni na druhé čekali a nevelmi se k čemu měli, zase pomohl p. Jetřich z Kunovic. Upomenul p. Frydrycha z Žerotína, že Kyjovští Bratří již od několika dní marně tu čekají na rozmluvení. „A protož račte ku panu Strážnickému a ku p. Březnickému a ku pánu z Říčan poslati, abychom je slyšeli. Neb nebude-li časně to některak předejdeno, dnes v Kyjově a zítra bude v Brodě; neb již, když se ve zboře káže, šerhy pro učitele posílají.“ Výsledek zakročení toho byla supplikací k císaři, kterou podepsali ne zejména než ouhrnkem (což platněji) „Páni a rytířstvo nyní Brně.“ — Než sekréty přitiskli tito všickni: Z pánů: pan maršálek, pan sudí, p. Jan z Žerotína na Strážnici, p. Jan z Bozkovic, p. Hartman z Lichtenštejna, p. Smil z Lomnice, p. Jetřich z Kunovic, p. Frydrych z Žerotína, p. Frydrych z Náchoda, p. Ludvík z Lomnice, p. Jan z Kunovic. Z rytířstva: p. Bernart z Drnavy, nejvyšší hofrychtýř, p. Bohuslav Bořita, p. Rájecký, p. Nekeš, p. Šimon Vídenský, p. Jan Bořita, p. Pergar, p. Vojsko a ještě asi tři kteřís; neb panských sekrétů bylo dvanácte, z rytířstva třinácte. Pan Matyáš Žalkovský přitisknouti nechtěl, snad že jest služebník císařský. Panu Břeclavskému a Náměštskému, když o tom psaní již učiněném zvěděli, nevelmi se líbilo. Nevím, proč — poznamenává Brotan.

S tím Bratři Kyjovští odeslali supplikací k císaři a stěžují si, že musejí takový nátisk míti, kteréhož se ani Židům v městě tom nečiní, a prosí, „aby jakž bývalo prv a jakž jinde v markr. Moravském se děje volně a bez překážky, k službám Božím v místo k tomu dávno ustanovené se scházeti i kazatele neb kněze svého, bohdá všelijak pořádného sobě chovati mohli.“ „Ta psaní císaři odeslána sou do Prešpurku. Odpovědi však dáno není. Odloženo, až se Jeho Milost vrátí do Vídně. Posel prázdný domů se vrátil. Poslali potom znovu do Vídně. Ale posel, načekav se tam víc než dvě neděle, také se bez odpovědi vrátil, že císař při nemoci byl. I odložena věc, až by se sněm Pražský zavřel.“

Mezitím, když v Kyjově scházeti se Bratří ke službám nesměli, obrátili se do Něčic ku p. Petru Pacákovi. Tam potom i z nebratří někteří z města na kázaní bratrské chodili. Br. Brotan, ač města prázden býti měl, v domě předce byl, nejprv tajně, potom zjevně a svobodně. Ale i sami Kyjovští přestali ponenáhlu Bratří se straniti. Neboť, „když ten kněz do Hradiště se odebral, a jiného neměli, opět se páni Kyjovští přátelsky stavěli k Brotanovi a ozývali se, že by oni, co na nich, rádi tomu byli, aby Bratří svobodu měli.“

Další osudy vypsány jsou stručně. „Mezi tím podkomořího dotkla se Boží ruka. V outerý před nedělí masopustní v Koryčanech přišel naň (tak pravili) po třetí způsob jakýs k nemoci padoucí podobný. Ale zůstal tentýž, kterýž byl. Na faru Kyjovskou dán Severýn, mnich z Velehradu. — Když někteří z pánů nětco jemu (podkomořímu) říkali o Bratřích, vymlouval se, že on ničehož příčinou není, než vše dělá z poručení císařského. A za důvod toho, že on sám toho nedělá, bral to, že v Chropini na svém panství Bratřím nepřekáží. R. 1578 nastaly změny ve správě zemské. Při té proměně namítali toho někteří i z ouřadu Kyjovského, aby Bratří nečekajíc na další odpověď, zbor sobě sami pomalu osvobodili. Ale zabráněno od ouřadu jménem podkomořího. Ač potom podkomoří Bratřím pověděl, že jim nebrání, ani nevelí; než radí a prosí, aby toho nechali a, jakž začali, tak předce skrz dobré pány sobě to u císaře jednali. Opèt potom radil, aby tak všeho nechali, že císař nikoli tomu průchodu nedá.

Po čase předce br. Brotan z Kyjova vybyt. O tom Brotan br. Aeneovi do Evančic napsal mezi jiným takto: „Ouřad Kyjovský konečně mne již z Kyjova vypovídá, a to za příčinou takovou, že sem onehda v Něčicích oddával ve sboru jednoho mládence mlynářského řemesla: jest bratrem a děvečka sestrou; on nebyl a není připověděný k městu. Ouřad o tom věděl, že já je budu oddávati, a nic tomu neříkal. Kněz pak náš, mníšek, mlčel, nic o tom neříkal. Než vsedna na kůň jel do Olomouce a od kapitoly zjednal sobě listy přímluvčí do Prahy ku podkomořímu, druhý ku pánu z Pernštejna. (Oba psány latině, kteréž já mám.) Tak srozumívám, že se přimlouvají, oč kněz Severýn supplikuje k JMti Císařské, aby jemu pomocni byli. Takž se toho páni Kyjovští hned splašili a hned ke mně poslali, že na krátce tomu chtí, abych tu nebyl; že se obávají, že nějaké psaní přísné od

císaře přijde, snad i to, aby mne jali. Protož že mne prosí, abych na ně, ani na sebe těžkosti neuvedl. — Jakýsi převor taky na týž den z Boršova vypověděl všecky Bratří do sv. Jiří, nechtí-li do kostela choditi. Takž i na mne i na ovce mý pohroma dosti těžká náhle přišla. — V Něčicích také nic stálého není. Vždy na to vrčí p. Haugvic, že on tu Bratří nechce míti, ač jsou Něčice v zástavě panu Reibicovi. Ale ten od ženy vždy nabízín bývá, aby nás odtud vytiskli a dvůr sobě tu postavili. Než pan Jaroš se mnou mluvil a naschvál k Bratřím Starším mně jeti kázal, aby mu toho dovolili, že ve vsi Sobulkách chce zbor postaviti ještě letos; chalupu že mi hned koupí, abych měl kde býti; rolí a jiné věci, čím bych živ býti měl, že mi chce dáti a to místo osvoboditi na budoucí časy. Kyjovským i jiným okolním Bratřím, vybíraje ze všech míst, to se nejlépe hodí. Datum ještě trochu z Kyjova, v neděli masopustní l. 1579.“ —

Tak zmařen byl zbor bratrský v městě Kyjově. „Poznamenání“ končí se těmito slovy: „A tak vždy nepřátelé dovedli svého. Pro něž br. Brotan dán tam za zprávce, do zboru se svobodně scházeli vždycky. Když zprávce jim dán, nedlouho ho užiti mohli a tudíž o zbor přišli, neb jim scházení se do něho zapovědíno, čehož nikda prv nebylo. A tak již ubozí ani zprávce, ani zboru doma nemívají.“

Práva horská na panství Hodonínsko-Pavlovském.

Podává Frant. Nosek.

Když byl dne 29. září 1692 hrabě Bedřich z Oppersdorfa panství své Hodonínsko-Pavlovské — tenkráte ještě pod názvem „hrabství“ známé — knížeti Janu Adamovi z Liechtenšteina prodal, nastaly ve správě statků těch zajisté mnohé změny. O nich důkazem je také to, že na některých místech statku Pavlovského, jak obyčejem bývalo při nastoupení nové vrchnosti, obnoveny knihy perkrechtní neboli horní, a vepsána tam stará horní práva v osadách těch obvyklá.

Tak poznali jsme z té doby dvě práva horní od sebe, ne sice v podstatě, nýbrž hlavně formou a objemem značně se lišící, práva pro Bořetice a Rakvice. První kratší v titulu označena jsou jako práva „Folgenšteinská“; horní práva Rakvická, objem-

nější oněch, tuto doslovně podávám, jak za knížete Jana Adama z Liechtenšteina do obnovených pergrechtních knih r. 1707 a 1708 pro osadu Rakvickou vepsána byla pod titulem: „Kniha purkrechtní dědiny Rakvic k panství Hodonínskému přináležející za času panování:

Jeho vysoce osvíceného knížete sv. římské říše pána, pana Jana Adama Ondřeje z domu Lichtensteinského, v Opavě, Krnově, J. C. M. tajné radě; též urozeného písaře pana Jiřího Leonharta Šubrth z Blauenfelsu, toho času vysoko meritirovaného inšpektora; též urozeného pana Fridricha Procházky, panství Hodonínského dobře meritirovaného hejtmana; též urozeného pana Johanesa Frantz Heyssig, vrchního dílu panství ve Velkých Pavlovicích ustanoveného pana purkrabího; a za času radních osob v té dědině Rakvicích: vzácně slovutného pana Václava Maršálka, t. č. horného purgmistra, rychtáře slovutného pana M. Podlouckého“ a pěti konšelův.

Práva horská.

Purgmistře a vy horní konšelé osadili jste právo, tehdy my oznámiti chceme práva hory:

Nejprve ohlašujeme, že Pán náš Markrabě JM. kníže země této, jest pravý Pán kruntovní hor v zemi Moravské; co se stalo neb přihodilo svárlivých aneb obtížných věcí, to my na JM. horní konšele s pilností vznésti máme, a JM. má to opraviti a vypraviti jakožto vrchní správce práva a soudů našich.

2. Oznamujeme, že každý purgmistr jest mocen na místě JM. nad horami, aneb horní konšelé též takovou moc mají, jako purgmistr; a kdož by koupil neb prodal vinohrad, když by purkmistra nemohl míti, tehdy může jeden konšel horní odevzdati aneb přijati, dajíc purkmistra jeho právo, kdož čtvrť vinohradu přijímá, má dáti 2 d. alb. a ten kdož odevzdává, dáti 1 d. alb., i purkmistr má dáti vepsati v horní knihy, zač jest prodaný a na které časy neb léta pro potomní časy.

3. O soudu také oznamujem, že dvakráte v roce právo aneb soud horní osazen býti má, první soud tu neděli po svatým Jiří, druhý tu neděli po svatým neb před svatým Vavřincem, lečby z některé příčiny vlastní od samého pána gruntovního odloženo bylo.

4. Také oznamujem, že všichni, kteří vinohrady mají v svých horách, ti mají na ty časy jmenované při obojích soudech aneb právích býti, a každý má oznámiti své vinohrady před purkmistrem a horními konšely a má dáti z jedné každé čtvrti 1 d. alb.; a kdož by toho neučinil, ten propadne 10 gr. alb., kolikrátkoli toho neučiní, a to beze všeho odporu.

5. Horní aby přísahu k věrnosti a spravedlnosti, jakž obyčej jest, činili a knihy register purkrechtních, aby ouřad nynější i budoucí choval v truhle

obecní jejich, aby ležely; horní pak od nich klíč míti mají, a kdyžby kterému potřeba ukazovala, má k hornímu jíti a dáti sobě potřebu svou zapsati, a horní aby k sobě pozval též konšele.

Item jednu každou neděli doma majíce písaře pohotově, byla-li by komu jaká potřeba zapisovati, aby tím lidu neobmeškával.

Item horní aby na časy budoucí, kohožkoli vyvolí, z lidí dobře zachovalých býval a ten aby spravoval, co jemu přináleží, aby chudému ani bohatému křivda se nedála.

6. Toto sobě za právo ustanovujem, na kterého koli by Pán Bůh z obyvatelův smrť dopustiti ráčil, zanechal by po sobě ženy a dítek a měl vinohrad, z toho tehdy náleží jako na jedno dítě, tu aby opatrovali sirotčí díl konšelé, aby nic nezhynulo.

7. Jestli že by kdo vinohrad měl a dětí neměl pořádně přišlých, ten aby každý mohl vinohrady své nebo peníze vinohradní nebo víno v bečkách svobodně poručiti buďto přátelům svým neb, komuž by se mu zdálo, a to takové poručenství má býti světlé; kdož by je chtěl učiniti, aby k tomu přivolal konšelů dva anebo více, a oni aby to poručenství v knihy horenské zapsali; od toho času ve dvou nedělích však s takovou výminkou, jest-li že by kdo z obyvatelův ženu po něm pojal a vinohradové se jemu také po ní dostaly, těch aby nižádné moci neměl od ní, totiž ženy své; kteréžby prvé, než-li ženu pojal aneb s ní budouc přidědil aneb přikoupil, ty budou moci každý dáti a poručiti, komu by se koli zdálo, obyčejem svrchu psaným, a jest-li že by Pán Bůh na toho smrt dopustiti ráčil, a on by dětí po žené přišlých neměl a poručenství by tak, jak se na hoře píše, neučinil, takové vinohrady neb peníze nebo víno v bečkách tehdy na ženu jedna polovice, a druhá polovice na nejbližšího přítele krevního po něm připadne, však z těch vinohradů, z peněz aneb vína z tolika jeho nedělání bylo, a přihodilo by se, že by mezi přátely různice vznikla, tak nejináč, jakž napřed položeno jest, a jestli že by ten přítel, na kohož by ten aneb ty vinohrady přijíti měly, na jiném zboží byly, a chtělby ten statek udržeti, ten se také zachovej podle tohoto práva a ne jináče.

8. Vdovy, kteréžby vinohrady měly, majíce moci poručiti a dáti přátelům svým aneb, komuž by se jim dobře líbilo a zdálo, takovým obyčejem, jakž na hoře položeno jest, a pakli-by která bez poručenství z tohoto světa smrtí sešla, též vinohrady aneb peníze aneb víno v bečkách, kteréžby na nich přišlo, na nejbližšího přítele krevního jejího na hoře psaným obyčejem připadne.

9. Sirotci, kteřížby zůstali a vinohrady aneb peníze na nich a neb víno v bečkách měli, jestli že by mateř živou měli a ta s nima chlebila, a na sirotka neb na sirotky Pán Bůh smrť dopustiti ráčil, tehdy ten statek na jeho neb jejich mateř mimo všecky jiné přátele připadnouti má, a pakliby se mateř vdala a díl svůj od sirotka vzala, a Pán Bůh by smrt na sirotka dopustiti ráčil, tehdy ten neb ti vinohradové a peníze aneb víno připadne polovice na mateř a druhá polovice na nejbližšího krevního přítele po otci.

10. Přihodilo-li by se, že by nějaká nesnáze o vinohrady neb peníze neb víno aneb cožkoli jiného přišla, ty, mezi nimiž by taková různice vznikla, na

horního vznésti mají, a horní jím o to rok polož. Tu strany odporné spolu stůjte a odpovídejte, horní konšelé je vyslyšíc o to mezi nimi spravedlivě výpověď učiníte, a jestli že by kdo takovú výpovědí skrze horního a konšele obtížen byl, ten bude se moci odvolati na JM. pány nynější i budoucí, a toho užiti mají, jakou koliv milost s radou svou mezi těmi stranami nejvyšší právo vypověděti ráčili, na tom aby strany mocně přestaly, a mimo JM. aby se žádný nikam jinam odvolávati nemohl.

11. Toto také za právo ustanovujem, aby každý, kdož vinohrad prodá, do dvou neděli před horním a při knihách, jakož obyčej jest, odevzdal, a pakli toho ten neučinil, aby propadl 10 gr.; též také jestli že by ten, kdož koupí, ku přiznání v tom času dvou neděli se nepostavil a to ním sešlo, tolikéž viny položil jako první, a to horní vybírej pánům, a horním z toho 2 groše dány budou.

12. Také oznamujem, jestli že by se komu jednomu od druhého buď od sousedů aneb od jiného škoda ve vinohradech stala, ten, kterýž by žalobu učiniti chtěl, napřed žalobného hornímu 1 groš polož, a horní ohlas, od koho žaloba učiněna jest, a jím o to rok složiti má, pakli na to potřebí do vinohradů vyjíti, pojmi ssebou dva konšele, a pakli není potřebí ven vyjíti, před konšely oznam, a žalobu polož, k tomu obě strany stůjte, a jestli že by která strana nestála, ten viny 10 grošů polož, hornímu z toho 2 groše, a pakli by horního i horníky na škodu vésti chtěli, to při své vůli měj, a horní i horníci mají oznámiti škody na toho souseda a toho po tom, aby škody podle rozeznání horního a horníkův napravil, viniti; a pakli-by škody neodved, ten kdož povídá, též viny 10 grošů polož a i ten groš žalobního, a která koli strana na křivo bude, druhé straně naprav, z toho bude hornímu 4 groše dány.

13. Také oznamujem, že žádný vincour na městka, když se najímá, mzdy vyříkati nemá před sedícími lidmi, leč by to učinil s vůlí a radními horních konšelův neb pergnopů v radě sedících, a na kohož koli a kolikrátkoli to uvedeno bude, tolikrát propadl 10 grošů svým pergnopům, a v tom pánu jeho nic vinnen nebude.

14. Co se oukolních všelijakých děl buďto mužského neb ženského dotýče, kdož oukoly jednají, ty aby věrně a dobře dělali, tak jak na to sluší, a pakliby se kdo v tom věrně nezachoval a hospodář na horního vznesl, má horní se dvěma konšely na to vyjíti a uznati, že jest věrně neučinil, ten má nejprv vsazen býti a nakladě 15 grošů, k tomu také hornímu 5 grošů, také to dílo napraviti má, jak se zdáti bude.

15. Co se vincourů, kteříž na mzdách jsouc aneb z peněz lidem vinohrady spravují, dotýče, ti aby se v tom věrně chovali a nač se jednají, aby pilní byli, aniž čím se nezaneprazdňovali, než zač peníze berou, tomu aby zadosti činili a dílem neobmeškávali, a pakliby se který maje nač jednati nedělal a hospodář naň žalobu učinil, že jemu peníze dal, a tím ho obmeškal, ten viny 6 kop groší dej a hornímu z toho 70 groší, a pakliby dělal a to nedobře, hospodář aneb horní to uznal, ten viny dej 10 groší, z toho hornímu 4 groše, a horní má často hory procházeti a děl oukolních pilně šetřiti.

16. Toto také za právo ustanovujem, aby každý rok všechna díla mužům i ženám, jak rok který ukazuje, usazována byla, a jak uloženo bylo, aby se v tom každý tak zachoval, a kolikrát koli by to kdo přestoupil, tolikrát pokuty 10 groší polož, a z toho hornímu 4 groše náleží.

17. Také oznamujem, aby nižádný jeden druhému (v) vinohradech škody na hrozních, vínu a ovoci, na všech sázeních ani na kolí neučinil, než aby každý na svém dosti měl, a pakli by kdo v tom popaden aneb uznán byl, k tomu se máme všickni jako škůdci zachovati a jej v moc JM. pánům k trestání vydati, aby jím se káli jinší, aneb chceme, aby (v) vinohradech tak jisto bylo jakožto v nejpevnějších komorách našich.

18. Také oznamujem, že vincourům puštěno jest, aby sobě zhnilé kolisko zbírali, a pakliby on který neb jeho mládež neb jeho dělník dobré kole lámal na kusy, kteréž by k užívání býti mohlo, ten a takový každý na JM. pána svého hrdlo své propadl.

19. Také oznamujem, kdyžby který pocestný člověk vzal jeden kolek v horách vinohradních, na kterýž by se ten podpíral, ten za to nic nepropadne, ale kdožby vzal dva kolky a popaden byl, ten propadl 5 funtů vosku a nebo ruku, a pakli by vzal 3 kolky, ten propadl hrdlo.

Item kdyžby již vbito bylo kolisko ku požitku hospodařovi, a kdož by jeden kolek vzal sobě ku požitku a hospodáři ke škodě, ten hrdlo tratí.

20. Také oznamujem, že městnisko před vinohradem má tak široký býti, co může s koňma, jak dlouhý vůz jest, se obrátiti, a to místo má tak velké právo jako vinohrad sám, a kdož by se na to místo utekl a jej by kdo urazil aneb jinými neslušnými věcmi dotkl, ten propadl 5 funtů vosku anebo ruku; pakliby utekl do vinohradů o poctivou věc, tehdy má plný freiung až do perkmistrova příchodu aneb do příští jednoho horního konšele, ti ho po tom dají ku právu jeho odpovědi, kdož k němu žalovati má; pakli jest věc nepoctivá, tehdy ten nemá žádného freiunku míti, jakožto krádce, mordíř, násilník bude držán.

21. Také oznamujem, když dva dělníci ve dvou vinohradech by se svadili a že by meze dělali, ačkolivěk by v hromadu nepřišli, však jeden každý propadl 10 groší pokuty; pakli by v hromadu běželi přes meze a jeden druhého udeřil, tehdy jsou freiung zrušili a hrdlo propadli; pakliby kdo viny svého života bránil a nemohl by jinak ujíti, a v tom že by zabil druhého, ten proti hoře a proti hornímu nic by vinneň nebyl, jenom aby jej proti Bohu a přátelům, jak právo jest, odložil.

22. My také oznamujem, že meze vnitř nesvým chodem přísluší k nevnitřnímu vinohradu, ačkoliv jejich obojích jest, také nemá z obou stran k lidské mezi dolováno býti, než pňoví má tak daleko od meze státi, co by motykou mezi pňem a mezi mezou mohl táhnouti; a kdožby v tom postižen byl, že by k mezi blízko doloval, sobě ku polepšení a sousedu svému ku škodě, a že by se skrze to meze kazila, kolikrátkoli by to udělal, tolikrát 5 funtů vosku a pergmistrovi dvanácte peněz pokut složiti povinnen bude, a sousedu svému aby škody zase opravil.

23. My také oznamujem, kdožby jeden vinný kmen aneb více z vinohradu svého souseda do svého vinohradu pod zemi uvedl a pňoví jinému odjímal sobě ku polepšení a sousedu svému ku škodě, uználi to jeden horní konšel aneb dva muži obecní, a bude v tom svědkami přemožen, ten hrdlo propad, a jest falešník, kterýžto přísluší na rošt, a pakli uteče, tehdy všecken majetek jeho movitý i nemovitý pánu svému propadl a jest nevyčtený, žádného freiunku nemá.

24. My také oznamujem, kteří by koli v práci aneb jiný člověk peň nebo keř dolovaný neb oblouky vytáhl, vytahoval aneb vyřezoval sobě k požitku a souseda svého vinohradu ke škodě, prodal jej neb sadil na jiné místo, a budeli s tím popaden, hrdlo propadl, a přísluší na rošt.

25. Kdožby (v) vinohradě popaden byl ve dně neb v noci, kdyžby víno zralé bral neb hrozny, nebo nic, ten jest hrdlo propadl, a dají jej za zloděje, a který by soused jej popadl, tomu všecka hora neb obec práva pomoci býti platiti mají.

Item kdo by chodil na soumezí neb na frejdu na hoře neb dole, a nekradl-by nic, ale úmysl měl krásti, budeli popaden, bude postižen za zloděje.

26. My také oznamujem hotaři sady, ten má každý věrně dělati, a když domů u večer po zvonění klekání jde, aby sobě vzal tři hrozny vína, a ty má nésti v ruce aneb v koši a má je ukázati pergmistru aneb jednomu hornímu z konšelů, a nedělá-li toho, tehdy mají jeho v tom hledati, a najdouce znamení u něho buď málo neb mnoho, ten hotař propadl hrdlo, a také to právo k němu jest, dělal-li by z hroznů v boudě mest aneb prodával by hrozny buďto ve dne aneb v noci, aneb prodával by ovoce stromů aneb na stromě, každý takový propadl hrdlo.

Také hotařů jest právo v sobě zavírá, jest-li že by jej kdo pod horu buď jízdní neb pěší aneb jiný pocestný člověk o lidský statek nutil a bude v tom popaden, hrdlo tratí.

27. Také pergmistr má toto totiž horní právo, aby hotař na každou sobotu tři hrozny aneb košík vína jemu dal, ježto by mohlo státi za 2 d. alb., a má počati bráti v hoře napřed všecky vinohrady z jednoho vinohradu do druhého.

28. Toto také oznamujem, hory toto právo mají, když se dva sousedé o jeden vinohrad soudí buď o známý neb neznámý, perkmistr má jich obojích připovědní právo vzíti a má každému práva popříti a obě strany zaručiti k právu, a potom se o tu věc spolu suďte, a na kterém jest vina, pánu svému propadl 10 groší a perkmistru 12 d alb.; pakli se chce zase souditi, tehdy má tomu, který jej právem ustal, hotových peněz položiti tolik, jak ten vinohrad jest drahý, a potom nechť žaluje, co chce.

29. My také oznamujem, jestli že by který člověk se odvolal, buďto žalobník aneb odporník, k soudu, ten má to učiniti ze čtyř stolic perknopů a s jejich radou a mají k tomu vzíti při horách, kteří své vinohrady mají aneb jiné dobré lidi moudré; nemohouli se smluviti, mají se utéci k našemu JM. panu markraběti této země, a JM. pán má na to vydat ortel s radou svých služebníků a s radou měšťanů v Brně, což tu nalezeno bude, to mají zase

dáti tu, kde se o to soudí, a přitom má zůstáno býti, a žádný dále odvolati se nemůže.

30. My také oznamujem, jestli že by kdo svůj vinohrad zastavil buďto židu nebo křestanu pro svou nouzi, tehdy má býti vyměřeno před pergmistrem, co zastavuje, požitek-li, kterýmž by se tento vinohrad vyplatil, a aby pňoví zůstalo; pakli zastavuje grunt k tomu totižto do roku, a pakliby co na požitku sešlo, tehdy on může pňoví prodati, ale má prve dlužníkovi svému s dobrým svědomím dáti věděti, aneb vyplatiti jeho ve třikráte v čtrnácti dnech totižto v šesti nedělích, tehdy on může tèn vinohrad prodati, co na to zbude, dlužníkovi svému to navrátiti má, pakli by co zešlo, to má dlužník doplatiti; a jestli že by kdo buďto žid nebo jiný člověk půjčil na vinohrad a dal své přípovědné před horním a horníky, ten má své peníze na každý rok před právem ohlásiti, a neučiní-li toho, pohorší svému právu, ale to stojí při pergmistrovi a při židu, zdali že ten vinohrad za to dosti drahý byl, tehdy má ten žid ten vinohrad prodati, aby vinohradu nic nezešlo a aby dělán byl tak, aby pánu nic nezhynulo na jeho platech, a ten chudý člověk nemá tím nic vinnen býti jiným statkem svým.

31. Také oznamujem, jestli že by kdo chtěl stavu neb žalobu učiniti buďto vinohrad neb dílo, neb peníze aneb víno pod horou zastaviti, tohoť k aždý vůli měj, daje hornímu práva stavního 1 groš, a horní přijma ten groš práva stavního, povinnen jest rok do dvou neděl před právo položiti a druhé straně ohlásiti, aby také stály, a jest-li že by která strana nestála, ten polož 10 groší pokuty, z toho hornímu 3 groše, a tak kolikrátkoli by která strana nestála, tu vinu polož.

32. Toto také za právo ustanovujem, jestli že by kdo chtěl jich tím, budiž sousedním anebo přespolním, vinohrad ke škodě obložiti, že toho horní s horníky mají pilní býti a toho žádnému netrpěti nežli jej k tomu nutiti, aby dělal aneb aby vinohrad prodal neb pánu odevzdal.

33. Také toto ohlašujem, co se horního dotýče, by pilen byl, jakž ouřad jeho přísluší, pro své aby obecního dobrého neopouštěl, a pakli by co obmeškal a žaloba naň přišla a konšely radními to bylo uznáno, že jest jím takového něco obmeškáno, ten vinnen 10 groší složí, a to kolikrátkoli toho dopustil.

34. Jestli že by se komu jaká škoda (v) vinohradech koňmi neb kravami aneb jakým koliv jiným dobytkem stala, ten komuž se škoda učinila, má jíti k hornímu žalovati a horní má jíti s nimi vezma sebou horníky škodu přehlédnouti; uználi, že škodu učinil, ten jistý má podle uznání horního a horníků to zase napraviti a zaplatiti od každého dobytka hrubého z hlavy 4 groše a od drobného 1 groš, a hornímu 4 groše dáti povinnen bude.

35. Toto také oznamujem, aby vinohrady, který jsou anebo ještě budou kopané, ti všickni, kteří v té hoře mají, aby plot sobě udělali, příkopu dobrou sobě vybrali, aby se odtaď škoda nedála, když by pak tu příkopu spolu udělali, nebudou ji povinní opatrovati, nežli ten, či krajina jest, sobě ji opraviti má, a ten, čí jest ta krajina, nebude pánu platu povinnen z ní spravovati, a když by horní

prohlásil, aby tu příkopu šli dělati, mají to učiniti, a kdožby koliv nešel, ten viny 10 groší má dáti, a hornímu z toho 4 groše dáno bude.

36. Toto také za právo oznamujem, co se vinohradů svizelných totižto na příč, ty aby jeden každý proti svému opravoval a hradil, také aby se nižádnému ze sousedův jiných škoda díti nemohla, a pakli by toho neučinil, ten viny polož 10 groší, a hornímu z toho 4 groše náleží vzíti.

37. Také toto oznamujem, aby každý proti vinohradu svému, jakž rúny obsahují, preshaus sobě stavěti mohl nic víc na zdíl aniž na šíř; víno ve hroznech neprodávati, když víno zralé jest, a že by kdo svého vinohradu před vinobraním v hroznech aneb jinak prodávati chtěl, toho nemá žádný učiniti bez povolení pána gruntovního, pakli by to učinil, ten propadne, co v tom vinohradě má, a hornímu 10 groší z toho býti má.

38. Také ohlašujem, aby nižádný soused jeden od druhého místa k boudám odprodati, a pakli by to udělal, to v nivec obráceno buď, a viny 10 groší polož, a hornímu z toho 4 groše náleží; stezky všecky nespravedlivé zapověděny mezi vinohrady mají se zahájiti, a pakli by kdo to učinil a jich otevřel a horní to přihlídl, dá pokuty pánu svému 5 funtů vosku.

39. Toto také oznamujem, co se vod dešťových dotýče aneb přívalných dolův, do kterých voda teče, a kde by bez toho býti nemohlo, aby vodě horním a horníky cesta ukázána byla a podle horního a horníkův vyměření aby každý v svém vinohradě opravoval tak, aby se jemu ani sousedům škoda nedělala, a pakliby kdo toho zanedbal a žaloba naň přišla, má horní s horníky to ohledati, a bude-li škoda uznána, ten viny 10 groší polož, a hornímu 4 groše náleží, a škodu tu ať zaplatí.

40. Toto také oznamujem, že nižádný všelikým dělníkům ve vinohradech práva vína dávati nemá, a pakli by kdo chtěl mimo to aneb zoumyslně víno dělníkům dávati, ten vinnen polož 10 groší tolikrát, kolikrát by se toho dopustil, a hornímu 4 groše náleží, neb dělníci ve vinohradech nejprve přestati mají.

41. Také oznamujem, jestli že by se to přihodilo, a někomu buď po otci anebo přátelích jeho vinohrad připadl aneb blízkostí přátelství a příbuznosti nalezen a ten by zde anebo o blízce nebyl, a horní i konšelé že by nevěděli, kde by byl, a skrze to že by ten vinohrad měl obložen býti, tehdy bude míti touž moc horní s konšely ten vinohrad prodati, zač budou moci nejlépe, a ten kdyby se navrátil, komuž by ty peníze příslušely z toho vinohradu, má je vyzdvihnouti tak, jakž jest horní s konšely prodal, a ten navždy peníze vyzdvihnouti chce, povinnen jest takový vinohrad odevzdati, jakž hory za právo mají.

Item psi mají vázáni býti, když hrozny zaměkají, v kterém vinohradě pes postižen bude a hotař jej postihne, ten kteréhož jest pes, má dáti hornímu 10 groší pokuty a hotaři 1 groš a to, komu ten pes škodu udělal, porovnati s ním povinnen jest.

42. Toto také oznamujem, aby žádný z sousedů a obyvatelův jinde nikde na oukoly neb dílo vinohradní nechodil, a na komž by se taková věc našla, aby pokuty k ubci podle milosti 1 groší položil a o to dostatečně trestán byl

43. Toto také oznamujem, aby kdožbykoli vezme na tovarych, od koho peníze má, aby když se mu oznámí ničímž se nevymlouval, na dílo šel, a kdož by se tak nezachoval, o něm se taková věc našla, aby pokuty k ubci 1 k. groší bez milosti položil a s horním i konšely porovnal, i také kdož by komu připověděl a tomu by dosti neučinil, aby též pokutu svrchu psanou položil a k tomu trestán byl, a z toho hornímu 5 groší náleží.

44. Toto také oznamujem, kdyby který byl host víno v horách koupil, teda ten, kdo by víno prodal, má jemu to víno před svýma dvěma sousedy pro svědomí zhamovati tak, aby pánu na jeho desátku nic nezešlo, a to má vypraviti bez hindrování a má od hranic od hory za míli, a žádný usedlý člověk nemá toho člověka zapovídati aneb pro peníze obstavovati; pakli by se dva hosté o jednu koupi spolu svadili, tedy může jeden druhého obstaviti, a má jim právo na druhý den pomoci, aby na třetí den mohli býti vypraveni.

45. My také oznamujem, že mají jeden ham udělati, a ten má hamován býti s radou pergknosů, aby byl k sobě a do sebe k brání i k dodávání.

46. My také oznamujem, že desátník má svou čtvrť hamovati na horním kbelu s vědomím a radou horních konšelů, kterýmž on svůj desátek bráti má, a pergmistr aneb jeden pergknop má s nimi jíti, aby se lidem spravedlivě stalo, pakliby chudý člověk své víno do beček vezl, tehdy desátník má vzíti spravedlivou na jednom dreilinku, a co má hamovati buď málo nebo mnoho, pakliby ten člověk tolik neměl, tehdy má v druhém neb třetím vinohradě vedle se na hoře neb dole koupiti, aby pánu svému desátek vyplnil.

47. Toto také oznamujem, že desátník má právo, kdožby své víno překryl anebo tajně schoval a desátku pravého nedal, a bylo to na něm shledáno, ten jest desátku aneb pánu gruntovnímu to víno, co v tom vinohradě utěžil, propadl, a má jemu toliko desáté vědro dané býti a potom jako k jinému zloději trestání k němu má se přikročiti.

48. Také hora za právo má, kdo nové víno na pňoví kupuje, tu má, svou připověď dáti pergmistrovi před jedním pergknopem nebo konšelem, jestli že by se potom víno skrze povětří a krupobití aneb skrze které koliv dopuštění Boží zkazilo, a že by ten člověk nemělby co dáti, a také jestli že by nenalezl koupiti v třetím vinohradě od sebe dolů neb na horu; má jemu zase jeho peníze vrátiti, pakli by jemu jich nedal, teda má své peníze na pňoví.

49. Také hora toto za právo má, jestli že by se kterého roku víno zkazilo anebo neurodilo a že by kdo neměl z čeho pergrechtu dáti a nenalezl v hoře koupiti, teda pán jeho na jiný rok má jemu beze vší škody čekati.

50. Také hora toto za právo má, že žádný člověk nemůže pro peněžitý dluh vína zapovídati, leč by ti to před pergmistrem a horními konšely právem své připovědí zaopatřil, tehdy jest on nejprvnější a obdrží své právo.

Item každý dlužník pro upomínání dluhův má jíti od hor míle beze vší překážky.

51. Také hora toto za právo má, kdož by vinohrad měl a nemohl jej dělati a k tomu se nepřičinil, aby zřezán byl, když by již jiní řezali a kopali, a že by víno v pupencích se nacházelo, ten vinohrad propadl jest pánu gruntovnímu beze vší odpory, pakli by ten člověk neb erbové jeho chtěli zase ten

vinohrad míti a od pána vyplatiti, má jim k výplatě neobtížně dán býti a má se sousedem svým o škodu umluviti, a pánu svému pět funtů a pergmistrovi 10 groší anebo ten vinohrad odevzdati sám o sobě i ode všech svých erbův a přátel.

52. Také hora toto za právo má, kdož vinohrad má ve své moci den a rok, kterýž by koli dědic v zemi usedlý byl, a po smrtedlné ruce chtěl by toho vinohradu držitelem býti, ten se má každý rok na právě horním jedním penízem totiž ze čtvrti po . . . a z achtelu po . . . připovídati, neučiní-li toho a zanedbalby den a rok, sebe svého práva zbaví, a chtěl by on nebo erbové jeho k tomu co říci tehdy má tak mnoho kontentirovati aneb uručit, jakož na hoře psáno jest, totižto 5 funtů.

53. Dále hora také toto za právo má, když poručníci vinohrad (v) své moci mají a jej drží, kteréhožto vinohradu nejbližší erbové čekají, když k svým letům přijdou, a ježto jim z toho poručníci odpovídati mají, opustiti to den a rok sami sobě v tom překážku učiní, nebudou-li se na každý rok připovídati.

54. Také hora toto za právo má, kdyžby víno sbírati měli, kterýžby soused šel ze svého vinohradu mimo vinohrad sousedův a jemu stoje na jeho mezi bracze vzal, ten jest pergmistrovi za každého „bracze" 5 grošů pokuty propadl, pakli by stál na své mezi a volal by na bracze, on nepropadne.

55. Také oznamujem, když již víno sberou, tehdy pergmistr s radou horních konšelů má dáti provolati, aby žádného dobytka, koňmi, kravami, ovcemi svými do vinohradů nepouštěli, a čížby koli dobytek postižen a popaden byl, ten propadl z každé hlavy velkého dobytka 4 groše, a komu by se škoda stala, tomu opraviti a s ním o škodu umluviti a porovnati náleží.

56. Jest také zapověděno, aby nižádný neostrlízoval než ve svém vinohradě, lečby všudy v horách sebráno bylo, a kdož by v tom postižen byl, dá 5 groší pokuty pergmistrovi propadl

57. Také toto jest zapověděno, všelijaká honba, myslivost přes celý rok ve vinohradech nemá býti, a kdožby s koněm popaden byl, ten ztratil koně a k tomu propadl 5 funtů, pakli by mocí ujel aneb byl by jízdní proti moci, budou v tom nám JM. pan markrabě ku pomoci, jakž prve oznámeno jest, a k JM. o to se utéci mají aneb k pánu gruntovnímu.

58. Také oznamujem, že jest v hoře za právo, kdyžby pňoví nebo ryví v hoře z čihokoli vinohradu domu bez vůle toho, čí by vinohrad byl, nosil, ten propadl pergmistrovi 5 groší pokuty.

59. Také oznamujem, když víno zralé jest, a že by kdo ze svého vinohradu před vinobraním pomalu v hroznech víno aneb jináče prodávati chtěl, toho nemá žádný učiniti bez povolení pána gruntovního, komu ty vinohrady přináleží; a pakli by to kdo bez vůle pána gruntovního a horního učinil, ten propadne víno, což v tom vinohradě má, Pánu a hornímu 10 groší pokuty dáti.

60. Také toto hora za právo má, že všecky stezky mezi vinohrady nespravedlivé jsou zapověděny, a kdožby v tom popaden byl, ten pergmistrovi 10 groší propadl, anebo kdyby pergmistr toho zanedbal a byl by přemožen neb přesvědčen jedním konšelem, ten jest propadl Pánu svému 5 funtů tolikrát, kolikrát se toho byl dopustil.

61. Toto také ohlašujem, kdožby koli horním byl aneb na časy budoucí bude, ten z jedné čtvrti vinohradu svého JM. pánu gruntovnímu nynějšímu i budoucímu desátku vinného dávati povinnen nebude.

62. Také toto za právo ustanovujem, když hrozny zamékají, psi mají doma vázáni býti, a jestli že by se něčí psi naučili do vinohradů choditi, tehdy ten, číž jest pes, má ohlášen býti, buď skrze horního aneb hotařů, aby psa vázal, jestli pak by toho neučinil a jeho pes postižen v škodě byl, prohlášení pokuty 10 grošů a hornímu z toho 3 groše a hotařovi 1 groš náleží.

63. Také toto oznamujem, kdožky koli na knihy horenské volati se chtěl a žádal, aby jemu práva tato čtena byla, ten bude moci to učiniti, polože hornímu a konšelům 4 groše a písaři 1 groš.

64. Také toto oznamujem, vína kupovaná, která se na domích šenkovních šenkují, ta nemají šenkována býti, leč že prve horní a úřad vykoštujíc saditi budou, a kdož by mimo to nařízení šenkovati chtěl, proto trestán býti má a pánům pokuty 4 groše položiti povinnen bude.

65. Také toto oznamujem, psáno jest, že hora za právo má, žádného vína aby z cizích gruntů nevozili a nešenkovali potud, pokud z těch hor desátečních vína mají, pakli by žádný šenkovati a dávati nechtěl a ubci skrze to na víně ouzkost byla, mají moc kdokoli od úřadu koupiti a šenkovati podle kupu a spravedlivého rozeznání některých z ubce lidí, kteřížby k tomu přivoláni byli.

66. Víceji na vědomost se dává, že při času sv. Jiří ten den, když se horenské právo čtlo, konšelé horní na tom jsou se snesli, aby horní nynější i budoucí měl za právo tři dni před čtením práva horenského vína svá načínati a šenkovati, totižto aby v pátek načal a potom také v sobotu a v neděli ty tři dni aby před jinšími spíše šenkoval, a v ponděli pak tu již bude moci a chtíti načíti a šenkovati.

Po tomto zápisu následuje:

Anno Domini 1606

sestavena i prohlášena Práva hotařům, kterak se chovati mají, když se od horního do hor vinohradských přijímají:

Předně a nejprve: hotaři aby hor pilní byli a sousedům husy ani žádného dobytka aby nebili, všeliké hry v boudách též aby zanechali, ovoce všelikého aby nebrali pod ztracením hrdla.

2. Aby hotaři do vinohradů dále nevkračovali nežli na tři kroky, lečby viděli jakou škodu, a jestli že by soused hotaře kterého ve vinohradě zastal při jakékolivěk škodě, buďto že by ořechy sbíral, hrušky nebo jablka trhal i jiné ovoce, o to na hrdle trestán býti má.

3. Jestli že by kteří hotaři na jakém pití přes pole z domu byli a zastíženi, o to dostatečně od horního trestáni býti mají.

4. Tolikéž který hotař vinohrady své má, aby v hoře bez horního anebo horníka vůle ořechů netloukl nežli s jejich jistým vědomím a vůlí, jestli že by se takové ořechy trefovaly k jeho ořechům anebo k sousedovým.

5. Tolikéž hotaři aby žádného ovoce neprodávali, buďto ořechů, hrušek anebo jablek, lečby se v tom hornímu opověděli, kde jsou toho nabrali, a pakli by v tom postiženi byli hotaři i ten soused, kdožby kolivěk od nich ho kupoval, na hrdle trestáni býti mají.

6. Tolikéž co se dotýče ořechů, když ze stromů prší, nižádný hotař ráno vstanouce sbírati nemá ba ani ve dne potud, pokud lidé ořechů neotlukou, a pakli by který postižen byl, jako k jinému zloději horní se zachovati má.

7. Tolikéž toho se znamenitě zapovídá, jak mnozí hotaři to činí, že na cesty anebo chodníky, které jsou mimo frejdu, vořechy a všelijaké jiné ovoce nastrážňují, potomně dobří lidé mnozí přespolní, kteří o tom nevědí, jdouce cestou to zdvihnou, hotaři se s nimi hindrují a nenáležitě šacují mimo vědomí a vůle horního, protož skrze takové jejich lotrovství ten a takový hotař, na kterým by se taková věc našla, beze vší milosti na hrdle trestáni býti mají jako jiný zákeřník a zloděj.

8. Jestliže by hotař koho kolivěk ve vinohradě zastal a toho hornímu neoznámil, o to dostatečně od horního trestán býti má.

9. Toto také se s poručení přísného, aby nižádné myslivosti, buďto střelbou anebo osidly ani strunami na zajíce neb koroptve nespravoval a neprovázel a toho ničeho neprodával, a jestli že by v tom hotaři aneb kdo jiný postižen byl, a hotaři to vidouce hornímu to neoznámili a jeho s takovými nástrojemi nevzali a hornímu, kdo by ten byl, zprávy nedali, o to aby dostatečně, jestli by se na ně proneslo, na hrdle trestáni byli jako jiní zloději.

10. Tolikéž hotaři, kdyby koho v hoře při jakékolivěk škodě anebo zlodějství zastali, mají sobě jeden druhému dáti věděti jakým kolivěk heslem anebo znamením, a tu sejdouce se sobě nápomocni býti takového člověka vzíti a to bez bití, pakli by se jim bránil, jej svázati a k hornímu tak svázaného jako jiného zloděje a lotra přivésti.

A tak, vy hotaři, slyše to budete se věděti jak chovati a čeho se varovati, chcete-li trestání vyměřeného ujíti, bez vůle horního nic před sebe nebrati, jemu se ve všem opovídati, aby horní o hotařích, kde jsou, věděti mohli.

Po přečtení těchto práv hotařů následovala:

Přísaha hotařů hor vinohradních.

Já N. N. přisaháme Pánu Bohu všemohoucímu v troj osobách jedinému, — (titul) — též Jeho vysoce osvícenému knížeti sv. římské říše pánu, panu Janu Adamovi Ondřejovi z domu Lichtenšteinského v Opavě, Krnově, Jeho C. M. tajné radě; jakož též panu hornímu, purgmistru, rychtáři a starším i všelikého poctivé celé ubci dědiny Rakvické:

„Tak jakož jsme od pana horního, starších celé ubce za hotaře uvoleni, že v též povinnosti hotařské pobožně, věrně, upřímně tak, jakž na dobré a poctivé náleží, chovati se chceme, též všelijakých kouzel a čárův, kteréby k škodě a k záhubě vinohradům býti mohly, se vystříhati, bedlivě a pilně bohatého i chudého domácího i přespolního vinohradův, v nich vína, ovoce hlídati, kdo by pak škodu jakou ve vinohradech činil buď sám osobně neb

dobytkem svým, o tom ihned panu hornímu, neprohlídajíce na osoby buď pro přízeň neb nepřízeň, přátelství neb nepřátelství, v známost uvésti a v tom ve všem, cožby k dobrému sousedům bylo, skutečně verně, upřímně a spravedlivě se chovati budeme.

Toho nám dopomoci Bůh otec, Bůh syn a Bůh duch svatý, neposkvrněná Panna Maria a všichni svatí. Amen.

Skladba nářečí císařovského.

Napsal Jiří Malovaný.

(Pokračování.)

IX. Pády prosté.

Nominativ.

1. Podstatné jméno rodiče má nom. náležitý moji rodiči.

2. Vazba dvou nominativů bývá často. Na př.:

dělá se tuze hodně; — ten kabát je ušètě velèkě; — su uznaně tuze bohatě; — vidim se v tem ošèzeně; — słunečko vècházeło ráno pěkny; — vèpádá tuze nemocně; — táto dłážka už je štfrtá dávaná nová; — tá druhá se v tem vrbió zebrała taková pěkná lèstnatá tráva.

Při slovesích zvratných bývá doplňkové jméno vždy v nom.: citim se zdravě.

3. Ve rčení „jest mi jméno" vynechává se vždy substantivum jméno. Na př. je mně Kareł; — jak je ti? „Jak temu ditěti dalè?" „Dalè mu Jozef."

4. Nominativ zvolací po předložce zůstává. Na př. vołał na Ježiš Maria; — vołał na bèda; — zřídka vołał na bědu.

5. Nominativ za vocativ jest jen v titulu: pane učitel! Jindy vždy bývá vocativ.

Accusativ.

1. Genitiv za accusativ nastupuje velmi často při obecných a vlastních jménech mužských rodu ženského. Na př. Kubita, acc. Kubitè (zřídka Kubitu), starosta acc. starostè (zřídka starostu, ale přece častěji než u jmen vlastních); — mněła napřeď Kubitè a potem si vzała Muchè z Rokeťnicè; — mám to pro Poldè Bezróčkovyho; — di pro starostè; podivě se, ešlè tam neuvidiš nehde Drápałè (nom. Drápała).

Místo samostatně stojícího accus. plur. zájmena on bývá vždy genitiv; accusativ zůstává jen po předložkách. Na př. viděł sem ich (= je); — di pro ně!

Když se neživotná jména zosobňují, nebo když se k ním životná přirovnávají, mají koncovky jmen životných. Na př. gdo to jakžèv viděł takovyho tráma dłóhyho? — to só chłapci jak buci; — to só chłapci jak odřezci.

2. Accusativ ve větě bývá

a) předmětem

1. při slovesích boleť, svrběť, zibsť bývá vždy accus. Na př. zebe ho v nohè, bolijó ju rukè;

2. ve větách bezpodmětných. Na př. bèło plny břehè vodè; stáło ich tam hromadu;

3. ve rčeních je ho haňba, bèło ho tuze teskno.

b) doplňkem často. Na př.

dostała ten obrázek památku; — chtěł si dovisť Tonka svědka, že mu to slěbilè; — já si ju pamatuju děfčátko; — Milka mně má něvěrňěši kamarádku; — pamatuju si ho svobodnyho; dochtor ho uznał zdravyho.

c) příslovečným určením

1. místa. Na př. majó chałópku konec dědinè; — Vinárè ležijó bok Přerova; — stáł sem tam bok tech dveřě; — šił bè kraj světa; — dèbè kraj světa šił, takovyho pachołka nenande;

2. času. Na př. tó nedělu po svátkách bude svajba; — tèto svátkè k nám majó přějeť; — jak ste odešlè, on štfrtě deň přěšil; — tento podzèm bèło tuze škaredě; — Benda orał začátek listopáda; — jednu chvilu začało tuze řmněť; — šak to spadne kerósè chvilu; — budó se stěhovať konec března;

3. způsobu. Na př. całě deň chodi hłavu hołó a bez kabáta; — cełó zèmu bèvał na młatevni rukè bez rukavic a nebèło mu zèma; — chodi hubu nadutó jak mněch a nepromłuvi; — dum vedli domu chodilè; — misto vedle mista zbirě; — prši deň ze ďňa (deň na deň); — postavił tè łužka hłavè g hłavám; —

4. míry. Na př. ani do oka padeni mně tě mókè nedała;

5. vztahu. Na př. už dávno se społem cosè povadilè; — já sem jenem to bèła ráda, že sem neodešła; — je cełě Vojtek po chuzè věšku a fšecko;

6. příčinnosti. Na př. mřiť hlad, mřiť zèmu, mrznóť zèmu, mřiť bidu.

Genitiv.

Genitiv předmětný.

1. Při slovesích přechodných v záporu bývá gen., ale někdy může býti též accusativ.

Genitiv záporný bývá, když jest zápor u slovesa nadřízeného. V těchto případech mnohem houževnatèji se udržuje, než gen. závislý přímo na slovese záporném. Gen. v těchto případech proto se asi bez výjimky zachovává, poněvadž vznikl attrakcí, která jest v nářečí velmi častá a přísně zachovávána. Na př. něni potřeba takově práce zbètečni si pořáď dělať; — jak si nemože vèliť złosti, beči; — něni potřeba vodiť kamarádu do staveni; — nělepši nechať světa běžeť, jak chce.

2. Při slovesích cíle s do. Na př. dobrał se šatu, dospał se nátchè; — jedněm koněm se tě roli nedoděłá (= nezorá).

3. Po slovesích tázání, prošení atd. Na př. ptať chleba, nocleha (= prositi); — prosi si teho, abè ju Pámbiček vzał; — fšeci mu tě smrti proselè; — chtěl velèkě prosbè.

4. Při přídavných jménech velmi často. Na př. je teho čteni tuze bedlèvě; — je tak pilná teho vèšěváni, že od teho ani stať nechce; — něsè vědomě cestè, dèž ideš jednó za čas; — je řepè a chmelu skušeně; — já su teho přesvěčeně, že děcky, dèž je večir červeno, pršivá.

5. Při slovesích učiti a zvyknouti klade se velmi často gen. Na př. jak se nauči inši práce, tak už je této práce (= polní) těžko se učeť; — je muzèkè doma naučeně; — je fšeckyho cvičená, fšeckě práce; — tè děfčata bèlè domáciho pořádku dobře vèchovany; — navèkł si takově mlsnotè; — tak teho navèkła, že fčil de každě deň na mšu.

6. Gen. bývá ve větách bezpodmětných. Na př. bèło tuze teho sváženi pilno; — bèło tam čèna (gen. od čin) dostať kapku vodè; — fčèl je čèna dostať pořádnyho čeledina.

Gen. vlastnosti.

Chce-li se zvlášť důrazně vytknouti vlastnost nějakého předmětu, vyjádří se podstatným jménem a nositel její genitivem.

Nejčastěji užívá se tohoto způsobu, udává-li se rozměr, tíže, čas a vlastnosti tělesné neb duševní.

Na př. to je zvěška domu = to jest velmi vysoký dům; — to je stižka kabáta = to jest náramně těžký kabát; — fčèl v litě to je dylka ďňa (= velmi dlouhý den); — to je krása děfčete tá Majarova Frantina = Majarova Frantina jest nad míru krásné děvče. Podobně: ti Záchovi hřebci to bèła zdylka koni; — to je skłóščka kabáta, těm už neprofókne; — jenem se, lèdi mili, podivěte, to je zvěška stro"mu; — to je zhłóbka stuďně ani dna člověk nedohlidne; — to je stižka tech rukávu, jak dèbè cent v rukách držeł; — to je sporota sádła, bèło ho trochu, a mastimè ňěm jak dłóho; — to už je doba večera a teprov je sedn hodin; — tá Tonka, to vám bèła krása děfčèce, jak dèž obrázek vidite; — a ten Trefił to bèła zvěška chłapa ani se v izbi postaviť nemohł; —

to je nesmèsł člověka takovó hłópotu řicť (= to jest nerozumný člověk, když takovou hloupost řekne); — podivěte se jenem na tó našu Mařenu: je-lè to taky nápad člověka zajeť si na póť, dèž je toli práce; — to je ale guráž člověka iť sám proti pěti chłapom; — to je sèła piva, dèž ono tak vèrazi čepek dobře zaraženě.

Substantivum pak se může dostati do doplňku místo adjektiva, když se věta utváří tak, že nositel vlastnosti stane se podmětem a vlastnost doplňkem. Na př. to jsou krásné šaty = ty šaty jsou krásné, to je krása šatu = tè šate to je krása; — to je słabota to pivo; — to másło to je sporota, atd.

Gen. časový.

Na př. bèło to letniho času; — jak přèšło fčèl zèmniho času, to zmè mivalè ešče plno práce; — zèmni dobè si nemože člověk vèděłať.

Dativ.

Dativ předmětný.

1. Slovesa vyknuti učení mají zřídka dativ. Obyčejně mívají tyto vazby: zvèknóť na neco, s nečěm, nečemu; zvèkłě nečeho; — učeť se neco, nečeho.

2. Dativ bývá při slovesích nahlédnouti, radovati se. Na př. zhlidł se penězom; — šak bè temu mohł nahlidnóť, že za darmo mu žádně nepude děłať; — zmè rádi tem penězom, že už zmè ich dostałè; — má se čemu těšeť.

3. Při slovesích chápání. Na př. děť mu žádně nevèzpytuje, co on si mèsli; — tak tè počtè zamachloval, že temu člověk nevèzpytuje; — tě mašènè člověk nevèchopi, dèbè jak dłóho nad ňó stáł; — Tonek dosť fšeckymu pochopi.

4. Dativ zřetelový vyjadřuje předmět, pro nějž platí, co se v ostatní větě vyslovuje. Na př. sedlákovi nic něni po flèntě; — bèł tam lèďom na smich; — no a tě Boženě nebèło bè šèkovňěši, dèbè mněła vic pantlě?

Co sis udělał oku (v oko)? — já nevim, co se mně nohám taky stało; — cosè sem si udělał noze v koleno; — co máte noze, že tak opatrno stópete? — co máte tem koňom, že só suchy jak trn? — jak sè mně to zas nastrojeně?

5. Dativ prospěchu vyjadřuje předmět, jemuž jest na prospěch neb na neprospěch, co se v ostatní větě vyslovuje. Na př. chcó vdávať cerè, tož mosijó jim mněť penize; — Zapletał mně mněł na trhu ječimeň (= prodával můj ječmen); — mně nebèło ani pomèšleni, abè pršeło; — tè penize só mně? — kemu só tè šatè? —

já si idu pro ten kabát Jankovi (= pro Janka); — chodi ženě g dochtorovi; — bèł tatičkovi u dochtora; — ať mně nihde tatičkovi neodendeš! — zehřejem si tu krávě vodu; —

difka si pořezała Doležełom v mašènè prstè (= Doleželova služka . . .).

Velmi často přidává se ku slovesům dativ si, sobě. Na př. Co sobě tak nařikáš? — ten si spi, ten si leži, ten si kóři atd.; — chodi si jak pán; — dělá si jak se mu chce; — sprav si to dèž sis to umněł pokazeť; sněz si to, dèž mně to nechceš dať.

6. Dativ mravní bývá velmi často. Na př. ten vám umi vèkłádať; — Janek nám vám teho navèkłádał; strěček mu vám dalè toli pèkněch jabłek!

Dativ doplňkový.

Často bývá místo doplňkového dativu nom. Na př. to je smutny bèť tak člověku sámymu; — bať je dobře sednóť mu

na grunt maja ho čèstě; — něni možná bèť veselě dèž druzi płačó.

Instrumental.

Instrumental předmětný.

Na př. ten se umi nekěm lèchotiť; — rád bè se mnó zavděčel; — já tema penèzama neporóčim (častěji nad).

Instr. doplňkový

bývá velmi často a po slovesích velmi hojných. Na př. chodílè tak vagabundama po světě; — tak těm pachołkem on bè se ešče obžèvił ale učeni mu nepude, má słabó hłavu; — mè zmè tu na dědině pořáď zamatłani a tema zamatłancama taky umřem; — což temu bude dobře ten sedne sedlákem a na čèsty místo; — už v tem mněstě uvizne nejakěm těm słužebnikem;

majó mně velèkěm pánem, že mám nově vuz; — ten jeden študyrovał a vzalè ho ze študyje kovářem: — zmè vèhłášeni boháčama; — jenem že tatiček už se ho nedočkaji těm panáčkem; — ti páni si umijó děłať z člověka błázna, pišó ho statkářem a on má pár mněřèc; — u sódu je to psany hospodó a na hětmanstři obchodem; —

já se neuznávám těm něrèchlěšim; — ten každó łež dokázał skutečnó pravdó (= jako pravdu); — udává se nemocněm, ale nic mu něni; —

kominářskěm je vèučěně; — že ho těm zednikem dalè, dèť to só ti nèvěči lumpi; — oženił se a dał se potem do učeni zednikem; — on se nehodi hospodskěm; — proč tó hrušku nechalè płaničkó? — ale nechte Janka Jankem a nemłuvte s ňěm; — chce už přèiť kaprálem na orláb; —

tož vè ste tó vranó kópilè hřibětem a já sem mèsleł, že koněm; — Tonek ten je špatně ten bude těm vojákem netuze vèskakovať; — to je šèkovně chłapík, ten si bude družbó stópať; — Francek dobře těm vojákem vèpádá; — on si fčèlka těm vojákem mèsli, že něni nad něho.

Instrumental příslovečný.

1. Instr. místa. Na př. stranama prši; — mistama je obili tuze řidky; — hrnek už vrchem přetyká.

2. Instr. času. Na př. fčerá *těmto časem*; — běło to *podzèmnim časem*, dèž se kopó burgèně; — *zèmni dobó* nělepši je seděť v izbi; — dèbè bèł u mně na słužbě, *prvnim ďněm* bè dostał; — je to daleko to *jedněm ďněm* nepřende; — běło to *koncem* dubna lebo *začátkem* křètna; — izďni řád se mněni *prvnim řěnem* a *prvnim* křětnem; — dèž sednu na misto, budu moct teprov *druhěm rokem* opłáceť; —

dělał cełě těděň *večerama*; — šèje *nocama*; — *chvilama* prši.

3. *Instr. způsobu, vztahu a míry.*

a) *Instr. způsobu* je velmi hojný. Na př. chłapec běžeł *jedněm pádem* g dědině; — *těm pádem* bèch věřeł, že je to pravda; — je u nás *sidłem*, *bètem*; — bèł v hospodě *tahem*; — mámè trochu mlika *zbètkem*; — rana se mu hojiła *skokem*, *krokem*; — každěm *čènem* tam mosim iť; — dèž je velèká voda, majó iť občani brániť *robotó* a né jak gdo chce; — pětkráť *mistem* (i pètkráť misto) sem mu to řikał; — *kóskama* furt to płátno děłał; — ani *čertem* z něho tè penize nevètahne; — postavił si chałópku a tož *pułmetrem* (= na puł metra) vèbrał zeme.

b) *Instr. srovnávací* není příliš častý. Na př. ditě stoji *pánečkem*; — mněł toli peněz a fčèl chodi po světě *chrásťařem*; — namèdlelè ten satin *biłěm prádłem* (= jako . .) a nechalè ho do rána v mèdlěnách a tož se načèsto pokazeł; — on si chodi *pánem*, a já abèch za něho děłał.

c) *Instr. vztahu* bývá hojný. Na př. koně ošpatnělè *masem*; — tá kráva něni dobrá *masem*; — je zbiraně *prácó*, ale *idłem* se má dobře.

d) *Instr. míry* není příliš hojný. Na př. dèbe mu dał člověk grěcarem miň je zle; — mosijó płatiť rokem (mněsicem, pułrokem) napřeď; — u nás se zvoni na požehnáni pułhodinó napřeď; — už sem si formanku oděłał a su fčèl dvóma ďňama napřeď.

4. *Instrumental příčinnosti.*

a) *Instr. nástroje a prostředku* je hojný. Nástroj nikdy se nevyjadřuje instr. s předl. s. Na př. mete *snihem*; —

vèmłóvał se špatnó cestó; — tè se Tonkem ze šatama nemožeš řidiť, on je z gruntu a tè z chałópkè. —

b) Instr. látky. Na př. dojedł chlebem; — už je bečka hotová zelim; — to smrdi máłem (= jest toho málo); — on dècky smrdi grošem na kolèk honu (= nemá groše); — je tó móku citiť stuchlènó; — bèło ho citiť gořałkó (= bèło z nèho citiť g.).

c) Instr. příčiny jest hojný a bývá též nahrazován gen. s předl. od. Na př. necitił se złosťó (= od złosti); — potił se słabotó; — nemože se kłóščkó unysť; —

to je sklepem, že má to mliko takovó chuť; — to je barvó, semenem, oránim atd. Někdy bývá v tomto případě nominativ snad analogií instr. doplňkového, za nějž bývá často nominativ. Na př. ten náš ječimeň něni tak pěkně, nevim, je-lè to semeno lebo zem. (Příště dále.)

Delikty návrhové dle osnov nového trestního zákona rakouského.

Sepsal JUDr. Karel Václav Adámek.

I.

Pozorujeme-li práva kteréhokoli národa u vývoji jejich od dob nejdávnějších, seznáváme, že na obzoře nejstaršího vývoje svého neposkytují téměř žádného podstatného rozdílu mezi právem soukromým a právem trestním; však, že čím více se vyvíjí a vzmáhá vzdělanost národní, tím jasněji národ postřehuje a uvědomuje si rozdílnou povahu bezpráví soukromého a bezpráví trestního, dávaje přesvědčení a názoru svému přiměřený průchod v právu národním. V dobách dávných, kdy ještě nedbáno rozdílu tohoto, stejným způsobem se jednávalo, šlo-li o upokojení poškozeného nároku soukromoprávního jako běželo-li o zájem dotknutý činem trestným. V obou případech stejně bylo potřebí vždy počinu osoby soukromé, iniciativy původa. Moc státní ještě hrubě nesjednocená, malomocná, bez potřebné síly, nemívala toho na péči. Však čím více sílila a mocněla, tím patrnějším byly vliv a ingerence její též v oboru tomto. Zásada soukromého stíhání pozbývá půdy, za ní tiskne se vítězně zásada

officiálního stíhání, jež se tak vzmůže, že posléze zásada soukromého stíhání, druhdy výhradně panující, jeví se výjimkou z platného pravidla, že stíhání deliktů jest officiálním.

Ve všech právech lze stopovati boj těchto zásad[1]). I zajímavo a rovněž poučno by bylo sledovati účinky jeho i pozorovati, kterak v onom právu povolněji a mírněji, v tomto zase ráznějším a rychlejším postupem zásada officiálního stíhání si vítězně razí cestu a opanovává pole. Chceme přestati na krátké vzpomínce na právo ve vlastech našich druhdy platné. Kdežto právo zemské[2])

---

1) Dr. Fr. Storcha Řízení trestní rakouské I., 40—90., a to o tr. řízení německém str. 41. sld., o římském 46. sld, o českém str. 64. sld.; taktéž kromě četných zpráv v rozpravách uveřejněných v Právníku, v Časopise Čes. Musea a j. viz II. oddělení Josefa Slavíčka: Úvodu ve studium trestního hmotného práva.

2) Stopujícímu vývoj českého trestního práva, vyvíjejícího se na slovanských základech, naskytá se hojně dokladů, že v slovanském řízení trestním úplně ovládala zásada stíhání soukromého. Ovšem již záhy začala vlivem římsko-kanonického práva raziti sobě cestu zásada officiálního stíhání (srv. Dekreta Břetislavova z r. 1093 a j.), však na vývoj trestního řízení domácího původu byla bez účinku. V dobách nejdávnějších rozsuzovali svády a rozepře kmeti, leši a vladyky. Srv. též iura suppanorum z r. 1222 v odst. 5., 7., 2. (nullus camerarius citet aliquem, nisi . . . eorum, quorum interest), odst. 13 a 19 (notificetur curiae, tento poslední klade důraz na to, ut antiquae consue, tudines serventur), odst. 24, též 27 (nullus ad iudicium accedat, nisi de domo secundum ius prius citetur), i pozdější vyhlášení těchto Ottových statutů z r. 1229 (odst. 23, 32) a j. Pro století XIV. kromě kniby starého pána z Rožmberka (zejmena A I.) uvésti dlužno Majestatem Carolinam (v CII. stanoví, že každý má zloděje svého pohnati ke 4 neb nejvice k 6 nedělím a žalobu naň provésti, a j.). Že v ustanoveních příslušných, byťsi neuzákoněných, zaznívá ohlas platného práva tehdejšího, není, tuším, potřebí zvláště dokládati, Z jak různých příčin pohoniti bylo možno, ukazuje „Řád práva zemského“ při r. 1350 sepsaný. Pohoniti lze z hlavy bratra svého neb jiného přítele, z oblúpení na cestě (43), z násilé nočního (51), pak toho, kdo svůj dobytek pasa, komu na jeho dědině obilé spásl nebo zatlačil (54), pak pro štěpy, pro lúky, lovení ryb nebo lesů rubání (55), pro škodu na štěpích, včelách, sveřepicích, na zlatu, na chromotě, jakož i posekl-li v tvář kdo ohyzdně (62), pro dědiny (66), z rukojemství, z základu neb z dluhu věnného (82), pro dceru (84) a j. I bylo chtivému pohánění, šlo-li na př o hlavu, jíti před úředníky pražské ve 2 nedělích od zabití a jim to opověděti: „Páni, račte slyšeti, opovídám Vaší Milosti, že přítel můj X. z C. jest zabit na pokojné cestě od M. z V., opovídám Vám hlavu jeho a prošu, aťby tu hlavu opatřil.“ Obdržel pak komorníka na půhon vraha. O tom i Ondřej z Dubé ve svém Výkladě na právo země české v § 7 radí: „Kdož pak chce svého dobýti právem svobodným zemským, žádaj komorníka na póhon. Ten hned bude dán, a ty póhon vlož v dsky k roku, kterýž

na slovanských základech zbudované a pěstěné, zachovávajíc ráz slovanský houževnatě, vzdoruje dlouho do novějších časů, až do let XVI. věku, účinkům zásady officiálního stíhání úplně a úspěšně,

---

tobě písař poví. A tu pak na ty roky kaž od sebe žalovati, jakž tvá pře záleží." „Teprve po žalobách běží panský nález." (§ 11 tamže.) Pěkně tolikéž Vikt. Kornel ze Všehrd promlouvá ve svých Knihách devaterých, jak se dálo za času jeho, když dí (III. 2.), že „póhon jest jednoho od druhého komorníkem nebo kmetem k súdu vedle práva připravení." „Póhon jest (III. 1.) první počátek a cesta k súdu, kterýž k súdu dvéře otvierá, tím se každý od nejbohatšího až do nejchudšího k súdu přihání, ktož co v zemi a v království českém dědičného, zástavného nebo zápisného má; bez něho žádný k súdu přitažen býti nemá a nemóže od žádného, leč by sám z dobré vůle své se k tomu poddal, ač by toho však ještě páni dopustili, kteříž vedle práva žádných při súditi nemají aniž povinni jsú, než ty toliko, k kterýmž se lidé právem skrze póhony a komorníky nebo kmety zemské připravují, kteréž slovú pře póhonné (známé slovo panské, kdež často říkají, že pře stranné, pře nepóhonné z milosti, ne z práva súdí). A na vůli každý obyvatel země české má, chce-li z milosti souzen býti nebo nebýti, než z práva každý musí, připraven jsa právem, k súdu státi a odpoviedati (o zemském súdu mluvím) beze všech výminek . . ." Původ dal útok vložiti do register póhonných starostou komorničím (srv. Všehrd III., zřízení zemské 1500. čl. 136, Práva a zřízení zemská z r. 1549. G. 7.). Dříve půhony „bez osobního před starostou přiznání jedni na druhé brávali, po listu neb služebníku, po súsedu neb po příteli." Za časů Všehrdových to pominulo (IX. 10., „osobně sám" musel každý utknouti). Dokud na pohnaného se nevyšlo po komorníku neb kmetu, byl půhon útokem (Práva 1549 G 7 již synonymně kladou), tudíž každý půhon byl prve útokem, avšak nestal se každý útok půhonem, neboť mnozí „utknou, však nepoženú nebo nedoženú" (srv. II. Dúpovcových P. 29, a Všehrdovy Knihy III. 4.). Počet komorníků, jež starosta jich dával původovi na půhon, jakož i počet půhonů řídil se předmětem půhonů (z dědictví bylo tré půhonův a dvěma komorníky [Všehrd III. kn., srv. s § 8. Výkladu Ondř. z Dubé], o jiné všecky věci jeden půhon jedním komorníkem [takto bývalo v XVI. století, jakož svědčí čl. 21, 37, zejména 105 a j. Zřízení zemského z r. 1500, Práva a zřízení z r 1549 G. 6. – jinak v XIV. století, jak vysvítá z § 8. Výkladu Ondřeje z Dubé]. Původ vždy musel při všech vyhlášeních a vysvědčeních půhonu svého býti (Všehrd III., Zř. zem. 1500 čl. 37, 46, 136, Práva království českého 1564. B. 50. a j.), pohnaný však pouze, když zemský řečník již po třetí volal (Řád práva z č. 2, 3, Ondřej z Dubé § 9, Zř. zem. 1530, čl. 36, 21, 24, 101 a j., Zř. z r. 1564 B 34 a j.), sic „při svú ztratí" (srv. Všehrd III. 14, o vysvědčení půhonů, tamže II. 3.), kdežto původ znova mohl pohoniti (Všehrd III. 14). Však „bez žalobníka osobního a přítomného, bez póhonu, bez obeslání na žádného netoliko nesahají pomstú, ale také žádného nesúdí", neboť „ všem právo rovné, súdové všem jednostajní, všecky pod póhony, bez póhonu žádného nesúdí, bez slyšení a osobní přítomnosti žádného neodsuzují". — Pro století XVI. zejména zřízení zemská mluví na četných místech o případech, v nichž jest poháněti a zase „k puohonuom

a teprve ve století XVI. některé prvé ústupky této zásadě se povolují, zejména pak obnoveným zřízením zemským krále Ferdinanda II. z r. 1627 k platnosti se přivádí: ukládají práva městská

stávati, při vésti, souditi, vysouditi a prosouditi" (čl. 76 zř. z r. 1530), na př. zř. zem. z r. 1500 v čl. 17, 21, 40, 136, 22, 30, 34, 103, 86, 73, 102, 253, 259, zř. z. z r. 1530 v čl. 21, 23, 24, 34, 36, 101, 103 a 137, zř. z r. 1549 v C 29, D 39, E 2, G 6, I 14 o způsobu póhonů G 7 (srv. též O 21 tohoto zřízení z r. 1549 a N 7 z roku 1564 a j.). V zřízení zemském z r. 1564 jedná o póhonech B 43, C 1, 2, 3, 50 (z nedržení smlouvy, srovnej D 39 zř. zem. z roku 1549), D 6 a j. Nicméně již se pozorují některé ústupky zásadě officiálního stíhání, tak v zřízení z r. 1530 čl. 187 a 204, v Právech z r. 1549 R 21, R 17, v zřízení zemském z r. 1530 čl. 181, v zřízení z r. 1564 L 7, L 8 a L 9. Každý psanec nevyvedený anebo žhář měl skrz hajtmana ke dskám zemským (zapisovány totiž póhony, když se komorník z póhonu vrátil, do desk póhonných rukou písaře menších desk zemských a též do knih žalobních při dskách vedených, z nichž pak řečník zemský vyhlašoval je z rozkázání nejvyššího sudího,) býti ohlášen (srv. čl. 172, 173 zř. z r. 1530, o této relaci též čl. 174 dále obnovené zřízení zemské A XLVIII. Von der Kraysshaubtleuth Ayd vnd Ambt, zejména B. I., kdež se dí: „Kraiss-Haubtleuthe . . . alles was . . . wieder . . . das Recht vorgehet in fleissige Obacht zu nehmen . . . vnd zur Straff zu bringen schuldig . . ."). Důležity jsou v příčině té čl. 174, 179, 181 zř. zem. z r 1530. Dle čl. 179. citovaného zřízení „páni JMti soudu zemského sami mají pro dobrý řád a spravedlnost rozkázati, obeslati, aby se před soudem zemským postavil a z toho se domnění, podezření a narčení vyměřil na schválení soudu zemského", když by tu byl člověk v domnění z činu toho článku jsoucí, ale „od žádného narčen nebyl ani z toho obeslán". Obnovené zřízení zemské Ferdinanda II. odstranilo svým B XVIII všechen rozdíl mezi přemi půhonnými a obeslanými (to jest takovými, při nichž list od úředníků menších jménem krále a pánův byl vydán). Listové ti ještě za Všehrda „novi a neobyčejni" byli „neb vedle práva k súdu zemskému každý obyvatel země české ne listem, než póhonem a komorníkem má připraven býti" (VIII. 20. tamtéž). Stanoví pak B XVIII.: „Dahero dann auch solcher Vnterscheid in denen Stadt Rechten in . . . Erbkönigreich Boehaimb nicht gebreuchlich: so setzen ordnen und wollen Wir, dass dieser Unterscheid hinfüro in . . . Land- vnnd anderen Rechten gäntzlich auffgehoben vnnd an dessen statt . . . eine Citation . . . ertheilen sollen". V úvodě (na 3. str. dle vydání z r. 1640) se praví: „. . nach Vnserm Kayserlichen vnd andern im H. Römischen Reich vnd Vnserm Königreichen und Ländern gewöhnlichen Satzungen corrigirt" a dále „Wir wollen . . . auch darauff bedacht sein, damit das Land- vnd Stadtrecht, soviel sich thun laest, in eine conformirte gebracht, auch dasjenige, was sonst wegen Kuertze der Zeit atd. . . !", podobně v 2. odst. B XVIII: „darauf bedacht, wie in Vnserm Erb Königreich Boehaimb ein gleich durchgehendes Recht . . . bestellt werde" a j. Směrem, jenž z uvedených citátův obnoveného zřízení zemského se značí, bylo pokračováno až konečně roku 1707 hrdelním řádem Josefa I. bylo zakončeno samostatné zákonodárství pro korunu českou. Řád tento uznává

již dávno dříve, že konšelé druhdy jsou povinni, aby ze své moci úřední zavedli a provedli řízení trestní.[1])

Tyto dva proudy a směry stíhání pozorujeme též v zákonodárstvech doby novější. Tak v trestním zákoně rakouském z 27. května 1852, č. 117., ř. z. byla přijata za pravidlo zásada officiálního stíhání, pouze některé delikty jsou vyjmuty z oboru působnosti její, jež se stíhají jen na žádost interessentovu. Delikty privátními jsou činy trestné proti vlastnictví literárnímu a uměleckému (§ 467 tr. z., srv. § 34 patentu z 19. října 1846, č. 992. s. z. s., zákon z 26. prosince 1895, č. 197. ř. z.), též přečiny a přestupky §§ů 487 až 494 tr. z. (srv. však § 490 a 495 odst. 2). Také delikt §u 503 tr. z. může býti jen na žádost uraženého stíhán a trestán (srv. však § 510 tr. z.). Jiné případy poskytují §§ 463, 504, 505, 523 a 524 tr. z. Též v starších a novějších některých jiných zákonech zůstalo se na stanovisku trestního zákona z 27. května 1852, na př. v patentu z 19. října 1846, č. 992 s. z. s. (srv. § 34), v zákoně z 17. prosince 1862,

---

podpůrnou platnost říšského práva, mezi jiným nařizoval, aby soudcové, „pokud možno“, znali Const. Crim. Carolinam (srv. též dr. Fr. Storcha Řízení trestní str. 66.), však nezrušil nadobro platnosti nařízení dřívějších. Po řádu z r. 1707, jenž byl na základě řádu dolnorakouského z r. 1656 zdělán, byl za 61 rok vydán hrdelní řád Tereziánský. Tento řád z r. 1768 zahájil společné zákonodárství trestní pro země koruny české a německé země rakouské i zjednal principu inkvisičnímu značnou platnost, jež pak byla rozšířena soudním řádem Josefa II. z r. 1788 (srv. též Dr. Storcha Řízení str. 81, Dr. Jos. Slavíčka Úvod II. 313.) Teprve pak roku 1848 nastal opětně obrat na prospěch zásady obžalovací.

[1]) Koldín: Práva městská království českého 1579, sub P XXVII. odst. II.: „všeckna zavinění lidská k vyhledání přicházejí trojím spůsobem: Per accusationem, prostředkem žaloby, když jeden proti druhému za původa se postaví, viní ho z skutku spáchaného, žádaje pokuty aneb pomsty právy vyměřené proti němu užíti. Per inquisitionem iudicis, skrze vyhledání bedlivé soudci po jistých příčinách, znameních a jiných k tomu podobných případnostech. Per denunciationen, skrze vznešení“, (srv. I. odst. P. XXVII.) „kteráž se od přísežných zjevně aneb tajně vykonávají, a vrchnostem se správy činí“. Srovnej též M. XXXVII., S. XIX. — Ze starších práv městských viz na př. svobody a práva měšťanů německobrodských, dne 8. června 1278. Jindřichem, Smilem, Oldřichem a Rajmundem, syny pana Smila z Lichtenburka, zakladatele Smilova čili Německého Brodu potvrzené, v čl. 23. (. . . rychtář, přivezma k sobě přísežné, ať vejde v dům . . . měšťana . . .) a j.

č. 8 ř. z. z r. 1863 (srv. čl. V.), v zákoně z 6. dubna 1870, č. 42 ř. z. (srv. § 1 odst. 2) a j. Na témž základě zbudován trestní řád z 23. května 1873, č. 119 ř. z. (srv. § 2, 46 a j.)[1])

V některých však zákonech cizozemských uvádí se vedle mnohem převládající řady deliktů z moci úřední stihatelných a poměrně dosti četně zastoupených deliktů soukromých ještě některé případy činů trestných, jež tvoří jaksi střed mezi těmito a oněmi, majíce mnoho společného s delikty officiálními: delikty návrhové. Tak na př. v německém trestním zákoně[2]) z 26. února 1876: § 4. § 5, č. 3, § 101 až 104, 123, 170, 172, 179, 182, 189, 194, 195, 196, 232, 236, 237, 247, 263, 288, 289, 292, 299 až 303 a 370, v německém tiskovém zákoně ze 7. května 1874, celním kartelu[3]) německorakouském z 28. května 1881 a j. Tento kartel uvedl svými §y 17. a 22. instituci deliktů návrhových do našeho zákonodárství.

I v přípravných pracích k vydání nového trestního zákona čelících jeví se snaha, aby v některých případech stíhání činů trestných záviselo na podání návrhu.

Pomlčujíce o přípravách k novému trestnímu zákonu před r. 1845 bez úspěchu podniknutých, takže se přestalo na opraveném vydání trestního zákona rakouského z roku 1803, jakož i o menších doplňcích tohoto zákona (na př. srv. zákon ze 17. prosince 1862, č. 8. ř. z. z r. 1863 a j.), chceme, než k vlastnímu předmětu této rozpravy přikročíme, předem stručně vzpomenouti hlavních momentů z dějin osnov[4]) rakouského trestního zákona, přihlížejíce, kterak v které osnově deliktům návrhovým bylo popřáno místa.

Když byla dne 24. července 1862 poslanecká sněmovna rady říšské vyslovila přání, nebude-li možno s počátku nového

[1]) O trestním zákonu uherském viz Allg. ö. Gerichtszeitung z r. 1882, číslo 58, a j.

[2]) Seznam všech návrhových deliktů dle zákonodárství říše německé viz v K. Bindingově Handbuchu des Strafrechtes I., 608.

[3]) O návrhu zmiňuje se § jeho 17. (. . . Uebertretungen des Zollgesetzes des anderen Theiles auf Antrag einer zuständigen Behörde desselben jeder der vertragenden Theile von denselben Gerichten und in denselben Formen, wie Uebertretungen seiner eigenen derartigen Gesetze untersuchen und . . . . bestrafen zu lassen . . . .“), § 18, 19 a následující k smlouvě obchodní z 23. května 1881, č. 64 ř. z. připojeného kartelu.

[4]) Prvá osnova, kterouž kommentator trestního zákona rakouského z 27. května 1852, rytíř Hye Gluneck byl vypracoval, byla vytištěna roku 1863

zasedání předložiti osnovu trestního zákona nového, aby aspoň podán byl návrh opravující některé partie dosavadního trestního zákona: vypracoval sekční rada ryt. Hye osnovu „eines Abänderungs-Statutes zu dem allg. Strafgesetz vom 27. Mai 1852“. Prve

v květnu spolu s motivy. K osnově této i motivům jejím se často odvolává osnova vypracovaná kommissí při ministerstvě spravedlnosti zřízenou a roku 1867 za nápisem: Entwurf eines Strafgesetzes über Verbrechen und Vergehen, giltig für Böhmen, Dalmatien, Galizien mit Krakau, Oesterreich unter und ob der Enns, Salzburg, Steiermark, Kärnthen, Krain, Bukowina, Mähren, Schlesien, Tirol, Vorarlberg, Görz und Gradiska, Istrien und die Stadt Triest mit ihrem Gebiete, mit Berücksichtigung der von der Justiz-Ministerial-Commission gestellten Anträge“ vydaná. Zároveň vytištěny r. 1867 „Motive zu dem von dem k. k. Justizministerium im Jahre 1867 veröffentlichten Entwurfe eines Strafgesetzes über Verbrechen und Vergehen“. Tato osnova byla předložena 26. června 1867 v 13. sezení IV. zasedání poslanecké sněmovny (srv. Stenograf-Protokolle über Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des Reichsrathes IV. Session, I. díl, 248 str.) ministrem ryt. Kommersem (nastoupil po dr. Heinovi dne 27. července 1865 s ministerstvem Belcrediovým), po jehož řeči byla přikázána devítičlennému výboru z plena ihned (viz tamže str. 250) zvolenému, jenž pak za krátko předložil 5 dotazů, o nichž se jednalo ve sněmovně 16. července 1867 v 20. sezení a 19. července v 22. sezení (str. 385 tamže), a dne 17. března 1868 dokonal úkol svůj a podal zprávu, jež 15. ledna 1869 přišla na denní pořádek. K žádosti ministra r. Hye (úřadujícího v ministerstvě Beustově od 28. června 1867) byla vzata s denního pořádku, aby byla zrevidována dle některých dobrozdání, kteráž mezitím došla; načež výbor podal dne 21. února 1870 druhou zprávu, jež byla otištěna jako č. LXXV. v I. svazku „Verhandlungen des Hauses der Abgeordneten des österr. Reichsrathes V. Session“ r. 1870. Mluvě o návrhu výboru pro osnovu z r. 1867, míním návrh této druhé zprávě výborové připojený (srv. str. 756 až 836 tamtéž).

Osnova Glaserova byla otištěna jako 221. příloha protokolů poslanecké sněmovny v 3. svazku „Verhandlungen des Hauses der Abgeordneten des österr. Reichsrathes. Session VIII.“ roku 1875 spolu s úvodním zákonem prvotního znění a osnovou zákona uvádějícího ustanovení základních zákonů státních v souhlas s osnovou. Připojeny byly též důkladné Allgemeine Bemerkungen, jež v nově při osnově Pražákově otištěny. Tuto osnovu podal ministr dr. Jul. Glaser (úd ministerstva Auerspergova od 25. listopadu 1871) v 71. schůzi poslanecké sněmovny (Stenogr. Protokolle VIII. Session), krátce ji odůvodniv. Osnova byla přikázána 14. listopadu 1874 výboru 15člennému, 17. listopadu zvolenému, jenž se radil od 6. prosince 1875 až do 10. února 1877 a od 11. června do 26. června 1877, a podal dne 5. září 1877 svou zprávu s návrhy. O úvodním zákoně dne 11. září 1877 v nové úpravě mu přikázaném výbor ukončil porady 10 dubna 1878 a o něm spolu i o zákoně, jímž se uvádí osnova v souhlas se základními zákony státními, podal svou zprávu.

Osnova Pražákova byla otištěna v 5. dílu „Verhandlungen des Hauses der Abgeordneten des ö. Reichsrathes IX. Session“ r. 1882 jako 392. příloha

však, nežli se tento statut stal předmětem porad, dokončil Hye osnovu celého trestního zákona, o níž pracoval vedle nejvyššího rozhodnutí ze 16. února 1861. O této osnově z r. 1863 s motivy

---

stenograf. protokollů. Nové motivy nebyly podány, za to byly otištěny (kromě krátké orientační poznámky a srovnání osnovy nové s Glaserovou a s návrhy výboru o této osnově se radivšího), poznámky k změnám, jež nová osnova obsahuje, a (v II. oddílu od str. 94) všeobecné poznámky, jež již při osnově Glaserově byly otištěny. K tomu jest (v III. oddílu) připojena zpráva výboru o Glaserově osnově (str. 238 o další) o úvodním zákonu (str. 470 sld.) Glaserovu a o zákonu upravujícím shodu se státními základními zákony, vše s příslušnými motivy a návrhy výboru, jenž o Glaserově osnově rokoval. Ministr dr. Pražák (úd Taaffova ministerstva od 12. srpna 1879) podal svou osnovu dne 14. listopadu 1881 v 168. schůzi poslanecké sněmovny (srv. str. 6059 v VII. dílu „Stenogr. Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österr. Reichsrathes IX. Session") a vytknul při I. čtení dne 18. listopadu 1881 v 169 schůzi důvody, pro něž se přidržel stanoviska osnovy Glaserovy (srv. str. 6077 tamtéž). Osnova tato byla přikázána výboru pro trestní zákon, jenž však nemohl práce poradní dokonati.

Osnova Schönbornova byla otištěna v X. svazku „Beilagen zu den stenograph. Protokollen des Hauses der Abgeordneten. X. Session" roku 1889 jako 822 příloha stenografických protokolů. K příloze 822. byly připojeny poznámky, obsahující kromě motivů též sestavení odchylek nové osnovy od Glaserovy osnovy a návrhu výboru jejího. Přehledy šestery podává příloha k poznámkám k č. 822. příloh. Osnova tato byla ministrem hr. dr. Schönbornem předložena v 335. schůzi poslanecké sněmovny dne 11. dubna 1889 (srv. Stenograph. Protokolle X Session, X. díl str. 12.266). Při prvním čtení ve schůzi 346 dne 11. května 1889 rozvinula se debata (srv. str. 12738), při níž ministr vyložil příčinu, proč nová osnova jest vypracována dle zásad osnovy Glaserovy. Ve schůzi 347. dne 13. května 1889 by přijat návrh na zvolení 15členného výboru permanentního (str. 12767 sld.) pro novou osnovu, jenž pak byl zvolen, když byl v 349 schůzi dne 15. května 1889 předseda oznámil (str. 12864), že nejvyšším rozhodnutím ze 14. května 1889 usnesení sněmovny poslanecké ze 13. května a souhlasné usnesení sněmovny panské o užití zákona ze 30 července 1867 č. 104 ř. z. na osnovu novou, jakož i usnesení sněmovny poslanecké o užití § 11. citovaného zákona bylo schváleno Tento výbor (srv. str. 12921 tamtéž) radil se o nové osnově od 27. května do 27. června, pak od 21. listopadu do 2. prosince 1889. Zpráva výboru, obsahující stručný historický přehled, motivy a návrhy, jest otištěna v XI. svazku jako 916 příloha stenogr. protokolů poslanecké sněmovny.

Druhá osnova Schönbornova byla otištěna jako 210 příloha stenografických protokolů poslanecké sněmovny XI. zasedání, a předložena dne 30. června 1891 ve 33 schůzi téže sněmovny, jež při I. čtení přikázala ji stálému výboru, jenž o ní podal zprávu v 709 příloze stenograf. protokolů (srv. 1392, 1484 stenogr. protokolů poslanecké sněmovny XI. zasedání). Generální debata o této

tiskem vydané, jež byla vypracována bez jakýchkoliv instrukcí vládních a tudíž tlumočila názory původcovy, s nimiž ovšem vláda v hlavních rysech souhlasila, rokovala pak kommisse, jež byla svolána výnosem ministerstva spravedlnosti z 24. srpna 1863. Tato kommisse se pokusila o úpravu této záležitosti jinakým způsobem, vypracovala posléze dle Hyovy osnovy návrh nový, jenž se liší[1]) v některých směrech od Hyovy osnovy, ale v podstatě se s ní shoduje.

V osnově kommissní, jež byla podána dne 26. června 1867 vládou v poslanecké sněmovně, bylo přijato stanovisko dosavadního trestního zákona i byla uznána za pravidlo zásada stíhání officiálního (von Amtswegen zu verfolgen, § 131 odst. 5, § 192, 193, 212, 241, 260 a j.). Tato osnova vykazuje některé odchylky, připouštějíc (§ 95) stíhání dle zásady druhé v mnohých případech. Deliktem privátním jest delikt § 131, jenž však též v určitém případu náleží mezi delikty zmocňovací. Další případy obsahují §§ 191, 192, 197, 202 a j. Urážky na cti, mimo případ § 212 lit. a) měly býti stíhány jen na žádost poškozeného, pak § 241,

---

osnově byla konána ve schůzích 308 až 314 poslanecké sněmovny (z 22., 24., 27., 29., 31. října, 5. a 6. listopadu 1894, speciální debata ve schůzích 325 až 328, 331, 332, 341 až 345 (z 3., 5., 7., 10., 12., 13. prosince 1894, 22. a 27. února, 1., 2. a 4. března 1895). Srv. stenogr. protokoly poslanecké sněmovny str. 5304 až 5306, 5401, 12036, 12442—12460, 15138 až 15155, 15166 až 15203, 15231 až 15270, 15277 až 15313, 15322 až 15346, 15362 až 15394, 15401 až 15435, 15526, 16876, 16026 až 16035, 16042 až 16075, 16111 až 16129, 16144 až 16170, 16275 až 16310, 16325 až 16333, 16856 až 16888, 16904 až 16934, 16977 až 17004, 17033 až 17071, 17081 až 17127, 18162 až 18185, 23763, přílohy 399, 803, 1098 a j., stenogr. protokoly panské sněmovny XI zasedání str. 232, 233, 242, 244, příloha 112.

Z kritik osnov viz Glaserovy Studien zum Entwurf des österr. Strafgesetzes über Verbrechen und Vergehen vytištěné r. 1870 samostatně (srv. též Allg. ö. G. z r. 1870 a 1871), jež jsou posudkem osnovy první. Osnovu Glaserovu posoudil hr. Schönborn (viz Randglossen zum Entwurfe eines neuen Strafgesetzes), Schütze (Allg. ö. G.) a j., srv. též Gerichtssaal XXIX. str. 187 a j.

[1]) Hye ve své osnově navrhoval mnohé, čemuž kommisse nepřisvědčila, na př. nebyl přijat návrh jeho, aby se zase bylo vráceno k roztřídění deliktů na zločiny a přečiny (srv. motivy z r. 1867 str. 12, též str. 57 k § 95 a j.) Druhdy sám referent Hye změnil stanovisko své, jež tištěným návrhem z r. 1863 projevil (srv. str. 30, 35 a j. motivů z r. 1867) anebo dřívější svůj náhled odvolal úplně (srv. str. 37, 54, též str. 57 při § 95 a 96 týchž motivů z r. 1867).

250 a 260. Tato osnova nemá deliktů návrhových. Výbor, jenž se o ní radil, schválil její roztřídění trestných činů návrhem svým ze dne 21. února 1870, zejména § 82, rozeznávaje vedle převládající třídy deliktů officiálních (srv. návrh jeho v §§ 160, 182, 212 a j.) též třídu deliktů privátních (srv. tamže §§ 161, 162, 164 odst. 2., §§ 167, 183, 184, 186, 212, 234, 252, 254 a j.).

Dříve, nežli zpráva výboru mohla býti projednána v plenu sněmovním, byla sněmovna (v květnu r. 1870) rozpuštěna, takže nové ministerstvo muselo podati pak osnovu novou. Se zřetelem k zásadě, kterouž vyslovila kommisse roku 1872 svolaná, aby totiž nová osnova trestního zákona nebyla pracována dle předchozí osnovy, nýbrž aby si zvolila základ, jenž by byl tehdejšímu stavu právní vědy přiměřen, a též aby se přihlíželo k německému říšskému zákonodárství, byla vypracována nová osnova trestního zákona. Dne 7. listopadu 1874 byla předložena sněmovně poslanců. Tato osnova (Glaserova) jest nejdůležitější ze všech dosavadních osnov; neboť jevíc značný pokrok proti osnovám starším, tvoří základ osnov pozdějších, jež se s ní shodují u velikém počtu ustanovení. Stejný však osud zastihl osnovu Glaserovu, jaký byl stihl její předchůdkyni. Sněmovní zasedání VIII. bylo skončeno (22. května 1879) prve, nežli mohla osnova se státi předmětem rokování, a s ním zmizely naděje na uzákonění této osnovy, jež pak v nové úpravě poněkud pozměněná byla podána v nejbližším zasedání 14. listopadu 1881 jako osnova Pražákova.

V osnově Glaserově i v osnovách pozdějších nebylo zachováno, a provedeno roztřídění trestných činů na delikty officiální a delikty privátní, nýbrž na delikty officiální, privátní a návrhové. Srovnávajíce partii nových osnov o deliktech návrhových s ustanoveními v příčině té v zákonodárství německém obsaženými, nemůžeme popříti, že v osnovách jsou ustanovení o deliktech návrhových propracovanější a přesnější, avšak v některých otázkách osnovy tyto shodují se s německým zákonem trestním, ač v jiných zase otázkách zaujímají stanovisko odlišné a samostatné. Příkladem budiž otázka, může-li podaný návrh býti odvolán. Německý zákon dřívější stál na stanovisku úplné přípustnosti odvolání, novější (nyní platný) v některých případech od zásady odvolatelnosti návrhu upouští, však osnova Glaserova,

Pražákova a j. důsledně provádějí zásadu neodvolatelnosti návrhu. Také v roztřídění deliktů do různých tříd jsou valné rozdíly, jež ostřeji vystupují v osnově Pražákově, neboť tato mnohé shody v příčině té mezi osnovou Glaserovou a trestním zákonem německým zjevné odstranila, na př. osnova Glaserova dle německého zákona trestního delikt v § 170 tohoto zákona za návrhový pojatý v svém § 174 klade mezi návrhové činy trestné; osnova Pražákova nevřadila jej mezi delikty návrhové. Z menších změn dosti četných srv. § 108 Pražákovy osnovy s 2. odst. § 87 Glaserovy a j.

Týmiž základními zásadami, jaké ovládají osnovu Glaserovu a Pražákovu, řídí se též osnova dne 11. dubna 1889 v 335. schůzi sněmovny poslanecké ministrem dr. hr. Schönbornem podaná, nicméně však, zejména v speciálních otázkách, mnohdy jiným měřítkem se spravuje i často zjednává průchod názorům vytknutým v návrzích výborů, kteří rokovali o předchozích osnovách. K některým rozdílům těmto bude poukázáno v další části, neboť promlouvajíce o deliktech návrhových dle osnov rakouského trestního zákona, zvláště dle osnovy z r. 1889, budeme přihlížeti jednak k trestnímu zákonu rakouskému z 27. května 1852 č. 117 ř. z. a k pozdějším některým zákonům, pak i k trestnímu zákonu německému z 26. února 1876, jednak též k rakouským osnovám trestního zákona z r. 1863, 1867, 1874 a 1881 a k osnově nejnovější, i k příslušným návrhům výborovým.

(Příště dále.)

Umělecké a vědecké zprávy.

Stručný soupis historických a uměleckých památek na Moravě. Píše V. H o u d e k. (Pokračování.)

III. T ř e b í č, z á m e k a m ě s t o.

1. Z á m e c k ý k o s t e l s v. P r o k o p a, druhdy benediktinský chrám P. Marie. Velechrám tento, jsa z nejdůležitějších a nejvelikolepějších památek umění stavitelského na Moravě, vyžaduje aspoň poněkud důkladnějšího popisu. (Literatura: První celkový popis a první illustrace podal M. Trapp v Památkách arch. a místop. II., 273 a násl. — Jest to zároveň jediný český

popis tohoto chrámu. Krátce potom popsal jej Wocel v Mitt. Centr. Comm. 1858, p. 144.; nejdůkladnější popis, hojně illustrovaný podal téměř zároveň Heider v Mittelalterliche Kunst-Denkmale des österr. Kaiserstaates II., p. 67. a násl. — Konečně: Grueber, Kunst des Mittelalters in Böhmen, II., 21. — Výkresy bez textu, avšak do nejposlednějších detailů, ve Wiener Bauhütte XX., na 18 foliových tabulích. Kromě toho obšírné zmínky v dílech souborných: Schnaaseově, Lübkeově a j.)

Velkolepá basilika trojlodní v přechodním slohu, s mnohými zvláštnostmi. Hlavní částky dnešního chrámu pocházejí z XIII. stol., ač je pravděpodobno, že tehdy jenom byl přestavěn kostel starší, ryze románský, stejného půdorysu v hlavních věcech; neboť třebíčský klášter založen byl počátkem 12. stol. (1109?). Záhadno jest stáří klenby hlavní lodi, která zdá se pozdně gotickou (s počátku XVI. stol.), ač možno jest také, že pochází ze stol. XIII. Po zániku kláštera v 2. polovici XV. stol. byl chrám za Pernšteinů obnoven, o čemž svědčí Pernšteinský erb na železných dveřích do sakristie; na kterých částech byla obnova vykonána, arci nevíme. R. 1502 zbořena byla původní věž, již sešlá; teprve r. 1756 pak vystavěny byly na starých spodních patrech obě nynější barokové věže západního průčelí s cibulovitými báněmi, při čemž vůbec celé západní průčelí přestavěno. Před tím již r. 1730, za Valdšteinů, vykonána poslední velká obnova vnitřku chrámového.

Celý chrám jest ve své podélné ose od západního průčelí až k polygonu absidy asi 70 m. dlouhý, hlavní loď jest 9 m. široká, lodi boční mají polovici šířky lodi hlavní; tato však není — jak při románských chrámech pravidlem — dvakrát, nýbrž téměř třikrát tak vysoká jako lodi boční (20 m. proti 7 m.). Celý vnitřek kostela jest nyní obílen. Pozdější úpravy jeho na štěstí nesetřely původního jednotného rázu slohového, tak že vnitřek působí i dnes mocným dojmem, uchvacuje svými rozměry, poutá obdivuhodnou perspektivou, a mile dojímá klidem architektonických linií, jednoduchostí tvarů a poměrnou jednotností slohu.

Kromě obou bočních lodí skládá se chrám z těchto částí, položených za sebou v jedné čáře, počínajíc od západního průčelí: a) z předsíně pod kruchtou, b) vlastní lodi hlavní, c) presbyteria, d) oltářnice.

a) P ř e d s í ň, do které se sestupuje novější branou hrotitou mezi věžemi po 10 stupních, má kopulovitou klenbu žebrovitou, tak vysokou jako lodi boční, a otvírá se do hlavní lodi třemi lomenými oblouky, do každé poboční lodi pak jedním obloukem, a to do lodi severní polokruhovým. Kruchta nad touto předsíní jest součástkou původní stavby.

b) H l a v n í l o ď chrámová otvírá se do každé lodi boční šesti oblouky lomenými, mezi pilíři polygonálními, střídavě silnějšími a slabšími. Nad oblouky pnou se do výše plné zdi s dvěma řadama oken nad sebou, vesměs tupě, lomeným obloukem sklenutých. Okna dolní, menší než hořejší, jsou nyní zazděna a otvírala se do chodeb nad bočními lodmi. Okna hořejší jsou již nad pultovými střechami lodí bočních. Klenba hlavní lodi jest valená s kuklicemi, na obou koncích polobáňovitě zakončená, pokrytá silnými žebry síťovitě se protínajícími, čtyřbokými s hranami otupenými. Tato žebra vyrůstají dílem z opěrných pilířů, do nichž přecházejí silnější pilíře, na nichž spočívají arkádové zdi lodní; dílem pak sbíhají žebra po zdech dolů končíce konsolkami, prostě sešikmenými, vyjmouc poslední na epištolní straně, která má podobu dvou ptáků se spletenými krky — motiv ryze románský. Je-li tudíž klenba hlavní lodi pozdně gotická, byla zajisté tato konsolka vsazena na své dnešní místo odjinud. Na hlavicích pilířů slabších, které končí ve výšce řečené římsy, stojí dnes sochy barokové (1730). Kazatelna z bílého mramoru jest nová a v románském slohu umělecky udělána.

c) Do p r e s b y t á ř e (kůru), který zde — jako v klášterních chrámech vůbec — sluší rozeznávati od oltářnice, otvírá se loď mohutným obloukem tupě lomeným, nad kterým se však ještě vysoko pne příčná zeď, prolomená pěti podvojnými okénky, polokruhově sklenutými, sloupkem rozdruženými. Orámcování těchto okének, jakož i všech okének v presbytáři a oltářnici jest barokové (1730). Z těchto podvojných okének jsou tři v jedné řadě nahoře, ostatní dvě pak (nyní zazděná) pod oběma bočními, kdežto uprostřed mezi nimi, nad hrotem vítězného oblouku umístěn jest Valdšteinský erb s latinským nápisem z roku 1730.

Presbytář, jehož půdorys jest ze dvou čtverců, položených za sebou v podélné ose hlavní lodi, oddělena jest od lodí bočních nikoli již arkádami, nýbrž plnými zdmi. V každé z nich

prolomeno jest zcela nahoře po 6 oknech, totiž po třech v každém z obou čtverců, a to tak, že vždy okno prostřední jest větší než obě boční. Každý z obou čtverců presbytáře má vlastní báňovitou klenbu osmibokou, podobně konstruovanou jako předsíň (a), poněkud nižší nežli klenba hlavní lodi. Tato klenba presbytáře jest architektonickou zvláštností, jež budí obdiv odborníkův. Báně obou čtverců odděleny jsou od sebe příčnou zdí, která však nesestupuje tak nízko, jako příčné zdi oddělující presbytář od lodi vztažmo od oltářnice. Všechny tyto příčné zdi prolomeny jsou románskými okénky, jednoduchými i sdruženými, jež poskytují průhled na klenby místností sousedních. V prvním (od lodi) čtverci presbytáře vyčnívá ze zdi na straně epištolní ve značné výšce barokní arkýř oratoria (1730); schody k oratoři uzavřeny jsou malými dveřmi v koutě druhého čtverce presbytáře; stejné dvéře v protějším koutě zavírají schodiště k triforiu (ochozu) kolem oltářnice, o kterém ještě bude řeč. Vedle obojích těchto dveří umístěno jest na každé straně druhého čtverce po jednom pozoruhodném románském portálku. Tyto portálky mají pouze po jednom sloupku po stranách; hlavice jejich vykazují různé motivy: jednak lupeny s bobulemi na koncích, jednak nestvůrky. Také na veřejích samých jsou skulptury na konsolkách pod nadpražím, totiž na jedné straně anděl vztažmo dvě lidské postavičky pod palmou (Adam a Eva?), naproti pak dva ptáci (labutě?) se spletenými krky — zcela tak jako na zmíněné konsolce v hlavní lodi. Nadpraží překlenuto jest polokruhovou archivoltou, skládající se z oblounu a polokruhův ozdobených routami a diamantovým řezem. Tympanon kromě pěti obloučků do věnce spojených nemá jiné výzdoby. (Letopočet 1109 v tympanu portálku na straně evangelní, vedoucího do sakristie, namalován byl v novější době.) V koutech presbytáře ve značné výšce stojí na konsolkách barokní sochy (1730) pod gotisujícími baldachyny.

d) Dekorativně nejbohatší částí celého vnitřku chrámového jest oltářnice, o tři stupně nad ostatním kostelem zvýšená, s presbytářem spojená rovněž tupým obloukem lomeným, avšak nižším i užším předešlých, uzavřená pěti stranami osmistěnu a klenutá opět osmibokou bání, stejně jako čtverce presbytáře konstruovanou, avšak opět nižší a se žebry ozdobnějšími, složenými z oblounů a žlábkův. Přední ozdobou oltářnice jest minia-

turní kolonáda, obepínající celou oltářnici, složená ze 33 štíhlých sloupků kulatých, jejichž hlavice přerozmanitě ozdobeny jsou motivy vegetabilními, animálními i figurálními; sloupky tyto spojeny jsou vespolek oblouky hrotitými. Kromě toho postaveny jsou před tímto sloupořadím v rozích oltářnice sloupky silnější, které nad zmíněnou arkaturou pnou se po zdech do výše jako polosloupky, přecházejíce do klenby v podobě žeber.

Nad popsanou arkaturou prolomeny jsou zdi polygonu třemi velikými okny kulatými, z nichž však jenom prostřední má původní paprskovitou krásnou výzdobu kamennou; kružby obou oken postranních pořízeny byly za nové doby ve slohu pozdně gotickém (flamboyant); okna tato zasklena byla rovněž nedávno nevkusně sklem modrým a žlutým. Nad těmito okny umístěna jsou tři románská okénka podvojná, rozdružená kulatým sloupkem; tato okénka otevírají se do triforia, které zde obíhá ve tloušťce zdi kolem oltářnice a jest rovněž architektonickou zvláštností. Na vnější stranu prolomena zeď této chodby třemi velmi úzkými románskými okénky; poněvadž tato strana chrámu jest obrácena k hradební zdi, která zde nedaleko spadá hluboko proti městu, možno vysloviti domněnku, že zmíněné triforium se svými jako střílny úzkými třemi okénky na venek mělo druhdy účel obranný. Konečně již v samé klenbě oltářnice jsou v polygonu ještě tři okénka zvenčí okrouhlá, vnitř pak prodlužující se v obyčejnou podobu podlouhlých, polokruhem sklenutých okének románských.

e) B o č n í l o d i mají původní křížovou klenbu s pasy a žebry, jejichž profil srovnává se s profilem žeber v lodi hlavní. Tyto boční lodi uzavřeny jsou asi v polovici presbytáře příčnými zdmi, za nimiž však pokračovaly dále a zakončeny byly pobočními absidami. Tato část zachovala se jen při lodi severní, a používá se jí za sakristii, kdežto při lodi jižní jest východní konec její zbořen. Okna bočních lodí jsou rozšířena, až na pět na východním konci severní lodi, kterážto okna zachovala původní románský tvar.

f) V n ě j š e k chrámu jest — jako při stavbách románských vůbec — celkem prostý. Vnější zdi hlavní lodi, vystupující nad pultové střechy lodí bočních nemají kromě prostých opěráků, přecházejících výše do lesén mezi okny, nijakého rozčlánkování ani jaké výzdoby. I obloučkový vlys, při stavbách románských takořka nezbytný, chybí pod římsou hlavní lodi. Nalézáme jej však pod

okapem lodí bočních a na všech ostatních částech budovy. Římsa presbytáře vykazuje kromě toho ještě zubořez. Zvláštní tvar má vnějšek oltářnice. Pro řečené triforium bylo potřebí spojiti opěráky polygomu širokými oblouky, což ruší dojem stejně jako množství říms nad sebou a trojnásobné ustupování (seslabování) zdí polygonu. Dle domněnky Gruebrovy bylo triforium později vestavěno. Nejpěkněji vyzdoben jest vnějšek polokruhové absídy severní lodi boční; má totiž dva polygonální opěráky, jejichž hlavice jsou oživeny třemi figurkami za ruce se držícími a nad nimi poprsím andělovým. Římsa této absidy pak skládá se z obloučkového vlysu routami ozdobeného, pak ze zubořezu a nejvýše z řady lupenův.

g) V pravdě nádherný však jest proslulý třebíčský portál na severní straně chrámové. V šesti pravoúhlých ústupcích tlusté zdi postaveno jest na každé straně dveří tolikéž štíhlých, kulatých sloupků, k nimž se druží ještě po třech na každé straně, a jejichž hlavice tvořeny jsou lupením a bobulemi, charakteristický to motiv pozdního slohu románského; stejný počet oblounů rozpjat jest nad nadpražím polokruhovými oblouky. Stěny ústupků mezi sloupky a pasy mezi oblouny pak pokryty jsou bordurami rozmanitě ornamentovanými; jsou tu motivy lineární, vegetabilní, animální i figurální. Tyto poslední zastoupeny jsou hlavně třemi poprsími figur (andělů) držících knihy (na vrcholu a koncích zevního oblouku). Na jedné konsole vlastních veřejí jest polovypuklina, představující opata s berlou (Grueber, Kunst d. Mittelalters in Böhm. II., 123). Dekorativní část portálu utrpěla častým zalíčením a vandalismem, o kterém ihned se zmíníme. Portálu tomuto vadí poněkud přílišná šířka jednak v poměru k výšce jeho, jednak k šířce dveří.

Před portálem úplně zachovala se původní prostranná, velice pěkná předsíň (zvaná ráj), otevřená na každé ze tří volných stran dvěma vchody polokruhově sklenutými, které jsou ozdobeny četnými sloupky, stejnými jako na portále samém. Nad každým z těchto šesti vchodů pak jest podvojné okénko polokruhové, sloupkem rozdružené. Tato předsíň byla od r. 1757 po více než sto let — zcela zastavěna; byl v ní totiž umístěn byt zámeckého kaplana! Za tím účelem rozdělena byla příčnými zdmi a stropem na několik místností ve dvou patrech nad sebou.

h) Z jižní lodi kostela vedl jiný (nyní zazděný) menší p o b o č n í p o r t á l do někdejší křížové chodby, dnes zcela přestavěné. Portál tento jest nyní téměř nepřístupný. Má po třech sloupcích na každé straně s hlavicemi kalichovitými, v polokruhovém tympanu pak tři skulptury, totiž uprostřed nahoře beránka, po stranách pak fantastické nestvůry. (Portál tento popsal i vyobrazil jsem v časop. muz. ol. 1896, 102.)

i) Velezajímavá jest také k r y p t a (spodní kostel), prostírající se pod presbytářem, oltářnicí a východním koncem severní lodi boční. Původně byla trojlodní, jižní loď této krypty však zmizela zároveň s koncem jižní lodi chrámové. Hlavní loď krypty má dvě řady sloupků (po 7 v každé řadě) s ozdobnými hlavicemi; zakončena jest polokruhovou absidou, v níž jsou tři malá okénka, zvenčí okrouhlá, vnitř přecházející v obyčejný tvar románských okének. Mnohem menší lodi boční (pouze o dvou polích) neměly sloupků. Klenba je křížová s lomenými oblouky. Do hlavní lodi krypty vedly druhdy schody z obou bočních lodí chrámových, schody tyto jsou dávno zazděny. Dnes jest krypta přístupna toliko novým průlomem jižní zdi pod oltářnicí. Tato krypta pokládá se za část původní stavby chrámové poměrně nejpozdější.

2. Z á m e k, bývalý klášter benediktinský, za příčinou úplné přestavby za posledních století nevyznačuje se nijakým slohovým rázem. Zmínky zasluhuje toliko vnější brána, k níž vede most přes bývalý hradební příkop, a která celkem má dnes ráz renaissanční. Nad ní Valdšteinský erb. V zámku jsou četné starší obrazy, zejména portréty pánů Třebíčských z rodu Valdšteinů a Osovských z Doubravice.

3. D e k a n á t n í k o s t e l sv. M a r t i n a, jinak městský farní kostel, původně gotický, později značně přestavěný. Jest trojlodní, hlavní loď má klenbu renaissanční s několika obrazy na omítce. V obou bočních lodích zbudovány jsou velké empory (kruchty). Z původní stavby gotické zachovala se toliko spodní část mohutné věže stojící na západním průčelí se zbytky kružeb v oknech zvonice, a pak kůr (presbytář) s prostou křížovou klenbou žebrovou. Věž opatřena byla v letech šedesátých cibulovitou bání, vybíhající do vysoké štíhlé špice. Začátkem 18. stol. (1708—1715) přistavěny byly k lodi dvě postranní, zvenči osmihranné kaple s báňovitými střechami a kopulovitými klenbami,

které pokryty jsou freskami P. Trogera. Ze zařízení kostela pozoruhoden jest starý, veliký, ozdobný svícen z kovaného železa a cínová křtitelna z r. 1616, věnovaná podle nápisu od Jana Rafaela Chroustenského z Malovar a z Chroustenic; ozdobena jest reliefy evangelistův a výjevů ze života Spasitelova. Kolem křtitelny mříž z kovaného železa.

4. V zahradě kapucínského kláštera jsou čtyři náhrobní kameny pánů Osovských z Doubravice a na Třebíči, totiž:

a) Burjana Osovského z Doubravice, z r. 1563,

b) vdovy jeho Elišky Bítovské z Lichtenburka, z r. 1567,

c) Smila Osovského z Doubravice (z r. 1613) a

d) první manželky jeho Bohunky z Žerotína, z r. 1588.

Náhrobky tyto vytesány jsou z bílého mramoru; dva první mají stopy polychromování a jsou bohatě ornamentovány ve slohu renaissančním. Na všech jsou reliefové figury v životní velikosti s českými nápisy kolem; u všech viděti erb pánů z Doubravice (zavinutou střelu [odřivous]) a kromě toho erby pánů z Lichtenburka (Ondřejský kříž) a z Žerotína (korunovaný lev). (Popsány byly po prvé M. Trappem v Pam. arch. II., 357. Nápis na kameni Smila Osovského podán částečně nepřesně. Po druhé popsány a vyobrazeny v Mitth. Centr. Comm. 1895, 245 od Franze. Zde však nápisy vykazují četné nesprávnosti.)

5. Na hřbitově u filialního kostela sv. Trojice, který byl přestavbou r. 1775 zbaven starobylého rázu, jsou některé náhrobní kameny měšťanů Třebíčských z druhé polovice 16. stol.; mají české nápisy a rodové značky. Také pěkné staré kříže z kovaného železa zde jsou.

6. Z měšťanských domů pozoruhodny jsou:

a) hostinec u černého orla s gotickými klenbami a zajímavým hospodským štítem z kovaného železa (ze 17. stol.);

b) dům s nápisem: Tuto gest Hospoda Gych Mylosti Cisarzu Řimskych a Kralůw Českych 1602.

c) Proslulý „Černý dům“ Třebíčský, jehož celé průčelí pokryto bylo velezajímavými sgrafity s počátku 17. stol.; byl v letech šedesátých této vzácné ozdoby své nerozumem majitelovým zbaven. Na štěstí vyobrazil a popsal jej před tím ještě M. Trapp v Pam. arch. II. 355 a tab. 16.

Průčelí četných jiných domů vykazují podnes renaissanční ornamenty.

7. Z listin dosti bohatého městského archivu zasluhuje zmínky česká pergamenová listina z r. 1448, při níž zavěšeny jsou dvě pečeti, totiž jedna velice stará benediktinského konventu Třebíčského, okrouhlá, s P. Marií na trůně, slohu přechodního; druhá opatská, eliptická, z XV. stol. (Pam. arch. II., 275.)

(Příště dále.)

Literatura.

Vlastivěda Moravská. II. Místopis. Brněnský okres. Napsal Frant. A. Slavík. Vydává Musejní spolek v Brně. Stran 389.

Autorstvím i redakcí p. řed. F. A. Slavíka vyšlo vypsání „Brněnského okresu“ jakožto I. díl místopisu moravského (Brněnský kraj) s četnými illustracemi. (Jen popis král. hl. města Brna, který píše p. prof. dr. Šujan, vyjde později.)

Po všeobecném úvodě do místopisu naší Vlastivědy a zapoznamenáním hlavních pramenů podán jest všeobecný pohled po okrese, a pak vypsány zprávy o jednotlivých obcích.

Ve všeobecném pohledě nejprve sestrojen přehled zeměpisný a přírodovědecký, a to poloha, povaha půdy (prací ass. dr. Frant. Slavíka), horopis a vodopis, pak podnebí, květena a živočišstvo i krajinný ráz (prací dr. Slavíka). Potom vylíčeno osazování krajiny, vyjmenovány staré osady, novější osady, původní česká jména osadní a změny jejich, německá jména osadní, pak vypsány hrady, tvrze a panství. Potom vylíčeno obyvatelstvo, původně české (Němce na Brněnsku usazovali nejvíce vrchnosti duchovní), promluveno o jménech osobních, o poměrech poddanských, o životě lidu, písních jeho i nářečí a o kroji Čechův i Němců, o uspořádání statkův, o obydlí, o obecních záležitostech, o různých znacích (o pečetech), o jmění obecním, a nastíněn rys z dějů všeobecných. V odstavci o živnostech promluveno stručně o hospodářství polním, o chovu dobytka a t. d., vylíčeny průmysl a řemesla, pak obchod a spojovací prostředky obchodní, pak podán přehled různých spolků, učiněna zmínka o knihovnách a o zdravotnictví. Potom vyjmenovány jsou farní osady, bývalé klášterý, různé školy a přehled okresního soudu (o žalobách, trestech, o změ-

nách majetkových, o dluzích, o daních a odvodě vojenském). Výborný jest statistický přehled domů, obyvatelů dle jazyka a náboženství, udány rozlohy největších osad, pak nejmenších, vypsáno, kde jest domův a obyvatelů nejvíce, kde nejméně, krátce promluveno o poněmčených osadách, o náboženství, o rozdělení obyvatelstva dle pohlaví a o pohybu obyvatelstva ve všech ohledech. Všech obcí jest, místních 79, katastralních 85, a při nich 42 samoty. Oddíl zakončuje příslušná literatura, které bylo užito.

Oddíl II. obsahuje popisy jednotlivých obcí (mimo Brno) dle abecedního pořádku, při čemž autor dbal pečlivě o to, aby obce byly označeny přesnými názvy starými. U obcí jsou vypsány poloha, rozměr, počet domův i obyvatelstvo dle víry a národnosti, příslušnost k panství, památnosti historické, popisy škol a kostelů (kde jsou), vyjmenováni jsou význačnější faráři, učitelé a znamenitější rodáci, vyměřeny poměry poddanské (hlavním pramenem tu účetní oddělení zemské registratury v Brně) a t. d. U jednotlivých obcí také jest poznamenáno, kdo odpověděl na dotazník „Vlastivědy“ a jak. Byli to hlavně páni učitelé. Bohužel konstatuje p. řed. Slavík, že sotva čtvrtina obcí moravských odpověděla na zaslané dotazníky.

Pan autor „Brněnského okresu“ za účelem „Vlastivědným“ pracoval v archivě místodržitelském i zemském, v zemských deskách, v zemské registratuře, v archivě města Brna, v museu Františkově, v arcib. archivě Kroměřížském a v rozličných jiných archivech městských i panských, v listovnách okresních soudův a užil ovšem také všeho vhodného tištěného materialu, díla Schwoyova, děl Ř. Volného, děl statistických, „Archivu Českého“, „Cod. diplom. Mor.“, Erbenových i Emlerových Reg. Boh. et Mor. a t. d.

Obšírný a zevrubný popis „Brněnského okresu“ jest práce svědčící o píli i lásce, jakož také o všeobecné znalosti okresu Brněnského. Pan autor přistoupil k dílu s přípravami dlouholetými a podal také skutečně vzorný popis našeho Brněnska. Nechť spisovatelé ostatních okresů řídí se příkladným dílem Slavíkovým, a „Vlastivěda“ bude dílem dokonalým.

Brněnsko jest ozdobeno 89 illustracemi (hlavně dle fotografií), a to obrazy osad, pohledy na krajiny, pečetmi obecními,

ukázkami jeskynními, půdorysy, kostely, kaplemi, školami, zámky, předměty archaeologickými, obrazy slavných Moravanův a t. d.

V práci Slavíkově sebráno a soustavně podáno jest velmi mnoho materialu statistického (v procentech), kulturního, dějinného, tak že „Brněnský okres“ jest velmi vhodným a poučným obrazem zeměvědným, národopisným i historickým. Měl by proto býti spis Slavíkův majetkem každé obce, každé fary, každé školy a každého zámožnějšího obyvatele Brněnska i veškeré Moravy. Vždyť „Vlastivěda Moravská“, pokračující dílo všech téměř spisovatelů moravských, má býti věrným i věcným vylíčením našeho markrabství, a proto má býti podporována všeobecně, aby s rostoucími sešity jejími (dosud jest jich třicet) také rostl počet stálých odběratelův. Na spisovatelstvě a na odběratelstvě moravském záleží zdar, pokrok a — Bůh dej! — šťastné dokončení díla nám všem vítaného. milého a význačně národního. *Fr. J. Rypáček.*

Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání Obnoveného zřízení zemského (1526—1628). Líčí dle archivních pramenů František Kameníček. Díl první. Cena 8 korun. Stran V. a 562. V Brně 1900. Nákladem zemského výboru markrabství Moravského. Tiskem mor. akciové knihtiskárny.

Po bedlivých a mnoholetých přípravách a studiích podává p. prof. dr. Kameníček první díl svých „Zemských sněmův a sjezdů moravských“ dle pramenův archivních, hlavně dle Památek sněmovních, uložených v zemském archivě moravském v Brně, dílem zápisů sněmovních, dílem kopiářů (památek listinných) vydávaných sněmy zemskými. Zápisy a kopiáře tyto jsou naplněny zprávami o právních poměrech zemských k panovníkům, k Čechám a k zemím sousedním, jakož i zprávami o zřízení zemském, o veřejném i soukromém životě moravských stavův a obecného lidu, o zařízení správy zemské, o náboženských i národních poměrech a vnějších i vnitřních událostech, které byly veřejné a o nichž na sněmě bylo jednáno. Mimo Památky užil autor stavovského archivu v zemském archivě Brněnském, v němž jsou majestáty, lantfrydy, listy přiznavací, reversy atd., cestoval nejen po archivech moravských a českých, ale také studoval v archivě dvorním a státním, v archivě ministerstva vnitra

a v říšském archivě finančním ve Vídni, užil také listin státního archivu Drážďanského a místodržit. archivu Inšpruckého, probádal státní i městský archiv Vratislavský a přihlížel i k příslušným vědeckým pracím tištěným. Vydav již moravské Památky sněmovní za léta 1518—1527 v Archivě Českém (X. a XI.) a prozkoumav Památky za léta 1526—1628, sestrojil z nich názorný a bezpečný obraz stoletého zápasu panovnického se stavy moravskými o stará práva, výsady a svobody zemské, jichž stavové hájili a hleděli je rozšířiti.

Obšírná práce Kameníčkova jest rozvržena na tři díly. První díl právě vydaný jest předmětem naší rozpravy. Díl druhý chystá autor na rok 1901 (o soudnictví, o stycích moravských s okolními zeměmi, o vojenském zřízení, o účasti Moravanů v tureckých válkách), díl třetí, chystaný na rok 1903, pojedná o stavích a o vzájemném poměru jejich, o lidu obecném a životě jeho, o bezpečnosti v zemi a o poměrech náboženských. Bude tudyž trojdílná práce Kameníčkova zevrubným a základním kulturním dílem o zemi Moravské s počátku vlády krále Ferdinanda I. po Obnovené zřízení zemské.

Právě vydaný p r v ý d í l rozdělen jest na část všeobecnou, na část zvláštní a na přílohy listinné.

V č á s t i v š e o b e c n é nejprve čteme o vývoji zemských sněmův a sjezdů moravských a složení jejich, pak o oboru působnosti jejich, o jazyce rokovacím, o svolávání sněmů, o rozpisování jejich po zemi a dochůzkách na ně, o čase a místech konání sněmovního, o tisku a vyhláškách usnesení sněmovních, o sněmích a sjezdech generalních všech zemí koruny České. Ukazuje se nám tu sytý obraz vývoje i rozvoje sněmův a sjezdů moravských, a zároveň zřejmě vidíme těžký zápas stavovský s mocí panovnickou, před níž stavové ztuha sice, ale přece ustupovali. Koncem století patnáctého za vlády Jagiellonské u nás dostoupila moc stavovská vrcholu. Panovníci byli téměř bezmocnými; neboť zemský hejtman moravský a stavové měli v rukou veškeru správu zemskou, zákonodárství, soudnictví i vojenství. Králové Vladislav II. i Ludvík nebyli než lantfrydníky země Moravské, jimž bylo se spravovati usneseními stavovskými, jež měla zákonnou platnost i bez potvrzení králova. Z té doby pochází známé rčení o Moravě: „Kolik hradů, tolik králův.“ Nastoupením rázného krále Ferdinanda I. Habsburského nastává

náhlý obrat; neboť král umínil si povznésti panovnickou moc ve všech zemích, a jal se tedy i na Moravě zvolna, ale důsledně obmezovati moc stavovskou ve všech oborech správy zemské. A po Ferdinandovi činili tak i nástupcové jeho. Proti snaze této bránili se stavové hlavně na sněmích, kde byla nejvíce soustředěna moc stavovská. Tuhý byl spor mezi panovníkem a stavy o právo svolávati zemské sněmy a o to, má-li král právo potvrzovati všecka usnesení sněmu moravského, aby nabyla zákonné platnosti. Král Ferdinand tvrdil listem z 2. ledna r. 1544, že trvá na svém právě i v otázce svolávání sněmů zemských i v příčině potvrzování úrad sněmovních; neboť, jak psal, stavové moravští žádali větších svobod, nežli mělo království České a všecky jiné země, ba i svatá říše Německá. Stavové moravští houževnatě hájili zemské své autonomie, tím se uvolňoval poměr země Moravské k Čechám v době, kdy moc stavovská tu i tam byla ještě velmi pevna. Odstředivé snahy vyšších stavů moravských byly založeny v řevnivosti na českou šlechtu a v různých nesplněných přáních za účelem dosažení větší samosprávy, jíž Moravané hájili vždy a proti každému i proti Čechům. Jen proto, že doufali v upevnění a v rozvoj samosprávy své a v rozšíření moci stavovské, připojili se po průtazích konečně i k českému povstání stavovskému a účastnili se horlivě tehdejších generalních sněmův.

Všecky stati části všeobecné jednotlivě i souborně jsou znamenitým, jasným a přesvědčujícím obrazem vytrvalého zápasu dvou mocí, panovnické i stavovské, z nichž prvá opatrně i důrazně si počínajíc, konečně zvítězila.

V části zvláštní jest obšírně vylíčeno, kterak panovníci Čeští byli přijímáni za pány zemské na Moravě, pak přehledně pojednáno o královských a zemských úřadech moravských, o obecných zápisích (o lantfrydech). Autor pak vypravuje o vzniku zemských zřízení (Kniha Tovačovská, Kniha Drnovská, pak tištěná zřízení zemská z r. 1516, 1535, 1545, 1562 [otisk zřízení z r. 1535], 1604) a o tom, jak bývaly uschovávány zemské svobody a výsady, jakož i o zemských pečetech. Obšírná jest stať o bernictví. Autor rozpisuje se nejprve o různých druzích berní zemských, pak o odhadu jmění (o šacování), o výběrčích, o zadržených berních (o restantnících), o skládání účtů z peněz přijatých i vydaných, o kvitancích a reversech z peněz panov-

níkům povolených, o clech a mýtech. Další odstavec jedná o mincovnictví a o hornictví; pak promluveno o měrách a vahách, o míře úrokové a o tom, jak vyšší stavové vymáhali soukromé dluhy (o ležácích).

Rozpravou o ležácích končí se část zvláštní str. 328. Obě části, všeobecná i zvláštní doloženy jsou přečetnými doklady listinnými, hlavně pak obšírnými výňatky z Památek sněmovních, citacemi různých autorů, opravami údajův atd.

Třetí část obsahuje „Přílohy", 89 číslovaných listin, hlavně majestátů, reversů, přípisů a jiných; s číslem 75. vytištěno 13 listin z r. 1608 po smlouvě Libeňské. „Přílohy" jsou zahájeny notářským spisem o církevním sňatku arciknížete Ferdinanda Rakouského s Annou Jagiellonskou v Inšpruce dne 11. prosince r. 1520 (orig. zem. archivu stavovského v Brně, V. VI. č. 295). Spis tento, o němž se nevědělo, autor nedávno v archivě nalezl a také jej uveřejnil ve zprávách Král. čes. spol. náukové. U každé listiny v „Přílohách" vydané jest poznamenáno, je-li originalem nebo kopií, kde jest uschována a kde po případě byla již vytištěna; pod čarou přidány jsou vysvětlivky, opravy a dodatky.

Aby dílo bylo badatelům užitečno, přidán jest na konci na str. 517—551 nejprve ukazatel jmenný a pak věcný.

Kameníčkovy „Zemské sněmy a sjezdy moravské" již svým prvým dílem ukazují, že trojdílná obšírná a důkladná práce autorova bude stežejným dílem o minulosti a hlavně o zřízení země Moravské. Založena jsouc na velepilném bádání v různých i zahraničných archivech, jest pestrým a poutavým mosaikovým obrazem vlasti Moravské za století 16. a s počátku stol. 17.

Úprava knihy jest bezvadná, papír jest dobrý a tisk zřetelný.

Přejeme autorovi, aby dílo znamenitě zahájené skončil se zdarem bezpečně očekávaným. *Frant. J. Rypáček.*

Geschichte Böhmens. Napsal Adolf Bachmann. I. svazek (až do r. 1400). Gotha 1899. Nakladatel Fr. A. Perthes. Vyšlo ve sbírce: „Geschichte der europäischen Staaten", již vydávají Heeren, Uckert, Giesebrecht a Lamprecht. Stran 872 s 5 exkursy a rejstříkem.

Důvody, ze kterých spis. podjal se tohoto díla, udává v předmluvě hlavně dva: jednak, že nesouhlasí ve mnohé příčině

se stanoviskem, které zaujal Fr. Palacký ve svých „Dějinách národu českého“, jednak že dílo toto, založeno jsouc na obmezeném tehda materiálu pramenném, v naší době jest již podstatně zastaralé; proto prý chce všechna jeho mylná mínění na patřičném místě opravovati. Ostatně má býti dílo Bachmannovo vylíčením „politického i kulturního vývoje Čech se stejnoměrným zřetelem na oba kmeny zemi obývající: co oba pozoruhodného zde zažili a vykonali, po čem touží a čím jsou dnes, to má býti předmětem tohoto vypravování“. Cíl, který si tuto spis. vytkl, jest zajisté chvalitebný, a naším úkolem bude zjistiti, jakou měrou jest ho dosaženo.

Rozdělení knihy neliší se podstatně od rozdělení v „Dějinách“ Palackého. Po krátkém úvodě, který jedná o praehistorické archaeologii, vylíčují se v první knize dějiny Čech až do zřízení kmenového vévodství, což časově skoro splývá s vyvrácením říše velkomoravské, druhá kniha („Čechy pod vévodami“) sahá až po založení trvalého království (1198), třetí („České dědičné království za Přemyslovců“) do vymření tohoto rodu (1306), čtvrtá konečně („Čechy za králů z rozličných rodů“) až po začátky hnutí husitského (1400).

Ve stati, jednající o době předhistorické, ač založené na rozsáhlé literatuře (toliko z české postrádáme leckteré důležité dílo), spis. nedospívá k určitým závěrům, ježto prý předhistorická archaeologie vykazuje četné mezery a ve mnohém si odporuje. Mínění tomu přisvědčí zajisté každý, kdo se pokusil z této vědy dobrati se nějakých určitých výsledkův. Z tohoto důvodu Bachmann také ponechává nerozhodnutou otázku, bylo-li původní obyvatelstvo Čech plemene arejského anebo jiného.

O době, kdy Keltové Čechy osadili, B. přidržuje se staršího mínění Zeussova a Müllenhoffova, že totiž stalo se zpětným stěhováním z Gallie, ač připouští, že Keltové v Čechách a na Moravě jsou staršího původu, než na př. Keltové hornoitalští. Poukázal jsem na pravděpodobnost domněnky, že Keltové v Čechách a na Moravě seděli již od oněch dávnověkých dob, kdy vůbec tento kmen z Asie do Evropy se přistěhoval.[1] O národ-

[1]) Srovnej moje „Dějiny Moravy“ pro „Vlastivědu moravskou“ napsané (str. 2). Potvrzení tohoto názoru nalezl jsem v „Zeitschrift für deutsches Alterthum“ r. 1898, kdež na str. 129 a násl. Benedikt Niese dovozuje proti Zeussovi a Müllenhoffovi, že italští Keltové (Bojové, Insubrové atd.) nepřišli z Francie, jak vypravuje legenda Liviova, nýbrž z Podunají. Na str. 151 řeč-

nosti Korkontů spis. se nezmiňuje. O Volcích-Tektosagech přidržuje se novějšího mínění, že sídleli západně Bojů v horním Pomohaní, kdežto dosud byli pokládáni za nejstarší obyvatele Moravy. Novějšími výzkumy usazení Tektosagů v střední Evropě se vůbec popírá.[1]) O třetím keltickém kmeni, který naproti tomu jest v našich zemích prameny dobře doložen, totiž o Kotinech, není tu nikde zmínky.

Tacitovo „inter Marum et Cusum“, týkající se umístění družiny Marobudovy a Katvaldovy, vykládá B. tak, že Tiberius usadil tyto družiny „mimo provincii v zemi spřáteleného krále kvadského Vannia“. Připouštím, že místo ono jest sporné, ale proto přece pokládám za správnější výklad Mommsenův (Röm. Gesch. V, 196, pozn. Srovnej o tom můj článek „O dějinách moravských“ v Čas. Mat. Mor. r. 1898). — Markomanům přisuzuje se vyšší stupeň vzdělanosti, nežli byl skutečný stav jejich, jak jest vylíčen od souvěkých spisovatelů římských. Zejména nepodařilo se spisovateli vyvrátiti mínění Palackého, že Markomané neměli stálých sídel; jak jinak by bylo možno, aby vymizely všechny jejich stopy po půltisíciletém pobytu jich v zemi z názvů místních, jmenovitě osadních? A že provozování orby u Markomanův i Kvadů nebylo tak rozšířeno, jak Bachmann tvrdí, vysvítá jednak již z toho, že národové ti byli téměř neustále zaměstnáni válkou, jednak — což spis. sám přiznává — že nezachovaly se žádné zprávy o způsobu, jakým zemi obdělávali.

Podav stručně dějiny Markomanův až do oněch časů, kdy zanikají poslední souvěké zprávy o nich, spis. dospívá k bodu,

---

pojednání čteme toto zajímavé místo: Für uns müssen die Kelten Süddeutschlands, Böhmens, Pannoniens und der benachbarten Alpenländer für ebenso alt ansässig gelten, wie die linksrheinischen des späteren Galliens. Auf welchem Wege sie einst in jene Gegenden gelangten, wissen wir nicht; dass sie vom Rheine her dorthin kamen, wie Müllenhoff aus der Livianischen Erzählung ableitet, ist ganz unbeglaubigt. Eher ist das Umgekehrte wahrscheinlich, dass nämlich die Kelten von Osten her über den Rhein vorgedrungen sind“. — Jest podivno, že Niese po tak důmyslných vývodech nedospěl na otázku, odkud Keltové do Čech přišli, k přirozené a na snadě ležící odpovědi: z pravlasti kmenův indoevropských původním stěhováním do střední Evropy.

[1]) B. Niese „Keltische Wanderungen“ v „Zeitschrift für deutsches Alterthum“ 1898, str. 129 násl., a O. Hirschberg v „Sitzungsberichte der Berliner Akademie“ r. 1894.

kde se mínění historiků dosud nejvíce rozcházejí, totiž k rozhraní mezi dobou „germanskou a slovanskou“. Různá tato mínění obšírněji vyložená nalezne čtenář v tomto časopise (r. 1898, str. 271 násl.). Bachmann opíraje se o rozličné důvody,[1]) tvrdí, že až do polovice VI. stol. v Čechách seděli Markomané a že vůbec o přistěhování Slovanů do našich zemí lze teprve v této době mluviti. Vývody Bachmannovy již Müllenhoff ve svém monumentálním díle[2]) označil úplně pochybenými. Nelze mi zevrubně o věci se rozepisovati, postačí snad poukázati na dvě okolnosti: B. jednak úplně nevšímá si toho, že Slované to byli, kteří dali název hoře a řece Sleze po vandalském kmeni Silingův, odkudž pak celá okolní země nazvána jest Slezskem, jak již Šafařík a Müllenhoff dokázali; poněvadž pak Silingové s ostatními Vandaly již r. 406 tyto končiny opustili a do Hispanie i Afriky se odebrali, vyplývá z toho patrný důkaz, že Slované již na počátku V. stol. seděli v horním Poodří, odkudž dostali se po vystěhování Kvadův (asi 450) na Moravu a po odchodu Markomanů (r. 488) do Čech. 2. Stejně vrátkým jest důkaz, že Herulové r. 512, unikajíce jařmu gepidskému, dali se cestou východně Karpat a odtud teprve četnými kmeny slovanskými dostali se k Varnům a Dánům na poloostrov Jutský. Bachmann sám dříve byl toho mínění, že Herulové šli průsmykem Jablunkovským[3]), jen právě nejpřirozenějšímu vysvětlení se vyhýbá, že táhli totiž nejkratší a nejpohodlnější cestou, „moravskou branou“, aby nemusil přiznati, že toho roku byli Slované usedlí na Moravě i v horním Poodří.[4])

Až na tyto dosti nepatrné úchylky nelze však spisovateli upříti, že i tato stať pracována jest pečlivě a na základě všech výsledků dosavadního bádání, do něhož, pokud nejstarších dějin slovanských se týče, pojata jsou i čelnější díla česká. Spis. všímá si tu bedlivě také linguistiky a praehistorické archaeologie. Již proto nemohl také přijati za svůj výklad Lippertův[5]) a Bretholzův[6]), dle něhož dlužno rozlišovati příchod Slovanů českých

---

[1]) Uveřejněné v „Archiv für österr. Gesch.“ sv. 6, str. 198 násl., a „Sitzungsberichte der Wiener Akademie“ 91, 815 násl.

[2]) „Deutsche Alterthumskunde“ sv. II., str. 96, pozn. 1.

[3]) Einwanderung der Baiern, Sitzungsber. der Wiener Akad. 91, 895.

[4]) Viz můj článek l. c. str. 284.

[5]) Socialgesch. Böhmens, I., str. 120 násl.

[6]) Děj. Moravy, I, str. 21.

(ze Zakarpatí) od příchodu Slovanů moravských (z dol. Podunají, zároveň s Avary).

Pokud lze spolehlivým uznati tvrzení spisovatelovo, že i po příchodu Slovanů vedle těchto v Čechách udržely se také zbytky obyvatelstva germanského, nelze mi rozhodovati. Tvrzení to založeno jest na výkladech čistě etymologických, a takové dlužno vždy přijímati s jistými pochybnostmi. Nanejvýše mohlo by se připustiti, že se Němci udrželi v Chebsku, kdež byli v souvislosti se soukmenovci bavorskými.

O stupni vzdělanosti, na jakém asi Slované oněch dob byli, B. pronáší úsudek, jemuž nelze upříti uznání, že totiž vzdělanost u rozličných kmenů byla také rozličná; tím staví se v odpor proti některým historikům německým, kteří na základě zlomkovitých a nahodilých zpráv pramenných líčí vzdělanost starých Slovanů co nejtemněji.

O Samovi B. dokazuje, jmenovitě z Fredegara, že byl „německý kupec z Nízozemska“, a popírá rozhodně jeho slovanský původ, jejž udává „Conversio Bagoariorum et Carantanorum“. Myslím, že nesnadno jest určitě se rozhodnouti pro jedno nebo druhé. O poloze Vogastisburka určitě se nevyslovuje, ale právem vyvrací, že by jím mohl býti nyn. Voitsberg v Korutanech; pravdě nejpodobnějšími označuje Domažlice, ježto prý tento průsmyk do Čech byl asi Frankům nejznámějším. V dalším poukazuje se na zajímavou okolnost, že památka Samova zachovala se živě u Slovinců a Poláků (kníže Lestko), kdežto v české tradici úplně vymizela.

O poměru Čechů ke Karlu Velikému dočítáme se tvrzení často opakovaného, že byli od tohoto panovníka podrobeni. Bachmann odvolává se na svědectví Einhardovo, které však právě na tomto místě zní až příliš nejasně. Důvody Palackého proti poplatnosti podnes nepozbývají své váhy. Proč by také byl Karel Veliký nařizoval Sasům r. 807 veřejnou hotovost pro případ, že by z Čech byl pokoj porušen? Také o podmanění Moravanů (prý zároveň s Avary) prameny nevědí ničeho. Co se pak poplatnosti těchto kmenů týče, praví spis. sám na jiném místě této knihy (str. 114), že cizí (scil. německé) prameny samy nedovedou říci, jakým spůsobem české obyvatelstvo, rozdělené na mnoho kmenů, odvádělo poplatek říši německé.

Polohu hradu Děvína (Dovina), kdež byl Rastislav r. 864 vojsky německými obkličen, spis. umisťuje na levý břeh dunajský, na rozhraní Uher a Dolních Rakous; toto zastaralé a pravděnepodobné udání jest vyvráceno Herm. Jirečkem, který Dovinu správněji klade ke stoku Dyje se Svratkou. — Proč B. Svatopluka důsledně jmenuje Zwentibaldem, zkomoleným to názvem, vzatým z Annálů Fuldských, nelze snadno pochopiti. Dle toho by musil také Rostislava nazývati Rastizem atd. — K míru Forchheimskému (874), jímž mimo jiné Svatopluk zavázal se poplatkem králi Ludvíkovi, nalézáme zbytečný a v pramenech nedoložený dodatek, „jak byl od starodávna v obyčeji"; dřívější knížata moravští přece poplatku neodváděli. Naproti tomu postrádáme zde i u ostatních mírů Svatoplukových zmínku, že tento panovník jinak zabezpečil si od králů německých úplnou samostatnost politickou i církevní. — Až příliš drsným jest výrok o témže panovníkovi, že byl „eine echte Barbarennatur". Byli snad souvěcí panovníci němečtí vzdělanější?[1]) — O možnosti, že byl by Metod šířil také v Čechách víru křesťanskou, spis. vyslovuje se nadmíru skepticky, ačkoliv nesdílí úplně pochybnosti jiných o pokřtění Bořivoje a Ludmily. O posledních osudech říše velkomoravské B. píše tu nadmíru stručně, a proto také nedočítáme se tu jeho úsudku o otázce, právě nyní často přetřásané, provinil-li se císař Arnulf, povolav Maďary na pomoc proti Svatoplukovi, čili nic.

Jako Lippert ve své „Socialgeschichte", tak ani Bachmann nevěří, že by Čechy před počátkem X. stol. byly sjednoceny pod jediným rodem knížecím. Vývodům těmto nelze upříti váhy ani významu; nepochybuji aspoň, že po nejdelší dobu IX. století bylo v Čechách ještě volné kmenové zřízení. Teprve za knížete Václava zahajuje se tužší centralisace všech kmenů pod panstvím Přemyslovců.

Druhou knihu („Čechy pod vládou vévodskou") spis. zahajuje obšírnějším líčením doby knížat Václava I. a Boleslava I., ježto také prameny domácí i cizí podávají více látky dějepisné. Ve vypsání doby knížete Václava a vylíčení jeho povahy jeví velkou střízlivost tím, že legendární přívěsky souvěkých zpráv vymycuje a hledí z nich dopátrati se historického jádra. Konečný

[1]) Viz k tomu Kameníčkův posudek o I. díle Bretholzových dějin Moravy.

úsudek jeho o Václavovi jest ten, že byl sice kníže nábožný, že však neměl s dostatek důmyslu státnického. V té příčině vynikl nad něho bratr Boleslav I., který dovedl mezi různými proudy náboženskými a politickými prudce na sebe dorážejícími udržeti rovnováhu. O válečné výpravě krále Oty I. do Čech r. 950, kterouž konečně po 14letém odporu kníže Boleslav byl pokořen, Bachmann tvrdí, že zasáhla přes řeku Vltavu až k Labi, kdež prý král Ota oblehl syna Boleslavova v Nymburce. Tak totiž vysvětluje Widukindovo „urbs quae nuncupabatur Nova", kdežto Palacký vztahuje název ten na Staré město Pražské, dle čehož by tedy byl Ota dále než k Vltavě nedospěl. Poměr poddanství českého k říši německé, jehož král Ota touto výpravou dosáhl, vystižen jest tu dle mého mínění zcela správně: třeba znovu uznal poplatnost, uvnitř své země kníže český zůstal úplně samostatným.

Vzhledem k účastenství Čechů na porážce Maďarů r. 955 Bachmann zaujímá stanovisko zcela odchylné nejen od Palackého, nýbrž i od většiny historiků německých. Máme totiž trojí výklad souvěkých zpráv, dosti neurčitě znějících. Palacký vypravuje, že kníže Boleslav vypravil králi Otovi na pole Lešské 1000 m. na pomoc, sám pak s hlavním vojskem českým postavil se na hranice Čech u některého z průsmyků Šumavských, kdež zničil zbytky Uhrů, prchajících po porážce Lešské a chtějících vniknouti do země České. Proti tomu Riezler, Huber a jiní tvrdí, že Boleslav byl přítomen bitvě Lešské,[1] a onu druhou bitvu vysvětlují jen jako potyčku svedenou mezi onou pomocnou legií českou a Maďary prchajícími do své vlasti. Bachmann poukazuje na to, že ona legie česká byla beztoho prvním a nejprudším nárazem Maďarů na poli Lešském valně pohubena, a že Boleslav, který se bitvy této osobně nesúčastnil, svedl boj s docela zvláštním vojskem maďarským. Správnost jeho mínění dotvrzují slova annálů Sv. Havelských: „et aliud bellum cum eis (scil. s Uhry) gerebatur a Poemanis, ubi comprehensus est rex illorum nomine Lele extincto exercitu ejus". Myslím, že výklad Bachmannův nejlépe se shoduje se svědectvím souvěkých pramenův.

Následky spoluvítězství Boleslavova nad Maďary spis. po zásluze oceňuje se zřetelem na dokonalý převrat, který po této

---

1) Totéž zastává Bretholz, Děj. Mor. I., 127.

události nastal ve vnitřních poměrech českých. Tehda teprve Boleslav mohl pomýšleti na to, aby založil moc vévodskou nade všemi kmeny českými. Této příležitosti spis. používá, aby pojednal zevrubně o vnitřním zřízení Slovanů českých od příchodu jich do země až do X. stol. Staví se tu příkře proti některým starším názorům, zvláště proti Palackému, nicméně nezavrhuje všech. Aspoň neodmítá úplně názvu „župy“ (= plémě, národ, civitas) a „župana“ (= starosta, senior, pozd. comes).[1]) Boleslavovi I. náleží veliká zásluha, že zahájil jednotnou organisaci Čech ve správě politické, soudní i církevní, kteréžto důležité dílo v každém směru dokončil syn jeho Boleslav II.

Život sv. Vojtěcha vylíčen jest již na základě nejnovějších monografií, německých i českých, které na 900letou památku jeho mučennické smrti byly vydány. V povahopise jeho dobře jest vystižen nedostatek otcovské shovívavosti a neunavné trpělivosti, kterouž jediné bylo možno národ přichylný dosud zvykům pohanským a všelikým zlořádům povznésti na vyšší stupeň mravnosti. Ale také dobré stránky u sv. Vojtěcha jsou po zásluze oceněny.

V živé kontroversi, která poslední dobou vznikla o příslušenství Moravy v X. stol., Bachmann přijímá šmahem za své výwody Bretholzovy. Morava jest v té době tedy českému panství úplně uzavřena a ovšem nenáležela také k dioecesi nově zřízeného biskupství Pražského. Jeden z hlavních důvodů pro pravost tohoto mínění spis. vidí v tom, že mezi panstvím Boleslavovců a Moravou byla říše Slavníkovců. Jestliže však tato „říše“ nebyla překážkou, aby Boleslavovci zmocnili se Slezska a Krakovska, jak spis. sám na str. 167 doznává, nemohla tím méně jí býti pro vývoj Moravy, buď si že stal se za Boleslava I. či teprve za jeho syna.[2]) Také o tom, kdy Boleslav Chrabrý Moravy se zmocnil, nelze s Bachmannem souhlasiti. Kladeť událost tu s Bretholzem k r. 1000, ačkoliv Dudík[3]) a Huber[4]) dokázali

---

[1]) Praví o tom na str. 150, pozn. 1.: „An dem Vorkommen dieser Bezeichnungen (župa, župan) auch in Böhmen kann kaum noch gezweifelt werden, seitdem sie, wie für die Südslawen, so für die Serbenstriche nachgewiesen sind.“

[2]) Srovnej ostatně moje „Dějiny Moravy“, str. 50.

[3]) Děj. Mor. II., 60 násl.

[4]) Gesch. Österreichs I., 164.

zcela jasně, že se tak stalo teprve r. 1003. A netoliko část Moravy, nýbrž celou tuto zemi[1]) Chrabrý dostal do své moci. O tom, že Morava do moci polské dostala se bezprostředně z rukou českých, svědčí také okolnost, že po opětném dobytí země od knížete Břetislava r. 1029 nestala se žádná námitka se strany císaře Konrada II. Tvrzení Bachmannovo, souhlasné s Bretholzem a Hubrem, jakoby tehda (totiž r. 1029) Morava byla znovu osazena lidem z Čech, jest úplně ze vzduchu lapeno. Touto kolonisací byly by se přece musily setříti rozdíly kmenův a nářečí moravských, které patrny jsou až po naše časy.

Proti Koutnému a Loserthovi Bachmann důrazně zastává se názorů starších spisovatelů (Palackého, Tomka), že kníže Břetislav vydal skutečný zákon o posloupnosti na trůně českém a o rozdělení Moravy na údělná knížectví, nikoliv pouze přání na smrtelném loži; jen že pohříchu znění tohoto zákona se nezachovalo. „Nelze si mysliti, praví, že by Břetislav pro tyto na snadě ležící případy nebyl učinil opatření, a bylo by v odporu se vším, co nám známo jest o důmyslu a státnickém významu tohoto českého panovníka.“ V té příčině dlužno dáti spisovateli úplně za pravdu. Bachmann odtud mluví stále o zákonu posloupnosti na trůně českém a vyvrací také námitku, že prý zákon ten nebyl od císaře schválen, tím, že takového potvrzení ve věcech, týkajících se vnitřního zřízení českého, nebylo potřebí. Následky tohoto zákona pro budoucnost vidí jednak v tom, že králové němečtí z různic v rodě Přemyslovcův vzniklých osobovali si čím dále tím větší nároky, zasahovati do těchto sporů, jednak zase ve velkém vzrůstu moci stavovské.

Vypravování Kosmovo o vypuzení Němců za knížete Spytihněva (r. 1057) B. pravděpodobně obmezuje na Němce v knížecí družině a zemských službách. Že také vlastní matka knížete byla vypovězena, nestalo se ani z příčin národnostních, jako spíše politických. — Význam povýšení Vratislava II. za krále (1086) dle mého soudu spis. příliš přeceňuje. Chyběltʼ tomuto aktu závažný moment — potvrzení od kurie papežské, která v těch věcech bez odporu uznávána byla za nejvyšší instanci.

Jestliže spis. přiznává, ano na několika místech s důrazem vytýká, že lenní poměr Čech k říši německé netýkal se nikterak vnitřního zřízení českého, ocítá se sám se sebou v odporu,

[1]) „Totam Moraviam vi obtinuerant Polonii“ praví Cosmas I., 40.

přisuzuje jakousi oprávněnost (vzniklou prý ze sporů mezi Přemyslovci) výroku krále Lothara, že „vévodství české bylo od počátku v moci císařově“. Praví-li B. v poznámce proti Palackému (str. 297, pozn. 1), že svazky mezi Čechami a říší nikdy nebyly tak pevné jako za Jindřicha V., tu dlužno zase naproti tomu uvážiti, že upevnění svazků těch stalo se za mimořádných okolností, za stálých sporů mezi Přemyslovci a hlubokého úpadku říše české. Právě snaha Soběslavova, aby Čechy vyvedl z tohoto výjimečného stavu, dokazuje, že kníže byl v právu a nikoliv král Lothar se svými požadavky. Že byl aspoň požadavek, aby směl prostě jmenovati české vévody z rodu Přemyslovců, novým, doznává spis. sám na str. 298, a tak mohla polemika jeho proti správnému stanovisku Palackého zcela dobře odpadnouti. Že Soběslav sám právo, jehož si u Chlumce vybojoval, na sklonku svého panování zase lehkomyslně zadal, aby synu svému zajistil trůn český, jest ovšem pokárání hodno, a nelze nic podstatného namítnouti proti přísnému soudu, jejž spis. vynesl nad takovým jednáním.

Listinu, kterouž král Konrad III. potvrzuje biskupovi Jindřichu Zdíkovi držení Podivína (dle Bretholze z r. 1144), B. proti Palackému a Dudíkovi, kteří ji prohlašují za podvrženou, pokládá za pravou na základě důkazů Bernhardiho. Naproti tomu nevěří s Bretholzem v pravost oné listiny (Cod. Mor. I., č. 308), kteráž uvádí knížete Vladislava II. na druhé výpravě křížové (1147) v průvodě „císaře“ Konrada III.; Čechové dle novějšího bádání vypravili se později než král německý a setkali se s ním teprve na zpátečním pochodě v Nicaei.[1]) — Jinou neshodu nalézáme v příčině osazení knížectví olomuckého po smrti Oty III. (r. 1160), o němž jest trojí mínění. Palacký (Děj. II., 64) píše, že hned po smrti Otově král Vladislav odevzdal Olomouc svému prvorozenému synu Bedřichovi ke správě. Dudík (Mor. Děj., 3, 260) soudí, že král Vladislav po několik let podržel Olomucko ve své správě, jmenoval tam svého náměstka a teprve r. 1169 odevzdal je Bedřichovi. Třetí verse, Bretholzova (Děj. Mor. I., 317), zní v ten smysl, že král Vladislav po smrti Otově ponechal Olomouc pod správou jeho vdovy ve jménu nedospělých synů Vladimíra a Břetislava, ale brzo potom (nejdéle r. 1164)

---

[1]) Str. 326, pozn. 1. Srovnej Bretholz, str. 289, pozn. 3.

odevzdal úděl tento svému synu Bedřichovi. Bachmann (str. 338, pozn. 2.) rozhoduje se pro mínění Palackého jako pravdě nejpodobnější.

Co se týče původu knížete znojemského a potomního vévody českého Konrada Oty, B. pokládá jej spolu s Bretholzem a Pešinou za syna Jindřicha, mladšího bratra krále Vladislava. Podle toho jest také sestaven rodokmen Přemyslovců (v příloze na konci knihy), kdež Konrad Ota jest přiřaděn jako bratr k Jindřichu Břetislavovi, kdežto ze synů Konrada II. Znojemského († 1150) uveden jest Arnošt a jakýsi Konrad III. († 1156). Jsem přesvědčen, že celé toto odvození spočívá na omylu Pešinově. Již ta okolnost, že Jindřich Břetislav i Konrad Ota, jak listinami jest dotvrzeno, měli matky různých jmen, nasvědčuje tomu, že tito dva Přemyslovci nebyli bratřími.[1]) Není pochybnosti, že Konrad Ota byl synem Konrada II., knížete znojemského, kdežto žádného Konrada III., zemřelého r. 1156, moravská historie vůbec nezná.

O tom, zdali Konrad Ota již před r. 1182 uveden byl v panství nade všemi úděly moravskými, spis. nepronáší určitého mínění a odkazuje pouze na příslušné vývody Bretholzovy, který událost takovou popírá. Za to však vystupuje rozhodně proti domněnce Bretholzově, že by „Primezla, marggravius de Moravia", uvedený mezi svědky na císařské listině dd. 1. července 1179, mohl se stotožňovati s Přemyslem Otakarem. — Že ve smlouvě Knínské (1186) Konrad Ota, jak z potomních událostí a z celé souvislosti vysvítá, vzdal se říšské bezprostřednosti a vstoupil zase v bývalý poměr závislosti k Čechám, spis. opomenul poznamenati; proto také neoprávněnou jest jeho výtka, učiněná Konradovi Otovi, že prý stav se vévodou, zapřel své někdejší snahy tak, že „ač měl léno moravské i české, nazýval se pouze vévodou českým, kdysi markrabím moravským". Konrad Ota byl zajisté až příliš důmyslný státník, než aby byl jako vévoda český uznával ještě samostatnost zánovního markrabství moravského. B. vůbec podceňuje význam tohoto vynikajícího panovníka. — Z toho také vysvítá omyl spisovatelův, že by teprve r. 1197, po smíření vévod-bratří Přemysla a Vladislava III., bylo upuštěno od říšské bezprostřednosti markrabství

[1]) Viz o tom poznámku v mých Děj. Mor. str. 84 a rodokmen na konci knihy.

moravského: poměr podřízenosti Moravy k Čechám, jak také Bretholz správně dovozuje, upraven byl již ve smlouvě Knínské.

V poslední kapitole druhé knihy načrtnut jest obraz kulturního života českého v XI. a XII. století. Tu na mnohých místech pohříchu opouští spisovatele ona nestrannost, kterou přesně zachovává při vypravování dějin politických. Vytýká-li právem či neprávem, že vývoj kulturního života v Čechách byl příliš zdlouhavý, nechceme rozhodovati; ale každým spůsobem jest nespravedlivo sváděti vinu toho na „nedostatečnou vnímavost a nadání obyvatelstva“ (str. 398). Vždyť hned potom přiznává, že z dobrého dílu vinni byli němečtí duchovní, kteří přinášeli Čechům cizí vzdělanost, ale nedovedli při tom živly národní vzdělanosti organicky vyvíjeti, t. j. nechtěli se učiti domácímu jazyku. Na jiném místě vytýká ukrutnost a loupeživost českého vojska na výpravách do cizích zemí, pověrčivost a houževnaté lpění na zvycích pohanských. V těch věcech sotva který sousední národ byl lepší. Drsný a nesprávný jest soud o lidu českém, že pronásledoval židy ne tak pro jejich víru, jako pro jejich peníze; spis. zapomíná četných provinění, kterých se židé na lidu dopouštěli od nejstarších dob, jako byla nemírná lichva, chytání a prodávání křesťanů do otroctví a j. Že židům v Čechách nevedlo se zle, ano že těšili se zvláštní přízni panovníků, vysvítá z rozličných svobod jim udělovaných, jak spis. sám dosvědčuje (srv. o židovské obci v Praze, str. 407). Pohrdlivý výrok o českém knížectví (str. 417), že bez císaře a říše bylo by se neobešlo, že jen větší blízkost Německa je zachránila před osudem Polska, netřeba tuším vyvraceti.

V třetí knize („Čechy dědičným královstvím za Přemyslovců“) nalézáme především mnohé doplňky i objasnění politiky krále Přemysla Otakara I. Neprávem vytýká se kurii, že v dorozumění s králem českým, jež uzavřeno bylo r. 1202, dovolila, aby dosavadní říšský biskup pražský stlačen byl na pouhého biskupa zemského: vždyť tento poměr biskupa pražského ke králi českému uznán byl mlčky od krále německého Filipa již r. 1198. Také výtka věrolomnosti („Czechische Treue-keine Treue“ praví se na str. 435!), králi Přemyslovi učiněná, není odůvodněna: spis. sám ve vývoji událostí krok za krokem stopuje důvody, které krále českého zrovna nutily, aby se přiklonil

tu ke straně Staufské, tu zase k Velfské. Ostatně celá doba byla věrolomná, praví jeden ze souvěkých pramenův. V příkrém úsudku svém o králi českém spis. zapomíná na důležitý rys jeho povahy: Otakar byl až do základů srdce svého Staufovcem a k této straně vždy se přiklonil, kdykoliv důvody státnické to připouštěly. V této stránce povahy Otakarovy byl by spis. našel snadné vysvětlení, proč Otakar byl jeden z prvních mezi vynikajícími knížaty říšskými, který se r. 1210 prohlásil pro mladého krále Bedřicha II. Že by byl tento panovník zároveň se známým privilegiem z r. 1212 udělil také moravskému markrabí Vladislavovi jakési dva statky („Mocran et Mocram“), o tom dlužno právem pochybovati; zkomolený text dotyčné listiny dává spíše souditi, že Vladislav byl od krále stvrzen v hodnosti své jako markrabí moravský. Neboť jakým právem by byl mohl král Bedřich rozdávati statky, které mu ani nenáležely? — Toto potvrzení Vladislava markrabím moravským mohlo však býti pouze formálním výkonem; udílení Moravy bylo odtud výhradným právem králů českých, a proto nepokládám za správné tvrzení spisovatelovo (str. 455), že Morava byla jako říšské léno vždy témuž lenníku — totiž králi českému — udělována. Přirovnání k poměru štyrsko-rakouskému od r. 1198 jest zde úplně nemístným.

Neupřímné chování vévody rakouského Leopolda VI. v záležitosti sňatku Anežky Přemyslovny s královicem německým Jindřichem spis. marně se pokouší ospravedlniti. Král Otakar nebyl by zajisté bez závažné příčiny tak krutým nepřátelstvím zanevřel proti vévodovi rakouskému; krom toho nebyl jen sám o Leopoldově vině přesvědčen, vždyť i vévoda bavorský Ludvík z téže příčiny nabízel mu svou pomoc k válečné výpravě proti Rakousku.

Krále Václava I. spis. viní z dychtivosti po cizím majetku, jež byla vlastní celému rodu („verleugnete nicht die alte Begehrlichkeit seines Geschlechtes“ str. 497). Kdyby se byl spis. lépe ohledl po ostatních panovnících té doby, byl by u některých tuto vlastnost nalezl ještě lépe vyvinutou, na př. u Bedřicha Bojovného. Vůbec jest na mnohých místech knihy až příliš patrná snaha, špatné vlastnosti, které jsou povšechným znakem doby a společné i jiným národům, přisuzovati jako nějaké zvláštní kriterion panovnickému rodu i lidu českému. Naproti tomu dlužno uznati, že B., líče nebezpečí tatarské r. 1241, nezabíhá tak daleko

v odsuzování krále Václava, jako to činí na př. Bretholz,[1]) který vytýká králi tomuto, že se nepostaral zavčas o obhájení Moravy. B. vysvětluje tuto okolnost jednak netečností císaře a knížat německých, jednak i tím, že po bitvě lehnické všeobecně se očekával vpád Tatarů do severního Německa, kamž také král Václav s počátku výpravu vojska svého namířil. Teprve když zpráva ta ukázala se mylnou a Tataři již Moravu zaplavili, král Václav s napjetím všech sil sebral 40.000 m. v Čechách, k čemuž po snažném volání o pomoc přirazilo celých 600 m. z Německa.[2]) Již z toho vysvítá, že byl český král výhradně na své síly odkázán. — Řádění Tatarů na Moravě jest již vylíčeno na základě novějších výzkumů Bretholzových (práce Gollova která tomuto razila dráhu, není tuto jmenována), nicméně spis. nepřijal resultát Bretholzův úplně za svůj, tvrdě, že „Morava stala se pustinou od svahů Karpatských až téměř k českým hranicím," kdežto Bretholz má za to, že Tataři na svém loupežném tažení drželi se celkem směru řeky Moravy.[3])

Pokud rozsah knihy tomu dovoluje, spis. stručně vyličuje vývoj německé kolonisace, zakládání vesnic i měst v Čechách a na Moravě ve století XIII.; třebas tu pohřešujeme mnohou zajímavou podrobnost (na př. o epochalní činnosti biskupa Bruna měla již v této souvislosti býti učiněna zmínka), nicméně celkový obraz jest podán úplně a správně.

Ve sporu se synem Přemyslem Otakarem r. 1248 a 1249 král Václav nalézá u spisovatele příliš mírné posouzení: nevytýká mu ani onu pověstnou nevázanost života ani ochablost duševní, do které tehdáž upadl. Také tu marně hledáme zmínku o hlavních stoupencích Václavových na Moravě, jimiž byli biskup Bruno a Oldřich Korutanský, té doby držitel údělu Břeclavského. Chronologicky vylíčení těchto bojův otce se synem liší se dosti podstatně od dosavadních (Palackého, Dudíka, Hubra i Lorenze), a mnohé podrobnosti jsou tu na základě pramenů doplněny a opraveny.

---

[1]) Die Tataren in Mähren etc. Zeitschrift für die Gesch Mährens, r. 1897, str. 1 násl.

[2]) Nikoli 600.000 m. V Reg. Boh. I, 486, nr. 1035 dlužno čísti „cum sexcentis militibus Teutonicorum" a nikoliv „sexcentis millibus T." Viz Bachmann, str. 526, pozn. 2.

[3]) Bretholz l. c. str. 62. Stručně shrnuto též v mých Děj. Mor. str. 116–119.

V povahopise Přemysla Otakara II., „největšího Přemyslovce“, docházejí správného ocenění a posouzení stránky světlé i stinné. O poměru tohoto panovníka k Německu spis. vyvrací mínění některých historiků v příčině snah jeho o získání královské koruny v Německu r. 1255 a 1272. Král Přemysl dle toho skutečně mínil se ucházeti o korunu tuto, k čemuž zvláště r. 1255 snažil se dosáhnouti souhlasu krále Viléma Hollandského i kurie papežské; za tím účelem podnikl také obě výpravy křížové proti Prusům. Tyto vývody namířeny jsou proti Pekařovi, který prý (v Čas. Mat. Mor. XVI., roč. 1892 45 násl.) tvrdí, že král Přemysl nikdy o korunu německou se neucházel.[1])

Pro které země král Přemysl Otakar II. žádal od kurie papežské povýšení biskupství Olomuckého za arcibiskupství, opět není shody v míněních. Bachmann soudí, že měla Olomouc býti metropolí především pro české a rakouské země, zároveň však také, jak král Přemysl římské kurii dovozoval, „živým střediskem církevního života pro pohanské země, které měly nově na víru křesťanskou býti obráceny a k jichž podrobení král i biskup s veškerou svou mocí se vypravili.“ Gollovo mínění (Čechy a Prusy, str. 35) naproti tomu jest, že Olomouc měla se státi sídlem arcibiskupa se suffragany v oněch krajinách, které král český mínil získati víře katolické a svému panství v Litvě, Galindii a Jatvěžsku, nikoli však pro Čechy a Moravu, anebo

[1]) Kdo však práci Pekařovu pozorně přečte, uzná, že cíl jeho vývodů jest docela jiný. Tam se totiž dovozuje, že koruna německá Přemyslu Otakarovi od kurfirstů nebyla nabídnuta, a nikoli, že se Přemysl o korunu neucházel, dále pak, že by bylo nevysvětlitelno, kdyby byl Přemysl nabídnuté koruny nepřijal. — K r. 1272 Bachmann zvlášť určitě tvrdí, že Přemysl o korunu německou se ucházel a že Engelbert, arcibiskup Kolínský, navštívil jej v Praze, ne snad, jak Palacký píše, aby mu ji nabídl, nýbrž aby mu vyložil, jaké záměry má většina kurfirstů k příští volbě a aby k nim získal souhlas a spolučinnost krále českého. — V té příčině shledávám spíše souhlas nežli odpor mezi Bachmannem a Pekařem. — Goll ve svém díle „Čechy a Prusy ve středověku“ souhlasí jednak s Pekařovými vývody, jež dotvrzuje novějšími prameny (str. 42 pozn. 2.), ale dokládá, že král Přemysl dle všeho o korunu německou se nikdy neucházel, „nejspíše, že kurie k jeho kandidatuře konečně přece nesvolila. Byl by musil vystoupiti svou kandidaturou proti kurii a státi se Ghibellinem.“ Křížové výpravy proti Prusům král Přemysl dle Golla (l. c. str. 20) podnikl sice za tím účelem, aby se kurii zavděčil, ale jen potud, aby tato stala se záštitou jeho říši česko-rakouské.

dokonce i pro země rakousko-štyrské. Potkalo by se zajisté s všeobecným povděkem v historiografii české, kdyby prof. Goll tuto důležitou kontroversu objasnil a mínění své z pramenův obšírněji doložil.

K výkladu o volbě Rudolfa Habsburského spis. jeví snahu postaviti nesprávné jednání knížat-voličů vůči králi českému do lepšího světla: dovozuješ, že kurfirstové Přemysla Otakara z volby nevyloučili, nýbrž vzhledem k tomu, že zástupce Jindřicha Bavorského svůj hlas spojil s ostatními šesti, Rudolfa prohlásili jednohlasně zvoleným. Buď si tak, či onak, jisto jest, že voličové nedbali hlasu českého a tím také dopustili se zjevné křivdy na králi Přemyslu Otakarovi. — Ještě okázaleji spis. dává své strannické stanovisko na jevo ve vylíčení sporu obou králů, Rudolfa a Přem. Otakara II. v letech 1276—1278. I kdybychom vše ostatní připustili, to aspoň zůstane nepopřeno, že nebylo právem krále německého bráti do ochrany pány české ve vzpouře proti vlastnímu panovníkovi: vždyť do vnitřních záležitostí českých, zvláště do poměru mezi knížaty (králi) českými a jejich poddanými neopovážili se zasahovati ani nejmocnější císařové za největšího úpadku Přemyslovcův. Porušení práva bylo zde tím větší, ježto Přemysl Otakar II. mínil ne tak potrestati pány za zrádu spáchanou, jako spíše donutiti je, aby pro budoucnost upustili od vlastizrádných piklův.[1]) Proto trapně nás dojímá, čteme-li u Bachmanna (str. 644), že další vzrůst nepřátelství mezi oběma králi zavinila „unbezwingliche Rachsucht des Königs den Rosenbergern gegenüber!“ Pravou příčinu nesmiřitelného záští mezi Rudolfem a Přem. Otakarem spis. vyzrazuje teprve na str. 654, uváděje z listu krále německého k Ladislavovi Uherskému památná slova: „Wir wollen den Gegner bekämpfen und niederwerfen mit dem Nachdrucke deutscher Macht.“ Tedy národní antagonismus Němectva proti Slovanstvu! Již z toho vysvítá, že Bachmann nejméně jest povolán činiti Palackému výtku, jakoby právě v této stati byl se „hruběji a dále odchýlil od očividné pravdy, nežli lze prominouti lásce vlastenecké“ (str. 650). — Výtku Dudíkovu, Hubrovu a j., že král Přemysl r. 1278

[1]) Správně vyložil Šusta v článku „Záviš z Falkenštejna“ v Čes. Čas. Hist. I, str. 257. — Vůbec z celého vývoje událostí nabude nepředpojatý znalec nezvratného dojmu, že by se bylo smíru jistě dosáhlo, kdyby byl král Rudolf v této věci povolil.

marným obléháním Lavy zameškal v pravý čas udeřiti na Rudolfa a tím se dopustil taktické chyby, spis. srovnáním pramenů vyvrací. Že však Rudolf důmyslem válečnickým a hlavně střízlivostí výpočtů vynikal nad svého protivníka, toho i zde se dočítáme a bez odporu připouštíme. Ve zrádu Miloty z Dědic, která ovšem v souvěkých pramenech není doložena, spis. nevěří.[1])

Zásluhu míru Sedleckého po pádu Přem. Otakara II. spis. výhradně přisuzuje mírumilovnosti Rudolfově: vojsko jeho bylo ve značné převaze nad vojskem českým, kdež prý nebylo ani svornosti ani naděje v další posily (str. 656). Čeští dějepisci ovšem jiného jsou mínění. Nejnověji Šusta (Čes. Čas. Hist. I.[2]) 288) praví souhlasně s Palackým a Tomkem, že Rudolf, „nejsa výsledkem nastávajícího boje jist a poznav, jak mocné kořeny cit pro dynastii Přemyslovskou v Čechách byl zapustil, počal vyjednávati s Kunhutou“ atd. Proč neosvědčil ostatně král německý touž velkomyslnost před tím na Moravě?

Příčinu velkého rozhořčení lidu českého proti Braniborcům spis. nalézá (str. 660) ne tak v jejich hrabivosti a ukrutném řádění v zemi, jako spíše „v žárlivosti a nevoli slovanského obyvatelstva nad rozkvětem německých měst“. Očividné causa pro effectu! Národní uvědomění českého lidu vyrostlo hlavně z bezohledného jednání Oty Braniborského a jeho soldatesky.

Význam olomuckého biskupa Brunona (str. 667) není dosti oceněn. Zvláště jeho kolonisační činnosti mělo býti vzpomenuto. — O Opavsku tvrdí spis., že ještě za živobytí Brunona a jeho smírčím nálezem bylo rozděleno mezi královnu Kunhutu a vévodu Mikuláše, kdežto Dudík i Biermann mají za to, že na základě téže úmluvy oba vládli Opavskem svorně a společně, a teprve příchodem Závišovým dobrý poměr mezi nimi byl zkalen. Šusta ve svém „Záviši“ (l. c. 289 násl.) o podobné smlouvě se nezmiňuje.

Záviše z Falkenštejna spis., ač vinu jeho připouští, bere v ochranu proti „malichernému, závistivému“ (str. 673) a „nedůvěřivému“ (675) králi Václavovi II. Ostatně však uznává

---

[1]) O zrádě Milotově pochybuje také Šusta l. c. 258, dokazuje jednak, že Milota s Vítkovci nebyl spřízněn, jednak že až do té doby byl věrným služebníkem krále Přemysla, zvláště r. 1276 jako místodržitel Štyrský. Spíše připouští v této kritické době obojetné chování Záviše z Falkenštejna.

[2]) Nikoliv roč. III., jak udáno u Bachmanna (657, pozn. 3); podobných nedopatření a tiskových chyb jest velmi mnoho.

u tohoto panovníka péči o hmotný vývoj Čech, o udržování pořádku a pokoje v zemi proti násilnostem šlechticův i mocných rodů měšťanských, o povznesení měst a zvelebení jejich obchodu, o zlepšení zemských financí, osazování zpustlých klášterův a zakládání nových, stavbu kostelů, podporování věd i umění, opravy v oboru právnickém i hospodářském. Také vidí ve všech jeho stycích se západem i s východem důmysl a obratnost politickou. Tím dokazuje nepravdu oněch, kteří Václava II. vyličují jako slabocha (na př. Huber, Gesch. Österr. II., 33).[1])

O požadavku krále Albrechta na králi Václavovi (r. 1303), aby mu odvedl desátek z dolů Kutnohorských, spis. hledí dokázati z privilegia r. 1212, že byl oprávněn. Avšak nehledě k tomu, že takový desátek příslušel králům německým pouze v provinciích říšských, nikoli v království Českém, uvnitř úplně samostatném, ve skutečnosti, jak Palacký správně dovozuje, císařové nikdy od knížat a králů českých nežádali regalií. Také Huber (Gesch. Österr. II., 82) připouští, že na takové nároky král Václav byl by mohl teprve po úplné porážce přistoupiti.

Ve čtvrté knize vypravují se dějiny Čech od vymření Přemyslovců do konce 14. století. Spis. upírá tu stavům českým právo voliti si panovníka po vymření rodu Přemyslovského. Avšak se stanoviska právního ještě pochybnějšími jeví se nároky krále Albrechta, aby směl osazovati trůn český podle práva lenního. Lénem toho druhu Čechy nikdy nebyly. Že Palacký (II, 155) není od pravdy příliš daleko, tvrdě, že stavové právo ono měli, vysvítá již z toho fakta, že se ihned po smrti Václava III. k svému právu hlásili a také je provedli. Ostatně také privilegium cís. Bedřicha II. z r. 1212 stavům českým svobodnou volbu panovníka přiznávalo aspoň v rodě Přemyslovců, což zajisté mělo platnost praejudicia i pro případ, když by rod ten vymřel.

O neschopnosti Jindřicha Korutanského spis. nepochybuje, a dlužno mu docela přisvědčiti. Všeliké pokusy, postaviti tohoto panovníka do lepšího světla (Heidemann, Forschungen zur deutschen Gesch., IX., 471 násl., a po něm Dudík XI., 26 a 73), nejsou s to, aby nás přesvědčily o jiném. Podobně jako v Čechách, Jindřich později i v Tyrolích vzbudil všeobecnou nespokojenost svou slabostí a marnotratností (Sr. Huber, Gesch. Österr. II., 105).

---

1) Srov. naopak, co ku chvále Václavově napsal Goll, Čechy a Prusy, str. 41, a Bobrzyński, Přehled dějin polských (v čes. překladě), str. 91.

Ve volební kapitulaci, kterou král Jan vydal stavům českým r. 1310, a v oné, kterou vydal stavům moravským r. 1311, jeví se potud neshoda, že v české král zavazuje se nedosazovati cizinců v žádný úřad zemský vůbec, kdežto v moravské kapitulaci jest řeč pouze o úřadech župních (officium Suppe, Cod. Mor. VI, 37). Bachmann k této neshodě dokládá, že asi česká kapitulace nebyla uvedena v platnost (str. 744, pozn. 1.). Naproti tomu dlužno namítnouti, že stavové čeští, odvolávajíce se na tuto kapitulaci, vynutili počátkem r. 1315 na králi Janovi, že Němce ze všech úřadů zemských i dvorských propustil a dosadil v ně panstvo domácí. Dle toho dosáhli stavové čeští rozsáhlejších koncessí než moravští.

Výprava krále Jana na Moravu proti Matouši Trenčanskému r. 1315 jest příliš zběžně odbyta; zmínka o obležení Holíče neměla tu chyběti.

Ukrutné nakládání téhož krále s tříletým synem Václavem (Karlem) r. 1319 spis. popírá; pokládám pravdivost toho za dobře odůvodněnou u Werunského (Gesch. Karls IV., I., 7, pozn. 1) na základě zprávy Beneše z Weitmile. Ostatně jest neblahá činnost Janova v Čechách všude po zásluze oceněna; spis. vyslovuje toliko podivení (str. 762), že lid český mohl takovému králi ještě zachovávati dynastickou věrnost; v tom smyslu vysvětluji si také výrok, jinak nevalně příhodný a vybraný: „unbehilfliche Widerspenstigkeit des czechischen Volkes“, o které (vůči králi Janovi) spis. mluví na str. 791. — Také dobrodružná politika Janova za hranicemi českými jest tu dobře oceněna[1]). Pestré pásmo smluv a spolkův, o které se tento král na rozličných stranách pokoušel, podal spis. na základě nově vydaných pramenův i prací novějších stručně sice, ale obsažně. — Neshodu mezi mladším synem Janovým, Janem Jindřichem, a manželkou jeho Marketou Tyrolskou, jejíž vinu jiní historikové němečtí svalují výhradně na onoho (Huber, l. c., II., 172, Werunsky I., 265), Bachmann spravedlivěji vysvětluje chybami obou manželův.

[1]) Líčení Bachmannovo ovšem nesouhlasí úplně s tím, co Goll napsal (Čechy a Prusy, str. 52) o významu krále Jana, že totiž „svým diplomatickým a válečným uměním, svou pružností a podnikavostí zjednal království Českému i rodu svému stkvělé postavení ve světě“. Na pravdu dle mého mínění dobře uhodil Huber (Gesch. Österr. II., 149), pravě, že Jan byl šťastnějším v nabývání než zachovávání.

O úmluvách Karla IV. s pap. Klimentem VI., na jejichž základě měl onen dosáhnouti koruny císařské, spis. vidí podobně jako Huber (Gesch. Österr. II., 180) největší ponížení císařů před mocí papežskou. S tímto přísným soudem nelze mi souhlasiti; odkazuji pouze na střízlivé úvahy Werunského (Karl IV., I., 418 násl.), který dovozuje, že koncesse Karlovy, učiněné papeži, jsou až na dvě nepatrné výjimky tytéž, které učinil před ním (r. 1336, 1343) císař Ludvík.

Mile zajisté dojmou každého čtenáře vřelá slova uznání, věnovaná Bachmannem povaze a působnosti císaře Karla IV. v Čechách, a to hned od počátku jeho vladařství (str. 784 násl.). Spis. odmítá rozhodně výtku, jakoby se byl Karel měl více starati o říši německou, a dokazuje, že za tehdejších poměrů více činiti nebylo možno v říši, kde knížata i svobodná města v každém směru zcela samostatně se spravovala, a kde císaři z bývalé vojenské a soudní moci téměř nic nezbylo (Srov. též Werunsky, Karl IV., II., 1 násl.).

Také dobré stránky povahy krále Václava IV. a jednak i velké nesnáze, s kterými tento panovník uvnitř i za hranicemi Čech se potkával, nalézají u spisovatele spravedlivé posouzení. Události politické jsou dovedeny do konce 14. století, čímž první díl dějin Bachmannových se končí. Vylíčiti počátky náboženského hnutí, jakož i hospodářský a kulturní stav Čech na konci 14. stol. auktor ponechává si do dílu druhého. Netajíme se přáním, abychom se ho dočkali co nejdříve; neboť třebas bylo nám v tomto posudku leccos vytknouti, s čím v této knize nesouhlasíme, nicméně dlužno přiznati, že jest to dílo vážné a důstojné, psané plynně a srozumitelně i širšímu obecenstvu, projevující na každé stránce práci svědomitou a až na některé výjimky též poctivou snahu, rozděliti spravedlivě světlo i stín mezi oběma národnostmi.[1]

Rud. Dvořák.

[1]) Některá drobnější nedopatření a tiskové chyby: Bitva u Vesontiona nebyla r. 59, nýbrž 58 př. Kr. (str. 28); císař Gallienus byl zavražděn r. 268, nikoli 270 př. Kr. (str. 56); na str. 146 má státi letopočet 897 (m. 997, Spytihněv a Vratislav u císaře Arnulfa); anachronismem jest mluviti o markrabství moravském před r. 1182 (k r. 1029 str. 197, k r. 1055 str. 232 a jinde); na str. 245 má státi „Vertreibung“ místo „Verbreitung“ der Deutschen; na str 614 má býti Feindschaft der beiden Könige (Rudolfa Habsb. a Přem. Otak. II.) na místě „Freundschaft“; na str. 704, pozn. 3 má býti citován Palacký II., nikoli VI; Eichhorn není Veverka, nýbrž Veveří (str. 785, pozn. 2) atd. Chyb tiskových jest velmi mnoho, a zvlášť hrozně zkomoleny jsou české názvy knih i citované z nich věty; korrektura těchto měla se díti bedlivěji.

Jednota bratrská v prvním vyhnanství (r. 1548—1561). Sepsal Dr. Jaroslav Bidlo. (Bibliotheka historická doplňkem k Českému časopisu historickému čís. 2, vydávají Jaroslav Goll a Josef Pekař.) Vydáno podporou České Akademie pro vědy, slovesnost a umění. V Praze 1900. Nákladem Bursíka a Kohouta. Stran XXXIV. a 281. Cena 2 zl. 50 kr.

K nejdůležitějším a nejzajímavějším částem dějin národa českého a dílem i polského náleží Jednota bratrská, její vývoj v Čechách a na Moravě i ve vyhnanství v zemích polských, německých a jiných. Svým účinkem a významem v dějinách církevních a těchto zemí vůbec budila svého času pozornost přátel a nepřátel, i poutala mnohé badatele starší a novější, aby se jí zabývali podrobně a dle možnosti přispívali k bližšímu jí poznání. U nás ku př. psali o ní hlavně universitní professoři Ant. Gindely a Jaroslav Goll, v polské literatuře Jos. Lukaszewicz, v německé David Cranz a nyní J. Müller. Pisatel této zprávy chtěl též přispěti k širší známosti o Jednotě bratrské na základě studií ve vlasti a v cizině a podal několik pojednání o ní. Pro jiné žádoucí práce vlastivědné nemohl o ní dále pracovati. Znaje sám obtíže při studiu pramenů o Jednotě bratrské, množství a rozptýlenost jejich, s tím větším uspokojením četl nejnovější toto dílo o Bratřích českých a s upřímnou radostí vítá nového pracovníka o tomto předmětu, důkladného, svědomitého, pilného a nestranného badatele, od něhož můžeme očekávati, že na základě dalších podobně důkladných studií podá časem úplné dějiny Jednoty bratrské, věrný, čistý obraz její.

Spisovatel prozkoumal bedlivě k dějinám Bratří českých ve vyhnanství nejen starší práce jiných spisovatelů, ale též původní prameny v archivech a knihovnách v Praze, v Herrnhutě, Zhořelci, Vratislavi, Poznani, Krakově, Varšavě, Petrohradě a j. Na základě vlastního studia těchto pramenů podává uvedený spis jako I. díl dějin Jednoty bratrské ve vyhnanství.

Chtěl dle předmluvy „podati co možná úplný obraz celé Jednoty v každém stadiu jejího rozvoje a vylíčiti, jak jednotlivá studia tato vespolek souvisejí“. Úmysl ten provedl velmi zdařile. Vykládá nejprve příčiny a záminky pronásledování Jednoty bratrské v Čechách po válce Šmalkaldské, styky její s evangelíky zahraničními; jak se proti Bratřím s rozličných stran jednalo a záhuba jim strojila; o vyhnání jich s panství císaře

a krále Ferdinanda I. v severovýchodních Čechách, jmenovitě z Litomyšle, Bydžova, Chlumce, Turnova, Brandýsa a j.; útočiště jejich v Polsku a Prusku, kde velice přispěli ku vzdělání tamních krajin; o zřízení Jednoty bratrské v Polsku, o unii Kožminecké; další osudy Bratří českých v cizině, pronásledování jich i tam, poměr jejich k ostatním církvím, účinky tamějších poměrů na Jednotu bratrskou a naopak. Spisovatel přihlíží vůbec k příčinám a následkům událostí a podává výsledek studií svých jasně, přehledně a srozumitelně. Na konci spisu jest rejstřík jmen osob, míst a věcí v knize obsažených.

Doporučujeme spis páně Bidlův všem přátelům dějin českých. Panu spisovateli přejeme, aby mohl dále tak pěkně pracovati a časem podati národu našemu úplné dějiny Jednoty bratrské nejen v cizině ve vyhnanství, nýbrž i ve vlasti, v Čechách a na Moravě.

F. A. Slavík.

Nová díla.

Rozprav České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění vydáno bylo v třídě I. ročníku VII. číslo 1.: Starověké zprávy o zeměpisu východní Evropy se zřetelem na země slovanské. Příspěvkem k poznání nejstarších dějin slovanských podává Dr. Lubor Niederle. V Praze 1899. Stran 125. Práce velmi důkladná, o níž podáme časem referát obšírnější.

V **Historickém Archivě** téže Akademie vydal Václav Schulz jako číslo 16. „Listář kolleje jesuitské u sv. Klimenta na Starém Městě Pražském z let 1628—1632.“ Stran 124.

Ve **Věstníku král. České Spol. Náuk** uveřejnil JUDr. K. V. Adámek „Cechovní zřízení na Hlinecku v XVII. a XVIII. věku“ Stran 78.

U nakladatelů:

Mistra Antonína z Florencie cesta spravedlivá v alchymii (L. 1457.) Z rukopisu Musea král. Českého vydal Otakar Zachar. Stran 106.

České zemědělstvo. Statistická studie. Sepsal Dr. Karel Václav Adámek. Se 4 tabulkami a 1 mapkou. Stran 102.

O dokončení výzkumných prací v Předmostí se stručným přehledem o tom nalezišti. Sděluje Dr. Martin Kříž. (Zvl. otisk z „Časop. vlasten. musejního spolku olomuckého“, roč. 1896.) S několika obrázky. Stran 16.

O jeskyni Kostelíku na Moravě. Sděluje Dr. Martin Kříž. (Zvl. otisky z „Časopisu vlasteneckého musejního spolku olomuckého“, roč. 1897 a 1898). S několika obrázky. Stran 15 a 23.

L'époque quaternaire en Moravie par Le Dr. Martin Kříž. Suite (1). II. La caverne „Kostelik“. Extrait de L'Anthropologie. Tome X, 1899. Stran 24.

Některé vzpomínky na českou vlast v Italii. Napsal prof. Dr. fil. Alois Kolísek. S četnými obrazy. V Hodoníně 1900. Cena 1 kor. Stran 38.

Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání Obnoveného zřízení zemského (1526—1628) líčí dle archivních pramenů František Kameníček. Díl I. Nákladem zemského výboru markrabství moravského. Stran V. a 562. Cena 8 korun. S četnými přílohami listinnými.

Věstníku České akademie vydána ročníku VIII. čísla 6. a 7. Z obsahu vyjímáme: „Přehled literatury mineralogické, geologické a palaeontologické Čech, Moravy a Slezska za rok 1897“. Napsal Vlad. Jos. Procházka. (Pokračování.)

Bulletin international de l'Académie des sciences de Cracovie za měsíce červen a červenec. Nás zajímá: L. Abraham: Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich w latach 1896/97 i 1897/98. O materyałach do dziejów polskich w wiekach średnich. W dodatku sprawozdanie z poszukiwań za listopad i początek grudnia 1898. — Dr. W. Kętrzyński: O Słowianach mieszkających niegdyś między Renem a Łabą, Salą i czeską granicą. Vysvětluje slovanská jména mezi Rýnem a Vislou, opravuje některé názory Müllenhoffovy a líčí dějiny západních Slovanův i jejich kulturu při čemž dovozuje, že Tacitus ve své Germanii spletl svévské, germanské a slovanské zvyky tou měrou, že nyní jest těžko zjistiti, co kterému národu náleželo. Germáni přišli mezi Rýn a Vislu jako výbojci a zabrali půdu slovanskou.

Izvěstija otdělenija ruskago jazyka i slovesnosti imperatorskoj Akademij nauk 1899. Dílu IV. svazek 2. Na konci H. Jastrebov referuje o Českém Časopise Historickém, o Naší Době a o České Revui, ročnících 1898. Podává obsah význačných prací, zvláště Gollova článku „Palackého programu práce historické“.

Časopisy.

Českého Časopisu Historického vydán byl redakcí Jaroslava Golla a Josefa Pekaře ročníku V. sešit 6. s tímto obsahem: Václav Křižanovský. Napsal Tomáš Kalina. — Francie a české povstání 1618—1620. Napsala Helena Tuskányová. — Archivářská konference v Drážďanech. Napsal Fr. Mareš. Literatura, přehled časopisů, zprávy a polemika. Předplácí se ročně 3 zl. 60 kr. — Č. Č. H. bude nyní vycházeti čtvrtletně, ale o větších sešitech.

Časopisu Musea království českého vydány byly redakcí Antonína Truhláře (spoluredaktoři Václav Schulz a Čeněk Zíbrt) svazky 5. a 6. — Obsah svazku 5.: O Janu Kupeckém. Napsal Karel Adámek. — Z minulosti českého učitelstva (1533—1633). Sděluje Václav Schulz. — K dějinám někdejšího augustinianského kláštera v Třeboni. Napsal Jos. Salaba. — Adamové z Veleslavína. Zprávy o nich z archivu král. hl. města Prahy sděluje Dr. Jos. Teige. — Následky tolerančního patentu na městském panství litomyšlském. Vypravuje Antonín Tomíček. — Obsah svazku 6.: Nové články: Fragmenta Bočkova. Napsal Fr. Černý. — Mládí M. Jana z Rokycan. Napsal Zdeněk Nejedlý. — Odpověď paní Ludmily Celarové z Rozentálu na stíž-

nost faráře v Trojovicích r. 1666. Podává Karel Labler. Drobné příspěvky od Šimáka, Nováčka a Schulze. V obou svazcích hlídka literární a zprávy.

Věstník Slovanských starožitností. Vydává Dr. Lubor Niederle. Svazek III. Mezi četnými odbornými posudky nejvíce zajímají tři recense Kadlcovy „Zádruhy" a obšírný Buchtelův posudek o Píčových Starožitnostech země české, který jest připojen jako Příloha o 42 stránkách. — Věstník Niederlův jest publikace vzácná.

Věstník Matice opavské. Číslo 8. Roku 1899. Obsah: Krátký přehled předhistorických památek slezských. Dr. Josef Pospíšil. — Z „básnické" dílny synků slezských. J. Vyhlídal. — Městský archiv Těšínský. A. Landsfeld. — Dvě listiny slezské. Dr. Ant. Kubíček. — Hledání práva v 17. a 18. století na Paskovsku. V. Hauer. — Školství slezské. — Kronika české průmyslové školy pokračovací v Opavě za školní rok 1898/99. Fr. Krištůfek. — Různé zprávy. — Nejmenší příspěvek roční obnáší 2 zl. — Členové dostávají Věstník zdarma.

Listů filologických za zodpovědné redakce Jana Gebaura, Josefa Krále a Fr. Pastrnka vydán byl ročníku XXVI. sešit 5., v němž jsou nové práce: Vitruvius a divadla maloasijská. Napsal Fr. Groh. Četné úvahy, Hlídka programů středních škol a drobné zprávy.

Českého lidu vydáno bylo redakcí Dra. Č. Zíbrta ročníku IX. číslo 2. s tímto obsahem: Fr. Kretz: Na habaňském dvoře. K dějinám lidového hrnčířství na Slovensku. — J. V. Neudoerfl: Na sv. Kateřinu. Obrázek z Chotěbořska. — Ferd. Velc: Spravedlnost (šibenice) ve Mšeci. — Fr. V. Bouchal: Pohádky z Krumlovska. — V. Hauer: Názvosloví lidových staveb slezských. Fr. Šilhavý: Houby v podání prostonárodním na Moravě západní. — Jos. Brož: Starobylý obyčej licitace při hořící svíčce. — K. Lábler: Artikulové svolení obecního v Brandejse n. L. z r. 1582. — Dr. J. Houska: Ze zápisků lékaře venkovského. — J. Vluka: Tance východoslezské. — R. Tyršová: O obrození lidového vyšívání. — Jindř. Š. Baar: Do kolečka — L. Domečka. Selské vzbouření na Hradecku r, 1775. — J. L. Holuby: Národnie piesne slovenské. — Č. Holas: Josef Jireček o tradicionální literatuře. — Ant. Blažek: Pověsti o biskupovi Hayovi. — J. Vyhlídal: Ze života slezských dětí. — Dr. K. V. Adámek: Tance lidové v okresu hlineckém. — Dr. Lad. Quis: Karla Havlíčka studie o formě české lidové písně. Otázky a odpovědi. — Krásná vyobrazení. Český lid zasluhuje vší podpory. Předplácí se ročně 4 zl. —

Hlídky za odpovědné redakce Adolfa Smekala vydána byla ročníku IV. (XVI.) čísla 10, 11. a 12. Obsah čísla 10: Felińský: Víra a nevěra vzhledem ku zdaru společnosti. — Alois Malec: Odkud povolal Krištof z Teuffenbachu Hrváty na Moravu? Jan Oliva: Tři kapitoly z Písma. — Ze života pro život. — Nové práce v č. 11.: Fr. Jar. Rypáček: Dr. Jos. Krasoslav Chmelenský a Morava. Dr. Jan Sedlák: Počátky křesťanství a vzdělanost řecká a římská. — Číslo 12. má pokračování začatých článkův. Ve všech sešitech pečlivý seznam prací literárních, Směs a rozhledy.

Sborníku České společnosti zeměvědné redakcí Dra. J. Metelky vydána roč. V. čísla 9. a 10. Nové práce: V čísle 9.: O svéráznosti moravského Krasu. Napsal Vlad. Jos. Procházka. — Hojné zprávy a referáty. —

Vlasti vydána byla redakcí Tomáše Škrdle ročníku XVI. čísla 1. a 2. Z prací jmenujeme: Jaké změny staly se za posledních 50 let na národnostní hranici v diecési Budějovické. (Fr. Wildmann.) — O mravném i hmotném úpadku slovanského opatství u sv. Mikuláše na St. Městě Pražském za opata Mart. Absalona (Dr. Fr. Krásl). — Jaké byly počátky křesťanského socialismu v Čechách (V. Žižka). V sešitě 2.: Pokus apologie svědků naproti Husovi deponujících, Husem a šlechtou husitskou diffamovaných, jako by byli proti němu křivě svědčili (Dr. Ant. Lenz). — Školský Obzor. — Drobné zprávy. — Literatura a Zprávy.

Věstníku českých professorů vydána byla za redakce Fr. Bílého roč. VII, čísla 1. a 2. — Obsah: Dr. Arnošt Kraus: Fafrnoch. — Fr. Hromádko: Řecký mathematik Diofantes. — Jos. Němec: Ukázky přízvučného překladu Homérovy Iliady. — Ignác Hošek: Příspěvek ke tvorbě slov na -ík. — Zprávy. Obsah čísla 2.: Vl. Novák: Z cest po spojených státech Severní Ameriky. — Ant. Setunský: Rok zkušeností s novou methodou jazyka německého v I. třídě gymnasijní. — Frant. Faktor: O upotřebení sirnatanu sodnatého místo sírovodíku a sirníku ammonatého v chemické laboratoři žákovské na školách reálných. — K. Novák: Ke článku o jménech na -ík. — Jak se nové instrukce pro realky liší od předešlých v jednotlivých předmětech. Drobné zprávy. Směs. Zprávy spolkové. Hlídka literární.

Obzoru literárního a uměleckého vyšla redakcí Dra. J. Vlčka roč. I. č. 10., 11. a 12. Přináší dokončení Čechova článku „Z psychologické poetiky“ a v č. 12. Kamperův článek „Emanel Bozděch. Úvahy, referáty, rozhledy umělecké, oznamovatel a hovorna.

Moravské revue vydáno roč. I. číslo 14. a poslední. Obsah: Zdanění zboží (potravin) nepřímými daněmi (Harold Cox), dok. článku Dvořákova „O mor. zřízeních zemských“. — Čl. Bohuše Lepaře: Beccaria a jeho doba. T. G. Masaryk: Vývoj evrop. společnosti v 19. století.

Zeitschrift des Vereines für die Gesch. Maehrens und Schlesiens — III. roč. sešit 4. za redakce Dra. Karla Schobra. Články: Wotke: Der Olmützer Bischof Stan. Thurso (1497—1540) und dessen Humanistenkreis. — Rzehak: Über einige merkwürdige vor- und frühgeschichtliche Alterthümer Maehrens. — Eschler: Zur Geschichte der Besiedelung Südmaehrens durch die Deutschen. — Grolig: König Friedrich II. von Preussen in Maehrisch-Trübau 1742 und 1758.

Podporujte Vlastivědu moravskou! Předplatné (3 zl. na 10 sešitů) přijímá Dr. Frant. Dvorský v Brně, Měšťanská ulice 18.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny. — Nákladem Matice moravské

Kdy asi Keltové zabrali sídla v Čechách a na Moravě.

Napsal Rud. Dvořák

Keltové zasáhli mocně do nejstarších dějin našich zemí. Setkáváme se u nich s tolika záhadami a s nerozřešenými dosud otázkami, jako u málokterého národa; mnohý z těchto stínů padá také v náš obor. Poněvadž dějiny jednotlivých kmenů keltických, kteří usedli v Čechách a na Moravě, splývají s osudy veškerého národa a za příčinou těkavosti jeho jsou velmi pestré, ano spletené, dlužno podati stručně celkový jejich nástin, pokud jest ho potřebí k objasnění našeho obrazu.

Keltové v historické době rozděleni jsou na čtyři hlavní kmeny: gallský, belgický, britský a hibernský (irský); řečí a způsobem životním nejpodobnějšími sobě byli Gallové a Belgové (Strabo IV, 176), větší rozdíl byl mezi Kelty britskými a irskými. Ve své tradici, kterou Caesar zaznamenal v pověstech sdělených mu od druidův (Caes. Bell. gall. VI, 18), Keltové nezachovali si ani nejmenší vzpomínky svého přistěhování na západ, pokládajíce sebe za autochthony; toť důkazem, že přistěhování jejich stalo se v šeré dávnověkosti.[1])

---

[1]) Analogicky mohli bychom, ovšem jen přibližně, určiti dobu přistěhování keltického takto: Pověsti, v nichž zachovaly se zprávy o mocných událostech v národě, vyvinují se teprve během několika století; Homerovské zpěvy o dobytí Troje (XII. stol.) zaznamenány a sebrány byly teprve po 500 let, pověsti o Attilovi a stěhování národů germánských (V. stol.) také asi po tak dlouhé době (v Nibelungách, XI. stol.). V pověstech druidských neví se již ničeho o stěhování keltickém, což zase předpokládá uplynutí určité doby: Kosmas (XII. stol.), který čerpal rovně z tradice, neví také již ničeho o přistěhování Čechů (V. stol.) a pokládá je za autochthony; tedy zase asi 500 let. Vývoji druidských pověstí, který dle této analogie odhaduji na 500 let, musila předcházeti doba, za kterou národ keltický zapomněl na své stěhování, zase asi 500 let, tedy počítáno nazpět od Caesara, stalo se přistěhování Keltů do Francie někdy v XI. stol. př. Kr.

Jiných domácích zpráv Keltové nezůstavili. Z cizích pak ani zpěvy Homerovy o Keltech ještě nevědí, ani Hesiod, který západoevropské národy povšechně nazývá Ligové. Teprve kolonisací řeckou na západě a zvláště založením města Massalie (600 př. K.) jméno Keltů vešlo v širší známost. Z řeckých spisovatelů první uvádí je Herodot: dí o nich, že jsou nejzápadnějšími obyvateli evropskými, že bydlí až za Herakleovými sloupy a že u nich Istros má své prameny (Her. II, 33; IV, 49).

Ale dlouho ještě měli Řekové o zemi Keltické (*Κελτικὴ γῆ*) temný a nedokonalý pojem, který náležitě se nevyjasnil ani výpravou Pytheovou (koncem IV. stol.) kolem Gallie a britských ostrovův. Eratosthenes (u Strabona II, 107) počítá k ní i Hispanii, Hipparchos (tamže II, 72) kromě Britannie a Irska i Skandinavii, Plutarch (vita Camilli, c. 15) veškeru zemi až po Maeotidu; Eforos (u Strabona I, 34) klade sídla Keltů na východ až ke Skythům, pod jichž jménem zabírá bezpochyby také Germány. První bezpečnější zprávy o Keltech měli Polybios a po něm Posidonios (poč. I. stol. př. K.), z jehož díla čerpal Livius. Nejlepší národopisné dílo o Gallech napsal Caesar, poznav je zevrubně za osmiletého pobytu v jejich zemi. Po něm již jen Tacitus vyznamenává se kritičností a spolehlivostí, díla pozdější jsou chatrné výpisky ze starších, dílem ztracených pramenův.

Keltové tvořili nejzápadnější hrot stěhování indoevropského. Netoliko vzdálenost jejich řeči od skupiny řeckoitalské i od germánskoslovanské, nýbrž i historická sídla jejich jsou důkazem, že od soukmenovců svých odtrhli se nejdříve. Že na svých cestách nepřišli hned do Gallie, nýbrž pobyli ve střední Evropě, lze dokázati nad pochybnost.

Svědčí o tom zlomky nejstarších zpráv, které kladou sídla Keltů daleko na východ. Vedle jiných spisovatelů, které jsme uvedli již nahoře, jsou tu především svědectví Eforovo a Diodorovo. Strabo (I, 34) praví: *Μηνύει δὲ καὶ Ἔφορος τὴν παλαίαν ... δόξαν .....*, *τὸ πρὸς τὸν ἀπηλιώτην Ἰνδοὺς ἔχειν, πρὸς νότον δὲ Αἰθίοπας, πρὸς δύσιν δὲ Κελτούς, πρὸς δὲ βορρᾶν ἄνεμον Σκύθας.* Byli-li tedy starým Keltové sousedy Skythů, musila sídla jejich býti pošinuta daleko na východ. Totéž, jenže mnohem jasněji, dosvědčuje Diodoros, cap. 32: *Χρήσιμόν ἐστι διορίσαι τὸ παρὰ πολλοῖς ἀγνοούμενον· τ ὺς γὰρ ὕπὲρ Μασσαλίας κατοικοῦντας ἐν τῷ μεσογείῳ καί τοὺς παρὰ τὰς Ἄλπεις ἔτι δὲ τ ὺς ἐπὶ τάδε τῶν Πυρηναίων ὀρῶν Κελτοὺς ὀνομάζουσι, τοὺς*

δ' ὑπὲρ ταύτης τῆς Κελτικῆς εἰς τὰ πρὸς ἄρκτον νεύοντα μέρη παρά τε τὸν ὠκεανὸν καὶ τὸ Ἑρκύνιον ὄρος καθυδριμένους καὶ πάντας τοὺς ἑξῆς μέχρι τῆς Σκυθίας Γάλατας προσαγορεύουσιν. Οἱ δὲ Ρωμαῖοι πάλιν πάντα ταῦτα τὰ ἔθνη συλλήβδην μιᾷ προσαγορίᾳ περιλαμβάνουσιν, ὀνομάζοντες Γαλάτας ἁπάντας.

Müllenhoff (Deutsche Alterthumskunde II, 177 násl.) hledí sice dokázati, že tito „Galatai" Diodorovi byli Germány. Tomu však odporuje rozhodně netoliko jasné a zevrubné ohraničení těchto národů (od Hercynského lesa až ke Skythům), nýbrž i poznámka obsažená v poslední větě citovaného místa, že Římané všechny tyto kmeny shrnovali pod názvem Gallův (čili Galatů). Římané zajisté by si nebyli zaměnili Gally s Germány, ježto přesně rozlišovali oba tyto kmeny národní. Mnohem pravdě podobnějším jest, o čemž Müllenhoff sám na jiném místě uvádí mnoho dokladů, že dle staršího řeckého názoru pod názvem Skythův dlužno rozuměti Germány, poněvadž tento název jim ještě nebyl znám.

Touto zprávou tedy nejstarší národopisné poměry střední Evropy znázorňují se nám tím spůsobem, že, kdežto Keltové (v užším smysle slovním) byli obmezeni na Gallii, příbuzní jim Galatové pošinuti jsou dále na východ, tedy do pozdější Germanie, kdež východními sousedy jejich byli Skythové, rozuměj Germánové. Jinými prameny[1]) pak jest dokázáno, že Hercynský les byl odedávna keltickými kmeny osazen, a uvádí-li Diodoros sídla jejich ještě dále na východ v souvislost s ostatními Kelty, pak zajisté lze tvrditi s velkou pravděpodobností, že Keltové osadili Hercynský les, t. j. mezi jiným též Čechy a Moravu, již za dob původního stěhování indoevropského.

A kteří Keltové, či abychom přidrželi se rčení Diodorova, kteří Galatové to byli, kteří od pradávných dob obývali naše vlasti? Zajisté ne jiní, než Bojové a Kotinové, o kterých arci řeč jest teprve později, v 1. století po Kr. O Tektosagech novější výzkumy vůbec popírají, že by kdy v našich zemích byli sídleli.[2])

---

[1]) Strabo VII, 293: „*φησὶ δὲ (Ποσειδώνιος), καὶ Βοίους τὸν Ἑρκύνιον δρυμὸν οἰκεῖν πρότερον.* To vysvítá také z Tacita, Germ. cap. 42.

[2]) Srv. Ben. Niese „Keltische Wanderungen" v „Zeitschrift für deutsches Alterthum", r. 1898, str. 129 násl., O. Hirschberg, „Sitzungsberichte der Berliner Akademie," r. 1894, a A. Bachmann, „Geschichte Böhmens", I, 16.

Caesar (Bell. Gall. VI, 24).[1]) Tektosagy pokládá za kolonii Keltů z Gallie za Rýn vypravenou.

Nehledě k tomuto nepřímému důkazu lze uvésti i přímé svědectví, že Keltové seděli kdysi v krajinách východně Rýna. Caesar sám zachoval nám zprávu (Bell. gall. IV, 4), že keltický kmen Menapiův ještě za doby jeho seděl po obou březích rýnských, až germánskými kmeny zatištěn byl na západ. Krom toho Müllenhoff (D. A. II, 227 násl.) dle výpovědí znalců jazyka keltického (Zeussa, Förstemanna, Glücka a j.) dovodil, že četná jména osad, řek, hor od Rýna až po Harz a Durynský les jsou původu keltického. Také ve středním Podunají, zejména pak v Čechách a na Moravě, mnohé místní názvy sem příslušejí, jmenovitě jména měst Ptolemaeem zachovaná.[2])

Zpětné stěhování Keltů (výprava Sigovesova), které se stalo s poč. IV. stol. př. K. a se kterým dosud uvádělo se v souvislost osazení Bojův a Tektosagů, mělo směr jihovýchodní a nikoli východní a omezovalo se všude na pravý břeh dunajský. O tom svědčí zpráva Justinova (XXIV, 4), čerpaná z Troga Pompeja: „Galli abundanti multitudine, cum eos non caperent terrae, quae genuerant, trecenta millia hominum ad sedes novas quaerendas velut ver sacrum miserunt. Ex his portio in Italia consedit, quae et urbem Romanam captam incendit, et portio Illyricos sinus — nam augurandi studio Galli praeter caeteros callent — per strages barbarorum penetravit et in Pannonia consedit, gens aspera, audax, bellicosa, quae prima post Herculem, cui ea res virtutis admirationem et immortalitatis fidem dedit, Alpium invicta juga et frigore intractabilia loca transcendit. Ibi domitis Pannoniis per multos annos cum finitimis varia bella gesserunt; hortante deinde successu, divisis agminibus alii Graeciam, alii Macedoniam, omnia

— L. Niederle „O počátcích dějin zemí českých“ v Čes. „Čas. Hist.“ r. 1900, str. 1 násl. jako Bachmann, dospívá mínění, že Tektosagové bydleli v horním Pomohaní.

[1]) „Ac fuit antea tempus, cum Germanos Galli virtute superarent, ultro bella inferrent, propter hominum multitudinem agrique inopiam trans Rhenum colonias mitterent, itaque ea, quae fertilissima Germaniae sunt, — Volcae Tectosages occupaverunt“. — Tato sídla Tektosagů Bachmann (Geschichte Böhmens I, 16) klade do horního Pomohaní. Niese (l. c.) popírá i to.

[2]) Srv. Gross, Skizzen zur vorrömischen Culturgeschichte der mittleren Donaugegenden, Archiv für siebenbürg. Gesch. XIII; 435; Palacký, Dějiny české I, 39.

ferro prosternentes, petivere.“ — Tato zpráva má veliký dosah: Keltové Sigovesovi táhli do východních Alp, tam podrobili nebo vytlačili kmeny pannonské, odkud pak šli na poloostrov Balkánský. Tento směr úplně vylučuje Čechy. Zmiňuje-li se Livius ve své zprávě o výpravě Sigovesově (V, 34, 35) o lese Hercynském, dlužno okolnost tu vysvětliti jako omyl starších řeckých pramenů (Timagena, Posidonia), z nichž Livius čerpal a u nichž Alpy nejsou ještě tímto jménem psány, nýbrž výhradně jako „Les Hercynský“.

V Gallii záalpské, která se stala střediskem Keltův a potomním východiskem jejich stěhování, není v historické době ani stopy po sídlech Bojů: ani Strabo, ani Ptolemaeus, ba ani Caesar, který přece celou zemi mezi Rýnem, mořem, Pyrenaejemi a Alpami kříž na kříž protáhl a jemuž by tak mocný kmen zajisté nebyl ušel, nezná v těchto hranicích usedlého národa se jménem Bojův. Bydlel-li tento kmen před Caesarem vůbec v Gallii, tedy jest jisto, že se vystěhoval zároveň s Insubry, Cenomany, Senony a jinými keltickými kmeny do Italie. Za to však o sídlech Bojů v Čechách zachovala se zpráva dávno před Caesarem: jest to svědectví hodnověrného Posidonia, který (u Strabona VII, 293) praví, že za vpádu Kimbrů na jih Bojové ode dávna (πρότερον) sídleli v lese Hercynském a odrazili útok Kimbrů, kteří pak obešedše úvalem oderskomoravským, vrhli se zemí Skordisků na Taurisky. Caesar ovšem nezná už Bojův ani v Čechách a zmiňuje se v Hercynském lese jen o Tektosagech (Bell. gall. VI, 24 viz svrchu); věděl-li o těchto, byl by také znal mocnou říši Bojskou, která ještě před půl stoletím odrazila hrozný nával Kimbrův. Tato mezera u Caesara jest sice nepřímým, ale zřejmým důkazem, že za doby jeho Bojové, aspoň v hlavní síle, už nebyli v Čechách. Příčina toho jest neznáma, a nesnadno jest dopátrati se jí; myslí-li Müllenhoff (D. A. II, 266), že ustoupili návalu germánských národův od severu, pak se tážeme, kterých Germánů? Markomané to nebyli, neboť ti teprve r. 8 př. K. vedením Marobodovým přistěhovali se do Čech, a žádný ze spisovatelů, kteří nám zprávy zanechali o této události, ani Strabo (VII, 200), ani Vellejus Paterculus (II, 108) nezmiňují se o násilném dobytí Čech Marobodem; také často citované místo v Tacitově Germanii (c. 42): praecipua Marcomanorum gloria viresque atque ipsa etiam sedes pulsis olim Boiis — nesmí se vykládati, což někteří činí mylně,

jakoby Markomané byli vypudili Boje z Čech; důkazem toho jest slovo „olim“, které tu má podobný význam, jako u Strabona v jiné souvislosti „πρότερον“ (VII, 293: *φησὶ δὲ Ποσειδώνιος καὶ Βοίους τὸν Ἑρκύνιον δρυμὸν οἰκεῖν πρότερον*). Spíše dalo by se souditi na Kvady, kteří snad již před Markomany usedli v Hercynském lese; však ani tu nelze tvrditi nic určitého, poněvadž o příchodě Kvadů do našich zemí nezachovala se žádná zpráva, a pouze u Strabona jediné místo, a to ještě nejasné, lze vykládati na dotvrzení oné domněnky: VII, 290: „*ἐνταῦθα δ' ἐστὶν ὁ Ἑρκύνιος δρυμὸς καὶ τὰ τῶν Σοήβων ἔθνη, τὰ μὲν οἰκοῦντα ἐντὸς τοῦ δρυμοῦ (καθάπερ τὰ τῶν Κολδούων), ἐν οἷς ἐστὶ καὶ τὸ Βουΐαιμον τὸ τοῦ Μαροβόδου βασίλειον κτλ.*“ — Uvážíme-li, že slova v závorkách: „*καθάπερ τὰ τῶν Κολδούων*“ jsou jen marginalní glossou Strabonovou, jest nám přiznati, že i mínění o dřívějším příchodě Kvadů do Čech má velmi slabou oporu; a poněvadž vedle Markomanův a Kvadů se žádným jiným germánským kmenem se neshledáváme tam, kde dříve sídleli Bojové, pozbývá i domněnka Müllenhoffova své váhy a platnosti. Tolik zůstane jistým a nezvratným, že mezi vystěhováním Bojů z Čech a příchodem Markomanů tamže jest mezera aspoň šedesátiletá.

S vystěhovalci bojskými (anebo aspoň se zbytkem jejich) setkáváme se potom jižně Dunaje. Caesar (Bell. gall. I, 5) vypravuje, že vnikli (asi r. 60) do vnitř Norika, udeřili na Taurisky a oblehli hlavní jejich město Noreji (u Sv. Víta sev. Celovce). Byvše odraženi odtáhli v počtu 32.000 m. na západ k hornímu Rýnu a účastnili se velkého stěhování helvetského, které Caesar zmařil stkvělým vítězstvím u Bibracte (58). Poražení Helvetové musili se vrátiti do svých prvotních sídel, do horního Podunají a Pomohaní, Bojům však na prosbu Haeduův, spojenců Caesarových, bylo dovoleno, aby usedli v jejich sousedství mezi Ligerem (Loirou) a Elaverem (Allierou), kdež jméno jejich časem zaniklo. (Poslední zmínka o nich u Tacita, Ann. II, 61.)

Jiný zbytek Bojů nalezl útulek u svých soukmenovců Tauriskův a usedl východně nich při jezeře Plesu (Blatném, Strabo V, 212, 215). Tam však dostali se v nepřátelství s Daky, jichž král Boerebistes porazil je i jejich spojence Taurisky pod králem Kritasirem v kruté bitvě nad řekou Patisem (Tisou), ve které Bojové prý úplně vyhlazeni (*ἀπώλοντο πανεθνεί*). Země jejich podél Dunaje byla tak zpustošena, že po dlouhou dobu nazývána byla

Bojskou poušti (deserta Bojorum, ἔρημος τῶν Βοϊῶν). In hoc tractu interiere Boii, praví Plinius III. 15, ještě po více než stu let.

Tak zanikl tento památný kmen keltický. Nepatrné zbytky jeho nalézáme ještě u pozdějších spisovatelův. Ptolemaeus jmenuje Boje na záp. hranicích Horní Pannonie a Baimy na levém břehu Dunaje až po Manhartský les (Λοῦνα ὕλη); tyto, bezpochyby v upomínce na bývalou slávu a moc Bojů, nazývá národem velikým (μέγα ἔθνος). Nápis vítězného pomníku, který postaven byl za císaře Augusta na památku vítězství jeho nad alpskými národy (u Plinia III, 20), uvádí jména 46 pokořených kmenů; jméno Bojů nevyskytuje se však mezi nimi.

Podobný osud, jako soukmenovce bojské, stihl také bezpochyby Tektosagy. Také se záhy rozptýlili po všech koncích tehda známého světa: část jich nalézáme v jižní Gallii, jinou zase v Malé Asii (kolem Ankyry, Strabo IV, 187); brzo jsou spolu s jinými na výpravě proti Delfům (Strabo IV, 188), brzo v Illyriku, brzo v Pannonii (Justinus XXXII, 3). Patrný to důkaz těkavosti a výbojnosti. Záhy veškera stopa po nich mizí v dějinách. Zeuss (Die Deutschen 172) dodává, že pozdější Kotinové, jichž sídla Tacitus (Germ. 43) klade severně Kvadů, snad byli potomky jejich. Müllenhoff (D. A. II, 277) mínění Zeussovo hledí vyvrátiti, ježto prý část Kotinů již mnohem dříve, zároveň s Boji opustila svá sídla a odebrala se do Pannonie; zároveň uvádí za potomky Tektosagů Ptolemaeovy Parmaikampy a Adrabaikampy, kteří prý sídleli mezi Dunajem a Šumavou. Ale jména těchto dvou národů, která se nevyskytují nikde jinde v pramenech, jsou jak Králíček[1]) bystře dokázal, hrubé porušeniny, vzniklé špatným čtením mapy. Proto nechybíme, když obě tato záhadná jména ze starého národopisu vůbec vymýtíme, čímž také padne Müllenhoffův názor. Novějším báddáním[2]) jest s dostatek dokázáno, že Tektosagů na Moravě vůbec nebylo. Kotinové pobyli v severozápadní Moravě do r. 174 po Kr. Tehda totiž nabídli se, jak Cassius Dio (LXXI, 12) vypravuje, římskému vojevůdci Tarruteniu Paternovi, že společně s ním vypraví se proti Markomanům, ale nejen že slibu nedostáli, nýbrž i jemu hrozně uškodili a potom zahynuli sami. Tak vymizeli Keltové i z Moravy.

[1]) Die Donauvölker Altgermaniens. Programm německé zemské reálky v Brně 1897.

[2]) Viz nahoře uvedené spisy Niesův, Bachmannův a Niederlův.

Konečný úsudek shrnuje se takto: Bojové nepřišli do Čech z Gallie, nýbrž hned z pravlastí asijských. Tektosagů na Moravě vůbec nebylo. O příchodě Kotinů na Moravu nelze říci nic bezpečného.[1])

Jak za starých dob čeština zneenáhla stala se jazykem jednacím (úředním, diplomatickým) v zemích koruny České.

Napsal Josef Bartocha.

III.

Za takového uvědomění šlechty české jest pochopitelno, že si Čechové přáli listů českých také z kanceláře královské a že v dopisování latinském a německém spatřovati začali nešetření a ponížení jazyka českého, zvláště pak političtí odpůrcové Václavovi a stoupenci Husovi. Proto sami psávali králi, jak jsem právě ukázal, česky a na královské listy latinské rovněž odpovídali česky. Zajímavý toho doklad čteme zase v „Archivě Českém". R. 1410 král Václav 5. října nařizuje panu Jindřichovi z Rožmberka listem latinským, aby složil berni 300 kop grošů pražských, a pan Jindřich odpovídá mu přípisem českým (Arch. Čes. III, strana 290—291). Následující list krále Václavův, ze dne 17. října panu Jindřichovi poslaný, psán jest už česky. Takto šlechta česká činí vědomý a úmyslný nátlak na kancelář královskou. A nátlak tento nebyl malomocný; vždyť sluší uvážiti, že v řadách tehdejší šlechty české stáli také mužové neobyčejně vzdělaní, osvícení, kteří jazykem českým složili znamenité spisy a zjevný důkaz tím podali, že jazyk český jest ušlechtěn a vytříben jako jiný a že jím tedy lze také zcela dobře a snadno skládati listiny všeho druhu jako jazykem latinským a německým. Uvedu jen tři stkvělá, zářivá jména, povždy ozdoby literatury české z této doby; jsou to:

---

[1]) Zabývaje se podrobněji otázkou keltickou, dospěl jsem k tomuto mínění zcela odchylnému od názoru, jejž jsem vyložil v pojednání „Z nejstarších dějin moravských" v „Čas. Mat. Mor." 1898, str. 9 násl. K tomuto mínění kloní se také Niese a Niederle, kteří však ještě neodpovídají na otázku, odkud Bojové přišli do našich zemí? Jejich články však četl jsem, když už práce tato byla dokončena, a z nich opravil jsem pouze svůj výklad o Tektosagech.

Smil Flaška z Pardubic, Tomáš ze Štítného a Ondřej z Dubé, z nichž prvý byl politickým odpůrcem Václavovým, vynikajícím stranníkem jednoty panské.

A právě spor jednoty panské s králem Václavem jest epochálním mezníkem užívání jazyka českého jakožto diplomatického (jednacího, úředního) v kanceláři královské.[1]) Vítězná jednota panská přiměla po prvé krále Václava, by vydal listiny královské, obecně platné a závazné, jazykem českým. Lze se domysliti, že asi jednota si vyžádala, by listiny tak důležité, které měly zajistiti mír a pořádek po celé zemi, vydány byly jazykem českým; vedlo k tomu jednotu nejen asi sebevědomí národní, nýbrž také praktičnost a srozumitelnost. Neboť z neporozumění nebo chybného výkladu jazyka cizího mohly vzniknouti nové zápletky, kdežto jasným zněním jazyka českého, každému srozumitelného, vázán byl přesně každý účastník k přesnému plnění smlouvy, nemaje výmluv. Když led po prvé byl prolomen, daly se již později pohnouti kancelář královská a kanceláře markrabat moravských častěji, aby vydávaly listiny také jazykem českým[2]) vedle jazyka latinského a německého. Arciť jest listin latinských a německých mnohem více nežli českých; proč asi, o tom promluvím později. Především podám tu úplný přehled známých sobě listin českých krále Václava, markrabat moravských a krále Sigmunda do r. 1420, t. j. listin členů panovnického rodu Lucemburského.

A. České listy krále Václava a královny Žofie:

1394, 25 srpna: Král Václav ve při o řád zemský s pány českými vzešlé podává se na rozsudek čtyř neb šesti pánův, již společně na to mají vydáni býti a slibuje nevzpomínati nikomu dosavadního záští o tu věc. Dán v Písku. (Arch. Č. I., 53—54; originál se 4 pečetmi dosud zachovanými v Třeboni).

---

[1]) Vyřkl to již Palacký v „Děj. nár. čes.“, v knize X., na str. 315 v pozn. 409, vyd. z r. 1876.

[2]) Nepřímý doklad, že z kanceláře královské vycházely také listiny české, máme v seznamu privilegií Budějovských ze XVII. stoletì. Tam při listině krále Václava vydané proti nepřátelům a škůdcům zemským čte se tato zmínka: Wenceslaus: die stett sollen vntreinander hülfig sein wider die vbelthäter, germanice, bohemice et latine. Datum Pettlern, Žebrák, am dinstag (nach) Margarethae anno 1405. (Dr. Čelakovský, Privilegia král. měst venkovských 1006—1007.)

1395, 30. května: Kr. V. přijímá i potvrzuje mnohé články řádu zemského pány českými podané. Jest s pečetí majestátní, přivěšena i pečet Jana, markraběte Bramburského, vévody Zhořeleckého; dán na Žebráce. (Arch. Č. I., 56 58.)

1401, 12. srpna: Kr. V. vstupuje v mír s jednotou panskou a podává konání řádu zemského na Volbrama arcibiskupa, Jindřicha z Rosenberka, Ottu Bergova z Běliny a Jana Krušinu z Lichtenburka (s pečetí majestátní). Dán v Praze. (Arch. Č. III., 287).

1406, Kr. V. vzkazuje Alšovi z Bítova, by k němu vyslal panoše, protože chce vyplatiti zboží Lomnické (original v zem. archivě mor.) Codex dipl. Mor. XIII., 491.

1407, 8. dubna: Kr. V. žádá pana Jindřicha z Rosenberka, aby nemeškaje přijel k ostatním pánům do Prahy. (Arch. Č. III., 287).

1408, 27. října: Kr. V. oznamuje Budějovským, že Mikulášovi z Husi odpustiv, jej a tovaryše jeho na milost přijal. (Rok není zcela jistý.) Dán v Praze. Original v Budějovském archivě. (Arch. Č. III., 288.) Dle Dra. J. Čelakovského vydána byla tato listina teprve r. 1416. (Privilegia král. měst venkovských 1007).

1409 či 1410, Kr. V. přikazuje úřadu Nového Města Pražského, aby nepřekáželi odvolávati se od soudu jejich k soudu Starého Města Pražského. Rok není zcela jistý. (Arch. Č. I., 195; Čelak., Privil. m. Praž. I., 204).

1410, 17. října: Kr. V. píše Jindřichovi z Rosenberka, kterak nakládáno s berní povolenou, znova ho upomínaje. Dán v Praze. (Arch. Č. III. 291—292.)

1411, ? Kr. V. nařizuje úředníkům desk zemských, aby zastavili půhon na Mikuláše z Mochova a mateř jeho. Dán na Hoře Kutné. Zachován v červené knize půhonné desk zemských. (Arch. Č. IV., 534 čís. 329.)

1412, 24. března: Kr. V. dává instrukci p. Spěšovi, poslu královskému, k jednání s panem Jindřichem z Rosenberka. Dán v Praze. (Arch. Č. III., 295 čís. 13.)

1413, Kr V. píše panu Čeňkovi z Vartemberka, by nepodporoval Petra z Malovic, nýbrž pomáhal králi proti němu. Dán v Praze. (Arch. Č. II., 528.)

1414, 11. července: Kr. V. panu Čeňkovi z Vartemberka, nejvyššímu purkrabí, nařizuje o tvrzi Dubném násilně vzaté. Dán v Praze. (Arch. Č. III., 295.)

1415, 31. října: Kr. V. obsílá k sobě p. Čeňka z Vartemberka, aby přeslyšel poselství Jana biskupa Litomyšlského. Dán v Praze. (Arch. Č. III., 298.)

1416, 8. září: Kr. V. dává Janovi ze Slavic svůj nápad platu ročního. Dán v Praze. (Zachov. ve starých Deskách dvorských král. Čes. Připsána poznámka: Rex per se. Arch. Č. I., 403—404.)

1417, 11. února: Kr. V. dává Janovi ze Chříše (či Hříše?) nápad svůj v Líšanech. Dán v Kunraticích. (Zachován ve starých Deskách dvor. Arch. Č. I., 404, čís. 24.)

1418, 4. prosince: Kr. V. oznamuje bratru svému králi Sigmundovi, že prospěšné rady od něho přijme rád, ale jinak že v zemi své sám chce panovati. Pokládám list za český original ke králi Sigmundovi; neboť kr. S. jej v odpovědi své cituje doslovně. (Arch. Č. I., 10.)

Částečně mohli bychom sem zařaditi také list z r. 1405, z 5. ledna, jímž král Václav vyhlašuje panské nálezy z r. 1402

a 1404. List je s polovice latinský a s polovice český; neboť nálezy panské jsou doslovné. Konečně připomíná se ještě česká výpověď krále Václava v rozepři probošta vyšehradského Václava Králíka z Buřenic s Hanušem Kapléřem ze Sulevic z r. 1404, která se zdá býti Dru Čelakovskému pro vnitřní odpor poněkud podezřelou (Privilegia král. měst venk. 982—983.)

Jest sice ještě několik českých listů krále Václavových, ale jsou to nejspíše překlady z lat. originalů, proto jich tu jako nezaručených neuvádím, ač nemohu dokázati jistotu svého tvrzení. Jsou to na př. tyto listy Václavovy:

1399, 6. února: Král Václav povoluje měšťanům Žateckým, aby mohli zakládati vinice kolem města (Dr. Čelakovský, Priv. král. měst venkovských 923—926);

1407, 24. srpna: Kr. V. dává nařízení místopurkrabímu hradu píseckého a obci Písku (Dr. Čelak., tamtéž 1078);

1409, 23. června: Kr. V. přikazuje všem stavům krajů Bechyňského a Prácheňského, by poddaní jejich jezdili starou silnicí na Písek (Dr. Čelak. tamtéž 1096—1098).

Také nezdá se mi dosti zaručena originalnost čes. listu královny Žofie Hradeckým daného r. 1402, 23. dubna (Dr. Čel., tamtéž 972—973).

3 listy králové Žofie.

1399 či 1400, Králová Žofie omlouvá u cúdařů Pražských Jaroslava z Opočna, služebníka svého, že nemůže dojíti na soud. Zachován v červené knize půhonné starých desk zemských. (Arch. Č. IV., 529.)

1414, 9. června: Jan Kyjata, hofmistr králové, jménem královny Žofie vstupuje v příměří s panem Hynkem Krušinou z Lichtenburka. Dán v Praze. (Arch. Č. III., 277—278.)

1418, 13. listopadu: Králová Žofie potvrzuje rytíři Janovi z Chlumu rychtářství města Mělníka (Dr. Čelakovský, Privilegia král. měst venkovských 1179—1180).

Jesti tedy českých listů krále Václavových 16 (po případě 18) a s listy královninými 19, po případě 21, zajisté dosti málo proti přečetným latinským a německým. Diplomatická povaha těchto listů králových zcela zjevně vysvítá hned z první listiny královské 25. srpna r. 1394 v Písku napsané; k ní přivěsili — což jest charakteristické — své pečeti Jan, vévoda Zhořelecký, markrabě Braniborský a Lužický; Ruprecht, mladší vévoda bavorský, řečený Klem, který sotva asi znal jazyk český a přece

se nerozpakoval pečet svou přivěsiti k listině české; Přemyslav, vévoda Těšínský.[1])

B. Listy markraběcí.

1. Listy markraběte Jošta.

1389, 17. března: Markrabě Jošt zapisuje bratru svému Prokopovi 500 kop grošův. (Zachován v archivě markrabství Mor.; Codex dipl. Moraviae XI. 462—463).

1393, 4. srpna: Markr. Jošt vyznává, že chce vyjednávati s markrabětem Prokopem v Olomouci, po případě volí za rozhodčí pány Beneše z Krumlova a Herarta z Kunina Města (orig. v zem. arch. mor.). Codex dipl. Mor. XII., 161.

1394, 5. května: Jošt, markr. Mor., a páni čeští vstupují v jednotu, slibujíce sobě pomáhati a jednati, aby zemi přivedli zase ku právu a pravdě, jakož za jejich předků v pravdě stála. Dán v Praze. (Original s 8 pečetmi v arch. Třeboň. Arch. Č. I., 52—53.)

1395, 10. ledna: Jošt, markrabě, Jan, biskup Litomyšlský, a páni čeští vstupují opět spolu v jednotu k témuž cíli jako prve, slibujíce také státi ke smlouvě s Rakouským učiněné. Dán v Třeboni. (Orig. se 14 pečetmi v Třeboni. Arch. Č. I. 54—55.)

1395, 15. července. Jošt, markrabě, a páni čeští přijímají Jana, markraběte Bramburského a Lužického a vévodu Gorlického, do své jednoty. Dán v Soběslavi (Orig. s 9 pečetmi v arch. Třeb. Arch. Čes. I., 59—60).

1398, 15. června: Mar. Jošt poroučí úředníkům Brněnských desk zemských, aby Dorotě, manželce komorníka jeho, 400 kop. gr. jako věno vložili do desk zem. (Orig. v zem. arch. mor. Cod. dipl. Mor., XII., 419.)

1403, 10. února: M. Jošt postupuje Mikuláši z Rohozova všechna svá práva na část Nusislavě. (Orig. v Čes. Mus. Cod. dipl. Mor. XIII. 251—252).

1403, 11. dubna: M. Jošt povoluje paní Anně Přechově z Rakúsek, aby své dědictví mohla svobodně odkázati. (Orig. v Čes. Mus. Codex dipl. Mor. XIII. 264.)

1404, 23. června: M. Jošt Sulíkovi z Konice dává v léno zboží, jež sluší k šenkovství. (Orig. v Olom. arch. měst. Cod. dipl. Mor. XIII. 329.)

1405, 13. listopadu: M. Jošt propouští Erhartovi Puškovi z Kunštatu dvůr u Slatinek z manství. (Orig. v zem. arch. mor. Cod. dipl. Mor. XIII 420.)

1406, 12. února: M. Jošt dává Zichovi z Nedachlebic věnnou zástavu matky jeho v dědictví. (Orig. v zem. arch. mor. Cod. dipl. Mor XIII. 442.)

1406, 6. října: Jošt markrabě svědčí Jindřichovi z Rosenberka o výpovědi p. Janem Krušinou mocně učiněné v rozepři mezi Roubíkem a Váchou. Dán v Praze. (Orig. v Třeb. Arch. Č. III., 272.)

---

[1]) Proto dlužno opraviti nedopatření ve spise „Kanceláře a písaři v zemích čes." na str. 65, že by první list český z kanceláře královské pocházel z r. 1399, jímž povolují se měšťanům Žateckým vinice atd. Já toho listu ani neuvádím jakožto pochybného, ježto jest nejspíše starobylým překladem lat. originalu. Takových listin již za stara z latiny do češtiny přeložených jest velmi mnoho (viz „Arch. Č.") a proto třeba tu velké opatrnosti.

1406, 4. prosince: M. Jošt potvrzuje Janovi (Pardusovi) z Žeranovic listy na 30 kop gr. atd. (Cod. dipl. Mor. XIII. 487).

1407, 3. února: M. Jošt dovoluje bratřím z Kunštatu vložiti do desk věčné úroky pro chrám ve Výšehoří. (Original v Čes. Mus. Codex dipl. Mor. XIII. 496.)

1407, 18. února: M. J. Janovi Hlaváčovi z Ronova dává k dědictví hrad svůj Mitrov s příslušenstvím. (Arch. Č. VI., 11)

1407, 30. dubna: M. Jošt ustanovuje, jaké platy ze svých domů mají odváděti osadníci Nových Klobúk. (Orig. ve Val. Klob. Cod. dipl. M. XIII. 507.)

1407, 1. května: M. J. zapisuje paní Anežce z Hradce na městě v Olomouci 15 kop grošů platu úročího z dluhu. (Arch. Č. VII., 596.)

1407, 6. září: M. J. přiznává se k dluhu od panny Margrety Pawchpretlové a od Maříka z Radověsic, jejího poručníka. (Arch. Č. VII., 596—597.)

Celkem 18 listin; do roku 1407 vedle nejčetnějších listin latinských markrabě Jošt vydává dosti často listiny německé městům německým na Moravě, ale od r. 1402 ubývá stále listin německých, a množí se listiny latinské i do měst německých, a vedle nich listin českých stále přibývá (jak viděti zvláště roku 1406 a 1407).

2. Listy Jana, bratra krále Václavova, markraběte Braniborského a Lužického, vévody Zhořeleckého.

1395, 1 srpna: Jan, markrabě Bramburský, Lužický, vévoda Gorlický, vstupuje do jednoty pánů českých. Dán v Lipém. (Orig. v Třeboni; Arch. Č. I., 60—61.)

1395, v květnu: přípisek od něho na listině krále Václavově dřív uvedené.

3. Listy markraběte Prokopa,[1])

1395, 19. ledna: Prokop, markrabě Moravský, vydává list ochranný sestře své Anně, kněžně Opavské a Ratiborské, provdané za pana Petra ze Šternberka. Dán v Kojetíně. (Zachován s 2 pečetmi v Třeb. Arch. Č. I., 139.)

1398, 13. června: Prokop, markrabě Moravský a zemský správce v Čechách, úřadům zemskému i dvorskému věděti dává, kterak královým kázáním rozsoudil při o hrad Kostelec. Dán v Praze. (Zachov. ve starých Deskách dvor. Arch. Č. I., 392 a III., 271.)

1402, 6. června: Markrabě Prokop zastavuje Havlovi ze Zvěřetic hrad Bezdězí za 1000 kop grošův, Codex dipl. Mor. XIII. 209. (Original ve dvorním archivu.)

---

[1]) Prokop byl syn Jana Jindřicha, bratr Joštův a Jana Soběslava, biskupa Litomyšlského (1380—1387).

4. List Anny, kněžny Opavské a Ratiborské.[1])

1398, 7. srpna: Anna ze Šternberka, rodilá kněžna Opavská a Ratiborská, spisuje svou poslední vůli, k níž přivěsili pečeti markrabí Prokop a Přemek, kněz (= kníže) Opavský. Dán ve Šternberku. (Orig. zachován v arch. Třebon. s 5 pečetmi neporušenými. Arch. Č. I., 142—143.)

Všech těchto listů 24.

C. Listy krále Sigmunda do roku 1420.

Rovněž král Sigmund, ještě než se stal králem v Čechách, napsal do Čech za různých příležitostí několik listů českých, jeden dokonce samému králi Václavovi. Nejstarší datuje se z r. 1400.

1400, 18. ledna: Sigmund, král Uherský, Jošt, markrabě Moravský, Jan biskup Litomyšlský a páni čeští zapisují se sobě v jednotu pro řád zemský a proti markrabí Moravskému. Dán v Jihlavě. (Orig. se 14 pečetmi v archivu Třebon. Arch. Č. I., 65—66.)

1414, 24. března: Sigmund, král Uherský, žádá pana Čeňka z Vartemberka, nejvyššího purkrabí Pražského, aby nedopouštěl činiti nátisk královně Žofii na statcích jejích věnných. Dán v Teplici u Ferrary. (Arch. Č. I., 5.)

1416, 21. března: Sigmund, král Římský a Uherský, vzkazuje listem pánům českým a moravským strany podobojí, aby nečinili stran ani různic pro Jana Husa a neuvodili jimi vlasti své do záhuby. Dán v Paříži. (Arch. Č. I., 6—7.)

1416, 21. března: Sigmund, král Římský a Uherský, píše pánům českým a moravským strany římské. Dán v Paříži. (Arch. Č. III., 299.)

1416, 30. března: Sigmund, král Římský a Uherský, pánům pod jednou píše v týž smysl, aby hleděli pokoje v zemi. Dán v Paříži. (Arch. Č. I., 7—8.)

1417, 24. srpna: Sigmund král Římský a Uherský, dává zprávu nejmenovanému dvořenínu krále Václavovu, co se děje v zemi Lucemburské a Francouzské, jakož i při konciliu, a napomíná ho, aby se přičinil u svého krále o zastavení různic v Čechách. Dán v Kostnici. (Arch. Č. I., 9—10.)

1418, 4. prosince: Sigmund, král Římský a Uherský, píše bratru svému králi Václavovi, odpovídaje na list jeho a napomíná ho, aby se skutečně přičinil o zastavení bludův a různic církevních v zemi své. Dán v Pasově. (Orig. v arch. Třeb. Arch. Č. I., 10—12.)

1418, 30. prosince: Sigmund, král Římský a Uherský, přijímá Petra ze Šternberka a z Konopiště za služebníka svého. Dán v Pasově. (Archiv Č. I., 147.)

1418, 31. prosince: List záškodní krále Sigmunda vydaný v Pasově. (Arch. Č. VI.)

Celkem tedy 9 listův.

---

[1]) Anna jest sestra Joštova, Prokopova a Jana Soběslava, náleží tedy též k panovnické rodině Lucemburské.

Rozumí se samo sebou, že z pozdějších let od r. 1420—1437 mnohem více českých listin Sigmundových zachováno. Tak král Sigmund r. 1420 napsal panu Oldřichovi z Rožmberka 8 listů, od r. 1421—1430 22 listů, od r. 1431—1437 dalších 29 listů bezmála jen samému panu Oldřichovi (Arch. Č. 1, 5—51). Celkem zachováno nám na 70 českých listů Sigmundových (tak čtou se české listiny Sigmundovy z r. 1420, 1421 a 1423 v VII. díle Arch. Č. 578—579).

Paměti hodno, že také Přemek, kníže Opavský a Hlubčický, dal napsati a podepsal listinu českou 4. července r. 1401, zároveň s Janem, biskupem Olomuckým, a s některými pány moravskými, vstupuje ve spolek proti markr. Prokopovi. (Orig. se 6 pečetmi v arcib. archivě v Krom.) Cod. dipl. Mor. XIII. 125—126. Týž Přemek a Beneš z Kravař vyznávají dne 28. října 1421, že učinili úmluvu mezi králem Sigmundem a panem Petrem z Kravař (Kopetzky, Regesten zur Geschichte des Herzogthums Troppau, 218); 3 české vklady od něho z r. 1431 v zem. deskách opavských (tamtéž str. 228—229); sepsal také poslední svou vůli 18. září r. 1433 jazykem českým na Hradci (u Opavy) [Codex diplom. Silesiae. VI. 54—55] a také zavedl češtinu za řeč úřední do zemských desk Opavských r. 1431. Ač poněkud odbočuji dobou, nemohu přece na tomto místě zamlčeti, že u knížat Opavských, Hlubčických, Krnovských, Ratiborských a jiných knížat slezských po roce 1430 čeština stala se znenáhla jazykem diplomatickým, kdežto dříve jím bývala latina a němčina jako u nás. Uvedu na důkaz několik listin knížecích pořádkem časovým:

1433, 16. prosince: Václav, kníže a pán Opavský, káže právu zapsati do desk zemských, co přísluší klášteru Fulneckému (Kopetzky, Regesten zur Geschichte des Herzogthums Troppau, str. 231);

1434, 21. ledna: Václav, Mikuláš, Vilém a Arnošt, knížata a páni Opavští, potvrzují Konradu Begiarovi držení dvoru a rychtářství v Kylešovicích (Kopetzky, tamtéž str. 232—233);

1438, Arnošt, kníže Opavský, propouští z manství Hradčance Malé (Prasek, Histor. topografie z. Opav. 247.)

1440, 3. dubna: Václav, kníže Opavské a Hlubčické, vyznává, že je dlužen Bolkovi, knížeti Opolskému 800 kop gr. (Cod. dipl. Silesiae. VI. 63); dán v Prudnice.

1440, 3. dubna: Bolek, kníže Opolské, dotvrzuje téhož. (Codex dipl. Sil. VI. 64.)

1441, 6. srpna: Vladek a Přemek, knížata a páni na Těšíně a Vel. Hlohově, oznamují, že paní Anežce řádu sv. Dominika bratr její dosti učinil za její podíl otcovský a mateřský. Dán v Bytomi. (Cod. dipl. Sil VI. 65.)

1442, Táž knížata udělují privilej městu Těšínu na rybník nad bělidlem (Věstník Matice Opav. 1899, čís. 8, str. 17.)

1444, 6. října: Arnošt, kníže a pán Opavský, dává 10 kop gr. svému věrnému Janu Bavorovi z Hradčan. (Kopetzky, Regesten str. 251.)

1443, 13. ledna: Václav, kníže Opavské a Ratiborské, prodává 3 hřivny platu Mikuláši Leściińskému. Dán v Ratiboři. (Codex dipl. Silesiae II. 187—188.)

1444, 28. prosince: Mikuláš, kníže Krnovské, potvrzuje paní Markétě z Gassovic, že odevzdala své jmění Mikolajkovi Šilhanovi z Otmutu. (Cod. dipl. Sil. II., 188—189.)

1445, Těšínské kníže Přemek uděluje Staškovi z Hnojníka půl lánu nad Těšínem. (Věst. Mat. Opav. 1899, čís. 8, str. 17.)

1445, Těšínské kníže Bolek potvrzuje dříve uvedenou listinu z r. 1442 (tamtéž str. 17).

1453, 14. března: Bolek, kníže Opolské a Horního Hlohova, daruje pozůstalost po svém synu Václavovi. Dán v Hor. Hlohově. (Codex dipl. Sil. VI. 75—76.)

1455, 29. června: týž kníže udílí vrchní právo v Kornici panoši svému Jindřichovi z Milovanova (Cod. dipl. Sil. VI. 76); a od téhož knížete čtou se tam ještě listy ze dne 23. února a 30. dubna 1459. (VI. 77—78.)

1456, 8. března: Václav, kníže Opavské a Ratiborské, potvrzuje záduší převoryši a konventu panenského kláštera Ratiborského (II. 189—191).

1457, 27. června: Bolek, kníže Opolské a Opavské, vyznává, že Mikuláš z Luběšova svůj díl a právo na Zubřicích zapsal svému bratru Hanušovi. Psán v Hor. Hlohově. (Kopetzky, Regesten str. 266.)

1459, 13. července: Jan, kníže Hlubčický, svědčí, že Dubová hora a rybník přísluší k Hrabyni. (Prasek, Hist. topogr. z. Op. 266.)

Z dalších let uvádím ještě některé jménem; tak píše česky r. 1462 Václav, kníže Těšínské, (datum na Bielsku VI. 83) a Konrad, kníže slezské, pán na Olse a Kozlí (datum v Hlubčicích VI. 84); 1463 Přemek, kníže Osvětímské a Tosečské, (25. února, 12. a 15. března, 11. října) a r. 1464 (VI. 85—87); 1472 Hanuš mladší, kníže Opavské a Ratiborské, (II, 195—196) a ještě r. 1479 (II. 199), r. 1480 (třikrát II. 199—204) a ještě mnohokrát až do r. 1493; 1494 Magdalena, kněžna Opolská a Ratiborská (II. 212—213); 1496 Magdalena a Mikuláš v Slezi, knížata Opolská, Opavská a Ratiborská (II. 214—215) a 1499 (II. 216—217); jiné listy knížecí čtou se v VI. 89, 90, 96 atd. Knížata a kněžny dopisují tu česky buďto sobě vzájemně nebo šlechtě, městům, duchovenstvu a poddaným. Listiny zde uvedené jsou pouze příklady, a není jimi nikterak vyčerpán počet všech listin českých, jichž později bylo ještě více. Tak ještě připomínám, že na Těšínsku zvláště kníže

Kazimír (1477—1528) vydal velmi mnoho listin českých uchovaných v městském archivě Těšínském (viz článek prof. Landsfelda „Městský archiv Těšínský“ ve Věstníku Mat. Opavské 1899 č. 8.), v Těšíně jich zachováno 18; jeho nástupcové rovněž vydávali hlavně listy české. Tak na př. od roku 1505—1598 z 59 listin v archivě Těšínském uchovaných jest 51 českých, 7 německých a 1 latinská.

Všech listův od členů rodiny královské do r. 1420 jazykem českým napsaných uvedli jsme celkem 53 (po případě 55), což zajisté není mnoho, třebas úplně postačuje za důkaz, že již od r. 1394 i v kanceláři královské stala se čeština jazykem jednacím vedle latiny a němčiny před tím výhradně obvyklých. Čím si tedy máme vysvětliti, že tak pomalu v zemi české česká řeč dobývá si úřední platnosti při dvoře královském? Vinna tím snad nepřízeň panovníkova neb rodiny panovnické, či snad něco jiného?

Již dříve jsem připomněl, že Karel IV. vážil si řeči české, že se jí horlivě učil, jí mluvíval a svou vážnost a lásku k řeči české spůsobem navždy památným a důstojným projevil r. 1356 ve „zlaté bulle“, v níž ukládá ve článku XXXI. světským volencům za povinnost, aby dali syny své do 14. roku věku jejich vedle jazyka německého přiučiti též jazyku italskému a slovanskému; ale jsa povahy konservativné, třebas i jinak zakročil na prospěch lidu a jazyka českého — jak uvedu níže, — neodhodlal se přece ke změně tak pronikavé, aby upustil od dosavadní zvyklosti a zavedl ve své kanceláři také češtinu za řeč jednací. Nicméně děti své tak vychovával, že znali dobře jazyk český a jím nepohrdali, třebas i dobře ovládali řeč německou. Vždyť Václav jakožto budoucí císař říše Římské musil ovšem dobře znáti němčinu z praktické potřeby pro říši Německou, a zajisté i Sigmund a markrabě Jan potřebovali této znalosti z téže příčiny. Ale že členové rodu královského také nepohrdali jazykem českým, nýbrž si ho vážili právě tak jako jazyků jiných, dokázali sami tím, že i mezi sebou si jím dopisovali (král Václav králi Sigmundovi roku 1418, král Sigmund králi Václavovi též r. 1418, markrabě Jošt markraběti Prokopovi r. 1389 a r. 1393, markrabě Prokop sestře své Anně, kněžně Opavské a Ratiborské r. 1395). Nechci snad tím říci, že by zavedení jazyka českého za jednací bylo právě zásluhou krále Václavovou nebo jiných

členů rodu královského; jak jsme viděli, stalo se to hlavně nátlakem šlechty české a snad i jiných poměrů veřejných. Ale tolik zajisté smíme říci, že rodina panovnická nebyla češtině nepřízniva. Vedle důvodu již podaného uvádím ještě jiný, že také o sestře krále Václava Anně, provdané za krále anglického Richarda II. se připomíná[1]), že „do Anglie přinesla si knihy sv. evangelií v řeči české, německé a latinské pospolu, v nichž pilně čítávala". Je to zajisté charakteristická známka, že princezna královská, chceme-li císařská, nepohrdala češtinou. Nejinak si počíná též Anna, sestra Joštova a Prokopova, kněžna Opavská a Ratiborská, která svou poslední vůli r. 1398 spisuje jazykem českým (pečeti k ní přivěsili markrabě Prokop a Přemek, kněz Opavský). To zajisté dosti jasným důkazem, že synové Karlovi a synové Jana Jindřicha, bratra Karlova, markraběte Moravského, nestavěli se nepřátelsky proti jazyku českému a nepohrdali jím a že tedy příčiny, proč znenáhla jen česká řeč se ujímala v kanceláři královské, třeba hledati někde jinde, totiž v tehdejším zařízení podobných kanceláří.

V kancelářích královských pro středověké styky mezinárodní bylo především třeba důkladné znalosti jazyka latinského. Panovníci čeští majíce nad to velice četné styky s říší Německou a s jednotlivými sousedními knížaty německými, potřebovali kancléřův a písařů znalých také jazyka německého. Ředitelem kanceláře královské musil býti také muž vládnoucí nejen plynně a ozdobně obojím tímto jazykem, nýbrž také dokonale znající všechny poměry říše Německé a dvorů německých; proto nejčastěji býval důležitým hodnostářem tímto, který míval i značný vliv jako rádce panovníkův, vysoký hodnostář církevní nezřídka z Němec[2]) povolaný, zejména tenkráte, kdy králové čeští byli zároveň císaři římskými. Že také písaři jemu podřízení nejednou

---

[1]) Palacký, Dějiny nár. čes., kniha X., čl. 1., str. 246, vyd. z r. 1876.

[2]) Nesmí se proto mysliti na úkor a potupu národnosti naší, jakoby synové národa našeho nebyli měli schopností k tomuto úřadu. Vždyť jej též zastávali, ba byli někdy od císařů Německých jmenováni dokonce kancléři říšskými. Tak na př. pražský biskup Jaromír, bratr knížete Vratislava II., jmenován byl od císaře Jindřicha IV. nejvyšším kancléřem říšským (1077—1080), a podobně byl důležitým státníkem v říši německé pražský biskup Daniel (1148—1167) za císaře Bedřicha Barbarossy.

též byli neznalí jazyka českého, jest přirozeno.[1]) Ti tedy ani nebyli schopni, aby mohli spisovati listiny jazykem českým, a zajisté ani si nepřáli, aby nový jazyk, jim neznámý, přišel do kanceláře královské. Ale i když písaři byli národnosti české a smýšlení českého, přece i tehdy nebyla snadná věc a písařům příjemná, by složili listinu jazykem českým. Proč?

Bylo tehdy ustáleným obyčejem,[2]) aby listiny státní toho neb onoho obsahu začínaly se neb končily známou formulí, aby začínaly se, končily nebo prosyceny byly příhodnými sentencemi atd., a v každé skoro kanceláři mnoholetým zvykem a cvikem ustálily se určité formy listinné. Měla-li se složiti listina nová, přispůsobila se jenom novým poměrům a vyplnila určitými jmény a fakty a nedala již svému skladateli mnoho práce, protože měl už napřed naznačený postup a slova, kterými se měl vyjádřiti; byla tedy dosti pohodlná věc, podle takovýchto ustálených formulí skládati listiny jazykem latinským nebo německým. Ale zároveň jest jasno, jak nepohodlno, jak obtížno bylo, skládati najednou podobné listiny jazykem českým, pro který tu nebylo podobných formulí. Bylo třeba teprve je tvořiti, bylo třeba dobře znáti jazyk český, bylo třeba nové namáhavé práce, kterou mohl konati jen skutečný Čech, kterých ostatně v tu dobu v kanceláři královské bylo nejvíce. A to byla snad nejhlavnější a nejpodstatnější závada, kterou bylo třeba znenáhla překonati. Závada ovšem dosti velká, neboť přemoci mnoholetý zvyk a pohodlí není příliš snadná věc. Kancelář asi bránila se jazyku českému, pokud mohla; o tom by také svědčily velké mezery časové mezi prvními listinami královskými z r. 1395, 1401 a 1407. Jsouť jednotlivé listy 6 let od sebe vzdáleny. Ale když poměry časové staly se mocnějšími než kancelář královská, nezbývalo kanceláři, než aby povolila veřejnému nátlaku, a po roce 1407 každý další rok zaznamenán jest aspoň jedním listem královským. Na Moravě příznivější postup lze pozorovati u markraběte Jošta, zvláště po

[1]) Tak za krále Jana byl kancléřem českým arcibiskup mohučský Petr z Aspelta; a také tito registrátoři byli asi národnosti německé: Ulpertus 1354 až 1357; Johannes Saxo 1355—1374; Johannes Lust (1363—1382); Johannes de Geilnhausen 1366—1373; Johannes de Bamberg 1398—1404; Paulus de Tost 1404—1406 (Čelakovský, O domácích a cizích registrech 34).

[2]) Názorně, důkladně a podrobně o tom poučuje Ferd. Tadra ve spise již citovaném „Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV.“ (1310—1420).

10*

r. 1402; mámeť z r. 1403 dvě, z r. 1406 tři a z r. 1407 zachovaných dokonce pět markraběcích listin českých.

Ale vedle těchto příčin povšechných a částečně přirozených rozhodovaly zajisté i tu, jako všude jinde, nejednou příčiny čistě osobní[1]) a nahodilé: smýšlení a schopnosti představených, uvědomění a národní hrdost úředníků královských a stran, kterým listy svědčily, jazyková znalost písařů po ruce jsoucích, osobní záliba a obratnost v latině, němčině a češtině a p. Byl-li královský úředník uvědomělým Čechem, snad o své újmě někdy kázal psáti jazykem českým; jiný zase jsa v té věci lhostejný, dal psáti latinsky. Tak na př. pověstný podkomoří Sigmund Huller r. 1403, 5. dubna vydal český list Lounskému rychtáři Hanovi, kterým se mu vrací Lounská rychta (Dr. Čelakovský, Priv. král. měst venk. 942—943). Jan Kyjata ze Zásady, hofmistr královské Žofie, jménem královniným vstupuje v příměří s panem Hynkem Krušinou z Lichtenburka r. 1414, a listina o tom jednající složena jest řečí českou; podkomoří královský Jan Hájek z Hodětína 6. října r. 1412 (dle Karla Köpla) nebo 1413 (dle jiných) přikazuje Budějovským purkmistru a konšelům listem českým, co se má státi ve při Elišky Frelichové se Štěpánem Faulfišem (original v arch. Musea Čes., „Arch. Č." VII., 401—402); kdežto o 5 nebo 6 let později r. 1418 podkomoří královský Jan Bechyně kvituje Budějovské latinsky (Arch. Č. 402, VII.). Budějovice

---

[1]) Velmi výmluvným toho dokladem jsou na př. dva biskupové olomučtí: Mikuláš (1388—1397, 6. června) a Jan (1398—1403). Biskup Mikuláš z Riesenburka byl rodilý Němec z Pruska (jak dokazuje Brandl, Cod. dipl. Mor. XII., str. VII.). Jsa z domova zvyklý psáti ponejvíce jazykem německým, počínal si podobně na Moravě; s počátku svého úřadu skládal více listin německých (manské jen německy) než latinských. Tak na př. z r. 1391 máme od něho 14 listin něm. a jen 4 lat.; r. 1392 pět něm. a 6 lat.; 1393 pět něm., 1 lat.; 1394 tři něm., 6 lat.; 1395 jednu něm., 6 lat.; 1396 čtyři něm. (poslední 17. srp.) a 15 lat.; 1397 jen lat. (6). Nátlakem vnějším asi také stále povoloval, neboť posledního roku nemáme již ani jedné listiny něm. od něho (Cod. dipl. Mor. XII. a XIII. díl). Nástupce jeho biskup Jan (slul Jan Mráz ze Skočic v Čechách, pocházeje z rodiny zemanské), jsa nejen rodilý, nýbrž i uvědomělý Čech, začíná 22. února 1398 psáti lat., a 25. května 1398 po prvé čteme od něho českou listinu v manských deskách Kroměřížských; r. 1398 čes. listina 1; 1399 též 1; 1400 už 6; 1401 sedm, celkem 15 listin českých, ostatní lat., něm. žádná. Po něm biskup Lacek nejvíce latinsky, jen 2 české z r. 1403, něm. žádnou. (Cod. dipl. Mor. XII. a XIII. díl.)

měly tehdy ovšem správu německou. Jest i možno, že snad někdy králem samým přímo bylo nařízeno, kterým jazykem listina má býti napsána. (Příště ostatek.)

Skladba nářečí císařovského.

Napsal Jiří Malovaný.

(Pokračování.)

X. Pády předložkové.

1. Předložky se též pojí

a) s příslovci. Na př. pofčèl, na ponĕprv, tamodtáď, odtamtáď, z tamodsáď, od dovikáď, doviodkáď, z tuodtáď;

b) s celými výrazy. Na př. „To je jedno“. „Gdež je to od jedneho = gdež je to od bèť jedno“;

c) s pády předložkovými. Podstatné jméno řídí se předložkou nově přibylou. Na př.

zdaleka — pozdaleku: dival sem se po Janku pozdaleku; — nělepši je bèť s každěm pozdaleku a za dobře;

znenáhła — poznenáhłu, z pamněti — nazpamněť;

ve dně — za veďňa: přèšlè zmè ešče za veďňa dom; poprav si za veďňa, ať nemosiš chodiť ze světłem; —

po žněch — do požni: počkám mu tè penize až do požni; —

napozdyl (na-po-vz-déli) położeť; kłaď to napozdyl (= po délce) a ne na přikè (= na příč);

po řěčku — po pořěčku; — znovu — pozňov.

Někdy vlivem nové předložky výraz se nemění. Na př.

pučeł mu to na zatim; — v zěmě se kole o fčèlku ztmivało; — vèšił si zavčas; — máte tu teplěš podle u nás.

2. Předložka se opakuje, jen když druhé slovo jest číslovka všechen neb oba. Na př. za ně za oba dva, — od vás od obóch, s něma ze fšeckěma, přes to přes fšecko.

3. Některé výrazy předložkové ustrnuly v příslovce a klesly tak, že se mohou stupňovati jako příslovce. Na př. už je veďně (= jasno) — už je veďněš jak ráno.

Bez.

Některá rčení: to je bez rozumu tak dité biť; — to je bez hádkè, že zmè v tem kupováňó ošèzeni; — bezteho (= jistě) je to pravda; — bez teho nebèło, abè bèł nekeró złatku nedostał; — bez teho něni, abè se člověk nedozłobił.

Dle.

Prosté předložky dle se neužívá. Jsou jen složeniny podle podli (= podlé), podlivá, vedle, vedli, vedlevá. Na př. šił sem vedli stodołè.

Do.

Některá rčení: mámè chleba do Boha, do vule; — je tě práce do strháni, do stěsknóti, do zmrzeni; — děłá do skoku; — do cełyho času u nás nebèł; — to hřibě má do druhyho roku; — vèhořeł do zeme; —

obili ide do peněz (z peněz, je ve penězich); — obili přènde do zrna; — dědictfi přèšło do sódu; — dał do noh, do kèt, do vèsokěch; — dávěte temu hřiběti picni vápno, abè sèleło do kosti; — je podobně do Bendovyho rodu; —

do hruběch rob se nepočètá; — já se do vás neozvu, dèbèste se jak hádalè; — já do vás nic nechcu mněť.

Chèba.

Podstatné jméno chèba kleslo v příslovce s významem leda, a z příslovce se vyvinula předložka. Na př.

už mèslim do kosteła neide žádně chèba Libosvár; — to neodtrhnete chèba sekerkó; — ten hřebik nevètahneš chèba kliščama; —

Fšeci přèšlè chèba Obzènè.

K, ke (nikdy ku).

Některá rčení: je nádèja k času; — bèł tuze člověk g Bohu; — ten člověk je dosť g žèvobèťó; — ona je k řečè; — ono je to g lětosti, jak oni to vèkładajó; — tá nemoc něni k smrti; —

čas je fčèl dosť k proiťó; — tech lèdi tam bèło g uhroženó; — jak je tá noc tak potrhaná, to něni g vèspáňó

(nelze se vyspati); — ten dyšč něni k přestáni; — tè tihłè přèndó fšeckè g zahozeňó; —

k vůli (gvulè, gvulèvá) klesá v příslovce a předložku a klade se o osobách i o věcech buď před podstatné jméno nebo za ně. Na př. tá se napłače jemu gvulè; — šił tam gvulèvá tem chłapcom; — nevzalè ho do słužbè gvulèvá tółáni; — dře se gvulèvá pár grěcarom.

Kolo.

1. Jako příslovce má vždy tvary kołem około. Na př. to čteni je kołem dokoła (= rozvláčné); — děž si to kołem a kołem vèpočětáš, tak uvidiš, že ešče ztratiš.

2. Jako předložka má tvary kole, około kolevá.

3. Předložka kole zastupuje vždy předložku mimo. Na př. sił sem kole vašeho; — šił kolevá mně.

4. Předložka kole zastupuje skoro vždy předložku *o* ve významě přeneseném a velmi často neobvyklou předložku stranivá-stran. Na př.

dělá kole pola, kole hospodářstfi, kole dobètka; — dělám těm nožem kole pleteni; — jednalè zmè na kancełářu kole teho kupu; — Lojzek vèšił ven cosè kole voza spraovať; — chodi kole tě svajbè už mněsic, a ešče nemá nic vèpravenyho; — młuvił s něm kole teho prodaju; —

majó už pět děti, tož se majó kole čeho starať; — ptał se na kancełářu taky kole teho płaceni, a řeklè mu, že to može płatiť až v dubno; — už sem se ho ptał kole teho koňa, jak draho ho kópił.

Kromě.

1. Jako příslovce má jen tvar okrom. Na př. istě ti to łaceno nedał okrom, že bès ho bèł ošèdił; — nesmi z domu okrom do školè; — ten fčèl nedělá řemesła okrom tak v zěmně neco.

2. Jako předložka má tvary krom, kromně, kromněvá, okrom. Na př. krom urážkès to hłópě udělał; — já vám to povidám do očě a druzi krom očě; — to je krom dobrěch lèdi łež; — krom božiho daru; — krom špásu.

Mimo

užívá se jen příslovečně, ve významě předložky bývá nahrazováno předložkami kole a krom. Na př.
šil vedli vás, kole vás; — krom Janka přèšlè fšeci; — leješ mimo; — neco mimo a neco vedle.

Na.

Accusativ s na má v nářečí tyto zvláštnosti.

1. Vyslovuje směr, kudy se béřeme k cíli. Na př. šił do Přerova na Dłuhonice; — na Citov máte do Dubu blěž než na Brodek.

2. Vyslovuje směr pohybu do prostřed prostranství. Na př. postavilè stuł na izbu (= do prostřed světnice); — dalè mašènu na stodołu, šił na dědinu.

3. Vyslovuje účel, zvláště po slovese jíti. Na př. du na trávu, na vodu, na jetelènu (= abych donesl —); — du k fám na jabka, na penize (= abych dostal); — řeznik k nám přèšił na krávè, na prasata (= aby koupil); — złoděj ide na penize, na obili.

4. Velmi často vyslovuje způsob. Na př. obarvił dveřè na póščavo; — vèspał se na smnějavo, na zhlidavo; — šèje na náprstek; — je ten žèvot na ubèti; — bèło teho na hruzu; — chodi v šatech na škareči, na pěkněši; — nebudu chodiť na smich, na błázna, na opicu světu; — žèje na penize, na órokè; —

na jednu chvilu se zablěskło; — chodi na divè světu v tech šatech; — už sem mèsleł, že nepřènde, a na tè bohè vidim, jak běži.

5. Mnohem častěji než v češtině spisovné accus. s na vyslovuje vztah. Na př. chèbně na řeč, na očè; — to pole je daleko na chuzu; — na svoju bidu dał dosť; — na leta on něni staře, ale po hubě; — na idło má se u Dohnału dobře, ale na płat ne; — na tepło só železny kamna lepši; Francek dosť dělá na tó jeho povahu; — teho dochtora chválijó na zubè na iny né; — na pomáháni se im načèsto vèmłuvim; — na krásu já to sókno nechválim, ale na pevnotu.

Local s na má v nářečí tyto zvláštnosti.

1. Vyslovuje klid nebo dění uprostřed prostranství. Na př. su na velèkym rozměšleňó, mám-lè to pole kópiť; — ten dyšč nebèł bè na škodě; — na zemňákách bèlè cełě deň (= živili se brambory); — má špatny idło a proto je słabě a nemože na něm děłať; — je na dochtorách a na likách pořáď; — zbohatnół na burgèni.

3. Vyjadřuje způsob. Na př. nauči se to na letě; — na pohlidnóťó vidim, kolèk je teho; — dává mu na penězich pět złatek; — možeš iť ven, ale ať sè tadè na zatočeňó; — znám ho na cele; — je to na dobře pokaženy; — na obrátce přèšił; — mám fšecko nachèstany, abèch to mněl na poskoce; —

tá chałópka je na spadnóti; — tatiček só na umřeni; — tá cesta g Brodku je na vèvaleni; — kráva je na oteleni; — koně bèlè na zdechnóti; — ječimeňe už máte na vèsèpáni (= vymetání); — mliko vřeło a už bèło na utečeni.

4. Vyjadřuje čas. Na př. na dłóhym dňu člověk moc uděłá; — na prvnim spánku člověk se těžko probózi; —

na skrajkách (= když jsou skrajky) krávè něvic dojijó; — na jarnich oračkách z'orał sem puł druhě mněřèce za pułdňa; — na mizdze se próti nělepši łópe; — narodił se na novym mněsicu; —

na potkáňó to vèkłádał; — přešił dom na stmiváňó; budu tu na obhlidnóťó, na zatočeňó; — na rozeiťó mně to povidał; — jak přèšła z kosteła, hneď si sedła a na tem sezeňó si šátek słožeła.

Nad.

Instrumental s nad bývá hojný. Na př. słunko je nad západem; — panáček mněł nad mrtfěm věkład; — já su tu nad těm pánem; — děłá se nad ňěm tatičkem; — já nad tema penězama neporóčim.

Zvláště často bývá instrumental s nad místo jiných předložek po slovesích trápiti se, starati se, hněvati se atd., udávaje příčinu. Na př. nemořte ditěte nad těm idłem, dèž nemá hładu; — proč se sužujete nad takověm chlebem?

pořáď se nad smrťó starał; — pořáď se stará nad dětima, co jim dá; — moc se nad tó vašó řečó dopáleł (dohněval); — tak sem se dopáleł nad tó Franckó, že to tak

řekła; — nevim, nad čěm si on měsli, že je jak páv; — pořád si nad tema dłuhama poměšlim; — co se nad těm kupovánim rozměšliš? — tuze se nad tó tatičkovó smrťó trápi a zabirá; — stone nad krávó, že je nemocná; — ona dozvěza se to płakała nad těm; —

mněł velěkó radosť nad tema šatama, co ste mu dalè; — má nad něm strach, že umře; — já su nad těm spokojeně, děž mně dáte padesát grěcaru na deň; — je tuze pěšně nad těm, že bèl pochváleně.

O.

Accusativ s o má jen tyto pozoruhodnější zvláštnosti:

a) místně. Na př. svaleł se o trám, uhodił něm o zem; odtud podstatné jméno ozembuch = člověk hloupý, neobratný;

b) přeneseně bývá velmi často ve významě příčinném. Na př. hádá se s něm o šatė, že si ich nešanuje; — dostává o botė, že si jich nenapucovał; — ať mně o to słovo žałuje; —

je o to rád, že dostane penize; — přěšił k nám o penize, o pomoc; — už mnělè koňa smłuvenyho, ale rozešlè se o korunu; — mnělè o to poradu, keho majó voleť; — přeci nebudu o takovó hłópotu přisáhať; — cègáni zabilè teho chłapika o šatė (= gvulè šatom); —

dělá, utiká, běži o žèvobèti, o přetrh; — tá práca bèła o zdechnóti; — o žèvě světbèch to neudělał.

Ob.

Místo ob bývá vždy předložka přes. Na př. běvá přes dva domè; — chodi k nám přes deň.

Od.

Genitiv s od mívá

a) význam přenesený. Na př. nebude pršeť, je od słunečka pěkně; — ten ječimeň je sečeně od polovice; — je od hubè, od řeče;

b) význam odluky, zvláště při výrazech smyslem komparativních. Na př. kázał mně dochtor, abèch se opatrovała od płaču; — umřeła od teho dităte v nedělich;

po hubě je Janek od tebe inši; — něsó jednak staři, só měslim od sebe dva rokè; — gdèž to je krok od koňa (od koňského kroku), dèť to je, jak dèbè kráva šła; — oni se neutečó jeden od druhyho na to dáváni;

c) velmi často význam původu vedle instrumentalu. Na př. tè šatè se hěbó od molu; — od tě lampè je hoďně viděť; — zhasni, už budeš viděť ode ďňa; — ani nemám času od svě słužbè; —

ten obrázek se mekotał (třpytil) od złata; — už je tepło od słunečka; — umřeł od nohè, od lótosti; — mněni se od złosti; — nemohł chodiť od hładu; —

maji bidu od masa, od sádła a od fšeckyho.

d) jiný význam. Na př. já od dvóch złatek do Přerova nepojedu; — od šedesáti złatek nechtěł słóžeť; —

płatił od voza (od spravování, okutí) dvě złatkè, atd.

Po.

1. Accusativ přídavných jmen a zájmen přisvojovacích s po znamená způsob. Na př. děłá to po Jankovo, po svoje, po naše, po vaše.

Pozn. Accusativy těchto příd. jmen a zájmen bývají i po ostatních předložkách místo pádů náležitých. Na př. stoji před Zakłókałovo, před naše; — sedijó za Zakłókalovo (i za Zakłókałověm).

2. Local s po má tyto zvláštní významy

a) přenesený význam místní. Na př. chodi po dochtorach, chodi po sósedech; — chodi po mně zèma;

často znamená choditi po něčem účel: chodi po zelènkách (= sbírat) chodi po zajicich (= střílet); řeznik chodi po telatech (= kupovat); — žèd chodi po kužkách; — chodi po hadrech, po věcich, po kostich; —

jsem po něčem = ztratil jsem něco, nemohu něčeho užívati: jak budeš pořáď kósať cukrovi, budeš po zubech; — fčerá sem dostał stovku a už su po ni; — Janek nepřèšił zapřihnóť, a tož zmè bèlè po jeťó; — už su po botech; —

mám pokaženy zubè, a tak už su načèsto po masu (= nemohu jísti masa); — jak mně to řekł, bèł sem po idle;

b) význam času, který přechází ve způsob. Na př. po chvilkách se na něho budu divať; — fčèl bude děłat ve fabrice

ai po nocách; — až nebudu mněť tak pilno, tak to po chvilè udělám;

c) často význam způsobu. Na př. uhodiło třèkráť rana po raně; — po tem dochtoru mu bèło lepši; — tè šatè něsó po módě; — řeknu to po pravdě; — po jaké známosti bèłs k nim pozvaně? — po barvě bè tè šatè bèlè pěkny; — po chuzè mohł to bèť Janek, ale po hłasu né; — kráva žere po plně paščece; — dělámè si po vulè; — prší po vulè; povulně dyšč.

Pod.

1. Accusativ s pod vyslovuje, pod který předmět děj se nese. Na př. mám ułoženy penize pod puł pátě złatkè; — něsó na panstfió za nádenikè, ale pod deputát; — dostane vèpučeť pod pul štfrta óroku.

2. Instrumental s pod vyslovuje, pod kterým předmětem něco jest nebo se děje. Na př. dnes bèło cełě deň pod mračnem; — pod kužó se dobře smił; — poznadávał mu pod světem; —

já ti nebudu pod nohó, pod palcem; — pod škodó neprodám; — má tó smłóvu pod svědkama a pod kołkama; — pod svědkama se napsała posledni vula; —

só pod jednó fárnosťó; — takovyho sedláka něni pod okresem; — z tech knižek se spivá pod całó diecézó hołomuckó; —

ten už se má dobře, už je pod penzim (= stal se definitivním, a léta se mu počítají do pense);

dnes se mosi přèiť do věboru pod pokutó.

Před.

Zaměňuje se pojem kde a kam místně i časově v těchto případech:

a) místně: budem si hráť před naše, před vaše, před Bendovo; — vèvaleł tó furu před Libosvárovo;

b) časově: přèjeł dom před vánoce; zèmniho času před hromice to bèło; — před hodè přèšił, předfčeršskè (může býti i instr.)

Má-li podstatné jméno přívlastek, bývá pád náležitý. Na př. bèło to před hruběma hodama, před temato vánocama.

Přes.

Některá rčení: šił tam přes zákaz; — jedł přes moc; má přes osndesát let; — přes Mařenu něni na prácu; — přes to nemáš, děž boli zub, přěložeť kafr; — chce běť přes fšeckė na prácu a na statek; — dřimał jeden přes druhyho; —

přes cełě deň přeprchało; — přes ceły dyšče mnělė obili v polu; — běvá (= bydlí) přes dva domė.

Při.

Některá rčení: kráva je fčėl přė masu, drži se přė masu; — děłá přė zednikách; — je přė železnicė, přė počtě nečěm; —

běło to přė vánocich; — přė chvilce vám to uděłám; — přė letni době zem zebere moc vodė; — łuni přė temto času.

Pro.

Některá rčení: pro pomłuvu běch tak máło nedał; — pro něho može všecko vziť; —

pro božstva (= pro Bůh) kleslo v citoslovce a podléhá proto hláskovým změnám probostfa — probostfė, probostfinka — probostfinkė, probostfinkova; — podobně probidova (snad pro bídu), probidovė, providova. Na př. probostfinka to je pěkny! — probidovė, cos to uděłał!

Proti.

má tvary protiv, naprotiv, protivá, naprotivá, protivě, naprotivě.

S, ze.

1. Předložka s zachovala význam příbližného udání míry, ale klesla skoro v příslovce významu asi, a může proto po sobě míti nejen accusativ, nýbrž i jiné pády. Na př. kup s kilo cukru; mohł běs ešče ze třė nádenikė přěnajať; — proděte mně z más lebo z holbu mlika; — tá děfčėca može mněť tak nejakěch ze sednást let; — nětiž je to uděłať z jednó ze dvakráť, potem už to ide; — dě mně s toli tech jabłek jak fčerá; — děbězme tu bělė ze štěři, tož bė nám tá práca ináč šła; — děbė aspoň ze tři ti nádenici přěšłė!

Rčení jsem s to bývá jen neosobně: je mně s to, aběch — —, obyčejněji však bývá su štont, v štontě, su dostatečně, aběch.

Trófať si s nekeho: děť s keho on si trófá, temu on nic nepromine.

2. Instrumental s s mívá velmi často

a) význam způsobu. Na př. šlè zmè na póť s procestfim; — běł sem s tichó dušó, s tichó; — s jakó přěšił?

Bližší určení, proč se s něčim jde neb jede, se vynechává. Na př. jeł do Přerova z ječimeněm, ze žètem — — (na trh); — je už od rána v Přerově z máslem; — šił z botama (= spraviti je dát); — šił s fósama, z vlasama (= dát se oholit, ostříhat); — šił ze zubem g dochtorovi (dát si jej vytrhnout); — běł z nohó u dochtora, a nespravił mu ju; — k temu dochtorovi chodijó něvic z očèma; —

stoná z hłavó; — je nemocně z nohó už tře mnèsice; — nespał už tře noce ze zubem, tož si ho šił dať vètrhnóť; — ležeł s tema očèma pět neděl ve špitálu; —

jak je ze Stupárkovó, só hodně nemocná?

přěšił dom z nocó, ze tmó, z ránem; přešił ze stmivánim; — z řečó zmè na to zapomnělè; — teprov z bitim se přèznał; —

su zvèkłě ze tmó; — on to s vama dobře mèsli; —

přějeł z vozem s konima atd.;

b) význam vztahu. Snaha, aby se vztah vyjadřoval instr. s s, jest tak mocná, že instr. s s zatlačuje ostatní spůsoby a nahrazuje úplně v jazyku spisovném oblíbený spůsob vyjadřování větou „co se týče“. Snaha tato vede tak daleko, že vzniká často dvojsmysl neb zdánlivý germanismus. Na př.

dał se na tatička z řečó; — dnes každě křěči ze zèmó (= že jest zima); — — — a s tema konima psał, že só tam hodňe łacèny; — Panáček si nechał chłapce na středu ze spověďó; — máš ešče čas s těm itim; — majó pořád strach ze złodějama, že jich okradó; — děž sem mu to dávał za dvě złatkè, křěčeł z drahěm, a fčèl za pułtřeti to kópił; —

naši chłapci se stěnijó ze zrustem; — na Poldu se z očèma nemože spolehnóť, protože máło vidi; —

já se ešče s penězama dècky mivám dobře, mně nihdá nechèbi; — letos budem se mněť s burgèňó zle, budó máło

płatiť; — majó se tam tuze zle z vodó, mosijó tuze daleko pro ňu chodiť; — letos bude zle z řepó z voženim, protože só cestè rozmokły; —

domłuvił mu s těm tólánim, a tož slěbił, že bude běvať od deviti hodin doma; — napomeňte Tonka s tema penězama, ať moc neutráci; — rozebrał ho s tema penězama (= co se týkalo krádeže peněz), a tož se přèznał na dvě złatkè, že ukradł, ale na vic nechtěł; — s prácó si na něho nemože stěžovať; — nemohł se zvetiť z dèchem; —

„Krade eščè?" „O krádežè fčèl jaksè s něm nesłèšeť"; — jak Nevřeła s tó jeho nohó, má už ju zdravó? — co řikał s těm ječimeněm, prodá nám ho? — jak bèste mně poradilè s těm polem, mám ho kópiť? — „Jak se máte a ste zdravě?" „Ešče to unde, a ze zdravim, no to chvała Bohu mám ešče dobry". — „A proč řikał Tonkovi, že bè mu to i cèzi udělał?" „S tema cèzèma na tó věc mu to řikał, abè se Tonek jako vłasni vtipił, a sám to udělał".

V některých případech vzniká i zdánlivý germanismus; neboť v nářečí nikdy se nevyjadřuje určení nástroje instrumentalem s předložkou s, nýbrž instrumentalem pouhým. Na př. ešče v našě obcè něsó dvě stranè, ale fčèl s tema volbama, jak se to ukazuje, bude to taky rozbity; — s kamnama to běvało máło slèšeť, že bè se nehdo bèł zadusèł, ale ze šporheltama je teho słèšeť vicě"; — ona je fčèl s tó divkó skrocená (= tím, že jí utekla), ona se boi, že žádně nedostane; — začał se s tó lutrijó spóščeť.

Snahou, aby vztah co nejhojněji se vyjadřoval instrumentalem s s, vzniká dosti často kollise s jiným významem tohoto instrumentalu, a jen z celé souvislosti jest patrný význam pravý. Na př.

hádati se s někým, vykládati s někým atd. může v některých případech míti také význam vztahu: hádati se, co se týče někoho. Na př.

posłóchałs ich fčerá, jak se to hádalè s tema vojákama (= o vojácích), keři se majó lepši, eslè pèši lebo na konich; — dèť ste mně to slěbilè fčerá, jak zmè to vèkládalè s tema difkama (= o služkách), že nestojijó za nic; — „gdy to bèło?" „Vite, jak zmè to mnělè sód s tó mezó (= stranivá meze) s Kołdó; — zdáło se mně z matičkó (o —), že sem ich viděła

jak žèvó: — tuze se s tó mókó spirała (= přela), že sem i ju neopłatiła.

Skrze, skrzevá, skrzevě.

1. Jako příslovce má tvary skrz, veskrz, naveskrz; promokł skrz a skrz.

2. Jako předložka skrz s accus. bývá velmi často vedle předložek pro, gvulè, stranivá. Na př.

to jenem skrz tfoju neopatrnosť se stało; — skrz tebe dostávám; — skrz děcka staři se povadijó; — šił do Přerova vèpraovať si neco skrz svajbu; — spichámè skrz vás, abèzmè vás nezdržovalè; — má skrzevá svoju hubu zle; — kópilè młěn skrz (gvulè) vodu; — už sem mu řikał skrz ten płot (= stran plotu, aby jej spravil); — šił do Přerova skrz kłobók; — idu k fám skrz penize; — skrz cos k nám přèšił?

Stranivá.

Užívá se jen v řeči pohodlné a skoro úřední, v řeči rychlejší bývá skrz, gvulè neb s. Na př. jednalè zmè stranivá tě kaple má-lè se stavěť; — stranivá tech obecnich topolu mèslim, že bè se mnělè prodať.

V.

1. Accusativ s v znamená

a) místo. Některá rčení přeneseného významu: udělał si neco v oko, v ruku, v prst, obrazeł se v nohu; — jenem dèbèch se s ňěm dostał ve štèrè očè;

b) čas. Na př. přešił v kázani; — bèło to ve žňa, v seťa, v oračkè, v okopávkè; — v oheň se tuze polekał a od teho onemocněł; — umřeł v koleru, v Prajze (r. 1866 v čas pruské války).

2. Local s v vyslovuje

a) místo. Na př. koně dobře tahnó ve vozu, v płuhu, v bránách, v roli, v brázdě; — má to pole v kopcu (= na svahu kopce); — přeneseně: spotřebuje v šatech moc peněz; — propije moc peněz v pivě i v gořałce; — v tem čaju moc pročajuje; — v uhló vic spáli jak v dřivió; — vèděłał moc v konich; —

má v něm celó svó radosť a náděju; — to pole už je v sódech dvě leta; — só społem v sódech; — mám v nádbě (= v naději) ten kup; — je v tem dobře, zle; — mám roli v kupě (= kupuji); — mnělè zmè ho v řečè; —

sám v sobě = pravý, pouhý: tè kołáče něsó samè v sobě, v tech je hodně danyho; — to vino je samo v soběě; —

b) čas. Na př. běło to v jaře, děž k nám tá difka přèšła; — ve dňě = za dne, ve dňu = během dne; klesnutím v příslovce dostal výraz ve dně význam „jasně"; už je ve dně (= jasno), už zhasni.

Zdánlivě se pojí v s genitivem jmen měsíců; v ledna v ónora, v března, — — v lèstopada, v prasènca; vedle toho jsou řídčeji tvary náležité; v lednu, — — v prasèncu. Genitiv se do těchto výrazů dostal kontaminací. Příslověčné určení času se vyjadřovalo často genetivem, jehož zbytky máme ve výrazech jako zèmniho času. Genetiv však ustupoval pádům předložkovým, takže nastala doba, kdy se velmi často říkalo v lednu, v ónoru — — a zřídka: *ledna, *ónora.

Výrazy oba měly stejnou platnost, a genetiv se cítil více jako příslovce. Tyto dvě věci byly příčinou, že tento příslovečný gen. se počal klásti i po předložce, na př. v ónora, v března, podobně jako se říká po českè (= po česky) místo po česku kontaminací s příslovcem českè (= česky); —

c) způsob a vlastnost. Na př. obili je v penězich; — tè se Tonkem v šatech řidiť nemožeš; — v słámně je ten ječimeň suchě; — v óstavě (= co do výstavnosti) je to pěkny staveni.

Vně není v nářečí.

Vz.

Předložky této, jež se pojila s accusativem, se neužívá. Zachovaly se jen některé výrazy s touto předložkou, jež klesly v příslovce a utrpěly proto zkázu hláskovou. Výrazy ty jsou;

zbuhdarma = zbohadarma (vz Bůh); — zdyló (vz-délu), zvěšó (vz-výšu), zhłóbió, skłóščó. Od těchto příslovcí tvoří se podstatná jména: zdylka (= délka), zhłóbka (= hloubka), skłóščka, zvěška; — zdálka, zdálava, schłóba, stižka.

Na př. svaleł se jak zdyló; — tá stuďňa má patnást metru zhłóbió; — tak zvěšó vèskakovał radosťó.

Z.

Genetiv se z vyjadřuje

a) čas. Na př. chvilu je mně zèma, a z teho de na mně velèky horko; — smił se a hneď z teho smichu dał se do płaču; — nehdy só społem velèká łáska, a z teho už se hádajó;

b) původ. Na př. z hołěch ruk kópílè si chałupu; — neposłechne žádnyho, jenem ze svě hłavè fšecko dělá; — udělał to ze sebe, žádně ho nenaváděł; — domłuv mu, ale ne ze mně, ale ze sebe (= ne mým jménem —);

c) odluku. Na př. prádło vèmrzło z vodè; — dě tè šatè otycť z vodè; — vèchodił se z křèvěch noh; — vèrostł z podobè; —

d) příčinu. Na př. gdo šił boskè, z teho se smilè; — já z teho neberu žádnó słužbu, abèch tu stál a hlidał; —

d) způsob. Na př. z náhodè sem to řekł; — młuvi z temna, z jasna, z ražna, z nèmecka; — u Těšěna młuvijó z polska, ale načèsto polskè né; — hledi z jadrna, z veseła.

Za.

1. Accusativ se za vyjadřuje

a) doplněk. Na př. nechcu bèť za špatnyho.

Často znamená klamnou domněnku. Na př. prvě sem teho kluka bił za krála (v kartech); — řekł sem mu, že je to vepřovy, a on to opravdu jedł za vepřovy; kópił sem ju za stelnó, a bèhała se za mněsic; — já sem to kupovał za jałuvku, a ona je to kráva;

b) způsob. Na př. só społem za dobře; — za rovno se oženilè; — chodivá k nám za obèč (= za obyčej = dosti často); — za obèč mu neco v mněstě kópi; — zavdy (= dosti často) ho tam vidivám; — za ranu zmè přěšlè.

Poznámka. Po tázacím „co za“ bývá nominativ, řidčeji accusativ. Na př. co je to za člověk? — co sè to za chłapa, děž se bojiš? —

c) příbližnou míru velmi často. Na př. donesł za štfrť hrachu (= asi ..); — bèło teho ječimeňa za dobrěch pět

mněřèc; — dě tam tě sole za špicu noža (= asi tolik, kolik nabereš na hrot nože); — běło teho maku za vrtel; — uděłá za mały děfče práce; — vèndi, vèndi, słunečko, za makovy zrnečko (= jen tak, jak zaujímá makové zrnéčko). Říkadlo.

2. Instrumental se za bývá často,

a) kde by byla v češtině předložka po. Na př. abè za difkó zas popraovał; — abê za ňěm dělał prácu po druhy; — já za každěm přečtu; — mosi za słovem posłechnóť; — majó za ňěm ešče dva chłapce; — mè zmè selè až za Suchánkama; — hneď za těm žduchnótim začał fšeckê biť; — mosi přeiť hneď za rozkazem; — mámè za lèdima moc peněz; — ztratił za lèdima tisic złatek; — vlezł bè do hubê za kóskem chleba; — zabíł bè se za pivem; —

b) ve významě časovém zřídka. Na př. za řečó zmè zapomnělê na fšecko. Velmi často klade se výraz za řečó jako připomenutí, znamenajíc tolik jako počkať, počkěte. Na př. Ja za řečó, po čem ste prodalè ten ječimeň? — gdys přêjeł věru za řečó? — jak se miváš za řečó? (Příště dále.)

Panství Vsacké l. P. 1776.

Podává Matouš Václavek.

Dříve, nežli podáme popis panství Vsackého za rok 1776, v nejedné příčině zajímavého a poučného co do poměru lidu poddaného vůči vrchnosti, dlužno, abychom seznámili se s tehdejšími majetníky panství a poněkud označili stav poddaného lidu před tímto rokem.

Hrabě Jiří Illyésházy, za něhož byl popis panství sdělán r. 1666 a jejž jsme podali v těchto listech[1]), zemřel roku 1689 (26. března) bez mužských potomkův, odkázav statky své i se Vsetínem bratranci svému Mikuláši hrab. Illyésházymu (1689—1723).

Mikuláš byl jako strýc jeho Jiří hlavním županem Trenčanským a Liptovským, ale v tehdejších zmatcích uherských stál věrně při rodě Habsburském, kdežto hrabě Jiří podporoval

[1]) Čas. Mat. Mor. 1898, 76—82, 180—184, 310—315.

vzpouru Tökölyovu. Roku 1722 přičinil se Mikuláš zvláště o to, že pragmatická sankce na sněmě uherském byla uznána a přijata. Manželkou měl Alžbětu, roz. hraběnku Balassovu ze starého rodu uherského, jenž dal Maďarům i dva básníky (Valentina I., zemř. 1594, a Valentina II., zemř. 1684)[1]). Hrabě Mikuláš, jsa hospodárnějším než předchůdce jeho a maje také věrnější úřednictvo nežli strýc, odkoupil dědicům Matouše Záblatského Dolní Vsetín a polovici Lhoty (u Liptála) r. 1710, a r. 1718 opětně zakoupeno od barona Karla Podstatského Hovězí, tak že všechna tři místa, jež strýc jeho musil prodati pro dluhy, zase spojil s panstvím Vsackým (na vždy). Chtěl také Hošťálkovou Kaltšmídům odkoupiti, ale tito nepřijali návrhu jeho.

Přejímaje panství, hrabě Mikuláš dal pořiditi důchodenský celoroční „extrakt", aby měl přehled o veškerých příjmech. Bylyť pak příjmy tyto:

Za stálé urbarialní činže	2653 zl.	59 kr.	2½ den.
„ rostoucí nebo klesající činže[2]), k tomu daňa — činže[3])	1020 zl.	—	—
„ pastviska	110 „	—	—
„ paseky a javořiny[4])	205 „	34	2
„ 2 panské mlýny, píly a malé venkovské mlýny	115 „	—	—
„ mandl, prachárnu a olejnu	25 „	50	—
„ šindel	200 „	—	—
„ prodané plátno	400 „	—	—
„ „ máslo	530 „	—	—
„ „ brynzu	350 „	—	—
„ „ vlnu, jak jemnou (z ovec bírek) tak valašskou	260 „	—	—
Z 5 vináren	1350 „	—	—
Z 10 pivnic	1560 „	—	—
Z palírny	800 „	—	—
Z mýta atd.	450 „	—	—
Úhrnem	11150 zl.	24 kr.	1½ den.
K tomu z panství Brumovského přijaté peníze za stálé, rostoucí a klesající činže a robotu	2050 „	—	—
Úhrnem	13200 zl.	24 kr.	1½ den.

1) Ottův Slovník Naučný, III, 139.
2) Dle toho, jak mnoho bylo možno v horách nadělati „pasek".
3) Daňa = poplatek z „valaš. dobytka" (ovec).
4) Rovněž paseky, vzniklé na místech, kde býval javorový les.

Toť příjem, na nějž mohl hr. Mikuláš počítati ze svých moravských statkův. Hr. Mikuláš pokračoval co do kolonisace horních dědin Vsackých (Hovězí, Halenkova, Hrozenkova) ve šlepějích svého strýce hraběte Jiřího, ulehčuje dle možnosti osadníkům (ponejvíce ze Slovenska uher. přicházejícím) osazení jejich výhodnými smlouvami, mírnými poplatky a povinnostmi.

Ale dílem časté, ba skoro trvalé jeho meškání na statcích uherských (v Trenčíně, v Dubnici a j.), dílem také tvrdost úředníků zavinily, že poddaní Vsačtí svého pána zažalovali koncem r. 1699 u zem. soudu. Byliť to purkmistři, fojti a všecky dědiny panství Vsackého: Johanová, Hrozenkov, Halenkov, Zděchov, Ústí, Dolní Lhota, Ratiboř, Roketnice, Kateřinice, Pržno, Mikulůvka, Jablunka a Jasenka. Zemský soud ustanovil proto r. 1700 kommissi, která za předsednictví Gabr. F. Horeckého z Horky, pána na hradě Limburce a na Koryčanech, soudce zem. a král. hejtmana kraje Hradišťského, ujednala transakt čili narovnání mezi poddanými Vsackými a jejich pánem hr. Mikulášem. Transakt tento s malými většími proměnami (zvláště r. 1775) potrval až po r. 1848.[1]) Transakt má 31 odstavců, stanovících práva vrchnosti a povinnosti poddaných. Na transakt budeme se příležitostně odvolávati při popisu z r. 1776 a tu teprve vytkneme dle potřeby některé odchylky, plynoucí zvláště z robotního patentu z r. 1775.

Dále jest nám připomenouti, že městečko Horní Vsetín již od hrab. Albrechta z Valdštejna roku 1613 bylo na věčné časy osvobozeno od všelikých robot, což potvrdil i hrabě Mikuláš i syn jeho a nástupce hr. Josef (1724—1766) listinou, danou v Prešpurku dne 18. listopadu 1732. Městečko Dolní Vsetín, jež se zakládalo teprve mezi l. 1623—1632, mělo od kupitele panství Vsackého hraběte Jiřího Illyésházyho z r. 1652 vyměřena práva a povinnosti k vrchnosti i k Hor. městu. Od roboty bylo rovněž osvobozeno.

Hrabě Josef, nástupce Mikulášův, byl k poddaným svým tolik milostiv, že jim před svou smrtí odpustil všecky dluhy, jež činily více než 4000 zl.

Po hraběti Josefovi dědil panství všecka syn jeho Jan Kř. (1766—1799), jenž byl chválen jako pán hodný a nábožný, pod-

[1]) Viz můj čl. v Čas. Mat. Mor. r. 1881: „Poddanství a robota na Vsacku“, pak „Dějiny města Vsetína“, 300—307.

půrce chudiny, zakladatel kostelů farních a škol na Vsacku, zvláště za náboženských nepokojů na Valašsku od r. 1777—1780.[1])

Celkem lze se domýšleti, že poddaní na panství Vsackém po transaktě z r. 1700 měli aspoň snesitelné živobytí; neboť nikde od té doby nenalézáme stížností ani nářků poddaných na vrchnost. Jinak ovšem bylo v jiných krajích na Moravě a v Čechách, kde krutost vrchností a zvláště jejich úředníků doháněla lid často k bouřím, jež vojenskou mocí byly potlačovány a ubohý lid ještě více ujařmován. To přimělo konečně cís. Marii Teresii, že vydala dne 13. srpna 1775 robotní patent, jímž nejobtížnější povinnost poddanská, totiž robota ruční a tažní skoro na polovici byla snížena. Robotování upraveno dle míry daně z r. 1773. Kdo platil na př. daně 57 kr. až do 2 zl. 51 kr., robotoval v témdni 1 den 1 osobou, a tak to šlo postupně. Kdo platil více než 9 zl. 30 kr., robotoval v témdni 3 dni jednou osobou. Robota tažní počínala se u poplatníků, kteří platili více než 11 zl. daně. Pěší robota trvala od sv. Jana do sv. Václava. Podruhovi bylo konati ročně 26 dní ruční práce na panském.

Dle tohoto robotního patentu byly poměry poddanské i na Vsacku upraveny, ale musil býti brán zřetel i na dřívější smlouvy, zvláště na transakt, jehož se poddaní Vsačtí dovolávali tam, kde jim poskytoval větších výhod, jak uslyšíme z poznámek zámeckého hejtmana Beyera, přičiněných k odstavcům, jež vyměřují povinnosti poddaných k vrchnosti.

* * *

To předeslavše, přistupujeme nyní k hlavní úloze, podati popis panství Vsackého z r. 1776, jejž vykonal tehdejší vrchní Josef Jiří Beyer. Před stem let vykonán byl popis panství jazykem českým, tento však jest sdělán již jazykem německým. Není divu; tehdy germanisovalo se na Moravě i v Čechách ve všech oborech státní i soukromé správy. Školy, úřady, města propadávaly skoro násilné germanisaci (poněmčování). Vrchnosti a jejich úředníci byli mezi venkovským lidem vydatnou podporou systému germanisačního. A když ani, díky Bohu! nepodařilo se poněmčiti národ náš přes všecka úsilí, nicméně a bohužel vštípena našemu lidu už tehdy, a to zvláště úředníky vrchnostenskými,

---

[1]) Viz „Dějiny Vsetína“, 201—212.

myšlenka o povznešenosti jazyka německého, která podnes ještě není docela vykořeněna! —

Popis obsažen jest ve foliové knize o 310 stranách, maje (přetlumočený) název: „Obšírný popis vysocehraběcího Illiéšházovského panství Vsetína, anno 1776. Napsal a z původních listin vyšetřil Josef Jiří Beyer, vrchní.“ —

Nejprve jest jakýsi přehled veškerého panství, pak popisy Horního a Dolního Vsetína a ostatních obcí, konečně jest rozvaha o příjmech a o požitcích vůbec z veškerého panství.

Z obsáhlé látky vyjímáme věci nejdůležitější, jež přispěti mají k jakémus takémus obrazu o tehdejších poměrech na Vsacku.

Panství zaujímalo (ovšem ještě posud zaujímá) tyto obce: Horní a Dolní Vsetín, Jasenku, Johanovou, Ústí, Hovězí, Halenkov, Hrozenkov, Karlovice (Malé), Zděchov, Roketnici, Lhotu, Jablunku, Pržno, Kateřinice, Mikulůvku, Bystřičku, Rouštku, Ratiboř.

Na panství osazeno bylo 45$^{23}/_{34}$ lánův. Z toho bylo gruntů 163, podsedků 243, pasek 135, chalup 98, hoferů 530, číslovaných domů 2421.

Poddanských polí	bylo:	7341	měř.	8	achtelů
„ zahrad	„	191	„	4	„
„ úhorů	„	1017	„	2	„
„ neplodné půdy	„	392	„	3	„
„ pastvin	„	206	„	3	„
„ lesa	„	25	„	—	„
„ luk	„	1545$^{2}/_{4}$	for,		
„ mlýnů 20, pil 11, valchy 3.					

Toho všeho používají poddaní dílem in communi (společně), dílem individualiter (jednotlivě), a obnáší katastrální odhad měřice výsevku 40 kr., zahrady 40 kr., úhoru 20 kr. a 13 den., nepl. půdy 13$^{1}/_{3}$ kr. a 6$^{2}/_{3}$ den., luk 1 zl., lesa 13$^{1}/_{3}$ kr., pastviska 4$^{4}/_{9}$ i 2$^{2}/_{9}$ kr., mlýny na stálé vodě 12 zl., mlýny na vodě nestálé 3 zl., valcha a píly po 3 zl.; summa tedy: 8208 zl. 6 kr. 1$^{19}/_{31}$ den.

Čítá-li se z tohoto odhadu 180 zl. za 1 lán, činí to (a poddaní mají 45$^{23}/_{34}$ lánu) posud z každého lánu 66 zl. 27 kr. daně (ordinarium). Měsíčně se odvádí do Hradiště (Uher.). 3017 zl. 14 kr. 2$^{53}/_{34}$ d.

Na jiná vydání (na služné výběrčímu daní) musejí poddaní dáti 324 zl. 27 kr. 1$^{8}/_{34}$ d.

Repartici činí vrchnost. Vybírání daně a odvádění její musí se díti měsíčně. Akcis č. masový krejcar odvádějí obce do Meziříčí v obnosu 155 zl. 47 kr. 1 den. C. k. daní se platilo:

Extraordinarium	1924	zl.	53$^{1}/_{4}$	kr.
Ordinarium	1	„	3	„
Daň z nápojů	887	„	30	„
Dluhová (?) daň	144	„	—	„
Úhrnem . .	2957	zl.	26$^{1}/_{4}$	kr.

Vrchnosti se zaplatilo 4091 zl. 24 kr. 1⅓ den. Z toho stálá pasekářská daň: 1337 zl. 3 kr. 2 den.

Naturalní dávky obcí: ovsa 933 měř. ⅓ mírky, husí 152 kusů, slepic 1092½ kusů, vajec 6993 kusů, kmínu 439 mázů 2 žejdl., přediva 3184 loket.

V obcích bylo: panských mlýnů 6, poddanských 20, panské valchy 3, podd. 3, pan. hospod 7 (na Vsetíně: horní, prostřední a dolní), pan. pily 3, podd. 11.

Činže ze mlýnů činila 704 zl., z valch 110 zl., ze šenků 188 zl. Pivovar byl 1, palírna 1, šenků 12 (od poddaných v nájmu).

Ve dvorech bylo 500 krav, jalovic a telat 180, úhrnem 680 kusů; černého dobytka 44 kusů, indiánů (krocanů) 66, husí 66, kachen 55, slepic 132 kusů, ovec 1200 kusův. Dvorů bylo 6, letních 5, ovčírna 1 (v Břežité na Halenkově).

Daň z „valašského dobytka," jinak „daňa" řečená, vybírala vrchnost buď „in natura", každý desátý kus, nebo brala za to devět krejcarův. Roku 1776 byl v jednotlivých obcích tento počet ovec, a od vrchnosti vzato:

	z kusů;	in natura vzato;	obnos po 9 kr.
Vsetín	905	14	135 zl. 45 kr.
Jasenka	569	21	85 „ 21 „
Ústí	269	5	40 „ 21 „
Johanová	506	6	75 „ 54 „
Hovězí	2873	97	430 „ 57 „
Halenkov	2074	90	311 „ 6 „
Hrozenkov	3792	210	568 „ 48 „
Karlovice	537	69	80 „ 33 „
Ratiboř	474	14	71 „ 6 „
Kateřinice	450	8	67 „ 30 „
Rouštka	861	33	139 „ 9 „
Roketnice	310	2	46 „ 30 „
Lhota atd.	232	1	34 „ 48 „
Úhrnem	14981	619	2247 „ 9 „

(R. 1782 bylo kusů 14733, in natura vzato 133, obnos 2061 zl. 9 kr.)

Sýra vyrobil bača v Břežité r. 1776: 4331 liber 8 lotů (r. 1780: 4243 lib. 17 lotů).

* * *

K dalšímu přidává Beyer některé poznámky:

Transakt z r. 1700 má 31 bodův. Opis jeho vidován v Brně dne 2. pros. 1775 „apud regias tabulas" (Jan Jiří Kurtz, registrator et expeditor) a vložen do desk zemských. Jeden exemplář mají poddaní. Nyní jej přechovává Tomáš Košut ve Lhotě.

Do transaktu nepatří Horní ani Dol. Vsetín, Hovězí ani Horní Lhota, poněvadž Horní Vsetín nebyl účasten žaloby ani sporu. Dolní Vsetín, Hor. Lhota a statek Hovězí náležel (tehdy) svob. p. Podstatskému. Ale přes to vše bude Dolní i Hor. Lhota ve všech povinnostech jako jiné dědiny dle transaktu. Při Hovězí slouží urbarium, jak bylo sděláno r. 1717, když byl odstoupen statek ku Vsetínu.

Horní a Dol. Vsetín mají své vlastní vrchností udělené „instrumentum“ (výsadu).

Povinnosti z transaktu plynoucí a dle robotního patentu dne 6. září 1775 upravené:

1. Na dominikálním (panském) gruntě usedlí poddaní mají vykonávati robotu dle transaktu. (Sedláci totiž 3 dni, podsedci 2 dni, buďto potahy nebo pěšky, hofeři jeden den v témdni.)

2. Dovážka paliva jednoho sáhu od sedláka a od podsedka ½ sáhu nepřestává a nemůže býti žádána leč na účet roboty.

3. Dříve bezplatné bílení plátna nesmí se díti, nýbrž bude náležeti do roboty.

4. Dříve mimo robotu vykonávaná poselství podléhají dle patentu změně té, že poddaný má jíti za dlouhého dne jen 4 a v krátkém dni jen 3 míle cesty, a má dostati na přenocování 6 kr. přídavku.

5. Dle transaktu pilařům nebude dáváno dřevo bez peněz, nýbrž musejí platiti. Nájem z píly bude dáván, avšak nejisto, zmírní-li se o něco.

6. Daň včelní byla r. 1774 nejv. patentem zrušena, aby se povzneslo včelařství.

7. Sůl (dle transaktu) nebude poddaným prodávána, nýbrž jsou k tomu poukázány c. k. solnice (Bankal-Aemter).

8. Dle transaktu mají sice poddaní bezplatné kácení dřeva bez výjimky, ale zachování lesův a jejich značný úbytek vyžadují, aby kácení dřeva a stavby nepotřebných budov co nejvíce se obmezily a dávání buků na svítivo („světidla“) se zrušilo docela, poněvadž se k tomu obyčejně vybírají nejkrásnější, na semeno a porost nejschopnější buky, a odtud lesy již tak jsou vyčerpány, že takových buků už jest málo. Konečně jest příčinou, že nebezpečným užíváním světidel, zvláště zde, kde jsou jen dřevěná stavení, vznikají ohně. Ostatně zamezuje to i vydaný lesní řád: aby každé, poddanému poskytnuté dřevo znaménkem (cejchem) vrchnostenským bylo poznačeno.

Sýpky. Dle vys. nařízení musilo se poddaným od r. 1748, kdy zavedena kontribuční soustava, obilí půjčovati za oplatu in natura a z každé měřice sypati $^{2}/_{8}$ nádavku. Z tohoto nádavku podržela polovici, t. $^{1}/_{8}$ vrchnost, a polovici ($^{1}/_{8}$) poddaní. Toto půjčování konalo se tak dlouho, až z toho konečně vznikly kontribuční kasa a obilní fond (poddansky), z něhož samého pak zápůjčka ročně, ale jen proti $^{1}/_{8}$ nádavku, se opatřuje, a fond ročně se rozmnožuje o zmíněné achtele.

Účel a konec těchto fondů jest, platiti poddaným v případě nemoci, opatřiti výpomoc, nebo v případě války odtud opatřiti obyčejné dodávání ovsa.

Na některých panstvích jest takový fundus ze všech druhův obilních, zde a v Brumově však jen z ovsa, jehož kvantum zde dnes dělá na 3650 měř. Při půjčce každého roku se každému na penězích z každé měřice sleví 1 kr.; měřiční krejcary jsou při velikých obilních fondech dosti výnosny („important“) a podílníkům na nemalou pomoc.

K sypání zdejšího ovesného fondu obstarává potřebnou sýpku dílem vrchnost (v zámku) za nájem 5 zl. z kontrib. kasy, dílem mají obce své sýpky. Za jistotu tohoto obilního fondu ručí vrchnost jakož i kontr. kasa, kterou vrchnost každý rok reviduje. (Příště dále.)

Delikty návrhové dle osnov nového trestního zákona rakouského.

Sepsal JUDr. Karel Václav Adámek.

II.

Srovnávají-li se delikty návrhové s officiálními delikty, vysvítá, že trestní stíhání v příčině obou koná stát svými orgány. Však osnova I. Schönbornova v čl. XXXVI. ustanovuje: „Sobald der zur Stellung des Antrages Berechtigte die Einleitung des Strafverfahrens wegen einer strafbaren Handlung beantragt hat, finden auf diese Handlung alle Bestimmungen Anwendung, welche in der Strafprocessordnung bezüglich der von amtswegen zu verfolgenden strafbaren Handlungen enthalten sind.[1]) Rozdíl spočívá tedy pouze v tom, že při deliktech officiálních příslušný státní orgán vykoná stíhání z vlastního počinu, kdežto při návrhovém deliktu stíhá teprve, když se zplnila podmínka, na níž stíhání jest závislé, totiž podala-li oprávněná osoba svůj návrh na stíhání. Nesmí tedy při deliktech návrhových veřejná obžaloba na pachatele býti vznesena, když osoba, jež k podání návrhu jest oprávněna, nenavrhne výslovně. by trestní řízení bylo zavedeno. (Srv. osnovy této čl. XXXVI., §§ 104, 106, 118, 143, 181, 204, 240, 244, 245, 246, 267, 283, 284, 309, 325, 447, 493 a 494.)

Jinaký jest poměr mezi delikty návrhovými a delikty privátními. Stíhání obou těchto druhů trestních činů záleží v první řadě na vůli soukromé. Při deliktech návrhových jest vytčen ovšem užší a obmezenější obor působnosti vůle soukromé, při nich přísluší oprávněnému pouze návrh podati nebo nepo-

[1]) S tímto ustanovením Schönbornovy I. osnovy srv. příslušné ustanovení osnovy Pražákovy, jež je přijala v uvedeném znění z návrhu výboru pro osnovu Glaserovu. Stručněji táž zásada jest v jejím § 81, §§ 108, 110, 122, 146, 184, 200, 209, 244, 248, 249, 250, 252, 253, 278, 313, 316, 327, 344, 492, 493 a j. osnovy Glaserovy a v čl. XXXIII., §§ 76, 84, 110, 112, 124, 148, 183, 185, 206, 245, 247, 249, 250, 268, 284, 298, 310, 324, 344, 493 a j, výboru I. osnovy Sch. čl. XXXVI. osn. II. Sch. čl. XXXVI. 81, sld. výboru II. Sch. osn. čl. XXXVI. § 75 a sld. Stíhání officiální jest pravidlem (§ 80 Glaserovy osn.. § 83 Pražákovy, § 80 Schönbornovy I. osnovy, § 83 návrhu výboru Glaserovy osnovy; srv. trestní zákon německý § 61, § 5, č. 3, § 102. a j.)

dati,[1]) kdežto na vůli osoby privátním deliktem poškozené záleží podání i vzetí žaloby zpět (srv. poslední větu §u 82. osnovy z r. 1889). Dalším podstatným rozdílem jest, že soukromý obžalobce se může obmeziti na určité některé osoby, ale navrhovatel nemá takového práva volby. Podán-li jest návrh, stíhají se všichni vinníci; lhostejno jest, čelí-li návrh proti určitým osobám čili nic (srov. čl. XXXVI. osnovy z r. 1889), při obžalobě soukromé jedná se jen proti obžalovaným (§ 83 osnovy téže).[2]) Tolikéž osnova Pražákova (čl. XXXIII.) stanoví, že jest lhostejno, „von welcher rechtlichen Beurtheilung es ausgeht und ob der Antrag gegen bestimmte Personen gerichtet ist oder nicht“ (srv. čl. XXXVI. v §u 82 osnovy I. Schönbornovy: „gleichviel, ob in dem Antrage ein Beschuldigter überhaupt nicht genannt ist oder ob einzelne Betheiligte ausdrücklich oder stillschweigend von dem Antrage ausgenommen werden“).

Jest trestný čin návrhový trestným přestoupením právního pravidla čili trestným bezprávím, jež může býti příslušným orgánem státním stíháno, ač-li byl návrh podán oprávněnou osobou.[3])

---

[1]) Navrhovatel (dle osnov) nemůže odvolati učiněný návrh. Srv. však § 64 tr. zák. něm. („in den gesetzlich besonders vorgesehenen Fällen und nur bis zur Verkündigung eines auf Strafe lautenden Urtheils“) jako na př. v §§ 232, 263 a j. trestn. zák. něm. z r. 1876 a j. Právo návrhové obsaženo jest ve všech osnovách. Od dalších okolností závisí, připojí-li se navrhovatel jako soukromý účastník. Zamítne-li státní zástupce návrh na stíhání nebo upustí-li od stíhání, podá se subsidiární obžaloba (§ 48 tr. řádu), k níž zajisté pak též navrhovatel jest oprávněn.

[2]) Srv. § 83 osn. Schönbornovy I. („auf Grund einer Privatanklage findet die strafgerichtliche Verfolgung nur gegen jene Personen statt, bezüglich welcher der hiezu Berechtigte die Privatanklage erhebt und durchführt), kdežto podle návrhu (§ 82 l. c.) „die öffentliche Anklage findet wegen der That gegen alle an derselben Betheiligten statt, gleichviel, ob in dem Antrage ein Beschuldigter überhaupt nicht genannt ist, oder ob einzelne Betheiligte ausdrücklich oder stillschweigend von dem Antrage ausgenommen werden.“ Srv. Glaserovy osnovy § 83 a Pražákovy § 86, návrhu výboru Glaserovy osnovy § 84, návrhu výboru Schönbornovy I. osnovy § 85, osnovy II. Sch. § 82, návrhu výb. Sch. II. osnovy 76 (připojeno: mit den in den §§ 258 und 280 verfügten Einschränkungen), tr. z. něm. z r. 1876 § 63.

[3]) Mezi delikty officiálními jest třída deliktů zmocňovacích (ke zmocnění stíhaných), jež stíhají se z úřední povinnosti, avšak stíhání, jako při návrhových deliktech, závisí na svolení poškozeného. Při deliktech zmocňovacích veřejný žalobce musí již před projevem vůle soukromé projeviti ochotu a pohotovost

Každého, kdož může návrh podati, nazývá osnova z r. 1889 oprávněným k návrhu. Podání návrhu jest výkonem práva, možnost právní tohoto výkonu jest návrhovým právem („Das Recht, die Verfolgung zu beantragen“ § 84 téže osnovy, dále § 84, 1. a 2. odst., § 85 „Das Recht des durch eine strafbare Handlung Verletzten, die Verfolgung zu beantragen“, § 86 odst. 1. „Das Recht auf die Verfolgung anzutragen“; srv. též čl. XXVI., XXXVI., § 74, 81, 86, odst. 2., § 87, § 181 odst. 3., § 246 a § 497 odst. 2. a j.)[1]) Na různých místech osnov uvádí se osoba navrhovatelova.

Pravidelně bývá oprávněnou pouze jediná osoba, a to, jak z § 84. téže osnovy vysvítá, jest tímto právem opatřena osoba bezprostředně poškozená.[2]) Byl-li na př. ověřený vyslanec, při

---

k stíhání, jemu jest vybrazena iniciativa k stíhání, vyzve oprávněného (poškozeného) o zmocnění, kdežto při návrhových deliktech pomýšlí na stíhání státní zástupce teprv, když návrh byl podán, ale nevyzve oprávněného, by podal návrh. Zmocňovacím deliktem jest na př. čin trestný §u 131 osnovy z r. 1867 (urážka cti úřední). Poškozený měl stíhati tento delikt, ale i zástupce státní byl oprávněn v zájmu veřejném stíhati, vyžádav si předchozí svolení poškozeného nebo v určitém případě, představeného jeho respective úřadu nejblíže vyššího. Urážka úřadu jako celku nebo celého oddělení jeho měla dle osnovy z r. 1867 (§ 131 odst. 5.) býti deliktem officiálním. Deliktem zmocňovacím jest též případ §u 131 odst. 6. osnovy z r. 1867 (srv. k tomu čl. IV. a V. zákona z 17. prosince 1862, č. 8 ř. z. z r. 1863, § 16 odst. 3. zákona z 21. prosince 1867, č. 141 ř. z. § 23 zákona z 21. prosince 1867, č. 146 ř. z. a §§ 1. a 2. zákona ze 3. října 1861, č. 98 ř. z.

[1]) Gl. osn. § 84 odst. 1, 2, 3, návrhu výboru Gl. osn. § 86, 87. Pr. osn. § 87, 89, návrhu výboru osn. I. Schönb. § 87, 88, tr. z. něm. z r. 1876 § 62, 65 a j. Sch. II. osnovą § 84 (návrh výb. Sch. II. osn. § 78 srv. s § 84 Sch. I. osn. (§ 87 návrhu výb. Sch. I. osn.) Sch. II. osn. § 84 má správně dle § 87 návrhu výb. Sch. I. osnovy: Beschuldigte (Sch. I. osn. má: Schuldige). Z II. osn. Sch. § 84 vynechal výbor v §u 78 při slově „Verletzten“ slovo; „unmittelbar“ a v 4. odst. připomenul, že ustanovení §§ 190, 191 a 198 nejsou dotčena.

[2]) Gl. osn. § 84, Pr. osn. § 88, návrhu výboru Gl. osn. § 84, 86, návrhu výboru osn. I. Sch. § 87, 88, tr. z. n. § 288. — Slovem „poškozený“ značí se nejen osoba skutečně poškozená, nýbrž i osoba, jež by byla poškozena, kdyby byl delikt dokonán. Že ustanovení o právu návrhovém se vztahují též na případy pokusu, viz Sch. I. osn. § 47. (Handlungen, durch welche die wirkliche Ausführung eines beabsichtigten Verbrechens oder Vergehens begonnen, aber nicht vollendet wurde, sind als Versuch derselben zu bestrafen, sofern das Gegentheil nicht im Gesetze ausdrücklich ausgesprochen ist“, srv. § 50 tamtéž). V případě §u 483 Sch. I. osn. není tedy pokus trestným V § 483 této osnovy užívá se slova „poškozený“ v pravém smyslu, u jiných (§ 484, 143 a j.) v širším smyslu slova.

dvoře ustanovený, uražen, navrhuje on sám (§ 106 téže osnovy). Někdy i několik osob může býti poškozeno, a tudíž několik oprávněno (§ 87 téže osnovy). Za příklad lze uvésti opět § 106 (urážku, jež se týká několika vyslanců). Tu stačí v takovém případě dle §u 87 téže osnovy zakročení jediného z oprávněných. Vzdá-li se však jeden práva svého (ať výslovně, ať mlčky), nejsou tím dotknuta práva ostatních.[1]) Jiný případ podává se v §u 204 téže osnovy, jímž jest zároveň přisvědčivě zodpovídána otázka, může-li osoba trestným činem návrhovým netknutá[2]) také býti oprávněna k návrhu. Byla-li uražena osoba, jež zastává úřad veřejný nebo církevní, sluha nebo člen moci ozbrojené urážkou, jež se vztahuje na úřední postavení jeho, přísluší podati návrh jemu, ale též představenému jeho. Podle §u 447 jest oprávněna k návrhu vedle poškozených též hlava rodiny. Třetí případ jest, že nikoli poškozený, nýbrž jiná osoba, k poškozenému v určitém poměru stojící, však nepoškozená, výhradně a jediné může návrhové právo vykonati, avšak za určitých podmínek též sám poškozený může[3]) nastupovati dle § 87 této osnovy, — vycházeje z toho přesvědčení, že nezletilci (zejména nedospělému) není možno, aby své právo návrhové vykonal, jelikož postrádá potřebné spůsobilosti, zejména že nedovede posouditi, dlužno-li, aby návrh podal a stíhání spůsobil, nebo že snadno by na újmu svou škůdcem mohl býti přemluven, by návrhu nepodával, posléze že nedovede oceniti následky podaného návrhu, — přiřkl poručníkovi nezletilce, kterýž jest mladší než 18 let, právo, aby za něho (srv. § 84 odst. 2. „für") podával návrh pro všechny delikty návrhové, pokud sám poručník není pachatelem.[4]) Poručenec, jenž jest starší než

---

[1]) Gl. osn. § 87, 88, 110, 209, 444, návrh výborový § 88, 89, 110, Pr. osn. § 90, 91, Sch. I. osn. § 86, 87, 88 a j., návrh výboru Sch. I. osn. § 89, 90, 92 a j., Sch. II. osn. § 86, a 87 návrh výb. Sch. II. osn. § 80 a 81. K § 88 Sch. I. osn. (§ 92 výb. téže) srv. § 89 Sch. II. osn. a § 83 návrhu výb. Sch. II. osn. (rozšířeno ustanovení i na návrhy).

[2]) Gl. osn. § 209, 444, Pr. § 206, 444, Sch. I. osn. § 204, 447, návrh výb. Sch. I. osn. § 458, 211, srv. s 52 str. (k §u 211) zprávy téhož výboru.

[3]) Gl. osn. § 82, výb. Gl. osn. § 85, Pr. § 87, Sch. I. osn. § 84, výb. Sch. I. osn. § 87, Sch. II. osn. § 84., výb. Sch. II. osn. § 78.

[4]) Spáchán-li na nezletilci, jenž jest mladší než 18 let, delikt návrhový v době, kdy nemá poručníka, zajisté bude úřad moci jmenovati speciálního zástupce ve všech případech a tak zameziti, by takový nezletilý nebyl vydán zlé vůli a choutce pachatelově ve psí. Poručník řádný jest spůsobilým k podání

18 let, může též samostatně vykonati právo návrhové, aniž by byl vázán poručníkem, jenž i tu vedle poručence jakožto zástupce jeho jest oprávněn navrhovati (srv. § 84, 3. odstavec téže osnovy). Podobný poměr zavládne, když vrchní úřad poručenský jmenuje nezletilci zvláštního poručníka za tím účelem, aby tento podal návrh na stíhání deliktu návrhového poručníkem nezletilcovým na nezletilci spáchaného (§ 84 osnovy I. Schönbornovy, s nímž souhlasí § 87 výborového návrhu, jenž pouze místo slova „Schuldige" právem navrhuje „Der Beschuldigte"). Dle návrhu výboru, jenž se radil o Schönbornově II. osnově v případě §u 198 návrhu tohoto (což v §u 206 Sch. II. osnovy nebylo stanoveno) též nezletilá, mladší než 18 let, a jen ona jest oprávněna navrhovati. Čtvrtý případ jest opakem[1]) případu třetího. Přísluší zajisté dle §u 85 Schönbornovy osnovy I. též dědicům právo návrhové po zemřelém, jenž se nevzdal tohoto práva, ačli lhůta dosud neuběhla. Kromě dědiců mohou navrhovati manžel pozůstalý a příbuzní 1. a 2. stupně. (§ 86 odst. 3. téže osnovy). Posléze pak mohou býti případy, že oprávněným k podání návrhu není poškozený, nýbrž pouze osoba nepoškozená: 1. pro delikty, spáchané na osobách duševně chorých, nevyhojitelných, může jediné zákonný

---

návrhu pro všechny delikty návrhové, jež třetí osoba proti poručenci jeho spáchala, nikoliv však pro všechny návrhové delikty vůbec na poručenci jeho spáchané, neboť pro delikty poručníkem proti poručenci spáchané podává (dle §u 84 Schönbornovy I. osnovy) návrh zástupce speciální. A kdyby ani tohoto ustanovení v osnově nebylo, jest na jevě, že poručník, jenž spáchal proti svému poručenci delikt návrhový, nemůže za tohoto poručence pro tento delikt navrhovati stíhání. Poručenec sám nemůže tu navrhovati, poručník by mohl nepodáním návrhu vyloučiti a zameziti své stíhání a tak rozhodnouti sám o trestatelnosti svého trestního činu. — Co platí o poručníku nezletilce, zajisté vztahuje se i na opatrovníka choromyslného a na zástupce osoby právnické. Návrhové právo marnotratníka může býti vykonáno pouze jím samým (srv. však případ §u 86 odst 3. této osnovy), nikoliv opatrovníkem jeho (arg. § 84 slova „für Minderjährige, für Geisteskranke und für Körperschaften", srv. též §§ 21, 718, 1241, 273, 176, 568, 773, 865, 1210 všeob. zákona občanského. Srv. též motivy Sch. II. osnovy).

[1]) Gl. osn. § 86, Pr. § 88, srv. k tomu § 183 odst. 2. větu poslední, jež v §u 184 Gl. osn. není; výborovým návrhem pro Gl. osn. v jeho § 182 byla přidána. Důležito zejména pro posuzování otázky, náleželo-li právo návrhové nebožtíku v době smrti jeho (srv. § 247 odst. 2. osn. Pr.). Viz Sch. I. osn. § 85 a 86, návrhu výboru Sch. I. osn. §§ 88 a 89, Sch. II. osn. § 85 a 86 výb. Sch. II. osn. 79 a 80.

zástupce (§ 84 odst. 2.) návrh podati.[1]) Je-li zákonný zástupce sám pachatelem, opatrovnický úřad ustanoví zástupce zvláštního, jenž pak jest oprávněn samojediný (tedy jako speciální poručník při nezletilci, mladším než 18 let). 2. Stejné pravidlo,[2]) jako o duševně chorých, vyslovuje táž osnova o právnických osobách. 3. V případech §§ů 89 až 91 téže osnovy jest dle §u 104 oprávněna k návrhu vláda[3]) cizozemská. 4. Dle §u 118 téže osnovy má jediné ministerstvo[4]) vykonávati právo návrhové.

Jsou tedy případy, ve kterých jest pouze poškozený oprávněn k výkonu práva návrhového, dále případy, kde jsou oprávněni poškozený a jiná osoba, případy, kde jest pouze určitý nepoškozený spůsobilým k podání návrhu, zplní-li se však určité náležitosti, rovněž i poškozený sám vedle onoho, pak případy, kdy poškozený, byv oprávněn, pozbývá své původní spůsobilosti, kdežto jiné osoby jí v příčině téhož deliktu nabývají.

Speciálně[5]) pak, hledíc k různým deliktům, osnova z r. 1889 uvádí tyto oprávněné k podání návrhu: zahraniční vládu (§ 104),

---

[1]) Gl. osn. § 84 odst. 2, výb. návrh § 85, Pr. osn. § 87 odst. 2., Sch. I. osn. § 84 odst. 2, návrh výb. Sch. I. osn. § 87 odst. 2, Sch. II. osn. 84, výb. Sch. II. osn. 78. Trestní zákon německý uvádí v §u 65, odst. 3. kromě nezletilého (srv. § 65 odst. 2.) též choromyslné a hluchoněmé.

[2]) Gl. osn. § 84 odst. 2., výb. návrh § 85, Pr. osn. § 87 odst. 2., Sch. I. osn., § 84 odst. 2., výb. návrh z r. 1890 § 87 odst. 2., Sch. II. osn § 84, výb. návrh Sch. II. osn. § 78.

[3]) Gl. osn. § 109, výb. Gl. osn. § 109, Pr. osn. § 110, Sch. I. osn. § 104, návrh výb. Sch. I osn. § 108, Sch. II. osn. § 106, výb. Sch. II. osn. § 100, tr. z. něm. § 102, 103.

[4]) Gl. osn. § 122 odst. 2., výb. její § 122 odst. 2, Pr. osn. § 124, Sch. I. osn. § 118, výb. z r. 1890 § 122, Sch. II. osn. § 120, výb. Sch. II. osn. § 114.

[5]) Gl. osn. § 86, 108, 109. 110, 122, 146, 244, 248, 249, 252, 253, 287, 313, 316, 323, 327, 444 a j, návrh výb. Gl. osn. § 87, 108, 109, 110, 122, 146, 242, 243, 244, 246, 247, 306, 307, 309, 317, 320, 437 a j, Pr. osn. § 87, 110, 111, 112, 124, 148, 183, 206, 245 až 247, 249, 250, 268, 284, 285, 298, 310, 324, 444, 493, 494, Sch. I. osn § 80, 104, 106, 118, 143, 181, 190, 204, 240, 244, 245, 246, 284, 309, 447, 493, 494, návrh výb. z r 1890 § 83, 108, 109, 110, 122, 147, 188, 197, 211, 245, 249, 250, 251, 291, 316, 332, 458, 505, 506, 507, Sch. II. osn. § 86, 106, 107, 108, 120, 145, 199, 222, 246, 250, 251, 252, 267, 290, 291, 318, 330, až 332, 463, 513, 514, 515, výb. Sch. II osn. § 80, 100, 101, 102, 114, 139, 191, 198, 206, 213, 237, 241, 242, 243, 258, 281, 310, 323 až 325, 457, 506, trestní zákon něm. § 4, § 5 č. 3, § 102, 103, 104, 123, 179, 182, 189, 194, 195, 198, 232, 236, 247, 299 až 303 a j.

ověřeného vyslance, respective ověřeného jednatele (§ 106), příslušné ministerstvo (§ 118), subjekt práva domovního (§ 143), osoby vešlé do svazku manželského s osobou, jež zamlčela překážku sňatku tohoto nebo ji k sňatku pohnula klamem (§ 181 odst. 1. a 2.), pak uraženého (§ 195 až 204) úředního představeného (§ 204 odst. 2.), poškozeného na těle a na zdraví (§ 240), unesenou (§ 244, 245, 246), poškozeného (§ 267), oklamaného věřitele (§ 283), oklamaného (§ 284), v omyl uvedeného (§ 309), majitele věci poškozené (§ 325), osobu k smilstvu sváděnou a hlavu rodiny (§ 447), posléze osobu způsobem v §u 493 odst. 1.—5., v § 494 a j. označeným poškozenou.

Byl-li spáchán delikt (aneb stal se aspoň pokus), vzniká poškozenému právo, návrhem způsobiti stíhání pachatelovo. Dobu vzniku práva návrhového musíme lišiti od okamžiku, jímž se počíná lhůta návrhová, v níž oprávněný může svému právu zjednati průchod. Tato lhůta jest vyměřena v §u 86. odst. 2. této osnovy („innerhalb dreier Monate von dem Zeitpunkte angefangen, in welchem dem Berechtigten die strafbare Handlung und die Person des Schuldigen bekannt geworden ist“.[1]) Z tohoto pravidla, že tata lhůta počíná se oním okamžikem, kdy oprávněný zvěděl o trestném činu a o pachateli, vyskytují se některé výjimky:

1. Právo návrhové při deliktu §u 181. osnovy z roku 1889 pro manžela,[2]) jenž uzavřel sňatek s osobou, kteráž stajila překážku manželství nebo klamně k manželství jej pohnula, vzniká okamžikem, kdy byl delikt spáchán. Lhůta návrhová nepočítá se dle pravidla §u 86. této osnovy, nýbrž od té chvíle, kdy poškozený zví o tom, že sňatek prohlášen byl za neplatný. (§ 181 odst. 3.: „. . . Frist zu dieser Antragstellung beginnt erst mit dem

---

[1]) Gl. osn. § 86 odst. 2., výb. Gl. osn. § 87, Pr. osn. § 88 a 89, Sch. I. osn. § 86, návrh výb. Sch. I. osn. § 89, Sch. II. osn. § 86, výb. Sch. II. osn § 80 tr. z. něm. § 61.

[2]) Gl. osn § 184, k němuž v § 182 návrhu výb. Gl. osn. bylo připojeno ustanovení o počátku lhůty návrhové, v tom byl sledován v § 184 odst. 2. Pr. osnovou. Výbor osn. I. Sch. navrhl v §u 188 odst. 3. místo slov §u 181 této osnovy: „Die Ungiltigerklärung der Ehe bekannt geworden ist“ slova „bekannt geworden ist, dass die Ungiltigkeitserklärung der Ehe in Rechtskraft erwachsen ist“ z důvodu na str. 44 zprávy vyloženého. Srv. § 199 Sch. II. osnovy, § 191 výb. Sch. II. osn. (mit dem Zeitpunkte, in welchem dem Antragsberechtigten die Ungiltigerklärung der Ehe bekannt geworden ist).

Zeitpunkte, in welchem dem Antragsberechtigten die Ungiltigerklärung der Ehe bekannt geworden ist."). Tento okamžik[1]) jest rozhodným též pro delikt §u 246 nové osnovy.

2. Poručník zvláštní[2]) (schvální), jmenovaný dle §u 84. vrchním úřadem poručenským) pro nezletilce, choré na duchu, nabývá spůsobilosti k návrhu okamžikem jmenování. Lhůta k podání návrhu bude pravidelně počínati týmž okamžikem; neboť zároveň s jmenováním bude mu oznámena příčina; nicméně mohou se naskytnouti případy, že zví o deliktu při jmenování, o pachateli později nebo naopak. Pro nezletilce vznikne právo návrhové okamžikem spáchání deliktu, lhůta počíná se pravidelně, avšak aby mohl sám navrhnouti, jest potřebí, aby se zplnila podmínka v §u 84. odst. 3. stanovená.[3]) Dovršil-li v okamžiku, jímž lhůta návrhová se počíná, 18. rok věku svého, může s úspěchem hned od jejího počátku navrhovati osobně, však není-li mu v okamžiku, kdy tato v §u 86. stanovená lhůta k návrhu (§ 181) se počíná, již 18 let, nemůže tedy tak dlouho lhůty použiti, dokud nezplní se zmíněná podmínka. Počítá-li se lhůta řádnému poručníkovi od okamžiku, kdy poručenec (jakožto subjekt práva návrhového, jež poručník může dle §u 84. za něho samostatně vykonávati) zví o pachateli a deliktu, či od chvíle, kdy obé sezná poručník, neobjasňuje osnova určitým ustanovením. Bylo by zajisté nejpříhodnějším a důvodům, pro kteréž osnova připustila, aby poručník za svého poručence návrh podával, úplně přiměřeno, kdyby se lhůta počínala okamžikem posléze uvedeným. Další nerozřešená otázka se v osnově této naskytá, když poměr dosavadního poručníka před uplynutím lhůty návrhové pro delikt za poručnictví jeho spáchaný se zruší a jiný poručník nastoupí, jde-li novému poručníku nová lhůta či počítá se pouze zbytek z lhůty poručníka dřívějšího, kterýž návrhu

---

[1]) Gl. osn. § 250, výb Gl. osn. § 244, Pr. osn. § 247, návrh výb. z r. 1890 § 251 (srv. zprávu str. 64), Sch. II. osn. § 252 (mit dem Zeitpunkte, in welchem dem Antragsberechtigten die Ungiltigerklärung der Ehe bekannt geworden ist), výb. Sch. II. osn. § 243, z. tr. něm. §§ 170, 172, 236, 238.

[2]) Gl. osn. § 84, Pr. osn. § 87, návrh výb. z r. 1890 § 87, Sch. II. osn. § 84, výb. Sch. II. osn. § 78. Něm. tr. zákon nerozhoduje o tomto případě. Někteří (Binding v Handbuchu 627 str.) rozhodují o něm ve smyslu osnovy, připouštějíce též návrh samotného vrchního úřadu poručenského.

[3]) Gl. osn. § 84 odst. 3., Pr. osn. § 87, výb. návrhu z r. 1890 § 87, Sch. II. osn. § 84, výb. Sch. II. osn. § 78, srv. § 65 tr. z. n. z r. 1876.

nepodal. Někteří (Binding) míní, že nová lhůta tu jest.[1]) Nutno s nimi souhlasiti, aspoň pro případ, že delikt za předešlého poručníka spáchaný nebyl jím seznán. Avšak i v ostatních případech bylo by záhodno, i když by měla platiti zásada, že jen zbytek lhůty se má počítati k podání návrhu, aby se počítal bez vpočtení doby, po kterou nový poručník neví o deliktu ani pachateli, respective o tom, že již lhůta pro určitý delikt se za předchůdce počala. Zajisté však by bylo nejlépe, aby aspoň singulární pravidlo §u 86 osnovy z roku 1889 bylo rozšířeno na všechny případy, kde pro nezaviněnou nemožnost nelze návrh podati.

3. Dědicům nebožtíka,[2]) jenž se nevzdal práva návrhového, i též manželovi pozůstalému a příbuzným 1. a 2. stupně musí býti čítána lhůta návrhová vždy třemi měsíci napořád zběhlými od okamžiku smrti nebožtíkovy, a to i když byli zvěděli o deliktu a pachateli před tímto okamžikem. V německém trestním zákoně ustanovení takového není.

Z uvedeného vyplývá, že pro výkon práva návrhového jest mnohem důležitějším okamžik, jímž se započíná lhůta návrhová (Frist zur Antragstellung), než-li okamžik, jímž právo návrhové vzniká.[3]) Jest právo toto obmezeno v příčině určitého deliktu na určitou dobu přesně ustanovenou, jež jest tempus continuum, při jehož čítání[4]) dlužno říditi se dle čl. XXI. osnovy z r. 1889.

Výkon práva návrhového záleží v podání návrhu. Návrhem jest (dle čl. XXXVI. osnovy z r. 1889) každý projev oprávněného, by bylo zavedeno trestní stíhání pro příslušný delikt návrhový (srv. XXXIII. osnovy Glaserovy a čl. XXXIII. osnovy Pražákovy.)[5])

---

[1]) Binding, Handbuch, str. 629, 646.

[2]) Gl. osn. § 86 odst 3. návrh výb. Gl. osn. § 86 a 87, Pr. osn. § 88 a 89, osn. I. Sch. § 85, 86, výb. návrhu z r. 1890 § 88, 89, Sch. II. osn. § 85, 86, výb. Sch. II. osn. § 79, 80, jinak tr. z. něm. (srv. též Binding, Handbuch 646 str.).

[3]) Gl. osn. § 86, odst. 2, a § 88, Pr. osn. § 91, Sch. I. osn. § 86, výb. jejího § 89, výb. osn. Gl. § 87, 88, Sch. II. osn. § 86, výb. Sch. II. osn. § 80, tr. z. n. § 61 a 198

[4]) Trestní zákon z 27. května 1852, čl. VIII., osn. Hyova z r. 1863, čl. V., osn. z r. 1867, čl. XII., návrh výb. z r. 1867, čl. XI., Gl. osn. XIV. (první), Sch. I. osnovy XXI., výb. Sch. I. osn. XXI., Sch. II. osn. XIX., výb. Sch. II. osn XX.

[5]) Glaser, Handbuch str. 237.

Záleží jediné na tom, aby bylo jisto, že oprávněný chtěl vyšetřování. A tuto vůli může projeviti každým příhodným a určitým způsobem. Není rozhodno, je-li návrh podán proti určitým osobám nebo proti všem, a jak navrhovatel posuzuje právně onen čin (srv. § 85 a čl. XXXVI. odst. 3. osn. z r. 1889). Návrh jest podmínkou stíhání těchto deliktů, jest iniciativním zmocněním k stíhání (a tím delikty tyto se liší od zmocňovacích deliktů, jichž stíhání se děje k zmocnění vyvolanému cizím popudem), nikoliv však podmínkou, na jejímž zplnění závisí trestná povaha skutku. (Osnova z r. 1889 § 81: Ist im Gesetze ausgesprochen, dass die Verfolgung einer strafbaren Handlung nur auf Antrag stattfinde, so darf die öffentl. Anklage wegen derselben nicht erhoben werden, wenn nicht der zur Stellung des Antrages Berechtigte ausdrücklich die Einleitung des Strafverfahrens wegen derselben beantragt hat). Návrhem podaným se způsobuje, že čin zprvu již trestný může býti potrestán po zákonu; nepodáním návrhu se docílí, že čin není trestatelným, avšak nepřestává býti trestným a trestuhodným. Trestnost a trestuhodnost deliktu návrhového vznikají již spácháním jeho. Trestatelnost se přidává k nim teprve podáním návrhu.

Co do podání a formy návrhu jest rozhodným čl. XXXVI. osnovy z r. 1889, zejména v 2. odstavci, jenž dopouští formu písemní i ústní,[1]) i nechává oprávněnému na vůli, jakým způsobem návrh podá, jen když způsobem tím projeví, že si přeje stíhání příslušného deliktu. Není potřebí vyjmenování všech vinníků, ani odůvodnění návrhu. Jedná se pouze o popud, iniciativu oprávněného. Orgány státní uváží pak přístojnost a důvodnost návrhu a mají vykonati vše potřebné, aby pachatel neunikl trestu zaslouženému. Důležito pro podavatele jest též ustanovení 3. odst. čl. XXXVI. a j. (§ 82). Hledíce k §u 82 osnovy z r. 1889, musíme se postaviti proti mínění, jež někteří (Hälschner a j.) projevili, i hájiti, že návrh, v němž jest výhrada, aby určití vinníci nebyli stíháni, není neplatným, nýbrž doložka taková musí býti pokládána za nedoloženou.

Právo návrhové musí vykonati, kromě případů zákonného zastoupení, sám oprávněný. On samojediný může a smí rozhod-

[1]) Gl. osn. úv. zák. (druhý) čl. XXXIII., zpr. výb. v čl. XXXII., Pr. osn. XXXIII., návrh výb. z r. 1890, čl. XXXVI., Sch. II. osn. XXXVI., výb. Sch II., osn. XXXVI.

nouti o disposici právem tímto, tedy o tom, je-li na čase podati návrh či snad lépe-li nepodati. Ale[1]) zastoupení u podání návrhu, t. j. v oznámení rozhodnutí oprávněncova příslušnému orgánu státnímu, jest zajisté možno, neboť osnova z r. 1889 v čl. XXXVI. praví prostě: „Der Antrag kann bei Gericht angebracht werden". nikoliv: „Der Antrag kann von dem Antragsberechtigten bei Gericht... angebracht werden," i dokládá, že „als Antrag ist jede Äusserung des Antragsberechtigten anzusehen, aus welcher zu entnehmen ist . . ."

Oprávněný se nemusí osobně prohlásiti jen před soudy a orgány v čl. XXXVI. odst. 3. této osnovy naznačenými, může i projeviti písemně svou vůli. Orgány státní (majíce zjištěnou pravost podpisu), vykonají stíhání, aniž by bylo potřebí, aby navrhovatel návrh před soudem nebo státním zastupitelstvím nebo před úřadem bezpečnostním sepsal a osobně odevzdal. Podobně i při ústním projevu vůle k stíhání čelící bude lze pokračovati, pokud orgánové, v čl. XXXVI. téže osnovy naznačení, budou tím míti jistotu nezvratnou, že oprávněný skutečně projevil vůli, aby byl návrhový delikt stíhán, a že osobu, kteráž podala úřadu zprávu o tomto projevu jeho, zmocnil k oznámení této vůle své.

Nejznačnější odchylkou, kterouž osnova z r. 1889 vykazuje proti trestnímu zákonu německému, jest neodvolatelnost[2]) návrhu již podaného. Kdežto v zákoně německém odvolání návrhu se připouští v mnohých případech, takže, hledí-li se k souvislosti německého zákona trestního z r. 1876 se zákonem německým z roku 1871, lze říci, že v trestním zákonodárství německé říše

---

[1]) Jinak Bindingův Handbuch, str. 652 a 654.

[2]) Návrh již podaný jest dle něm. tr. zák. z r. 1876 §§ 64, 102, 103, 104, 194, 232, 247, 263, 292, 303, 370 a j. odvolatelný. Tato odvolatelnost jest od některých spisovatelů (na př. Schwarze v Gerichtssaal XXVI., str. 503, 504) za přední předmět stížnosti nepřátel závodu deliktů návrhových pokládána. Binding (Handbuch des Strafrechtes I. 95) shledává přednost nového trestního zákona německého proti staršímu z r. 1871 v tom též, že případy odvolání návrhů jsou obmezeny. O odvolání návrhu a důsledcích jeho v něm. trestním právu srv. tamtéž 636 sld. 648, sld. A dobře připomíná na př. Hälschner (Das gemeine deutsche Strafrecht, I. 710), že právo odvolání návrhu příčí se především právu obviněného, jenž očekává rozsudek osvobozující.

Neodvolatelnost návrhu jest stanovena v osnově Glaserově § 82 odst. 2., v návrhu výboru pro osnovu Glaserovu § 83 odst. 2., v osnově Pr. § 85 odst. 2., v Sch. I. osn. § 82, v návrhu výb. osn. I. Sch. § 85, Sch. II. osn. § 82, výb. Sch. II. osn. § 76.

zásada odvolatelnosti návrhu jest pravidlem: přijala osnova z r. 1889 z osnov předchozích zásadu neodvolatelnosti návrhu (srv. § 82 odst. 2. téže osnovy) i důsledně ji vykonává. Jiná odchylka záleží v tom, že táž osnova výslovně v čl. XXXVI. jmenuje podrobně orgány k příjmu návrhů kompetentní (soud, státní zastupitelství a úřad bezpečnostní), kdežto trestní zákon německý toho pominul.

Zbývá nyní v této části ještě promluviti o zániku práva návrhového. Některé spůsoby zániku jeho probírá táž osnova[1]) v §u 86. Jest pak rozeznávati zejména tyto případy:

1. Výslovně se může vzdáti svého práva návrhového oprávněný ve formě velmi rozmanité a spůsobem různým, vždy však tak, aby bylo zřejmo, že má skutečně a vědomě příslušnou vůli, tak na př. výslovným prohlášením ústním nebo písemným, rovněž i konkludentními činy (výslovným odpuštěním).

Vedle vzdání se výslovného (§ 86, I. této osnovy: durch ausdrücklichen Verzicht) jest (§ 86, II.) vzdání se mlčky projevené (stillschweigender Verzicht) tím, že oprávněný nevykoná svého práva ve 3 měsících od okamžiku, v němž se doví o trestném činu a osobě pachatelově.

Ovšem, vzdal-li se jeden z několika oprávněných svého práva, neúčinkuje toto vzdání na práva ostatních (§ 87 téže osnovy).

3. Smrtí oprávněného zaniká jemu právo návrhové. Vzdal-li se před svou smrtí tohoto práva, platí, co jest pod č. 1. a 2. uvedeno; nevzdal-li se však svého práva, mohou za nebožtíka podati návrh osoby výše již vyjmenované.

4. Smrtí vinníkovou.

5. Podáním návrhu; neboť dle §u 82 věty 2. osnovy z r. 1889 nemůže více vykonati právo návrhové, kdo již jednou v téže trestní věci podal návrh na stíhání. Dle práva trestního německé říše není vyloučeno při některých deliktech opětné podání návrhu.

6. Poručník pozbývá práva podati návrh pro určitý případ za nezletilce spácháním deliktu návrhového proti poručenci, v ostatních případech pozbytím moci poručnické nad poručencem, nikoliv však okamžikem, jímž nezletilec dovršil 18. rok věku svého, neboť i pak poručník jest oprávněn za nezletilce po 18. roku

[1]) Gl. osn. § 86, výb. Gl. osn. § 87, Pr. osn. § 89, 90, Sch. I. osn. § 86, výb. z r. 1890 § 89, Sch. II. osn. § 86, výb. Sch. II. osn. § 80.

tohoto návrh podati, ale nezletilec takový může též samostatně právo návrhové podáním návrhu vykonati, čímž ovšem další podání návrhu poručníkova stává se bezpředmětným.

7. Zákonný zástupce na duchu chorých pozbývá práva k podání návrhu, když osoba chorá se z duševní nemoci pozdravila a poměr opatrovnický byl zrušen.

8. Zástupce osoby právnické pozbývá práva návrhového, jakmile byl jiným zástupcem vystřídán, nebo osoba právnická zanikla.

9. Zvláštní zástupce, jejž vrchní poručenský respective dohlížitelský úřad jmenuje pro poručence, respective pro osobu na duchu chorou nebo pro právnickou osobu, jež svými zákonnými zástupci jsou deliktem návrhovým dotčeny, může býti ustanoven již předem jako podavatel návrhu pro všechny možné případy deliktů návrhových, kterých se poručník proti poručenci dopustí, anebo jen pro případ určitý, jehož se poručník nebo zástupce právnické osoby dopustil. V prvém případě trvá spůsobilost speciálního zástupce až do chvíle, kdy poměr poručenský mezi poručníkem (trvalým) a poručencem se zrušuje. Tedy změna v osobách poručnických (mutatis mutandis platí totéž při duševně chorých a při právnických osobách) nemá žádného rušivého účinku na spůsobilost speciálního zástupce pro všechny případy poručnických deliktů jmenovaného. Jediné smrtí před ukončením poměru poručnického nastalou nastane rušivý účinek. V jednotlivém pak případě poručník nebude moci vykonati návrh, když nezletilec starší 18 let sám již návrh byl podal. V druhém případě trvá spůsobilost zvláštního zástupce, dokud nepodá návrhu za nezletilce pro delikt určitý, pro který má návrhové právo; návrh musí podati ve 3 měsících od chvíle, kdy zví o deliktu a pachateli, což obyčejně se stane již jmenováním. Osnova z r. 1889 nemá na zřeteli případu, že takovýto zvláštní zástupce zví o deliktu druhdy již před svým jmenováním. Dle §u 86 této osnovy by se tu mohlo státi, že poručník byl jmenován 3 měsíce po dni, kdy o obém zvěděl, a tudíž by, kdyby tato zásada měla bezvýjimečně platiti, vůbec ani návrh podati nemohl. Doporoučelo by se, aby dle své povahy výjimečné ustanovení o speciálním zástupci bylo též v tomto směru výjimkou z pravidla §u 86 odst. 2., stanovíc, že za vzdání mlčky učiněné speciálního zástupce se pokládá, když ve 3 měsících od okamžiku svého jmenování ne-

použije práva návrhového. Co bylo výše řečeno o poměru návrhu podaného nezletilcem 18letým k oprávněnosti a spůsobilosti poručníkově, platí i zde.

Zbývá zde otázka, mohou-li za poručníka, jenž před uplynutím lhůty návrhové zemřel, nevzdav se práva návrhového, navrhovati dle §u 86 odst. 3. osnovy z r. 1889 též dědici jeho, manželka a příbuzní 1. a 2. stupně (§ 85) ve lhůtě 3 měsíční od smrti jeho. Zajisté, že tito v případě takovém nemohou navrhovati, nýbrž jediné nástupce poručníkův (resp. zástupcův osoby právnické neb choromyslné). A stejné platí o speciálním zástupci; neboť již z jeho jmenování vysvítá, že spůsobilost navrhovati se obmezuje pouze na osobu jeho.

10. Obdoba odstavce 8. této rozpravy vyskytá se při otázce, kdy určitá vláda cizí pozbývá práva návrhu. Jako určitý výbor spolku pozbývá práva návrhového za spolek, tak i vláda v příčině státu, v jehož čele stojí, pozbývá práva návrhového okamžikem, kdy byla vystřídána vládou novou. Jako zánikem spolku zaniká právo jeho návrhové tak i zánikem státu, ač-li zánik připadne před uplynutí lhůty návrhové, zaniká právo příslušné. Případ takový ovšem bude velmi řídký.

Obdoba platí i při posuzování deliktu § 118 odst. 3. téže osnovy. Dále: zrušením poměru podřízenosti úředníka poškozeného vůči představenému, zaniká právo návrhové pro tohoto; neboť podkladem tohoto práva jest poměr úřední, důvodem pak hájení cti úřední. I není tudíž možno, aby bývalý představený mohl podati, když v chvíli zrušení poměru podřízenosti úřední lhůta ještě neuběhla, návrh za bývalého svého podřízeného; neboť nemůže již vykonávati práva z úředního postavení tehdejšího plynoucí, mezi něž také toto právo počítáno býti musí. Tu bude oprávněn nástupce jeho, jenž k podřízenému poškozenému jest v tomto poměru nadřízenosti úřední, a tudíž k výkonu práv z poměru toho vyplývajících jest oprávněn. Lhůta mu započne, jako ve všech podobných případech, okamžikem, kdy sám zví o pachateli a deliktu (předpokládajíc, že lhůta návrhová předchůdce jeho na plano celá neuběhla anebo že vůbec se ještě nepočala). Celkem pak lze o tomto případě oprávnění k návrhu i o všech příbuzných případech vytknouti, že zánik nastává zrušením poměru, na němž se zakládá oprávnění nepoškozeného.

11. Zákonem. Dlužno pak rozeznávati, byl-li delikt návrhový změněn v officiální, dále byl-li opak ustanoven, aneb byl-li delikt návrhový změněn v privátní či delikt privátní v návrhový. Byl-li před platností zákona nového podán návrh na stíháni, nemá otázka tato žádné důležitosti; neboť stíhání se vykoná, jako kdyby delikt officiální se stíhal. Nebyl-li návrh dosud podán, byla by rozhodna ustanovení přechodní a, není-li jich, tedy by se stíhání vykonalo bez návrhu z úřední moci. Případy, kdy delikt návrhový se novým zákonem změní v officiální delikt, nemají arci pro nás praktického významu v žádném směru, jelikož v dosavadním trestním zákoně máme pouze privátní a officiální delikty. Jinak však, když jde o změnu deliktu dosud officiálního v delikt návrhový. Byl-li delikt dosud officiální spáchán za platnosti starého zákona, dělo by se dle čl. XXVI. osnovy z r. 1889, stíhání dle nového zákona, ač-li nebyla dosud obžaloba veřejná podána.[1]) Stíhání může se započíti teprv, když návrh byl podán. Lhůta návrhová počíná se dnem v čl. I. této osnovy vytknutým.

(Příště dále.)

Dějiny literatury o propasti Macoše.

Od Dr. M. Kříže.

Propast tak ohromných rozměrů, jako jest naše Macocha, známa byla lidem z blízkého okolí od dávných dob; může se říci téměř s jistotou, že Macochu znal člověk pravěký (palaeolitický), který po dlouhé doby měl své sidliště v nedaleké Kůlně, i člověk předvěký (postdiluvialní, ale praehistorický = před narozením Kr.), který též Kůlnu obýval a sídlel v některých jeskyních žlebu Sloupského a žlebu Suchého.[2])

Bydleli-li v době historické (mně počínající se narozením Kr.) lidé plemene germánského také kolem Macochy a znali-li tudíž propast tuto, nelze říci; pro dobu tuto (I.—V. století po Kr.) nemáme žádných nálezů význačných z krajiny této.

---

[1]) Gl. osn. čl. I. (druhý návrh), XXII. (druhý návrh), výborový návrh čl. I., Gl. osn. čl. I. a XVIII. (první návrh), Pr. osn. I., XXIII., výb. z r. 1890 čl. I. (nezměněný čl. I. Sch. osn.) a XXV. (taktéž); Sch. II. osn. XXVI., Sch. II. osn. XXIV., výb. Sch. II. osn. XXIV.

[2]) Srovnej str. 1—75 spisu dra. Kříže „Kůlna a Kostelík".

To však za jisté míti můžeme, že Slované, ujavše se držení Moravy, vnikali již v prvních stoletích osazení svého i do těchto lesnatých krajin.

Vždyť název osady, vzdálené od Macochy jen dvě hodiny, totiž „Křtiny" (Vallis Baptismi) musí býti v souvislosti s obřadem, který v IX. století zavedli svatý Cyrill a Methoděj.

Konal-li se zde v údolí při potoku Křtinském církevní akt, pak tu zajisté také byli osadníci.

Blízké Jedovnice (od Macochy vzdálené na jih jen hodinu) byly již r. 1268 městečkem.

Propast byla tedy zajisté známa; než do literatury byla uvedena teprve r. 1663 bez pojmenování a r. 1669 se jménem „propast".

Od této doby setkáváme se s hojnými zprávami o Macoše, a to buď v časopisech nebo kalendářích, později také v učebnicích a monografiích.

Sestaviti chronologicky veškera pojednání, všechny články, veškery zprávy o naší propasti bude zajisté záslužným dílem bibliografickým.

Mým úkolem zde však jest, abych stručně vylíčil, jakým způsobem, v jaké míře a kterými osobami nabyli jsme vědomosti o Macoše jako propasti (zjevu to geologickém), o podzemních vodách (zjevu to hydrografickém) a o poměrech výšek a hloubek se týkajících (ve směrech hypsometrických).

Vše to, co dnes o Macoše víme, jest dílem jen několika osob; článkův o Macoše jest velké množství, ale badatelů velmi málo.

Dějiny literatury nemohou se zabývati registrováním všech publikací pro vědu většinou bezcenných, dějiny tyto musí obmeziti se na spisy, v nichž obsažena jsou data nová, na zprávy, jimiž rozšiřují se vědomosti naše o Macoše.

Avšak nutno také upozorniti na hrubé omyly, jichž ten neb onen spisovatel se dopustil, aby možno bylo budoucně se jich vystříci, a na nesprávná data, aby se nepřenášela ze spisu do spisu.

Doba I.

Uvedení Macochy do literatury.

1. Vallis baptismi R. P. Martini Alex. Vigsii, Canonici Regul. Ordinis Praemonstratensium Zabrdovicii ad Brunam professi. Olomuci. 1663, 8⁰ str. 1—407.

V kapitole čtvrté nadepsané de locis admirabilibus et inscrutabilibus quae cis et pone hanc Vallem reperiuntur (str. 23—32), popisuje Vigsius (kanovník kláštera premonstratského v Zábrdovicích u Brna) bombastickým spůsobem okolí Křtinské, zejména pak jeskyni Výpustek, a tu na konci kapitoly zmiňuje se také o propasti, ve které poznáváme naši Macochu (str. 31—32). Vigsius praví:

a) „Věř mi, čtenáři, že jsou v okolí místa dosud neprozkoumaná, jsou tu skaliska nesmírná a k nebesům se pnoucí a t. d., jakých v celé Moravě marně bys hledal.“

b) „Tu máme ohromný onen jícen propasti, od Křtin na jednu míli vzdálené, která byla vymleta vodami, jež sem se stékají.

Přírodní její ráz a její hloubka jsou téměř nevyzpytatelný; její prostor souvislými skalisky ohraničený jest tmavý a temný; nikým nebyla změřena hloubka její, nikým obrovské její rozměry.

Přehluboké dno jest tak vzdáleno našim zrakům, že mohutný proud vody dole pouze se jiskří, ale neteče. Skaliska naprosto neschůdná vystupují náhle ode dna v kolmou skalní stěnu.“

c) „Nehlásají však nám ona jinou naši matku, totiž propast Milosti? A věru, ještě tu nebylo propastí, když Matka milosti (Mater Gratiarum), hrajíc na okrsku země právem mateřským, měla údolí toto v držení.

Ještě hory u velké tíži nestály, když již tu přeblahoslavená Matka Boží v dutině této stěny jako holubice rozvažovala, jak a komu by měla rozděliti stkvosty ze zásoby pokladů svých a kochala se, po celé dny hrajíc, kolem ní.“

d) „Obyvatelé nenazvali propasti této (o níž se jedná) bez příčiny matkou; nelze říci určitě z jakého důvodu, ale nelze pochybovati o tom, že z důvodu následujícího: neboť když někdo raduje se s počátku ze své manželky (která rychle dospívá ve špatnosti jako špatná tráva, jako společná zásada právníků), potom sevřen jsa hmotnou bídou a postrádaje dětí, naříká nad potupou a zanevře na svou ženu, když se láska změní v záští: tu ji povolá před stolici této „matky“ (Mater), aby smrtí její (do propasti ji vrhnuv) odklidil příčinu ku stálým svárům.“

e) „Abys, čtenáři, nemyslil, že to, co uvedeno, v naší kuchyni bylo uvařeno, měj na paměti, jak lid si vykládá:

Skutečná událost nezachová nikdy v pověsti lidu své pravé povahy; v pověsti vždy se zveličují věci.“

f) „A věru musil by býti Apollonem, kdo zachycen byv vírem této propasti, šťastnou náhodou by vyploval; uváží-li se, že velmi prudké tyto vody vycházejí na denní světlo asi jednu čtvrtinu míle od tohoto místa.

O jednom člověku, zvaném Hrách-Vašek, se to vykládá, než důkazu o tom není.“

g) „Co myslíte, lidé (obyvatelé)? Označujete-li propast tuto neprávem matkou (Mater), která pohlcuje neopatrné? Nazývejte ji jen naší matkou; neboť jest to máti milostivá, která vše připravuje a zachovává k našemu prospěchu.“

K tomu podotýkáme:

a) Vynecháme-li z této zprávy místa psaná z náboženského zanícení Vigsiova, který ze Křtin udělal střediště, okolo něhož točí se svět, a v němž Mater Gratiarum zasahuje hluboko do osudů lidských, ale zejména obyvatel-

stva blízkého okolí (odstavec *c* a *g*), máme tu první dosti obšírné a správné líčení propasti nazvané „matkou".

Nesnadno říci, není-li název „Macocha" ve spojení s pojmenováním „Mater".

b) Pověst o Hrachu-Vaškovi byla nám sdělena r. 1864 v této spůsobě:

Ve Vilímovicích žili rodiče a měli tři syny. Nejmladšímu říkali Vašek, a toho měla maminka nejvíce ráda. Tento milý Vašek jídal tuze rád hrách, a dva druzí ho nemohli ani viděti. Maminka však nejraději ho vařila svému miláčkovi; proto říkali ostatní dva bratři nejmladšímu Hráchvašek a nenáviděli ho velice. Nemohouce si poraditi, aby matka hrachu nevařila, umínili si, že Hráchvaška hodí do propasti (neboť tak až dosud nazývají Vilímovští Macochu). Sebrali se jedenkráte a milého Hráchvaška hodili do propasti. Pán Bůh ho zachránil, a Hráchvašek se vyškrabal teprv za dlouhý čas východem ven. Přišel domů. Matka byla na mlatě, a ovšem nemálo se zarazila i zaradovala; neboť měla za to, že její drahý Vašek jest dávno v Pánu. Vyptávala se, co se s ním stalo, a když Vašek jí vypověděl celý příběh, ptál se, jak má své bratry překvapiti. Matka mu pravila: „Vlez, můj milý Vašku, za pec, a já navařím dnes hrachu, a když jej budu stavěti na stůl, řeknu s pláčem: „Ach kde pak je náš Vašek, jak rád jídal hrášek." Ty řekni: „Tady jsem, maminko," a uvidíš, co budou bratři říkati." Tak se také stalo. Maminka navařila hrachu, a když jej dávala na stůl, pravila: „Ach kde pak jenom je náš Vašek, jak rád jídal hrášek" — načež Vašek s radostí za pecí zvolal: „Tady jsem, maminko." — Jak to bratři uslyšeli — hned se zarazili, — podívali se na pec, a vidouce Hráchvaška tam seděti, utekl jeden dveřmi a druhý vyskočil oknem. Hráchvašek volal za nimi, že jim odpouští, aby jen zůstali doma a zapomněli nenávisti k němu.

K tomu se pojí pověst druhá, kterou r. 1864 Vilímovští mně vypravovali, a tato zní:

O pastýři.

Byl jeden pastýř z Vilímovic a ten šel na tis k Macoše; ale tis se s ním vyvrátil, a on drže se tisu spadl s ním dolů do Macochy. Dlouho se zde mořil, až konečně se odvážil vyjíti východem. Když vycházel, praly děvečky z protějšího zámku prádlo u východu a tuze se lekly, protože měl celé šaty roztrhané a tělo měl nahé. Pastýř jim však pravil, aby se ho nebály a aby mu daly nějaký šat, kterým by se přikryl, což také učinily, a tak přišel domů a vypravoval o svém podivném návratě.

Příběh tento Vilímovští sousedé (zvláště staří) mají úplně za pravdivý, považujíce to za urážku, kdyby někdo řekl, že to není pravda.

Onen pastýř si potom vždy zpívával: „Floriánek dobré víry, pomohl mu Pán Bůh z díry."

c) Je-li možno míti za to, že by pověsti tyto, z nichž jedna sahá před r. 1663, zakládaly se na pravdě? Mám za to, že ano. O tom, že Macocha se stále zacpává, nemůže býti pochybnosti. Považme jen, kolik kamení nahází se do roka dolů, co vody snesou štěrku a hlíny, a co balvanů se sřítí se strání!

Mám fotografické obrázky dna Macošina, udělané před 20 lety, a obrázky r. 1898 zachycené a tu shledávám, že balvanů z r. 1878 tu není (pod klenbou), ale za to mnoho a velkých balvanů jiných. Přišly vody a balvany z r. 1878

pokryly náplavou; na náplavu sřítily se balvany nové; tak se dělo i dříve, a tak bude i budoucně.

V čase, kdy hradní děvečky praly prádlo u Punkvy (tedy asi před 400 lety), bylo asi dno Macošino a tudíž i východ Punkvin (tento zároveň se zatarasuje balvany se skal spadlými, štěrkem a náplavou) nižší, tak že skalní stěna nesahala do vody západního rybníka; bylo tedy možno na kládě nebo na kladách spojených (pásy ze šatů shotovenými nebo z chvojí spletenými), jichž na dně bývá hojnost, dospěti k východu.

V červenci roku 1898 za příčinou fotografování dna dal jsem osekati na obou stranách koryta od můstku dolů vedoucího stromky a křoví; tu jsme měli nemalou potíž s tím, že osekané stromky a křoví zachycovaly se v korytě; bylo nutno žerdí a silou mnoho metrů je postrkovati, než sletěly dolů.

Dejme tomu, že s pastýřem[1]) vyvrátí se mohutný tis 20—30 m vysoký pod můstkem u tohoto koryta; koruna bude zvolna se kloniti do hlubiny, zároveň budou se větve opírati o skalní stěny v onom korytě tak, že strom nebude moci náhle se řítiti dolů, nýbrž zůstane buď viseti anebo pomalu se bude svážeti.

Kolmá hloubka od můstku na balvanitou stráň měří 43 m. Tis moh státi pod můstkem níže o 10 m, tak že na dno bylo výšky pouze 33 m. Tis vyvrácený, 20 – 30 m dlouhý, sahal tedy svými větvemi a svou korunou téměř až na balvanitou stráň anebo aspoň na šikmé skalisko nad koncem této stráně.

Bylo tedy možno bez nebezpečného úrazu dostati se po tisu tomto do Macochy.

2. Jan Ferdinand Hertod.

Tartaro-Mastix Moraviae a Johanne Ferdinando Hertod P. Ph. et M. Doct. etc. regiae civitatis Brunensis physico. Viennae Austriae 1669

Dle zprávy, kterou mu zaslal přítel jeho Adam Dores, sděluje na str. 143 pod nápisem „Propast descriptio.“ „Domácí lidé nazývají tuto prohlubeň (abyssum) pouze „propastí“; jde se k ní kolem trosek hradu Blanského stezkou do hlubokého srázného údolí a pak opět oklikami vysočinou porostlou velmi hustými buky a duby (nyní jsou zde lesy jedličí); zde otvírá se nesmírná propast téměř okrouhlá a v průměru třicet i více kroků široká.

Na straně východní, pak jižní a severní vystupují se spodu skály kolmo jako stěny nahoru; na západě část křovím poněkud porostlá tvoří úžlabinu ovšem nepřístupnou a proto nebezpečnou.

Není tu žádného přístupu bezpečného, chceme-li podívati se do propasti a shlédnouti ji zrakem svým.

Na straně jižní vyčnívá jako nějaké lešení nad propast kus skaliska dlouhého sotva deset pídí, širokého šest pídí a tlustého dvě; odvážný poutník

---

[1]) Ještě za mých chlapeckých let bylo zvykem, že před svátky velkonočními (o květné neděli) přišel do domů pastýř obecní a přinesl prut na vyhánění krav do stáda. Na prutě bylo několik větviček jívových a uprostřed ratolest tisová. Tis rostl však jen u Macochy; pastýři musili tedy kupovati ratolesti u Macochy; hlavním dodavatelem byl zajisté pastýř Vilímovský.

na zemi se polože tak, aby prsa měl na tomto skalisku, může pak shlédnouti dno a obdivováti se propasti.

Nemáme-li velmi dlouhou olovnici, abychom změřili hloubku propasti, můžeme tak učiniti kamenem dolů hozeným.

Pomodlíme se dříve Otčenáš, než dopadne na dno kámen na prášek roztříštěný. Téměř šestinu dna zaujímá potůček, jehož břehy vroubí bujné zelení (lidé domnívají se, že jest to týž potok, který o něco víc než půl míle odtud se propadá do země.“

Pln obdivu a hrůzy sestoupil zpravodaj od Macochy touže stezkou, kterou tam šel, žádostiv jsa podívati se na řečený potok, který, jak mu bylo sděleno od spolucestujících, vychází na denní světlo na úpatí skály (nyní část o Punkvě). Zpravodaj praví: „Voda, kterou jsme dříve viděli v propasti — stojí zdánlivě nepohnutou, — kdo by chtěl řádně vypátrati běh, kam teče voda ze skály vycházející, může tak učiniti jen tím spůsobem, že do ní hodí buď kousek dřívka anebo suché listí.“

K tomu připomínáme: Hertod neuvádí jména Macochy; než z toho nemůžeme souditi, že by tenkráte nebylo se užívalo názvu tohoto. Přítel Hertodův (Dores) buď si názvu nevšiml anebo ho neslyšel; říkajíť Vilímovští Macoše dosud jen „propast“ (říkajíce: Ukaž cestu k propasti, zaveď k propasti atd).

Doba II.

První výprava do Macochy.

Císař František I. (1745—1765) byl velkým milovníkem přírody; zajímaly ho nemalou měrou zvláště zjevy neobyčejného rázu. V době té žil ve Vídni dvorní mathematik J. A. Nagel.

Týž Nagel vyslán byl císařem, aby vypátral, prohlédl a popsal zvláštnosti krajinné v Kraňsku a na Moravě.

O tom sepsal Nagel obšírnou zprávu, která jest zachována v rukopise v c. k. dvorní knihovně ve Vídni s čís. 7854, a k níž přiložena jsou též vyobrazení.

3. Titul zprávy zní: Beschreibung der auf allerhöchsten Befehl Ihrer kais. königׄ. Majestät Franciscus I. untersuchten Seltenheiten der Natur. 97 Blätter Folio, Tafeln 22.

O Moravě jednají cap. 14: von der bei dem Dorfe Schloup in Mähren gelegenen Höhle a cap. 15: Von einem in Mähren befindlichen Abgrunde Macocha genannt.

Nagel navštíviv Macochu v květnu 1748, píše o návštěvě takto:

„Macocha ležící na panství Rájeckém nedaleko Ostrova vypadá tak, jako kdyby čtyři vysoké hory kolmými stěnami skalními k sobě se přimkly a uzavřely velmi hluboké údolí.

Do údolí toho nevede však žádná cesta, a nelze do něho dojíti leda po provazích. Na jižní straně jest kámen plochý, který vyčnívá přes kraj propasti, a odtud lze přehlédnouti děsnou hloubku; poněvadž kámen jest jen 5 neb 6 střeviců široký a na polo převislý, jest poutník nucen, aby z opatrnosti lehl si na zemi na břicho a tak se k propasti přiblížil.“ (Nagel se dal pro lepší jistotu uvázati.)

Na dně viděl Nagel několik zelených míst, rybníčky, balvanité kopce písčité pahorky a ve stěnách rozličné díry. Než vše to bylo tak vzdáleno, že nemohl ničeho rozeznati zřetelně. Leže tudíž na kameni pozoroval, jak jiní dolů házeli kamení a dřeva; kamení dolů spadlé roztříštilo se na prášek.

Podle toho, jak kámen dlouho letěl, než dopadl dna, vypočítal Nagel hloubku na 180 sáhův.

„Když si byl takto vše prohlédl zdáli, odhodlal se spustiti dolů po laně, jež měl po ruce Odebral se tedy na stranu západní, kde bylo možno sestoupiti téměř do polovice hloubky.

Ale napřed nechal spustiti na roubíku jednoho sedláka, kterého drželo 10 osob. Tento došed dna radostně volal; načež se tam dva jiní chtěli odvážiti.

Jeden z nich seděl již na roubíku a byl na kraji propasti, tu svezl se na straně severní balvan, balvan ten strhl za sebou mnoho kamení, které strašně rachotíc padalo do propasti.

Z toho dostali ti lidé strach; ten, který byl uvázán, křičel z plna hrdla, aby ho honem vytáhli nahoru; druzí volali na toho, který byl v propasti, zda-li se mu nic nestalo; než tento se neozýval; myslili již, že byl kamením zabit.

To bylo příčinou, že se žádnému z nich nechtělo vydati se do takového zřejmého nebezpečí."

Po dlouhém čekání vytažen byl také onen sedlák z propasti, a vykládal: „Hloubka, do které jsem se spouštěl na roubíku po laně, není velká, nepřesahujíc 30 sáhů; avšak není to věc tak snadná a bezpečná, jak by si někdo myslil. Neboť tím, že lano se tře na skále, uvolňuje se kamení a hlína, jež způsobuje mnoho nepříjemností, také jest na závadu křoví rostoucí na skalních stěnách.

Došed dna, stál jsem na kopci mnoho sáhů vysokém, který se skládá z velkých balvanův, a po němž jest velmi těžko dojíti dolů; na dně našel jsem rybníčky, ale neviděl jsem tu ani ryb ani nic jiného živého. Půda jest nerovná, pahorkovitá, a poněvač tam nevnikají sluneční paprsky, velmi vlhká, dlouhými mechy porostlá; toto zelení považuje se svrchu za louku.

Ve skalních stěnách jest plno děr; jedna taková díra na straně východní vychází do lesa a podobá se komínu.

Nedaleko odtud na jiné straně viděl jsem velký otvor, kterým jsem došel do jeskyně několik sáhů dlouhé (odtud přinesl kamení). V této jeskyni právě jsem trávil na štěstí, když kamení padalo dolů."

Jak pozoroval na stěnách skalních, vlévají se zajisté podzemní vody oněmi děrami často do této propasti.[1])

K tomu připomínáme: Jest věru až podivno, jak bystře onen sedlák vše pozoroval a jak názorně a správně sdělil pozorování.

Vše, co vypravuje prostý ten sedlák, zakládá se na pravdě.

Ano sedlák zcela dobře odhadl podle oka hloubku ze severního koryta (nad můstkem 30° = 57 m).

---

[1]) Nagel vypravuje ještě, že prý pastýř jeden na stráni dříví dělající spadl do Macochy, ale že se mu nic nestalo, nýbrž že byl bez úrazu vytažen nahoru, ale že viděl ve vodě mnoho pstruhův a vydru.

V.[1]) koryta má 460 m, vrch balvanitého kopce 402 m, činí tedy hloubka 58 m; Sedlák viděl komín do lesa ústící, navštívil jeskyni číslo I. (pod klenbou), postřehl, že podzemní vody se sem vlévají rozličnými otvory. Škoda jen, že učenému Naglovi nenapadlo přivázati kámen na šňůru a změřiti hloubku Macochy a že nám nezachoval jména tohoto znamenitého selského badatele.

Doba III.

Druhá výprava do Macochy.

Roku 1784 (23. června) spustil se do Macochy Karel Rudzinský, inženýr, architekt a ředitel hutí knížete Lichtensteina, pak Brněnský inženýr Jan Tallher, Pozořický vrchní František Postavka a písař při lesnictví zde Fr. Fechtner, osoby vzděláním odborným způsobilé k vědeckému prozkoumání Macochy.

Očekávali bychom tedy, že naše vědomosti o propasti této prostým sedlákem nám sdělené se rozmnožily valnou měrou a že přesným měřením byly určeny alespoň hlavní rozměry Macochy; než výsledky této výpravy byly velmi chatrné.

4. Schwoy Franz Josef, Topographie von Mähren. Wien 1793—1794.

Jedná o Macoše ve svazku II. Dle zprávy Karla Rudzinského (nach einem umständlichen, noch ungedruckten Berichte), sděluje Schwoy: „Průměr propasti jest na hoře v délce 53^0 (100 m), v šířce 35^0 (66 m), hloubka měří 162^0 (307 m).

Skalní stěny do hloubky jdoucí nejsou stejné, místy jsou převislé a zvětralé a proto nebezpečné těm, kteří se tam spouštějí.

Dno jest nerovné a rozličnými travinami porostlé; dnem protéká potůček, utvořený z několika pramenů z jeskyň vyrážejících; potůček tento jde pod zemí celou hodinu a vychází pak na denní světlo se jménem „Punka," která se pak vlévá do Svitavy.

Na dně nalezli stopy vydří, viděli sovy, žáby, hlemýždě, hmyz a druh ptáčků menších než jest střízlíček.

Rána z bambitky dole vypálená působila na ty, kteří stáli na hoře, jako rána dělová. Ze dna jde několik jeskyň dále, které nemohly býti prozkoumány.

Pokud známo, byla propasť navštívena r. 1776 knížetem Karlem Salmem-Reifferscheidem a r. 1728 mnichem minoritským jménem Lazarus; avšak zpráv o tom není žádných.

Tím úplnější jest památné vylíčení Rudzinského (k němuž připojena také věrná kresba průřezu) o vypravě jeho a soudruhů jeho a o tom, co tam byli pozorovali; žádoucno jest, by vylíčení ono bylo uveřejněno."

Připomínáme k tomu: Rozměry jsou udány jen dle oka; jest až úžasno, jak mohli inženýři se dopustiti takové hrubé chyby, udávajíce hloubku na 162^0 (307 m), a proč neprozkoumali jeskyň v Macoše.

5. André Karl. Uibersicht der Gebirgsformation und besonders der Uibergangsformation in Mähren. Zugleich Leitfaden für denkende und forschende Besucher der mährischen Kalkhöhlen. Patriotisches Tagblatt. Brünn 1804, Nr. 66 u. 67, S. 913—941.

---

[1]) V. = výška nadmořská.

André, svým časem proslulý geognost, popisuje mimo jiné také území devonského vápence a některé jeskyně v něm, na př. Výpustek na str. 920, Býčí skálu na str. 921, Propadání u Jedovnic ua str. 923, Sloupské jeskyně na str. 923—924, a podotýká na str. 925, že naše závrtky (Trichter) s jeskyněmi poskytují nám v malých rozměrech obraz vévodství kraňského. Tyto závrtky prý se časem mohou přetvořiti ve skutečné propadliny, jako jest Macocha.

Závrtky tyto předpokládají pod povrchem půdy látku zemitou nebo kamenitou (bez pochyby hlínu a písek), která vodami dešťovými snadno se dá odplaviti, a jinou pevnější (bezpochyby vápenec), která tvoří stěny závrtkové, a konečně v této pevnější látce podzemní prohlubně, v nichž vody se stahují a zasobují prameny ze skal vycházející.

Na str. 933—941 jest geologické pojednání s titulem: Erklärung der Höhlen, Trichter und Erdfälle im Uibergangskalk.

André se domnívá, že vápenec se uložil na pískovci drobovém, a to jako hmota vlhká na vlhký spodek. Když vody opustily vápenec, ztvrdl, avšak tu a tam zůstaly kalužiny vody v dolinách a kotlinách; k nim přidružily se vody dešťové, zejména s jara.

Vody tyto snažily se, aby si prolomily průchody ve vápenci, a tak jej dílem podemlely, dílem vybrázdily. Tu zajisté narazily na pískový podklad a vnikly do něho zejména do prohlubní mezi pískovcem a vápencem.

Byla-li jednou cesta nalezena, pak ovšem šly vody dle spádu na jih a na jihovýchod pod vápencem v pískovci; vody tyto stále odnášely písek, kus po kuse jej odtrhujíce, až byl úplně odplaven tak, že se nyní divíme pouhým prázdným klenbám, které dosud souvisejí, ale dlouho vzdorovati nebudou.

A tak jsou nynější jeskyně pouhými dutinami, které před uložením vápence naplněny byly písečnými hmotami.

Takové písečnaté kusy (krápníkovou hmotou potažené) najdeme téměř v každé jeskyni, ale zvláště v jeskyni zvané „Schuppen" (Kůlna); zde vidíme písečnatou celinu a mimo to na polích mezníky zhotovené z nejstaršího vápence.

O Macoše jedná na stránce 926 a dále takto: Představme si podlouhlou plochu asi 50⁰ délky a 30⁰ šířky položenou od jihu na sever; tato prostora jest ohraničena kolmými, šedými skalisky, do hloubky více než 100⁰ padajícími, jež se uzavírají úplně; jen na straně jižní zdá se, že lze přistoupiti níže.

Jdouce od Vilímovic pozorujeme, že vápencové skály jsou tu přerušeny Suchým žlebem; jdeme napřed dolů, překročíme žleb, a pak jdeme hodně příkře na horu, až přijdeme do lesa. Kráčíme tu bez starosti dále — ale ještě krok, a jsme ztraceni; stojíme z nenadání u Macochy. Jest odvážlivo podívati se dolů. Na straně východní jest v kolmé skále malý jár, a na konci jest ploché místo na pokraji skalní stěny, která vyčnívá trochu nad propast. Na toto místo, jež stačí sotva člověku, lehne si poutník na břicho a může si tak prohlédnouti propast závratnou, kde tmavozelený koberec z bylin, tmavá voda, tmavošedé skalní díry, šedý zevnějšek, jen tu a tam zelenými buky a jedlemi přerušený, poskytuje divoce krásný obraz velkého závrtku.

André viděl dole jeskyně, jimiž odtékají vody, které se tu sbíhají.

Také pozoroval, že půda se sklání jen se strany jižní, kdežto na ostatních stranách jsou skalní stěny kolmé. Kámen dolů hozený letí 8 sekund, než dopadne do vody; z toho vypočítal hloubku 160 sáhův.

S místa dříve uvedeného šel André dolů na jižní stranu, kde se zdálo, že možno jest sestoupiti až dolů do propasti; někteří ze společnosti šli až k poslednímu stromu (André se tam neodvážil); kámen odtud hozený letěl ještě 4—5 sekund dolů, což ukazuje na hloubku 40—50 sáhův.

S toho místa (od onoho stromu) zhotoveny byly dvě kresby Macochy; jedna Fischerem, která prý jest v zámku Rájeckém, a druhá Majerem.

Hertod znal Macochu jen s názvem propast; a to také byl dříve pravý název její; ale název ten u tamějšího lidu se vytratil, a nyní se propast tato nazývá Macochou. — Následuje pověst o Macoše.

Roku 1728 spustil se do Macochy P. Lazarus z minoritského kláštera v Brně s kanovníkem hrabětem z Roggendorfa; r. 1776 spustil se tam kníže Salm Reifferscheid; knížeti se zlíbilo nic o tom neuveřejniti, a proto víc o sestupu jeho obecenstvo se nedovědělo.

Dne 15. června 1784 o 9 hodinách ráno spustili se do Macochy na laně 120⁰ dlouhém Karel Rudzinský, Fr. Postavka, Jan Thallherr a Fr. Fechter a zůstali na dně až do půldruhé hodiny odpoledne.

Rudczinski se domnívá, že propast tato vznikla neobyčejným působením vod, které zvolna odplavily zemité látky, jež vyplňovaly prostoru mezi skalními stěnami; horní část nemajíc opory se sřítila, a tak se otevřela tato propast.

Z množství závrtků v této krajině jest Macocha závrtkem největším; zdá se, že veškery vody sem přicházejí z jedné strany, a to jižní, a zde se pak ztrácejí; vystoupnou-li, snaží se dosíci nejnižšího místa na straně severní, tekou pak pod skalami $^3/_4$ míle neznámými zátočinami a vodopády a vycházejí na denní světlo jako široká říčka B u n q u a, zvaná nad novým Rájeckým mlýnem B u n q u a.

Rudzinský udává hloubku až k vodě na 162⁰; tam kde propast uprostřed jest nejužší, měří délka 53⁰ a šířka 35⁰ v průměru; zdá se, jako by na spodu byla nejpěknější rovina s travnatými místy; ve skutečnosti není tu rovného místečka mimo hladinu vodní.

Napřed šlo se 24⁰ po šikmé stráni mající 70 stupňů a pak 42⁰ kolmo v povětří. Potom přijde stráň 64⁰, která vznikla z balvanů, jež se svezly dolů; jest velmi těžko jíti po této stráni; snadno si může člověk nohu zlomiti, anebo může býti sražen kamením, které se valí dolů. Zde jest v pravo jeskyně, kterou voda odtéká, když vystoupne v Macoše. Zde začíná se půda písčitá a lepší, tak že možno bylo odvázati se od lana.

Škarpy, jež jsou v písku vodami utvořeny, dokazují, že voda vystupuje a opadává.

Za potokem přišli účastníci výpravy na pahrbek písečnatý, který byl bezpochyby utvořen vodami, jež se sem vlévají z jeskyň.

Na dně rostou rozličný plevel a rozličné traviny; ale jsou vodnaté a barvy žlutozelené. Z jedné jeskyně vycházel vzduch střídavě studený a teplý.

Jest tu také komín, díra to vedoucí klikatě od vrchu až téměř na dno.

Připomínáme, že tu máme práci badatele proslulého a proto také výňatek obšírný. André se domnívá, že vápenec byl uložen na pískovci; písečnaté hmoty,

že byly zabaleny látkou vápenitou a potom odneseny, kdežto vápenec tvrdý vodám vzdoroval; na důkaz toho odvolává se André na písek a písečnaté kamení v jeskyních a před Kůlnou. André si myslil: písečnaté tyto látky byly do trhlin a puklin vápencových vodami splaveny, a to z útvaru drobového (kulm) spočívajícího na vápenci.

Co se týče Macochy, máme tu zprávu Rudzinského, jak ji Schwoy uvádí, jenže obšírnější.

Mnoho výprava Rudzinského v Macoše pořídíti nemohla; když se o 9. hodině počali dolů spouštěti, bylo zajisté 11 hodin, než za tehdejších okolností všichni účastníci přišli na dno, měli tedy pouze 2 hodiny času, aby se poohlédli po svém neobyčejném okolí.

6. Jurende's Mährischer Wanderer (Kalendář). Brno 1809.

Popisuje Macochu praví, že hloubka měří asi 80° (151 m); na straně jižní možno po stráni mezi stromy dojíti hlouběji do ohromné propasti a tu dalekohledem pozorovati jeskyně jako pekelné brány, jimiž protéká Punkva mající břehy z naplaveného písku.

Punkva tato jest říčkou, která se utvořila z vod celé této jeskyněmi prostoupené krajiny, která pak Macochou protéká a půl hodiny odtud v údolí hlubokém a úzkém pod vysokou kolmou skalní stěnou z velké jeskyně přichází na denní světlo a tak silná jest, že brzo potom nepřetržitě žene mlýn.

Tento velký závrtek byl dřív znám se jménem „propast"; název se vytratil, a na místo jeho nastoupilo jméno Macocha.

Roku 1776 chtěl se do této propasti spustiti kníže Salm Reifferscheid; ale dostav strach nepřišel na dno.

Rudzinský se svými společníky spouštěl se tam r. 1784 dne 15. června (má býti 23.) o 9 hodinách ráno a zůstali tam do 2 hodin odpoledne. Popis výpravy této.

K tomu připojujeme: Ponejprv udává se hloubka 80° (151 m), která přibližuje se pravdě; zajímavo jest také, že pisatel správně pochopil celou soustavu vodní.

7. Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst. Wien 1815. Jahrgang VI., str. 519–524.

Neznámý dopisovatel tvrdí, že kníže Karel Salm došel r. 1776 až na dno a že tam zůstal delší dobu. Jest prý nepravdou, co o tom psáno v „Mähr. Wanderer" z r. 1809 (že by byl dostal strach a nechal se vytáhnouti na horu).

Podivná jest zajisté následující zpráva: die merkwürdigste Fahrt in die Mazocha machte der jetzige Besitzer Altgraf Hugo von Salm 1811, seinen Wunsch genaue Messungen vorzunehmen einem zweiten Besuche vorbehaltend.

8. Bayer Josef. Topografisches Handbuch vom mährisch- schlesischen Gouvernement. Brünn 1818.

V II. díle vyobrazení propasti zvané „Mazocha".

9. Engelhart Andreas. Prachtwerke der Unterwelt. Wien 1828. I. str. 204.

Hloubka propasti této měří více než 100° (189 m); kámen dolů hozený dopadá teprv za 8 sekund do vody; dle toho měřila hloubka 735 střevíců (232 m), když se dne 15. června 1784 do Macochy spouštěl Rudzinský s třemi svými společníky, měli tři lana každé 120 sáhů dlouhé.

Napřed se šlo 24 sáhy po stráni skalnaté mající sklon 70⁰, pak 42 sáhy kolmo v povětří (tu se lano otáčelo), a pak konečně došli na stráň, která utvořila se balvany dolů spadlými. Potom přišli k jeskyni, kterou voda odchází; dno bylo písčité, a tu se mohli odvázati z lana. Stupně vodami v písku utvořené zřetelně poukazovaly k tomu, že voda časem stoupá, pak opět opadává. Za potokem vystoupli na pahorek z písku utvořený, který byl bezpochyby nanesen vodami, jež sem přicházejí jeskyněmi.

Zde nalezli docela čerstvé stopy dvou vyder; musí tu tedy býti také ryby, ač účastníci výpravy nespatřili žádných.

Do jeskyň (bezpochyby rozsáhlých) jíti nemohli, poněvadž neměli ani svíček ani jiného svítiva.

10. T k a n y A. Mythologie der alten Deutschen und Slaven. Znaim 1827.

Na stránce 189 popis dle Schwoye, pak pověst o lupiči Obešlíkovi a o draku.

11. H o r m a y r s A r c h i v. Wien 1829. Monat März, str. 147.

Hloubka 90⁰ (170 m); na dně rostou traviny, křoví a stromy.

12. R e i c h e n b a c h K a r l. Geologische Mittheilungen aus Mähren. Wien 1834. Na stránce 102:

a) Nadmořská výška nejvyššího skaliska u Macochy jest 489·8 m, hloubka na dně 160·0 m, tedy má dno V. 329·8 m.

b) Můstek jest o 50 m níže než nejvyšší bod skaliska.

c) Na straně 26: Asi před 25 lety byla hloubka propasti této provazem změřena na 160 m; voda přicházející do Macochy ohromnou jeskyní jest bezpochyby totožná s Punkvou.

13. J u r e n d e' s M ä h r i s c h e r W a n d e r e r. B r ü n n 1835.

Macocha má délku 80⁰ (152 m) a šířku 50⁰ (94 m); hloubka udává se buď na 74⁰ (140 m) nebo na 80⁰ (152 m) aneb na 100⁰ (189).

K tomu podotýkáme: Zde jsou rozměry již téměř správně uvedeny; zejména hloubka 74⁰ (140 m) zrovna překvapuje.

14. S c h m i d t C. J. Brünn und seine Umgebung. 1835, str. 189.

Nedaleko Vilímovic jest strašná propast přes 70⁰ (133 m) hluboká.

15. W o l n ý G r e g o r. Die Markgrafschaft Mähren. Brünn 1836. II. sv., LIII. str.

a) Šíře 30 střevíců, délka 50 střevíců, hloubka 500 střevíců (158 m). Dále uvádí hloubku (Saugertiefe) 88 sáhů (166 m). Na straně jižní možno sestoupiti do propasti tak hluboko, že pak až na dno jest jenom 45⁰ (85 m).

Právem lze domnívati se, že propast tato vznikla působením vod.

Voda vymlela zvolna jeskyně, potom spůsobila, že jeskyně za jeskyní se sřítily; spousty dolů spadlé odnesly vody, a tak utvořila se Macocha v nynější své podobě (v předmluvě od Albina Heinricha).

b) Na stránce 338. (II. oddělení druhé): Macocha jest hluboká 83⁰ (157 m), 50⁰ dlouhá a 30⁰ široká. Na straně západní lze sestoupiti až na 40⁰ do propasti (Wolný).

16. D e r Ö s t e r r e i c h i s c h e Z u s c h a u e r f ü r K u n s t, W i s s e n s c h a f t u n d g e i s t i g e s L e b e n v o n J. S. E b e r s b e r g. 1839. III., str. 1175, 1181—1183.

Zde jest uveřejněn článek: Ausflug von Wien nach Wieliczka und Krakau von Dr. Mekarsky von Menk.

Hloubka Macochy udává se přes 75° (142 m).

17. Vogel. Merkwürdigkeiten und Sagen aus der Umgebung Brünns. Wien 1842. Str. 49.

Závrtek zvaný Macocha znám byl již Římanům se jménem „Proposte." Již Herodot ji popisuje.

18. Jurende's Vaterländischer Pilger. 1845. Str. 164—171.

Popis jak u Reichenbacha, výšky nad mořem z Reichenbacha.

19. Hingenau Otto Freiherr von. Uibersicht der geologischen Verhältnisse von Mähren und österr. Schlesien. Wien 1852.

Jest tu uvedena literatura, pak na str. 63 geologické poměry a na str. 65 o jeskyních — Macocha jest hluboká 84° (159 m).

20. Zap Karel Vlad. Nový prostonárodní popis Čech, Moravy a Slezska. Praha 1854. Str. 164:

Slavná propast Macocha — hořejší otvor 50 střevíců dlouhý, 30 střevíců široký; hloubka obnáší 500 střevíců (158 m).

21. Kořistka Karl. Bericht über einige im Zwittawathale und im südwestlichen Mähren ausgeführte Höhlenmessungen. Jahrbuch der k. k. geologischen Reichsanstalt. Wien 1854. Svaz. V., str. 181.

Ze spádu vod Sloupských a Holštýnských vypočítal Kořistka hloubku Macochy na 415 střevíců (134 m).

22. Soukop Jan. Obrazy přírodní z okolí Sloupského. Perly české. Spořádal Ant. Jar. Vrťátko v Praze 1855. Na str. 351—358:

Ohromná tato kotlina (Macocha) propadá se na 84 sáhů (159 m) hloubky do země; délka povrchu propasti 50°, šířka 30°.

Dřevěný můstek jest pod pavlačí 20° (38 m) a do hlubiny ještě 60° (113 m).

23. Schober A. Die dermalige Tiefe des Bergkessels oder Bergtrichters genannt „Mazocha." Brünner Neuheiten 1856. Str. 196.

Dne 12. července 1856 (tedy víc než měsíc před výpravou Dra. Wankla) změřena hloubka Macochy na 70° (132·75 m). S glorietu vystrčena byla žerď nad Macochu, se žerdí spouštěn kámen v bílém plátně zabalený.

(Příště dále.)

Umělecké a vědecké zprávy.

Stručný soupis historických a uměleckých památek na Moravě. Píše V. Houdek. (Pokračování.)

IV. Tišnov a Předklášteří.

1. Panenský cisterciácký kostel a klášter Porta coeli v Předklášteří. Důstojný tento soudruh nedalekého, pod čís. III. popsaného chrámu Třebíčského zasluhuje rovněž popisu poněkud podrobnějšího. (Literatura: První zprávu o něm podal Dr. J. Bílý v kalendáři „Moravanu" 1854; po něm M. Trapp

v Pam. arch. a místop. II, 21, s prvním, ač nedosti podařeným obrazem portálu; nejdůkladněji pojednal o něm J. Er. Wocel v Jahrbuch der k. k. Centr.-Comm. zur Erforschung der Baudenkmale, III, 249—276; článek ten jest pěkně illustrován Kirschnerem; konečně B. Grueber v Kunst des Mittelalters in Böhmen, II, 30—35 a 121. Stručnějších zmínek v soubornych spisech uměleckohistorických a pojednání ryze historických tuto pomíjíme.) Celý komplex klášterních budov má tyto součástky: a) kostel, b) křížovou chodbu s kapitulním sálem, c) klášter. — Kostel a křížová chodba zachovaly se takořka úplně v původní podobě, přes to, že byly několikrát vypáleny a že křížová chodba za novější doby trpěla zneužíváním k účelům profánním. Vyjímajíc přídavky modní celkem nepatrné chrám i chodba zachovaly přes četné obnovy původní svůj sloh přechodní z let 1233—39.

a) Kostel není sice tak velkolepý jako Třebíčský, ale působí mile jak jednotností slohovou, tak naprostou pravidelností půdorysu a má překrásné a vzácné podrobnosti.

α) Vnitřek kostela. Trojlodní basilika, jejíž největší délka činí asi 66 m, s příčnou lodí, vsunutou mezi lodi podélné, a polygonální kůr asi 18 m dlouhý. Příční loď vyčnívající poněkud po obou stranách kostelních, čímž půdorys nabývá podoby kříže, složena jest ze tří polí, jest asi 16 m široká a stejně vysoká (17 m) jako loď hlavní a kůr; tento jest vyvýšen toliko o jeden stupeň nad podlahu lodní. Obě lodi boční naopak mají polovici šířky a sotva polovici výšky lodi hlavní, od níž odděleny jsou každá pěti pilíři čtyrhrannými; tyto ozdobeny jsou na všech čtyřech stranách kulatými (nepěkně zeleně natřenými) polosloupky s pěknými hlavicemi, buď kalichovitými, buď složenými z listů zakončených bobulemi (charakteristickými době přechodní). Dva přední pilíře (u příčné lodi) jsou mohutnější ostatních a bohatěji článkovány. Za lodí příčnou zakončeny jsou obě lodi boční polygonálními absidami.

Celý kostel, z rudých kvádrů zbudovaný, sklenut jest křížovými klenbami a hrotitými oblouky. Žebra v lodích jsou hrubší, s profilem prostě polygonálním, kdežto žebra klenby kůrové mají profil ozdobněji článkovaný, hruškovitý s oblouky a s hlubokými žlábky. Na prvním (od lodí) svorníku této klenby vytesány jsou tři labuti kolem tří hvězd. Žebra kůrové klenby spočívají na kulatých polosloupcích, vystupujících v polygonu od samé země,

kdežto oba nosiči na postranních zdech kůrových končí se v polovici výšky kůru; z nich onen na severní straně zakončen jest konsolkou v podobě zvířecí (lasičky?). Zeď jižní lodi boční a obě arkádové zdi lodi hlavní (nad pultovými střechami lodí bočních) prolomeny jsou četnými okny románskými (polokruhem sklenutými, s ostěním vně i vnitř sešikmeným); kdežto v polygonu kůru jsou tři větší okna již gotická, prutem na dvě pole rozdružená, s jednoduchou kružbou. V příčné lodi jsou na koncích barokové kruchty s pěknými mřížemi z kovaného železa.

Zařízení chrámové jest veskrze barokní. Hlavní oltář s Maulpertschovým obrazem Nanebevzetí P. Marie jest nádherné dílo tohoto slohu (1766) z Tišnovského mramoru. Vyžadoval prý — nečítaje v to materiálu — 30.000 zl. Od Maulpertsche jest též obraz bočního oltáře sv. Jana Křtitele. Po stěnách rozvěšeny jsou četné obrazy jesuity Raaba, koupené roku 1773 z jesuitské koleje Kutnohorské. Barokové jsou také kazatelna a pěkné lavice kůrové.

β) Vnějšek kostela vůbec jest na míru prostý; rohy zdi podepřeny jsou hrubými opěráky. Všechno umění své soustředil stavitel-sochař na západní portál — nejkrásnější na Moravě a snad v celém Rakousku. (Zvláště pěkně vyobrazen v Oesterr.-ungarische Monarchie in Wort und Bild, Mähren, 349.) Sešikmené hluboké ostění jeho (portál jest zvenčí 7 m, u dveří 2 m široký) ozdobeno jest na každé straně pěti kulatými sloupky, uprostřed prstenem opatřenými; pásy mezi nimi jsou ve spodní polovici pokryty bohatými ornamenty rostlinnými, které částečně vyrůstají z jícnů dračích; v hořejší polovici pak stojí mezi sloupky 10 soch apoštolů, znamenité ceny umělecké, bohužel druhdy značně porouchaných; hlavy a ruce některých byly doplněny za novější doby ze sádry. Ostatní dva apoštolové stojí po obou stranách portálu na kulatých sloupcích (jeden z nich chybí), postavených na ležících lvech slohu ryze románského a téže typické podoby, jak se zachovaly u portálů některých románských chrámů v Italii. Na konsolkách pod architravem dveřním dvě andílčí postavy.

Největší obdiv budí a nejhlubší dojem působí klenba portálu, sestávající z pěti užších a pěti širších střídajících se oblouků, prolamovanými a výtečně zachovalými ornamenty rostlinnými přenádherně vyzdobených. Tupě lomené oblouky portálu uzavírají tympanon, na němž jest polovypuklina převeliké ceny umělecko-

historické: Ve vejčité mandorle po spůsobě románském trůní Kristus, pravicí žehnaje, levicí knihu drže; kolem mandorly odznaky čtyř evangelistů: orel, anděl, okřídlený lev a volek. Pod mandorlou dvě klečmo ležící postavy korunované, mužská a ženská, obětují model kostela; jsou to zakladatelé kláštera: Konstancie, manželka krále Přemysla I. Otakara a bezpochyby syn její král Václav I. (Model kostela jest zcela nepřesně vyobrazen v Gruebrově Kunst d. Mittelalters in Böhmen, II, 120). Za nimi stojí uklánějící se dvě jiné postavy, snad Konstanciin syn Přemysl a její dcera abatyše Anežka. Nade dveřmi pod architravem jest pěkná, ale sem nevhodná baroková mříž z kovaného železa. V průčelní zdi kolem portálu zasazen jest široce rozpjatý, tupě lomený oblouk, zbytek to bývalé předsíně (ráje). Nad portálem v průčelní zdi veliké kulaté okno s prostou kružbou (8 kruhů kolem většího prostředního), nad ním oválné okénko (novější), a pod římsou obloučkový vlys.

Vedle portálu jest ve výklenku západní průčelní zdi Olivetská hora (Kristus se spícími apoštoly), velmi pěkná práce z doby renaissanční, a několik menších skulptur, zejména také náhrobníky. Celkem zachovalo se jich z velkého druhdy počtu jen 8; popsány jsou Ad. Raabem v Mitth. Centr. Com. 1895, 27. Z nich zasluhují zmínky: náhrobník abatyše Johanky z Pěnčína z r. 1495 s erbem a s latinským opisem; zbytek náhrobníku abatyše Markéty z Lomnice († 1504 nebo 1510) s erbem; kámen Adama Sádovského ze Sloupna z r. 1557 s českým opisem. V letech padesátých zasazen byl vedle portálu též kámen (necelý) nalezený tehdy v blízké kašně, s latinským nápisem, vztahujícím se k obnově chrámu zdejšího, vykonané za abatyše Marie Skrimirské z Pilsenburka r. 1650, a s erby českým, moravským, uherským a haličským (?). V severním rohu západního průčelí stojí štíhlá věž, která v roce právě minulém místo dosavadní cibulovité báně opatřena byla novou jehlancovitou střechou. Druhá, širší a nižší věžka, posazená na střeše nad křížením příčné a hlavní lodi, slouží za zvonici. Kromě západního, nyní uzavřeného portálu má kostel ještě vchod v jižní průčelní zdi lodi příčné; používá se ho výhradně teprve od roku 1831, kdy v západním konci hlavní lodi (u portálu) zřízeno bylo vrchnosti zasklené oratorium. Nad zmíněným jižním vchodem s veřejemi zcela prostými prolomena jest zeď rovněž kulatým velikým oknem, zcela takovým jako nad portálem západním.

b) Křížová chodba, přiléhající k severní boční lodi chrámové, jest svého druhu jedinou úplně zachovanou památkou stavitelskou na Moravě a vyrovná se nejpěknějším svým družkám v celé říši. Tvoří pravidelný čtverec, jehož každá strana majíc délku bezmála 40 m, otvírá se do dvora, tímto ochozem uzavřeného (nyní pusté zahrady) 7 arkádovými oblouky (celkem 28) tupě lomenými; každé takové okno rozdruženo jest dvěma pilíři, které jsou vně i vnitř opatřeny kulatými sloupky, ve tři spolu spojená okna, nad nimiž prolomena zeď čtyrlistými okénky růžicovitými. Hlavice řečených sloupků jsou přerozmanitě komponovány z motivů rostlinných a animálních (zejména dračích). Žebra křížové klenby chodbové spočívají na konsolkách rovněž rozmanitě a velmi ušlechtile zdobených motivy rostlinnými (lístky jetelovými, akanthovými, vinnými, palmovými a ovšem také zase listy, které jsou zakončeny bobulemi).

Na obou koncích strany chodební, která přiléhá k chrámu, jsou zazděny portály, opatřené sloupy s hlavicemi rovněž ozdobnými. Uprostřed severní strany chodební pak vede do uzavřeného dvora zase jiný portál, proti němuž na zdi upevněn jest nápis: Vetat ConCordIa LapsVM (chronogramm 1761), pocházející od abatyše Concordie Hübnerové.

Na východní straně uprostřed přistavěna jest ke křížové chodbě někdejší kapitulní síň; křížová klenba této prostory sestává ze šesti polí a spočívá na dvou sloupech a osmi pilířích u stěn postavených. Žebra mají ozdobný profil hruškovitý. Zeď naproti vchodu z křížové chodby vedoucímu prolomena jest růžicovitým oknem, pod nímž postavena jest kamenná oltářní mensa.

Půdorys celé skupiny popsaných dosud budov (chrámu, chodby křížové a kapitulní síně) jeví naprostou pravidelnost a jednolitost architektonické myšlenky. — A tento stkvost středověkého stavitelství církevního používán (rectius zneužíván) byl po zrušení kláštera (1783) za barvírnu až do druhé polovice devatenáctého století a k podobným účelům průmyslovým!

c) Vlastní klášter v užším smysle jest ve stavu velmi zpuštěném. V nynější podobě budovy jeho pocházejí z r. 1766; z nich vyniká zvláště proboštství. Klášterních budov užíváno do nedávna za — cukrovar; nyní se celý komplex budov obnovuje, maje znovu sloužiti účelům klášterním. (Terrakotová soška zakla-

datelky kláštera, královny Konstancie, na zdi blízko klášterní fortny jest moderní výtvor sochaře Břenka.)

2. Farní kostel Tišnovský, původně gotický, byl asi počátkem 18. stol. zcela přestavěn a téměř veskrze zbaven svého původního slohu. Chová se v něm krásná stříbrná a pozlacená, pozdně gotická monstrance z r. 1520, vysoká 65 cm, ozdobená krucifixem a 4 soškami. (Vyobrazena v Kunstgeschichtliche Objecte der Ausstellung kirchl. Kleinkunst im mähr. Gewerbemuseum 1884—5, tab. 9; popsaná tamtéž, str. 2.)

3. Z profánních budov Tišnovských zmínky zasluhuje toliko radnice, stavba renaissanční, mající uprostřed průčelí věžku s otevřenou ložií v patře. Obnovena byla r. 1771. (Vyobrazena v Průvodci výstavy okr. v Tišnově, 1893.)

Pozoruhodná starší zpráva o vltavínech. V době nejnovější vltavíny moravské a české poutají na sebe pozornost větší než kdykoli jindy; ač mohlo se již dříve mluviti o celé literatuře vltavínové, za poslední dvě léta opět podáno množství příspěvků k poznání těchto záhadných těles; jmenuji jen Dvorského popis vltavínových nalezišť moravských (Annales Mus. Franc. 1898), pak hlavně práci F. E. Suessovu, jež spůsobila veliký rozruch: „Über den kosmischen Ursprung der Moldavite“ ve Verh. der k. k. geol. Reichsanstalt 1898) a polemiky tímto spisem vzbuzené (Rzehak, Suess, Jahn, v. John). Nechtěje na tomto místě šířiti se podrobněji o celé otázce, uvádím jen, že dnešního dne tři theorie pokoušejí se vysvětliti původ vltavínů: dle jedněch badatelů (Dvorský, Habermann) vltavíny jsou původu nerostného — důvody této strany vyložil podrobně prof. Dr. Dvorský v pojednání výše citovaném; — jiní (Makowsky, Tschermak, Rzehak a j.) pokládají vltavíny za umělý výrobek; důvody jejich nejnověji opět předkládá prof. A. Rzehak v loňských Verh. d. geol. Reichsanst. v polemice proti F. E. Suessovi; s třetí konečně theorií, že vltavíny jsou tělesa kosmická, zvláštní druh meteoritů, vystoupil v poslední době F. E. Suess. Tato hypothesa jest tedy původu nejnovejšího; spor obou druhých datuje se obvykle od r. 1880 a násl., kdy Makowsky a Tschermak prohlásili Třebíčský vltavín za prastaré sklo. Letos nalezl jsem pozoruhodnou zprávu starší, svědčící o tom, že mnohem dříve, již r. 1853, obě sporná mínění stála proti sobě, třebas názor o umělém původě byl

vysloven jenom příležitostně a ve zprávě samé reprodukován velmi nejasně, a literarně spor dále nerozvinut.

Arnošt Bedř. G l o c k e r, professor university Vratislavské, jemuž náleží veliká zásluha o mineralogický výzkum Moravy a Slezska — připomínám zde jen objev stilpnomelanu, tehdy nového nerostu, prozkoumání tuhových ložisk u Koldštýna, dolů u Cukmantla, mnohých nerostů z okolí Letovic a Moravských Budějovic — předkládal na sjezdě německé společnosti geologické v Tubinkách r. 1853 různé nerosty a horniny z Moravy: t. zv. Rudické kuličky, staurolith z okolí Šumperka a j. „Konečně", praví zpráva o zasedání sjezdu[1]), „ukazuje h o r n i n u s t r u s k o v i t o u, složenou z křemičitanu železnatého, jež byla nalezena r o z t r o u š e n a p o S l e z s k u, M o r a v ě a Č e c h á c h. Pan A b i c h[2]) z Petrohradu praví, že n a l e z l t é ž p o d o b n é h o r n i n y v p r u s k ý c h p r o v i n c i í c h, a j m e n o v i t ě u v á d í, ž e p r á v ě v o n ě c h k r a j i n á c h j s o u s t o p y p r a s t a r ý c h p o c h o d ů t a v í c í c h" (in orig. „S p u r e n u r a l t e r S c h m e l z p r o c e s s e"). Že zpráva ona týká se vltavína, jest nepochybno, také zmínka Glockerova, citovaná u Dvorského (Die am Iglawaflusse abgesetzten Moldavitquarzgerölle, Třebíč, progr. gymn. 1883) i u Zepharoviche, ve které uvádí „Obsidian z ruly okolí J i h l a v s k é h o", nasvědčuje tomu, že Glocker znal vltavíny moravské, ač nevěděl asi nic bližšího o nalezištích jejich. Vltavíny slezskými rozuměti sluší nejspíše Glockrem publikovaný, ale žádným pozdějším nálezem nepotvrzený výskyt u Jakšenova v Pruském Slezsku. Za to nelze udati ani přibližně, které to jsou pruské provincie, v nichž Abich nalezl vltavíny na místech prastaré lidské práce hutnické nebo sklářské; nepřihlížíme-li k nepotvrzené zprávě výše zmíněné o vltavínu z Jakšenova, známe dosud jen tři naleziště: jižní Čechy (Klaproth, Zippe), Třebíčsko (Dvorský) a nejnověji granátové štěrky na jižním úpatí Českého středohoří (Jahn). Jest velmi litovati, že o této věci, jež by zajisté byla důležita v dnešním sporu o původě vltavínů, stal se záznam tak stručný a zběžný.

Dr. F. Slavík.

[1]) Zeitschrift der deutschen geologischen Gesellschaft 1853, str. 645.

[2]) Hermann Abich (*1806, † 1887), narozený v Berlíně, stal se v letech třicátých professorem university Jurjevské (tehdy Děrptské) a proslavil se zvláště svými studiemi o zjevech sopečných i geologickým výzkumem Kavkazu.

Meteorická železa moravská: ze Staré Bělé u Moravské Ostravy a z Vranova u Znojma. Roku loňského bylo darováno českému gymnasiu v Moravské Ostravě meteorické železo, které bylo vyoráno asi počátkem tohoto století a chováno po léta na statku ve Staré Bělé; železo to dnes zdobí sbírku povětroňů v Museu království Českého v Praze. Zprávu o něm uveřejnil prof. F. Smyčka nejprve ve Vesmíru, pak ve výroční zprávě českého gymnasia Moravsko-ostravského za r. 1899 s názvem „Zpráva o prvním moravském železe povětronním, nalezeném u Staré Bělé (blíže Moravské Ostravy)“. Ze zprávy té sděluji zde čtenářstvu Č. M. M. hlavní data o meteoru Starobělském. Jest to holosiderit, t. j. skládá se výhradně ze železa, neobsahuje křemičitanův ani jiných sloučenin kyslíkatých, obvyklých v meteoritech kamenných (asideritech) a v mesosideritech, přechodních členech mezi meteority kamennými a železnými. Má podobu trojbokého klínu; váha jeho původní byla 3·9 kg. Na ploše uhlazené a leptané kyselinou dusičnou vznikly obrazce Widmannstättenovy, totiž proužky železa bohatšího niklem (kamacitu a taenitu), protínající se v trojboké kresbě. Rozbor, vykonaný chemiky M. Neffem a Alb. Stockým, ukazuje toto složení celého meteoru, tedy partií niklem bohatších i niklem chudších dohromady:

železo Fe 85·34%, nikl Ni 12·89, kobalt Co 0·41, fosfor P 0·39, síra S 0·06, uhlík C 0·02, zbytek nerozpustný v kyselině dusičné 0·86, dohromady 99·97%.

Zmagnetováním stává se železo Starobělské trvale magnetickým. Hustota jeho určena Smyčkou sblíženě na 7·525.

Železo Starobělské však není tím, čím je jmenuje název práce Smyčkovy; není prvním moravským železem povětronním, nýbrž zachovala se zpráva a popis na tehdejší dobu dosti důkladný o železe starším, z Vranova u Znojma. Reprodukuji zde zprávu o něm v překladě doslovném:[1])

„Dále (totiž kromě domnělého terrestrického železa z Přibyslavic u Domášova a meteoritu kamenného z Blanska, jejž Kolenati uvádí jako pochybné železo povětronní) kulatý, na jedné straně sploštělý, 3″ 7‴ dlouhý, 3″ 3‴ široký, 2″ 10¾‴ vysoký,

[1]) Kolenati, Die Mineralien Mährens und österreichisch Schlesiens, str. 75—76

3 libry 3 loty těžký kus struktury zubatě porosní, s vypuklinami na povrchu vynikajícími, okulaceně krychlovými; tu a tam má trhliny; barva jest načernale hnědá a černá jak železo, tu a tam hnědočervená a matná, na některých místech, zvláště v trhlinách, červenohnědá a lesklá (vodnatý kysličník železitý); v prohlubinách jest železo náletem omšeno (bemoost), na čerstvém lomu nerovné, hákovité, našedivěle černé neb černé jako železo, s jednotlivými silně lesklými třískami šedými jako železo a šedými jako cín, jež se spojují v úhlu 60°; pilníkem uhlazeno a leptáno jeví rovněž kresby Widmanstättenské. Specifická váha 7·0, tvrdost 7·8. (Zde zajisté Kolenati zaměnil obě čísla a má státi; specifická váha 7·8, tvrdost 7·0, ač ani tato tvrdost nezdá se býti správnou, jeť příliš vysoká.) Chemické složení dle analysy professora B. Quadrata: Železa 96·91, fosforu, niklu a železa (v kyselině solné nerozpustného) 2·69, uhlíku 0·20 procent, sledy manganu, kysličníku hořečnatého a křemičitého. Památno jest velmi nepatrné množství niklu a úplný nedostatek sloučenin sirných a kobaltu. Meteorický původ (tím spíše doba pádu) není prokázán historicky; železo nalezeno roku 1816 panem hospodářským radou Kunstovným v Růžovém hájku (Rosenhain) u Vranova, a zdá se, že bylo o $^1/_3$ větší, snad bylo úlomkem".

Uvedl jsem zprávu Kolenatého doslovně proto, abych upozornil čtenářstvo Č. M. M. na tento meteorit, o němž se nedostává zpráv novějších, tak že na příklad ve velikém díle prof. Wülfinga „Die Meteoriten in unseren Sammlungen" vůbec se nečiní zmínky o něm. Bylo by proto velmi zajímavo zvěděti, kde jest nyní ono železo povětronní. Dovoluji si tudíž žádati čtenářů Č. M. M. na jihozápadní Moravě, aby neobtěžovali si zaslati, vědí-li něco o meteoru tom, stručnou zprávu buď do Č. M. M. anebo podepsanému referentovi (Praha, Karlovo náměstí 21.)

Dr. F. Slavík.

Meteorologické záznamy o Moravě a Slezsku r. 1897. (Dle XVII. zprávy meteorologické kommisse přírodozkumného spolku v Brně.)

Pozorovacích stanic meteorologických bylo na Moravě a ve Slezsku r. 1897 212, tedy více než r. 1896. Nově zřízeny byly stanice: Kamienická pláň (turistský dům) u Bílska (1001 m),

Lysá hora (ochranný dům 1325 m), Vysoká (Hochschaar), útulna Svatojirská (1320), Radhošt (1130 m), v nižších pak polohách Kladky, Hranice (druhá stanice) Staměřice a Plaveč u Znojma, Ustroň a Klimkovice ve Slezsku. Na několika místech pozorování započata zase znova. V Hor. Lidči, Val. Kloboucích a ve Vokarci pozorování přerušeno, a z několika stanic nedošly záznamy. Krajní stanice na sever, západ, jih a východ zůstaly tyže, jako v rocích předešlých (sr. roč. XXI. str. 82); novými stanicemi v Těšínském Slezsku dřívější výšky pozorovací (Alfredhütte, Sněžka) ovšem převýšeny.

Nejvyšší tlak zaznamenán ve dnech 10. a 11. listopadu (klášter Hradišťský 761 mm), nejnižší dne 23. ledna (v Dačicích 697·9 mm, v Ostravici 701·7 mm!).

Průměrnou teplotu roční nejmenší měly Visla (4·8°), Alfredhütte (3·4°), Gabel (4·3°), největší pak Uh. Brod (9·6°), Uh. Hradiště (9·0°), Krumvíř (9·5°), Šlapánice (9·3°), Ivančice (9·1°) a Sokolnice (9·0°).

Nejkrutější mrazy byly ve dnech 22. prosince a 10. února. Datum únorové zaznamenalo v Černé Vodě —23·1°, v Březí —22·°, v Hošťálkové —24·6, v Divnicích —22·° atd. Prosincová zima byla největší ve Visle —22·° a vůbec ve Slezsku Těšínském. Též 21. leden měl tuhé mrazy. Nevětší parna vládla dne 25. června a pak až do 1. července. Ze dne 25. června uvádějí se teploty v Březí 35·6°, v Uh. Brodě 36°, z 1. července 36·8° v Krumvíři a rovněž 36·8° z Výšenova. Vysoko položená stanice na Lysé hoře zaznamenala nejvyšší teplotu 20. července (24°), nejnižší 21. prosince (—17·°), z čehož opětně jest zřejmo, že nejnižší teploty nebývají u nás v největších výškách. Velmi teplé dny byly kolem 16. ledna, kde teploměr v jižní části Moravy vystupoval až nad 11° ve stínu, a pisatel těchto řádkův u Sudoměřic trhal kvetoucí rostliny: Senecio, Thlaspi, Bellis, Stellaria a Lamium purpureum. Nejmírnější zima průměrná (do níž počítá se i prosinec 1896) byla v Krumvíři (—0·4°), nejtužší ve Visle (—4·9°) a na Alfredhütte (—5·1°).

Zajímava jest průměrná teplota zimy v Pisárkách u Brna —1°, a v Brně samém —2·4°.

Jaro nejteplejší bylo ve Šlapánicích (10°), pak v Krumvíři a Sokolnicích (9·9°), nejstudenější

ovšem na Alfredhütte (—2·8°)[1]. Léto nejteplejší bylo opět ve Šlapanicích (19·5°) a Krumvíři (19·6), nejstudenější na Alfredhütte (12·9°) a Lysé hoře (11·4°). Nejmírnější podzim byl v Krumvíři (8·9°), ve Velké (8·7°), v Ivančicích a ve Slavkově (8·5).

Průměrná teplota ročních počasí na Moravě a ve Slezsku r. 1897, převedená na teplotu při hladině mořské, jest pro zimu —0·28°, pro jaro 10·52°, pro léto 19·65° a pro podzim 8·96.

Proti r. 1896 byla zima mírnější, jaro a léto teplejší a podzim chladnější. Zima podobala se zimě r. 1885, léto létu z r. 1890. Rok celý patřil k rokům teplým.

Největší roční srážky zaznamenány z Visly (1625 mm), Horní Morávky (1554 mm) a z Ostravice (1525 mm). Velmi mnoho napršelo ve vysokých Sudetách (průměrně 1200 mm). Kolem Hostýna (přes 1100 mm). Nejméně napršelo u Pustoměře (447 mm) a mezi Krumvířem a Ždánicemi, u Ždánic pouze 470 mm, u Krumvíře 481 mm. Celkem byl r. 1897 deštivější než rok předchozí. Červenec byl nejdeštivějším měsícem, částečně i srpen. V srpnu padlo nejvíce vody v Bílsku (317 mm), v červenci v Ostravici (341 mm), v Raušbachu u Frývaldova (382 mm) a v Mor. Svratce (316 mm). Největší deště, a to opravdové deště krajinné, padly kolem 27., 28. a 29. července, v době, kdy severní Alpské krajiny postiženy byly pro trvalé deště známými katastrofami povodňovými. Dne 29. července napršelo v Raušbachu 138 mm, na Radhošti 123 mm, v Mor. Svratce 115 mm. Na Lysé hoře byla největší prška pouze 53 mm dne 28. července, a na Těšínsku byly deště srpnové (20.—23.) větší dokonce než červencové. Rovněž Opavsko mělo mezi 27.—31. červencem málo dešťův. Raušbach měl vůbec mezi všemi stanicemi pozorovacími největší denní pršku zmíněnou. Nejmenší maximalní pršku denní zaznamenala stanice Vel. Albrechtice (23 mm 2. srpna), Ivančice (23 mm 23. května a 27. června) a Ratibořice (26 mm dne 29. července). Červencový krajinný dešť započal někde (Vel. Karlovice, Uhersko a j.) již 23.

[1]) Na Lysé hoře zaznamenávány teploty až v druhém pololetí.

a trval tu až do 3. srpna, na Radhošti až do 4. Od 27. července do 1. srpna pršelo všude.

Nejprudší deště padly v Uh. Hradišti (23. května za 5 min. 11 mm) a ve Staměřicích (7. června za 15 min. 24·5 mm). Prudký déšť zaznamenán v Sokolnicích dne 3. července (za 1 h. 35 m. 69·5 mm) a v Březí dne 22. srpna (za 20 min. 33 mm).

Deštivých dnů v roce nejvíce bylo v Chotěbuzi (254) a Raušbachu (203), nejméně v Dědicích (80), Krumvíři (80) a Čejkovicích (75). Dnů, kde sněžilo, nejvíce bylo v Salajce (86) a v Alfredhütte (102). Z Lysé hory nejsou záznamy celoroční; nejméně dní sněžných bylo v Dědicích (10), Kroměříži (12), ve Velkém dvoře u Pohořelic (11). Bouří bylo nejvíce v Horce (32), v Olomouci (31), u Tří kamenů u Bystřice p. H. (27), Hranicích (6), nejméně v Deblíně (5), Protivanově (7), v Horní Morávce (7), Salajce (7) a ve Znojmě (8). Krupobití nejčastěji padlo v Horce (5), Divnici (5) a u Tří kamenů (5).

Poslední sníh napadl na většině míst dne 12. května. Na některých místech, na př. v Kroměříži, Nové Vsi, Prušánkách, Ždánicích, Krumvíři, Lisicích přestal padati již 7. února; na Českomoravské vypnulině a v Sudetách sněžilo 14. května a v Gablu i 15. května. Nejprvněji napadal sníh na Lysé hoře (6. září), na Vysoké (Hochschaar 20. září), na vyšších polohách Moravsko-Slezských 5. a 6. října. 5. října ukázal se ostatně i v některých nížinách (Kroměříž, Prušánky, Slavkov, Brno, Znojmo a j.). U Březí, Luhačovic a Kostelan padal prvý sníh teprv až 24. listopadu.

Největší mračení (při stupnici od 0 do 10) měly v roce tom obce: Krebsgrund u Javorníka (7·2), Kelč (7·2) a Hošťálkov (7·3), nejmenší Uh. Brod (4·0) a Krumvíř (4·4). Koldštýn měl v lednu mračen 8·9, Krebsgrund v květnu 8·7, Mor. Ostrava a Drömsdorf v březnu 8·9, za to Sokolnice v červnu 2·2, Vel. Ořechov 2·9 a stejně Uh. Brod. Červen byl vůbec nejjasnější měsíc.

Největší počet jasných dnů zaznamenán z Vel. Ořechova (82) a z Protivanova (71), nejméně bylo jich v Červ. Vodě (2), v Březí (12), v Přerově (14). Nejvíce

pochmurných dnů bylo v Drömsdorfě (164), Šumperku (167), Koldštýně (174), Hrotovicích (187), nejméně jich měly osady Hranice (45) a Uh. Brod (48).

Větry nejslabší (při stupnici od 0 do 10) se zřetelem na roční průměr měly Šumperk (0·6), Hranice (0·5) a Dědice (0·7); nejsilnější Vel. Ořechov (3·5), Uh. Hradiště (3·2) a Hrotovice (3·5). Velký Ořechov a Hrotovice patří vůbec mezi největrnější místa Moravská. Na nich síla větru v žádném měsíci neklesla pod 3·0. Nejprudší větry vály v březnu a v dubnu v Sokolnicích (4·0, 4·1).

Z udajů fänologických uvedeno budiž pouze, že žně se počaly, a to žitné v Něčicích 5. července, v Koldštýně až 6. srpna, pšeničné v Něčicích 17. července, v Ratibořicích až 4. srpna. Skřivan objevil se v Horce již 13. února, vlaštovka v Prušánkách 3. dubna, špaček v Cukmantlu 13. února. *Jos. Klvaňa.*

Literatura.

Historie literatury ruské 19. století. Napsal A. G. Stín. Vel. Meziříčí. Nákl. J. F. Šašek 1891—1897. Str. 952. S podobiznami ruských spisovatelův. Cena 6 zl.

Národ Ruský za našeho století učinil neobyčejný pokrok ve směrech všelikých. Jaký div, že pokrok ten pozorovati především v pěkné literatuře, jakožto nejkrásnějším odlesku života duševního. Jak chudička, nepatrna jeví se na sklonku století předešlého, nemajíc ani v největších svých pěstitelích téměř nic samorostlého, svérázného; vše jest odkoukáno z ciziny. Ale literatura rychle se rozrůstá, a dnes již Rus splácí západu, svému učiteli, co kdysi přijala od něho, osvěžujícím vlivem svých největších spisovatelův. Záliba, nadšení pro ně vyvolává také touhu poznávati celý zvláštní vývoj literární, jehož vrcholem jsou světoví spisovatelé ruští.

Ale složiti takovouto potřebnou historii celkové literatury ruské bylo těžko tam i doma. Vždyť všestranný rozvoj literarní na Rusi právě spadá do minulosti ještě nedávné nebo do přítomnosti, největší z velikánů ruských, Tolstoj, posud jest v činnosti tvůrči. Vniknouti tedy do této kypící tvorby, analysovati chladně a správně všecky různé směry její, nejrozmanitější typy,

není, věru, věcí snadnou ani u národa malého, natož pak u národa ohromného s kulturním vývojem tak zvláštním, jako jest právě Ruský. O době po Puškinovi do nedávna ani Rusové sami neměli historie literarní. Hybní Němci vždy si přispíší, aby zachovali si dobrou pověst jako národ, jenž zpracovává co nejrychleji, co jinde vyroste, na prospěch svůj; a tak pořídil jim Alex. v. Reinholdt pěkné zpracování celkové historie literatury ruské, které došlo zasloužené obliby i pozornosti.

My bývá̇me i ve slovanských věcech hezky těžkopádni, ač chceme ve vzájemnosti slovanské zůstávati přeborníky. Ale tentokráte našel se také u nás záhy čiperný spisovatel, který použil ihned prvé původní práce ruské, jíž literarní historie ruská dovedena byla až po léta devadesátá, práce to Skabičevského, a vede nás do tohoto namnoze zcela neznámého světa, abychom nehledali zbytečně ryzího dobrého kovu v hromadách plev, jakých vyvolává hojnost, v každé literatuře „denní spotřeba“. Byl to A. G. Stín, který již r. 1891 počal vydávati po sešitech rozsáhlou svoji historii literatury ruské, dokončil však ji teprve r. 1897, načež objevila se v úpravě knižní, obsahujíc 952 str. velké osmerky.

Čtenářům Rajhradské Hlídky byl již od let znám skromný náš pseudonym jako důkladný zpravodaj o literatuře ruské P. A. Vrzal O. S. B., a jméno to bylo jim zárukou dobré práce, v čem se nezklamali.

Čekalo se, že kniha najde hojnost vděčného čtenářstva, které s radostí sáhne po ní jakožto spise toho druhu u nás prvním. Zeptejte se jenom nakladatelství, jak ho bylo mnoho! Ale ani v kruzích literarních nevyvolala ohlasu, jakého zasluhovala. Mimo zprávy listů politických snad jediný jen objevil se posudek knihy ještě nedokončené v Naší Době, a tím jako by s ní bylo súčtováno. Súčtování velmi hubené. Cítíme tedy povinnost upozorniti těmito řádky na spis Stínův. Budiž to alespoň skrovnou splátkou dluhu naší veřejnosti vůči spisovateli.

Stín sám upřímně doznává, že kniha není úplně původní, nýbrž zpracováním a místy volným překladem knih cizích. Máme-li na paměti známé povědění Voltairovo o původnosti, nestává se tím práce jeho méně cennou, jen vyhovuje-li našim požadavkům. Všimněme si jí tedy blíže.

Hlavním podkladem díla byla Skabičevského Historie nejnovější literatury ruské od r. 1848—1890, kterou bylo Stínovi dle jiných celkových i monografických prací literarně historických rozšířiti na první polovici našeho století a také dále až po naše dny a pak celek zpracovati soustavně. Že i k této nesnadné práci za dnešních pramenů literarně-historických bylo potřebí samostatné činnosti spisovatelovy, jest na bíle dni, jenom že nelze při tak velkém množství užitých pramenů zjistiti míry její; nemohlť pisatel těchto řádků ku potřebnému srovnání nikde shledati ani Skabičevského. Ve světle tím krásnějším objeví se nám pak práce Stínova, pomyslíme-li, že všecky bohaté prameny bylo pořizovati venkovskému spisovateli vlastním nákladem. Věru, obětovnost to připomínající doby předbřeznové, která umožnila, že dostalo se nám historie lituratury ruské, která po našem soudu mnohem lépe vyhovuje čtenářstvu našemu nežli zmíněná již oblíbená kniha Reinholdtova.

Kdežto Reinholdt rozdělil si látku tak, že podává v 1. díle historii literatury ruské do Petra Velikého, v 2. do konce 18. stol. a v 3. (na 333 str.) století 19., letem jenom si všímaje přítomných dob, Stín naopak, pominuv dob předešlých, hlavní zřetel obrátil ku století našemu, jehož literarní plody jsou nejdůležitější nejenom Rusku, nýbrž i celému světu. Dotýká se tedy rozvoje předchozího pouze stručnými slovy, pokud právě nezbytno k porozumění dalšímu. Snad mohla i tato část o nějakou stránku býti širší. Zejména všímá si autor Lomonosova jakožto „Petra Velikého literatury ruské“ a Karamzina, jímž přechází k vlastní své práci.

V díle 1. jsou obsaženy všeobecný přehled literarního hnutí 19. stol. a historie kritiky pro vývoj liter. ruské tak veledůležité; stačí tu připomenouti jediné jméno Bělinského. Všecky rozmanité směry a fase ve vzniku i v rozvoji svém jasně jsou zde osvětleny až po mračný pessimismus s jedné a donjuanský sensualismus se strany druhé, jenž charakterisuje dobu nejnovější.

Podav takto předem jakýs rámec, do něhož by bylo lze zařaditi plody krásné literatury, spisovatel za příkladem Skabičevského probírá dále literaturu podle jednotlivých hlavních druhů. Hlavní podíl připadá tu přirozeně dílu 2., belletrii, která jest v literatuře ruské nejvýznačnější; v oddílu 3. probráno básnictví a ve 4., nejkratším, drama.

Najdeme tu důkladné životopisy všech důležitějších zástupců liter., a všude pečlivě upozorňováno na podmínky, za kterých vznikala díla jejich. Význačná jednotlivá místa přidána v překladě, takže obraz tvorby jejich stává se tím sytějším, plnějším. Stín zavděčil se nám těmito ukázkami zvláště tam, kde nám překlady chybějí úplně. Neobyčejně vítána jsou životopisná data a přehled tvorby doby naší, což péčí spisovatelovou uvádí se zde namnoze poprv. V Reinholdtovi nalezneme od Někrasova již jen suchý téměř výpočet některých jmen, protože spisovatel vůbec do přítomnosti se nechce pouštěti. Jinak Stín, veden jsa dobrou snahou, aby spis jeho byl direktivou překladatelům z ruštiny, a to zajisté po přednosti děl za doby poslední. Podaří-li se mu regulovati nesoustavnou dosavadní činnost překladatelskou, nevíme, a skoro lze pochybovati, v těch věcech jsme nenapravitelni.

V dodatcích najde každý, komu jde o hlubší studium literatury ruské, velevítanou bibliografii (30 str.), a na konec přidaný ukazovatel jmenný výborně umožňuje užívati knihy jako příručné.

Ovšem jako při každé práci najdou se i tu leckteré vady a poklesky.

Především byl by již možný spor o rozdělení p. spisovatelovo dle druhů básnických, čímž zajisté nedostává se nám tak plastického obrazu vývoje literatury. Ale s druhé strany i stanovisko spisovatelovo má něco dobrého v sobě: usnadňujeť nám přehled, který by jinak při celé záplavě jmen nebyl tak možný. Proto spisovatel řídí se příkladem Skabičevského, jakož i praktický Reinholdt v bohaté ruské tvorbě literarní stol. 19. užil téhož dělidla. Rozhodně nejnemilejší jest rozdělení to pro životopisy. Ty podány vždycky při druhu liter., v němž ten který spisovatel vynikl nejvíce. Ale tak stalo se na př., že literarní činnost Puškinova v oboru belletrie rozebírá se již na str. 192, kdežto teprve na 649 a násl. dočítáme se životopisu, z něhož pochopiti jest, jak vzrostla činnost tato. Tak i jinde.

Tu i tam byla by žádoucna větší souměrnost při oceňování jednotlivých spisův, ač připouštíme, že to více méně subjektivní. Za to rozhodně p. spisovatel měl se ve vlastním zájmu vystříci příkrých výrazů při posudcích. Třeba snad jednotlivé převzal z ruských pramenů, nám za ně odpovídá sám. Kdo pročte Smrt Ivana Iljiče, zajisté nepochopí, proč podle Stína, hlavní osoba

píše než umírá, „zvolna scípá“! (366). Také najde v tomto „prázdném, chladném carství“ více než jediný světlý paprsek. Ani neuvidí ve „Vládě tmy“ jen „života lidu ve špíně a smradu onucí“ (897), kdo rozpomene se na mocný mravně povznášející dojem výsledný tohoto kusu. Podobně i jinde, ač u Tolstého jsou ty příkrosti nejnápadnější.

Bylo by si též přáti větší pečlivosti po stránce formalní. Jsou to dílem rusismy, které pochopitelně vluzují se do práce toho, kdo neustále z ruštiny překládá, ještě více však různé zvláštnosti p. spisovatelovy a místy i nesprávnosti. Jen tak namátkou uvádíme: bičuje nerozumného nápodobování Francouzů (7), proceství (17), nepřátelů (31), samostatné stránky obdržely by vrch nad cizím (119) m. byly by obdržely; chyba to ostatně dnes všední; vyvolávají ohnivé spory (188), zel (295), samorodek (424), mezi rodičemi (496), pařížomanie (520), bezsennost (565), setkání se (566), hrdina Bazarov se odžil; naříká na pošlost lidskou (799), dvořeníny (881), časté nečeské zájméno o n a pod. j. Mnohé z nich snad spadají na vrub venkovské knihtiskárny; chyb tiskových jest přes opravy vzadu přidané dosti.

Ale to vše jsou nedostatky jenom nepatrné, které při pěkném celku nepadají na váhu. A s knihou Stínovou jako celkem můžeme býti zcela spokojeni.

Teď byla sice právě vydána ohlášená Pypinova historie literatury ruské, ale přece jsme spisu Stínovu rádi. Kdo ví, kdy dojde k překladu, kdežto tak máme spis přece svůj, zpracování přiměřené našim požadavkům, se stálými odkazy na české překlady, po kterých sáhne většina čtenářstva, bude-li dle tohoto spisu seznamovati se se samými plody literatury ruské, spis plně, svědomitě a obětovně pracovaný.

Zůstala-li kniha tak potřebná a tak dobrá téměř nepovšimnuta, není to zajisté úkaz zdravý; jest to smutné spisovateli, smutnější však ještě nám. Stín dal výraz oprávněné své roztrpčenosti v doslově, kde stěžuje si hlavně na nevšímavost, dokonce prý „úmyslnou“, projevenou knize hlavně v Čechách proto prý, že vydána na Moravě. Že to není výtka cele správná, o tom by p. spisovatele nejlépe mohl poučiti smutný osud poslední výborné knihy p. Holečkovy, která přece vydána v Praze, jen že nakladatelem soukromým. Ale vada jest zde, která se

pociťuje dnes stále více, vada, že naši liter. produkci určují namnoze nakladatelé, hlavně pak nakladatelství, reklama a pod. věci často více rozhodují o uznání knihy než vnitřní cena její, což zvýšenou měrou platí o knihách vědeckých jako jest Stínova. Doufejme, že konečně se prolomí i tento led. U knihy Stínovy bylo by zvláště žádoucno. *J. Kabelík.*

Bibliografie české historie. Sestavil Čeněk Zíbrt. Díl první. I. Knihověda a část všeobecná. II. Pomocné vědy. V Praze 1900. Nákladem České Akademie cís. Frant. Josefa. Stran XVI a 674.

Původně navrhoval zvěčnělý prof. dr. Emler, aby byla vydávána „Bibliografie české historie"; schema k ní načrtl prof. dr. Kalousek. Pak ujal se myšlenky prof. dr. Jar. Čelakovský v „Historickém spolku" v Praze, a pořádání ohromné a stále rostoucí látky historické bylo svěřeno pilnému dr. Č. Zíbrtovi, jenž maje četné spolupracovníky s obvyklou sobě energií a s neobyčejnou bedlivostí sestrojil první díl Bibliografie (na XVI a 674 str. veliké osmerky), vydaný nákladem České Akademie. Všecko, co tištěno z oboru geografie a historie v nejširším smysle, bude ohlášeno v Bibliografii.

V prvém tomto díle sebrány knihovědy a část všeobecná, a to bibliografie (literarní historie a bibliogr. pomůcky); knihtiskařství a knihkupectví (vynalezení tiskařství, celkové dějiny jeho, prvotisky, rozmanitosti, dějiny jednotlivých knihtiskáren a významnějších knihtiskařů, tiskové zákony, censura, seznamy knih zapověděných, dějiny časopisectví a dějiny knihkupectví); dějiny věd (vědy v jednotlivých obdobích a odvětvích, dějiny učenců a spisovatelův, všeobecné, v zemích českých, v Čechách, na Moravě, ve Slezsku i v Lužicích); dějiny a publikace vědeckých společností v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a v Lužicích; náučné slovníky.

Oddíl druhý, mnohem obšírnější, s názvem „Pomocné vědy" zabírá geografii, a to zeměpis fysikalní (zpracování celkové, horopis, vodopis, pak zemětřesení, počasí, povodně, sucha, komety, zatmění, duhy, podivné útvary přírodní, zázraky, nerosty, rostlinstvo, zvířenu, mor, hlad), pak zeměpis historický a politický, a to spisy všeobecné a vlastivědné (spisy o českých zemích vůbec

a o Čechách, o Moravě, Slezsku a Lužicích), historickou geografii do 15. stol., místní názvy (jména zemí, národů, jména krajův a míst, výklad některých jmen místních), stezky, stráně a brány zemské a hranice zemí českých, kartografii, cestopisy, zprávy cizincův o zemích českých (arabské zprávy o středověku slovanském, zprávy ze století X.—XIV., pak zprávy ze stol. XV.—XVIII., konečně zprávy ze stol. XIX.) Dále jest palaeografie a diplomatika (písmo, kritika dokumentů, kanceláře a písaři, formuláře, tituláře, jazyk, vlastně dějiny české řeči, a slovníky, jména křestní a příjmení (česká, německá i židovská).

Pak jsou přehlédnuty archivy a bibliotheky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku i v cizině (bohemica v cizích archivech a bibliothekách). Pak sestaveny spisy o chronologii (kalendářnictví, historie kalendáře vůbec, rozmanité příspěvky k historii kalendářnictví českého, na př. jména měsíců, cisiojan atd., kalendáře historické, bájeslovné a zvykoslovné), o heraldice a sfragistice (znaky zemí koruny české, erbovní pověsti české, hesla, znaky městské a duchovenské, řády, na konci abecední seznam šlecht. znaků z Čech, z Moravy a Slezska), o genealogii a dějinách rodů (šlechta a šlechtictví v zemích českých, souborná díla a rozpravy o genealogii české a o rodech v Čechách, na Moravě, ve Slezsku i v Lužicích, abecední seznam šlechtických rodin z Čech, z Moravy a Slezska na str. 284—631), o numismatice, měrách a vahách (spisy a články rázu povšechného, mincovny a mincmistrovství, ražení a jakost mincovní, tresty na penězokazy, některé sbírky, souborná díla a celkové studie o mincích českých, drobné příspěvky, mince jednotlivých panovníků českých, mincovnictví moravské, slezské a lužické, mince soukromé, zvláště rodů šlechtických, cizí mince v českých zemích, míry, váhy). Na konci jsou doplňky a opravy.

První díl „Bibliografie české historie“ zabírá 23.871 čísel, počet to zajisté obrovský!

V dalších dílech budou sebrány prameny (všeobecné sbírky, letopisy, listiny, právní prameny, písně, pověsti, přísloví, archaeologie a epigrafika) a zpracování, a to dějiny historiografie české, časopisy historické, slovníky historické, politické dějiny, historie vojenství a dějiny válečné, kulturní historie česká, církevní dějiny, dějiny školství, dějiny umění, dějiny právní, státní

a společenské vědy, dějiny židů v českých zemích, topografie. Ke všem dílům bude vydán společný rejstřík. Celé dílo bude patřiti mezi největší, ale také nejužitečnější a nejpotřebnější české knihy.

Velepilný autor, poctěný důvěrou našich korporací vědeckých a historických, zajisté se přičiní, aby kolossalní práce jeho dle možnosti brzy byla ukončena, a tím všem badatelům, a historikům zvláště, podána výborná pomůcka pracovní. Každá budoucí práce geografická a historická, dějiny všeobecné, kulturní, místopisy atd., jsou bibliografií usnadněny. K další práci přejeme autorovi mnoho zdraví a trpělivosti v sestrojování díla všeobecně potřebného a veledůležitého. *Fr. J. Rypáček.*

O dokončení výzkumných prací v Předmostí se stručným přehledem literatury o tom nalezišti. Čas. vlast. sp. muz. v Olomouci r. 1896, č. 51 a 52. Napsal dr. M. Kříž.

Za příčinou seznání rozsahu původního i nynějšího řečiště Bečvy vykopány byly na východní straně silnice z Předmostí do Lipníka šachty. Shledáno, že koryto Bečvy, nyní 208 m vysoké nad hladinou mořskou, bylo dříve o 11 m položeno výše, t. j. 219 m, o povodních dosahovalo výšky 225 m. — Na několika místech Hradiska nalezeny vrstvy vápence sladkovodního, namnoze se zkamenělými zbytky rostlinnými. Zajímavé jsou prameny kyselavé vody, které na mnoha místech se prýští ze země. Mocnost hlavního pramene jest značná, dle měření autora 504 hektolitrů za den. Po stručné zmínce o tom, jak a na čem se ukládala žlutá hlína, vyličují se poměry vrstev fossilní a kulturní. Tuto rozděluje autor na dvě: kulturní v užším smysle, význačnou ohništi a zbytky hromadnými, a kulturní v širším smysle. Za příčinou stanovení rozsahu vrstvy první, popisuje se rozsah vrstvy druhé, jak rozkládala se před výzkumnými pracemi, které tu první podnikl Dr. J. Wankel. Plocha ta měřila 6700 m². Zbytků zvířecích nalezeno mnoho, a autor vyličuje jich barvu, křehkost, váhu specifickou, stav a množství. Na konci připojen přehled literarní.

K. Absolon.

O jeskyni Kostelíku na Moravě. Čas. vlast. muz. sp. v Olomouci, č. 54.—55., 57.—58. Napsal Dr. M. Kříž. Článek tento

jest stručným výňatkem toho, co uveřejněno již bylo v díle „Kůlna a Kostelík“. Autor, vylíčiv zeměpisnou polohu i zevní ráz jeskyně, šíře zmiňuje se o charakteru, zvrstvení a o původě náplavy; ku seznání toho vykopána byla jednak řada šachet, jednak průkopův. Shledány byly 2 vrstvy, z nichž pouze horní obsahovala zbytky zvířecí, spodní byla planá. Mimo tyto zbytky nalezeno též množství hmotných památek, svědčících, že jeskyně tato ve všech dobách byla obývána člověkem. Význačné byly nálezy z doby pravěké, nástroje kostěné, výrobky ze sobího parohu, namnoze různými rytbami a řezbami ozdobené. Nálezy těmito doplněny byly dřívější výzkumy Wankelovy, Szombathyovy a Kniesovy. Na konci vyličuje se původ jeskyně; i zde připisuje se vznik její nárazům vod, proudících z vysokého komínu. — Poslední část věnována jest dějinám literatury o této jeskyni, za účelem stanovení pravdy z „objektivného“ srovnání prací vlastních (autorových) s pracemi ostatních učencův. Ke spisům chronologicky uvedeným připojeny jsou stručné výňatky, obsáhlejší pouze u oněch spisův ostatních badatelů, kde jejich mínění nesouhlasí s vývody autorovými; opačné tyto názory snaží se ovšem autor vesměs vyvrátiti na svůj prospěch. Ačkoliv autor chce podati přehled objektivní, postrádá tento přece vlastnosti této úplně; tím ovšem nikterak nepřispěno ku stanovení pravdy, jako mělo býti účelem práce.

K. Absolon.

L'Epoque quarternaire en Moravie par le Dr. M. Kříž.

Vrstvy čtvrtohorní dělí se na dvě skupiny: I. v jeskyních II. mimo jeskyně. Autor promlouvá nejprve o oněch z jeskyň. Sv. od Brna táhne se v délce 40 km vápenec, bohatý jeskyněmi. Tyto trvaly z části již před dobou jurskou, z části se utvořily později. Jeskyně Kůlna. Vylíčiv stručně popis jeskyně popisuje autor obšírněji usazeniny, jich obsah i zvrstvení. Velmi zajímava jest Kůlna, co se týče zbytků zvířecích. Dle těchto seznati možno i postup v různosti doby čtvrtohorní, a tu rozeznává Dr. Kříž dobu předledovou, ledovou a stepní. Zbytky dokazující přítomnost člověka jdou do hloubky 4 m — vrstva anthropozoická. Zde líčí se život člověka praehistorického, lovce. Ve vrstvě vyšší, praehistorické, nalézají se též zbytky zvířat do-

mácích, předměty hliněné i kamenné etc. Autor popírá, že by se mohl z bývalého lovce vytvořiti člověk-pastýř; tento patří k čeledi keltické, onen k čeledi Basků̊v. Dále se vypočítávají předměty koštěné, které mají kresby na svém povrchu. Ku konci vyličuje se process, jakým spůsobem se utvořila Kůlna.

K. Absolon.

Nová díla.

Rozprav České Akademie vydáno bylo v Třídě I., ročníku VII. číslo 2: Denary Boleslava I., Boleslava II., Boleslava III. a Vladivoje Napsal Josef Smolík. S osmi tabulkami. Stran 122.

Ve Věstníku České Akademie věd v čísle 1. a 2. roč. IX. podává Dr. Rud. Dvořák „Zprávu o XII. mezinárodním sjezdu orientalistů v Římé r. 1899." V čís. 2. píše Dr. K. Chytil „O výstavě Cranachově v Drážďanech r. 1899

Věstník Král. České Společnosti Náuk, Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná za rok 1899 obsahuje práce:

Adámek Dr. K V.: Cechovní zřízení na Hlinecku v XVII. a XVIII. věku.

Dvořák Dr. M.: O listině papeže Jana XIII. v Kronice Kosmově.

Kameníček Dr. Fr.: Sňatek Ferdinanda Rakouského s Annou Jagjelovnou v Inšpruku 11. prosince 1520.

Ludwig A. uveřejňuje šest prací jazykozpytných.

Menčík Fr.: Kaiserin Maria Theresia und Friedrich Graf Harrach. — Die Hofrathsitzungen im J. 1625.

Mohl Dr. B. J.: Romanská dvojice lui: lei, její původ a vývoj ve vulgárních nářečích latinských v říši římské.

Salaba Jos.: Vyšebrodská Kronika Rožmberská.

Schulz V.: Historické zprávy o nejstarší knize města Brodu Českého z let 1421—1496.

Šimák Dr. J. V.: Příspěvek k selské bouři z r. 1680 a k poddanským poměrům na Frydlantsku.

Výroční zpráva Král. České Spol. Náuk za rok 1899 s přednáškou prof. Dra. Jarom. Čelakovského: Ze starších dějin kláštera Sedleckého. Stran 10.

Vyšebrodská kronika Rožmberská, Václavem Březanem zčeštěná a prodloužená. S úvodem o jejím vzniku a ceně podává Josef Salaba. Str. 19. Zvl. otisk v Věstníku Kr. Spol. Náuk.

Věstník klubu přírodovědeckého v Prostějově za rok 1899. Roč. II. obsahuje práce:

Dr. M. Kříž: Odkud pocházejí naše rostliny, naše zvířata, a odkud zavítal k nám první člověk? Také v separátním otisku. Str. 24.

Dr. A. Fleischer: Tabulky k určování fauny palaearktické, obsahující z čeledi „Carabidae“ oddíl „Scaritini“.

Karel Všetička: Příspěvek ku květeně a zvířeně okolí Rozstáňského na vysočině Drahanské.

Karel Absolon: Systematický přehled fauny jeskyň moravských. Také zvláštní otisk. Str. 9.

V. Spitzner: Přírodnická výstavka v Klubu přírodovědeckém.

Lad. Červinka: Praehistorické nálezy na Prostějovsku.

Přednášky a zprávy klubovní. Str. 124 s četnými tabulkami.

Výzkum spodního patra jeskyň Sloupských. Sděluje Ph. C. Karel Absolon. Zvl. otisk z „Časop. vlast. spol. muzejního v Olomouci“, roč. 1900. Str. 14 s třemi vyobrazeními.

České zemědělstvo. Statistická studie. Sepsal Dr. K. Václ. Adámek. Se 4 tabulkami a 1 mapkou. Stran 98.

Křesťanská sociologie. Sepsal Dr. Rob. Neuschl. II. dílu seš. 8. Strany 561—662 s obsahem dílu II. a obsáhlým rejstříkem věcným. Tím dílo ukončeno

Kritika mravních soustav naší doby. Napsal Alfr. Fouillée. Z 3. vydání přeložili L. K. Hofman a Fr. Žákovec. Knihovny Rozhledů díla XXVI. sešit 1. Cena sešitu 24 kr.

Úvahy, vybrané z literárních, politických a náboženských spisů Jos. Mazziniho. S úvodem Williama Clarkea přeložili Jos. David a Dr. Gustav Žďárský. Laichterova výboru nejlepších spisů poučných knihy XI. sešit 1. Cena sešitu 48 h.

Seznam knih jakož i pojednání, jež během 40 rokův uveřejnil c. k. dvorní rada Dr. Fr. J. Studnička. Nákladem vlastním. 270 pojednání a spisův. Str. 24.

Bulletin international de L'Academie des sciences de Cracovie za měsíce říjen, listopad, prosinec r. 1899 a leden r. 1900.

Časopisy.

Časopisu Musea Království Českého vydán byl redakcí Antonína Truhláře (spoluredaktoři Fr. Kvapil a Čeněk Zíbrt) ročníku LXXIV. svazek 1. Obsah: Platy a důchody učitelské v XVI. věku. Líčí Dr. Zikm. Winter. — Z oboru slavistiky. Uvažuje Dr. Václav Vondrák. — Zprávy Arabův o středověku slovanském. Podává Eduard Šebesta. — Česká missie Jana Kapistrana. Napsal Zdeněk Nejedlý. Drobné příspěvky: Jana Viktorina hr. z Valdštejna spis dosud neznámý. Podává Dr. Vojtěch Nováček. —Phoenix moravicus Jakuba Jana Dukáta. Podává Lud. Böhm-Romanovský. — Jan Liberda. Napsal Josef Němec. — Bratr Jan Augusta a Jiřík Sádovský ze Sloupna. Sděluje Václav Schulz. Hlídka literární. — Zprávy knihopisné.

Českého Časopisu Historického vydán byl redakcí Jaroslava Golla a Josefa Pekaře ročníku VI. sešit 1. Obsah: Lubor Niederle: O počátcích dějin zemí českých. I. Gallové v Čechách a na Moravě. Pojednání, psané velmi střízlivě a instruktivně. — Jaroslav Vlček: Z doby Josefinské. I. —

Jan Máchal: XI. sjezd archaeologický v Kyjevě. — Karel Kadlec: O potřebě vydati zprávy byzanckých spisovatelův o Slovanech. — Josef Šusta: Macchiavelli a Boccaccio na koncilu Tridentském. — Drobnější články: Stavba dvorského a státního archivu ve Vídni (V. Kratochvil). — Fotografování palimpsestů (Fr. Mareš). — Literatura. — Přehled časopisův a Zprávy. Roční předplatné 7 K 20 h. — Nakladatel: Bursík a Kohout v Praze.

Hlídky za redakce Dra. Pavla Vychodila vydána byla ročníku V. (XVII.) čísla 1., 2., a 3. Články: P. Vychodil: Antisemitismus. — Jan Oliva: Z duchovních pradějin člověka. — MUDr. Josef Svítil: Paprsky Röntgenovy v lékařství. — Dr. Jan Sedlák: Křesťanství a vzdělanost řecká a římská. — Feliński: Víra a nevěra vzhledem ku zdaru společnosti. — Dr. Jan Sedlák: Potřeba kodifikace kanonického práva. — Písemnictví, Směs a Rozhledy. — Předplatné ročně 8 korun. Nakladatel: Papežská knihtiskárna benediktinů rajhradských v Brně.

Sborníku České společnosti zeměvědné vydána byla redakcí Dra J. Metelky ročníku VI. čísla 1., 2. a 3. Obsah: Černá Hora. Napsal Bohumil Horák. — Z Bejrutu do Damašku. Napsal Frant. Klement. — Bulharské osady v Malé Asii. Podává Dr. Em. Fait. — O vývoji botanické geografie za uplynulých 100 let. Podává Jos. Podpěra. — Alkoholismus a zeměvěda Uvažuje Dr. D. Panýrek.

Věstníku českých professorů za redakce Fr. Bílého vydáno bylo roč. VII. číslo 3. Obsah: Jos. Horák: Ukázka překladu z Dašakumáračarity „Příhody desíti princů". — Jos. Kubín: Hrstka provincialismů. — Dr. Vl. Novák: Z cest po Spojených státech Severní Ameriky. — Ukázka z díla prof. Frant. Polívky „Názorná květena zemí kor. české". — Jan Sommer: Vynesení ministerstva kultu a učby ze dne 8 června 1899, číslo 16.304. — Dr. Jos. Theurer: Některé poznámky k učivu fysiky dle nových osnov. — Č. Ibl: Feriální kursy jazyka francouzského při universitě ženevské. Drobné zprávy. — Zprávy spolkové. — Literatura. Spolková hovorna. VIII. sjezd českého professorstva.

Obzoru literárního a uměleckého vydána byla redakcí Jar. Vlčka ročníku II. čísla 1.—4 Články: Dvě původní dramata česká z doby osvícenské. (Jar. Vlček). — K. V. Rais (Arne Novák). — Anthero de Quental (Jar. Vrchlický). Úvahy a referáty. — Rozhledy umělecké. — Feuilleton a Oznamovatel.

Vlasti vydána byla redakcí Tomáše Škrdla roč. XVI. čísla 3.—6. Nové články: Koledy. Z Lidového života na Poděbradsku, píše F J. Čečetka. — Poddanství nové doby. Napsal Rud. Vrba. — Řád Assumptionistů. Píše Rud. Vrba. — O příčině života. Napsal Fr. Horáček. — Boží soudy a krevní msta v Bosně a Hercegovíně. Kulturní črta od Jana Třeštíka. — Naše Slezsko. Napsal Jan Vyhlídal. — Dějiny sociálního hnutí v zemích koruny české od r. 1840 do r. 1900. Napsal Tom. Jos Jiroušek. — Začátek postu a pytlový čtvrtek. Úvaha z českého zvykosloví. Napsal Jan M. Vorel. Hlídka národohospodářská. Školský obzor. — Literatura a Zprávy spolkové. Předplatné roč. 10 kor.

Historických rozhledů, poučného časopisu pro mládež československou, vydán ročníku III. sešit 1. za redakce Ant. J. Zavadila. Obsah: Král. hlavní město Brno a hrad Špilberk. — Zašlé osady v okolí Prahy. — Král. věnné město Chrudim. Nákladem E. Šolce v Telči. Předplatné ročně 4 kor.

Českého lidu vyšla redakcí Dra Č. Zíbrta ročníku IX. čísla 3. a 4. — — Z obsahu vyjímáme: S přeslice na stav. (Jar. Mančal.) — Selské děti. (Bedřich Bafha). — O jménech dolových koní kutnohorských v první polovici 16. věku. (Otakar Leminger.) — Selské vzbouření na Hrádecku r. 1775 (L. Domečka). — Haltýře. (Jar. Mančal.) — Zaniklé továrny keramické na Moravě (Frant. Kretz). — Děti slezské (Jan Vyhlídal). — Dívati se děrou sukovou. (Jos. Petrák.) — O vzniku písně „Horo, horo, vysoká jsi". (J. Janoušek.) — Česká Třebová: Jména místní s výkladem a pověstmi k němu se vztahujícími. (Jan Tykač.) — České národní písně. (Č. Holas). — Kroje východoslezské (Jos. Vluka). — Koleda J. Košetického z r. 1690. (Dr. Zahradník). — Paběrky z archivů domácích i cizích. (Jul. Pažout.) — Pověst o pohanské panně. (Vavř. Wintera.) — Kolední abeceda (Fr. J. Rypáček) — Kroj kozácký (Václav Petrů). — Rady J. Košetického r. 1690 na každý měsíc. (Isidor Zahradník.) — Ukázka písniček slováckých složených r. 1896. (Jos. Klvaňa.) — Starobylé modlitbičky při bití hodin. — Se svatou Dorotou (J. K. Hráše.) — Jesličky, čili koleda vánoční z Jičínska. (Jos. Křídlo.) — Literatura kulturně-historická a etnografická, čís. 1051—1275. — Číslo 4.: Zvoničky na českomoravském Horácku. (Jos. Brož). — Sýpka svatomartinská na Hané. (Ondřej Pisch.) — Rodinný nedíl v dědickém právu městském a na Litomyšlsku v 15. a 16. století. (Ant. Tomíček.) — Lidové názory o zjevech přírodních. (Fr. J. Čečetka) — Strašidelné pověsti o lidech zemřelých. (Ant. Blažek). — Hospodářské prostředky a recepty v knížectví Frydlantském. (Dr. J. V. Šimák.) — Obnova magistratu v Milčíně 6. října r. 1735. (Fr. Teplý.) — Proti učarování a zažehnávací kámen. (J. Košťál) — Z upomínek na V. Krolmusa. (Fr Štěpánek) — O rozhraní kroje blatského a kozáckého. (Emilie Fryšová.) — Čarodějní pastýři na Třeboňsku roku 1663. (Theod. Antl.) — Pověsti o potopených zvonech v Čechách. (Jan Tykač.) — K národopisným studiím Jos. Manesa. (R. Tyršová.) — Kroje z Jičínska z r. 1826 (Dr. Č. Zíbrt.) — Pověsti z Jičínska. (V. Janoušek.) — Horník v lidovém podání českém. (Dotazník). — Četná vyobrazení.

Vlastivědy moravské dotiskuje se za redakce Frant. J. Rypáčka „Soudní okres Bítešský". K tisku se připravuje pokračování dějin moravských do roku 1526 (Professor Rud. Dvořák) a Brno (Dr. Fr. Šujan). V tomto roce vydána bude také archaeologie moravská. Na Vlastivědu předplácí se 3 zl. r. č. na 10 sešitů. Zásilky peněžní buďtež adressovány Dru Frant. Dvorskému, c. k. professoru v. v. v Brně. Měšťanská ulice č. 18. — Rukopisy přijímají hlavní redaktoři buď Fr. A. Slavík, ředitel realní školy v Hodoníně, nebo Dr. Fr. Kameníček, c. k. professor v Brně. Herlthova ulice čís. 1.

Zpráva o činnosti Matice moravské za rok 1899,

přednesená ve valné hromadě dne 31. března 1900.

Činnost Matice moravské v roce 1899 jevila se především ve snaze, aby získáno bylo co možná nejvíce nových členů, poněvadž spolku každoročně ubývá ze starších členů značný počet jak úmrtím, tak vylučováním těch, kteří po léta příspěvků nezaplatili. Úsilovné snaze pana pokladníka V. Nebovidského podařilo se, že počet členů v minulém roce nejen se nezmenšil, nýbrž značně vzrostl. Na konci roku 1898 měla totiž Matice všech členů 1126, kdežto na konci roku 1899 bylo jich 1165, totiž 9 zakládajících, 127 činných a 1029 přispívajících. Za nynějších poměrů, kdy ve všech oborech lidské činnosti jeví se na Moravě dosti čilý ruch, měla by Matice moravská míti aspoň 3000 členův, aby bylo patrno, že intelligence váží si tohoto nejstaršího spolku vědeckého, který soustřeďuje v sobě všecky vrstvy národní a snaží se členům podávati za nepatrný roční příspěvek hojnost poučného a přísně vědeckého čtení. Kdyby přízeň obecenstva ke spolku se zvětšila, výbor velmi rád by vydával poučné spisy pro lid a rozšířil by i časopis spolkový; neboť dobrých příspěvků schází se tolik, že jeví se již naléhává potřeba, aby vycházel o sešitech aspoň desítiarchových. To však jest bohužel posud jen zbožným přáním výboru.

Časopisu Matice moravské vydán byl ročník dvacátý třetí o 26 tiskových arších, a přispěli k němu články, vědeckými zprávami a referáty o novějších spisech P. T. pp.: JUDr. K. V. Adámek, Fr. Bartoš, Dr. Jos. Cvrček, Rud. Janovský, JUDr. Hermenegild Jireček, Jos. Klvaňa, Karel Kořínek, Čeněk Kramoliš, ThDr. Ant. Kubíček, Jiří Malovaný, ThDr. Ant. Podlaha, J. Salaba, Dr. Fr. Slavík, Dr. B. Bretholz, V. Houdek, Fr. Vlst. Jurek, Dr. F. Kameníček, V. L. Marzy, Fr. V. Pečinka, Fr. Jar. Rypáček, Fr. Šilhavý, J. V. Tvarůžek, Dr. J. Čihula, Rud. Dvořák, Dr.

Ferd. Jokl, Dr. Just. V. Prášek. Výměnou Časopis Matice moravské posílán byl 45 redakcím.

Také spolková knihovna, kterou spravuje prof. Tom. Šilený, rozmnožena byla cennými spisy vědeckými.

Spolek měl s počátku roku 1899 jmění výdajného 3330 zl. 34 kr., základního 6200 zl.; na konci roku 1899 3677 zl. 52 kr. hotově a 6200 zl. v papírech. Rozmnožilo se tedy jmění o 347 zl. 18 kr.

Výměnou posílají Matici moravské spisy své mimo redakce periodických časopisů: Česká Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Král. Společnost Náuk, Matice Česká, Společnost přátel starožitností českých, Jednota českých filologů v Praze, Dobročinné družstvo v Petrohradě, Cařská Akademie Petrohradská, Matice ruská ve Lvově, Akademie Krakovská, Matice slovinská v Lublani, Akademie Záhřebská, Cařská novoruská universita v Oděse, Cařská universita v Jurjevě, Museální spolek slov. v Turčanském sv. Martině, zemské Františkovo museum v Brně, Matice Opavská a Verein für die Geschichte Maehrens und Schlesiens v Brně.

V roce minulém zemřeli ze členů činných: JUDr. Fr. Alois rytíř Šrom, P. Ant. Brabenec, děkan ve Vel. Meziříčí; ze členů přispívajících: Fr. Vaněk, obch. v Kounicích, Jan Veselý, ředitel gymnasia v Přerově, P. Ferd. Kment, kanovník a farář u sv Jakuba v Brně, JUDr. Jan Vejmelka, advokát v Jemnici, MUDr. Josef Šebek, lékař ve Vel. Bíteši, P. Karel Papoušek, děkan v Třebíči, Jos. Skopalík, rada zem. soudu v Brně, Karel Káčer, professor v Kroměříži, Ant. Rybička, rada vrchního zemského soudu na odp. ve Vídni, horlivý přispěvatel do Časopisu Matice moravské a veliký příznivec spolku, P. František Klinkáč, kons. rada a farář v Telnici, JUDr. Fr. Panovský, advokát v Litovli, P. Frant. Kovář, farář v Rájci, J. B. Uhlíř, ředitel hosp. školy na odpočinku v Chrudimi, Jos. Obdržálek, učitel ve Vracově, Jan Schwarz, ředitel ústavu slepých ve výsl. v Ivančicích. Čest budiž jejich památce!

Členy výboru ve správním roce 1899 byli: Zemský archivář Vincenc Brandl jako předseda, c. k. školní rada a gymnasijní ředitel ve výslužbě František Bartoš jako náměstek předsedův, adjunkt zemského archivu Vincenc Nebovidský jako pokladník, prof. Dr. Fr. Kameníček, jako první jednatel, prof.

Fr. Jaroslav Rypáček jako druhý jednatel, prof. Tomáš Šílený jako knihovník. Přísedícími výboru byli: JUDr. Fr. Alois rytíř Šrom, člen panské sněmovny, Václav Royt, c. k. zemský dozorce školní, Karel Wittek, c. k. školní rada a gymn. ředitel ve výslužbě, Msgr. Dr. Jos. Pospíšil, sídelní kanovník kapitoly Brněnské, Adolf Kubeš, školní rada a ředitel české vyšší realní školy v VI. tř. hodn. v Brně, Dr. Ferd. Jokl, professor téhož ústavu, JUDr. Fr. Hodáč, zemský advokát, Msgr. Vladimír Šťastný, bisk. rada a gymn. professor v Brně, Fr. A. Slavík, ředitel zemské vyšší realní školy v Hodoníně, Josef Neoral, professor střední hosp. školy v Přerově, Frant. Bílý, ředitel realní školy v Žižkově u Prahy, a P. Al. Hrudička, konsistorní rada a děkan v Telči.

Ve schůzích výborových jednáno bylo o běžných záležitostech spolkových.

C. k. ministerstvo spravedlnosti požádalo přípisem ze dne 16. ledna r. 1900, číslo 722, výbor Matice moravské o dobré zdání o úpravě rakouského mezinárodního práva autorského k dílům literárním, uměleckým a fotografickým. Výbor radil se o hlavních otázkách ve výkladě na konci uvedených a výsledek oznámil přímo c. k. ministerstvu spravedlnosti.

Z výboru letos vystupují p. t. pp.: zemský arch. V. Brandl, šk. rada Fr. Bartoš, Msgr. Vl. Šťastný, adj. zemského archivu V. Nebovidský a prof. Tomáš Šílený. Letos také měl z výboru vystoupiti zemřelý zatím JUDr. Fr. Al. rytíř Šrom, za něhož dlužno vykonati volbu nového člena výboru, ostatní členové vystupující mohou však býti opět voleni.

Výbor vzdává konečně vřelé díky všem příznivcům Matice moravské, některým zvláště horlivým jednatelům a redakcím českých i moravských denních listův i časopisů, že ochotně uveřejňovaly spolkové zprávy.

V Brně, v únoru 1900.

Dr. František Kameníček,
t. č. jednatel.

Účty Matice moravské za rok 1899.

Položka	Příjem	Hotovost zl.	Hotovost kr.	Cenné papíry zl.	Cenné papíry kr.
	Zůstatek z r. 1898 . . .	3330	34	6200	
1	Příspěvky členské	2035	14		
2	Úroky z cenných papírů a z běžného účtu	332	80		
3	Úroky ze vkladní knížky Živn. banky	7	43		
4	Za prodané knihy ztrženo . .	233	90		
	Součet . . .	5939	61	6200	

Položka	Vydání	Hotovost zl.	Hotovost kr.	Cenné papíry zl.	Cenné papíry kr.
1	Bytné s činžovním krejcarem .	213	64		
2	Honoráře spisovatelům . . .	491	58		
3	Mor. akc. knihtiskárně	925	79		
4	Knihaři	78	—		
5	Výlohy redakční, expediční, administrační a jiné . . .	553	08		
	Součet . .	2262	09		
	U srovnání se součtem příjmů	5939	61	6200	
	činí jmění Matice moravské koncem roku 1899	3677	52	6200	
	Naproti začáteč jmění téhož roku	3330	34	6200	
	rozmnožilo se o	347	18		

V Brně, 10. února 1900.

V. Nebovidský v. r.,
t. č. pokladník.

V. Brandl v. r.,
starosta.

S doklady srovnáno a v úplném souhlasu shledáno.

Jos. L. Pejčoch v. r., **F. B. Wurm** v. r.,
t. č. revisoři účtů.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny. — Nákladem Matice moravské.

Počátky Brna a jeho jméno.

Podává dr. Frant. Sujan

A. Doba předhistorická.

O Brně v dobách nejstarších (až po 11. st. po Kr.) historie neví nic jistého. Historie musí přenechati slovo družkám svým archaeologii a srovnávacímu jazykozpytu. Tyto vědy mluví sice řečí bohatou, ale neurčitou. Nelze tedy ani dle výzkumův archaeologických ani jazykozpytných o Brně v době předhistorické pověděti nic určitého. Archaeologie jen povšechně tvrdí, že údolí našich řek moravských byla osídlena již v mladším období kamenné doby (neolithu), kdy člověk neznaje kovů, robil si všechny potřebné nástroje z kamene a z kosti. V údolích těch u četných osad nynějších nalézají se bohaté nálezy archaeologické čili zbytky sidlišť neolithických. Zbytky takové nalezly se také v okolí Brna.[1])

Člověk tehdejší robil si potřebné nástroje a zbraně z kamene, z kosti a ze dřeva. Uměl již provrtávati kámen a hladiti jej. Živil se lovem, ale ochočoval již i divoká zvířata a choval také domácí. Zabýval se orbou, pěstoval i len a tkal různé látky. Uměl také dělati hrnce a dospěl k nemalé zručnosti v hrnčířství. Odíval se koží zvířecí a později šatem vlněným i lněným. Žil pospolitě v rodinách a měl již náboženství. Nebožtíky pochovával uctivě a obřadně. Mrtvola byla buď spálena na popel, který byl uložen do popelnice a pochován, nebo byla pohřbena celá do země a obložena kamením.

V obou případech byly dávány do hrobu dary pohřební čili milodary, a to nástroje kamenné, koštěné a nádoby (sekerky, mlaty, šipky, nožíky, džbánečky, šálky, misky). Dobu neolithickou archaeologové odhadují od nejstarší doby až po r. 1000 př. Kr.

---

[1]) Svědčí o tom Dr. Wankel (Bilder aus der mähr. Schweiz), Maška, Makowsky, Rzehak, Lang, Červinka, Kříž, Hladík, Slovák, Fila, Knies v četných spisech a pojednáních.

V Brně byly nalezeny památky archaeologické také z doby kovové. Povrch země Moravské je tak utvářen, že veškera půda má svah k řece Moravě a k jejím přítokům. Řeka Morava i její přítoky otevřely zemi Moravskou národům jižnějším a ukázaly jim přirozenou cestu k národům severním při moři Baltském. Z římského města Carnunta (nedaleko ústí Moravy do Dunaje) údolím řeky Moravy, Bečvy a Odry vedla od pradávna hlavní obchodní cesta, po které četné karavany převážely plodiny a zboží z jižních i severních krajin evropských. Od cesty hlavní odbočovaly vedlejší, z nichž jistě důležita byla cesta, která vedla od Moravy podél Dyje a Svratky k místu, kde sbíhala se hluboká údolí Svratčino a Svitavino. Do sídliště tamějšího obchodníci dojista přinesli prvé tovary kovové z pokročilejších zemí jižních. Obchodem dostali obyvatelé Brněnští prvé výrobky kovové, a to nejprve z mědi, později hlavně z bronzu. Časem sami přiučili se robiti výrobky bronzové. Kromě potřebných nástrojů: sekery, dláta, srpu, dýky, nože, meče, hrotu na kopí nebo šíp, byly nalezeny také šperky: nákrčníky, náramky, jehlice, náušnice.

Nástroje bronzové časem ustoupily železným (snad po r. 500 př. Kr.?). Šperky ještě dále byly dělány z bronzu, ale vedle bronzových byly již také ze zlata, stříbra, z jantaru a ze skla. Archaeologové tvrdí, že v Brně a v okolí vystřídaly se kovové (železné) výrobky z doby hallstattské, latènské, římské, germanské a slovanské. Kdy která doba nastává nebo přestává, nedovede pověděti nikdo.

Archaeologové dosud nedohodli se ani v tom, kterému kmeni a kterému národu náleželi předhistoričtí obyvatelé na Moravě, těžko tedy určiti to v Brně. Někteří archaeologové rozsáhlým bádáním dospěli k poznatkům, které již od 2000 let hlásá historie, že na Moravě vystřídalo se obyvatelstvo keltické, germánské a slovanské.[1] Kdy jedni ustoupili druhým, o tom archaeologové a v novější době také historikové velmi se nesrovnávají. Dosud však není, proč bychom se uchylovali od střízlivého soudu Palackého a Šafaříkova, že Keltové bydleli u nás v době před Kristem, kdy musili ustoupiti Ger-

[1] Dr. M. Kříž: O době pravěké, předvěké a novověké na Moravě. V Brně 1892.

manům, a ti v V. století po Kristu (po bitvě na polích katalaunských) Slovanům. Tak bylo také v Brně.

Jak Brno tehdy slulo a jak obyvatelstvo jeho žilo, dějepis říci nedovede. Archaeologie a jazykozpyt k těm otázkám odpověď přenechávají rozmanitým domyslům. Světlo historické svítá Brnu teprve v 11. století. Do 11. století o Brně souditi lze jen dle osudů celé země Moravské, o které zprávy historické začínají se dříve. Dějepisu přichází na pomoc zeměpis.

V době germanské (I.—V. stol.) řecký zeměpisec Ptolemaios (zemřel r. 147 po Kr.) ve svém popise Germanie ve knize II. c. 11. mezi obcemi germanských Kvadův uvádí Erobodunon čili Rhobodunon a ve knize VIII. c. 2.: Eburodunon na témže poledníku ($38^0\ ^{11}/_{23}$) a rovnoběžce ($48^0\ ^{11}/_{23}$). Na mapě Germanie (IV. m. Evropy) na ten poledník a rovnoběžku naznačil obec eburodunon.[1]) Bedlivé měření na mapě a srovnání polohy Eburoduna s polohou jiných míst podnes zachovaných a nezměněných (na př. s ústím Moravy do Dunaje) nejen nás opravňuje, nýbrž zrovna nutí, abychom kladli Eburodunon na místo nynějšího Brna. Ptolemaios naznačil Eburodunon na jižním svahu nevysoké vysočiny, která objímá Brno podnes. Tento poznatek zeměpisný časem nezvratně dokázati může jen archaeologie. Dosavadní nálezy archaeologické v Brně neodporují tomu nikterak. Eburodunon čili v latinské formě Eburodunum jest jméno keltické, bylo ještě jedno v území keltickém v Alpách grajských na prameni řeky Druentie (Durance) a koncovka jeho značí pojem, který slyšíme na př. z německého Magdeburg, nebo ze slovanského Bělgrad.

Eburodunon založili tedy již Keltové. Pro výhodnou polohu stalo se důležitým sídlem také Germanům. Nebylo-li Eburodunon na místech nynějšího Brna, jistě bylo tu sídliště jiné za doby keltické i germanské. Vedle vykopaných starožitností svědčí o tom výhodná poloha Brna. Svratka i Svitava nanesly sem úrodné prsti, kterou stále hojně zavlažovaly. Okolní hory chránily místo před studenými větry a poskytovaly obyvatelstvu nejen hojně zvěře a dřeva, ale také dosti ochrany před nepřítelem. Vrchy brněnské (Petrov a Hrad) hodily se dobře za sídliště nejen pro bezpečnost před povodní, ale daly se také snadno hájiti

[1]) Claudii Ptolemaei Alexandrini Liber geographiae cum tabulis etc. Venetii 1511.

proti nepříteli. Germanské Kvady, seslabené staletým bojem s Římany, podrobili si mongolští Hunnové a přinutili je, aby táhli společně proti Římanům do Gallie (451 po Kr.). Z bojiště katalaunského Kvadové se více nevrátili. Do vlasti jejich, řídce obydlené, přihrnuli se nepokojní germánští Rugové a Langobardi, kteří brzy hledali výhodnějších krajin za Dunajem. Do země Kvadské přistěhovali se od severovýchodu Slované.

Za doby slovanské důležitost vrchů brněnských naznačena jest již pověstí a zprávami dějepisnými. Dokud Slované byli pohany, uctívali na nich své bohy pohanské. Pověst vypravuje, že na Špilberce ctili boha Peruna, na Petrově bohyni Vesnu.[1]) Křesťanství začalo vnikati na Moravu za knížete Mojmíra (x—846) a Rostislava (846—870). Že brzy na Petrově pohanská bohoslužba ustoupila křesťanské, lze souditi z pojmenování chrámu sv. Petra. Tam kříž Kristův vztýčili asi již misionáři z arcibiskupství Salcburského, kde byl také nejstarší chrám sv. Petra. Působením sv. Konstantina a Methoděje blahodárné učení Kristovo stalo se Moravanům srozumitelným, zásluhou jejich předkové naši stali se křesťany srdcem, působením jejich sesílilo a zmohutnělo křesťanství zajisté také v Brně. V 9. století Brno bylo již důležitým ohniskem náboženství křesťanského. Že za velikých bojů Moravy s Německem v době Mojmírovců (822—906) Brno pro svou polohu bylo důležitou oporou Mojmírovcům, vyplývá z povahy tehdejší doby.

Však první květ vzdělanosti křesťanské v Brně zničen byl Maďary, když porazivše Mojmíra II. spustošili celou Moravu tak nelidsky, že na půl století i jméno její mizí z dějin evropských (906—955). Maďaři po veliké porážce u Augsburka byli vypuzeni také z Moravy knížetem českým Boleslavem I. Morava byla připojena k Čechám (955—999). Po smrti Boleslava II. kníže polský Boleslav Chrabrý zmocnil se Moravy, která zůstala Polsku až do smrti jeho (1000—1025). Brzy potom se Moravy zmocnil Štěpán, král uherský, a podržel ji, až statečným Břeti-

[1]) Pověsti o tom zaznamenal ovšem teprve Jiří Středovský (1679—1713) v díle svém: Sacra Moraviae historia sive vita S. S. Cyrilli et Methodii. Solisbaci 1710. na str. 33. a 53., ale že jich nevybásnil sám, dokazuje skutečnost, že v Brně ještě r. 1645 jedna bašta na Špilberku obecně slula Perunovou. Františkov (Petrov) ještě v 15. a 16. století slul Purzenhübel—Parcenhübel po družkách Vesniných z pověsti.

slavem, synem českého knížete Oldřicha, byl vypuzen 1029 a přinucen ke smlouvě v Ostřehomě, by Morava v nynějších hranicích připadla k Čechám a Slovensko k Uhrám (1031).

B. Doba historická.

Po vypuzení Uhrů z Moravy uvázal se ve správu její Břetislav jako kníže moravský pod vrchním panstvím otcovým. Břetistav usadil se v Olomouci, kam již v červnu 1030 přivedl si mladistvou manželku, krásnou Jitku, kterou junáckým spůsobem unesl z kláštera Šveinfurtského, by nemusil o ni prositi hrdého otce jejího markraběte Oty Babenberka.

Morava dostala zřízení župní, jaké bylo tehdy v Čechách. Břetislav jal se opravovati staré hrady v zemi a stavěti některé nové, jednak jako sídla župní, jednak na ochranu pomezí.

Když přišel na místa posvátná, kdež apoštolovali sv. Konstantin a Methoděj, kdež prvé stál Velehrad, místo někdejší slávy Rostislavovy, rozplakal se velice, vida všechno pusté a zbořené. Pročež všechnu kořist, kterou vzal Uhrům, obrátil na obnovení kostelův a oltářů staroslovanských ke službám božím. Břetislavem nastala Moravě doba šťastnější a jasnější, jejíž světlo brzy přemohlo i neproniknutelnou tmu, jaká do té doby v dějepise zahaluje Brno. Břetislavem nastává Brnu doba historická.

Kníže Břetislav založil benediktinský klášter v Rajhradě r. 1048. V zakládací listině daroval klášteru několik vesnic a plat ze župy brněnské (ad hec in Brunensi provincia decimationem frumenti ac decimi nummi.[1]) Je to první dějepisná zmínka o Brně. Župa brněnská měla jméno po Brně. Župané (castellani) sídlívali na hradech, u nichž rozkládalo se podhradí. Také v Brně byl hrad župní s podhradím ode dávna. Snad brzy po vypuzení Maďarů z Moravy r. 1029 byla v Brně obnovena,

[1]) Codex dipl. Mor. I. str. 123. Listina není z r. 1048, jak její datum udává (VI. Kal. Decemb. 1048), nýbrž dle Wattenbacha, který r. 1848 v Rajhradě ji zkoumal osobně, pochází ze 12. století, ale není falsum, nýbrž obsah její jest správný. Obsahuje vše, co Břetislav r. 1048 daroval klášteru, ale darované v době vzniku té listiny bylo vyňato (spíše mělo býti vyňato) z práva zemského (ab omni lege provinciali). Palacký prohlásil, že všechny listiny, které u nás před poslední čtvrtí 12. stol. obsahují vynětí z práva zemského (a lege provinciali), jsou nepravé (Erbenova Regesta I. 624). Tehdejší jmění kláštera bylo v listinu sneseno a domácí zprávy o původu jeho do ní uvedeny koncem 12., nebo spíše počátkem 13. století.

či teprve zavedena staroslovanská správa hradská čili župní. Byla takto zařízena. Na hradě župním sídleli panovníkovi úředníci pro všechny větve správy veřejné v celé krajině, která tvořila župu. V župě bývali tito úředníci: župan, sudí čili cúdař, komorník, vladař a lesní či lovčí. Županovi byli podřízeni všichni ostatní úředníci župní, dále vojenská moc v celé župě a moc výkonná, jinak zkrátka župan řídil politickou správu celé župy. Sudí čili cúdař spravoval soud župní, ku kterému příslušelo všecko obyvatelstvo župní ve všech rozepřích kromě větších a těžších, které rovnal soud zemský. Cúdař předsedal soudu a vykonával nález soudní, jejž vynášeli kmetové čili lidé zkušení a vážení a k tomu zvláště vyvolení. Měl rozličné sluhy soudní, a to: komorníky soudní, jichž užívalo se buď při obeslání nebo vykonávání rozsudku, dále biřice k vyhláškám soudním a k vykonávání tělesných trestů. Komorník župní spravoval důchody župní, které byly buď peněžité, buď plodinové. Vladař spravoval knížecí statky v župě a měl na pomoc různou čeládku hospodářskou. Lovčí byl ustanoven nad lesy a lovy župními a měl na pomoc hajné, lovce a psáře.

Byli-li na hradě brněnském ustanoveni hned po r. 1029. všichni tito úředníci, o tom nenalézáme zpráv nikde, ba spíše podobá se pravdě, že župan vykonával několikerý obor správy župní. Časem však v různých dobách připomínají se v Brně župní (knížecí) úředníci: župan, komorník, sudí, vladař, lovčí a písař. Jisto jest, že hrad brněnský za knížete Břetislava (r. 1048) byl střediskem správy župní.

Pod hradem brněnským záhy usazovali se lidé, kteří doufali, že na blízku hradu najdou snadnější výživu a stálejší bezpečnost. Pod hradem záhy vzniklo podhradí, jež záleželo po většině ze stavení pro řemeslníky a pro polní hospodářství. Obyvatelstvo v podhradí prvotně záleželo z lidí, kterým hradní pán propůjčil pozemků k užívání, zač odváděli buď výrobky řemeslnické neb úroky z polí nebo zahrad vladaři na hradě sídlícímu.

Brno záhy patřilo mezi přednější místa (hrady) na Moravě, což jest patrno z jiné listiny Břetislavovy. Kníže totiž založil kapitulní chrám ve Staré Boleslavi a kostelu i kanovníkům daroval mnoho statkův a příjmů nejen z Čech, nýbrž také z Moravy. Na Moravě daroval jim několik vesnic a poplatek z větších míst.

„Brno unam marcam et duos boves.“[1]) Brno mělo platiti ročně celou hřivnu a dva voly, kdežto některé hrady jen polovici. Zpráva ta má dvojí důležitost: poprvé slyšíme slovo **„Brno“** a je uvedeno mezi urbes. Název „Brno“ zachoval se podnes u Čechů, latinsky Bruna, německy Brünn. O původě a významu slova Brno jsou náhledy přerozmanité. Geografie oprávňuje, abychom odvozovali názvy ty z keltického Eburoduna. Historie podává jméno tohoto místa po prvé hned ve formě slovanské: **Brno.** Jazykozpyt učí nás, abychom odvozovali brno od staroslovanských jmen: бръниѣ (brъn-ije = hlína, bláto), neb od бръния (brъn-ija = brnění). Těmto slovům přísluší český tvar Brno.

Brno má tedy znamenati místo bohaté hlínou, z níž obyvatelstvo robilo hrnce. Podnes nejstarší část Brna slove Hlinky = Lehmstätte, je to část při ulici Pisárecké na Starém Brně. Tento výklad podal český historik V. Royt (Č. Mat. Mor. r. 1869) a přijal jej také německý historik Krones. Vyskytlo se ještě deset výkladů jiných. Duchem a slohem kramářským psán jest výklad Trautenbergrův z r. 1897 (Die Chronik der Landeshauptstadt Brünn), jenž slovo Brünn odvozuje od kvadského prý slova Brünne = Befestigung, které Kvadům schválně vytvořil.

Dle zákonů zvukoslovných lze germanskou formu Brünn, latinskou Bruna a slovanskou Brno vyvoditi z keltického Eburodun — Burodun. V tom případě každý výklad významu slova jest marný, poněvadž od Keltů přejali slovo Germané, od Germanů Slované a přispůsobili je duchu svého jazyka bez ohledu na význam. Kdybychom nedbali doby předhistorické, historie podává nám nejprve tvar slovanský Brno, kteréž slovo lze prostě vyvoditi ze staroslovanského brъn-ija čili brъn-ja, jehož kmen a význam podnes žije v českém: brn-ěti, obrněn, brnění. Brno znamenalo by m í s t o p e v n é buď polohou neb i opevněním (hrad). Vyložiti by se dala také slova Brníčko, Brnènec, Brňany. Roytův výklad od slova brъn-ije (= hlína, bláto) nemá v jazyku našem opory. Brandl v p r v n í m a d r u h é m vydání Knihy pro každého Moravana (I. str. 230, II. str. 298) kolísá a odporuje sobě, poněvadž nerozeznával staroslovanských slov brъn-ije (hlína) a brъn-ija (brnění): бръниѣ a бръния. Ostatně slovný výklad

---

[1]) Codex dipl. Mor. I. 125. P a l a c k ý s D u d í k e m listině nedůvěřují, ale obsah její je správný, jen vročení Bočkovo (cc. 1052) není správné; byla zdělána mnohem později.

významu bezpečným a neomylným není žádný, tedy ani můj; větší důvěru mám v odvození z keltického Eburoduna. Mému názoru o výkladu slovném svědčí také nejstarší letopisec náš Kosmas, jenž ve II. knize svého letopisu (Fontes rerum boh. II. str. 125.) praví, že r. 1091 král český Vratislav přitáhl k Brnu: ventum erat ad urbem, cui nomen Brnen. Různé rukopisy kroniky Kosmovy uvádějí to jméno v různé formě: Brinen, Brnno, Brynen, Bruen, Brnen, Brneu, ze kterých tvarů zní jen dvojí slovo: Brnen (hrad) a Brnno (místo). Ze tvaru brnen (hrad) utvořeno brnno (místo) zcela obdobně jako z: povinen — povinna-o. Brno čili starší tvar brnno znamená tedy místo pevné (polohou neb opevněním) ze kmene brn, jenž podnes žije ve slovech: brn-ěti, o-brněn, brn-ění. Noha, ruka mi zbrněla = ztuhla, stala se pevnou, nehybnou. Brno = místo pevné.

Poněvadž Brno uvádí se mezi místy většími (urbes), souditi možno, že to nebyl již pouhý hrad (castrum), nýbrž hrad již s podhradím (urbs). Obyvatelstvo bylo úplně slovanské, poněvadž latinské listiny uvádějí název slovanský.[1])

Jak za starých dob čeština zvenáhla stala se jazykem jednacím (úředním, diplomatickým) v zemích koruny České.

Napsal Josef Bartocha.

(Dokončení.)

IV.

Ale ještě jinde bylo jazyku českému ve vlasti domáhati se rovného práva s latinou a s němčinou, a to v městech královských, kde menšinám německým dřívější králové čeští z přílišné přízně politické umělým spůsobem pojistili vrchní vládu nad většinami českými, svěřivše správu těchto měst menšinám německým. A jak to bylo možná? Na tuto otázku stručně a jasně odpovídá Dr. Zikmund Winter („Kulturní obraz českých měst",

[1]) Listiny ty ovšem pocházejí teprve ze 12. nebo 13. století, ale zprávy v nich jsou z 11. stol., které buď přepisem, nebo věrným podáním dostaly se do listin těch. Komu ty zprávy nestačí, toho poukazuji na kronikáře Kosmu, jenž hrad Brno (Brnen) jmenuje r. 1091.

I, 137): „V boji mezi oběma národy v městech byla číselná převaha na straně české, moc i bohatstvo měli Němci. Ani v Starém Městě Pražském, kolébce to Němectva, nikdy nebylo víc Němců nežli Čechů“. Tím spíše bývalo v městech venkovských jádro obyvatelstva české, Němci byli vrstvou mocnou, rozhodující — ale povrchní; dohádáť se toho člověk snadno z přerychlé proměny vojnou husitskou způsobené: rázem a šmahem všude ta vrstva smetena. Kdyby ve volbu městské správy byla obec městská směla působiti: již dávno bylo by po německých konšelech bývalo veta — ale konšelé volívali se vlastně sami; každý podal za sebe návrh, jmenuje tři osoby konšelstva hodné, sebe ovšem mezi nimi, a král nebo zástupce z navržených vybral. Jen tím [1]) lze vysvětliti sobě vládu německých menšin nad českými většinami“. Správy městské uměly tuto výhodu vykořistiti také tím směrem, že dopouštěly, aby veškero jednání na radnici a před soudem městským bylo konáno jazykem německým a také všechny listiny byly spisovány jazykem tímto, tak že Čech v městě takovém osedlý, nemohl se práva domoci svým jazykem přirozeným, nýbrž neuměl-li sám německy, jen pomocí tlumočníkovou. A tyto správy německé hájily své mateřštiny velmi urputně a nechtěly o rovném právě ani slyšeti. Čechové s tímto nespravedlivým ústrkem nebyli ovšem spokojeni a znenáhla jali se domáhati svého přirozeného práva, čím dále tím úsilněji jak ve správě městské tak i na soudech městských. Zápas ten, nejlépe pozorovati můžeme v samém sídle královském, v královské Praze, kde také nejdříve byl vybojován. K úspěchu nemálo přispěl i Karel IV. tím, že založil celé velké město české, totiž Nové Město Pražské; neboť bylo takto zřejmě dokázáno, že i Čechové dobře rozumějí správě městské.[2]) Jak Tomek svědčí,[3]) spravedlivý Karel IV. hleděl vyhověti spravedlivým stížnostem a nárokům Čechů, snad ke konci svého panování vydav nařízení, aby se jazyka českého volně užívalo na radnicích městských,

---

[1]) Částečně také tím, že statky odběhlých protivníků husitských prohlášeny byly za propadlé a dostaly se stranníkům nového vyznání, a zase naopak, že bohatí měšťané němečtí, chtějíce zachrániti své statky, přidrželi se Čechův. Od r. 1436 nemálo sesílilo živel český nařízení Sigmundovo, že Němec nesmí k úřadům ani do měst, není-li pod obojí.

[2]) Tomek, Dějepis města Prahy, II. dílu kn. III., 514.

[3]) Děje král. čes.. 152.

i aby tudyž konšely v královských městech nebývali pouzí Němci, aby proto měšťané němečtí jakožto mezi Čechy přebývající dávali děti své učiti jazyku českému."

Karlu IV. náleží také[1]) zásluha, že učinil pokus, aby čeština při městských soudech v Praze nabyla rovného práva s němčinou, vydav památné nařízení k Pražanům, aby napotom právní pře u soudů jejich jednány byly po česku a konšelé aby vydávali o nich české rozsudky. Lze se ovšem snadno domysliti, že rovné právo češtiny s němčinou hned a všude nebylo vykonáno; nemámeť z doby Karlovy na to důkazův. Naopak úřední jednání na radnici a před soudy, dopisování osobám, zápisy nálezů do knih městských na Starém Městě Pražském ještě za Václava IV. dály se jazykem německým, čemuž hověl i královský dvůr. Z privilejí obcím Pražským od Václava IV. udělených jest 17 latinských, 13 německých a 1 česká (viz Dra. Čelakovského Privilegia měst praž. str. 151—216); z listů pak městům královským od Václava IV. daných jest 193 latinských, 104 německé a jen okolo 10 českých (tamtéž XIX). Německy psalo se na př. do Hradce Král., Čáslavě, Plzně, Prahy, Kolína, Litoměřic, Sušice, Žatce, a jak se samo sebou rozumí, do všech měst ryze německých.[2]) Za to na Novém Městě Pražském ve XIV. století psalo se latinsky, hned pak s počátku XV. století (Tomek na cit. místě, str. 517) počínají se zápisy obecní částečně jazykem českým. Ano i konšelé staroměstští jakožto soud odvolací musili šetřiti rovného práva obou národností, jak vychází na jevo z českých rozsudků konšelů staroměstských, zachovaných v zlaté knize nálezů (Liber sententiarum aureus) Nového Města Pražského, jak uvedu níže.

---

[1]) Tomek, Dějepis města Prahy, II. dílu kn. III., 515.

[2]) Jazyky národní teprve za Václava IV. jaly se vytlačovati latinu jakožto jazyk úřední. To na př. viděti v Brně. V diplomatáři moravském (Codex dipl. Mor.) r. 1369 rada městská v Brně snáší se lat., ale od r. 1378—1387 (přičteme-li k tomu také listiny měšťanů) čteme v XI. díle 14 něm. a jen 6 lat. zápisů brněnských. A němčina nejenom v Brně, a v Olomouci snad, nýbrž i v samé Praze v tu dobu tlačila se do popředí; vždyť obec pražská na př. r. 1394 listem německým uznává Jošta za starostu zemského (Pelcel, K. Wenceslaus I. Urkdb. 129); podobně 11. a 18. června 1394 (tamtéž 131—134); r. 1405 slibují města pražská Václavovi věrnost (Pelcl, II. 116). Ano ještě 22 října r. 1413 rada Starého Města Pražského vydala listinu německou.

R. 1413 král Václav konečně mocí královskou zavedl na radnici pražské rovnoprávnost faktickou tím, že sobě vyhradil právo jmenovati 18 konšelův, a to polovici Čechův a polovici Němcův. Viděti z toho zároveň, že rovnoprávnost už tehdy těžko se vykonávala za velké samosprávy královských měst.

Že konšelé staroměstští skutečně vydávali rozsudky české, o tom máme doklady z doby krále Václavovy ve IV. díle „Archivu Českého", jimiž purkmistr a radda Starého města pražského potvrzují nálezy rady novoměstské. Začínají se r. 1401.

1401 Purkmistr a radda Starého města pražského potvrzují nález Novoměstských ve při o splnění trhu domu, IV 341—342.

1401 P. a r. St. m. pr. potvrzují nález Novoměstských ve při k nim odvolané 345—346.

1405 P. a r. St. m. pr. potvrzují nález kmetů Běchovických ve při mezi Janem z Nového města (praž.) a Vaníkem z Běchovic 347—348.

1411 P. a r. St. m. pr. potvrzují nález Novoměstských ve při o masný krám 349.

1413 P. a r. St. m. pr. vypovídají ve při k nim z Nového Města odvolané mezi Lvíkem, farářem z Líšan, a Oldřichem, služebníkem královým, o dům na Novém Městě 351.

1413 P. a r. St. m. pr. potvrzují výpověď Novoměstských ve při k nim odvolané mezi kupcem domu, do kterého věřitel byl právem uveden, a dlužníkem IV 351—352.

1413 P. a r. St. m. pr. potvrzují nález Novoměstských o statek po Franovi Olbramovic, IV 353—355.

1414 P. a r. St. m. pr. vypovídají k odvolání z Nového města ve při mezi synovci a ženou měšťana Novoměstského o dům jeho 357—358.

1414 Vrchní nález soudu Staroměstského v Praze ve při Novoměstské odvolané. (Zachován ve starých deskách dvor. Arch. Č. I 398—399).

1415 P. a r. St. m. pr. činí nález ve při z Nového Města odvolané o mlýn kšaftem odkázaný od měšťana Novoměstského IV 359—360.

1415 P. a r. velikého města Prahy potvrzují nález Novoměstských ve při mezi Jirglem měštěnínem Staroměstským a poručníkem statku Lorencova vlnaře 361—362.

1415 P. a r. St. m. pr. potvrzují nález Novoměstských ve při mezi Elškou ze Zderazu a Mikulášem 362—363.

1416 P. a r. St. m. pr. potvrzují nález Novoměstských ve při mezi vdovou a poručníky po Maříkovi Kačerovi o 100 kop grošů věna 363—364.

1416 P. a r. St. m. pr. potvrzují nález Novoměstských ve při o statek po jedné jich spoluměštce 365.

1416 P. a r. St. m. pr. potvrzují nález Novoměstských ve při stran domu zemřelého dlužníka 365—366.

1417 P. a r. St. m. pr. potvrzují nález Novoměstských ve při o plat na domě prodaný 366—367.

1417. P. a r. St. m pr. potvrzují nález Novoměstských ve při o 70 kop dluhu 367—368.

1417 P. a r. St. m. pr. potvrzují nález Novoměstských ve při o statek chudým odkázaný 369.

1417 P. a r. St. m. pr. potvrzují nález Novoměstských ve při o plat s domu 369.

1417 P. a r. St. m. pr. potvrzují nález Novoměstských ve při o statek poručníkům kšaftem svěřený 369—370.

1418 P. a r. m. pr. výpověď činí ve při o plat na domě, ve kteréž se k němu odvolání stalo z Nového města 370—371.

1418 P. a r. St. m. pr. potvrzují nález Novoměstských ve při mezi Václavem Tandléřem a Jirglem zlatníkem o kámen rubín, 371—372.

Celkem tedy purkmistr a radda Starého města pražského (jednou velikého města Prahy) **22krát** buďto potvrzují nález anebo činí výpověď ve přích, v nichž se k nim odvolali Novoměstští jakožto k instanci vyšší. Vidíme, že purkmistr a rada Starého města pražského, ač po roce 1400 až do r. 1413 byli většinou Němci, v této funkci úřední zajisté jen z přísné povinnosti odvolání Novoměstských vyřizují jazykem českým, čehož by jistě nebyli činili, kdyby k tomu nebyli bývali přinuceni.

Tím přirozenější jest ovšem, že z této doby máme české listiny podobného obsahu z Nového města pražského:

1402 Obec Nového města pražského staré raddě činí poděkování za jich práce IV 342—343.

1402 Purkmistr a konšelé Nového města pražského odpouštějí vinu Kosmanovi, měštěnínu Nového města pražského, že se vkupoval na konšelství a pohaněl purkmistra Jana z Mostka 343.

1403 P. a radda N. m. pr. činí výpověď ve při mezi Zbyňkem a Václavem uzdářem o věno 344—345.

1406 P. a radda N. m. pr. činí výpověď ve při o statek ostavený po Maršovi Tacasovi 347—348.

1412 P. a radda N. m. pr. potvrzují výpověď svou vlastní ve při o jistý plat na lázni, od kteréž odvolání učiněno bylo do Starého města, ale odpověď v právní čas nebyla dána 349—351.

1413 P. a konšelé N. m. pr. vypovídají ve při o statek po Martinu Koželuhovi 352—353.

1414 P. a r. N. m. pr. přivozují Staroměstským k známosti odvolání Prokopa z Rakovníka ve při s Jankem Olbramovic o poručenství nad kšaftem Frány Olbramovic 355—357.

1414 P. a r. N. m. pr. propouštějí Prokopa z Rakovníka z poručenství nad sirotky a statkem Frany Olbramovic a též poručenství přisuzují Jankovi Olbramovic 358—359.

Celkem tedy 8 českých listin novoměstských, které se týkají záležitostí ryze městských. Ale také na venek v záležitostech

politických vystupují v tuto dobu Pražané po česku, posílajíce četným pánům českým listiny české. V I. díle „Archivu Českého“ čteme z této doby tyto listiny:

1399 Pražané a páni strany královské vstupují v příměří s jednotou panskou I, 63.

1406 Pražané slibují pánům z Kunštátu nezdvihati jejich předešlého záští proti králi Václavovi I, 189.

1407 Pražané ubezpečují pana Hanuše z Lipé po smíření jeho s králem Václavem I, 192.

1408 Pražané pojišťují Ješíkovi z Vildštejna odpuštění královské I, 193.

1409 Pražané vstupují v příměří s pány ze Švamberka I, 194.

A tak ještě jiným pánům píší česky, na př. r. 1414 třikrát, r. 1416 dvakrát atd. Mezi zápisy těmi zvláště důležit jest rozkaz krále Václava, jímž nařizuje úřadu Nového města pražského, aby nepřekáželi se odvolávati od soudu svého k soudu Starého města pražského (I, 195).

Z toho tedy zřejmo, že jazyk český jak na radnici pražské, tak v městských soudech pražských postaven byl na roveň řeči německé předtím výhradné.

Rozumí se samo sebou, že podobný ruch jako v Praze za stejných podmínek nastal i v jiných městech královských po venkově, ale nesetkal se všude tak záhy a s tak dobrým výsledkem jako v Praze; někde tyto snahy zdařily se dříve, někde později, někde teprve po válkách husitských. Arci nemůžeme tento postup sledovati v jiných městech tak spolehlivě jako v Praze, protože nemáme odjinud tak podrobných a spolehlivých zpráv; ale přece sama logika nutí nás, abychom podle stejných výsledků soudili též o stejných příčinách a abychom předpokládali, že podobně jako v Praze dálo se i v jiných městech královských v Čechách. I tam bylo českým většinám teprve dlouhým a vytrvalým zápasem domáhati se práva. Dle svědectví Wintrova[1]) v Rakovníce r. 1374 mezi 12 konšely bylo jen 5 Němcův, ostatní byli Češi, a r. 1399 bylo již 9 Čechův a jen 3 Němci; v Plzni už roku 1369 měli českého písaře (kdyby ho nutně nebyli potřebovali, jistě by ho nebyli měli); mezi latinskými zápisy té doby tu a tam roztroušeny jsou výklady české a nikoliv německé; r. 1379 byla v Plzni polovice rady česká, a r. 1407 seděli v městské radě Plzeňské už jen 2 Němci.

---

[1]) Kulturní obraz českých měst, I, 137—138.

Poměry tyto obrážejí se také v městských zápisech a listinách. Hned po roce 1400 máme i v jiných městech královských v Čechách příklady českých zápisův a listin; v Budějovicích už r. 1401 v městské knize zápisů čte se první listina česká (Winter, Kulturní obraz čes. měst, I, 141); ale jak těžko a pomalu čeština se tam ujímala, vidíme z toho, že nejblíže příští listina česká v Budějovicích pochází z r. 1421, jíž Budějovští omlouvají pana Krajíře, svého hejtmana královského, u pana Oldřicha z Rosenberka (purkmistr, rychtář a konšelé; Arch. Č. III, 5); v lounských knihách od r. 1403 píše se už po česku (Dr. Winter, tamtéž I, 138); i z Brna máme první listinu českou z r. 1403, 30. května: purkmistr a rada města Brna vyznávají, že jsou dlužni 325 kop gr. Janovi Puškovi z Kunina města; ale nesprávnosti jazykové v této listině svědčí, že písař brněnský nebyl asi hrubě zvyklý psáti po česku a že asi pán z Kunštátu si vymohl, aby listina byla napsána po česku (orig. v brněn. arch. měst; Cod. dipl. Mor. XIII, 270). Z téhož r. 1403 čteme český list v městské knize Hradce Králové, jménem purkmistra a rady městské vydaný o platu mlýna svinarského (Tadra, Kanceláře a písaři v zem. čes. 161—162); r. 1404 městský úřad klatovský svědčí úředníkům úřadu dvorského, že odúmrti v Mochtíně provoláno v městě jejich (Archiv čes. I, 394—395); z r. 1404 čteme listinu českou v knize města Domažlic; r. 1407 v Žatci mají českého písaře Blažka (Winter, I, 138); v gruntovní knize města Rakovníka české zápisky s počátku 14. století; r. 1409, 16. března: Purkmistr, konšelé, rychtář a všecka obec města Písku činí smlouvu s Vodňanskými o silnice (Dr. Čelak., Priv. král. m. venk. 1077—1078); r. 1420 Vodňanští (purkmistr, rychtář, konšelé a obec) dávají zprávu panu Oldřichovi z Rožmberka, že Žižka jest už na Písku a chystá se přitrhnouti k Vodňanům (Archiv čes. III, 3).

V městech nekrálovských v tu dobu psalo se ovšem česky; tak na př. rychtář a konšelé města Chotěboře svědčí úředníkům úřadu dvorského o odúmrtí v Javůrce 8. listopadu 1405 (Arch. Č. I, 395—396); města Bechyně 13. dubna 1410 a Strakonice 14. května 1410 vydávají listinné svědectvi, že za starodávna nebýval v Písku nucený sklad soli (Arch. Č. VI, 17); konšelé a staršie obce z Vlašimě svědčí úředníkům desk dvorských o odúmrtí v Kojeticích r. 1415 (Arch. Č. I, 400); v knize města

Horaždějovic čtou se české zápisy s platností úřední učiněné od Oldřicha z Prachně r. 1417 a 1418 (Arch. Č. IV, 246—247). Sem také lze zařaditi českou výpověď rychtáře a konšelů z Miličovsi o jmění a poručenství sirotkově po Machkovi z r. 1415 (Dr. Schlesinger, Urkundenbuch der Stadt Saaz 169). Před rokem 1400 — pokud mi povědomo — podobných dokladů máme pramálo; z r. 1378 ze dne 3. července známe český „Řád řemesla soukennického“ v Rychnově n. K. a r. 1388 už se píše česky v knize hradčanské, ač ještě dlouho potom latina zůstala úředním jazykem (Dr. Winter ve spise uvedeném I, 137).

Za hnutí husitského — jak všem dobře známo — vědomí národní probudilo se po celém národě českém a lze je také jasně sledovati v listinách i zápisech městských. Chci podati zajímavý doklad o této proměně u jednotlivce. Soudce žatecký Václav píše své příjmění ještě na latinské listině ze dne 23. října 1411 po německu: Nos Wenceslaus von Wolfsperg (Urkundenbuch der der Stadt Saaz 159), jak se vždy před tím psával. Ale i v něm v tuto dobu buď probudilo se uvědomění národní neb okolnosti časové tak na něj působily, že již na listině nejblíže příští ze dne 29. června 1412 píše své příjmění po česku: Nos Wenceslaus de Wlcziehori iudex (Urkundenbuch 161) a pečeť pořídil si úplně českou: Waczlaw de Wlcziehory (z r. 1419, Urkdbch 173) Za válek husitských čeština nabyla veřejné platnosti nejen v lidu obecném, nýbrž i v městech a po celé obci národa českého. Tak obec na Bzí hoře sebraná 17. září 1419 svolává všechny Čechy ke schůzce ku Křížkům před Ládvým na den 30. září (Arch. Č. III, 205—206). Veškera obec království Českého podává králi Sigmundovi před příchodem do země r. 1419 (v září) artikule jazykem českým (Arch. Č. III, 206 - 208); jsou to stavové čeští a především král. hlavní město Praha, kteří tu vyslovují své podmínky a přání, s nimiž ochotni jsou přijati Sigmunda za krále.[1]) Téhož roku v měsíci říjnu poselství krále Sigmunda, královna Žofie jakožto vladařka zemská a čeští páni vydali české provolání obcím pražským, aby se po městě nebouřili atd. (Arch. Č. III, 209—210). Stavové moravští zapisují se pánům Českým, že budou zachovávati 4 artikule Pražské, že neuznají Sigmunda za

[1]) Palacký, Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Husitenkrieges, I 1.

krále atd. roku 1421 v měsíci květnu (Arch. Č. VI, 398—400). R. 1420 Pražané podobojí vydávají vášnivý manifest do krajů českých, aby Čechové k obraně národa svého proti křižovníkům povstali a pomáhali (Archiv Čes. III, 212—213). Sjezdy spisují usnesení svá řečí českou; tak na př. památný sjezd rytířův a měst strany táborské dne 6. února r. 1426 v Písku konaný píše všem městům pražským po česku.[1])

Také v městech královských v Čechách, na Moravě a v nyn. Slezsku nastal úplný převrat. Čeština proti latině a němčině nabývá šmahem práva buďto rovného neb i výhradního a to nejen v Čechách, nýbrž i na Moravě a na Opavsku.[2]) Zajímavé toho doklady vidíme na př. v Brně, kde purkmistr a rada brněnská 6. dubna r. 1421 zapisují se p. Vokovi mladšímu a bratřiem z Holštajna k úročnímu platu (Arch. Č. VII 582). Také Kolínští již 7. května 1421 přistupujíce ke 4 artikulům pražským, zapisují se neuznávati Sigmunda za krále (rychtář, purkmistr, konšelé i všecka obec); original zachován v zemském archivu moravském (Arch. Č. VI, 397—398). Nejinak purkmistr, rada i všichni starší města Opavy vyznávají o Ondřeji Hewptovi po česku r. 1421 (Prasek, Hist. topografie země Opavské 189—190). Rovněž Olomučané r. 1425 a 1426 píší česky jak pánům tak městům (Litovli); v Arch. Č. VI, 413—416 čte se šest listů českých od rady městské daných. Tuto pronikavou proměnu viděti také názorně v zachovaných registrech Sigmundových ve sbírce liber XII. Sigismundi; ze 176 zachovaných listin je 132 českých a jen 38 latinských z let 1436 a 1437; z týchž let zachovalo se 42 listů německých (Čelakovský, O domácích a ciz. registrech 38 a 39).

V.

Nejdéle vzpíraly se jazyku českému úřady duchovenské. Bylo to arci přirozeno v církvi katolické, v níž jazykem úředním byla vševládnoucí latina, kteráž ovšem úřadům církevním ne-

---

[1]) Jan Matzner, Privilegia, obdarování, milosti atd. král. m. Písku, v programě písecké reálky, 1883 str. 43.

[2]) Dle Vinc. Praska (Tovačovská kniha ortelův olomouckých, str. 4) na Moravě a na Opavsku skoro ve všech městech do roku 1430 opanovala čeština.

působila nesnází. Nad to třeba považiti, že po zániku liturgie slovanské v záležitostech církevních staly se země naše závislými na říši Německé. Býval metropolitou biskupství Pražského arcibiskup mohučský a investitorem císař německý. První klášterové byli osazeni mnichy německými; obě tyto okolnosti nebyly zajisté příznivy našemu jazyku.

Důkazy toho vidíme na př. v přečetných soudních aktech konsistoře Pražské vydaných Ferdinandem Tadrou. V I. a II. části, obsahující akta z let 1373—1387, nečte se ani jediná listina česká, v díle III. máme prvou listinu českou z r. **1396** (str. 159—160) a druhou z r. 1398 (str. 310), které již obě byly vzpomenuty mezi listinami panskými. Ale i sem příkladem šlechty české česká řeč ponenáhlu razila si dráhu, neboť když od konce století XII. biskupové pražští bývali investováni od králů českých, tu koncem století XIII. a ve stol. XIV. stávali se biskupy a potom arcibiskupy údové české šlechty, kteří si jazyka svého právě tak vážili jako šlechticové světští. Proto na samém sklonku století XIV. i nejvyšší hodnostáři církevní (arcibiskupové, kapitula, opatové a konventy klášterní) a úřadové duchovní králi, šlechtě, úřadům nebo k nižším osobám dopisují také jazykem českým. Podáváme nejstarší listy toho druhu v různých skupinách.

A. 1. Listy Jana (Mráza), biskupa olomúckého (r. 1398—1402).

Jak pro zavedení češtiny do listin duchovenských byla velmi důležita okolnost, že nejvyššími hodnostáři duchovními stávali se členové domácí šlechty, toho nejjasnějším důkazem jest olomúcký biskup Jan Mráz ze Skočic, jenž první mezi vyšším duchovenstvem zavedl vedle latiny češtinu za jazyk úřední do manských desk v Kroměříži, v nichž před tím jenom latina a němčina vévodila. A čím si tu novotu vysvětlíme? Jan Mráz pocházel z rodu zemanského v Čechách, a manové jeho byli skoro všichni ze šlechty české; psal jim tedy jazykem přirozeným svým i jejich. Tak na Moravě v tomto oboru nabyla čeština platnosti úřední dříve nežli v Čechách.

1398, 25. května. Jan, biskup olomúcký, uděluje ves Varhošč v léno Václavovi z Doloplaz (orig. v manských dskách v Kroměříži); Cod. dipl. Mor. XII 412.

1399, 21. ledna. Jan, b. ol., dovoluje, by Václav z Volfsberka věno své choti dal pojistiti na statku lenním (orig. v Kroměř.); Cod. dipl. Mor. XII 450.

1400, 22. června. Biskup Jan vyznává, že zastavil Šaumburk s Kelčí za 800 kop (Cod. dipl. Mor. XIII, 53—54).

1400, 11. července B. J. uděluje dvůr v Biskupicích Olbramovi z Panovic v léno (tamtéž XIII 55). A téhož r. 1400 vydal ještě české listiny 10. srpna, 20. srpna, a dvě neznámého dáta (XIII. str. 68, 91 a 92 tamtéž).

1401, dne 6. ledna, 28. února dvě listiny, 15. června, 17. června, 20. srpna a jedna neznámého data (XIII str. 96, 105, 123, 163, 224).

Celkem 15 listin českých.

2. Listy Lacka, biskupa olomúckého (r. 1403—1408).

1403, 20. září. Biskup Lacek dává v léno ves Varhošč Václavovi z Doloplaz (Cod. dipl. Mor. XIII 292).

1403, 10. října. B. L. vyznává, že jest dlužen Vlčkovi z Dobročkovic 360 kop gr. (Cod. dipl. Mor. XIII 293—294).

1403 Přísežní formule česká manům biskupství olomúckého, tamtéž XIII 301.

Za takových okolností není tudíž s podivením, že také do půhonných knih manského soudu biskupského v Kroměříži dostala se čeština za této doby.[1] Tak čteme tam český nález manský z r. 1404 (Kniha půhonná II, 11), z téhož roku odklad nálezu (II 14) a o vášnivém jednání pana Heralta z Kunštátu (Č. M. M. 114); z r. 1405 zápis (II 17) a nález (tamtéž); z r. 1406 svědomí (Č. M. M. 110) a nález na přísahy (II 21); z roku 1407 rovněž nález na přísahy (II 43) a zvod v Holešově (II 44). Za výhradní byla vyhlášena usnesením soudu manského teprve r. 1529.

B. Listy arcibiskupa Zbyňka Zajíce z Hasenburka.

1407, 10. květ. Zbyněk Zajíc z Hasenburka, arcibiskup pražský, dává ke dskám svědectví ve při o odúmrtí v Dubanech mezi Oldřichem Zajícem z Hasenburka a mezi Přibíkem a Baštínem. (Dán v Roudnici; Arch. č. I 396 a III 272—273).

1411, 5. září. Zb., arc. pr., králi Václavovi veda stížnost za příčinou výtržností strany Husovy v Praze, oznamuje svůj odjezd ku králi Zikmundovi do Uher. (Dán v Litomyšli; kopie v archivu Třeboň. Arch. č. III, 292—294).

C. Listy arcibiskupa Konrada z Vechty.

1410, 5. září. Konrad, z boží milosti biskup kostela olomúckého, podkomoří království českého, a Lacek z Kravař, hofmistr krále Václava, vyznávají, že děkan a kapitula kostela Vyšehradského a převoryše s konventem kláštera

[1]) Brandl, Manský soud biskupství olomúckého v Časopis. Matice moravské 1891.

sv. Vavřince na Starém městě praž. svou při podali na ubrmany atd. Arch. č. VII, 612—615.

1413, 3. března. Konrad z Vechty, biskup olomúcký, poručník a správce kostela pražského, píše p. Čeňkovi z Vartenberka, přimlouvaje se za švakra biskupa litomyšlského oloupeného Petrem Malovcem z Pacova. Arch. č. II, 529.

1414, 23. ún. Konrad, jako arcibiskup a legát stolice papežské, jako první jistec a dlužník přiznává se k dluhu (Arch. č. VII, 618).[1]

D. Listy Jana, biskupa Litomyšlského.[2]

1413, 2. ún. Jan biskup Litomyšlský píše panu Čeňkovi z Vartenberka, že Petr Malovec zloupil jeho švakra pana Jindřicha z Dubé. (Arch. č. II, 520—521.)

1413, 3. ún. J. b. Lit. žádá Petra Malovce z Pacova, by vrátil jeho švakrovi, z čeho jej oloupil. (Arch. č. II, 521.)

1413, 7. února. (Arch. č. II, 522), 12. ún. (II, 522—523), 25. ún. (II, 525), 11. března (II 530—531) v téže příčině píše p. Čeňkovi z Vartemberka, celkem tedy 6 listů v Litomyšli daných; originaly zachovaly se v archivu Třeboňském.

E. List Hynka, biskupa Nitrského.

1415, 30. května. Kněz Hynek, biskup Nitrský, dává zbožie Kunovské po smrti své Janovi Moravanskému, bratru svému (Arch. č. VII, 589).

F. Různé jiné listiny.

1405, Abatyše, prioriše atd. kláštera sv. Jakuba v Olomouci vyznávají, že safář jejich Vavřinec pro sebe a svou ženu Hodku založil zádušní mši. (Cod. dipl. Mor. XIII 375; orig. v kapit. arch. v Olom.)

1407, Nález volených duchovních rozsudí ve při mezi Jakubem, farářem Berounským, a tamějším převorem i konventem dominikánským (Arch. č. VI str. 11—12).

1411, 6. července. Rudolf, vévoda saský, Václav, patriarcha antiochenský, Konrad, biskup olomúcký, Stibor, vévoda Sedmihradský, a mnozí páni čeští vyslovují slavně prohlášení ve při arcibiskupově s rektorem učení pražského a mistrem Janem Husem (Pelcel, K. Wenceslaus, II, Urkdbch. 131—133; orig. v archivu pražs. university).

1411 Klášter Třeboňský píše Oldřichovi z Rožmberka o vrácení půjčených peněz (Arch. č. XIV, 2).

1412 Opat a konvent kláštera postoloprtského přicházejí mocně na rozsudek zvolených rozsudců (Arch. č. VI, 23).

---

[1]) I z r 1424 zachován český list arcibiskupův ve starých deskách dvorských. (Arch. č. I, 406—408).

[2]) Jesti to Jan V. Železný (1391—1420 biskupoval v Litomyšli), jenž jménem duchovenstva českého a moravského v Kostnici vedl při proti Husovi.

1412 Bratr Michal, minister české a polské provincie, dává moc sestrám kláštera sv. Kláry řádu sv. Frant. v Olomouci, aby sobě svých potřeb dobývaly na vlastních lidech klatbami atd. (Čas. Mat. Mor. 1899, XXIII 379—381.)

1413 Opat a konvent kláštera plasského prodávají rychtářství v Třemošnici (Arch. VI str. 27—28).

1415 Fridrich, opat zbraslavský, a Jan, probošt roudnický, k českému listu ubrmanskému připisují český dodatek (Arch. č. VI 31—32).

1416 Děkan a kapitula pražská dávají odpověď poslům královským, proč nemohou ještě božích služeb v Praze konati (Arch. č. III 196—197).

1417 M. Jan Kardinal rektor a universita pražská veřejným zápisem schvalují přijímání svátosti těla a krve Páně pod obojí spůsobou (Dán 10. března v Praze) Arch. č. III, 203—205.

Také v původních aktech konsistoře Pražské jsou z r. 1407 (dva) a 1409 (jeden) zápisy české. Nejsou zde arci uvedeny všechny listiny, jest jich v samém „Archivu Českém" něco více, podávajíce důkaz, že i ve stavu kněžském církve katolické čeština domáhala se znenáhla platnosti, a to v listinách určených veřejnosti. Rozumí se, že od úřadů duchovních také se přijímaly všeliké listiny nadační, zakládací, stvrzovací a pod. Latinských jest arci ohromná většina, naproti níž listiny české takořka mizejí, ale již se vyskytují přece. Několik listin českých toho druhu čteme v V. díle spisu Dr. Borového Libri erectionum z r. 1404, 30. září (str. 607) a 21. prosince (str. 618); z r. 1405, 6. února (str. 623), 29. dubna (str. 630—631) a 3. října (str. 681); z r. 1406 15. října (str. 711); podobná listina česká z r. 1412, 16. února čte se v Emlerových Libri confirmationum VII. 44. Také v kapitolním archivu olomuckém zachovalo se nám několik listin českých z této doby týkajících se buďto děkana kapitolního nebo celé kapituly:

1412 Jan z Krumsína prodává kapitolnímu děkanovi a olomucké kapitole 5 lánů a 2 podsedky v Čechovicích se vším příslušenstvím (se 7 pečetmi A. III. b. 12)[1]). Dána v Olomouci tu středu před sv. Havle.

1414, 24. dub. Jan z Domamyslic prodává olomuckému děkanu Janovi ze Strážnice háj u Čechovic za 34 hřiven gr. pražs. V Prostějově (se 6 pečetmi A. III. b. 24).

1414 Beneš, řečený Chytrý, prodává svůj dvůr ve Vrbátkách s celým příslušenstvím olom. měšťanu Markovi z Uničova jako patronu oltáře sv. Pavla v olom. kostele k rukám olom. kapitoly. V Olomouci v tu neděli po sv. Prokopu den sv. Kiliána. (A. III. b. 24).

1419 Markéta z Pogrelle, vdova po urozeném panu Lackovi z Kravař, závětí veškeren svůj majetek odkazuje dvěma kněžím, svému kaplanu Mikšovi,

---

[1]) Signatura archivu kapitolního v Olomouci; taktéž u následujících.

faráři z Lipníka, a svému zpovědlníkovi Jarošovi, faráři z Oseka. V Lipníku feria II. anniv. Omn. Sanctorum. (A. III. č. 6).

VI.

Z toho, co dosud jsem uvedl, jest zcela jasno, že jazyk český v tuto dobu domohl se, ne-li úplné, přece částečné platnosti veřejné, a bylo jen otázkou časovou, kdy si jí dobude úplně; války husitské otázku tu rozřešily brzy na úplný prospěch řeči české. Jen v kanceláři královské i potom latině vyhrazeno bylo první místo, a v deskách zemských latina zůstala jazykem úředním — jak známo — nejkratěji na vzdáleném Krnovsku, kde čeština již r. 1426 stala se jazykem panujícím (Ott. Sl. N. VII 378), v patách potom odstraněna byla na sousedním Opavsku za knížete Přemka, kde nově založené desky opavské od r. 1431 začaly se vésti jazykem výhradně českým (Prasek, Histor. topografie země Opavské 265; Ott. Sl. N. VII 379); za to potrvala na Moravě až do r. 1480, v Čechách dokonce až do roku 1495, načež za ni nastoupila výhradně čeština. Ale i do těchto desk zemských začala si česká řeč raziti dráhu, arci pomalu a skrovným rozměrem, ale hned od počátku ruchu národního. Již od r. 1384 máme toho některé doklady, jež se nám nejhojněji zachovaly v „Deskách dvorských království Českého“, jejichž zbytky Palackým byly uveřejněny v „Archivu Českém“. Vnikala do nich čeština tím, že české listiny jakožto důležité dokumenty právní bývaly zapisovány do desk in originali, anebo důležití nálezové panští (soudu zemského) v doslovném znění českém do desk zemských se vepsaly třebas uprostřed latinského textu ostatního. Starší dokumenty listinné, pokud se zachovaly v deskách dvorských, uvedl jsem už dříve mezi listinami panskými z let 1384, 1391, 1396, 1398 a 1400. Zde uvádím ještě některé pozdější z I. dílu „Archivu Českého“ po roce 1400; r. 1403 bratří z Rosic přijímají v manství od bratří z Týnce ves Vratišovice; výpověď Oldřicha Zajíce z Hasenburka z roku 1404; oznámení městského úřadu klatovského z roku 1404; svědectví o odúmrtí v Popovicích; dvoje svědectví o odúmrtí v Javůrce z roku 1405; výpověď Zbyňka Zajíce z Hasenburka z roku 1407 a Jana Krušiny z Lichtenburka také z roku 1407 vesměs v I, 393 a násl. Několik nálezů panských buď úplně nebo většinou českých z II. dílu „Archivu českého“; z r. 1402,

18. února nález panský, „aby všichni, ktož jsú přirozeni zeměné země České, byli všichni v zemi“ (II, 359—360 č. 102); z r. 1404, 20. prosince na str. 364 (čís. 112); z r. 1408 na str. 368 (č. 119, d, e); r. 1410 nález většinou český na str. 52; z r. 1410 (2. října) a) b) na str. 374 (č. 137) a ze dne 20. prosince (č. 140) a) b) na str. 375—376; z r. 1411 na str. 376—377 (č. 142); z r. 1414 čís. 149 a) b) na str. 379. Jak později nálezů českých stále přibývalo, zřejmo na př. z nálezů r. 1437, kde čteme 25 českých a jen 2—3 latinské (Archiv Čes. II 380—392 čís. 152—174 a 176—178).

Na Moravě jazyk český v knihách půhonných a nálezových domohl se v této příčině práva ještě většího. Sbírka knih půhonných a nálezových, kterou vydal tiskem V. Brandl se jménem „Libri citationum et sententiarum“ o dvou dílech (I. obsahuje půhony a nálezy zemského soudu v Olomouci z let 1374—1398, 1405—1412, II. půhony a nálezy zemského soudu v Brně z let 1406—1415) podává nám o tom obraz velmi zajímavý. Půhony z let 1374—1398 jsou vesměs latinské,[1]) českého mezi nimi není ani jednoho. Půhony z r. 1405 jsou s počátku a z největší části latinské, mezi nimi jednotlivá slova (zvláště soudního názvosloví) neb i celé věty české, 2 půhony mezi nimi napolo české napolo latinské, ale latinských jest ještě velká většina: 115 latinských a 32 úplně českých. Nálezy z r. 1406 (celkem 55) jsou ještě latinské, ale půhony z téhož roku jsou všechny již české; nálezy z r. 1407 jsou ohromnou většinou české (122 českých a 7 latinských) a půhony téhož roku až na 3 latinské jinak všechny české (214 čes.). Další půhony a nálezy při soudě panském v Olomouci z l. 1408—1412 jsou zapsány vesměs jazykem českým, všeliké poznámky písařovy o celém sedání soudním arci latinské. V zachovaných půhonech a nálezech soudu panského v Brně jsou jen 2 půhony latinské z r. 1406 (při půhonu čís. 13 žalobník i obžalovaný byli Němci), všechny ostatní půhony a nálezy z r. 1406—1415 jsou české. Lze tedy vším právem říci, že půhony a nálezy soudu zemského na Moravě od r. 1406 zapisují se **výhradně** jazykem českým jakožto úředním. Podobně se dálo při zemských

[1]) Německý vklad v zemských deskách olomuckých od českého pána Zdeňka ze Šternberka z r. 1373 (lib. II, n. 224) lze čísti v Codex diplom. Moraviae X, 229—230.

deskách krnovských a opavských. První nález český na Krnovsku vyskytuje se dle Praska (Boj o češtinu v Osvětě 1882, 254) r. 1413; v Opavsku pak prvý nález poločeský připomíná Prasek (Hist. topografie země opavské 33) z r. 1419: Nicolao iudici in Bleyschiez přisúzeno X hřiven na Násile, že Vilém nestál k súdu (Roky, registra a půhony archivu zem. v Opavě I); první pak půhony české uvádí Prasek z r. 1429 (Hist. topogr. z. op. 48—49), kdy Margareta a Anička z Branic pohánějí bratra svého Petříka z Branic. Že hned potom stala se čeština výhradním jazykem u zemských desk opavských, už jsem vzpomněl, ač podle prvního vkladu v nich panem Janem z Kravař učiněného třeba souditi, že již r. 1424 tentýž vklad v deskách opavských po česku byl zapsán, jak správně poznamenal už Al. Šembera ve článku „Desky zemské v Moravě a v Opavsku" (Č. Č. M. 1846, 714; tam otištěn i první vklad na str. 718—720).

Končím svou rozpravu. Na základě nepochybných důkazů vysvítá z ní zjevně, že jazyk český koncem století XIV. úsilně domáhal se v životě veřejném rovného práva s latinou a s němčinou a že počátkem XV. století někde práva toho nabyl úplně, jinde musil se o ně sdíleti i na dále s jazykem latinským. Nicméně vědomí národní celý národ a všechny vrstvy jeho proniklo tak silně, že později čeština stala se jazykem jednacím nejen v zemích koruny České, nýbrž i dosti zhusta psáno jí později do sousedních zemí německých, do Uher a do zemí slovanských, a to hned po válkách husitských, a nikdo se nad tím nepozastavoval. Tak na př. r. 1422, 4. listopadu pánové čeští knížetem Sigmundem Korybutovičem do Žatce poslaní osvědčují markraběti Fridrichovi Braniborskému ochotu, že učiní příměří s celou stranou krále Sigmunda, bude-li jim zjednáno svobodné slyšení (Arch. Č. VI 403—405). Podobně Burian z Gutšteina 26. dubna r. (asi) 1436 píše témuž markraběti, že se přičiní, aby pan Krušina ze Švamberka přestal proti němu válčiti (Orig. v Bamberku). R. 1437 mnoho pánův a rytířů českých poslalo listy odpovědné (celkem 11) jazykem českým psané a namířené proti knížatům Saským v Míšni do rukou pánů Plavenských (Arch. Č. VI 442). Jakožto doklady neméně zajímavé uvedu zde několik listů psaných a poslaných od osob úředních knížeti Albrechtu Bavorskému a kněžně Anně Bavorské.

1441, 3. říj. Pražané dávají odpověď knížeti Albrechtovi Bavorskému, litujíce škod a záhub, kterých nepřestával činiti Racek z Janovic. (Arch. č. I, 321).

1451, 26. list. Jiří z Poděbrad a Zdeněk ze Šternberka píší knížeti témuž o jeho záští s Petrem Zmrzlíkem ze Svojšína (Arch. č. I 322—323).

1452, 15. srp. Jiří z Poděbrad, správce království českého, Albrechtovi a Ludvíkovi, knížatům bavorským, že mu na ně ještě nikdo nežaloval (I, 323 Arch. č.)

1453, 6. srp. Racek z Janovic a na Risenberce žaluje kněžně Anně bavorské na bavorské rytíře, kteří mu činili škody a záhuby (Arch. č. I 324—325.)

A ještě jiná psaní česká od pánův i měst i nejvyšších úředníků zemských ke knížeti a pánům bavorským čtou se v Arch. Č. I 326 nn. Samému císaři Fridrichovi 13. dubna r. 1468 odpovídá Jan z Rosenberka listem českým dosud zachovaným (Arch. Č. VII 319—320). Měšťané Uničovští českým listem omlouvají se uherskému králi Matyášovi 1. září 1484, proč nemohou mu pomáhati proti Turkům (Arch. Č. VI 202—203). A nikdo se tím neurážel, nikdo češtinou tu nepohrdal; naopak máme i české listy zařazené do register archivu říšského. Jsou to 2 české listy Sigmundovy z r. 1418 dané 30. a 31. prosince v Pasově a již mezi listy Sigmundovými shora uvedené (Arch. Č. VI 40). Jazykem českým také mnoho listů dal napsati uherský král Matyáš. Mohl by sice někdo namítnouti, že byl také markrabětem moravským a jako markrabě moravský byl povinen, pánům a městům moravským psáti česky (jako městu Jihlavě); ale on i pánům a městům do Čech, ano i samému králi Vladislavovi mezi l. 1469—1487 psával po česku (pánům: Janovi, Jindřichovi a Vokovi z Rožmberka, Zdeňkovi ze Šternberka; městům: Budějovicím, Chebu; všech listů 26); ano i s vlastním vojevůdcem svým Mikulášem Španovským měl českou korrespondenci (28 listů); všech českých listů krále Matyáše Korvina tedy jest 54. Codex diplomaticus Silesiae (vydaný dr. Wattenbachem) v II. díle na str. 197—198 uvádí českou listinu vydanou v Korneuburce, jíž král Matyáš oznamuje, že ratiborské kníže Václav zastavuje a postupuje svůj oddíl na Bavorově Janovi z Cimburka a z Jičína. (Arch č. VI 45—77.) K nim ještě dlužno přičísti dvě důležité listiny státní, totiž smlouvu a srovnání mezi králem Matyášem a Viktorinem, knížetem minsterberským, s vlastním podpisem Matyášovým ze dne 12. května 1485 (Archiv Č. I.

313—314) a smlouvu o mír mezi králem Matyášem a knížaty Hanušem Zahanským a Jindřichem Minsterberským (Arch. Č. I 317—319); original poslední smlouvy zachován s neporušenou pečetí. Jiné ještě lze čísti v díle „Codex diplomaticus Silesiae“ a ve Věstníku Matice Opavské z r. 1899 v čís. 8.

Delikty návrhové dle osnov nového trestního zákona rakouského.

Sepsal JUDr. Karel Václav Adámek.

(Pokračování.)

Tó platí i v případě, když před tímto dnem vedle nového zákona oprávněný zvěděl o deliktu a pachateli. Neslušelo by tudíž v případě, že on zvěděl teprv po dni, kdy zákon vešel v platnost, taktéž od dne tohoto lhůtu počítati, nýbrž ovšem dle §u 86 této osnovy od oné chvíle, kdy oprávněný zvěděl o deliktu a pachateli. Dle 4. odst. XXVI. čl. této osnovy se rovná potřebnému návrhu udání deliktu, jež bylo učiněno osobou v §u 84 jmenovanou. Změna deliktů privátních v návrhové delikty musí býti posuzována dle odst. 3. čl. XXVI. osnovy z r. 1889. Změněn-li tedy delikt privátní v návrhový, jsou delikty od okamžiku platnosti nového zákona páchané stíhány dle nového zákona. Jinak věc se má, když jde o delikty, jež před platností nového zákona byly spáchány. Při deliktech druhdy privátních, pak návrhových musí býti užito ustanovení nového zákona, nebylo-li stíhání deliktů takových již před platností nového zákona započato, a nejsou-li v zákoně o těchto deliktech, před platností nového zákona spáchaných, zvláštní přechodní ustanovení. Osnova z r. 1889 v čl. XXVI. odst. 1. stanoví, že delikty, před okamžikem v jejím I. článku vytknutým spáchané, mají býti posuzovány dle nového zákona, pokud ustanovení jeho jsou mírnější než příslušná ustanovení zákona starého (srv. odst. 2. čl. XXVI. téže osnovy).

III.

Nastínivše pojem, podstatu a význam trestných činů návrhových, jakož i poměr jejich k deliktům officiálním a privát-

ním, povšimneme si nyní jednotlivých druhů deliktů návrhových v osnovách uvedených.

Osnova z r. 1889 pojala v podstatě mezi delikty návrhové případy osnov starších, nicméně za srovnání s osnovou Glaserovou vykazuje obmezenější počet návrhových deliktů než tato osnova, kteráž v mnohém případě po příkladě trestního zákona německého učinila stíhání deliktu závislým na podání návrhu, kdežto již v osnově Pražákově[1]) delikt takový jest zařazen do třídy privátních deliktův. Výbor, jenž o osnově z r. 1889 rokoval, rozmnožil počet deliktů návrhových (srv. § 109 návrhu výborového s §em 105 osnovy z r. 1889, doplnění §u 244 téže osnovy dodatkem v §u 249 téhož návrhu výborového, §§ 505, 190 návrhu výborového a j.

Delikty návrhové, o nichž jedná osnova z roku 1889, jsou obsaženy v §§ 104, 106, 143, 181, 190, 204, 240, 244, 245, 246, 267, 282, 283, 284, 309, 325, 447, 493 a 494. Podle povahy své mohou býti tyto trestní činy roztříděny ve skupiny deliktů návrhových, které za všech případů jsou stihatelnými pod tou podmínkou, že byl oprávněným podán příslušný návrh, a ve skupinu, do níž náležejí trestné činy, jež pouze v určitých případech se stíhají na návrh. Příkladem z prvější skupiny jest delikt §u 143, 244, 493 a j. Do druhé skupiny přísluší trestní činy §u 267, 282, 447 a j.

Všechny návrhové delikty této osnovy dotýkají se práv neb majetku osob aneb určitých států.

I. Trestné činy velezrádné proti cizím státům jsou podle osnovy z r. 1889 čtverého druhu, z nichž dva stíhají se ex officio (§ 105 a 107), ostatní na návrh: a) delikt §u 104 a b) delikt §u 106.

---

[1]) Deliktem návrhovým jest dle Gl. osn. § 316 neoprávněný lov ryb a raků (srov. odst. 4. §u 316), taktéž dle návrhu výborového § 309 odst. 4. Osnova Pr. opustila toto stanovisko (srv. § 313 a str. 86 poznámek přidaných ku změnám jejím). S osnovou touto souhlasí Sch. I. osn. § 312 (srovnej § 320 návrhu výboru z r. 1890 a motivů výborové zprávy str. 73).

Jiný případ viz v Gl. osn. § 313, shodném s §em 307 návrhu výboru pro Gl. osnovu; jinak však § 311 Pr. osn. (srv. § 310 Sch. I. osnovy a str. 142 její motivů). Souhlasně s osnovou touto zní § 318 návrhu výb. Sch. I. osn. (srv. str. 72 zprávy výborové k §u 318 tohoto návrhu).

Delikt (privátní) §u 289 Gl. osnovy byl přijat v § 284 Pr. osn. mezi návrhové delikty (srv. § 283 Sch. I. osnovy a j.)

Ad a) Delikt §u 104 této osnovy byl dosud v zákonodárství rakouském řaděn mezi officiální delikty, tak ještě v osnovách z roku 1863 a 1867; avšak již v osnově Glaserově jest počítán k deliktům návrhovým.[1])

Vinným dle §u tohoto jest, kdož náčelníka státu cizího usmrtí, nebo poškodí na těle nebo na zdraví, připraví o svobodu osobní, jej u výkonu vladařských práv jeho ruší, obmezuje a pře-

---

[1]) Trestní zákon z r. 1852 č. 117 ř. z. § 66 (dopouští se rušení veřejného pokoje, kdo spáchá čin v §u 58 tr. z. z r. 1852 naznačený proti něm. spolkovému státu nebo proti náčelníku státu toho, trestá se dle 1. odst. §u 66). Dle 2. odst. §u 66 tr. z. z r. 1852 jsou vinni týmž trestným činem (dle §u 66 odst. 1. trestným), kteří činu §u 58 se dopustili proti jinému státu cizímu nebo jeho náčelníku, je-li tamními zákony nebo zvláštními smlouvami zaručena reciprocita (v Rusku a j.). Srv. čl. 4. míru z 23. srpna 1863, č. 103 ř. z., čl. I. z. z 17. prosince 1862 č. 8 ř. z. z r. 1863. — Osnova z r. 1867 v §u 110 (shodném s § 129 osnovy Hyovy z r. 1863) sdílí stanovisko tr. z. z r. 1852 č. 117 a uvádí zločiny tyto mezi officiálními; blíže pak určuje jejich povahu v §§ 103 až 107 (viz též § 110: „die in den §§ 103 und 107 bezeichneten Handlungen wider das Oberhaupt oder wider die Sicherheit eines solchen fremden Staates verübt, rücksichtlich dessen im Kaiserthume Oesterreich im Verordnungswege kundgemacht ist, dass durch Staatsvertrag oder in den Gesetzen dieses Staates die Gegenseitigkeit anerkannt sei“; o trestu viz v poslední větě §u 110, k tomu srv. motivy z r. 1863 při §u 129 a motivy z r. 1867, str. 68). Výbor pro osnovu z r. 1867 v §u 67 má delikty „proti mezinárodnímu právu“ mezi offic. delikty; v dalších osnovách jsou mezi návrhovými činy trestnými. Gl. osn. § 108: „gegen einen fremden Staat oder dessen Landesherrn . . . ., v nadpisu III. hlavy však: „strafbare Handlungen gegen befreundete Staaten“. Totéž znění (až na některé stylistické změny) bylo přijato výborem osn. Gl. v § 108 (srv. jeho motivy na str. 168 přílohy k č. 392 sněmovních příloh poslanecké sněmovny ve Verhandlungen IX sesse, V. díl). V Pr. osnově § 110 (gegen einen fremden Staat oder dessen Oberhaupt) srv. se str. 74 motivů. Zněním svým Sch. I. osn. souhlasí s Pr. osnovou, připojila slova „soweit nicht, abgesehen von der Eigenschaft der angegriffenen Person, strengere Bestimmungen dieses Gesetzes anzuwenden sind“ z důvodu na str. 125 motivů vyloženého, ale výbor Sch. I osn. vypustil ve svém §u 108 tuto vložku zúplna. Osn. Pr. žádá, by bylo v říšském zákonníku prohlášeno, který stát zaručil reciprocitu; osn. Sch. I vypustila v §u 104 toto ustanovení o vyhlašování zákoníkem a klade prostě: „insofern die Gegenseitigkeit verbürgt ist“ (též § 108 výb. návrhu) z důvodů v motivech vládních na str. 125 při §u 104 v 2. odst. vyložených. Od §u 106 Sch. II. osnovy liší se § 100 návrhu výb. Sch. II. osnovy, vynechav v I. odst. slova: „abgesehen von der Eigenschaft der angegriffenen Person“ a stanoviv pouze minimální sazbu trestu (vězení 6 měsíců), kdežto v Sch. II. osnově byl trest 6 měsíců až 10 let, i připojil, že reciprocita musí býti zaručena státní smlouvou schválenou říšským zastupitelstvím.

káží mu. Dále náleží sem násilná změna zákonné trůnní posloupnosti a činnost proti celistvosti státu. Rovněž i každý, kdož koná přípravy k takovým činům, dopouští se deliktu §u 104 osnovy, ať se umlouvá s někým tajně na takové podniky, nebo ať veřejně, to jest před více lidmi, tiskopisem, rozšiřováním spisů a pod. (srv. § 90 odst. 2. téže osnovy) vybízí k takovým podnikům.

Předmětem deliktu §u 104 může býti stát cizí, jenž v této příčině zaručil rak. uh. státu reciprocitu. Osnova mluví v §u 104 o cizím státě, ale v nadpise klade, podle předchozích osnov, „spřízněný stát". Dále může býti dotčen tímto deliktem náčelník státu cizího. Dle čl. XXIV. osnovy z r. 1889 předpisy trestního zákona, jež se vztahují na tuzemské zřízení státní a tuzemské hodnostáře, platí též o cizozemských zřízeních a hodnostech, je-li reciprocita zákonem neb úmluvami státními zaručena a říšským zákonem prohlášena (srv. též str. 154 poznámek k této osnově připojených).

Stíhání zavede se na návrh cizozemské vlády, proti jejímuž státu nebo jeho náčelníkovi delikt čelí. Říditi se to bude dle zřízení onoho státu, který orgán bude moci s úspěchem navrhovati. Z pravidla by byl návrh podán ministerstvem zahraničních záležitostí v dorozumění s ministerstvem spravedlnosti. Kromě návrhu jest potřebí průkazu reciprocity. O návrhu, náležitostech jeho a účincích nutno rozhodovati dle zásad VII. hlavy této osnovy. Návrh musí býti podán vládou cizozemskou ve 3 měsících od okamžiku, kdy ona zví o činu trestném a pachateli. I nelze tudíž (se stanoviska této osnovy) souhlasiti s Bindingem a přistoupiti na neobmezenost časovou lhůty návrhové pro delikt, §u 104. Otázku, může-li nová vláda podati návrh pro delikt, jenž byl spáchán za vlády dřívější, nutno odpovídati přisvědčivě pro všechny případy, při kterých návrhová lhůta za předešlé vlády neprošla, tedy pro případy, o kterých vláda nezvěděla, i pro případy, při kterých od doby zvědění do okamžiku, jímž nastoupila nová vláda, pro předchozí vládu lhůta návrhová úplně neuplynula.

Osnova Glaserova činila v §u 109 závislým stíhání pro urážku náčelníka státu cizího na podání návrhu tamní vládou.[1])

[1]) Tr. z. z 27. května 1852 č. 117 ř. z., § 494 a). — Gl. osn. § 109 činí stíhání tohoto deliktu závislým na návrhu (též výb. Gl osn. § 109, srv. motivů jeho str. 268, osn. Pr. § 111). Z důvodu na str. 125 motivů uvedeného osnova

V tom se s ní shoduje návrh výborový z r. 1890 v §u 109, jenž doplnil svým 2. odstavcem § 105 osnovy I. Schönbornovy, jež vřadila delikt §u 105 mezi officiální.[1])

Ad b) Druhým deliktem návrhovým zabývá se § 106 osnovy z r. 1889 stejně jako § 110 osnovy Glaserovy, nesledovav zákona trestního z r. 1852, v němž byl (§ 495 tr. z.) vřaděn delikt tento mezi soukromé činy trestné. I počítalo se za přitěžující okolnost, čelila-li urážka proti diplomatickému zástupci cizího státu, jako dotýkala-li se vládce takového státu (srv. § 494 a) tr. z. z r. 1852, § 239 a 240 tr. z. z r. 1803), jenž s naším státem pěstuje styky mezinárodní.[2])

Delikt §u 106 osnovy z r. 1889 může býti spáchán buď proti ověřenému vyslanci, jenž byl ustanoven při cís. dvoře, buď proti ověřenému jednateli. Osobám těmto může právo návrhové

I. Schönbornova § 105 upustila od poslední věty §u 111 Pr. osnovy, ale návrh výborový z r. 1890 v §u 109 doplnil ji touže větou z důvodu na str. 28 motivů výborových vyloženého. Srv. osnovu z r. 1863 § 205, z r. 1867 § 209 a). Srv. § 107 Sch. II. osn. a § 101 výb. Sch. II. osnovy, jež vyžadují podání návrhu od cizozemského zastoupení diplomatického; trest jest v Sch. II. osnově stanoven vězením od 1 měsíce do 2 let, v návrhu výb. Sch. II. osnovy do 2 let.

[1]) Ovšem nedotýká se to zákonů o nezodpovědnosti členů zemských sněmů, říšské rady, delegací a kontrolní kommise dluhů státních. (Sch. I. osn. čl. IV., Sch. II. osn. čl. IV, návrh výb. Sch. II. osn. čl. IV.).

[2]) O tomto deliktu jedná tr. z. z r. 1852 v §u 494 lit. a) (stíhání a potrestání k žádosti uraženého). Také osnova z r. 1867 (srv. § 209 této a § 205 osnovy z r. 1863) pokládá za přitěžující okolnost, jako tr. z. z r. 1852, byla-li urážka spáchána proti takové osobě („. . . wenn eine derselben [scil. strafbaren Handlungen gegen das Recht auf Ehre] wider das Oberhaupt eines von Oesterreich anerkannten und mit Oesterreich im friedlichen Verkehre stehenden Staates oder einen bei der ö. Regierung beglaubigten, mit öffentlichem Charakter bekleideten Vertreter eines solchen Staates . . .“). Totéž stanovisko jest v §u 179 lit. a) výborového návrhu („Ehrenbeleidigungen, Handlungen gegen das Recht auf die Ehre . . , eines bei der kaiserlichen Regierung beglaubigten, mit öffentlichem Charakter bekleideten Vertreters eines solchen Staates“). Mezi návrhové delikty čítá tento případ Gl. osn. § 110, výbor Gl. osn. § 110 [snížil míru trestu, srv. motivy str. 268], Pr. osn. § 112, návrh výboru z r. 1890 § 110, Sch. II. osn. § 108 a totožný s ním návrh výb. Sch. II. osn. § 102. — O deliktech proti cizím státům srv. § 102 až 104 trestního zákona německého, jenž též je čítá mezi návrhové delikty, ale liší se od rakouských osnov odvolatelností návrhu, od Sch. I. osnovy též závislostí stíhání urážky vládce cizího státu na návrhu, táž však (§ 105) nemá tento případ za delikt návrhový.

příslušeti.[1]) V konkrétním případě může oprávněná osoba podati návrh ve 3 měsících od chvíle, kdy zví o deliktu a pachateli. Ukončení jednání ověřenému jednateli uloženého nebo vypršení lhůty, na kterou týž byl zřízen, neb odvolání vyslance z působiště jeho, stalo-li se po uplynutí lhůty návrhové, nemá účinku praktického a jest bezvýznamno. Ten okamžik má dle osnovy toliko význam pro otázku zániku způsobilosti k návrhům; důležitým však jest i v prvním směru tehdy, když lhůta návrhová dosud úplně neuplynula. Pro záporný náhled mohlo by snad býti uvedeno, že vyjmutí tohoto druhu urážky z ostatních zakládá se na zvláštním postavení osob diplomatických, a tudíž, že, toto-li pomíjí, pomíjí i příčina, proč by delikt tento měl býti posuzován dle pravidel §u 106 této osnovy, že jako úředník nadřízený pozbývá oprávnění, aby podal návrh, pozbytím místa a každým zrušením poměru nadřízenosti úřední k podřízenému (v době urážky) uraženému, a jako nový poručník stává se způsobilým, aby podal návrh pro delikt za doby předchůdcovy na poručenci spáchaný, v příčině kteréhož lhůta návrhová buď se nezačala aneb neprošla úplně, tak i zde má nový vyslanec vstoupiti na místo předchůdcovo a podati návrh za něho. Dlužno však namítnouti, že poručník činí návrh jako zástupce poručencův, a jako pozbývá práv jiných z poručnického poměru plynoucích, tak také pozbytím moci poručnické pozbývá práva i v tomto směru zastupovati nezletilce. Rovněž i případ, kdy navrhovati může nadřízený úředník, jest docela jiný, i má návrhové právo vyslancovo povahu práva úředníka uraženého spíše než nadřízeného. Pro přisvědčivé zodpovědění otázky výše položené lze uvésti právě příklad tento. Jako úředník, jenž uražen byl vzhledem na své postavení úřední, nepozbývá (předpokládajíc, že lhůta návrhová neprošla) svého práva návrhového, byť i byl povýšen a byť se i poměr mezi ním a nadřízeným jakkoliv pozměnil, však vykonati může právo své ve 3 měsících od zvědění o deliktu a pachateli: tak i vyslanec dle této osnovy zůstává oprávněným i po svém

---

[1]) O poměru jednatelův ověřených k agentům, komisařům a konsulům viz Dr. Al. Zuckra Počátky práva mezinárodního str. 20, o vyslancích ověřených k bezprostřednímu jednání viz tamtéž str. 18 až 21. Důležito tu jest, že, uhasla-li činnost vyslancova nebo byla-li přerušena, nepozbývá vyslanec pro svou osobu proto ihned všech práv a předností, a že i při vypuknutí války musí vyslanec obdržeti přiměřenou lhůtu, by své záležitosti uspořádal.

odvolání z působiště dosavadního pro celý dosud neprošlý díl lhůty návrhové, ano za něho mohou i dědicové jeho v náležité lhůtě podati návrh, jako i za zemřelého úředníka uraženého (nikoliv však za představeného jeho, jenž až do smrti své zůstal spůsobilým k podání návrhu, dědicové tohoto). Kdyby mělo odvolání diplomata účinek, že by zbývajícímu dílu lhůty návrhové odnímaly se následky jinak přiznávané, musela by osnova obsahovati příslušné zvláštní ustanovení. Toho však není.

Výměra trestu pro delikt §u 106 osnovy z r. 1889 řídí se dle předpisů XII. hlavy téže osnovy (srv. § 106 odst. 1.)

Pro oba případy deliktů pod č. I. zmíněné jest důležitým kromě čl. XXIV. této osnovy též § 108, jenž vylučuje platnost ustanovení §u 4 č. 3 této osnovy o deliktech §§ů 104 až 107 téže osnovy.

II. Urážka zřízence veřejného, sluhy církevního aneb úda moci ozbrojené.[1]) Z pravidla §u 204 věty 1. této osnovy, že urážky

[1]) Trestní zákon rakouský z r. 1852 § 492 (trest v § 493) řadí urážku úřadů veřejných mezi delikty privátní. Zákon z 17. prosince 1862 č. 8 ř. z. z r. 1863 jedná o těchto deliktech v čl. V. (Delikty §§ 487 až 491 a 496 tr. z. rakouského [§§ 760 až 764 a 769 tr. z. vojenského] stíhají se z úřední povinnosti, čelí-li proti sborům zákonodárným, úřadu veřejnému (öff. Behörde) proti cís. armádě, cís. námořnictvu nebo samostatným oddílům armády neb loďstva; avšak, čelí-li proti armádě nebo loďstvu, jsou delikty zmocňovacími; čelí-li proti veřejnému úředníku nebo sluhovi, proti vojínu, duchovnímu se zřetelem na úkony jejich povolání, jsou delikty privátními, ale i státní zástupce může ve lhůtě §u 530 tr. z. v zájmu veřejném obžalovati, opatřiv si svolení uraženého, po případě jeho představeného.) Řídíc se stanoviskem zákona z r. 1862 a §§y 140 a 141 Hyovy osnovy z r. 1863 osnova z r. 1867 přijala urážku těchto osob za delikt privátní (§ 131 odst. 2), a vzhledem k oprávnění státního zástupce za delikt zmocňovací (odst. 3 § 131), a urážku celého úřadu nebo některého oddílu jeho za delikt officiální; urážka dle §u 131 odstavce posledního jest deliktem zmocňovacím. K odst. 2. §u 131 srv. též § 123 osnovy z r. 1867 a § 132 osn. z r. 1863, motivů z r. 1867 str. 81, výb. návrhu z 21. února 1870 §§ 179b, 109 a 183. — Osnova Gl. (§ 209 odst. 2) činí stíhání tohoto deliktu závislým na podání návrhu osoby představené, respective na obžalobě soukromé poškozeného. S ní souhlasí § 204 výb. návrhu, § 206 odst. 2. Pr. osn., § 204 odst. 2 Sch. I. osn. Výbor (z důvodu na str. 52 jeho zprávy objasněného) odstranil nepřesné znění dřívějších osnov, jež dopouštělo výklad, že tento delikt jest pro poškozeného privátním a vůči představenému návrhovým, i výklad, že tento delikt jest vyjímkou z pravidla, že urážka jest deliktem privátním, a jest stihatelným na návrh poškozeného, a také („auch" v §u 204 odst. 2 Sch. I. osn.) na návrh představeného, i navrhl v §u 211, by delikt tento byl návrhovým, avšak aby mohl navrhovati toliko uražený, a

jsou delikty privátními, jest výjimkou druh právě jmenovaný (srv. § 204 odst. 2. téže osnovy), neboť stíhání může býti zavedeno na návrh nadřízeného osoby uražené. Ze stylisace §u 204 odst. 2. této osnovy (srv. odst. 1.) jest nutno souditi, že každá taková urážka může býti stíhána poškozeným jako delikt privátní, kdežto úředním představeným jeho jako návrhový delikt. Že by chtěla osnova projádřiti tu zásadu v §u 118 vytčenou a jen úřednímu představenému přiřknouti právo k návrhu a tudíž místo „také“ zavésti „jen“, není nikterak odůvodněno; spíše však chtěla zde zavésti právo k podání návrhu nejen pro uraženého, nýbrž i pro představeného. Výbor navrhuje v §u 211, že stíhání může býti zavedeno po návrhu uraženého, nikoliv představeného jeho, dokládaje na str. 52 své zprávy o I. osnově Schönbornově, že většina výborová pokládala za dostatečné, když v tomto případě místo obžaloby soukromé žádá se návrh, neshledávala pak dostatečného důvodu pro přijetí zcela výjimečného ustanovení, vedle něhož návrh i proti vůli poškozeného může býti podán představeným jeho. Osnova I. Schönbornova tedy dávala právo návrhové představenému, řadíc pod 1. odst. §u 204 uraženého. Výkon představeného měl býti samostatný, na svolení uraženého nezávislý.

Urážka čeliti může a) proti veřejnému zřízenci (im öffentl. Dienste stehende Person), b) proti církevnímu služebníku aneb c) proti údu branné moci. K ozbrojené moci jest nutno počítati vojsko řadové, zálohy, zemskou obranu a domobranu, však též příslušníky stráží vojensky zorganisovaných (dle obdoby §u 118). Jako pak pojem „die im öffentlichen Dienste stehende Person“ jest mnohem širší než pojem „úředník veřejný úřad zastávající“, tak i pojem „Religionsdiener“ jest širším nežli pojem „duchovní“. Není každý církevní služebník knězem, každý kněz však jest církevním sluhou, totiž osobou, konající z povolání náboženské úkony.

Pokus jest taktéž trestným (a contr. §u 47 vzhledem k §u 202 odst. 2 osnovy I. Schönbornovy). Výborová zpráva přijala stano-

---

nikoliv též jeho představený. Toto stanovisko jest z mnoha příčin správné. Osn. Sch. II. § 222 odst. 2. (srv. s §em 204 odst. 2. Sch. I. osn.) liší se od § 213 odst. 2. výb. Sch. II. osnovy, že tu z věty „so kann die Verfolgung auch auf Antrag des dem Beleidigten amtlich Vorgesetzten eingeleitet werden“, jest vynecháno slovo: „auch“ a místo: „dem Beleidigten amtlich Vorgesetzten“ vsunuto: „des Beleidigten“.

visko osnovy v §u 211 (srv. však odst. 3. motivů k §u 211 na str. 52 této výborové zprávy).

Důležito jest, že urážka musí se státi vzhledem k tomuto postavení uraženého. Pachatel musí míti o tom vědomí, musí míti úmysl urážkou svou uraziti takovou osobu vzhledem k jejímu úřadu. Musí zde býti souvislost mezi postavením uraženého a urážkou.

Způsobilosti k návrhu představený nabývá okamžikem, kdy vznikl poměr, z něhož vyplývá toto vyvýšenější postavení jeho. Právo k podání návrhu vzniká v konkrétním případě spácháním deliktu (respective pokusem). Lhůta návrhová, v níž může býti vykonáno toto právo, počíná okamžikem, kdy oprávněný zví o deliktu a pachateli. Zruší-li se poměr nadřízenosti, dlužno rozeznávati. Představený před početím lhůty přestal býti nadřízeným uraženého, nový představený může vykonati právo návrhové, rovněž i když lhůta navrhová za předchůdce jeho se počala, ale neprošla úplně. Dřívější představený nemůže již zbytku lhůty té k podání návrhu použiti, neboť odpadl hlavní důvod, který jej opravňoval k podání návrhu, totiž vyšší jeho úřední postavení vůči uraženému. Rovněž i ustanovení o dědicích nelze zde užiti; neboť osoba, kteráž není v úředním poměru nadřízenosti k osobě uražené nemůže pro tento delikt návrh podati. Bylo by tudíž pouze tehdy lze dědici neb příbuzným 1. a 2. stupně návrh podati, když by vůči uraženému byli v poměru nadřízenosti úřední, měli by však právo samostatné ex titulo úřední nadřízenosti, nikoliv dle §u 86 osnovy.

III. Příbuzný případ[1]) uvádí osnova tato v §u 118: pohanu vlády, zákonodárných sborů, oddílů sborů těchto, vrchnosti nebo ozbrojené moci.

---

[1]) Tr. z. rakouský z r. 1852 § 300 Zákon ze 17. prosince 1862 č. 8 ř. z. z r. 1863 čl. III. (o veřejném popuzování k nenávisti nebo opovrhování (nevážnosti) k sborům zákonodárným) a čl. IV. (o takových útocích proti vojsku nebo jeho oddílu) vyžaduje k stíhání trestnímu, aby ministerstvo souhlasilo. Srv. též § 11 nařízení z 20. dubna 1854 č. 96 ř. z., osn z r. 1863 § 140, z r. 1867 § 130; o významu slova „öff. Behörde“ § 123 osn. z r 1867. Zvláštní jest vzhledem k pozdějším osnovám ustanovení §u 130, 2. odst. osnovy z r. 1867 („wegen unwahrer Angaben findet aber eine Bestrafung nicht statt, wenn der Beschuldigte Umstände darthut, vermöge welcher er genügenden Grund hatte seine Angaben für wahr zu halten“). Srv. motivy z r. 1867 str. 81. Stejně výbor ve svém návrhu (§§ 112 a 113) stylisuje. Dle Gl. osn. § 122 jest

Tohoto deliktu se dopouští, kdo tupí a zlehčuje sbory tyto anebo, aby je uvedl v opovržení, rozšiřuje anebo tvrdí o nich veřejně věci vymyšlené nebo překroucené. Co by slovem „veřejně" mělo se rozuměti, vysvítá z §u 90 č. 2. této osnovy (öffentlich d. i. vor einer Menschenmenge, in einer Druckschrift, durch Verbreitung von Schriften oder Darstellungen, oder durch Anschlag oder Ausstellung derselben an einem allgemein zugänglichen Orte.)

Předmětem deliktu §u 118 této osnovy jest: 1. vláda, 2. zastupitelstva ústavní, tudíž sněmy v královstvích a zemích v říšské radě zastoupených, říšská rada a delegace. Pod pojem „verfassungsmässige Vertretungskörper" (srv. § 109 osnovy I. Schönbornovy s § 118) nepatří arciť výbory sněmovní a kommisse sněmovní, ač 3. i tyto, jakož i jiné oddíly zákonodárných sborů, pokud činnost jejich jest ústavou uznána, jsou zahrnuty §em 118. — 4. vrchnost (Behörde), 5. ozbrojená moc jako celek, též její oddíly, spolu i strážní sbory vojensky organisované. Hledíc k pochybnostem, jež se v příčině té v praksi vyskytují, upustila osnova od stylisace „samostatný oddíl ozbrojené moci", stylisujíc „díl moci ozbrojené".

Byl-li spáchán tento delikt (respective pokus, srv. § 47 osnovy I. Schönbornovy s § 118) proti osobám pod č. 1. až 4. jmenovaným, děje se vždy stíhání z moci úřední. Pouze případ 5. jest deliktem návrhovým (srv. odst. 3. §u 118 této osnovy: na návrh příslušného ministerstva).

Trest jest stanoven v §u 118 odst. 2. této osnovy, i bere se zvláštní zřetel na osoby, kteréž tvrdí nebo rozšiřují vymyšlené nebo převrácené příběhy za účelem v 1. odst. uvedeným, avšak

---

tento delikt návrhovým. V podstatě stejně stanoví § 122 návrhu výborového (viz zejména k poslednímu odstavci stranu 271 motivů ve vydání při osnově Pražákově a její § 124). Srv. Sch. II. osn. § 120, výb. Sch. II. osn. § 114 (v odstavcích 1. stanoven trest do 2000 zl. místo 1000 zl., pak výbor jedná o urážce oddělení nebo výboru ústavního sboru zastupitelského (dle osn. II. Sch. bylo lze vztahovati to též na oddělení nebo výbor vlády).

Trestní zákon německý § 196 předpokládá, že byla urážka spáchána při konání povinnosti úřední nebo vzhledem na povolání (úřední, církevní, vojenské) uraženého. K čl. V. zákona ze 17. prosince 1862 č. 8 ř. z. z r. 1863 srv. dra. Fr. Storcha Řízení trestní rakouské str. 300 a str. 110 pozn. 13, kdež důvodně se poukazuje, že Mitterbacher v komentáru svém mluví nesprávně o deliktech k návrhu stíhaných.

mají za to, že se zakládají na pravdě. Též zde se vyhledává veřejnost této činnosti (srv. § 90 č. 2. této osnovy).

IV. Porušení domácího práva[1]) zabývá tuto osnovu v §u 143; po příkladu předchozích osnov rozeznává dva druhy porušení domácího práva: a) vniknutím protiprávným do cizích místností bez úmyslu násilnického, b) bezprávným prodléváním (neodcházením, nevzdalováním se) z místnosti cizí, ač oprávněný byl k odchodu vyzval.

Vniknutí musí se státi protiprávně a bez úmyslu tamtéž násilniti. Osnova z r. 1889 (§ 143) uvádí pouze „fremde Räume" i odkazuje na § 142, jenž mluví o „abgeschlossene Räume", welche zum öffentlichen Dienste bestimmt sind, in das Haus, in die Wohnung oder in die Geschäftsräume eines Anderen oder in eine dazu gehörige geschlossene oder eingefriedete Räumlichkeit". Stalo-li by se vniknutí s úmyslem násilnickým, byl by spáchán delikt rušení míru domácího. Nepodléhá citovanému §u ten případ, kdy někdo vejde sice do místnosti proti vůli subjektu práva domácího, avšak za účelem zákonitým (aby tam vykonal určité úřední jednání a j.) nebo když hlídka hasičská vnikla do cizího domu, v němž oheň vznikl a j.

---

[1]) Tr. zákon rakouský § 83, zákon ze dne 27. října 1862 č. 88 ř. z. — Osnova Hyova v § 152 a osnova z r. 1867 v §u 143 jednají o rušení domácího práva a rozeznávají, jako osnova I. Schönbornova, 2 případy: 1) neoprávněné vstoupení nebo mocné vniknutí bez násilnického úmyslu do cizího domu, cizího bytu nebo k němu patřících zavřených prostor a 2) neoprávněné prodlévání v cizí místnosti, z níž prodlévající byl k odchodu vybídnut. Nedostatkem úmyslu násilnického tento delikt liší se od deliktu §u 151 osnovy z r. 1863 a §u 142 osnovy z r. 1867 (rušení domácího míru). Srv. str. 86 motivů z r. 1867, návrhu výborového z r. 1870 § 125 str. 750 motivů zprávy výborové. Osn. Gl. § 146 a návrh výborový § 146 obsahují příslušná ustanovení o tomto deliktu, jejž řadí mezi návrhové (v stylisaci výborové jest v 2. odstavci vynechán případ, že delikt byl spáchán od více lidí společně (srv. důvod v motivech na str 276). — Jako Gl. osnova a výborový návrh, tak i Pr. § 148 řadí delikt porušení domácího práva mezi návrhové. Ve výboru pro Sch. I. osnovu bylo poukazováno na nesrovnalost, jež byla z Gl. osnovy přejata, že v případě §u 147 se vypouští při poškození domácího míru skutečnost, byl-li spáchán čin několika osobami, avšak že se v §u o poškození domácího práva uvažuje o této skutečnosti. I byly různé návrhy učiněny, nicméně zůstal § 147 nezměněn. Srv. osn. I. Sch. § 143 (viz též § 123 tr. z. německého), § 147 výb. Sch. I. osn., jimž se rovná § 145 osn. II. Sch., od něhož se liší § 139 osn. II. Sch. pouze tím, že v 4. odst. vyžaduje k činu předchozí dorozumění (auf Grund einer früheren Verabredung).

Vniknutí nastane různým spůsobem podle toho, jde-li o místnost uzavřenou nebo neuzavřenou, je-li zde překonati odpor (vypáčení dveří u liduprázdné místnosti) či nestaví-li se žádná překážka v cestu činnosti pachatelově kromě vůle oprávněného. Jde-li o 2. případ deliktu §u 143 této osnovy, jest nutno, by prodlévající dále setrval a nedbal rozkazu příslušného. Nestává se vždy vinným tohoto deliktu, kdo se okamžitě nevzdálí, neboť druhdy ani není lze hned se vzdáliti, však v případě takovém musí projeviti snahu a ochotu odpovídající rozkazu oprávněného a konati přípravy k odchodu. K rozkazu takovému jest oprávněn subjekt práva domácího, však i osoba, jež jej v disposici příslušnými místnostmi zastupuje. Poškozeným jest vždy pouze subjekt práva domácího, tedy vlastník domu jím obývaného v příčině tohoto domu, nájemník v příčině svého bytu atd., a sice ten, který v době spáchání deliktu (respective pokusu) jest oprávněn poskytnouti vůli své v určitých místnostech bez újmy cizích práv výhradnou platnost.

Trest jest stanoven v §u 143 odst. 1. a 4. téže osnovy, i přihlíží se též k zvláštnímu případu, když se tohoto deliktu dopustila osoba zbraní opatřená. Že se zde slovem „zbraň" nemíní zbraň v technickém smyslu slova, jest zajisté správno. Zvláštní případ může zde nastati: Do cizího obydlí vejde puškař, aby nabídl ku koupi zbraň, kterou nese s sebou. Jest zbraní opatřen, ale nechce rušiti právo domácí, chce prodati zbraň. Nelze tu užiti 2. odst. §u 143, ani 3. a 4. odst. Subjekt domácího práva vyzve puskaře, aby se vzdálil; tento však neuposlechne, dále nabízí zbraň. Tím puškař páchá delikt dle 3. odst. §u 143 této osnovy. Bude-li tudíž potrestán dle 1. odst. §u 143 nebo dle 3. odst. téhož §u, poněvadž se dopustil deliktu, jsa zbraní opatřen? Zajisté nikoliv, neboť jest nutno, aby puškař byl vzal tuto zbraň s sebou, na př. aby vbudil bázeň a tak upuštění od rozkazu dle 3. odst. §u 143, kdežto přinesl ji na prodej. Byl by trestán tedy vězením do 2 měsíců nebo pokutou do 500 zl., nikoliv vězením do 6 měsíců, kterýmž stíhá se delikt §u 143, když byl spáchán osobou ozbrojenou nebo několika osobami společně.

V. Další delikty návrhové jsou obsaženy v XV. hlavě osnovy této.[1]) Zejména § 240 téže osnovy činí závislým trestní stíhání

[1]) Tr. z. rakouský z r. 1852 § 411 sld. Osnova z r. 1867 § 241 uchýlila se částečně od osnovy z r. 1863 § 227 (srv. str. 127 motivů z r. 1863 a str.

některých deliktů proti bezpečnosti těla a zdraví na podání návrhu: 1. když někdo nakládá s jinou osobou způsobem v §u 230 této osnovy naznačeným, 2. když ascendent byl poškozen na těle svým descendentem (§ 231 odst. 3), a posléze 3. zaviní-li někdo svou nedbalostí poškození těla nebo zdraví jiné osoby (§ 238 této osnovy).

Trest jest ustanoven pro případ 1) §em 230, pro případ 2) §em 230 a 231, pro 3) §em 238 odst. 1. V případě posledním pachatel má býti potrestán vězením až 3měsíčním aneb pokutou až 500 zl., ač-li nebyly nedbalostí jeho poškozeny osoby v §u 231 č. 1. a v §u 232 uvedené. Když byly způsobeny účinky v §u 232 vypočtené (poškozený ztratil ruku, rámě, nohu, nos, zrak, sluch,

---

132 motivů z r. 1867), i přijímá v §u 241 za pravidlo stíhání dle zásady soukromého stíhání, a jen v jednom případě připouští stíhání z moci úřední („sind in der Regel blos auf Verlangen des Verletzten“, „. . . dann aber von Amtswegen zu untersuchen und zu bestrafen, wenn sie durch Ueberschreitung des Rechtes zur Züchtigung oder zur Anwendung von Zwangsgewalt begangen wurden, oder bei Raufereien vorfielen“). Srv. dále poslední odstavec §u tohoto. Návrh výborový zněl: § 212 „Misshandlungen und leichte Körperverletzungen oder Gesundheitsstörungen sind in der Regel nur auf Begehren des Verletzten, dann aber von Amtswegen zu untersuchen und zu bestrafen, wenn si durch Ueberschreitung des Rechtes zur Züchtigung oder zur Anwendung von Zwang begangen wurden oder bei Schlägereien vorfielen“. Gl. osnova řadí delikty poškození těla mezi privátní (srv. § 244), pouze případ §u 235 mezi delikty návrhové (srv. § 244 odst. 2). Odst. 2 tohoto §u výbor Gl. osnovy vypustil (srv. § 238 výb. návrhu a motivy výborové zprávy str. 303 k §u 238 v 5. odstavci, kdež tato změna jest odůvodněna možností případů, že by starý otec nebo matka ze strachu před hrubým dítětem upustili druhdy od podání návrhu a tak nastalá beztrestnost takového deliktu by mnohého zlákala k spáchání takového deliktu, ale officiální stíhání nebylo navrženo, poněvadž není žádoucno, aby v lehčích případech stát se vměšoval v rodinné záležitosti). Osnova Pr. rozšířila při těchto deliktech potřebu návrhu k stíhání v §u 241 na §§y 231, 232 č. 3 a 239 odst. 1, poněvadž povaha těchto trestních činů spíše připouští závislost stíhání na návrhu (str. 83 motivů). Výborový návrh z r. 1890 souhlasí s Sch. I. osnovou § 240 v podstatě v §u 245, čině závislým na návrhu případy §u 243 odst. 1 svého návrhu (shodující se s §em 238 odst. 1 osn I. Sch.) a §u 235 (srv. § 230 Sch. I osnovy), nikoliv však v §u 236 odst. 3 výb. návrhu (tělesné poškození ascendenta) Srv. str. 63 výborové zprávy z r. 1890, osn. II. Sch. § 246 (jež cituje §§ 237 a 244 odst. 1) a návrh výb. Sch. II. osn. § 237 (jenž cituje § 229 a 235 odst. 1). Od § 237 osn. II. Sch. liší se § 229 výb. Sch. II. osn., že jedná o tělesném zlém nakládání (onen: o zlém nakládání); § 231 výb. Sch II. osn. liší se od §u 239 Sch. II. osn. sazbou trestovou (ne pod 1 měsíc místo 1 měsíc až 10 let).

řeč, onemocněl chorobou duševní anebo byl zmrzačen) anebo poškozeny byly osoby v §u 231 této osnovy vyjmenované, byl stanoven trest vězení do 2 let nebo pokuta až 1000 zl. Byl-li pachatel povinen svým úřadem a zaměstnáním, aby dbal, by poškození se nestalo, a opomenuv této bedlivosti, vyvolal zmíněné účinky, měl býti trestán vězením až 3letým, a vyvolal-li poškození úmyslně svou činností, tedy trestem dle §u 230, po případě dle §u 231 této osnovy.

Pokus jest trestným. Tím osnova I. Schönbornova se podstatně liší od §u 234 osnovy Glaserovy a od §u 229 výborového návrhu této, jimiž jest uznána beztrestnost pokusu. Další odchylkou jest rozšíření závislosti stíhání na návrhu po větším počtu těchto deliktů, než jaký byl ustanoven osnovou Glaserovou. Osnova I. Schönbornova se liší od německého trestního zákona neodvolatelností návrhu, kteréž § 232 odst. 2. tr. z. německého za určitého případu neuznává. (Příště ostatek.)

Krevní kniha městečka Bojkovic.

Povšechná zpráva Jos. Klvaně.

I.

Meškaje o prázdninách r. 1889 v Bojkovicích u Uh. Brodu za příčinou podrobného studia okolních hornin andesitových a čedičových, prohledl jsem příležitostně i archiv městečka Bojkovic.

A našel jsem v něm věci tak zajímavé, že upozornil jsem na archiv ten a hlavně na krevní knihu v něm uloženou, již r. 1890 v „Čas. vlast. sp. muz. v Olom.“ (roč. VII. str. 93).

Poznav, že zmíněná krevní kniha má pro kulturní poměry okolí Bojkovského zajímavost, ba důležitost nemalou, a vůbec pro právnictví moravské, vypůjčoval jsem si jí občas a opisoval část po části.

Nevěda však do té chvíle, kdy bude možno knihu celou tiskem odevzdati veřejnosti, ač by věru toho vyžadovala, podávám tuto k vybídnutí přítele p. Dra. Fr. Kameníčka, alespoň krátkou zprávu o ní, ze kteréžto zprávy zajisté zajímavost i důležitost krevní knihy vyniknou tím více, čím méně knih podobných na

Moravě se zachovalo a čím dokonalejší obraz nám kniha Bojkovská podává o soudnictví městeček jihomoravských ve století sedmnáctém. Nejvlastnější zajímavost vysvitla by ovšem vydáním celé knihy; neboť zdá se mi, že formální stránka jest při ní neméně pěkná, než její obsah s hlediska právního a kulturního.

Krevní kniha městečka Bojkovic jest dosud v původní vazbě, byť i poněkud porouchané, kožené na deskách dosti úhledně stancemi vyzdobené, kancelářského formátu. Při uspořádání archivu Bojkovského, kteréž poslední dobou vykonal p. učitel Adolf Cillich, obdržela archivní číslo 2. Má listů 148, z nichž ovšem některé jsou prázdné. Také mnoho listů i popsaných, bylo, není povědomo kdy, vytrženo.

Titul knihy psané německým písmem, místy kurrentním, místy kancelářským, na mnohých místech velmi úhledným, jinde zase dosti nečitelným, zní:

Kniha krevní městečka Bojkovic,

do kteréž všelijaké příčiny, vyznání a ortelové právní na některé lidi, jenž smrtmi násilnými skrze mistra popravního z světa tohoto svedeni bejvají, ano také i jinší pokuty pro své zlé činy a skutky podnikati musejí, vpisováni býti mají. Zdržuje v sobě pokuty:

Čarodějnictva,
cizoložstva a smilstva,
krádeže všelijaké,
včelám škození,
přechovávání a folkování škůdců lidských,
vraždy všelijaké,
mordýřství
těch, kteří sobě sami hrdla odjímají,
svatokrádců,
žhářů a paličů,
všelijakého zrádcovstva.

Podle těchto titulů byly patrně předem upraveny v knize oddíly, a do nich zapisovány (většinou ve století 17.) tu stručněji, tu obšírněji, jak poznáme při podrobném výpočtu, jednotlivé hrdelní soudy. Při soudech těch byl z pravidla postup tento:

Byl-li někdo na panství Bojkovském z něčeho „hrdelního“ obžalován a chycen (neboť ne vždy podařilo se v dobách těch chytiti zločince, zvláště ne tu při samé hranici uherské), dodán jest na zámek Světlovský u Bojkovic, kde sídlila vrchnost,

anebo do městečka samého do vězení. Milostivá vrchnost[1]) z pravidla nevyšetřovala, než nařídila vyšetřování purkmistrovi a radě městečka Bojkovic. (Někdy se žalovalo z přímá u purkmistra samého). Tito vykonali vyšetřování a, sepsavše o něm podrobnou zprávu, odeslali ji do města Brodu Uherského k „vyššímu právu", totiž „slovoutným a vzáctné poctivosti moudrým a opatrným otcům svým právním", purkmistrovi a radě městské. Ti prohledli protokol vyšetřovací a buď ihned vynesli „ortel" anebo dali naučení další, kterak dále postupovati a co ještě vyšetřovati. Bylo-li třeba šetření „útrpným právem" ať „suchým" (napínáním na žebř, svíráním palců a p.) nebo „světlým" (pálením), poslalo vyšší právo „mistra popravního", pro nějž z Bojkovic musila přijeti náležitá ozbrojená „convoj", která po vykonané exekuci jej zase řádně musila nazpět doprovoditi. Výsledky vyšetřování útrpným právem sděleny někdy opětně „vyššímu právu" do Brodu, kteréž na konec vyneslo „ortel č. sentencí", jejž Brodský kat vykonal. O výkonu podána při „navracování mistra popravního" zpráva Brodským, při čemž někdy i na neobratnost katovu a nejednou i na hrubost jeho si stěžováno. Zejména zajímavá jest několikerá stížnost Bojkovských na kata při souzení Anny Krchnáčky, cizoložnice.

A že z pravidla celý process, tedy dopisy práva Bojkovského i dopisy „práva vyššího" Brodského i „exekucí práva" a dodatky k celku ve krevní knize Bojkovské jsou zapsány, tím právě zdá se nám, že kniha ta vyniká nad jiné moravské knihy krevní, v nichž byly zapisovány zpravidla jen naučení, nebo ortele k udaným zločinům, aby právo nezkušenější mělo jakési vodítko při podobných pozdějších hrdelných soudech.

O nějakém odvolání k nejvyššímu nějakému právu není v celé knize řeči. Neappelovalo se vůbec. Teprve skorem ke konci knihy uvádí se „ex Cancellaria civitatis Hunnobrodensis" pod datem 29. Aug. 1687 na paměť „Reskript, který J. cís. a král. Mil. (Leopold) ku královskému ouřadu hejtmanství zemskému v Moravě odeslati ráčila" s datem 27. 7bris 1677 (!), v němž na konci napsáno:

---

[1]) Hrabata Serényiové z Malého Serena na Světlově, Luhačovicích a Miloticích.

A protože při tom nejponíženějším přednesení tohoto skutku kriminálního nebo krevního (o němž se v reskriptu z předu jedná) mezi jinými věcmi nejmilostivěji (!) zprávu jsme dostali, že při činění publikací a exekucí ortelův v těch podobných těžkých útrpných věcech ne tak, jak podle práva slušelo, nýbrž velmi spěšně, tak dobře v našich královských městech, jakž i v jiných krevních právech našeho markr. Moravského pokračovati obyčej jest:

Pročež poroučím Vám Nej., abyste neprodleně a pilně napomenutí učinili a jménem naším oznámili, aby tak dobře v kriminálních jako i v civilních věcech ortele anebo vejpovědi jináče nežli za (!) soudce na stolici soudní sedícího spatřením příčin, proč jeden (!) na ten způsob ortelovaný jest, u přítomnosti obviněného by se nekonaly a nepublicírovaly a následovně dřívéji také ne, nežli by fatale Appellationis těch, v té věci při naší král. appell. komory instrukcí vystavených (!) 12 dní bez odvolání anebo ohlášení nejponíženějšího outočiště o milost k nám přišlo, exekucí se konaly; na žádný taky způsob takové obrany právní jim odsouzeným dokonce zamezené anebo odňaté býti nemají. V čem jak naši Nej. vůli a mínění poslušně vykonati věděti budete. V Ebersdorfě dne 27. 7bris 1877.

Divno, že v knize Bojkovské „naučení, kdyby budoucně hrdelní vězeň po vyšlém orteli, dle prošlého Jeho cís. a král. Mil. reskriptu dilací žádal a milosti sobě pohledávati chtěl, jak a na který způsob se co konati a vyhotoviti dáti má“, zapsáno teprv deset let po vydání reskriptu, divněji, že kancelář Uherskobrodská tak pozdě do Bojkovic opis reskriptu poslala.

Protože pak po zapsání reskriptu jen dva soudy řádné do knihy zapsány jsou, jeden r. 1707, druhý z r. 1717, jest jen při těchto záležitostech soudních v knize řeč „o appellací k vysoce slavnej král. appellací na hrad Pražský“. Však jen při jednom skutečně appellováno. Na posledním listě knihy jest vepsán jeden ortel od stanného práva městečka Bojkovic z r. 1721 bez vysvětlivek zvláštních.

II

Všimněmež si alespoň zběžně nyní jednotlivých soudů, zápisů atd. v knize Bojkovské, neboť jinak z povšechného článku bychom se z plna nepřesvědčili o její zajímavosti.

A. Kapitola **„o čarodějnictví“.**

1. Naučení z práva vyššího v příčině Kateřiny Shánělky z Luhačovic 3. Junii léta 1630.

Ve vyznání útrpném této Kateřiny Shánělky ze dne 18. Junii 1630[1]) uvedeno podrobněji, kterak dobytku čarovala a škůdce dobytka kouzly zjišťovala.

---

[1]) Kniha patrně založena r. 1636, a několik starších processů do ní zaneseno pro poučení. Proto se několikrát písař mýlí a místo r. 1630—1635 píše rok 1636.

Též muže uměla ženám zostouzeti, od hromu chrániti atd. Prostředkem čarování bylo většinou lejno kravské i lidské, srsť kravská, zelina mezi svatými Jany nahým děvčetem trhaná atd.

Ortel dne 20. Junii z Brodu přinesený zněl z milosti práva na strestání mečem, ač „pro přestoupení přikázání Božího a zlého svého předsevzetí obzvláštního trestání pro příklad a vejstrahu jiným jest zasloužila".

2. Žaloba Kateřiny Kukuškovy na Zuzanu Ouředníčkovu před právem městečka Bojkovic v podobným příkladu 1. Julii Ao. 1635.

„Pane purkmistře, žaluji na tuto ženu, že mne chce umořiti i zkaziti i dceru mou s druhou ženou!"

Slovy těmi začíná se druhý process v knize Bojkovské, důležitý tím, že s začátku až do konce úplně do knihy jest vepsán.

Žalobě Kukuškové Ouředníčková odporuje slovy: Poněvadž na mne ty věci žaluje, žádám poctivého práva, ať na mne to provodí, jakž pořádek práva ukazuje. Když na mne to provede, chci já to trpěti, co mi právo odsoudí.

Kukušková byla hospodyně dvojí cti hodného kněze Jakuba Sabasa, faráře a správce Bojkovského, a Ouředníčková, mladší ovšem, chtěla ji vypíchnouti z pěkného místa. Chtěla tak učiniti „ostuzením,"[1]) k němuž pomoci jí měla Kateřina Mrázka z Pytína. Tato uměla ledacos a samu Kukuškovou i dceru její si zavděčila kdysi prý tak, že jí tato dodává Boží Tělo i vodu z křtitelnice. Též se mluví o Mrázce, kterak dobrými zelinkami, řepíčkem a postřelovou zelinkou i pobožnými slovy zaříká ouroky koním (ta slova „pobožná" jsou: Ouroky, ouročiska, jaké jsou, mužské, ženské, panenské, všecky troje, devatery, šachovské (!) Božou (!) mocou, Pána Krista s pomocou, Pána Krista vodičkou, odejděte pryč). Mrázka však Ouředníčkovou i její žádost prozradila Kukuškové, a Kukušková žalovala, jak z předu uvedeno. To vše podrobně zapsáno „v přeslechnutí od ouřadu Bojkovského" Mrázky, Ouředníčkovy a Zuzany Žáčeny, do věci zapletené, 6. Augusti Ao. 1635. Ale bylo v tom mnoho „žvanic a klevet" a jen proto, „poněvadž se tu toho velkýho tajemství Těla Božího a vody z křtitelnice dotyče", posláno k rozkazu J. M. pána Světlovského „psaní v příčině tej akcí ku právu vyššímu do města Brodu Uherskýho dne 13. Augusti Ao. 1635; ačkoliv ferie oeconomicae žňové nyní před rukama jsou".

Odpověď na toto psaní, v knize ovšem zapsané, dána teprve 7. 7bris, když J. M. pán sám o touž věc vrchnímu právu připomenouti ráčil.

Právo vyšší neshledalo v aktech o věci předložených žádných světlých důvodův a odvodův, toliko pouhé spory osob interessovaných, a přikládajíc žalobě k vůli posvátným věcem velké důležitosti, nařídilo nový dokonalý výslech všech čtyř žen.

Ten vykonán a zapsán hned týž den. Vyslechnuta obšírně Ouředníčková, která končí výslech svůj: A tyto všechny věci že jisté a pravdivé jsou, nemám než jednu duši, dražší nad zlato i nad stříbro, a beru to na ni, že jsem to slyšela, Pána Boha žádajíc, aby na tom místě, kdež jsem mluvila, zjevení ráčil

[1]) Způsobením nemoci, jak vysvítá při výslechu dalším.

ukázati, a kdybych toto chtěla zapříti, přišla bych na věčné zatracení. Dále zapsán výslech Žáčeny, Mrázky i Kukuškové. Při výslechu tři poslední popíraly vše o Božím Těle a o vodě z křtitelnice. Výsledek poslán do Brodu 12. září, a odpověď naň dána vyšším právem dne 14. Nařízeno Ouředníčkovou k vůli vážnosti obvinění o zneužití svatých věcí útrpným právem zkoumati. Naučení to J. M. pán, vrchnost Bojkovská, stvrdil, i odesílá se do Bojkovic mistr popravní dne 24. září, s připomenutím, aby všechny osoby obviněné nejprv postrašeny byly právem útrpným. Neprozradí-li nic, pak teprv má se ku právu útrpnému přistoupiti, ovšem jakožto „k mdlejšímu pohlaví ženskýmu“ mírněji. Kata při navracování ať doprovodí silnější konvoj „vědouce o tom, kterak tej zlostný sběři na všechny strany se rozmnožuje“.

25. září zapsáno vyznání při právě útrpném Zuzany Ouředníčkovy. „Na žebříku jsoucí“ přiznala se, že všecko o Božím Těle a vodě z křtitedlnice si smyslila. I žádají Bojkovští o naučení, připomínajíce, že Ouředníčková nevedla řádného života.

Pročež ortel Brodský ze dne 26. 7bris 1635 zní, že má býti obviněná ještě jednou útrpným právem mírně tázána, a nevypoví-li nic nového, má „vodou utopena býti“. „Mrázka pak, protože se srozumívá, že s takovými kouzly a karaktery čarodějnickými zachází, nařiďte (však s vůlí J. M. pána, vrchnosti vaší milostivé), aby dostatečný zápis při knihách rychtářských v příčině jí, pokudž by co nejmenšího na budoucí časy takovýho na ni se vyhledalo, aby hrdlo tratila, zaopatřen byl. Kukuška, že držela se zlopověstných a přece jen k čárům se utíkati opovážila, měla (však s vůlí vrchnosti) z městečka odkázána býti. Žáčena uznána nevinnou a může svobodna vězení a na poctivosti zaopatřena býti“.

Ale za Ouředníčkovou, aby lehčí smrt jí byla povolena, přimlouvala se sama paní hraběnka Serényová, duchovní Patres i veliké množství pohlaví ženského. To oznamují Bojkovští dne 27., a vyšší právo Brodské týž den sděluje, že na základě přímluv „a prohlídajíce také právo více k milosrdenství nežli ke spravedlnosti a přísnosti, z milosti práva se tak činí, a aby exekucí (mečem strestáním) nad ní prokázána byla, se z práva našeho vyššího diktum činí“.

Následuje krátký zápis „exekucí“, kteráž se stala okolo druhé hodiny s poledne dne 27. měsíce Septembris, za purgmistra Jana Kundratova a rychtáře přísežného Jana Kožáčka, dále psaní při odpravování mistra popravního domů dne 28. 7bris 1635, kdež za propůjčení kata služebně a přátelsky se děkuje a potvrzuje, že týž mistr, jakž náleží na něho, se jest zachoval a mečem jí potrestal, a že za jeho práci jemu podle smlouvy zaplaceno a on sám domů v dobrým způsobu a zdraví s konvojí vyslán a doprovozen jest“. Na konec připojen ještě zápis Kateřiny Mrázky z Pytína při propuštění z vězení, jímž Mrázka mezi jiným se zavazuje, že do budoucna žehnání, Božího Těla a ran Kristových na prázdno a darmo jmenování se vystříhati bude, ovšem pak lidí umejvání a nějakých karakterů při tom užívání dokonce se vzdálí. Kdyby se něčeho podobného dopustila, že zápisem tím sama hrdla se odsuzuje. —

* * *

Podali jsme postup toho soudu poněkud obsažněji jen proto, aby vysvitla důležitost knihy nejen z příčin soudů v knize obsažených, než hlavně z formy právní, jíž jsou soudy do knihy dle postupu zapsány.

O čarodějstvu se v knize zapisuje ještě jeden veliký a zajímavý process, jak uvidíme v jiné kapitole.

B. **Kapitola o vraždách a mordích.**

1. Martin Šprtel z dědiny Hrozníkova (sic) zamordoval Jana Černýho, souseda svýho, níže položeným způsobem, jakž žaloba a žádost naučení vrchnímu právu předložená vysvětluje.

Vražda, jakž obšírně se vyličuje, stala se z domněnky Šprtlovy, že Černý „s manželkou jeho neřádný život vésti a cizoložstvo provozovati měl". Proto o bezhrdlí jeho přemýšlel a jemu s ručnicí zastupoval. Když proto býval vězněn, slíbil sice, že neublíží Černému, ale v květnu 1632, když Hrozinkovští v horách blíž dědiny zbojníky honili, s Černým svádu počal, pak obuškem po něm sekal a konečně, protože obuškem ničeho nepořídil, „odskočil od něho, kohoutek na ručnici přivrhl a do téhož Jana Černýho střelil". Od této rány Černý do večera umřel.

Výslechův ovšem dlouhých nebylo, a Šprtel odsouzen „jakožto vražedlník" na smrt mečem, kterouž podstoupil dne 27. května 1632. Před smrtí odpustil pletky s Černým své ženě a Bojkovských žádal, aby o prominutí jí toho u vrchnosti milostivé se přimluvili. I připojují Brodští naučení, aby „pokudž by se tak k milosti nakloniti, a jí to prominouti (J. M. pán) ráčil, tehdy v pamět do knih právních to uvésti dejte, však s doložením tím, pokudž by se na časy budoucí co takového zlého dopustila, že na hrdle bez milosti ztrestána býti má atd.

2. Psaní při odeslání žaloby, odporu a svědomí z strany zamordování Jiříka, syna Mrázčinýho z Pytína, 9. 8bris[1]) 1636 dne (?) Januarii 1637 ku právu vrchnímu učiněné.

Akt neúplný.

Žaloba a stížnost, kterou vede Kateřina Mrázka z Pytína (nám z processu o čarodějstvu známá) v příčině zamordování syna svého Jiříka, před právem městečka Bojkovic, dne 26. 9bris 1636 proti Krhovanům počíná slovy:

„Moudří a opatrní pane purgmistře a páni radní, jakožto spravedlivé a poctivé právo!" I žalují s vrchnostenským povolením fojt a někteří sousedé Pytínští na Krhovské za Kateřinu Mrázku, jejížto syn Jiřík dne 12. 8bris při jarmarku měst. Bojkovic času nočního na poli Bojkovským od Krhovské chasy nenáležitě zbit a utlučen jest, tak že do třetího dne umřel. Krhovští vůbec protiv Pytínským zle se chovají, zejména spadeno mají na trať Lhotu, dobytek na ni vhánějíce, kterouž z té příčiny Pytínští i vartovati musejí. Mrázek při vartě chtěl zajati koně Krhovského, a od té doby „mládežka Krhovská" Pytínským „hrůzbu činila". Při jarmarku zmíněném chasa Krhovská Mráza

[1]) V žalobě dne 12. 8bris.

nejprv v tanci popichovala a pak času nočního, „když opilý slovenským páleným byl“ a domů šel, za humny Bojkovskými ubila. Na bojišti zůstal klobouček a dva obušky, jež útočníkům vzaty, a Mráz před smrtí také svědomí hodnověrné učinil, že vinnící jsou bratří Hýblové a jeden Hanušů z Krhova, kterýžto poslední i půlhák měl.[1]) Na žalobu, jíž podepsala Mrázka a sedm sousedů Pytínských, odpor vedou obvinění bratři Martin a Mikuláš Hýblovi z Krhova, vykládajíce, že všeho Mráz vinen. Následuje svědomí čtyř lidí o té věci: Adama Ozynula, fojta pytínského, Martina Ovčáka, druha Mrázova, Václava, muže hospodyně dvoru Vasilského, a Jurky Švehlákového z Pytína. Ostatek aktu nezapsán aniž ortel poznamenán.

3. Jíra Hlavů z Biskupic, oukladný mordýř a cizoložník.

P. a R. M. B. (purgmistr a rada městečka Bojkovic) žádají v Brodě naučení o Jírovi Hlavů z Biskupic, kterýž před třemi lety pomáhal při zamordování n. (nebožtíka) Pavla Bartoňova z Horních Lhotek, a to vlastní jeho ženě a nyní na Nov. Světlově u vězení zůstává. Hlava patřil pod vrchnost pana Karla Saka, ten se ho však zaujati nechtěl a jeho se odvrhl. Z té příčiny oddal zločince J. M. pán Světlovský právu Bojkovskému. U toho se Hlava vymlouvá, že Bartoně ženě jeho pouze do vody vhoditi pomáhal již zabitého, ale od ní k tomu mocí a nožem přinucen byl. (Žena Bartoňova v Brodě již dříve byla popravena). Datum 19. Februarii Ao. 1641

Odpověď na to psaní dne 20. Februarii. Brodští sdělují z akt o ženě Bartoňově, že Hlava sám ženě té usmrcení Bartoně namluvil a při usmrcení pak i pomáhal, ano dle vyznání Bartoňové po usmrcení nebožtíka „zlej skutek spolu vykonali, slibujíc jí týž Jíra, že ji sobě za ženu vezme“. Z té příčiny nutno „Jíru útrpným právem na týž punkta se tázati“.

Psaní druhé v týž příčině 25 Febrarii Ao. 1641 o mistra popravního. S listem posílá se zbrojná konvoj a 8 gr. alb. „důkladků“ obyčejných při vyzdvihování mistra popravního.

Odpověď na to psaní týhož dne. Kat se odesílá.

Psaní o ortel, v němž se i vyznání týhož mordýře obsahuje.

P. a R. M. B. sdělují, že dvakráte k Jírovi útrpným právem přistoupili. Jíra tvrdí, že muž Hlavové jej zastřeliti hrozil pro svádu posvícenskou s Jančarem, přítelem Bartoňovým, a žena tohoto Jírovi že namluvila, aby jej raději sám zabil. Sama však že ho „zahrtousila“, a on při tom jen za nohy držeti pomáhal a pak ku potoku nésti. Při druhém trápení teprv vyznal, že pravda jest, co manželka Bartoňova naň vyznala.

Ortel na téhož mordýře a cizoložníka: podle kteréhožto z světa sešel 27. Februarii. V právním vynesení Brodských psáno: Ačkoliv dotčený zlosyn podlí artikule právního zasloužil, aby předkem k koni přivázán, potom po ulicích šmejkán byl, kdyby pak na rozhraní přivlečen byl, od popravcí (sic) aby jeho hnátové kolem přeráženi byli: avšak z milosti práva jemu se činí, poněvadž již tomu zlýmu skutku drahnej čas prošel, aniž se z toho vyznání jeho co více najíti

[1]) Ručnice

může, aby byl kolem polámán, do kola vpleten a s ním k hrůze a přestrašení jiných mordýřů a podobných zlosynů s týmž kolem (byť pak po polámání hnátův jeho živ neb mrtev byl) vyzdvižen.

4. Jan Lokajů z Lisy, noční škůdce fojta Nevšovskýho.

Fojt Nevšovský dodal do vězení na Světlov Jana Lokajového z Lisy od Púchova, kterýž se do domu jeho dvakrát vloupal, prvně ručnici uloupil, po druhé tou ručnicí a obuškem ozbrojen lupičský vpád (ve zprávě Bojkovských obšírně popsaný) učinil a při tom fojta nožem valašským velice škodně zbodl třemi ranami, málem že jej, kdyby sousedé se nebyli zběhli, nezamordoval. Při výslechu ke všemu se přiznává, a Bojkovští žádají naučení z podstaty práva, (říjen 1642).

Odpověď na týž psaní zní, že nutno Lokaje útrpným právem zkoumati, neměl-li tovaryšů; též nutno zjistiti, není-li vězněný totožný s Jurkou Lokajovým, který pro různé zločiny, mezi jiným i pro dvojženství trestán býti měl (19. octobris Ao. 1642).

Vyznání Jana Lokaje z Lisy (20. 8bris). Lokaj popírá, že by měl společníků, tvrdí že Jurka Lokajů je jiná osoba a vykládá, jak a co kradl (ukradl i pentlík!).

Psaní druhé k vyššímu právu. Bojkovští stěžují si do Jíry, že při dvojím trápení velice zatvrzelým se býti ukázal, že lže; sdělují, co při trápení vyznal, a prosí opětně o naučení (21. 8bris 1642).

Ortel na Jana Lokajovýho z Lisý, podle kteréhož jest justificírován dne 22. 8bris 1642. Protože Lokaj dopustil se loupeže a částečně i mordu a nočního vpádu mordýřskýho, zasloužil by hroznější trest; však z milosti práva jemu se nalézá, aby kolem polámáním ztrestán a po polámání v prsy zaražen a udušen jsouc zhůru s kolem (pro vejstrahu nešlechetníkům) vyzdvižen byl.

5. Jiřík z Šardic jinak Macháček, kterýž zámek Milotský zloupil a s penězi až do Lanžhotu ujdouc, tam chycen byl. Ao. 1653.

Jiřík z Šardic, noční oukladník a škůdce lidský, vloupil se koncem května 1653 do zámku milotského, tehdy pánům na Světlově (Serényim) patřícího, a vyloupil nemálo peněz z důchodní truhlice, okované a dobře zamčené. S penězi utekl až do Lanžhota, kdež lapen a na Světlov dovezen jest. Při výslechu v Bojkovicích zjistilo se, že dotyčný Jiřík již jednou v Miloticích se o lup pokusil a vůbec zlodějem znamenitým byl, i na gruntech pána Šardického, pana praeláta sv. Thumskýho v městě Brně, ve Skalici a jinde. Bojkovští žádají na zlosyna 4. junii Ao. 1653 naučení.

Odpověď na to z Brodu jest odeslání kata, aby tento „nějaký dobrý pták“, dobře světlým právem dotázán byl, co ještě dále spáchal (5. Junii Ao. 1653).

Psaní druhé Bojkovských oznamuje vyššímu právu, že zlosyn, k němuž dvojím právem světlým přistoupeno, vše to, co při prvém výslechu vypověděl, potvrzuje (6. Junii Ao. 1653)

Ortel na Jiříka Macháčka z Šardic, „ačkoliv těžší smrt zasloužil“, zní, aby od mistra popravního kolem polámán a s ním zhůru (pro příklad a strach podobným morděřům a zlodějům) vyzdvižen byl (7. Junii 1653).

Psaní při odpravování mistra popravního dne 7. Junii Ao. 1653 píši Bojkovští, že Jiřík takměř na všem, co vyznal, zemřel; jenom mordu na svém tovaryši před smrtí spíral. Aby však nebylo dalšího zaměstknání z obojí strany, že dali ortel vykonati. Že ale v rozsudku nebylo řečeno, zdali lotr' doražen, čili na živě s kolem vzhůru vyzdvižen býti má, na přímluvu dvou Patres, Bojkovského a Šumického, a s povolením pana ouředníka Světlovského napřed doražen a pak teprv vyzdvižen jest. „Což že nám milostivě vážiti a v dalších příčinách v přízni právní nás zdržovatiráčite, synovsky a poslušně žádáme, s tím se V. Milostem od Pána Boha na všem dobře a šťastně jmíti vinšujeme. Dat. v Bojkovicích 7. Junii Ao. 1653."

6. Žaloba na Mikuláše Vaňačíka z Klobouk a Jíru Noska z Divnic v příčině zbití, zranění a k smrti napomožení Martinovi Nedvědovi jinak Holubcovi, mlynáři Záhorovskýmu, dne 10. Februarii Ao. 1659

Z trhu Klobúckého jeli mlynáři Záhorovský i Šumický s lidmi některými. U Divnic přepadli je čtyři chlapi a zbodali je, zbili a loupežstvo nad nimi provedli. Z ran mlynář Záhorovský umřel. Lupiči chyceni. Dva z nich postihl fojt Divnický ještě na mlynáři sedící a jeho dusící. Bojkovští odesílajíce výslech žádají naučení 6. března 1659.

Vyslyšení osob s nebožtíkem Martinem Nedvědem jedoucích z trhu Klobouckýho, dne 10. Februarii léta 1659 pod Divnicí zraněných a zloupených následuje obšírné a zajímavé.

Vypovídají Jíra Prný z Záhorovic, Václav, horní mlynář Šumický, Martin, pastorek týhož Václava, mlynáře Šumického, Lukáš Macháčků z Nezdenic, Jan Pivčíků, pacholek Lukáše Macháčka, Jan Trnka, fojt Divinický, který pacholkem Macháčkovým k místu zločinu byl zavolán, a Anna, manželka n. Martina Holubce. Výpověďmi vylíčeno dobře přepadnutí, zbití všech a hrozné zranění Holubcovo.

Odpověď vyššího práva nařizuje, aby Bojkovští do Klobouk psali o dostavení druhých těch pomocníků při týmž kvaltu a loupeži a je pak před Vančaříkem (sic), suchým právem tázaným, co by na ně věděl, postavili. Neboť možná dost, že i jiných zločinů a loupeží vinni jsou, jako k. p. obrání žida Brodského, jež se popisuje. Co se vyšetří, budiž oznámeno do Brodu (7. martii 1659).

Psaní vyššímu právu. Sdělení, že p. ouředník Světlovský ihned schváleného posla do Broumova poslal o spoluvinníky Noska a Vaňačíka. Věc však se zdržela, že musilo se psáti až do Brna hraběti Světlovskému tam meškajícímu I táží se Bojkovští o způsobě a podrobnostech útrpného šetření dalšího a posílají konvoj pro mistra popravního s obvyklým důkladkem 8 gr. alb. (17. Martii Ao. 1659).

Odpověď od vyššího práva. Posílá se mistr popravní a nařizuje se, mimo jiné, aby Vaňačík tázán byl, co znamená v psaní, jež manželce své psal (a jež bylo zachyceno) „poněvadž si s ním známý, pros jeho za přímluvu; jestli že mne včil nevyprostíte, již bude nám konec všeckým."

Examen všech čtyř oustní, když se spolu sešli a vůči sobě mluvili 17. Martii večer. Vaňačík svádí návod k loupeži na Molka, který

rozkazoval. Nejprv Holubce udeřil Jan Vyskočil. Jan Molek tvrdí, že Vaňačík začal, on jen župici v cestě našel, ale i tu Vyskočil(ík) vzal. K popíchání Holubce Vaňačík se zná; na Jíru Noskového udává, že koně zastavoval. Jíra Nosků zná se, že koně zastavoval a všeci že „bili". Nazejtří Mikuláš Vaňačík „ráno jsouce světlým právem tázán" 18 Martii přiznal se ve 12 punktech, že on a Nosků Jíra vinni jsou, oba že bili a loupili (k čemuž se i Nosek, stoje tu u žebříku přiznal), Molek a Vyskočil, že jsou nevinni.

Psaní vyššímu právu v tej příčině. Bojkovští podávají zprávu o výslechu předešlém a táží se, nemá-li i Jíra Nosků světlým právem ještě tázán býti (18. Martii 1659).

Odpověď na to od vyššího práva. Že přiznání Vaňačíkovo jest dostatečné, může se s ním na ten čas odpočívati a k svaté zpovědi a sv. přijímání napomenouti. Za to nutno k Jírovi Noskovi přistoupiti, jelikož zdá se býti hlavním vinníkem a strůjcem (18. Martii 1659).

Jíra Nosek „jsouce právem světlým mírně potázán" přiznává, že sic bil, ale že vše činil jako opilý člověk. Vůči Vaňačíkovi mnoho zpírá.

Psaní vyššímu právu. Zpráva o výslechu Noskovu a žádost o ortel. V poznámce sdělení, že dva Kloboučtí (Molek a Vyskočil), jež Vaňačík z viny odvolal, „v železích zakovaní" prozatím do Klobúk do panského vězení (dle vyměření zřízení zemského) na 14 dní odvezeni jsou. To ouředníku pí. hraběnky Brúmovské pro uvarování outrat „na jeho rytířskou připověď povoleno jest."

Odpověď aneboližto ortel na ty dva mordéře a loupežníky od vyššího práva, v níž dovoláváno starých práv Justinianových, zní u Jíry Noskového, ačkoliv by podle práva strašlivého trestání zasloužil, na smrt mečem, Vaňačík však, ale též jen z milosti, budiž nejprv mečem ztrestán, tělo pak jeho aby potom k hrůze a vejstraze jiným mordýřům na kolo připleteno, s kolem vzhůru vystaveno bylo a hlava jeho na špic téhož dřeva a kola vstrčena byla. Před smrtí ale buďtež veřejně před lidem dotázáni, odvolávají-li vinu Molka a Vyskočila dokonale (19. Martii 1659).

Psaní poslední v té příčině k vyššímu právu. Obsahuje poděkování a zprávu o vykonání popravy. Odsouzenci sice Molkovi a Vyskočilovi odpustili, ale přece jen dotvrdili, že oba brali: Molek peníze, Vyskočil palici (20. Martii 1659). (Příště dále.)

Skladba nářečí císařovského.

Napsal Jiří Malovaný.

(Pokračování.)

XI. Sloveso.

A. Sloveso vůbec.

1. Slovesa podle kolikosti a dokonavosti děje.

a) Imperfektiva se kladou:

1. Vytýká-li se pouze kvalita děje. Na př. vešěvané šátek; — přešěvany šatě; — pročs tam chodił? — gdo vám

otfiral? — gdo vám spraoval ten vuz? — pročs mu tè penize pučivał? — gdo zamykał?

2. Po některých slovesech významu formalního. Na př. skázał ho pozdraovať; — mněł sem dávať penize.

3. Vyjadřuje-li se snaha. Na př. pořáď odcházeł, ale přeci został; — nádenici už nám utikalè z pola, ale zdrželè zmè ich; — už chcete utikať? — proč tak brzo chcete odcházeť?

4. Ve větách záporných. Je-li imperativem se záporem vyjádřen zákaz, bývá vždy sloveso nedokonavé; je-li jím však vyjádřeno upozornění nebo varování, aby se něco nestalo, bývá skoro vždy sloveso dokonavé. Na př. nezhazuj tó otypku (= zakazuji ti, abys — —), nezhoď tó otypku (= dej pozor, abys neshodil)! — nezabi se! — nerozkłuč si hłavu! — nesedě na łavku, seďni si na legát (= židli)! — nesedni na tè šatè.

Je-li sloveso záporné v indikativě, nebo je-li zápor při slovese řídícím, bývá často vedle tvaru nedokonavého tvar dokonavý. Na př. nebudu vás vèháněť; — nebudu se s tó mněřècó noseť, odnes si ju sám; — nebudu se staovať (= stavovati) v Přerově; — proč si neposiłáte pro tè jabka?

nedał se chètať; — nemožu stačovať vázať; — nedał mně to říkať; — škoda té zeme uměvať, zas se zamatle; —

b) Iterativa vyjadřují jako v češtině děj jeden, který jest úhrnem dějů několika, ale pravidlo se zachovává přesně bez nejmenší odchylky.

1. Podmět jest jeden a vykoná dějů několik, které se shrnují v jedno. Na př. větr nám fšeckè okna pozvèrážeł; — až člověkovi fšecko pozpominá a pozvèčětá, chce bèť kamarád; — ponalivě vodè do tech sklinek? — mè zmè letos pokupovalè masa; — už mâm pět mšě poministrovaněch; — pozpřèvazuj dobře tè hałuze, ať se nekerá neułomi. Příkladů veliké množství.

2. Podmětů jest několik, každý z nich vykoná děj jeden neb dějů několik, a všechny ty děje se shrnují v jedno. Na př. tři vojáci bèlè zastřileni; — okna só pozotfírany; — ať ti ti hołubi nepovèlitujó; — krávè se nám pozutrhovalè; než zmè polihalè, bèło deset hodin; — přěšlè se zehřiť a až

se pozhřivalè, šlè zas na led; — než zmè fšecko pozprohlidalè, bèł večir.

c) Frekventativa bývají mnohem hojněji, kde toho smysl žádá, než v jazyku spisovném. Na př. jak se miváte (i máte)? co dělávàte? — jak ses mival celě ten čas? — každě rok přèkupovávàme słámè; — za osn grěcaru kupovávámè octa; — šak se ešče namłátiš, Boženo, až budeš pła-kávať; — nebudem pikávať kołáče, jak je tak móka drahá; — vázává s něma, ale dnes s něma nebèła; — té váciavkè, deť to na tem krchově kfitává dovidokáď na zèmu; — já sem se tatička tak moc nebávał; — a dèž přèšił s teho špitála, ešče sem se nenaspávała nocě opatruja ho; — nachodívalè se lèdi po boskè a běvalè zdravi jak řepè; — nadávał sem se mu peněz, dež bèł na vojně; — šak mu taky pohnijávało obili ve žňa; — je u tech, menujó to frflěgsbranža, lebo jak to menovávaji; — ode dneška budu běvať za mliko dłužna; — co se to povozivało prasat, a fčèl nic; — tá slipka už nenese a tak nysávała hrozně; — uvaž to, jak to uvazovávàš; — dèť každě večir nadojivá plně hrnec mlika.

2. Slovesa podle dějového rodu.

a) Za slovesa podmètná a jiná bývá často neosobné sloveso zvratné. Na př. spim = spi se mně dobře; zive se mně celě deň; — leži se mně, sedi se mně, stoji se mně dobře; — zdřimło se mně, a hneď sem usnół; — už se mně začěná dřimať; — toli se mně teho namèslelo.

Při otázkách značí sloveso zvratné důvěrnost. Na př. gde se bèło, Tonku? — co se dělało v Přerově? — spať se ešče nepude, Francku?

Často bývá sloveso zvratné neosobně nebo s významem trpným, kde by v jazyku spisovném spíše byl rod činný, když se klade větší důraz na děj než na podmět. Na př. napřeď si chtělè pomocť beze mně, ale dèž to nešło, šło se pro mně; — dèž se je celě deň v hospodě, bať se utrati; — ti Utikali dajó utržet temu hospodskymu, dèž pořáď se chodi do hospodè a pořáď se flaškè nosijó; — ide g matičce kolèkráť za deň, a pokaždy se neco nese; — fčèl se moc nadělajó lèdi, protože ráno se de skoro, a večir se tuze dłóho je v polu.

2. Za slovesa přechodná bývá obyčejně sloveso zvratné, má-li se naznačiti veliká namáhavost nebo nepříjemnost činnosti

vyjádřené. Na př. že se ti chce pořáď s takověm velikěm děckem noseť (= nositi takové děcko), kery može dobře běhať; — gdo bè se s tema husèskama hledał, ať só, kde chcó; — gdo bè se fčèl s takovó tfrdinó orał, počkám až naprši; — šak se máš s tema husèskama nanaháněť, než ich dostaneš dom.

3. Slovesa zvratná a nepřechodná stávají se přechodnými, ale zřídka a v případech skoro ojedinělých nátlakem potřeby přechodného výrazu. Ve většině případů však zachovávají svůj tvar nepřechodný neb zvratný. Také slovesa bezpodmětná stávají se z podobné příčiny podmětnými. Na př. běł sem im pomoct teleť krávu; — užs tè děti pomodleł (častěji už ses s tema dětima pomodleł)? — už sem šupěł (= už mně šupělo = dostával jsem strach), že dostanu biti; — mandel podtekł (= podtekło pod) — zeď zatyká (= zatyká do zdi); — to oje už zakapúje a zahnivá; — „Já si dám Francku kabát na ramena“. „Děť je to svátečni, nezmokni mu ho!“ — tá materia (= hnis) tè kostkè uhnivá.

4. Některá slovesa mající přísl. určením pád předložkový stávají se přechodnými. Na př. jak tá voda ten ječimeň podende, istě poruste; — łuni podešła voda Hambałkom chajdu; — ze spodku só tè mandele podeity vodó; — ten mandel mosi se hoďně podeiť vodó, abè ňěm mohła zatočeť; — ten chłapec převèkłádał s Tonkó celě deň; — jetelèna už přerustá pokłádkè; — tè pokłádkè přerustó jetelènó, jak budó moseť ešče těděň ležeť; tá nižèna se hneď naleje vodó.

B. Slovesné výrazy jednotlivé.

1. Čas a výrazy jeho.

Perfektum.

Perfektum bývá

a) za imperativ: vzał to čert! čerti vzalè!

b) Často, táže-li se někdo přicházejícího, zvlášť malých dětí, po příčině příchodu jeho. Na př. cos chťèł? (= co chceš?) — cos nám přènesł? — pročs přèšił? — co ste k nám přèšlè děłať?

Futurum.

1. Futurum znamená někdy pravděpodobnost v přítomnosti, jednak prostě, jednak ironicky. Na př. prostě: tè hodinè vám pudó (= asi jdou) pozdě; ironicky: „Neuschła (známého šikovného zloděje) prě chètlè na próťó“. „To já nevěřim, to Neuschł už bude tak chètrě, abè nečekał, až ho nehdo chètne“ (= asi jest tak chytrý = docela jistě jest tak chytrý).

Přechod od významu děje budoucího k významu děje pravděpodobného v přítomnosti lze vyložiti jednak souvislostí mezi přítomností a budoucností, že, co prohlašuji v budoucnosti za jisté, o tom musím býti již přesvědčen z přítomnosti, jednak tím, že vše v budoucnosti jest pravděpodobno. Vím-li o někom, že něco konává, nebo, že má nějakou vlastnost, mohu o něm pravděpodobně tvrditi, že totéž bude konávati a že zachová touž vlastnost. Odvážím-li se naopak o někom tvrditi, že „bude chytrý“, musím býti již přesvědčen, že ten člověk „jest a bývá chytrý“. Tím tedy, užiji-li úmyslně futura „bude chytrý“, dávám mnohem větší důraz na vlastnost chytrosti, než řeknu-li „jest chytrý“; neboť tím tvrdím zahrnutě, že onen člověk nejen „jest chytrý“ někdy, nýbrž „bývá chytrý“ obyčejně, čehož by poslouchající ze slov „jest chytrý“ nepoznal. Jelikož však všechno v budoucnosti jest jen pravděpodobno, jest i tento výrok „bude chytrý“, zahrnující výrok „jest chytrý“ a „bývá chytrý“, proto pravděpodobný = „jest asi chytrý“. Ale tím se právě jistota tvrzení zahrnutého „jest chytrý“ stupňuje ještě více, vyjadřuje-li se věc naprosto jistá tvarem futuralním, který má sám sebou význam pravděpodobnosti, právě jako řekne-li se ironicky „jest asi chytrý“ (= jest jistě chytrý). Pro toto stupňování výrazu se velice hojně užívá futura s přídechem ironickým ve významě pravděpodobnosti. Na př. „Malěk prě dał Vojtkovi za hnědó sto złatek“. „Ja hneď, Malěk ten bude istě tak hłópě (= je mèslim istě tak hłópě), abè dávał za strhanyho koňa sto złatek“. — „Strěček mnè dalè dvě złatkè“. „To mèslim lžeš, strěček nebudó tak ščedrě, ten se nerádi uhodijó přes kapcu“. — „Kópił sem pachołkovi kłobók za złatku a řekł sem, že stáł dvě“. „Ach nebujte se, ten temu bude dobře rozumněť, ten nebude tak hłópě, abè se dał ošèdiť, to on se jenem tak dělá“. — „Janek prě mněł zdědiť ale štèrè tisice“. „Ach to nebude pravda; jak já Janka znám, on se toli nebude dřiť, děž toli zdědi.

Futurum znamená prostě pravděpodobnost bez ironického přídechu, na př. „Zostaňte ešče!“ „Nemožu už bude (= asi jest) čas jeť“, t. j. nevím-li určitě, ale myslím-li pouze, že třeba za malou chvíli bude čas jeti, mohu souditi, že snad pravděpodobně v této chvíli „jest asi“ čas jeti. Podobně: „Gde só hospodář?“ „Budó (= jest asi) ešče v polu“. — „Gde je váš Janek?“ „Něni ešče doma, on ešče hdesè mèslim bude chodiť“. To bude do tě studně voda z Bečvè naitá, protože je tak kalná (= bude naitá = jest našłá = asi našla); — hdo vi, nebudó-li už tetička mrtfá.

2. Futurum bývá někdy, když se popisuje děj, který jest obyčejem. Význam se vyvinul tím spůsobem, že, tvrdí-li se, že někdo nějakou věc bude konati, může se to díti obyčejně jen proto, poněvadž se předpokládá, že věc tu koná a konává. Na př. kapři a ščikè tè budó ai v błatě ale iny rèbè né; — takověm lèďom dèž jednó dá, budó chodiť pořáď.

3. Za čas přítomný bývá čas budoucí, vytýká-li se druhé nebo třetí osobě nějaká špatná vlastnost nebo konání. Tím, že mluvící užívá futura místo očekávaného praesentu, stupňuje výtku, poněvadž takto naznačuje, jako by byl přesvědčen, že káraný čin nejen se děje, nýbrž, že se bude jistě opakovati. Na př. to je k smíchu chłapik ten Tonek; je zhniłě, až do něho prstè lezó, ale o prácè pořáď bude vèkłádať. Mluvící měl by říci „vèkłádá“, ale chtěje naznačiti, že nejen vykládá teď, ale že asi stále bude vykládati, užívá futura. Na př. „Vè to neděláte dobře“. „Ale nezłob mně, prosim tě rač, takově kluk neumi si to ani chleba ukroiť, a bude mně učeť“. — „No a co mèslite, že bèch dvě mněřece neunesł do schodu; už sem ich tak odnesł vicě“. „Než bè sis rač neděłał błázna z dobrěch lèdi; tadè se nám bude stavěť jakě je sèlně, a toť (= onehdy) nesł jednu a ledvá děchał“, — to něni od vás pěkny; oni se toli naděłalè na vás, a vè si z nich budete błázna děłať; — tož dèž já ti dovolim do puł noce, tè budeš běvať jak ti něvěči lumpi do rána u muzékè; vickráť mně nihde nesmiš iť; — dèž já tè v dobrym napomenu, té mně budeš ešče zdurovať; hneď tech zduru nech, eslè nechceš ešče dostať; — já nevim, ten Stupárek dèž má tak pěkny koně, že ich tak kazi těm překłádánim, děť přece, dèž mám toli práce na koně, tož ich řádně futruju, ale ich nebudu zbètečně hubiť a kazeť.

4. Výraz složený ze slovesa míti a dokonavého infinitivu má význam futura, jenž se vyvinul z významu nutnosti. Na př. šak se ho máš naproseť, (= naprosíš se ho) abè ti to odpustił; — šak máš viděť, co dostaneš; šak se máš napłakať, až tatiček umřó; — tè máš dostať od tatička, až přèndeš dom; — jenem choď pořáď z hołó hłavó, šak se tě majó naboleť zubè.

2. Způsoby děje slovesného a výrazy jejich.

Indikativ

mívá též význam

a) imperativu. Na př. deš dom! pudeš pryč! čert to vzał!

b) kondicionalu. Na př. jak sem mněł penize, fšecko sem to kópił; — jaks mně ešče jednó dozłobił, istės dostał.

Imperativ.

1. Imperativ mívá někdy význam všeobecný. Na př. mámè pachołka, nemože unysť mněřèce a chce padesátku słužbè; tož potem mňěte takovyho čeledina, dávěte mu jesť a penize a dèłěte si sami; — naša kráva nám nedá ani más mlika za deň, tož to žèv za takovó kapku; — jak ten obrázek dostalè do rukè, to se neptěte, každyho teho pána na něm vèmenovalè. (Viz str. 163. 2.)

2. Imperativ klade se ve významu podmínečném a připouštěcím. Na př. o třech hodinách nasèpał koňom, a jak bèlè štèrè, buďte nažhrani lebo nenažhrani, jeł; — dèbè to mněł pod mocó kupovať seno pro teho běka, kópił bè to něłacenši, tè běku to žer lebo nežer; — jak bèl čas do pola zamčeł a, buďte vèpraveni lebo nebuďte, poďte; — po obědě, buďte najezeni lebo nebuďte, zamčeł se chlib, a jedło se až večir; — to je šókavě člověk, to ste jakžèv nevidělè, to dèbè bèło jak pilno, on nepospěši, vè si třeba złosťó puknite; — jak na něho ta złá chvilka přènde, vèkłádě mu člověče, jak chceš a co chceš, on ti neodpovi a neodpovi; — bi ho lebo ho hłaď, posłóchať nebude; —

chcète nechcète, do večera to hotovy bèť mosi; — zapłaceny to bèť mosi, vem gde vem (děłě co děłě); — moselè zmè iť vol nevol.

4. Imperativ klesl v příslovce. Na př. už je z Jankem neděˇ sem (= nedej sem = zle); — prohlidał si vaše staveni mèslim, eslè bè tam nebèło neco sem poď (= ukrásti); — u Stokłásku se mu to bude lěbiť, protože tam je hodně sem poď; — dyžto Pámbu, děžto Pámbu; — mosite s nama iť volkè nevolkè.

5. Zákaz se též vyjadřuje některými opisy, jež mají přídech ironický. Na př.

a) „Já skočim s tech pater". „Já ti skočim (poskáču) zlomiť si potem nohu". „Já to budu žalovat. „Já ti požaluju (Já ti nažaluju). — „Pudu si hráť náves". „Já ti dám náves doma budeš (= Já ti dám hráť si, —);

b) jenem mně sem choď! — jenem mně płač, já ti popłaču (já ti dám płakať);

c) já bèch ti skočeł; — opovaž se mně płakať, já bèch ti popłakał.

Kondicional.

Možnost vyjma kondicional vyjadřuje se slovesem moci a míti s inf. Na př. mohł se styc̆ť złosťó, dèž to viděł tak uděłany; — može se člověk rozkřèčeť, nic to něni płatny; — už to mněło na mně spadnóť, dèbèch nebèł uskočeł.

3. Rod děje slovesného a výrazy jeho.

1. Výrazů složených z pomocného slovesa býti a příčestí minulého nerado užívá se pro rod trpný. Bývají nahrazovány:

a) reflexivem skoro vždy v těchto případech. Na př. děti se mosijó kárať; — ten vuz se mosi spraviť; — u Bendu se děti tuze bijó; — słèbovało se mně od Janka, že mně pomože; — děť se nám řikało, ať přèndem až o osmi hodinách; — Vančurka se jaksè přestávajó złobiť, protože fčerá, dèž sem šił około, už se na mně vołało; — taková věc se nerada děłá; — starě dłuh se nerád opłáci; — ešče potem se to zdověděło za nejakě čas, že oni uź nemajó ani grěcara;

b) obratem aktivním. Na př. vołaji tě; jak ti řikaji? dostał biti; ve fabrice zabiło člověka.

Tímto spůsobem se zvláště nahrazuje inf. trpný a přechodník trpný (viz infinitiv a přechodník), (na př. bèť bitě, bitá, biti, bity),

jichž se nerado užívá. Na př. ti dva si přilè oběseť a třeti zastřeleť; — tè husè só zvèkły od jara vèpóščeť, nechce to ani chvilku bèť doma; — ti chłapci zasłóžijó biť ich pořáď; — chcete tè dveřè otfirať ich do izbè lebo ven; — tá cesta už zasluhuje navisť ju; — co já potřebuju pokaždy mně vèčětať, že nic nedělám; — ten ječimeň bude lepši neobraceja ho; —

2. Složeného výrazu pro rod trpný užívá se za obvyklé aktivum nebo reflexivum, záleží-li na tom, aby se vyjádřil stav vzniklý dějem. Účelem zde jest, aby se děj vyjádřil jako docela jistý a již ukončený, a aby se tím dodalo zvláštního důrazu myšlence, která se má vyjádřiti. Každý totiž složený výraz pro rod trpný zvlášť od sloves dokonavých má vedle významu trpnosti také význam výsledku děje, a tím že se klade místo obvyklého výrazu aktivního nebo reflexivního, vyniká význam výsledku děje (stavu) ještě více a zatlačuje skoro úplně význam trpnosti. Na př. obyčejně se říká „nic mu nevěř, uvidiš, že tě ošèdi“; ale chce-li se položiti důraz na to, že ošizení bude zcela jisto, neužije se výrazu „ošèdi“, který označuje jen děj prostý, nýbrž výrazu „budeš ošèzeně“, který vyslovuje stav vzniklý dějem, a tím se vyjádří, že ošizení bude zcela jisto: nevèř mu, uvidiš, že budeš ošèzeně (= že tě zcela jistě ošidí).

Výrazu složeného pro rod trpný se užívá

a) za aktivum. Na př. dèž tè ten dyšč chètne v cestě, budeš cełá slitá (= jistě docela promokneš); — eslè mně z domu utečeš, zabitě budeš (= jistě tě zabiji); — nehrě s s tó kočkó, sic, jak se dozłobi, budeš cełě poškrábaně; — kočka se přèkradła k tem kuřatom a chètła jedno, hneď bèła hłava užhraná; — na tem je mně máło záleženy, co si gdo o mně vèkłádá; — svobodnymu žádnymu ju nechtělè dať, alè vdovcovi hneď bèła děvčèca strčená;

b) za reflexivum

α) s významem trpným. Na př. bude-lè tá ryž ešče štrnást dni v polu, tož ta jetelèna pod mandelama bude vèlèžená (istě se vèleži); — pořáď bèło povidany (= se povidało), že strěček só nemocně a nebèlè; — gde je jaká ovoc, každymu je to otrhany; — povidał mně, nebujte se toli iť k temu krěskymu (ku krajskému prosit za propuštění muže z vojny), deť neco je taky minutyho sprostě ženské (= něco se promine prosté ženské);

β) s významem vlastním. Na př. kuň, jak si namoči ušè, je utopeně (= zcela jistě se utopí); šak věř, než nohè mněť połámany to, bèť rač zabitě (= rač se zabiť); — jenem skákě pořáď s tech pater, gdysè skočiš mimo a budeš zabitě; — miň vèkrmi, děž krmi (krávè) sečkó než słámó, onè něsó přežhrany a maji dosť.

Často se opakuje výraz aktivní nebo reflexívní výrazem passivním.

a) aby se myšlenka zdůraznila. Na př. fčerá se nám ztratiła slipka a je stracená, ani slechu o ni.

b) aby se naznačilo, že na věci nezáleží naprosto nic. Na př. „Nebude zle, děž vám zažnem?“ „Děž zažnete, bude zažity, žnite, gde chcete“.

„Nelez na tó hrušku, spadneš a zabiješ se“. „Děž se zabiju, budu zabitě.“ „Nechoďte tam, zabłódite“. „Děž zabłódimè, budem zabłóděni, šak gdesè snaď přènđem“.

4. Slovesné výrazy jmenné.

Infinitiv.

1. Infinitiv bývá ve stejných případech jako v jazyku spisovném, ale hojněji.

a) Při slovese býti znamená možnost, ale skoro nikdy nutnost neb povinnost. Věta bezpodmětná se mění v podmětnou jen, má-li význam nutnosti, nikdy, znamená-li možnost. Na př. je viděť duhu; — ešče je uměvať okna, — ešče só okna uměvať.

Perfektum slovesa býti s infinitivem znamená přání nezplněné v minulosti. Na př. bèło mně iť do fabrikè (= kéž bych byl šel —), mohł sem vèděłať hromadu peněz; — bèło mu nic nedávať; — bèło mně ho vèhnať, dèbèch to bèł věděł; — bèło mně ho neposłóchať.

b) Při slovesích jiných. Na př. spichě se honem stroiť; — stará se naiť mu nehde słužbu; — chèstá se pršeť; — zkuseł sednóť a najesť se a vic nic; — Janek bè nedbał fšecko si to vziť (= rád by si všechno vzal); — já mu to nechválim učiť se krěčiřem;

mám při inf. se často vynechává: tak co já, iť do teho pola, lebo zostať doma;

chci s inf. má někdy stejný význam, jako jest ve rčení dům jest na spadnutí. Na př. stodoła nám chtěła spadnóť, tož zmè ju moselè pozpodpirať; — tatiček nám chcó umřiť.

c) Při výrazích složených ze slovesa a jména podstatného. Na př. už bude čas na seťa orať; — něni vás potřeba na ledě zmrzať; — je ho škoda v zemi hniť; — je tma chodiť bez světła na komoru; — je práca tě zeme ukopnóť; — dnes je zèma bèť po boskè; — něni dnes tepło kópať se; — už je tma čèsť.

d) Při výrazích složených ze jména přídavného a slovesa. Na př.

α) je skópě dať grěcar na neco; — moje koně só dobry tahnóť; — ten je chètrě zmokna utycť;

β) tè jabka só tfrdy kósať, rač si jich pokrájim; — tá střecha je potřebná dobře ju spraviť; — nekerá jałuvka je lepši držeť a nekerá zas lepši prodať ju teletem; — ten šáteček je pěkně podivať se;

γ) je pilno kopať burgèně; — je chładno stáť venku; — to je velèká věc neco takovyho na člověka řicť.

e) Při výrazích složených z příslovcí a ze slovesa. Na př. chłapikovi je lepši iť pryč než bèť tak bitě; — bèło mně fšelèjak takovy řeče na tě słèšeť.

2. Infinitiv jest místo supina, jež úplně zaniklo. Na př. tatiček jelè orať pod vał, — tatiček só orať pod vałem, — tatiček bèlè orať pod vałem; – bratr je v Přerově kupovať koně; — děfčèca šła do Brodku słóžeť.

3. Infinitiv se klade velmi často absolutivně. Na př. šak to je pravda, než za takovó hłópotu penize dať, rač ich na dědinu vèhodiť; — dèž on na Fabina zavážeł tó motèkó a uhodiť, Stanin mu zadržeł ruku; — tè iněch lèdi do práce nemáš leda tè pachołkè nám zbirať? — šak vite, jak je v tem stoletym kalendářu pršeť a pršeť furt a ke koncu řěna zamrznóť; — za tó krávu može bèť dvě stovkè, ale ne hneď ju prodať, teprov krmiť ju; — co s těm klukem? Budu ho mněť na to idło a on ani neposłóchať, to bèch ho rač vèhnał.

Infin. absolutivní bývá často

a) za imperativ. Na př. iť pryč a z ranè hneď! — počkať, na to sem zapomněł; — přèšił od muzèkè až ráno, ale neptať se, to sem mu dał;

b) místo kondicionalu. Na př. Já mněť penize, hneď si tè šatè kópim.

4. Inf. bývá po slovesích viděti atd. Na př. posłóchám chłapce klapotať a nesłešim; — já pamatuju Vojtka bèť starostó; — pamatuju našu školu stavěť.

5. Za nominativ doplňkový nebývá při inf. dativ, nýbrž zůstává nominativ, který se co do rodu a čísla řídí dativem, k němuž náleží. Na př. něni mně možná bèť veselě; — ani nám nebèło možná bèť veseli; — ale tak bèť ve fšeckym odkłačovaná, to je přeci moc, to já už nesnesu.

6. Infinitiv klade se v nářečí mimo vypočtené případy velmi často. Mohou se jím vyjadřovati všechny členy větní, a v jaz. spis. musila by býti obyčejně na místě jeho věta vedlejší. Podmět, který by náležel k slovesu určitému, bývá při inf. v nominativě. Infinitiv bývá ve větě

a) podmětem. Na př.

do dvaceti let sem nevěděl co je to zatrnóť zub (= abè zub zatrnół); — to nebèło u nás za spišěška ukroiť si každě chleba, kolèk chtěł; — to je mně tam bèti s póťó; já sem mèsleł, že to je přèiť tam pomodleť se a jeť zas dom; — pořáď u teho ohňa děłať, to přènde moc trpěť očè; —

„Já bèch mèsleł, že tè penize snáď dostane". „Šak to je to dostať ich (= o to se hlavně jedná, aby je dostal); — „Já bèch to uděłał, ale mně se nechce". „Šak to je to — chtèť se ti".

A tož ten hospodskě jich prosivał, abè k němu aspoň přèšlè na besedu, že je to jaksè hospodskě odeiť na besedu, a sám v tě hospodě seděť taky že je mu smutno; — přeiť zmokli načèsto, nač bè vám to bèło? —

Janek dať neco, to něni pravda (= abè Janek neco dał, to není pravda). Aby odpor více vynikl, klade se mezi nom. náležející k infinitivu a infinitiv spojka *a*: Janek a dať neco, to není pravda; — Tonek a nebèť u muzèkè, hde to hledi; — já a proseť, to si ešče počkáte, než vás zaprosim; — ten dať neco takové łakomec, ani mèšlenečkè; — ja prvni fšadè chtěť bèť a nihde grěcara nedať, to nende miłě sènku; —

Lenka z takově opatrnosti do takově neopatrnosti přèiť, to bèło ji sul do očě; — oni vám toli odkázať a ve s těm

ešče nebèť spokojeni, to něni od vás pěkny; — lepši je tem husám zavřity bèť, dèž majó co žhrať, než nechať ich návsè a nemněť tam nic; — toto, jak jednó začne, tož prši a prši a prši, že to nelza přestať; — muj bèł na vojně, tatička sem nemněła, žádnyho nebèło, gdo hospodařeť.

b) Předmětem. Na př.

večir ide pozdě spať a ráno ho nelza dočkať stať; — dèbè sis bèł spomněł posłať tam Janka, ten bè to bèł istě vèpravił; — Libosváři dalè misto Lence, ale v pádu smrti, dèbè ona umřeła, chcó, połovica jim přèpadnóť a połovica do jeji stranè; — já płatiť a oni fšecko pro sebe vèužèť, to já nechválim; — chraň tě Pámbu mu to řicť; — toli chłapika biť a on za nic nemocť, to nemaji děłať; — to přeju, takovy pěkny děfčata iť do kłáštera; — nechtěła ani slèšeť teho vdovca si vziť; — pořáď šuškał (= šeptal) iť dom; — umřeło to na záškrt, a tož to dochtor zakazovává mały dróžkè bèť; — to ani nevěřim, tak bèť člověk hłópě; — mně ani nenapadło na matičku umřiť (= že matka umře); — mè zmè ani nemèslelè Janek Francku si vziť, a už je to; — gdo to jagžèv viděł v Hołomócu bèť a na ratchóz se neiť podivať.

Sloveso řídící bývá vynecháno. Na př. jak si neco namèsli on né dať si řicť (= on né, abè si dał řicť = on neudělá, aby — —); on napřeď poručeť, co se má děłať, né; ale potem bude křèčeť, že zmè nic neuděłalè, atd.

přèšił ke mně pučeť mu peněz; — dèž tam přèndu o co jeť lebo tak neco uděłať, dècky uděłá.

c) Doplňkem. Na př.

do Přerova je dvě hodinè dobře iť; — to je co řicť z hołěch ruk si chałópku kópiť; —

Janek je podať se spiš; — ten pachołek je váhavě ale něni stáť; — oni něsó hněvať se, jenem uděłať im zadarmo; — matička nepoděłajó velèkě práce, oni jenem tak řépať neco po staveni; —

už je tá chałópka jenem spadnóť (= na spadnutí); — ten stařěček só jenem umřiť; — ten břeh už je načèsto jenem se utrhnóť.

d) Příslovečným určením

1. času. Na př.
to se ráda złobim, nebèť v sobè złá (= dèž nĕsu v sobě zlá); — tak je to s nádenikama nebèť, hneď nic neudělajó; — iť g muzèce, nevèspim se, a doma se mně bèť nechce; — a to sè chłap, tak se báť; — on pořáď mně nadávał lenochu zhniłěch, a tož povidám „Já toli se vám nadělať a vè mně ešče lenochu nadávať, už vám jakžèv nepudu pomocť.“ — Tak uvařeť maso, to bèch jedł každě deň, ale pečinka bè se mně zmrzeła;

2. způsobu. Na př.
on handli ne z małě krávè na velèkó si pomocť, ale z velèkě na małó (= ne tak, aby si pomohl); — eslè mu jenem płati ten lĕstek jeť až v pátek; — mně se ten kabát lěbi, ale kópiť si ho né, to je mně moc drahě; — jak bè se ti tá słáma lěbiła kópiť ju (= na kópeni); — já bèch ho viděł tak łaceno mu to dať; — já bèch ho viděł iť mu pomáhať; —

3. důvodu. Na př.
počkě tè dostaneš, utycť z domu (= žes utekł); sloveso dostati se vynechává: počkě, házeť kamenim; —

já ti dám (já tě naučim, já ti povim), neposłóchať; — šak ho tatiček naučijó, biť koně (= že bił); —

A „Dèž to tè koně neutahnó, ať scipnó, já neodłožim“, B „Šak bè ti tatiček dalè scipnóť koně“ (= že říkáš, aby koně scíply); —

co tě robě se stalo, tak zestárnóť? — gdes dał očè, takovyho koňa škaredyho kópiť? — co mèsliš tak draho kupovať? — co mèslite, tak te děti biť? (= že ty děti tak bijete);

neviděls Janka, věřidiť Klučákovi, že už májó ryž zemlenó (neviděls Janka, abè věřidił . . .);

d) účelu velmi často. Na př.
nekłaď na tè koně toli, dèť oně nĕsó strhať ich najednó; — bèlè tam łavkè kołem dokoła pro stary ledi si sednóť; — něni žádně otevřiť vrata? — nebèło žádnyho odvisť panáčka; hledám nuž ukroiť chleba; přèšła ze šatama ušèť; — děte mně neco rozehnať oteklènu; — děte mně łopatku odházeť snih; — učitel rád bè se hláseł nehde pryč tuodtuď se dostať; — je Božena návsè, či ju tam neviděť, zavołať ju sem?

„Nač je tá łopata?“ „Odhazovať snih.“ — „Nač ste doneslè ten hrnek?“ „Odebrať vodè z kotła.“ — „Co je to?“ „To je ubiják, młatevňu ubijeť“;

5. podmínky. Na př.

on bè hráł tak jenem pořáď vèhrávať; — ti bè bèlè kamarádi, ale mè jim zadarmo dělať; — Janek bè nedbał, dať mu fšecko a sám si nic nenechať;

6. vztahu. Na př.

a) on usłèšeť, neusłèši (= on abè usłèšeł, neusłèši); — ten kuň stópnóť na vás, nestópne; — šak probóřeť se ten led, neprobóři, a inyho se stať nemože;

b) což slěbiť to on slěbi (= že bè neslěbił, slěbi); — na penize on je skópě, ale jesť dať, dá.

Sloveso určité se nahrazuje rozmanitě. Na př. co se těká udělať, to ja, ale pučet né; — deset let sem konima jezdił a nevizł sem, tak połámať kleč vážesko, to ja, ale uviznóť, to né; — ona za darmo užèť, užèje, ale penize dať, ani pomèšleni;

c) ona všadè s tó hubó má dobře, tak kupovať třeba, to ona tuze dobře zná domłóvať; — zesicť já si možu dať a ostatek konima, orať, vozeť to já si rač pudu sám.

Pozn. Infinitiv může býti místo nezávislé věty uvedené spojkou aby. Na př. tak je to s tó chasó, člověk poručeť a potem si udělat sám; — od Ignáca člověk neco dostať, to spiš od Tonka jak od něho; — mosiš iť se zeptať, je-le tá mašèna spravená; dèbè bèła, nekeró chvilu ju dovisť;

e) Přívlastkem. Na př.

ztratiła se nám jehła chomótè zešěvať; — to je takově člověk žádnymu nic dobryho neuděłať, jenem pro sebe fšecko vzit. „Co je ji?„ „Ale má takovó tó nemoc boleť hlava.“

(Příště ostatek.)

Dějiny literatury o propasti Macoše.

Od Dr. M. Kříže.

Doba IV.

Třetí výprava do Macochy.[1])

Dr. Jindřich Wankel byl po dlouhá léta praktickým lékařem v Blansku. Záhy započal zabývati se zkoumáním svého okolí, zejména jeskyň vyhlodaných vodami v útvaru devonského vápence u Sloupa a Holštýna.

---

[1]) Pro vědu nemají ceny výpravy, které nezanechaly zpráv v literatuře; proto se o nich činí zmínka jen tak mimochodem dle toho, jak ten nebo onen spisovatel jich uvádí.

Již r. 1852 vydal v časopise věnovaném vědám přírodnickým v Praze („Lotos") obsáhlý článek: Über die Höhlen des Grauwackenkalks in der Nähe von Blansko. V témže časopise uveřejnil r. 1855 zprávu o závrtku, který se utvořil u Holštýna; roku 1856 vyšel od něho článek: Uiber die Fauna der mährischen Höhlen v rozpravách zoologickobotanického spolku ve Vídni 1856 (II. svaz. 467—470).

Jest zcela přirozeno, že Dr. Wankel věnoval pozornost svou také Macoše jako hlavnímu středisku všech podzemních vod.

Hmotné podpory k výzkumům poskytoval mu kníže Salm (později také kníže Liechtenstein); mimo to měl k disposici horníky, hornické inženýry a ku zkoumání potřebný material (provazy, lana, žebře atd.).

Dne 21. srpna 1856 podnikl Dr. Wankel, doprovázen jsa starohrabětem Erichem Salmem, mechanikem Janem Frantou, hornickým mistrem J. Mládkem a 8 horníky (tedy celkem 12 osob), výpravu do Macochy.

Dr. Wankel sám o ní píše takto: Eine geraume Zeit verflosz, bis endlich eine neue wissenschaftliche Expedition in diese Tiefe eingeleitet wurde.

Da alle Untersuchungen, die früher gemacht wurden, nicht zu den richtigen Angaben geführt haben, so machte es sich diese Expedition mit wissenschaftlichen Instrumenten aller Art ausgerüstet, zur Aufgabe genaue markscheiderische Aufnahmen, meteorologische Messungen, geologische Untersuchungen und Durchforschungen der unten befindlichen Höhlen vorzunehmen (Illustrirte Zeitung).

Úkoly, již výprava si vytkla vykonati, byly zajisté důležité a nelze o tom pochybovati, že měli badatelé netoliko dostatek potřebných přístrojů, aby vykonali, co si umínili, ale také i potřebné odborné vzdělání.

Nuže, jaké jsou výsledky této mnohoslibné a mnoho vychvalované výpravy?

Velmi nepatrné; vědomosti naše rozmnoženy byly jí v míře nadmíru skrovné.

24. Dr. Heinrich Wankel. Zur Landeskunde Mährens. „Lotos." Prag 1857.

První zprávu o této výpravě uveřejnil Dr. Wankel v časopise nahoře uvedeném; z něhož se dovídáme pouze, že výprava tu nalezla novou jeskyni 60 sáhů (113 m) dlouhou a jdoucí do vrchu.

Dr. Wankel praví: Der Abgrund wurde von uns markscheiderisch aufgenommen und untersucht.

Podotýkáme k tomu: Jest podivno, že Dr. Wankel krátce po výpravě chybně udává délku této jeskyně, a že až do dnešního dne nevíme, kde by byly výsledky onoho hornickými přístroji vykonaného určování a vyměřování Macochy uloženy (uveřejněny nebyly).

25. Dr. Heinrich Wankel. Blansko und Adamsthal. Illustrirte Zeitung 1857 č. 729 a 1858 č. 766.

Tu nám Dr. Wankel sděluje tato data:

a) Hloubka Macochy činí 75⁰ (142 m), šířka 80⁰ (151 m). b) Můstek leží asi v polovici celé hloubky c) Jeskyně čís. I. (nazvali ji Erichovou) jest dlouhá 80⁰ (151 m). d) Z jeskyně č. II vychází silný průvan (zdá se, že vede

k východu Punkvy a že jest otevřena), a nebylo možno do ní vniknouti, poněvadž byla zatarasena celým lesíkem vyvrácených stromův a klad.

K tomu připomínáme: To, co uvedeno, jest vše, co nám Dr. Wankel sdělil před rokem 1864, před výpravou Dra. Kříže a před uveřejněním dat obsažených v Živě (Praha r. 1864 str. 239—249).

Ad a) Hloubka Macochy nečiní sice 142 m, nýbrž jen 136.5 m; již dřívější spisovatelé udávali dosti správně hloubku na 80° (151 m r. 1809 Jurendes Wanderer), na 74° (140 m, r. 1835 Jurendes Mährischer Wanderer), přes 70° (133 m Schmidt r. 1835), 75° (142 m Dr. Mekorsky r. 1839), 425 střevíců (134 m Karel Kořistka r. 1854) a konečně na 70° (140 m Neuigkeiten. Brno 1856). Co šířky 80° se týče, jest bezpochyby míněna tu délka Macochy. Tatáž délka uvedena jest však již r. 1835 v Jurendově kalendáři. Vidno tedy, že ani udání hloubky a šířky nebo délky není novou vymožeností oné výpravy.

Ad b) Celá hloubka Macochy činí 136.5 m; můstek bývalý jest pod glorietem pouze 44.5 m hluboko, není tedy ani v celé třetině hloubky.

Ad c) Jeskyně číslo I. rozpadá se ve dvě oddělení; první část 75 m dlouhá jest rovná, druhá velmi příkře na horu do komína vystupující jest též 75 m dlouhá, celkem tedy 150 m; délka souhlasí, ale chybí podrobnější popis této důležité jeskyně. To jest však také jediná správná a nová okolnost onou výpravou nám zůstavená.

Ad d) V jeskyni čís. II. jsou sice nahromaděny trámy; ale nesprávno jest, že by odtud šel průvan, že jeskyně jest tedy otevřena a že vede na východ;[1]) pravdě nepodobno jest, že by bývala tak zatarasena, že by účastníci nebyli mohli do ní vniknouti; horníků měli s sebou dost; mohliť snadno dáti si odstraniti překážky tyto.

Jeskyně tato jest ve spojení s Půnkvou, a stává na jejím dně voda.

26. Soukop Jan. Nejnovější přírodnická bádání v okolí Sloupském. Živa, časopis přírodnický. Praha 1857.

Popisuje výpravu Wanklovu podniknutou 21. srpna 1856, praví spisovatel (tenkráte byl Soukop kaplanem ve Sloupě; když výprava se konala, byl u Macochy): Potřebné lešení k podniku tak odvážlivému zhotoveno bylo s náležitou obezřelostí návodem Antonína Mládka, šichtmistra v Jedovnicích, a sice na jižní nejpřístupnější a na nejnižší straně.

Výprava začala se o 3 hodinách odpoledne. Jelikož se nespouštěli s nejvyšší pavlače, nýbrž s lešení as v polovici Macochy strojeného, tudíž nebylo jim delší cestu po laně konati než na 20°;[2]) pak spouštěli se znenáhla dolů s pahrbku kolmého as 20° zdélí, až dorazili k vodě.

Rybníky mají v průměru 12°; ze dna Macochy k severovýchodu vystupuje znenáhla skalní chodba až na 60° (113 m) vysoko zdobená krápníkem nevídané velikosti a krásy. Podobá se, že tato chodba před časy vedla z Macochy vzhůru až na bílý den a že toliko náplavou později zanesena jest, a snadno

---

[1]) V létě jde studený vzduch z každé jeskyně; v zimě tlačí se studený vzduch z venku do jeskyně; to není však průvan způsobený dvěma otvory.

[2]) Poněvadž není místo, na němž lešení stálo, přesně udáno, nelze k této hloubce podotknouti nic.

by se dala prokopati, což bezpochyby se stane, tím více, an teprv před časem zemřel stařeček, který slýchával, kterak před časy vedla svrchu cesta až na dno Macochy.

K tomu připomínáme: Lešení nemohlo býti zhotoveno na straně jižní, nýbrž v korytě severním, pahrbek dole není kolmý, nýbrž šikmý a není 20°, nýbrž 50° (94 m) dlouhý; chodba vystupující nejde směrem severovýchodním, nýbrž jihozápadním, ani nedosahuje výše 60°, nýbrž asi 42° (80 m), jak hned uvidíme.

Od hladiny vodní stoupá půda písčitá na I. škarpu (dle výpravy podniknuté 3. září 1898) celkem . . . . 22 m,
škarpa II. má . . . . 4 m.
celkem tedy . . . . 26 m,
nyní stoupá chodba 75 m dlouhá sklonem 40—49°, tedy průměrně
asi 45°; činí tudíž kolmá výška . . . . 53 m,
celkem tedy činí výška od spodní části komínu po hladinu vodní . . 79 m,
V. hladiny vodní jest . . . . 353 m,
stoupání ke komínu činí . . . . 79 m,
jest tu tedy V. . . . . 434 m.

Jeskyně číslo I. končí za útulnou 150 kroků ve směru jihozápadním, kde jest závrtek při V. . . . . 490 m,
konec jeskyně čís. I. má V. . . . . 434 m,
musí tu tedy býti komín vysoký asi . . . . 56 m.

Z toho vidno, že i kdyby komín onen býval otevřen za časů historických, nemohlo přece býti řeči o chodbě, kterou by lidé do Macochy byli sestupovali.

Důležitou okolností, Soukopem nám sdělenou, jest zpráva, že výprava začala se o 3 hodinách odpoledne. Než sestoupilo 12 osob na dno Macochy, uplynuly nejméně 2 hodiny; bylo tedy 5 hodin, když všichni účastníci byli na dně Macochy.

Návštěva jeskyně číslo I. trvala nejméně $1^1/_2$—2 hodiny, tak že bylo 7 hodin, když se výprava z jeskyně vrátila.

Tu byl však nejvyšší čas, aby počali vystupovati nahoru, což musilo trvati do 9. hodiny večerní.

V. Doba.

Čtvrtá výprava do Macochy.

Dne 21. září 1856 ráno o 9 hodinách sestoupil do Macochy Eduard Hankenstein, loterní kolektant z Brna, se svým písařem Karlem Bergrem a s úředníkem knížete Salma Jindřichem Preussem z Blanska z dřevěných úzkých žebřících k tomu účelu schvalně sestrojených.

Dle zprávy uveřejněné v Brněnských Novinách (Neuigkeiten z 25. září 1856, čís. 265) vylezl týž den o 5 hodinách Jindřich Preuss nahoru; Hankenstein a Berger tam zůstali do 22. září do 2 hodin odpoledne.[1])

[1]) Dle tabulky v Macoše zanechané zůstali Hankenstein s Bergrem v Macoše do 12 hodin 22. září; zda-li v Macoše přenocovali čili nic, a kdo ještě tenkráte dolů se spustil, o tom viz Podroužkovu „Propasť Macocha“ str. 44; pro vědu jsou to okolnosti bez váhy.

Bližších zpráv o výzkumech Hankensteinových noviny nepřinášejí, podotýkajíce pouze, že navštívil šklebící se jeskyně a zející jícny.

Výprava tato patřila by vlastně do oné kategorie turistických podniknutí, o nichž byla učiněna zmínka pod čarou již dříve; neboť Hankenstein neuveřejnil nic o tom, co v Macoše pozoroval.

Navštívili jsme r. 1864 před svojí výpravou Hankensteina a shledali, že má Hankenstein stručné zápisky a že si nakreslil také půdorys Macochy (dosti správný), poznamenav jeskyně dle čísel.

Zápisky zněly takto:

a) Jeskyně číslo 1., 2., 3. (pod můstkem číslo III. dr. Kříže) dosti světlé, vedle sebe jako labyrint rozvětvené, ale velmi nebezpečné.[1])

b) Jeskyně čís. 4. jen 2° nad půdou, malá světlá; jest nesnadno dostati se k ní.[2])

c) Jeskyně číslo 5. jest 15° nad půdou v kolmé skále, docela nepřístupná.[3])

d) Jeskyně číslo 6. (čís. II. dr. Kříže) jest světlá, velmi podivuhodná; jest v ní mnoho klad obrovsky velkých a tlustých, po mnoho set let starých, v dávných dobách sem splavených; v levo dolů jde úplně tmavá chodba, velmi nebezpečná.[4])

e) Jeskyně číslo 7. nad půdou a za příčinou vody nebezpečná.[5])

f) Jeskyně číslo 8. (čís I. dra Kříže); velká jeskyně krápníková 2° nad půdou; lze dostati se do ní jen po žebři; na počátku světlá, potom tmavá, na stropě a na stěnách velmi pěkné krápníky; na konec lze dostati se jen s velkým nebezpečenstvím životním, neboť část tato jest velmi příkrá, půda hlinitá a mokrá; kdyby člověk uklouzl nebo klopýtl, jest obětí smrti; na půdorysu udána jest délka této jeskyně na 360′ (113 m).[6])

g) Jeskyně číslo 9.; velmi nebezpečno do ní jíti, poněvadž skála jest zvětralá, vchod by se snadno mohl zasypati.[7])

---

[1]) Na lepší porozumění dodáváme k tomu: Hankenstein se zmýlil; jest tu mnoho balvanů nakupených, a mezi nimi jsou díry; díry tyto měl Hankenstein za otvory do jeskyně; v jeskyni samé nebyl.

[2]) To jest díra nad výběžkem a to nad začátkem.

[3]) Kůlna tato jest nad koncem výběžku skalnatého

[4]) Dno této jeskyně tvoří koryto, v němž vystupuje voda Punkvy; nebezpečného tu není ničeho; opatrnosti jest však třeba při každém kroku; Hankenstein stál u otvoru a díval se do ní; klády sem nebyly splaveny v dávných dobách; klády sem byly splaveny při povodních novějších; částečně pocházejí se strání Macochy samé.

[5]) To jest okno nad západním rybníkem

[6]) O tom nelze pochybovati, že Hankenstein byl i v druhé části jeskyně, číslo I.; na konec však sotva došel; délku má z Wankla (viz číslo 24. zde uvedené).

[7]) To jest trhlina pod zataraseným komínem anebo místo, kde se voda propadá mezi balvany.

h) Jeskyně čís. 10. černá, šikmo dolů vedoucí a nízká díra.[1])

i) Jeskyně číslo 11. nad půdou 15⁰ ve skalní stěně docela nepřístupná.[2])

k) Největší hloubka činí 74⁰ (140 m).

27. Soukop Jan Nep. Macocha a její okolí. Brno 1858, 8⁰ 1–71 s 8 rytbami.

Celkem totéž, co uveřejněno v Živě 1857, ale jest tu dřevorytina učiněná dle pěkné Havránkovy kresby.

28. Goldhann Ludwig Dr. Die Macocha. Malerisch-historische Skizzen aus Mähren und Schlesien. Als begleitender Text zu dem Album von Mähren und Schlesien herausgegeben von Eduard Hölzel. Olmütz 1860.

Frasovité líčení — pověsti — hloubka 80⁰ (151 m).

29. Kořistka Karl. Die Markgrafschaft Mähren und das Herzogthum Schlesien. Wien und Olmütz. 1861, 8⁰ str. 522. Na stránce 28: hloubka 450′ = 142 m, největší průměr 480′ = 151 m. Obrázek na stránce 28. dle kresby Kořistkovy znázorňuje nejlépe děsnou propast s kolmými, částečně i převyslými stěnami skalními na dno sahajícími; kdyby tu byly rybníky s potůčkem naznačeny, mohl by tento obraz býti za vzor.

30. Brandl V. Kniha pro každého Moravana. Brno 1863.

Líčení dle Soukopa; také tu shledáváme se s hrubým omylem, že chodba (č. I.) zdobená krápníkem nevídané velikosti vystupuje až na 60⁰ zvýší k severovýchodu (místo k jihozápadu).

31. Zlatá Praha. Časopis. Red. Vít. Hálek. Dne 15. března 1864 Ervín Špindler.

a) Domněnka, že by Půnkva, která u Blanského hradu ze země se vylévá, propastí touto se proudila, zjevila se dle novějšího pozorování lichou; ježto se ukázalo, že mnohem výše teče, nežli vody propasti této.

b) Expedice Wanklova z r 1856 nalezla dole chodbu 360 střevíců vysoko vedoucí na severovýchodě.

c) Podotknouti sluší, že již Herodot propast tuto pod jménem Propast znal. Popsání jeho však je chatrné, poněvadž ji sám neprozkoumal.

Podotýkáme: Zprávy zde uvedené jsou vesměs mylné; ne slavný Herodot, ale „Hertod."

VI. Doba.

Pátá výprava.

Kus vlastního životopisu: Dr. Martin Kříž studoval na německém gymnasiu v Brně (českého tenkráte nebylo) v l. 1856—1864.

Pocházeje z Líšně, osady to ležící na jižních hranicích útvaru devonského, častěji zavítal jako student do krajin jeskyněmi prostoupených.

Probíraje se literaturou o tomto klassickém území sepsanou, shledával nesprávná udání, přečetné mezery, nesouvislé pojímání zjevů, jež se zakládají

[1]) Dle polohy na půdorysu bezpochyby jeskyně čís. IV.b dr. Kříže.

[2]) Trhlin a otvorů nepřístupných jest tu ovšem mnoho; pozorování toto nelze srovnati a v jeskyni umístiti.

Díry do vodárny vedoucí viděl, ale nebyl v nich.

na témže zákoně přírodním. R. 1864, v němž měl skládati maturitní zkoušku, rozhodl se, že prozkoumá po ukončených studiích gymnasijních ony jeskyně a propasti, o nichž v literatuře nebylo psáno, a že spustí se do Macochy a zůstane zde tak dlouho, až doplní chatrná jen data o této světoznámé propasti a bude moci opraviti nesprávná udání v literatuře se hojně vyskytující.

Ukončiv v červenci 1864 gymnasijní studia v Brně, odebral se 31. července do Ostrova a ubytoval se v hostinci na samotě, zvaném Vintoky (také „Kamenný zámek").

Od 31. července do 17. srpna 1864 zabýval se zkoumáním jeskyň; na 18. srpen t. r. ustanovena byla výprava do Macochy. Ráno po 9. hodině spustil se do propasti a zůstal zde se svými společníky (nejvíce studenty) přes noc do odpoledne 20. srpna.

Po celý ten čas se vyměřovalo, dílem na dně Macochy, dílem v četných jeskyních.

Vše, co zde se koná, nutno činiti pomalu a opatrně; práce vyžadují mnoho času; proto také nepořídí nic důkladného výpravy, které ztráví jen několik hodin v propasti.

32. Dr. Martin Kříž (Davorin Lišenský). O jeskyních moravských. Živa. Časopis přírodnický. Praha 1864.

Výsledky, jichž se Kříž dodělal o své výpravě z r. 1864, uveřejnil v Živě na stránce 238—242. Data tu obsažená zůstanou na vždy základem popisův o Macoše; jimi teprv nabyli jsme pravého obrazu o děsné propasti, o jeskyních v ní a o vodárně, jejíž prozkoumání zůstaveno nástupcům. Nutno jen ještě podotknouti, že veškera zkoumání Křížova roku 1864 počatá a r. 1900 ještě neskončená, dějí se nákladem vlastním.

33. Slovník naučný. Praha 1866. V. 11. Macocha:

Pověstná propast na Moravě, jest to propadlina ohromných rozměrů, táhnoucí se na 450 stop (142 m) do hloubky.

34. Dr. Kříž Martin. Der verläszliche Führer in die romantischen Gegenden der devonischen Kalkformation in Mähren. Brünn 1867. 8° str. 1—89.

O Macoše: na str. 16—20 literatura, na str. 21—40 výsledky výpravy podniknuté r. 1864, na str. 85—89 návrh, jak by se měla vykonati vědecká výprava. (Příště ostatek.)

Panství Ysacké l. P. 1776.

Podává Matouš Václavek.

Spory s poddanými. Podnět k nim zavdal robotní patent z r. 1775. Hlavní věc vidí Beyer v tomto:

1. Je-li vrchnost dle transaktu povinna, aby i na dále dovolila poddaným bezplatné kácení dřeva, ani na věčné časy zároveň od roboty jsou osvobozeni? Tato právní otázka stává se tím důležitější, ana obydlí od zjednání smlouvy (t. od r. 1700) na selském pozemku o mnoho se rozmnožila, tak že vrchnost místo jednoho má opatřovati tolik obydlí, stodol a maštalí palivem a stavivem,

a naopak ode všech těchto držitelů má bráti jen tolik užitku, co od jednoho? A pročež také

2. na ostatních držitelích (compossessoribus) žádati smí roboty hoferské (pěší) aspoň na 13 dní?

3. Náleží-li poddaným patentní nebo transaktní (stará) robota z vrchnostenských realit, přidělených k jejich katastrálním pozemkům dílem za malý nájem, dílem bezplatně, aby dále je podrželi. Zvláště, protože dědiny Hrozenkov, Halenkov a někteří Hovězšti poddaní takových vrchnostenských pozemků mnohem více drží než katastrálních a tyto oboje pozemky za robotu dle transaktu koupili od vrchnosti?

Všechny tyto tři důležité otázky byly poslány zemské vládě a dle rozhodnutí jejího ze 4. března 1776 byla 1. a 3. právní věc rozhodnuta na prospěch poddaných, druhá však pominuta mlčením; ale přece vrchnosti dáno na jevo, aby se obrátila „ad viam iuris" (na právní cestu).

4. Poddaní se namáhají, kdyby jim kácení dřeva přece časem bylo odřeknuto nebo zabráněno, a tvrdí bez důvodu: „Sypeme za to oves!" — Ale transakt ani urbář nemají o tom zmínky; neboť takový osyp (ovsa) považovati sluší za obilní osyp vůbec, který se vybírá i tam, kde poddaný nemá kácení dřeva. Dále byl by osyp příliš nepoměrný, na př. v Hrozenkově jeden podsedek sype 28 měřic, dřevo však se pálí od mnoha stavení. Těch 28 měřic nevyváží nikdy toho paliva ani staviva! I s daněmi je potíž. Poddaní mají více pozemkův od času rektifikačního (t. r. 1755), ale neplatí za ně daní, platí jenom tolik, na kolik se přiznali, že mají. Daně tedy zkráceny. Obce se zdráhají dát vyšetřiti své pozemky. Obcím však nelze zazlívati; vždyť i vrchnost tak udělala (!), udalať při polích na některých místech jen poloviční výnos, i při lukách zamlčela!!

Horní Vsetín.

Nový daňový katastr zahrnuje celý Vsetín. Z toho však přísluší Hornímu: polí 1188 měř. 68 s., lesů 17 měř., zahrad 17 měř. 5 s., pastvin 57 měř., úhoru 65 měř., 4 s., luk na 271 for, mrtviny 105 měř. 1 s.

Městská usedlost: 23 katastr. gruntů, 23 katastr. podsedků, 5 domkářů s pozemky, 33 domkářů bez pozemků, 23 pasekářů osedlých na vrchnost. pozemcích Usedlosti mají se vším dohromady 310 čísl. domův.

Dle katastrálního odhadu usedlostí daní podléhajících připadá na každý lán přídavek 5 zl. na pěstování lnu a konopí, 5 zl. na chov dobytka a 5 zl. na láci dřeva, tedy na každý lán 15 zl., počítáno in summa 1455 zl. 27 kr. 2 23/64 den., počítá-li se na lán 180 zl. Má tedy Horní město 8 lánův a platí daně, z každého lánu 66 zl. 27 kr. počítajíc: 531 zl. 36 kr.

Jiné c. k. daně:

sub titulo daň dluhová	106 zl.	18 kr.	—
akcis č. krejcar z masa	20 „	13 „	2 d.
hoferský plat	9 „	12 „	—
vojenská (nocležní) daň, teprve t. r. (1776) zavedená, jíž každý dům jest obtížen	52 „	59 „	—
výlohy na plat kontribučného	54 „	21 „	—
na výlohy kriminální do důchodu Hradišťského	12 „	— „	—

Neboť ius gladii anno 1752 malým městům vzato, i také Vsetínu. Soud koná se v městě nad měšťany, nikoli nad poddanými; nad nimi vykonávají soudy rychtáři. Je-li zapleteno panství do soudu, soudí se to v městě.

Trhy. Horní město má 4 výr. trhy a 3 veliké týd. trhy. Připadne-li neděle nebo svátek, jest trh druhého dne, nebo mají-li židé svátek, určí den trhový vrchnost. Každé pondělí jest trh na dobytek domácí a uherský. Kromě Vsetína měly na Moravě jenom Olomouc a Hustopeč takové trhy na dobytek. Avšak trhy ty se neosvědčily. Řezníci nemohli prý za takových trhů poddané šiditi, na dluh dobytek bráti nebo lacino kupovati!

Před výročními a velikými týdenními trhy má vrchní od cizích hrnčířů z každého vozu zbožím naplněného 12 kr. nomine „Standgeld“. Freyunk na výčep vína přísluší 8 dní před výročním trhem a 8 dní po něm vrchnosti, a nikoli obci.

Právo mýtní. Toto právo měla vrchnost až do r. 1755, a z mýtních peněz měl erár $^1/_4$, mýtný z každého zl. 6 kr. Toto mýtné, resp. accidens zakoupil i s dolním hostincem Václ. Černocký. Dle rektifikační kommisse (r. 1755) vybralo se prý mýtného ročně 800—1200 zl. Stanice mýtní měly nejvíce pohraniční obce. Vrchnost se namáhala, aby dostala opět mýto (1762), ale r. 1769 byla odmrštěna s příkazem, že jest i bez mýta povinna, aby udržovala silnice v pořádku.

Výsady. Dle instrumenta privilegiorum hr. Jos. Illyésháza z r. 1732 platilo Horní město gruntovní daně v 5 lhůtách 412 zl. 45 kr. rýn.

Námitky proti privileji:

1. Jest povážlivo, byla-li udělená privilegia již r. 1708 zničena[1]) a teprve r. 1732, aniž snad opět písemně byla prokázána, stvrzena.

2. Privilegia jsou jen pro „měšťany“, kteří mají usedlost, platí daň, mají darmo dřevo a j.; kteří však neplatí pozemkové daně, ať za dřevo platí. Lesy se tratí, a ze dřeva se stavěti nemá, kde a jak možno, nýbrž z cihel na slunci sušených. Na takové stavby se právě na Vsetíně má pomýšleti a nutiti k tomu. Z dědin také tak aby se přidržovali stavěti, aby dřeva neubývalo.

3. Dříví na šindel z lesa bráti, ale platí se z každého tisíce 30 kr. do důchodu. Tak malý plat! Tak se to má i s děláním pasek (že totiž chudobným lidem, kteří nemají rolí, dovoluje se klučovati a dělati na obecních chrastech. Kdo by pak na panské hoře chtěl paseky zdělati a ujmouti jich pod stálý plat, má se ohlásiti při úřadě polesenském a z každé měř. vsetého obilí do důchodu pan. ročně platiti po 15 kr.)! Neboť Vsetínští poddaní ani dle katastru ani jiným způsobem nic vlastního (z pasek) nemají. Bylo něco obci přiděleno, čeho neměla!

4. Hrnčíři a koláři neplatí beztoho vrchnosti činže ze svého řemesla a zboží své prodávají! Proto radí i p. advokát Štěpán (z Brna), aby jimi vrchnost byla odškodňována akkordovanou činží nebo nenáhlým placením dřeva.

---

[1]) Hornoměšťané tvrdili, že při vpádu povstalcův uherských (Kuruců) r. 1708 shořely všecky listiny obecní, načež jim hr. Josef Ill. v Prešpurku dne 18. list. 1732 vydal listinu novou, potvrzující všecky bývalé svobody a udílející i některé nové. Viz Dějiny Vsetína, 303 a dále.

5. Pastva pod „Ostrú horú" byla by panství samému „velmi užitečná". Pastviska nad „Svárovem" a „v Topolí" nebyla katastrována, a kdyby i byla, vrchnost není povinna k náhradě. (Pastviska tato bývala totiž Bečvou zaplavována, proto dostali Vsacané tehda náhradou pastvisko pod „Ostrú horú" až k Jabluneckému stavu).

6 Spásání bukvice jest jen pro černý dobytek měšťanů (horních). Bylo by třeba, aby domácí dobytek vždy před pastvou bukvicovou byl několik neděl napřed sčítán, aby se vědělo, kolik skutečně mají a kolik Vsetínští při otevření pastvy ze svého dobytka snad prodali proti právu, nebo vzali od jiných poddaných a podložili místo svého.

7. Druhdy, jak možno z výsad viděti, měli s počátku Hornoměšťané stavy opravovati, ale potvrzení (l. 1732) má jen na zřeteli „opravu a zachovávání m o s t u" (přes Bečvu), příkopy pomocí čiditi lidem dědinským, nevzat tudyž zřetel na opravu s t a v u. „Slovem řečeno" — praví pan vrchní — „šlo to asi velmi zajímavým způsobem při vymožení potvrzovacího listu, z čehož patrně vysvítá, kolik záleží na patřičné věrnosti úředníkově a jaké rozdíly jsou mezi tím a oním úředníkem, ačkoli při tom každý vázán jest svou povinností a svým svědomím". —

Jiné povinnosti. Jiné vrchnostenské povinnosti, které hornoměštští poddaní konají kromě instrumenta dle starého zvyku, jsou:

1. Valašská daň (wal. Dania-Zins), která rozuměna býti může dle transaktu a rozšiřuje se na prvokup se strany vrchnosti. Lze tedy souditi, že taková daň za dobytek se poddaným dílem bezplatně, dílem za mírný plat pastva povolila, pak že za ovčí list a četiny jedlové (halouzky) byla zavedena.

2. Hoferské máslo odvádějí, kteří svůj hovězí dobytek chovají přímo ve vrchn. lesích a pastviskách dle znění transaktu. Od užitečné staré krávy dávají 1 máz, od mladé nebo od prvničky polovici . . . Jelikož daň tato za užívání pastvy, a pastvy užívá se nejen pro staré dojky, ale i pro jalové, tož jest dosti hodno uvážení, proč také pro jalové nežádá se nějaké daně peněžní. Proto při popisu valašské daně musejí i hofeři své krávy udati. Myslivci to mají na starosti. Jinak bude se trestati!

3. Daň ze včel H. město neplatí; byla zrušena (3 kr. z brti!).

4. Povinnost kovářů za dřevo z panského jest 1000 šindelákův a 3 kopy laťákův.

5. Daň z pasek, luk a javořin má Horní město ročně 126 zl. 56 kr. Ale javořiny mají býti jen pro ovce a ne pro hov. dobytek, aby tím valaš. daň rostla a množily se ovce. Jest též proti účelu, když se javořiny, třeba za poplatek, zorávají. Pasek se moc nadělalo, lesy se hubily!

B e n e f i c i a. Městečko Vsetín (Horní) mělo od vrchnosti tato beneficia (požitky): 1. Zadarmo dříví na stavivo a palivo; 2. ius piscandi (rybolov) od ústí potoka Jasenického do Bečvy až ke stavu Jabluneckému mimo strúhu, kterou si vyhradilo panství; 3. bezplatnou pastvu bukvic ve vrchnost. lesích NB jen pro v l a s t n í dobytek černý; 4. pastvu pod „Ostrú horú"; 5. zdělávání pasek v chrastech, jež jsou prý „obecní"; 6. užívání stálých vrchnost. činžovních pozemků za mírný, nebo lépe řečeno, malinký plat; 7. bezplatný vývoz četiny jedlové a dělání ovčího listí pro malý jejich dobytek; 8 osvo-

bození od farního desátku, který vrchnost vsetínskému faráři dává v obnose 150 zl., 8 sudech piva a 10 vědrech vína; 9. osvobození od roboty.

Radnice. Tato byla vystavěna r. 1721 vrchnost. nákladem a z dobrého staviva. Nynější (1776) opravu koná obec ze svého. Radnice byla po zboření svém při vpádu Kuruců (1708) od vrchnosti proto vystavěna, poněvadž obec hrdelní právo odevzdala vrchnosti přímo, jelikož se přísežní považovali jenom za určené nástroje vrchnostenské ke konání spravedlnosti.[1]) Pročež se také stalo, že zdejšího syndika č. městského písaře dříve přijímala vrchnost a na výživu jeho přispívala. Nyní, poněvadž v malých městech ius gladii jest zrušeno a jen král. městům ponecháno, má obec na vůli přijímati městského písaře a vrchnost přispívá na něho jen z milosti.

Proč všecky venkovské obce soudnímu sluhovi vsetínskému odvádějí něco dříví ročně, není známo, ale myslitelno: že to pochází ještě od časů práva hrdelního.

Kostel. Starý, dřevěný kostel vyhořel za vpádu Turků na Vsetín dne 29. září 1683. Teprve r. 1689 daroval hr. Jiří III. „velikým nákladem“ (r. 1685) vystavěný nový zámek na kostel a faru (a školu). „Je sice z dobrého materiálu, ale neklenut a nemá patřičného kostelního tvaru“ (dí Beyer).

Patronát má vrchnost. Stavební výlohy nese dílem církevní pokladna, dílem patron. Naturální robotu konají farníci ze Vsetína, Jasenky, Ústí, Johanové, Hovězí, Halenkova, Hrozenkova a Zděchova. Jinak náleží ke kostelu zdejšímu Hovězská filiálka, kde služby Boží konají se každou třetí neděli, a Hrozenkovská filiálka, kde od biskupského úřadu stálý lokalista jest fundován, ale štolu Vsetínskému faráři musí odváděti.[2])

U kostela na Vsetíně jest kaple z dobrého staviva a tak blízko u kostela, že má vchod ze sakristie kostelní. Tam se slouží každý pátek mše sv. za mrtvé, poněvadž oltář zobrazuje kříž a ubohé duše v očistci.[3])

Příjmy farářovy. Polností má na 18 měř., luk na 10 měřic, zahradu u fary a zahrádku kuchyňskou před farou. Desátek dostává farář od přifařených (výše jmenovaných) obcí (mimo Vsetín), a to sumárně vzato 19 zl. 12 kr. v hotovosti, 44 kop 52½ snopu pšenice, 44 kop 52½ sn. ovsa, 89 mázů 3 žejdlíky másla, 140 slepic a dovoz 20 sáhů dříví. Vrchnost přidává ročně na hotovosti 150 zl., 32 věder piva a 10 věder vína.

Štola pro šlechtice, civilní a měšťanský stav byla vyšší. Ohlášky pro majetnější 27 kr., pro méně majetné (sedláky, řemeslníky) 18 kr., pro nádenníky

---

[1]) O toto hrdelní právo měla obec od tohoto roku (1721) s vrchností ustavičné spory. Roku 1725 byla nařízena i císařem pro to kommisse. Hrabě Josef III. dává svému advokátu Janu Polanskému plnou moc, aby týž u kommisse se jí řídil, náleží-li ius gladii panství nebo obci. Jak spor dopadl, není nic určitého. Jen k r. 1727 prosí obec, „aby jí vrchnost nechala při pokojném majetku radnice“; roku pak 1737 dála se poprava blouznivce nábož. Josefa Seidla!

[2]) Koncem let 70. a v l. 80. staly se Hovězí, Halenkov, Hrozenkov a Zděchov buď samostatnými farami nebo kuratiemi. Nábož. bouře tomu pomohly!

[3]) Kaple odstraněna r. 1833.

a hofery 12 kr. Oddavky: 1 zl. 30 kr., 1 zl., 48 kr. Koleda jest při zdejší populositě dosti výnosná („important"). Obecní příspěvky z Hovězí 8 zl., ze Zděchova a z Halenkova po 6 zl., činí 20 zl. Compascuum (pastva) pro 3 krávy s dobytkem deputátníků.

Portio canonica pro faráře obnáší 300 zl., pro lokálního kaplana 182 zl.

Štola a jiné accidence nečítávají se do fixa, ale považuje se za „accidens, quod adesse, vel abesse potest" (t. za příjem nestálý, nestejný).

Dle provinciální taxy se cení: mor. měřice pšenice za 45 kr., žita za 30 kr., ječmene za 24 kr., ovsa za 18 kr., máz másla vytopeného 10 kr., libra másla nevytop. 7 kr., slepice 3 kr., kopa slámy 30 kr., sud piva 4 zl., sáh dříví 30 kr. „Jest tedy správno, že Vsetínská fara dává 1500 zl. ročně."

Učitel. Přijetí jeho závisí na vrchnosti, způsobilost a dobré zdání na farářovi a pak ve příčině normálních škol na zřízené hlavní kommissi.

Roční plat jeho in fixo od města Vsetína 18 zl. 30 kr., z obce Hovězí za služby Boží každou 3. neděli 5 zl. — od téže obce za desátek 2 zl. 12 kr., úhrnem 25 zl. 42 kr.; desátkového másla $27\frac{1}{2}$ mázu a pole na 1 měř. výsevku.

Jiné accidence: třetina ze štoly, co má farář za pohřeb, pak koleda a jiné několikrát do roka se vyskytující „cantationes" (zpěvy). Item to, co mu vynáší pravidelné vyučování. Také má malou zahrádku.

Školní budova jest z pouhého dřeva, a zachovávání její mají na starosti farníci. Jest v ní veliká učebna, světnice učitelova, komora a kuchyně.

Panské budovy.

Zámek. V nepovědomém čase, ale z dobrého staviva, pod cihlovou střechou ve čtverci stavěnou, má dostatečné pokoje, nejen pro milostivou vrchnost, ale i náležité obydlí pro všechny úředníky. Item klenutou konírnu pro vrchnost. koně, kde zatím část od poddaných kontribuč. ovsa nasypáno, a z toho se platí ročně 5 zl. z dotyčné kasy.

U zámku hned zahrada ovocná, směrem ke kostelu, jejíž užívání má z vrchnostenské milosti vrchní.

Konírny pro koně úředníků mimo kůlnu pro vozy jsou ze dřeva, ale se sloupy z dobrého materiálu. Item jest tam konírna pro koně hostí.

Za zmíněnou konírnou jest ovocná zahrada, která r. 1775 nově byla zkopána a mladými zákrsky vysázena.

Špitál. Vystavěn hr. Janem III. r. 1768 z dobrého staviva pro 13 chudých poddaných, a to 6 mužských a 7 ženských, ale sine fundatione a ad beneplacitum Domini, a pokryt šindelem. Nahoře jest sýpka.

Služba 13 špitálníků mimo roční oblek: 6 zl. na penězích, 221 liber soli, 234 liber másla, 280 liber sýra, 11 svíček, $17\frac{3}{8}$ měř. pšen. mouky, 69 $\frac{4}{8}$ m. žitné, $17\frac{3}{8}$ liber zeleniny, 13 věder zelí, 13 párů střevíců, pak v jisté časy 208 liber hov. masa, 5 věder $50\frac{1}{2}$ mázu piva a mléko ode tří krav.

Budova má 2 světnice, 1 jídelnu, obílenou klenbu a kapli sv. Valburce zasvěcenou, v níž častěji se sloužívají mše sv. Pak sklep, kdež v době, kdy panství samo mělo palírnu, uschovávala se kořalka. Item zahrada ovocná a kuchyňská, užívaná špitálníky.

Přijímají se bídní a hodní poddaní ze všech obcí, jen ze Vsetína nikoli, poněvadž při stavbě špitálu nechtěli pomoci robotou jako jiné obce. — Fune-

r a l i a (pohřební věci); faráři i se mší sv. 1 zl. 30 kr, učiteli 20 kr., hrobaři 24 kr., kostelníkovi 12 kr., truhláři za truhlu 6 kr., úhrn 2 zl. 32 kr. (Zač. našeho věku byl špitál zrušen, protože byl „sine fundatione" založen, a pronajímány byty v něm).

Š e n k (horní). Z dobrého staviva, šindelem krytý. Čepují se víno, pivo a kořalka. Činže roční 30 zl. Emolumenta (výhody) šenkýřova: z každého vyšenkovaného vědra vína 9 kr., z kořalky 30 kr. Sud piva stojí 8 zl., do důchodu se odvádí vlastně 7 zl. 30 kr. Za 4 měř. popela má šenkýř 8 sáhů dříví, pastvu pro 3 krávy, malou zahrádku.

V témž šenku bydlí ve vrchním poschodí také c. k. solný. Velká a malá světnice, kuchyně, komora a sklep. Z dobrého staviva zbudováno. Sklad na sůl za činži.

Š e n k (prostřední). Že dřeva. Oprávněn k šenkování mladého vína, piva a kořalky, za 200 zl. prodán za roční činži 6 zl. Emolumenta šenkýřova: mírná činže není poměrná a sestává z obyčejné odměny šenkovní; za 4 měř. popela, 8⁰ dřeva, fůra sena, pastva pro 3 krávy, role na Rokytensku na 1 měř. Majetník na své útraty opravovati.

P i v o v a r. Z dobrého staviva. Sklepy, studně. Ale voda nestačí a není užitečna. Celá várka obnáší 20 sudů na vystavění, 1 sud na dolévání a 1 sud tak řeč. „mutterbier" (?). K tomu všemu se potřebuje 45 měř. dolnorak. sladu $2^2/_8$ měř. dolnorak. chmele. Sud má 4 vědra, vědro 40 mázů; šenkýřům se prodává místo 8 zl. za 7 zl. 30 kr. Zemská taxa pivní je 3 kr. z mázu.

Plat sládkův: Deputát; hotově 35 zl., 60 liber soli, 15 liber brynzy, 15 liber sádla, $2^2/_8$ měř. přední pšenice, 18 měřic předního žita, pastvy pro 2 krávy, 2 fůry sena, „šrotovaného" za máz 6 kr, 2 putny otrub z várky. Zahrada, obydlí z dobrého staviva.

P a l í r n a. Z dobrého staviva a šindelem krytá. Veliká šenkovna, vedlejší světnice, komora, palírna, chlévy, studně atd. Od 15. října 1776 na 3 roky pronajata.

Povinnosti: nájemné 1300 zl., od šrotování zrna 12 zl., z bytu naproti (palírně) 26 zl., z pastvy 6 krav po 30 kr. 3 zl., úhrnem 1341 zl.[1]) K tomu od každého sáhu dříví v lese 30 kr. a dodati do obcí 16 věder kořalky. Činže se platí čtvrtletně, z každého zlatého má se odvésti vrchnímu 1 kr. „nomine contracti accidentis" (jménem smluvního příplatku), za škodu ve všem býti odpověden, čtvrtletní výpověď.

Emolumenta nájemníkova: palivo bez dovozu od sáhu 30 kr., bezplatné náčiní bednářské k pálení kořalky a krmení dobytka, panské náčiní pro uschovávání kořalky, 6 měděných kotlů na pálení a 1 kotel svodič. Dále má assistenci vrchnostenskou proti pašování cizí kořalky, assistenci při shánění dluhů, 1 vědro dobrého kvasu z každé várky, 12 kop dlouhé slámy na sekání, byt proti palírně, za činži 26 zl.

D v ů r.[2]) Docela blízko Bečvy. Tvoří s pivovarem, palírnou trojúhelník. Jest obydlím šafářovým a bednářovým. Z dobrého staviva, šindelem kryt. Šafářův byt veliká jizba, komora, kuchyně a sklep na mléko.

---

[1]) R. 1783 bylo nájemného již 1512 zl.

[2]) Nyní továrna Thonetova.

Kravíny jsou na levo Bečvy a na pravo pivovaru, docela ze dřeva, nebezpečné tedy ohni.

Stodoly stojí na zděných, ale dosti nakloněných pilířích, mezi něž břevna položena; při vydatnějších žních stodoly nedostačují.

Povinnosti dle kontraktu tříročního de dto 1. října 1776 z tohoto dobytka: 100 kusů dojek, 30 kusů jalových krav, 9 kusů černého dobytka, 12 kusů indiánů, 12 husí, 10 kačen, 24 slepic. Z každé dojky ročně i s teletem 9 zl. 15 kr., z prvničky polovici 4 zl. 37 kr., 2 d., z drůbeže veškeré 40 zl., z 8 kusů plemeniček po 10 zl., činí 80 zl.

K vrchnost. potřebě a k deputátu opatřiti jest: 1 tele po 1 zl., 1 sele po 18 kr., indiána a slepici po 18 kr., peří, vejce, mléko atd. Z paliva odvésti 10 měř. popela, $^1/_4$letní plat napřed, vrchnímu 1 kr. z každého do důchodu odvedeného zlatého (contracti — accidens), purkrabímu od účtu 1 zl., nájem vypověděti čtvrtletně napřed.

Začež má šafář od vrchnosti tato emolumenta: z každé krávy po dobrých žních fůru sena z roboty, pro všechen dobytek potřebnou slámu, 40 sáhů dřeva za dávku 10 měř. popela, pro každou dojku ročně 6 liber soli, pro jalovou 3 libry, na světlo do stájů 20 liber loje, kravaře atd.

Pro opatření polního hospodářství má šafář roční služby: na hotovosti 10 zl. 30 kr., vytopeného másla 13 liber, sýra kravského 40 liber, valaš. sukna $1^1/_2$ kusu, obilí 19 měř. 5 achtelů 2 mírky.

Ke dvoru náležejí role (pod Lysou, v Podlazí, na Svárově, v Topolí, na Hrbovej, na Chýřově, na Bobrkách atd.) na 590 měřic, luk (u stavu, v Topolí, v Semetíně, na Bobrkách, na horním a dolním rybníku, na kobyle atd.) na 252 for.

Chmelnice jsou na Svárově a u Bobrk na „Zahrádčiskoch".

Sady (ovocné) jsou hned při zámku (užívá vrchní), nad konírnami „oficírskými", r. 1775 novými stromky posázené, na Dolním městě „na Svárově", za mlýnem, na Bobrkách r. 1774—75 nově založené a asi 400 mladými trny vysázené.

Letní dvůr jest „na Bobrkách" z dobrého staviva, jizba, kuchyně, komora a sklep na mléko, kravíny ze dřeva. Nad nimi seno z Bobrk a Semetína.

Sýpky na sypání vrchnost. zrna jsou ve dvoře nad šafářovým a bednářovým obydlím, jsou zařízeny na dvojí sypání, pak sýpka nad špitálem.

Bednář bydlí ve dvoře a má platu: na penězích 40 zl., 8 věder piva, 26 liber másla, 36 liber soli, 60 liber sýra, 3 m. 5 acht. 1 mírku pšenice, žita, 13 měř. 6 acht., na chleba 9 m. 6 acht. 3 m. atd.

Pacholci u volů ve dvoře dva, 4 voli, 2 vozy. Každý pacholek 8 zl. na penězích, pak máslo, sůl, obilí atd.

U mlatců byl plat před rob. patentem ve 12. měřici a v týdenní srážce roční roboty. Poněvadž však při nové úpravě hofeři z bývalé roboty 52 dní na 13 dní ročně sešli, a těchto 13 dní při zkrácené robotě u polního hospodářství jest velmi třeba, dává se tedy mlatcům 11. míra, ale bez srážky na robotě, a kromě toho po vymlácení každému 1 měř. na chleba.

Hlídku stodol obstarávají u Vset. dvora městští přísežní, u jiných rychtáři vesničtí. Prvnější mají za to ročně 2 vědra piva, rychtáři nemají roboty.

Cihelny jsou za pivovarem a na Hrbové. Hlína není velice příhodna, vápenný písek a štěrk. Cihláři se dává za 1000 cihel 1 zl. Může se najednou páliti 22—24 tisíc. Jiným prodává vrchnost 1000 za 1 zl. 30 kr. Od vrchnosti má ještě 1 měř. přední pšenice, 4 m. před. žita, 2 m. stravy, 40 liber sýra a 2 vědra piva. Voda a písek se dováží od vrchnosti.

Jatky. Na počet 6, ale pod jednou střechou, po straně zámku ke kostelu, ze dřeva, znetvořují zámek! Každý řezník odvádí ročně na penězích 45 kr., rozpuštěného sádla 20 liber. Masový krejcar neboli accis odvádí celý cech do důchodu dle kontraktu 40 zl. Item byl cech zavázán vrchnosti a jejím „oficírům“ (úředníkům) prodávati libru hov. masa, telecího a skopového po 2 kr. Poněvadž však dobytek i maso na ceně stouply, ráčila J. M. hraběcí dle dané resoluce de dto 7. Octobris 1773 maso pro oficíry zvýšiti na 3 kr., ale s výslovnou reservací, oblacini-li dobytek, že se bude prodávati opět za 2 kr.

Pekařské boudy pouze ze dřeva vedle jatek, a několik při prostředním šenku. Z každé budky roční činže 1 zl.

Píla u mlýna na Dol. městě ze dřeva. Řeže se vrchnosti i poddaným. Poddaní platí od každého kmene 15 kr. K řezání desek se berou robotníci, a celý náklad nese vrchnost. Zřízena r. 1776.

Vinný sklep jest za horním vinným šenkem a obsáhne asi 60 věder vína. Hornoměšťané jsou zavázáni víno spouštěti a vytahovati. K osvětlení sklepa upotřebuje se místo světidel, už zcela odstraněných, 30 liber loje.

(Příště ostatek.)

Umělecké a vědecké zprávy.

Stručný soupis historických a uměleckých památek na Moravě. Píše V. Houdek. (Pokračování.)

V. Politický okres hustopečský.

1. Hustopeč.

Farní kostel sv. Václava jest sice konglomerát různorodých částek, za různých dob všelikými slohy zbudovaných, které však o sobě nepostrádají zajímavosti a, v celek shrnuty jsouce, poskytují pohledu dosti poutavého. Svými rozměry řadí se mezi chrámy prostřední velikosti. Celková délka (bez novější předsíňky na západním průčelí) činí 44 m, z čehož téměř polovice připadá na prostranný presbytář. Tři osmihranné sloupy dělí chrám ve dvě nezcela stejně široké lodi,[1]) kryté křížovou klenbou gotickou. Žebra její vybíhají bezprostředně ze sloupů, které nemají hlavic. Klenba obou předních a obou zadních polí jest složitější a kromě toho v levém předním poli nepravidelná, patrná to stopa jakési přestavby.

---

[1]) Volný (Kirchl. Topogr. v. Mähren, Brünner Dioec. II., 97) mylně praví, že kostel má tři lodi s klenbou síťovou, nesenou čtyřmi páry sloupův.

Pravá (jižní) loď osvětlena jest čtyřmi okny polokruhově sklenutými, z nichž přední tři jsou dnes mnohem delší než okno čtvrté, které — tak jako obě spodní okna v západní zdi průčelní — zachovalo původní tvar románský. V obou rozích zmíněného průčelí stojí věžky, v půdoryse hrubě osmihranné, k vrchu pak okrouhlé a značně štíhlejší; v nejvyšší části své ozdobeny jsou dvojí, renaissanční arkaturou, nad sebou postavenou.

Nad řečenými okny lodí, jejichž vrcholy leží vesměs v jedné výši, běží po vnější straně jižní a západní zdi okap, nad nímž jsou zdi značně slabší; patrně byly tu na starém, tlustším zdivu později vystavěny zdi slabší. Není, tuším, pochybnosti, že tlustší spodek zdí s okny jest z doby románské, slabší vrch pak z gotické.

Kruchta v zadní části lodí má kamenné zábradlí gotickým ornamentem ozdobené. (Vyobrazeno ve Franzových Kunstarchaeologische Aufnahmen aus Mähren, tab. 7.) V lodi jsou dva náhrobní kameny nevalné ceny s německými nápisy: 1. primátora hustopečského Krištofa Wisingra z Vyzovic z r. 1614 a manželky jeho; 2. klečící dívčí postava Aničky, dcery Matěje Jemnického z Velešin, z r. 1584.

Severní zeď lodní otvírá se v předním poli širokým obloukem do boční kaple slohem přechodním zbudované a třemi stranami osmistěnu uzavřené. Síťová klenba její vykazuje ve své zadní části naprostou nepravidelnost. Kaple osvětlena jest třemi okny ve zdi severní a dvěma v polygonu, vesměs tupě lomenými, krátkými a bez kružeb. Že však ani přechodní sloh této kaple asi není původní, tomu nasvědčuje ryze románské, úzké okénko, zazděné v jižní zdi její, za kterou je dnes sakristie. Nepravidelnost klenby zadní části této kaple a přilehlé části kostelní lodi opravňuje k domněnce, že řečená boční kaple byla původně samostatnou, s kostelem nesouvislou stavbou (románskou, tak jako kostel sám) a že za doby gotické průlomem v protilehlých částech zdí obou budov sloučena byla s kostelem.

Nejvýznačnější částí tohoto chrámu jest však imposantní kůr (presbytář) o málo užší a téměř stejně dlouhý jako loď a značně vyšší než tato. Jako zvláštnost vytknouti sluší, že osa jeho není prodloužením osy lodní, jsouc asi o 1·5 m. pošinuta na jih — snad proto, aby mezi kůrem a popsanou boční kaplí zbylo místo pro sakristii. Kůr, oddělený od lodi okrouhlým obloukem vítězným, vyvýšen jest o 3 stupně nad dlažbu lodní,

čehož příčinou jest, že chrám zbudován jest na svahu stoupajícím od lodi ke kůru. (Aspoň není zprávy ani známky, že by pod kůrem byla hrobka.) Kůr vystavěn byl v letech 1512—1517 slohem pozdně gotickým; osvětlen jest šesti velmi dlouhými okny hrotitým obloukem sklenutými, jejichž úplně zachovalé kružby mají pěkný ornament plamenový (flamboyant). Zvláště pěkná jest síťová klenba jeho. Na vysoké střeše kůru posazena jest malá vížka s cibulovitou bání, znova vystavěná r. 1715. Prostor mezi kůrem a starou boční kaplí zaujímá, jak řečeno, sakristie s klenbou valenou; nad ní jest v patře komora, k níž vedou úzké schůdky tloušťkou zdi kůrové.

V koutě tvořeném severní zdí lodi a západní zdí boční kaple stojí vysoká čtyřhranná věž, jejíž podsíňka s křížovou klenbou má kamenné veřeje pozdně gotické, plochým obloukem jetelovým sklenuté. Veliká okna zvonice jsou zaklenuta obloukem hrotitým a zdobena kružbou. Zvony z r. 1501, 1752 a 1789. Nad zvonicí vystavěno bylo r. 1587 značně užší patro, v němž jest hlásnice obklopená dřevěnou galerií. Vysoká krytba má cibulovitou báň s lucernou.

Vně obklopen jest celý kostel četnými opěráky. Na jednom opěráku boční kaple jest kámen s dvěma porušenými letopočty. Do zdi vysoké věže zasazeno jest 7 náhrobních kamenů měšťanů hustopečských s německými nápisy z 16. století; na jednom z nich jest vytesáno poprsí městského radního Fabiana Rabla, zemřelého r. 1597; na ostatních jsou kromě nápisů buď erby nebo značky rodinné. —

Na náměstí proti kostelu stojí vysoký sloup sv. Trojice z 18. stol., poněkud massivní, přes to však imposantní. Stojí na terasse kamenným zábradlím chráněné, k níž ze západní strany vede široké schodiště. Na massivním podstavci, na jehož rozích stojí čtyři sochy světců, vypíná se vysoký sloup, jehož jednu stranu zdobí socha P. Marie na konsole stojící a na jehož vrcholu stojí sousoší sv. Trojice.

Na cestě k Pouzdřanům stojí kamenná Boží muka pozdně gotická s letopočtem 1579, celkem jednoduchá. (Vyobrazena v Mitth. Centr. Comm. 1899, str. 5.) —

2. Kurdějov (3 km severovýchodně Hustopeče).

Kostel sv. Jana Křtitele v Kurdějově patří k nejzajímavějším vesnickým chrámům na Moravě. Stojí na mírném návrší,

byl druhdy opevněn, a zdi jeho hradební jsou dosud z valné části zachovány i s pískovcovými krákorci, které druhdy nesly ochoz hradební. Kostel, mající celkem ráz pozdně gotický, jest jednolodní. Mezi loď (22 m dlouhou a 9·5 m širokou) a polygonální kůr vsunuta jest loď příčná, jen o málo na obě strany vystupující (1 m, případně 1·5 m) a o dva stupně nad loď podélnou vyvýšená. Lodi tyto mají pěknou síťovou klenbu, loď příčná však jenom v šířce lodi podélné. Žebra (s profilem hruškovitým) vybíhají z různotvárných konsol, z nichž jedna má podobu lidské hlavy, jiná pak štítku s třemi rybami křížem přes sebe položenými. Původní gotická okna byla (mimo jediné) r. 1718 rozšířena v renaissanční. Kruchta v pozadí lodi má pěkně ornamentované, pozdně gotické kamenné zábradlí; prostora pod ní, rovněž síťovitě klenutá, otvírá se do kostela třemi hrotitými oblouky. Kamenná kazatelna jest taktéž pozdně gotická. Stojí na svazku sloupkův, a spodní okraj její ozdoben jest kamennými draperiemi s kraby a růžicemi (křížovými kyticemi). Zábradlí kamenného schodiště ke kazatelně má ornament plamenový (flamboyant). (Novější svršek kazatelny jest dřevěný a ovšem nevkusný.) Křtitelna kamenná, gotická, šestiboká, jest bez ozdob.

Kůr (presbytář) pozbyl své původní žebrové klenby rovněž r. 1718 a má nyní prostou klenbu valenou. (Tehdy prý bylo také odstraněno gotické sanctuarium, umístěné ve zdi kůrové.[1]) K příčné lodi přistavěna jest na straně epištolní sakristie s křížovou klenbou. Vedou do ní dvéře, jejichž kamenné veřeje jsou sklenuty plochým obloukem jetelovým.

Nepoužívaný vchod v západním průčelí s hrotitým obloukem jest zcela prostý. Přední ozdobou tohoto kostela jest však portál jeho jižní, rovněž pozdně gotický s prohnutým obloukem tudorským posázeným kraby a vybíhajícím v růžici, na níž postaven jest kamenný krucifix. U obou konců příčného břevna kříže jsou drobné postavičky (na jedné anděl, na druhé ďábel nese duši v podobě dětské). Vinuté sloupky po stranách portálu vybíhají ve vysoké štíhlé fiály. Celý portál jest bohužel zalíčen vápnem. — (Třetí vchod prolomen byl za novější doby v koutě mezi podélní a příčnou lodí u sakristie.)

[1]) Pod dlažbou kůru jest vchod do podzemní chodby, která prý vedla do sklepa panské hospody kurdějovské, prastarého to stavení

Vnějšek kostela obklopen jest četnými opěráky, z nichž na jednom jest erb pánů z Lipého (Ondřejský kříž), na jiném pak latinský nápis s letopočtem 1465 a kamennickou značkou. Na šindelové střeše kostela, spočívající na starých dřevěných krákorcích, postavena nízká vížka.

Mohutná věž kostelní stojí oddělena od kostela poblíž západního průčelí jeho v čáře hradební zdi. Až po zvonici jest stará; tato má čtyři veliká okna s hrotitým obloukem a pěknými kružbami. Ve spodním patře jsou střílny, u jedné z nich pak letopočet 1493 v kameni vyrytý.[1]) Svršek věže však vystavěn byl v nynější zjednodušené podobě r. 1850, ač i tato jest zajímavá. Ze střechy věže vystupuje totiž kosmo (o 45° kolem osy jsouc otočeno) ještě dvojí patro v podobě dvou krychlí. Do r. 1834 měla věž tři takové ústupky, a tyto měly po 4 nárožních jehlanovitých vížkách; mimo to opatřena byla tehdy věž galerií nad zvonicí, tak že měla vzhled skutečně neobyčejně poutavý, jakož viděti na starém obraze visícím v příčné lodi kostelní nade dveřmi do sakristie. Daleko široko po kraji proslulé jsou zvony kurdějovské, a byly druhdy ještě více, dokud souzvuk jejich nepozbyl lahodnosti tím, že r. 1825 dva zvony pukly a musily býti r. 1839 přelity. Jeden starý zvon jest z r. 1404 (?), druhý z r. 1606.

Poblíž věže, v koutě bývalého hřbitova hradbami obehnaného, stojí polozřícená gotická kaple Všech Svatých, tvořící rovněž část hradební zdi a jest současná asi s kostelem. Má čtvercový půdorys, na jedné straně polygonálně vybočující klenbu síťovou, již dosti chatrnou, dvéře plochým obloukem jetelovým sklenuté a dvě okna hrotitá s pěknými kružbami; tato okna jsou na stranách kaple, obrácených do hřbitova, kdežto na ostatních stranách kaple z důvodů fortifikačních nebylo oken. Horní patro její jest zříceno. (Dvéře a jedno okno její vyobrazeny jsou ve Franzových Kunstarch. Aufnahmen aus Mähren, tab. 8. Perspektivní pohled na tuto kapli tamtéž podaný však jest nepřesný. Stručná zmínka o tomto kostele v Mitt. Centr. Comm. 1891, 60, jest pouhý výňatek z Volného círk. topografie). —

3. Blučina.

---

[1]) Udání Volného (Kirchl. Topogr. v. Mähr., Br. Dioec. II., 123), že tato věž zbudována byla teprve v letech 1511 až 1517, není tedy asi správné.

Kostel Nanebevzetí P. Marie, nevelikých rozměrů, sestává z několika částek různodobých a rozmanitými slohy vystavěných. Stavební dějiny jeho jsou namnoze záhadny. Nyní jest trojlodní, avšak severní boční loď jest — vyjímajíc přední pole její — novější přístavek, jen asi stoletý. Nejstarší částí kostela jest zajisté prostřední loď s kůrem i spodkem věže, a zmíněné přední pole severní lodi. Kromě tohoto pole má jenom ještě sousední přední pole hlavní lodi křížovou klenbu žebrovou doby přechodní (pozdně románské), kdežto ostatek hlavní lodi má gotickou klenbu síťovou, na jejímž zadním svorníku — podle Volného Círk. topogr. (Brn. dioec. II., 216) — jest vytesán letopočet 1596. (Věc tato nedala se mně zjistiti pro varhany právě pod oním svorníkem postavené a jej zakrývající.) Boční loď jižní, jejíž východní konec jest (aspoň dnes) polygonální, má taktéž síťovou klenbu, avšak jiného vzorce než loď hlavní. Obě tyto lodi odděleny jsou od sebe dvěma pilíři čtyřbokými s tupými hranami, z nichž přední jest mnohem mohutnější, což by poukazovalo k tomu, že k původní stavbě náleželo také přední pole jižní lodi (původně asi čtvercové (?), tak že by původní půdorys byl měl podobu kříže, jehož ramena tvořila loď příčná, vsunutá mezi loď podélnou a kůr. Záhadnou jest však věc, že celé pozadí lodi hlavní i jižní zaujímá kruchta, spočívající na pěti pilířkách, jejichž hlavice rovněž poukazují ke slohu přechodnímu; podle toho byla by celá jižní loď částí původní stavby. Žebra klenby v předním poli severní lodi vybíhají z konsol, z nichž dvě mají podobu lidské hlavy.

Zvláštností jest, že není tu vítězného oblouku. Kůr zakončen jest vnitř kostela polokruhem, vně však polygonálně. Klenba kůru jest podivně složitá: napřed (u lodi) jest neúplné pole křížové, potom široký polokruhový pás, za nímž pak vlastní apsis sklenuta jest polobání.

Dvě spodní patra věže, na západním konci hlavní lodi stojící, jsou patrně částí původní stavby, kdežto celý svršek věže s galerií a s cibulovitou bání jest renaissanční. Nejstarší zvon zdejší jest z r. 1646. Z podsíňky věžní vedou do kostela dva úzké, pilířem oddělené vchody, z nichž jeden teprve nedávno byl prolomen. Taktéž nové jest schodiště vedle věže, vedoucí na kruchtu. Okna nemají kružeb. Celý kostel obklopen jest opěráky.

Z vnitřního zařízení zasluhuje zvláštní zmínky křtitelna kamenná, gotická, osmiboká, velmi článkovaná; nemá letopočtu a jest asi z 16. stol. (Dřevěný, nevkusný příklop jest arci novější). Křtitelna byla před několika lety, když celý kostel byl vymalován, křiklavě polychromována. (Půdorys kostela a obraz křtitelny jest při mém článku o tomto kostele v Mitt. Centr. Comm. 1899, 129—130. Jiný obraz křtitelny tamtéž 1886, str. LIII. Viz také Mähr. Gewerbeblatt 1884, 137).

Na náměstí stojí sloup Mariánský z 18. stol. na trojbokém podstavci, na jehož rozích postaveny jsou sochy světcův. — Na radnici tamější jest štítek s dvěma muži, nesoucími hrozen, a při tom nápis: ANNO DOMINI 1611. Milujte spravedlnost. 1. kap. 6. (Příště dále)

Spor o kostel a kněze v Ivančicích r. 1581. Podává Dr. Josef Cvrček. Roku 1581 konalo se shromáždění bratrské ve Slavkově. Přineseno bylo tam psaní od úřadu Pohořelického s městskou pečetí, ve kterém žádali, aby jim dán byl za faráře kněz bratrský, kterýž by jim sloužiti mohl moravsky i německy. Bratřím však nevidělo se toho učiniti; než to předloženo, že Bratří podlé žádosti jejich kazatelem je opatřiti chtějí takovým, kterýž by každou neděli z Evančic k nim docházel: a mezi tím, kdyby jaká potřeba nastala, aby vzkázali, že hned k nim někdo přijde, a v čem by potřeba byla, poslouží. V prodlenějším potom času, bude-li vidína jejich stálost a opravdovost, že by Bratří proti tomu nebyli. Na tom tehdáž přestali. Takž tam v kostele jejich opět (jak už bylo za bratra Štefana) kázati počali služebníci Jednoty z Evančic. První kázaní německy učinil jim v neděli sedmou po sv. Trojici Šebestián, a přes tejden Felín česky. —

Rovněž takovým spůsobem vyhovováno bylo Němcům v Evančicích, že kázáno jim bylo německy. Ale r. 1581 „Němci tu, divně se o kněze naradivše mezi sebou, žádali potom JMti pána, aby jim dopustil chovati sobě kněze německého, kterýž by nepříslušel k faráři, než kázal jim evangelium. Pán, ač mladý, vždy však obmýšlel to, aby jiného nezačínal, což prv v městě nebylo; neb posavad kněz tamo byl na faře a v sboru Bratří. Tito pak (Němci) chtěli míti toho, kterýž by ani s Bratřími nebyl, ani s Římany a s farářem. Poslal tedy pán ke starším

sboru ouředníka svého, p. Ctibora Zárubského v sobotu před nedělí 9. po sv. Trojici. Ten oznámil vůli pánovu, že by rád byl, kdyby služebník — Němec — v kostelíku jejich kázal; kdyby na tom přestati nechtěli, že „jim uložil hned žádného jiného nedávati“. Ouředník pak též mluvil o to, aby ani neodpírali Bratří, ani neodkládali, že by to snad mohlo pánu býti odporné. Slíbeno, že odporni býti nechtějí, ale podlé jeho poručení, že chtějí tam kazatele poslati, který ve sboru německy kázává. Na zprávu tu, pán poslal k úřadu Evančickému psaní takové vlastní rukou podepsané: „Vilím z Lippého. Opatrný purgmistře a starší Evančičtí! Oznamuji Vám, že sou mne stěžně, ne jednou, ale několikráte, až i dnes obyvatelé spolu Vaši z Evančic, kteříž německýho jazyka užívají, za to požádali, abych jim německýho kazatele dopustil jmíti, aby jim slovem Božím v kostele, jenž slove u sv. Trojice, sloužiti dopustil. Uznajíc slušnou žádost jejich, k tomu své dovolení dávám, aby od Bratří německý kazatel v tom kostelíku slovem Božím jim přisluhoval. Protož Vám o tom poroučím, že dá-li Pán Bůh zejtra, když toho čas bude, toho kazatele do téhož kostelíka . . pokojně uvedete, tak aby těm, kteří sou toho žádostivi, slovem Božím v čistotě zákona Božího pokojně sloužiti mohl.“ —

S takovým opatřením však Němci spokojeni nebyli. „To když těm Němcům od ouřadu oznámeno, vzbouřili se a mluvili: Kdyby (prý) Bratří míti chtěli, že by tolikrát za pánem nechodili.. A měli tajně kněze jiného na hotově, na to jej i chovali již koliks neděl mezi sebou.“ Druhý den ráno dva z ouřadu přišli (z Bratří) a oznámili, že Němci se bouří, protož aby starší tak nechali. Oni však odbyli tím, že není jejich věc, že o to nestáli. Že tak jest poručení panské. A hromadně šli do kostelíka, kde už Němci se byli sešli a zpívali. A snad, kdyby pán tam nebyl, nebyli by je ani vpustili. Ale že pán, ouředník jeho i z ouřadu tu byli, nic nezačali. Po kázaní potom promluvil Šebestián, že z poručení JMti pána tu káže, a že tak činiti bude; a napomenul, aby pilně chodili na kázaní a nebáli se bludného neb pikhartského nějakého učení. „Tomu pán všemu přítomen byl i s dvorstvem svým, a po kázaní ruky br. Šebestiánovi podal.“ „Však přece o to se nepokojili Němci, pohrůžky divné strojili; pánu však o to říkati nesměli; a dobře dělali, neb by se byli s vězením potkali.

Z Bratří někteří také téměř proti tomu byli a říkali o to, abychom toho kázaní tam nechali. Taky farář tehdejší ozval se proti kázaní Bratří. Když viděl potom, že sme my tam z poručení pána uvedeni, teprv to rušiti a kostelíka se zmocniti chtěl. V kostele velikém ohlásil, že v tu neděli po sv. Bartoloměji mši u sv. Trojice sloužiti bude, a aby se tam ranněji sešli, prv než Pikharté. (Praví, že v sobotu i kropil i světil tajně ten kostel.) Však nedověřuje přece, vzal klíče od kostelníka k sobě. Takž kostelík tu neděli a ten týden stál pustý. Přes týden zas Bratří tam kázali; kněz klíče vrátil na psaní panské, které poslal mu p. Vilím z Lippého z Hrubčic, v pondělí po sv. Bartoloměji l. 1581. — „V neděli potom dvacátou svolána obec, a všechněm oznámeno, že jest vůle panská, aby těm kazatelům, kteréž on do kostelíka sv. Trojice uvedl, všelijak pokoj byl dán. A shledalo-li by se na kom, že by co překážel, neb hrozil, neb mluvil o to, že ne vězením ani jináč, než na hrdle trestán bude. Takž pokoj učiněn. V neděli 3. adventní br. Lukáš Helicius první své posluhování tam měl v přítomnosti mnohých, mezi nimiž byl a k stolu Páně s námi šel i Valentinus Magdeburgensis, mathematicus celebris, qui Vienna tunc venit, ut sit coenae particeps.“ — (Z archivu Ochranovského, XIII. fol. 103—105).

Literatura.

Judiciorum saxonicorum per Moraviam sept. et Silesiam austr. acta, nexus. **Organisace práv Magdeburských na sev. Moravě a v Rak. Slezsku,** kterou na právních památkách prokazuje V. Prasek. V Olomouci u Ed. Hölzla 1900.

O právních dějinách moravských psali dosud mimo jiné Brandl, Čelakovský, Hanel a Ruber. Práce posledního, bývalého ministra spravedlnosti, ač velmi dobré, jsou u nás méně známy. Napsal zvláště „Beiträge zur Geschichte des Vormundschaftsrechtes in Mähren“ (1883), „Beurkundungspersonen nach mährischem Land- und Stadtrechte“ (1884) a „Streifzüge durch die Rechtsgeschichte Maehrens“ (Geschichte des landrechtlichen Verfahrens — und Stellung der Parteien und processpraeparatorische Handlungen), vydané r. 1886. Práce tyto jsou založeny na pramenech archivních, ač nikoli všech, psány jsou duchaplně a nestranně, proto mají trvalou cenu.

Vedle těchto mužů nemenší zásluhu o právní dějiny moravské má Vincenc Prasek, jenž sice bádá hlavně o dějinách Rakouského Slezska, ale při tom nezapomíná Moravy, hlavního působiště svého. Z menších prací jeho jmenuji stať „O právě vinohorenském“ (Č. M. M. 1880), „O právě meďařském“ (tamtéž 1895), „Das Olmützer Stadtgericht als Oberhof“ (Olmützer Zeitung 1895), „O literatuře práva Magdeburského na Moravě“ (Č. M. M. 1898). Z větších prací vydal Tovačovskou knihu ortelův, o níž v Časopise tomto podána byla zpráva obšírná (roč. 1899).

Jak v těchto pracích, tak i v nejnovějším díle o organisaci práv Magdeburských Prasek jeví neobyčejný zájem pro staré naše právní památky, jichž jest dosud značně mnoho roztroušeno v různých městech a místech moravských, a jest obava, aby se neztratily. Prasek vybízí příslušné úřady a ústavy, aby podjaly se po příkladě jiných zemí důležitého úkolu sběratelského a vydavatelského, a předchází sám nejlepším příkladem, vydávaje zatím soukromě, co vydávati by měly učené společnosti a vědecké ústavy, a oč starati se bude museti časem zvláště zemský archiv moravský. Takovým soukromým podnikem Praskovým jest právě „Organisace práv Magdeburských“, podnikem znamenajícím kus poctivé a nejvýše záslužné práce, kterou může vykonati jen badatel, jemuž čtení starých památek a jejich porozumění nečiní nesnází. Prasek, jsa intensivním myslitelem, hodí se zvlášť k úkolu tak obtížnému, jako jest budování nejstaršího soudnictví moravského, nikoli dle domyslův a šablony, nýbrž dle skutečného stavu, jak se jeví ve starých knihách ortelů, v knihách naučení a připovědí, v deskách zemských, v knihách formulářův a v různých jiných soudních památkách místních. Jest mu hračkou nakupiti v knize tisíce regest, pracně nasbíraných jen proto, aby řádně opřel mínění své o zásadních otázkách soudní praxe severomoravské, hlavně pokud se týkalo užívání práva Magdeburského na Moravě a appellace do Vratislavě. Jak v této příčině, tak i ve výsledcích svých tato poslední práce Praskova vzbuzuje respekt, neboť bude vždy stežejným pramenem v otázkách, jichž se týká; mimo to autor šetří v regestech a v listinách přesně rázovitosti jazykové, čímž dílo jeho stává se důležitým také jazykozpytně.

V severní Moravě a v Rakouském Slezsku právo Magdeburské udržovalo se až do 17. století, a pokud se týkalo odvolání a poučení, severní Morava náležela až do druhé polovice 16. století

do obvodu appellace Vratislavské (ne Magdeburské), ač v Praze již roku 1548 (nikoli 1547) zřízen byl soud odvolavací pro všecky země koruny České. Soukromníci ovšem dávali se poučovati ve Vratislavi ještě na počátku 17. století, hlavně ze starého zvyku. Appellace z měst obyčejných, z městeček a vesnic byla dovolena od druhé polovice 16. století jen k městům královským dle usnesení moravských stavů z roku 1579. Zvláště pak bylo zakázáno odvolávati se ke stavům. Pouze osobám stavu panského, praelatského, rytířského a královským městům bylo lze appellovati „před rady JMti Cé". — Vedle práva městského značný význam měla na Moravě práva panská (patrimonialní) a vesnická, o nichž Prasek podává hojnost dokladův. Poněvadž pak od těchto nižších soudů šla appellace k soudům královských měst, Prasek určuje podrobně okrsky takových soudních tribunálů, totiž vrchního práva Olomuckého, Hlubčického, Krnovského, Opavského, Ostravského a Těšínského, tak že práce jeho je skutečnou soudní topografií severní Moravy a Rakouského Slezska, jíž se vysvětluje částečně i soudní organisace nynější.

Nerozluštěna dosud zůstává otázka, jak se věci měly v jižní a západní Moravě. — Prasek — tuším v knize ortelů Tovačovských — vyslovuje mínění, že z jižní a západní Moravy před rokem 1548 odvolávali se do Vídně, a já bych tomu přisvědčil. Nalezl jsem totiž zprávu v Pamětní knize Jihlavské na fol. 138 a násl. (MS. zemsk. arch. mor. M. VI. 26) k roku 1505, jak Jihlavští, jejichž vrchní soud byl odvolacím nejen západní Moravě, nýbrž i jihovýchodním Čechám (až i Kolínští brali poučení od Jihlavských), dotazovali se ve Vídni německým přípisem rady v otázce složitější. Případ byl tento: Nedospělý chlapec zabil ve sporu o klobouk svého soudruha. Byl chycen a souzen ve Velkém Meziříčí. Meziřičtí nevěděli, jak vinníka potrestati, poněvadž neměl dosud zákonných let, žádali tedy listem českým o poučení v Jihlavě. Jihlavští odpověděli, aby nebyl mučen na kole do smrti, nýbrž aby byl utracen mírnějším spůsobem, snad utopením. Avšak pro lepší jistotu učinili dotaz do Vídně k soudu městskému a dostali za odpověď, že ve Vídni by takového hocha smrtí netrestali, nýbrž že by ho jen do smrti při chlebě a vodě věznili. Více podobných případů jsem nenašel; avšak již tento zdá se dosvědčovati, že mínění Praskovo v této věci jest asi správné.

Prasek slibuje, že hodlá časem vydati knihu Jevičskou; potom soudí, že by vydání zasluhovala také kniha Přerovská. Klvaňa zase touží, aby co nejdříve byla vydána velmi zajímavá kniha Bojkovská, v zemském archivě moravském pak leží několik důležitých knih připovědí a naučení zemského čili panského soudu; které mají mnohem větší význam, než prosté knihy půhonné a nálezové. Jest patrno, že při dobré vůli příslušných činitelů bylo by lze ihned začíti s vydáváním znamenitých pramenů k právním dějinám moravským. Dobrá vůle Praskova a snad i jiných s ním stejně smýšlejících zmůže ovšem mnoho, ale ne všecko.

Kameníček.

Augusta Šebestová: Lidské dokumenty a jiné národopisné poznámky z několika jihomoravských dědin. (V Olomouci 1900. Nákladem spolku muzejního v Olomouci. Cena 3 K. Stran 289.)

Podáváme tuto zprávu o knize národopisné, jaká u nás dosud nebyla vydána, o knize tak obsažné, tak působivé, tak význačné, že vydá za celou malou knihovnu národopisnou.

Muzejní spolek Olomucký připojil k dosavadním svým zásluhám knihou tou zásluhu novou, podav všem, kdož pracují v lidopise, „Lidskými dokumenty“ vzor, jak nejsprávněji vystihnouti možno charakter, ne všeho lidu, než určitého kraje, okrsku.

Kniha pojednává o lidu z osad kolem Kobylí na jižní Moravě. Jsou to osady, jichž obyvatelstvo nejlépe lze nazvati hanáckými Slováky, protože mají řeč slovenskou, ale krojem tihnou k Hanákům či lépe k Brněnsku. Ostatně některé z osad, jichž se „dokumenty“ dotýkají (Štarvičky, Němčičky) mluví již nářečím hanáckým (Brněnským): V Štarvičkách „hledijó z vokna a sečó voves“, v Němčičkách majú taky „vokno a voves.“ ... Ovšem že řeč osad ostatních není naprosto stejná, a v Bilovicích mluví se o něco jinak než v Bořeticích, tu zase jinak než v Čejkovicích. A na Vrbici zase mají jinou řeč než v Kobylím, v Pavlovicích, v Rakvicích nebo na Žižkově.

Do těchto osad zavádí nás paní Aug. Šebestová. Ale místo učeného popisu nechává mluviti lid sám za sebe: o životě dětí, o životě a zábavách mládeže, o lásce, o svatbách, hodech, manželstvě, o cizoložstvě, vyměnkářích, o pokrmech, o stavbách, nářadí, zvířatech, stromech, vinohradech a polích, o práci polní,

službě, řemesle, kroji, řeči, o obcích a jich poměrech, o dluzích, kořalce, židech, volbách, o četbě lidu, o příslovích, podobenstvích, o přísahách, pověstech a pranostikách, o nemocech a jich léčení, na konec o umírání a smrti.

Jak vidno, není stránky v životě tamního lidu, aby se jí nedotýkala kniha (mimo snad zmínku o poměru evandělíků a katolíků). Ale paní Šebestová, nejen že zapsala vše tak, jak to od lidu zvěděla, ona začasté, jsouc neviděna, zaznamenala celé zajímavé rozhovory lidové, plné intimity a rázovitosti nejneporušenější.

Pro své sbírání měla paní Šebestová nejlepší kvalifikaci. Psala mi před lety: „Ku poznání srdcí a ledví našich dětiček a tetiček prospívá mi to, že jsem od mala měla celou dědinu kloučků a děvčátek za kamarády a karamádky. S nimi prošla jsem mnoho chaloupek, domů, humen, pozorovala jsem lid při domácí práci, a když služky mne braly na besedu, kde se zpívalo, vyprávělo ještě po starosvětsku, tu nejvíce utkvěly mi hry i zpěvy v paměti.

Jak záviděla jsem dětem, že mají „jejich“ pec, kamnovce, šrotovňáky, lištvy a j. Děvčata zvala mne na lízačku, pargamentky; pány kluky chodila jsem zavolat do školy, zkrátka byla jsem všude jako doma, a naši nejednou otvírali oči podivením, že mne znají všechny tetičky a já že znám celou dědinu. Tyto vzpomínky velice mi teď pomáhají, nejsem lidu cizí, proto svěří mi nejtajnější tužby i bolesti své.

Pošta a obchod v letech pozdějších[1]) udržovaly mne s lidem ve stálém styku.

A jindy zase sdělovala: „Mnohé bylo naškrtnuto v kuchyni, jiné kdo ví kde na truhle, na okně v chaloupkách, a vždy na honem. Myslíte, že je mi lhostejno, když lidé dobré mysli tolik ve světě trpěti musí? Ó není. Takřka všechnu moji práci sběratelskou provázelo veliké rozčilení duševní. Znám utrpení sama, a proto rozumím i druhým...

Tedy: porozumění a soucit vedly autorku při sbírání lidopisného materiálu, a obojí jeví se ve knize co nejlépe.

A zápisky své činila si autorka po dlouhá léta bez zvláštního účelu vydati je knižně. Zapisovala jen sobě, a teprv když

---

[1]) Autorka rodem Bezděkova z Kobylí, zaměstnána bývala u rodičů v obchodě i na poště. Nyní zase žije v Kobylím.

materiál vzrostl všestranně, přepsala jej jako pamětní knihu pro Kobylí.

Při vydání knihy material jen povrchně rozčleněn na XVII částí, popisujících jak uvedeno vše, co dotýká se lidu i názorů jeho, vnějšku i vnitřku, jaký lid jest a jaký byl. Kniha je výborným pramenem psychologovi, sociologovi, jazykozpytci i národopisci, poučí každého, kdo s lidem co činiti má, co nejlépe o podstatě jeho, učitele, kněze, soudce, lépe než celá řada učených pojednání. Ani hospodyň, ani hospodářův, ani kuchařek nezapomíná. Ovšem není všude lid náš stejný, a bylo by neobyčejně důležito sebrati v jednotlivých krajích „dokumenty lidské“ stejným spůsobem. Vzor jest tu a hned výborný na veskrz. Autorka téměř nikdy nevystupuje osobně, nechává mluviti lid, tu a tam se jej na věci zajímavé vyptávajíc, někde nepozorována rozhovory vyslýchajíc.

Ku charakteristice knihy bude nejlíp, uvedeme-li několik ukázek z ní.

Z dětských rozmluv. Hrom, to je takový železo ostrý, štyrhranatý a to bije do mračen. Jednú se zablýsklo, a hrom spadl na našu stodolu. —

„Jozýfku, že prej máte chlapečka!“ Desítiletý: „No takva! Šak včil budú enom Jeřábci tadyk panovat! Je nás pět kluků, čakryška uvidíte, až budú z nás pacholci, hospoda se musí před nama enom třást!“

„Čí ste děti?“ „A tam dúle Hlavičkových.“ „A proč nejste ve škole?“ „Protože naši nevařili!“ „A proč nevařili?“ „Ja dyť neměli co, dyť my nigdá nevečeřáme ani nesnídáváme. Enom dyž neco máme, tož jíme.“ „Ale obědváte?“ „Ano, enom negdy ne.“ „Co obědváte?“ No pečený herteple s fazulú, lebo samý, negdy polívku. A vedli nás co bývajú, vařili samú řepu k večeři, potom měly henkaj ty jejich děcka takový veličajzný břušiska z tej řepy. —

Mezi zahrádkama. Skovejme se děvčata, idú stará Otíralka, honem, lebo budú nadávat. Ty starý baby čert bere, dyž vidijú neco novýho na děvčici, držijú enom na starodávní múdu.

Jak třeba nebožka Hatalka. Sedávali prej ve vinohradě, na tem největším strku a volali čerta, aby jim dělál múdu. „Už — prej — sem jim poradila valisky, grumlašky, tykýtky, a všecko to néni nic! Ty starej čerte, kerej všecky múdy v pekle máš, poď a poraď mně, jaký múdy mám dělat!“ Potom, dyž negde šli, říkávali lidi: „Aha stará Hatalka už ide zas nad vinohrady dělat múdu.“ — —

„Pověz mně, súsede, co to má byt, že nás Kristus Pán smrťú svú vykúpil. Temu já nigdá nevím konca, ani kraja.“ „Ja, já kor ne. Kdo bude o takovým mudrovat!“

Výměnkáři. „Je to nekdy trpkej chleba U nás jeden sedlák, dyž měl dávat svým rodičom výměnu, rači by se byl do prsta ukúsl. Dyž mu vyhrožovali, že to prodajú židovi, dával jim na truc nejhorší obilí, zrovna

pozadek. A ešče steklej říkával: Šak starých lidí enom zabit. Ti sú dobří enom na výpalky!"

Ale na rodičách taky záleží. „Nekeří ti staří taky sú ostudi. Enom to dudle a néni to k ničemu."

Na tovarychu (práci). „Stařenko vyvádějte, (povídejte) neco, ať čas utěká!" „No povím vám neco. Byl tu jakejsik pán z Brna v šenku prej, — takovej čahún dlúhej — a tož tam chlapom všelisco balácal: Víra je včil prej na světě sedndesát a sedmera. A pořád o tej víře cosi mlél, až už bylo na mále, že by ho byli vyhodili. Už prej je 9 miliónů tech archistů, chcú, aby se jim penize vydaly. Aji boháči, co majú milióny, sú prej při nich, tož prej bude velká vojna.

Už je míra plná, jak se povdá v proroctvjú, už je to všecko tady! Dyby kerú matku potkal, každá plače, syn na otca, cera na matku vrčí; a ty platy!"

„Ja to my víme, ale co bylo s tým čahúnem?"

„No co? Sebrál se a s Pánem Bohem šél, odkáď došel! Byl by ešče nekerú dostal od tech chlapů. Nedali si takový hlúpoty nabalamutit."

Řemeslnici. — „Pámbíčku milej! Dokáď byla robota a dokáď remeslnikom bylo dobře — nebylo jich tolej — tí se pyšili, to se neptat! To se v císařskej hospodě roztahúvali; prej: „My řemesnici po celej seknici, a vy sedláci, v kútku žebráci." „A včil majú po jednem penízi, jak tí sedláci, tak i řemesnici, nemá žádnej na zbyt!"

Kroj a nářečí. Jéjda, oni myslijú, že sme stejní s Klobúčákama a s Bojanovčákama a tema za lesem? Ale kdé! Dyť oni se tam ináč nesú a aji ináč mluvijú. Šak oni nemluvijú, voni mlovijó". Tam néni pěkná řeč, náš kmotr dycky říkává, že nejdůkladnější řeč moravská je tady v Pavlovicích, Rakvicích a v Bilovicích. A dyť oni sú tam aji inej nátury. Tam dyž donde do hospody, dá si nalít a sedí při tem jak traláč, ani se nehne. U nás je tá krív prudčí, dá si nalít za dvoch kr. a nadělá křiku za čtyřech.

Láska k rodné dědině. U nás je všecko lepší jak inde. Aji ty zvony krásnější zvonijú jak inde, a už aji ty šaty majú inde ty děvčata hlúpější svedený, jak my. Já bych se nevdala přes pole, ale kde!

Němci v sousedstvu. „Rakvičáci súsedijú s Příkluckýma, Štarvičáci a Pavlovčáci se Zaječákama. Sendeme se se všechnýma na jarmaku, sme s něma za dobře, ale žádný spojení: ani manželstvo, ani kmotrovstvo, ani přátelstvo! U nás jim taky žádnej neublíží, ale držíjú jich za hlúpých!"

Škola. — „Škola včilejší néni špatná. Ale zdá se mně, že pro našu potřebu byla indá lepší, jednodušší. Včil se teho učíjú moc, ale vynde ze škole, popše celú stranku počtama, ale nesčítá si, kolik mu donde za fůru ječmeňa. Ty nápěvy starodávní, jak ty kostelní, tak ty školní, se mně taky lepší líbily: včil je to moc křiklavý!"

Nemoci: Skvrnitý tyfus. „Taky ten můj ten flektyfus dostál, do týdňa bylo po něm. Pan doktor donde a povídá: — Všecky peřiny spálit a všecko z lůžka. Ani jsem netikala, ale sem si povdala: No béztak. Děvčata mně dorůstajú, a já budu peřiny pálit. Řeknu mu neco, ešče mně nadá. A just sem měla ty peřiny aji duchnu, no celý lůžko pěkně čistě povlečený, tož co budu seslíkat, pár dní v tem ležél, co bych se teho oščádala, šak to byl můj muž?"

Pěkně večír sme si do teho, aji toť s túto malú lehly; ná už sú to štyry roky, co je chudák — Pámbu mu tam odpusť — tam, a my sme tu obě doposaváď. Dyť to néni tým (nákazou), to je všecko na Boží vůli. To se enom řekne, peřiny spálit, ale kde vzít druhý, tolej děvčat, z holých rukú všecko, jak to živobytí, tak ty hábky, kdo z teho má rozum" — —

Smrť. Dyž otec lebo matka umírá, zavolá všeckých k posteli, od nejstaršího do nejmlačího, všecí se vedli sebe postavjajú. A to jich napomíná, aby se dobře snášeli vespolek, aby se za něho modlívali, ná dá jim požehnání. „Ty můj nejstarší synu, já tě žehnám ve jméno Otce i Syna i Ducha svatýho, amen. A tak jich požehná až do posledního. Potom ho obnášijú hromičkú, aby zlý moci neměly přístupu.

Dyž spustijú truhlu do hrobu, tož muž lebo žena, nejstarší bratr, sestra, syn, dcera, kerej ostane, třikrát se odpráší. 1. Prosím Vás pro Boha, přáteli a nepřáteli, esli Vám můj manžel (moje manželka, otec, matka, bratr, syn, dcera) ublížil(a), abyste mu (jí) odpustili. 2. Prosím Vás po druhý pro pět ran Krista Pána atd. 3. Prosím Vás po třetí pro sedmibolestnú Panenku Mariu atd.

Potom dyž idú od hrobu, poděkuje ten, kdo odprášel: Pámbu Vám zaplať všeckým, co ste mojiho manžela (nebo kohokoliv) naposledy doprovodili. S Pánem Bohem!

Vybrali jsme jen tak nahodile a kratší odstavečky z bohatého, místy až tklivého obsahu knihy. Doufáme však, že již tyto drobnosti ukážou dostatečně k povaze a ceně knihy.

Na konci knihy připojen jest slovníček neobvyklých rčení, který však, kdyby byl úplný, byl by mnohem objemnější. Jest v něm pouze nepatrná část zvláštních slov a rčení. A přece by byla i jazykozpytcům nemálo zajímava i kulturnímu historikovi! Kdo ví, na př. že karmin jest slavnost pohřební (tak nazývají hody po pohřbu i mor. Charváti, kdežto kolem Břeclavě slovou tak — vepřové hody)? Mnohý ani neví, co jest úlevák, medunica, vařeja, žúdro a p. *Jos. Klvaňa.*

Národní písně moravské nově nasbírané. Sebral František Bartoš. Sešit 1. V Praze 1899. Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. Tiskem Al. Wiesnera. Stran 480. Již r. 1888 a 1889 nákladem Matice Moravské vydal Frant. Bartoš objemnou sbírku Národních písní moravských (653 strany veliké osmerky a s pěknou úvahou o národní písni). Neúmorná, opravdu mravenčí píle neunaveného a proslulého badatele a ethnografa našeho podává nám nový důkaz o práci a nový stkvost, sebraný na nivách moravských.

První sešit (mohlo by se říci první veliký svazek!) „Národních písní moravských", vydaných naši akademií, obsahuje devět

set sedm čísel (písní a variantův) i s notami, kořist to bohatá a drahocenná!

Nová sbírka Bartošova zabírá: I. ballady; autor rozdělil je dle hesel: báje, smrt, vražda, poprava, zbojstvo, vojna, dějiny, láska a vínek, různé zlomky (183 písní a variantů); II. milostné, a to lásku vůbec, milou, milého, nemilého a nemilou, zahrádku i kvítí a jablka, sliby, přání a prosbu, touhu i tesknice, vzpomínky, nabídky i ohledy a námluvy, věrnost, překážky (příroda, chudoba, náboženství, rodiče, lidé), nedůvěra a neupřímnost i nevěrnost, žárlivost, hněvy a vzdory, výpověď z lásky, rozloučení a smrt, vínek, chválu svobody (628 písní a variantů); III. svatební,[1]) a to písně, jak nevěsta se loučí s kamarádkou, písně, když jdou se ženichem pro nevěstu, jak nevěsta se loučí s rodinou, písně cestou do kostela, z kostela, taneční před obědem, cestou z hospody k obědu, při jídle, při čepení a prodávání nevěsty, když jdou od rodičů nevěstiných do domu ženichova (96 písní a variantův).

Jest tudyž nová sbírka Bartošova spořádána pěkně dle látky, rozhojněna novými a různými varianty a doplňky. U každé písně jest poznamenáno, odkud jest, a označeno, je-li podobná ve sbírce Sušilově nebo v prvních sbírkách Bartošových, Maticí Moravskou vydaných; u mnohých písní ukazováno na varianty v Erbenově sbírce, v Kollárových Národních Zpěvankách, ve Slovenských Spevech, ve sbírce Peckově, Ciencialově atd. Při notách jest naznačeno, jakým tempem má býti píseň zpívána.

Poněvadž u některého čísla jsou zařazeny dvě, tři ano čtyři i pět variantův, obsahuje prvý sešit nové sbírky Bartošovy na tisíc písní a variantův. Písně jsou z celé Moravy, některé také i z uherské strany pohraniční a ze Slezska. Text jest přesně dialektický a věrný, jak dovede podati jen svědomitý dialektolog rázu a seriosnosti Bartošovy.

Po stránce hudební upravil sbírku L. Janáček. S hudebního i slovesného hlediska můžeme hrdě volati s Kollárem: Nám pěje lid.

Vedle důkladných prací grammatických, paedagogických, fraseologických a literarních máme už pěknou sbírku Bartošových prací lidovědných, význačných knih a objemných, a to hlavně:

[1]) Bartoš vydal již dříve „Moravskou svatbu“.

Lid a národ, Moravský lid, Moravská svatba, Naše děti.

Vydav již roku 1874 „Anthologii z národních písní“ vyňatou ze sbírek dosavadních, tiskem vydaných, a vydav s Janáčkem již ukázku nových moravských písní, připravil první velikou sbírku a nyní podává druhou ještě obsažnější a širší. Těšíme se na pokračování díla, které překonává všecka dosavadní vydání našich písní národních. Vydáváním Bartošových „Národních písní moravských“ koná Česká akademie jen opravdovou svou národní povinnost.

Fr. J. Rypáček.

Hlídka programmů středních škol za rok 1899.

Ve výroční zprávě českého gymnasia v Místku podává prof. Frant. Linhart přesnou a přehlednou rozpravu „O rodě Petřvaldských“, zvaných dle vesnice Petřvalda u Příbora (původně patrně Petrovice zvaného). Praotec Petřvaldských Petr Meissner, Němec, dostal Petrovice lénem od biskupství Olomuckého a měl Petřvald již r. 1373 (za biskupa Mikuláše). Autor probírá se osudy potomků Petrových, z nichž Hanuš IV., ochránce českých bratří, ztratil statky za příčinou účasti v povstání stavovském za prvé polovice 17. století.

V programmě zemské vyšší reálky v Uherském Brodě prof. Frant. V. Autrata přehlíží „Spisovatelskou družinu kalendáře „Moravana“ za léta 1852—1864 v básnictví a v povídkách“. Práce jeho jest dobrým příspěvkem k dějinám literatury české na Moravě.

V páté roční zprávě zemské české reálky v Hodoníně mimo II. část katalogu professorské knihovny, sepsanou prof. Ign. Hoškem, prof. dr. P. Alois Kolísek uveřejňuje prvou část „Některých vzpomínek na českou vlast v Italii.“ Autor, proplétaje vzpomínky své výňatky básnickými, cestou od hranic říše naší po Italii do Říma, líčí a sbírá české památky ve Vlaších, obrazy, pomníky, chrámy atd. Vzpomínky končí se zmínkou o obraze sv. Václava v chrámě P. Marie v Zátibeří. Pojednání jest ozdobeno pěknými illustracemi a bude v programmě budoucím skončeno. (Pojednání vyšlo již také o sobě celé).

V první zprávě c. k. ústavu ku vzdělání učitelů v Příboře mimo články paedagogické prof. Ad. Fuxa, Fr. Knězka a Jos.

Hubíka řed. Ant. Váňa podává obšírnou „Zprávu o c. k. ústavě ku vzdělání učitelů v Příboře za léta 1875—1899“. Po úvodě, v němž vypsáno zřízení ústavu, chronologicky a stručně podány jsou dějiny ústavu, pak přehled o ředitelích a učitelích, přehled o návštěvě ústavu, přehled stipendií atd. Konečně podává Fr. Knězek seznam knihovny učitelské.

V programmě českého realného gymnasia císaře a krále Františka Josefa I. v Moravské Ostravě podává prof. Frant. Smyčka dvě pojednání, a to „Příspěvek k poznání Fauny devonských Pelecypodův u Čelechovic na Moravě“ a „Zprávu o prvním moravském železe povětroním, nalezeném u Staré Bělé.“ O fauně v devoně Čelechovském v okrese Prostějovském psal autor již r. 1895 a 1897 v Rozpravách České akademie (Devonští trilobiti a Devonští brachiopodi). V programmové své rozpravě, předeslav příslušnou literaturu, podává zprávy o některých čeledech pelecypodů (lamellibranchiat) a na konci zvláštní zvěst o prvém nálezu korale zvaného Calceola sandalina a přehlednou tabulku ukazující vertikalní rozšíření devonských lamellibranchiat nalezených u Čelechovic. — Po několika orientujících větách úvodních o povětroních vůbec a o spadnutí povětroňů v Čechách i na Moravě, pojednává autor o povětroni, který sám objevil u Staré Bělé blíže Mor. Ostravy. Dle mínění autorova spadl povětroň ten s počátku tohoto století. (Upozorňujeme na Slávíkovu zprávu v Č. M. M. XXIV., 2., str. 191).

V 19. zprávě stát. vyšš. gymnasia ve Valašském Meziříčí podává prof. Jiří Janda, jenž horlivě se zabývá ptactvem moravským, vhodný příspěvek k moravské ornithologii, totiž „Kalendář jarního tahu ptačího v okolí Val. Meziříčí 1899“.

V programmě něm. stát. gymnasia v Uherském Hradišti podává prof. P. Jan Nevěřil druhý díl historického pojednání, začatého již před dvěma lety: Die Gründung und Auflösung der Erzdiöcese des hl. Methodius, des Glaubensapostels der Slaven. Líčí se tu přehledně povolání svatých apoštolů slovanských na Moravu, původ a mládí jejich, poslání k Chazarům, vynalezení slov. písma sv. Cyrillem, první missijní činnost na Moravě, povolání do Říma, příchod tam a posvěcení jejich, smrt Cyrillova, povýšení Methodovo, pobytí sv. Methoda na synodě v Řezně v jeseni r. 870 a intervence pap. Jana VIII. na prospěch jeho.

V první výroční zprávě c. k. něm. mužského paedagogia v Brně za léta 1872—1899 mimo článek cvič. učitele Jindřicha Pohla „Anleitung zur methodischen Behandlung der Heimatkunde in den Volksschulen Mährens" podává ředitel „Beiträge zur Geschichte der Anstalt" totiž zprávu o založení ústavu a o vnitřním rozvoji, o změnách a událostech rok za rokem, pak statistiku frekvence za léta 1872—1899 a t. d.

Ve zprávě něm. zemské vyšší reálky v Hodoníně prof. dr. Gustav Treixler podává druhou část svého pojednání „Gödinger Urkunden". Vplétaje zprávy o dějinách města Hodonína a držitelích jeho, uveřejňuje nejprve listinu výsad mark. Jošta z r. 1391, pak 47 listin, napřed latinské listiny markraběte Jana Jindřicha, králů Václava IV., Sigmunda, Albrechta (vév. rak.), Ladislava a Jiřího, pak tři české listiny, a to krále Vladislava II., Kateřiny Pálffové a krále Matyáše, pak německé Jana Ad. Ondř. Liechtensteina, Mar. Ant. Hrzánové z Liechtensteina, cís. a král. Marie Terezie a různých držitelův. České listiny nejsou otištěny správně. Tak čteme na př. „Pleske Knieze" za „Slezské", Kancléř český slove jménem hrozně zkomoleným „Syehrbrzyk (?)", peczech za „peczeth" (pečeť) a t. d.

Ve zprávě něm. nižší reálky v Rymařově mimo geometrické pojednání čteme zprávu prof. Ferd. Röllnera „Kurzer Rückblick auf die ersten 25 Jahre des Bestehens der Anstalt", v němž podává se přehled historie reálky Rymařovské od r. 1876 do r. 1899. Ředitel Alois Tanzer věnuje vzpomínku bývalému řediteli škol. radovi Albinovi Niemetzovi, nar. v Místku 26. ledna 1846. Niemetz byl professorem v Opavě, v Uh. Hradišti, v Olomouci a od r. 1873 ředitelem v Rymařově; zemř. 22. list. 1898.

V 16. výroční zprávě něm. zemské vyšší reálky v Mor. Ostravě podává prof. Adolf Waneck krátký příspěvek k vývoji reálek moravských za dobu padesátiletí J. V. „Das Realschulwesen Mährens 1848—1898". Přidána jest příloha s daty úředními a s přehledy o reálkách německých a českých.

Ve čtvrté roční zprávě zemské vyšší reálky v Lipníku podává řed. Fr. Jansa přehlednou zprávu „Od založení do pozemštění české matičné reálky v Lipníku". Zpráva

přináší také vyobrazení budovy reálkové, vystavěné školským spolkem Lipenským.

V roční zprávě něm. zemské vyšší reálky v Novém Jičíně podává ředitel Theodor Pulitzer „Geschichte der Anstalt“ (1874—1899). Mimo to prof. Josef Sichrovský otiskuje katalog učitelské knihovny.

V programmě vyšš. státního gymnasia v Přerově podán jest životopis řed. Jana Veselého, nar. ve Sv. Kříži v Čechách, prof. v Praze, v Hradci Králové, v Olomouci, od r. 1889 řed. v Přerově; zemř. 27. března 1899. Prof. Jan Kabelík podává vroucí vzpomínku zesnulému prof. Frant. Martínkovi, jenž zemřel hlavničkou 9. listopadu 1898; narozen ve Skrbeni u Olomouce 22. září 1859, prof. v Olomouci a v Přerově; byl výborným hudebníkem a sbormistrem.

Ve zprávě něm. obec. gymnasia v Mor. Ostravě prof. Hugo Schubuth má prvý díl historického pojednání „Luxemburg, Wittelsbach und Habsburg in der Zeit von 1308—1358“.

V programmě zemské něm. reálky v Jihlavě jsou vzpomínky na kanovníka prof. Ign. Bergra a na prof. Ant. Neuwirtha.

Jako loni také letos většina programmův jest vyplněna katalogy knihoven, hlavně učitelských, a to I. českého gymnasia v Brně (knih. prof. Jan Kapras), česká reálky v Brně (prof. H. Fiala; jest tam také jubil. řeč prof. B. Kopeckého), gymnasia v Třebíči (prof. Ad. Ustupský), reál. v Telči (prof. Fr. Straširybka; mimo to rozbor legendy o blahoslavené Anežce, napsaný prof. Ant. Slámou), č. gymn. v Uh. Hradišti (prof. Ig. Hrozek), č. gymn. v Olomouci (prof. V. Šteffl), reál. v Jevíčku (prof. Jos. Franc), I. něm. gymn. v Brně (prof. K. A. Schwertassek), něm. gymn. v Olomouci (prof. Ant. Frenzl), něm. gymn. v Kroměříži (prof. Jan Jahn), něm. gymn. v Uničově (prof. Fr. Spina), něm. gymn. v Mikulově (prof. Jos. Mayr), něm. gymn. v Šumberce (prof. Fr. Wollak), něm. gymn. v Hranicích (prof. Al. Gröger), něm. gymn. ve Znojmě (prof. Jul. Wisnar), něm. reál. v Brně (prof. Otakar Stokláska), něm. reál. v Prostějově (prof. Jos. Hirsch), něm. reál. ve Šternberce (prof. Kar. Riedl), něm. reál. v Kroměříži (prof. Kar. Schuberth).

Fr. J. Rypáček.

Pánové z Žerotína. Napsal Antonín Krátký. Stran 78 s rodokmenem a 6 obrázky. V Přerově 1899. Tiskem Hally a Radouška v Uh. Hradišti. Nákladem vlastním.

V krátkém úvodě spisovatel dovozuje, že rod Žerotínský, jehož předek účastnil se ve století 11. křížové výpravy, rozmnožoval ponenáhlu statky své koupěmi, dědictvím a sňatky tak, že v 16. století náležel po pánech z Pernštejna a z Boskovic k nejbohatším rodům moravským, a s počátku 17. století že vůbec byl rodem prvním. Žerotínové byli smýšlením vždy Čechy a náboženstvím lnuli, zvl. okolo r. 1600, k církvi bratrské. To bylo také příčinou, že ztratili většinu svých statkův. Před válkou 30letou náležela jim téměř třetina Moravy, po válce pozbyli značně jmění, a z četných linií zůstaly pouze dvě: Losínská a Meziříčská. Autor vypravuje potom zevrubně dějiny linie Losínské, Strážnické, Břeclavské, Kolínsko-Novodvorské, Starojické, Meziříčské, Novojicko-Brandýsské a linie Dřevohosticko-Židlochovské. — Dodatek obsahuje výpisky z mor. zemského archivu v Brně. Zvlášť promluveno jest také o hrobce Žerotínské v Brandýse. — Práce nečiní nároků na knihu vědeckou, ale pro poučení jest dobrá a praktická.

R.

Nová díla.

Vlastivědy moravské vydán byl kraje Jihlavského **„Bítešský okres“.** Napsali P. Ladislav Zavadil a Jan Tiray. Redigovali Frant. Jar. Rypáček a Fr. A. Slavík. Stran 132 s mapkou okresu od ředitele Josefa Hladíka. Běžná čísla sešitů 31—34. Nákladem Musejního spolku v Brně.

Bibliotheky Historické, která jest doplňkem k Českému Časopisu Historickému, vydáno bylo číslo 3., obsahující první část větší práce Josefa Šusty: Pius IV. před pontifikátem a na počátku pontifikátu. Stran 172.

Dějiny starověkých národů východních. Napsal Justin V. Prášek. Sešit 9. Pokračuje v dějinách assyrských za panování Assurnasirpala III. a jeho potomkův.

K „Slovu o zádruze“. Kritická úvaha o nové theorii dra Jana Peiskera. Napsal Dr. Karel Kadlec. Stran 47. K práci této se ještě vrátíme.

Pánové z Žerotína. Napsal Ant. Krátký. S rodokmenem a vyobrazeními. Stran 78.

Vinohradnictví na Strážnicku, hlavně pak při Strážnici městě, ve století sedmnáctém. Z mor. slovenských kapitol viničních. Napsal Josef Klvaňa. Zvl. otisk z Národop. sborníku VI. Str. 19.

Archaeologický výzkum na Prostějovsku. Popsal I. L. Červinka. Zvláštní otisk z Věstníku Musejní a průmyslové jednoty v Prostějově za r. 1899. Stran 76 s 8 tabulkami.

Einige Bemerkungen über die mährische Höhlenfauna. Von Karl Absolon. Zvláštní otisk z časopisu „Zoologischer Anzeiger".

Ve Věstníku České Akademie věd v čísle 3. a 4. vydává Frant. Černý „Paběrky z moravského zemského archivu" a Dr. Frant. Slavík referuje „O mineralogii r. 1899".

Časopisy.

Českého Časopisu Historického vydán byl redakcí Jaroslava Golla a Josefa Pekaře, ročníku VI. sešit 2. Obsah: Jaroslav Vlček: Z doby Josefinské: Dobrovský. — Lubor Niederle: O počátcích dějin zemí českých. II. Germané v Čechách a na Moravě. — Max Dvořák: Knihovna Augustiniánského kláštera v Roudnici. — Zdeněk Nejedlý: Antonín Boček a František Jelínek. — Hojné referáty, zvl. obšírný Gollův o Masarykově otázce sociální (Marxismus), přehled časopisův a bohaté zprávy vědecké.

Časopisu Musea království Českého vydán byl redakcí Antonína Truhláře ročníku LXXIV. svazek 2. a 3. Obsah: Jos. Kalousek: Anglická píseň o sv. Václavu. — Dr. Zikmund Winter: Platy a důchody učitelské v XVI. věku. — Jaroslav Kamper: Lad. Stroupežnický, život jeho a dílo. — Vlad. Francev: K historii vydání Remešského evangelia. — V. Flajšhans: Nový rukopis Husův. — Dr. Kamil Krofta: Kněz Jan Protiva z Nové Vsi a Chelčického „mistr Protiva". — Zdeněk Nejedlý: Česká missie Jana Kapistrana. Dr. Th. Zahradník: Z knihovny Strahovské: 1. Václava Poreda Vodňanského „Město duchovní". 2. Cesta p. Petra z Říčan. 3. Kázání Jana Mystopola. — Drobné příspěvky: Václav Melissaeus Krtský (Dr. Nováček). — Jana Štelcara Želetavského kniha „O pokutách božských (Ferd. Pátek). — Jakub Jan (Sarkander) Dukát podle městských knih mělnických (Karel Zamastil). — Kněz Václav Turnovský (Dr. Nováček). — Almanach mistra Mikuláše Šuda (Zikm. Winter). — Hlídka literární, zprávy knihopisné, zpráva o museu a o Matici České.

Českého lidu vydáno bylo redakcí Dra Č. Zíbrta ročníku IX. číslo 5. Obsah: Frant. Kretz: Na svatbě v Derfli. — Jar. Mančal: Mužský kroj Zálesáků. — Aug. Hajný: O chase. — Alois Fiala: Zkušenosti o keramice slovensko-uherské. — Barbora Hoblová: Zdobené milostné dopisy lidové. — Jos. Vluka: Slezská „aptyka" (lékárna) čili snůška prostonárodních léků rostlinných ze Slezska. — Dr. Čeněk Zíbrt: Básník samouk Vojtěch Kořara, rychtář ve vsi Proseči. — Frant. Václ. Peřinka: Některé pověry moravské z 18. věku. — Jan Valchář: Žákovská slavnost na sv. Řehoře na Ledečsku. — Dr. Lad. Quis: Karla Havlíčka studie o formě české lidové písně. — Č. Holas: České národní písně. — Cyril Merhout: Paběrky z archivů domácích i cizích. Čarodějství pražského lidu v XVI. století. — Dr. Č. Zíbrt: Kroje z Chrudimska z roku 1825. — Alois Hlavinka: Příroda kmotrou národní písně. — Dr. Izidor Zahradník: Rady J. Košetického r. 1690 na

každý měsíc. — Bedřich Mach: Jaro u tkalců krkonošských. — Otázky a odpovědi. — Literatura kulturně-historická a ethnografická 1899—1900 (Dr. Č. Zíbrt). Četná vyobrazení. — Otázky a odpovědi.

Listů filologických vyšel za redakce Jana Gebaura, Fr. Groh a Jos. Krále, Fr. Pastrnka a Jar. Vlčka ročníku XXVII. sešit 2. Obsah: Frant. Groh: Dva nálezy. — Jos. Král: O nynějším stavu bádání mythologického. — J. Gebauer: Několik slov o Štítném. — J. Hanuš: Český Macpherson (Příspěvek k rozboru literární činnosti Josefa Lindy a k provenienci R. K. a R. Z.). Četné úvahy, z nich zvláště Královа o Památníku České Akademie. —

Věstníku českých professorů vyšlo ročníku VII. číslo 4. za redakce řed. Fr. Bílého. Obsah: O středním školství na Rusi. — Dr. Vlad. Novák: Z cest po Spojených státech Severní Ameriky. — Ant. Nosek: Přírodovědecké sbírky našeho mocnářství. — Pavel Váša: Jmenné složeniny u spisovatelů století XVIII. — Dr. Jos. Horák: Ukázka z překladu z Dašakumáračanity. — Rich. Jiřík: O kontrole účetnické. — Ant. Bukovský: Školní pokusy o hoření a explosích par. — Č. Ibl: Ferialní kursy jazyka francouzského při universitě ženevské. — Jan Sommer: Některé poznámky k 2. vyd. fysiky Reissovy-Theurerovy. — Drobné zprávy. — Zprávy spolkové. — Literatura. —

Hlídky za redakce Dra Pavla Vychodila vydána byla čísla 4., 5. a 6. ročníku V. (XVII.). Obsah: Fr. Nerad: Burové a jejich státy. — Jan Oliva: Z duchovních dějin člověka. — Dr. Jan Sedlák: Potřeba kodifikace kanonického práva. — Feliński: Víra a nevěra vzhledem ku zdaru společnosti. — P. Vychodil: Antisemitismus. — Sešit 5.: Dr. Jan Hudeček: Počátky amerikanismu. — Dr. Jan Sedlák: Křesťanství a vzdělanost řecká a římská. — Sešit 6.: Fr. Komárek: Fr. Cyrill Kampelík na Moravě. — Ve všech sešitech hojné zprávy z oboru písemnictví a umění, Směs a Rozhledy. Ke každému sešitu přiložen jest arch nebo půlarch „Apologie křesťanství“ od P. Vychodila.

Sborníku České společnosti zeměvědné vydána byla redakcí Dra J. Metelky ročníku VI. čísla 4., 5. a 6. Obsah: Vlad. Jos. Procházka: Moravský Kras. — Boh. Horák: Černá Hora. — Jos. Podpěra: O vývoji botanické geografie za uplynulých sto let. — 5. Zd. Lepař: Statistika Židů v zemích koruny české. — Sešit 6. J. Metelka: Jos. Erben. —

Vlasti vydána byla redakcí Tomáše Škrdla roč. XVI. čísla 7. a 8. Nové články: Tom. Škrdle: Cesta do Vídně a po Haliči. — Jos. Flekáček: Don Pedro Calderon de la Barca. Životopisná črta. — Školský obzor. — Literatura. — Drobné zprávy.

Obzoru literárního a uměleckého vydána byla redakcí Jar. Vlčka ročníku VI. čísla 5., 6., 7. a 8. Nové články: Jar. Kamper: Václav Jan Tomášek. — Dr. Jan Máchal: Prokop Šedivý. — Úvahy a referáty. — Umělecké rozhledy. — Oznamovatel.

Obzoru vyšla redakcí Vl. Šťastného ročníku XXIII. čísla 9. a 10. — Z obsahu vyjímáme: Al. Hlavinka: Genialnost v jazyku. — Zažívavost jazyka. — Č. Kramoliš: Jak cenĕn býval robotník.

Bulletin international de l'académie des sciences de Cracovie. Únor a březen 1900. Obsahuje zprávu o práci M. Bedřicha Papée-a: Litwa w ostatniem dwunastoleciu Kazimierza Jagiełłończyka. (Litva za 12 let vlády Kazimíra IV.). — Dále o práci Lad. Estreichra: Globus Biblioteki Jagiełłońskiej z początku w. XVI. (Globus ze 16. století, chovaný v Jagjellońské universitě).

Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Maehrens und Schlesiens. Redaktor Dr. Karl Schober. Roč. IV., sešit 1. a 2. Obsah: Krones: Die erzählenden Quellen der Geschichte Mährens im fünfzehnten Jahrhundert. — Bachmann: Über ältere böhmische Geschichtsquellen. — Wisnar: Beiträge zur geographischen Namenkunde. — Lechner: Nachträge zum Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. — Menší články: Rzehak: Das sogenannte „Idol von Buchlau". Reste einer alten Erzgiesserwerkstätte in Brünn. Reste einer Beinarbeiterwerkstatt. — Stoklaska: Alte Brünner Testamente. — Welzl: Zur Geschichte der mährischen Theatercensur I. — Spilhaček: Die „spanische Kapelle" in Neutitschein. — Preissenhammer: Luxusverbote. — Literatura a zprávy spolkové.

Zasláno.

Bibliografie české historie. Právě vydaný první díl Zíbrtovy jmenované knihy poučí každého pěstitele dějepisného studia u nás, jak jsou v knize té zachráněny před nepamětí spisy, články i drobné črty, příspěvky všelikého druhu, roztroušené v nejrozmanitějších publikacích. Vyžaduje toho nejen úplnost díla, nýbrž také zájem každého spisovatele historického, aby se také sám staral o úplný záznam všech prací svých v rozsáhlém díle, vydávaném Českou Akademií. Adressa autorova: Dr. Čeněk Zíbrt, Praha, na Slupi, č. 14, jemuž seznamy ty, ať spisů samostatných, nebo článkův a drobných příspěvků buďtež laskavě zasílány, aby jich bylo užito v dalších dílech Bibliografie české historie.

Prosba.

Jsa zaměstnán studiem a vědeckým zpracováním moravských i slezských šupinušek (Collembola, Thysanura), roztočů (Acarida), štírků (Pseudoscorpionina) a korýšů (hlavně Isopoda). dovoluji si uctivě prositi veškerých p. t. pánů přírodozpytcův i sběratelů, by mne laskavě v snaze této podporovali zasláním materialu v alkoholu konservovaného; budu též vděčen za jednotlivé údaje o tomto thematě (hlavně o hromadném se vyskytování šupinušek na sněhu, řečeném „černý a „červený sníh").

Za všechny laskavé zásilky dovoluji si již předem vysloviti srdečné díky.

Ph. C. Karel Absolon, Praha, Museum.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny. — Nákladem Matice moravské.

Jméno Velehrad.

Topografickofilologická studie.

Napsal Vinc. Prasek.

Co dnes slove Velehradem, není vlastním Velehradem; neboť dle zprávy Ibrahima ben Jakuba, kterak a kde Slované své hrady budovali, nemůže býti pochybnosti, že starý Velehrad mohl se rozkládati jen blíže vody, tudíž asi hodinu cesty od nynějšího Velehradu. I běží jednak o otázku, mohlo-li se jméno Velehrad přenésti na místo tak vzdálené, jednak o některé záhady jiné.

V příčině přejmenování míst s dostatek jest na to dokladů, kterak jméno na př. hradu přenáší se na osadu vzdálenou. Tak Vesnice Úvalno po hradě dobrou hodinu odlehlém slove Lobenstein; rovněž jméno hradu Fulštejna umořilo i české i německé jméno dědiny zvané kdysi Rybník = Godefriedesdorf.

Pokud se týče otázky topografické, třeba předkem upozorniti, že u nás nedochovalo se nám tak jako v Italii a v Řecku stavebních a jiných trvalých památek, poněvadž blíže Velehradu nebylo lomů na hledané stavivo: hlína rozplyne se, dřevo shoří anebo shnije. Zůstala-li poloha města Olomouce aspoň tak nezměněna, že na Předhradí mohly nalezeny býti mince římské po 1800 letech: Velehradu nedostalo se osudu měst ani turkestanských, aby nám jej milosrdný písek pouště byl dochoval do přítomnosti. Voda Morava, která odplavila Spytinovský kostel za pamětí našich, odnesla nám do Černého moře jistotně i kus našeho Velehradu. A poněvadž ani za údělných knížat Přemyslovců nenabyl politického významu jako Olomouc a Brno, zbylo nám holé místní jméno jakožto trvalá památka. A toto jméno vážiti jest naším úkolem. Pověděli jsme již jinde, pověděli též jiní, že naše místní jména jsou nám cennější než jakýkoli codex inscriptionum. Pokud tedy jméno Velehrad bylo lze sledovati

v diplomatáři moravském, shledalo se, že do konce 13. století zůstalo plnozvukým i slavným.

Věc ta nejlépe patrna jest z toho, že se jednak přeneslo na nové město, na Hradiště, jednak že se přeneslo na klášter, vzdálený od původního Velehradu, až na něm utkvělo.

A poněvadž podobného druhého příkladu neznáme, aby jedno jméno české na dvě vzdálené osady se bylo přeneslo, nýbrž naopak jest dosti příkladů, že jménem nové, blízké osady umořeno jest vlastní jméno staré české osady a nahrazeno apellativem (Fryštát umořil vlastní jméno „Czula" nynějšímu Starému Městu, Frýdek opanoval nad „Jamnicí", jak kdysi slulo Staré Město sousední): právem vyvodíme, že jméno Velehrad bylo slavnější nad jiná jména.

I rozeznáváme trojí Velehrad: vlastní (nynější Staré Město), nový (město Hradiště) a klášter.

I. Zprávy o vlastním Velehradě od r. 1130—1315.

První zpráva listinná, jak míníme hodnověrná, jest soupis kněze biskupa Jindřicha Zdíka, v němž se l. 1130. ku kostelu Spytihněvskému počítá „Weligrad tota" [M. I. 202]. I tvar „Weligrad" sám o sobě jest starožitný, ať si již čteme „Weli gradě", ať „Weli grad". — Druhá rovněž vážná listina jest z r. 1220, kterou biskup Robert klášteru na Velehradě pouští desátky biskupské na statcích klášterských, a to: „Welegrad villa forensis cum omnibus suis appendiciis, Maratiz etc. [M. II. 115]. Tato zpráva hlásá nám, že Velehrad jest městem českým, ve kterém konají se trhy každý týden, jak níže lépe vysvitne. Co se týče slov „cum omnibus appendiciis", těžko nyní hádati, co by tím míněno bylo, leč bychom řekli, že všecky ostatní vsi klášterské byly vázány k „městu" Velehradu trhem a obchodem. Mluví se ovšem později o pastvách i lesích, kteréž bychom prohlásiti mohli za toto příslušenství; nicméně podotýkáme, že klášteru příslušely též jisté poplatky z trhů na Velehradě konaných, jak bude níže vzpomenuto.

Kromě těchto prostých a jasných zpráv vyskytují se některé nejasné, ano i záhadné. Tyto označujeme drobným tiskem.

Záhadný jest majestát, kterým l. 1202. král Přemysl I. potvrzuje založení kláštera Velehradského; neboť dotčeno v něm, že hranice vsi Kostelan dotýkají se náspu starého města (vallum antique civitatis). Kromě těch za

psáni jsou za svědky „cives Welegradenses: Wrzman, Altman, Stymír, Milota, Bohomil, Hon, Milosc, Martin, Brotron,“ [M. II. 13]. O listině praví se, že psána jest l. 1228., avšak Velehrad nebyl městem na emphyteusi, nebyl tedy „civitas“, tudíž nelze mluviti o „cives“. Nad to nade všecko mluví se o náspu starého města, což někteří četli „Staré Město“, t. j. Velehrad. Jakkoli ovšem možná by bylo mysliti, že Velehrad prve stával blíže Kostelan, ale mezi měšťany (cives) roku 1202. počítati již Němce, jest neobyčejno.

K roku 1228. trvají dva původní (!) majestáty krále Přemysla I., v nichž vypočteny jsou statky klášterské do slova takto: „Welegrad civitas primo Modoburgus. Coztelan etc.“ a „Welihrad ciuitas primo. Modoburgus. Costelan etc.“ [Mor. II. 195, 199]. Do těchto mnohonásobně podivných majestátů, které se chovají ve Vídni, nebylo nám ovšem možno nahlednouti. Oba tyto listy obsahují doslovně svědomí l. 1321. o hranice klášterské od Alberta de „Donka“ vydané [M. VI. 134]. Dle diplomatáře král Václav I. l. 1232. i král Přemysl II. l. 1256. klášteru Velehradu vydali majestáty v též slova: „Welegrad civitas primo Modoburgus“.

Tu stojíme před záhadami podivnými. Vždyť Velehrad, jak níže shledáme, nebyl „civitas“. Za druhé nadělalo nám to jméno „Modoburgus“ již zmatků dostatek; neboť falsator listu Břetislavova k r. 1030. [Mor. I. 113] udělal z něho „Děvín“, a rovněž Volný na příslušných místech vykládal Modoburg na Děvín. Možná ostatek dosti, že i Dudík, zněním oněch majestátů byv sveden, pomýšlel na „Mosaburg“, Kocelovo hlavní město při jezeře Blatném. [Viz Brandl, Velehrad, 1860, str. 13—15]. Záhady této nelze rozřešiti snadno; neboť čteme-li „Welegrad civitas. primo Modoburgus (sc. nuncupata)“, mohli bychom hádati, že mniši Velehradští svému klášteru snad chtěli dodati lesku přidáním jména rovněž slavného, totiž „Mosaburgu“, ač ovšem tomu odporuje tvar „Modoburgus“; čteme-li pak dle Pražské kopie z Vídeňského archivu učiněné: „Welegrad civitas primo. modo burgus“ [Velehrad městem původně, nyní hradem), nabudeme přirozenějšího výkladu, ač zase zaráží nás slovo „burgus“.

Vzpomenuvše těchto záhad, přecházíme k jiným listinám jasným. L. 1250. papež Innocenc potvrzuje klášteru všecky statky, a to: „villas Welerat, Maratici etc.“ [M. III. 128]. Ač ovšem dle znění listů výše jmenovaných Velehrad není již „hradem“, nicméně slovo „villa“ neodporuje tomu, že Velehrad byl skutečně „villa forensis“, t. j. trhovou vsí čili městem na českém právě. A jako na klášterském zboží konaly se trhy ve Velehradě, tak bylo v nedalekých Kunovicích královských; i Kunovice mívaly svůj týdenní trh, a to v jiný den, než Velehrad.

Tak to potrvalo do nájezdu uherského, kdež markrabí Přemyslovi II. r. 1253. do severní Moravy (na Opavsko) vtrhl ruský král Daniel, do jižní Moravy stranou od Trenčína vtrhli Plavci.

Že od tohoto nájezdu utrpěl Velehrad mnoho škod, jest pochopitelno; pročež na prosbu samého opata Arkleba král Přemysl II. rozhodl se, že proti Uhrám zemi na ochranu vyzdvihne tvrz čili město (munitionem seu oppidum). To stalo se asi l. 1255, i nařízeno biskupovi Brunonovi a jiným 5 velmožům, aby to opatřili. Praviť majestát l. 1257. daný: aby na ostrov, na kterém jest kaple sv. Jiří, ježto se prostranný ten ostrov na zbudování pevnosti nad jiná místa dobře hodí, přestěhovali se lidé naši tak z Kunovic, jak lidé klášterští z trhové vsi Weligradu (villa forensis). Trhy týdenní v tom městě budou dva, jeden v týž den, na který se dosud konal na Velehradě, druhý, kdy konal se v Kunovicích. Fojt bude jeden, ustanoví jej konvent; pokuty z lidí klášterských bráti bude opat, z lidí královských král; rovněž peníze z jednoho trhu budou opatovy. Podací slušeti bude klášteru. [M. III. 246-7].

Druhým majestátem daným l. 1258. „aput novam Velgrad", městu novému puštěny některé svobody a též svoboda, aby královská cesta, která dosud vedla na Kunovice, obrátila se na nové město. — Jakkoli se lidé ze starého Velehradu přestěhovali do nového Velehradu, netřeba mysliti, aby starý Velehrad byl úplně zanikl. Mámeť zprávy o něm ještě tyto:

L. 1261. papež Alexandr potvrdil konventu všecky statky, zejmena: „terras, possessiones et pascua, que habetis in villa, que dicitur Welegrad etc.“ [M. III. 305]. Téhož roku týž papež potvrzuje všecka práva majestáty královými klášteru vyhrazená: „jakož na klášterském ostrově sv. Jiří nové město bylo postaveno, do něhož se byli nastěhovali lidé z trhové vsi Wellegradu atd.“ [M. VII. 764]. L. 1265. kněz biskup s konventem Velehradským učinil smlouvu o biskupský desátek, aby hřivnu zlata platil ze všech svých vsí: „de Wellegrad, de Knespol etc.“ [M. III. 372].

Na majestátě krále Přemysla II. z roku 1270. opětují se — dle diplomatáře — slova: „Welegrad civitas primo Modoburgus.“ [M. IV. 42].

L. 1301. král Václav, vraceje městu Hradišti vesnice odcizené, Kunovice, Longcile a Mikovice, podotýká, že fojt Hradištský právo má souditi jak lidi těchto 3 dědin, tak i z vesnice opatovy, Velehradu, kteráž položena jest blíže města („ville Wellegrad abbatis Wellegradensis site circa

civitatem ipsam.“) [M. V. 124]. Z toho patrno, že Velehrad někdejší zase jest zalidněn: jest však již jen vesnicí.

Podobněž a v táž slova na majestátě krále Jana l. 1315 opáčí se slova výše psaná, že fojt Hradištský souditi má lidi z vesnice opatovy Velehradu, položené před městem Hradištěm. (M. VI. 59] —

Tím jsme takořka po 200 let prokázali, že staroslavné jméno Velehrad odnášelo se ku původnímu místu, totiž k nynějšímu Starému Městu, čímž ovšem není řečeno, jakoby s rokem 1315. bylo již zaniklo. Od roku 1447. bylo nám lze sledovati, že název „Staré Město“ opanoval, nicméně bude lze z archivalií Velehradských prokázati snad staré jméno pro dobu od r. 1315—1447, zejmena nalezne se nějaký doklad na rčení „Velehrad čili Staré Město.“

II. Hradiště novým Velehradem. 1258—1297.

Poněvadž město Hradiště vzniklo na pozemcích klášterských, sousedících se starým Velehradem, jeví se věcí přirozenou, že lid nové osadě říkal Nový Velehrad. I jest rovněž přirozeno, že l. 1258. král Přemysl II. majestát tomu městu vydává, „aput novam Velgrad“ [M. III. 256].

Ačkoli jméno Nový Velehrad vyskytuje se jen na jedné jediné listině, nelze z toho souditi, aby se bylo náhodou dostalo na majestát, nýbrž třeba je pokládati za tak obecné, že král na chvíli k tomu místu přibylý, užil tohoto názvu.

I poněvadž jméno Hradiště objevuje se — a to na listě vydaném městskou radou teprve l. 1297, netřeba se rozpakovati a prohlásiti, že obecný lid Hradišti od samého počátku, tedy od r. asi 1255—1297 i déle ještě říkal Nový Velehrad. Jest totiž dosti příkladů na to, že nomenklatura lidová různí se od úřední, i lze rovněž za to míti, že jméno radou Hradištskou úředně užívané neshodovalo se s lidovým. Ostatek události se veliké proměny, které pokojnému vývoji města byly na neprospěch. Po smrti krále Přemysla II. na Moravském poli, Morava dostala se kr. Rudolfovi v zástavu, tudíž za bezkráloví vznikly rozbroje, za kterých město pozbylo svých statků (Kunovic, Longcile, Mikovic). Že takové vnější okolnosti působí i na změnu místních jmen, jinde bylo již ukázáno.

Ostatek jest pravdě podobno, že za Rudolfova zástavního držení Moravy otevřena země Rakušanům. Znamenámeť v Hradišti přítomnost Němců, znamenáme ji z nomenklatury.

Zmíníme se tedy o jméně nového města. Jak známo král Přemysl, chtěje založiti pevnost čili tvrz, zůstavil ji beze jména. I poněvadž naši předkové tehda zděným tvrzím (srv. „castrum Gradisc“ [Mor. II. 208] říkali „hradiště“, přezděli i nové tvrzi „hradiště“.

Toho hradu vzpomíná se l. 1297. slovy: „dominus abbas silvam et pascua retro castellum sita sepiri instituit.“ (M. V. 67]. Po této tvrzi tedy pojmenováno město, pojmenováno po česku, a též zalidněno domácím obyvatelstvem (z Velehradu a z Kunovic). Že ovšem hradby této tvrze byly skrovny, lze si domysliti, i nesmíme mysliti, že by celé město bylo zdmi obehnáno bývalo, nýbrž míníme, že město mělo jen parkany dřevěné. Ve 14. století teprve město celé, a to ponenáhlu obezděno kamenem z Mařatic.

Slovem: hradiště zděné dalo podnět na pojmenování města. Nemáme ovšem zpráv, kdy obyvatelé toho města začali je nazývati Hradištěm, avšak ostane podivnou věcí, že to jméno vyskytuje se nám po prvé již tvarem německým „Redisch“, přehlasovaným a po zvukosloví německém pozměněným: místo „Hradiště“ Rädisch! Holý tento tvar jména Hradiště a ještě více jméno osady „Longcile“ t. j. „lange Zeile“ [M. V. 134] svědčí o přítomnosti německých osadníkův. I shledáváme tedy, že přibytím lidu odjinud přistěhovalého naskytla se příčina přirozená, aby se místo nové pojmenovalo dle nejnápadnější vlastnosti jeho, lišící se docela od ostatního okolí, dle hradiště zděného. — Domácí lid v okolních dědinách říkal tomu městu na dále ještě jistotně „Nový Velehrad“, nejméně do roku 1297, tedy asi 40 let po založení toho města.

III. Jméno kláštera Velehradu.

Již jsme vzpomněli, že klášter Velehrad od starého Velehradu vzdálen jest hodinu cesty. Kdybychom měli toho jistotu, že klášter, jak byl založen, na témž místě stojí od samého počátku, nedivili bychom se nic, ač-li bychom mohli prokázati, že nynější jeho městiště bylo občinou starého Velehradu, kterak původní jméno zachovati mohl: Poněvadž stál na území Vele-

hradském a místa nepromĕnil, nebylo příčiny, aby mĕnil jméno. Ale kdyby místa neproměniv, byl stál mimo občinu Velehradskou, svědčilo by nám to vše, jak plnozvukým a rozhlášeným bylo jméno Velehrad, že se přeneslo i na klášter.

Připusťme však, že starý klášter původně nestál pod Buchlovem, nýbrž blíže nynějšího Starého Města čili Velehradu, a sledujme, kterak se klášteru říká až po založení Hradiště.

L. 1220. píše se fratribus de Velegrad anebo domus (conventus) in Welegrad; podobněž l. 1221 a 1222 domus in Wilegrat; l. 1250 claustrum seu conventus in Welehrad [M. II. 112, 114, 115, 139; III. 124, 126].

Z toho plyne, že klášter stál skutečně na Velehradě, a to na území tuším starého Velehradu.

Ale uvažme okolnosti nastalé. Po nájezdě uherském, učiněném l. 1253, opat kláštera Velehradského Arkleb sám prosí za ochranu u krále; po žádosti jeho na klášterském pozemku vystavěno hradiště. — Není-liž věcí možnou, ano přirozenou, že rovněž i klášter pro lepší bezpečenství své uchýlil se dále od svého původního sídla, blíže k lesům a horám Buchlovským?

Leč to jest zatím hádankou, o které nebudeme mluviti. Nicméně shledáme možno, přenesen-li totiž klášter od starého Velehradu až pod Buchlov, že plnozvuké jméno Velehradu i na tento vzdálený klášter tak se mohlo přenésti, jako se přeneslo na nové město; vyžadovalať toho ostatek identita, aby klášter neměnil jména svého. Ovšem nemáme na to bezpečného dokladu, že se klášter přenesl v tu dobu; neboť jména „Nova Welgrad“ nelze vztahovati na klášter, nýbrž, jak jsme učinili, na město; novému klášteru Velehradu by se bylo řeklo „Novum“ sc. claustrum.

Nicméně třeba uvážiti také okolnost, že od r. 1250—1289 nemáme listin, z nichž by se bezpečně poznalo, že se klášteru dělo Velehrad.

L. 1289. král Václav vydává majestát „in Welehrad“ [M. IV, 360]. Tu není pochybnosti, že v klášteře vydán; neboť „Nova Welehrad“ slulo tehda nové město, „villa Welehrad“ slul starý Velehrad. Od roku 1289. ustálen již název Velehrad pro klášter: tam l. 1301. král Václav zase vydal majestát („in Welehrad“); tamtéž v klášteře („in Welehrad“)

patrně vydán list roku 1306 [M. V. 128, 199]. Dalších dokladů k letům 1320, 1322, 1338, 1340, 1341 již netřeba citovati, že staroslavné jméno stále utkvívalo na klášteře, až na něm utkvělo do přítomnosti.

* * *

Zde sluší vzpomenouti i mluvnického tvaru, v jakém se nám jméno to dochovalo, a jakého užívají nesčetné listiny.

Jest totiž tvar Velehrad, nyní obvyklý, úplně shodný s Vyšehradem, abychom za příklad uvedli jméno rozhlášenější; ale správně mělo se mluviti Velhrad, Vyšhrad, jako mluvíme Kněždub, nikoli Kněžedub. Odkud tato nepravidelnost? Skloňování: Vel hrad, Vele hrada, Veli hradu, Vel hrad, Veli hrade, Veli hradě, Velem hradem nedopouští možnosti, abychom řekli, že tvar genetivný (do Vele hrada, u Vele hrada) nejčastěji byl slýchán. U slov ženského rodu jest ta věc již pochopitelnější (Kněže ves, Kněže vsi, Kněži vsi, Kněži ves, Kněže vsi, Kněži vsi, Kněží vsí), když se mluví dnes Kněževes (nejnověji Kněžoves, zejmena v Čechách); neboť tvar ten vyskytuje se v nom., gen. i vokativě; nad to pak ještě ustálen neskloňováním adjektiva. Proto, kdyby se bylo adjektivum „vel" neskloňovalo, byl by opanoval tvar Velhrad! I míníme, jakož podobně se mluví Hošť-e-hrad, že prostě přede dvěma souhláskama (**hr**) oživlo ъ v **e**, tudíž ku genetivu Velehrada přibyl nominativ i akkusativ Velъhrad, načež snadno, když nejdůležitější pády (nominativ, genetiv i akkusativ) sluly Velehrad, neskloňováním adjektiva mohly opanovati tvary Velehrad a Velegrad.

Hledíc tedy k této mluvnické stránce, budeme tvar z listiny Jindřicha Zdíka dané l. 1130 „Weligrad" považovati za velevzácný, ježto se patrně tehda mluvilo „Weli gradě". Týž tvar se potom vyskytuje na jedné listině z r. 1228: Weli-hrad, naposled l. 1257 Welligrad.

Že tvar „Wilegrat" (1222) přepsán jest místo Weli-grad, jest na snadě. Jedinýkrát (1228) čteme Welegrade m. Veligrade.

Čistý akkusativ „Welgrad" („apud novam V.") vyskytuje se jen jednou, a to r. 1258.

Český tvar — s hláskou **h** —, totiž Velehrad — a Wellerat též sem čteme —, od r. 1250—1300 na listinách střídá se s Welegradem; potom však tou měrou, jako zavládlo jméno města zvukoslovím německým změněné „Redisch" (místo Rädisch a

Hrädisch), opanoval tvar Welegrad[1]), kterýž se v latinských listinách zachoval na vždy.

Přesnějších vývodů pro nespolehlivost diplomatáře nebylo lze činiti.

Ostatek bylo naším úkolem ukázati, jak neúmorně věhlasno bylo jméno Velehrad, když se přeneslo na nové město i na vzdálený klášter. Nebyltě Velehrad osadou nepatrnou: od r. 1220—1257, což listinně prokázáno, byl trhovou vsí, t. j. městem na českém právě; byl jím tedy jistotně 20 let dříve, t. j. l. 1200. Před rokem pak 1200. nebylo vlastně měst na německém právě.

I ačkoli „město" Velehrad ku konci 12. století nerůznilo se v příčině zřízení svého nic od ostatních měst (Olomouce, Brna), jisto jest, že za údělných knížat Přemyslovcův od r. 1050—1200 nenabyl významu politického. To jest příčinou zjevnou, proč se Velehradu za této doby (1050—1200) vzpomíná jen jeden jedinýkrát, a to l. 1130.

I takto však, připomeneme-li si, jak poměrně málo jest jmen starodávných toho druhu: Vyšehrad u Prahy, Bělhrad stoličný v Uhrách, Bělhrad srbský i dalmatský, Novgorod ruský, Stargrad v Pomořanech, i uvěříme, že Velehrad listinně po prvé l. 1130. vzpomínaný jistotně náleží mezi osady starožitné, hledíc k holému jménu jeho. Při tom možná poukázati nám k jmenovci jeho: Meklenburku. Že tento Meklenburg, po němž se píší kraje i panující rody, původně slul Velhrad, a později teprve dostal německé jméno Michelen burg (michel = veliký), o tom nemůže býti pochybnosti. Proto tedy neobyčejným jménem našeho Velehradu lze směle stanouti do 9. století!

Opat Šebestian Freytag z Čepiroh.

Črta životopisná Frant. Václ. Peřinky.

Podávám poněkud více, než pouhý nástin životopisný. Pojednání moje bude skorem kapitolou náboženských dějin Znojma a Znojemska.

---

[1]) Opat Bělský z Bělé, rodem Polák, psal Wielegrad.

Klášter Louka jest 10 minut jižně Znojma na řece Dyji. O dějinách jeho bylo psáno od 16. století až po dnes poměrně velice mnoho. Kromě Volného jest mi známo šest monografií. Některé kapitoly historie tohoto svatostanu řádu sv. Norberta jsou zajímavy z různých hledisek: národního, náboženského i sociálního. Pro dějiny celé Moravy má význam hlavně století šestnácté.

V letech 1546—1568 opatoval Moravan Method Hrůza. Už před ním opat Ondřej Weiss (1520—1546) špatně hospodařil a dlužil se. Za Hrůzy však plýtváno jměním klášterním tak, že břímě passiv rostlo ustavičně, až hrozilo zkázou celému klášteru. O tomto opatovi napsal Dr. Winter,[1]) že jméno mu bylo skutečně znamením — nomen omen. Teprve historik nynější směl tak tvrditi otevřeně. Už Paprockým byl obviňován Hrůza, že přivedl klášter Lucký do dluhův.[2]) Ale v této věci proti Paprockému už roku 1738 historik Lucký Troschl[3]) hájí opata Methoděje, a odkazuje čtenáře k některým jiným omylům Paprockého, tvrdí, že i toto pouhým omylem. Louka prý nejvíce utrpěla nepřízní doby (temporum injuria).

Novější bádání teprve ukázalo, že polskočeský spisovatel Paprocký měl pravdu. „Všecek zkažený klášter byl v Louce za správy opata Hrůzy.[4]) Král r. 1557 píše podkomořímu s hněvem o tom. Prý Hrůza ženu lehkou chová, a bratří zákonní v témž klášteře všelijak rozpustilý život vedou.“ „Neobyčejný nehospodář, pod nímž všecek život klášterský byl na smích, byl v Loukách u Znojma od roku 1546 za celá dvacet dvě léta Method Hrůza, jehož jméno opravdu bylo znamením.[1])

Špatným hospodařením i „temporum injuria“ se stalo, že z nejstarších klášterů moravských — dle svého založení 1190 pátý — a zároveň nejbohatších stál nad hrobem. Bylo zřejmo, že prospěti může buď prodej nebo zastavení některého bohatého a výnosného statku aneb bohatý dar. Tertium non datur. K prvému nedošlo. Hrůzův nástupce Jiří, odnikud nevida zpomožení ani

---

[1]) Dr. Zikmund Winter: „Život církevní v Čechách“, II, 802.

[2]) B. Paprocký z Hlohol: „Zrcadlo markrabství Moravského“, 1593, fol. 249.

[3]) P. Bernard Troschl: „Series abbatum canoniae Lucenae“, 1738 Znoymae, pag. 203.

[4]) Dr. Winter II, 815.

vyváznutí, složil roku 1572 praelaturu. „Causam regiminis cessi si quaeris, lector, regimen Methudii partim, partim excellentissimum officio illustri prosapia virum Sebastianum Freytag, candore Praemonstrato recens indutum, fuisse noveris", podotýká správně regulář Lucký Bernard Troschl,[1]) (o jehož knize „Posloupnost opatů kanonie Lucké" jsem pojednal v minulém ročníku tohoto časopisu,[2]) připouštěje na místě tomto, byť i jen nepřímo, že opatování Hrůzovo přece jen nebylo tak výborné, jak o několik stránek dříve ho hájil. Louka v dluzích vězela tak, že nebylo naděje na vyváznutí podporou patronů, v klášteře pak žil muž, do něhož doufati se mohlo, že břímě převezme a klášter samý přivede do dřívějšího stavu, i umínil si opat, že jho úřadu svého odevzdá ramenům dokonalejším. Proto roku 1573 dne 11. října opatem ustanoven Freytag. Tolik letopisec. Podtrhuji slovo ustanoven. Zdá se mi totiž, že na místě tomto dopustil se ctihodný praemonstrát nevinného úskoku.

Roku 1510 obdržel totiž klášter právo svobodné volby opatské od krále Vladislava II.[3]) Právo toto bylo zachováváno; neboť při každé změně správcův osudu kláštera Luckého čteme o volbách skrutiniových, čteme, kolik hlasů obdržel ve skrutiniu nově nastolený opat. Tentokráte však učiněna výjimka na újmu tohoto královského privilegia bratří Luckých. Opat Jiří složil praelaturu. Po resignaci jeho bratří řeholní zařídili volbu, uživše privilegia Vladislavova. Kdo zvolen, jest mi po ten čas neznámo. Jednalo se jen o schválení volby císařem Maximilianem II. Jelikož však „praemonstráti za dlouhý čas pod opatem Hrůzou zle byli hospodařili, a nad to ještě popadlo je lutherství, vzav reformaci sám do ruky Maximilian II. r. 1573 neztvrdil mnichům volby opata, ale vnutil jim za představeného „novice", Šebastiana Freytaga z Čepiroh, jesuitského žáka. Kdo z mnichův neutekli, byli nuceni, aby nového opata snesli a napravili se".[4])

Proto praví Troschl: „candore Praemonstrato recens indutus". Že o veškeré věci se zmiňuje jen jaksi s ohrádkou, záleží na tom, že nechtěl minulé stinné stránky, již zapomenuté, vysta-

---

[1]) Troschl, o. c. p. 207.

[2]) Č. M. M. 1899. — XXIII, 370--376.

[3]) Volný, Mähren, III. 113.

[4]) Christian d' Elvert: „Geschichte der Studienanstalten in Mähren", 39, 40; Dr. Winter: „Život církevní", II, 738.

vovati na světlo, ač o všem tom v archivě opatském, na němž se dobré dílo jeho zakládá, našel dosti zpráv. Neomlouvá, nevylhává, pouze zamlčuje.

Na otázku, kdo by byl vlastně opat Freytag, těžko dáti zevrubnou odpověď. Kdy se narodil, nemožno udati; umřel ve věku kvetoucím, praví Praemonstratské annaly Strahovské. Pocházel prý z rodiny urozené („natales suos de familia illustri fertur originasse"); ale více nic. Teprve úsilnější snaze podařilo se shledati dvou tří dat o rodě tohoto opata.

Vychodištěm tohoto rodu jest malá vesnice Čepirohy u Mosta, po německu Czöppern. Byla to asi česká rodina, jakož i Mostecké úkrají bylo v dobách 16. století celé téměř české. Byl to ostatně chudý rod; neboť víska Čepirohy náležela původně hradu Mosteckému, od něhož prodána roku 1509 městské obci Mostecké.[1]) Rod Freytagův z Čepiroh vyskýtá se právě v této době. Obýval asi nevelikou tvrz, jsa jinak statky pozemskými nepříliš bohat. O rodině samé víme velice málo. „Mostští dopustili se na Fabianu Frejtokovi z Čepiroh opravdu násilnosti neobyčejné asi roku 1500. Sebrali totiž pana Frejtoka, rytířského člověka, a utrápili ho na skřipci a v žaláři jako jiného škůdce a loupežníka silničného. Zavroubil asi něco u nich. Teprve roku 1533 synové nebožtíkovi, Zigmund a Jiřík, obeslali purkmistra i konšely města Mostu z toho, že otce jejich svévolně bez provinění katem trápiti dali až do usmrcení." [2]) Soud však městskou radu osvobodil půhonu.

Laskavostí pana professora Sedláčka nabyl jsem zpráv, že k roku 1520 vyskýtá se Kliment Pátek z Čepiroh, a roku 1523 bratří Vácslav, Jiřík a Zikmund Freytokové z Čepiroh, synové asi svrchu uvedeného Fabiana Freytoka. Kromě opata Luckého neznám jiného člena této rodiny.

Za to poněkud více jest nám známo o opatu Luckém z dob, než ustanoven byl správcem starobylé kanonie Lucké. Byl to muž všestranně vzdělaný, že císař Maximilian učinil ho vychovatelem syna svého Rudolfa, potomního císaře římského a krále českého. Jakožto vychovatel stal se doktorem obojího práva. Právě jako Palladě sloužil prý také Belloně. Účastnil se

---

[1]) Aug. Sedláček: „Místopisný slovník království Českého", I, 110.

[2]) Dr. Z. Winter: „Kulturní obraz českých měst". I, 120.

války Benátčanů s Turky jako velící důstojník. Tou dobou byl rytířem Maltézským. Ve vojště, hlavně pak v námořní bitvě lodí italských a španělských s loďstvem tureckým u Lepanta dne 7. října 1571 tak se vyznamenal, že mu Benátčané postavili pomník (kde?) s nápisem:

„Hanc Venetae statuam reduci statuere Sebasto,
nuper ut infestum cis rura Lepartica (!) Turcam
fuderat, et spoliis remearat onustus opimis."

Nedlouho pobyl u vojska. Už roku 1572 stal se novicem řádu Loyolova. Sotva uplynulo devět měsíců noviciatu jeho, udělil papež po zakročení císaře Maximiliana dispensi, by prý tak volba na opatský stolec Lucký byla uspíšena. Opat Jiří, slabý nástupce slabšího ještě Methoděje Hrůzy, prý všecky bratry přesvědčil o užitečnosti a nutnosti volby Šebastianovy a ke kroku tomu je naklonil, takže prý jednosvorně dle zákona zvolili Freytaga opatem, jehož potom z rozkazu císařova dva notáři-řeholníci Vratislavští (kde býval také praemonstratský svatostan) veřejně vyhlásili za řádně zvoleného. Po tomto prohlášení vykonány v Luckém chrámě sv. Vácslava za zpěvu hymnu Ambrosianského „Te Deum laudamus" děkovné služby Boží. Tolik Troschl.[1]) Císař prý volbu schválil co nejdříve. Nedivíme se. Bylo na Maximilianovi, by odměnil výborného instruktora arciknížete Rudolfa za věrné služby. Už roku 1566 žádal Freytag císaře tohoto o uprázdněné kanovnictví sv. Štěpána v Litoměřicích s důvodem, že by se kanovnictvím a důchody jeho ve Vlaších lépe vzdělal. Arcibiskup pražský, Martin Brus z Mohelnice, jenž všemožně hleděl vymýtiti z církve české nepořádky, tomu tehdy zabránil;[2]) neboť bylo zlozvykem, že beneficiati bohatých obročí a praebend o svěřené úřady nehrubě se starali a dávali se zastupovati mnohdy osobami nejméně k úřadům podobným povolanými a schopnými, a berouce pouze veliké důchody po cizině buď s mečem v ruce neb za jinými účely se honili. Tím se stalo, že až dosud zůstal Freytag z Čepiroh[3]) bez odměny. Že by byl Šebastian jediný z rodu rytířů Čepirožských povýšen do stavu hraběcího, jak předpokládá dějepisec českomoravské provincie

[1]) Troschl, l. c. 211, 212.
[2]) Z. Winter: „Život církevní". I, 423.
[3]) Nesprávně píše se na mnoze „z Čepirohu" místo jediné správného „z Čepiroh".

praemonstratské P. Dominik Čermák, píšící důsledně „hrabě z Čepirohu“,[1]) nedá se ničím doložiti.

Nepouštějme však se zřetele hořejšího tvrzení, že císař regulářům Luckým Freytaga vnutil opatem, a dojdeme k tomuto závěru: teprve roku 1572, kdy nebylo nikoho, kdo by císaři mohl činiti odpor, nadešla vhodná chvíle odměniti arciknížecího vychovatele.

Freytag byl tehdy teprve novicem a jáhnem. Nedivno tedy, že praemonstrati Lučtí neradi přijímali ho za představeného, což Troschl také pouze napovídá, ale tvrdí to d' Elvert a dle kopiářů archivu místodržitelského v Praze dr. Winter.

Svěcení kněžského dosáhl Šebastian teprve roku 1574 od arcibiskupa pražského Martina, kdy biskupský stolec Olomucký byl sirý úmrtím Jana Grodeckého.

Hůře však bylo o konfirmací se strany papeže Řehoře XII. Zdráhal se totiž papež jmenování císařovo a nucenou volbu bratří Luckých schváliti. Celá tři léta trvalo vyjednávání a rozmýšlení papežovo, až konečně, když už Čepiroh složil řeholní sliby a nabyl kněžského svěcení a projevil se mužem dokonalým a v katolictví nemálo horlícím a činným i energickým, dala se svatá Stolice nakloniti k hlasu císaře Maximiliana a potvrdila Freytaga, jenž už před tím z rozkazu císařova obdržel infuli od biskupa Olomuckého, roku 1576 opatem Luckým.[2])

Jmenování Šebastianovo, jehož ne nadarmo charakterisoval Volný slovy: „Als Mensch, Krieger und Priester gleich ausgezeichter Abt“, bylo pro rozhárané poměry Lucké krokem ku spáse. „Rostl zajisté opat den ze dne ve slávě sobě i bratřím řeholním pověstí veřejnou v lidu“, je slabá jen a nic nevystihující chvála muže výborného z úst domácího dějepisce. „Neboť tehdy, když jako nákaza morová šířila se haerese Lutherova po místech okolních, věda, že víra orthodoxní jest jediné v katholicismu, přísně stanul na odpor dogmatu kacířskému“, dí dále Troschl, na tvrzení to podávaje důvody jen skrovné. Podepřeme je sami!

Německé Znojmo, které houževnatě bránilo se kdysi učení Husovu vyšlému z českého prostředí, ochotně přijalo protestan-

---

[1]) P. Dom. K. Čermák: „Premonstráti v Čechách a na Moravě“. V Praze 1877, 345.

[2]) Troschl, Series, 1738 p. 213.

tismus německý.[1]) Roku 1560 měli tuto kazatele, jenž odváděl posluchače od papeže s větší horlivostí, nežli se slušelo. Končívaltě svá kázání modlitbou, aby Bůh všech věřících před mocí tureckou a papežskou, kteréž křesťanství a slovo Boží potupují, zachovati ráčil. Toho kazatele poručil král Ferdinand I. sice z města vybyti[2]), avšak on kázal chutě dále, maje posilu v tom, že ho poslouchali s potěšením i někteří kněží, jmenovitě opat kláštera Luckého (Hrůza), jemuž král poslal r. 1560 z Vídně důtku a hrozbu, že bude věděti, jak pro takové neřády k němu se zachovati.[3]) O faře sv. Michala ve Znojmě několik slov níže.

Ve vsech poddanských nebylo lépe. O mnohé pokoušelo se novokřtěnství, tehdy četně na Znojemsku podporované, jiné opanovala konfesse bratří českých, některé holdovaly protestantismu Lutherovu. Okolí jejich nebylo lepší. (Poměry náboženské pokusím se svým časem vysvětliti ve „Vlastivědě Moravské“ v oddíle o Znojemsku.) — Klášterníci pak sami, nedadouce vázati se řeholí, oblibovali si volný život dle náuky a příkladu Lutherova.

Bylo tehdy nutno volbou opata všelikým zlořádům náboženským postaviti se nepřátelsky v čelo. Proto také volbu tuto vykonal sám král Maximilian, věda, že by Lučtí volili muže hovícího jejich náboženským vrtochům a choutkám.

Dvojím hlavně proudem rozlévala se působnost opata Freytaga: pečovaltě o materialní stav kláštera a statků jeho neméně než o zájmy náboženské a humanní. Tyto pak převážně vynikají nad ony, proto také k nim jakožto význačnějším nejprve obrátíme zřetel.

Když klášterní nejbližší vsi poddanské Sedlešovice, Bohumělice, Nesechleby, Stošíkovičky, Suchohrdly a Oblekovice přichytily se náuky Lutherovy a zdráhaly se poslouchati opata jakožto pána svého, ve věcech náboženských požadujícího úplné jednoty s ním a s vrchností řeholní, když i Lucký řeholník, farář Valtrubický, odpadl od víry a svěřené sobě kollatuře vštěpoval protestantismus, obávaje se opat, že by i jiné fary, jichž nemohl osaditi spolehlivými řeholníky jednak proto, že ani způsobilých kněži po ruce neměl — bylť klášter sám za úřadování předchůdců

---

[1]) V. Brandl: „Kniha pro každého Moravana“, 1892, str. 192, 214.
[2]) Dr. Winter, Život církevní, I, 122.
[3]) Dr. Z. Winter, Život církevní.

Freytagových valně nakažen kazateli Znojemskými,—jednak i proto, že opatství mělo mnichů málo: spojoval dvě neb i více blízkých farností pod jedním duchovním správcem. Tak Tasovice spojil se Strachoticemi.[1]) Není těžko uhodnouti, že jednalo se hlavně o Tasovice, kamž mlynář tamější, Václav Ryzan z Rozenštejna, člověk rytířský, uvedl anabaptisty, v ústech lidu také „tauŕary“ nazývané, a nadav je i statky, způsobil Čepirohovi těžký zápas, jenž mermomocí snažil se je odtud vypuditi.[2]) Tehdy prý i abatyše sv. Kláry ve Znojmě, Kateřina Vojenická z Vojenic, byla nakloněna novokřtěncům. Freytag ji z toho alespoň obviňoval u komory císařské.[3])

Roku 1551 byl klášter Klarisek ve Znojmě v tak bídném stavu, že nemoha dále zachovati podací právo kostela sv. Michala ve Znojmě, postoupil ho městské obci Znojemské.[4]) Fary této pod ochranou protestantské rady městské zmocnili se luteráni, což bylo příčinou neustálých differencí mezi městem a Freytagem, respektive hlavním kostelem u sv. Mikuláše. Opat častěji žaloval konsistoři Olomucké i samému císaři.[5])

Farní chrám sv. Mikuláše ve Znojmě už roku 1233 byl biskupem olomuckým Robertem potvrzen patronátním právem klášteru Luckému,[6]) kterážto výsada roku 1239 nabyla nového ztvrzení.[7]) Opatství Lucké vždy až po zrušení roku 1784 osazovalo výnosnou faru tuto svými řeholníky. Protestantské město Znojmo však i v tom hledělo překážeti. Roku 1569 podporou města vedrali se na faru pastor Giezinger a praedikant Michael Grünberger, oba luteráni. Kromě nich však zůstali na sídlech svých z Louky dosazení kaplani. Tak r. 1569 kaplan Augustin Vencek, roku 1573 kaplan Vavřín Scholz, ale mimo něj praedikant Mikuláš Eber, r. 1576 kaplan Šebastian Rauscher.

Freytag celou silou potíral novotáře. Čině spravedlivý nárok na práva svá jakožto kollator této fary, praesentoval už r. 1574 k sv. Mikuláši výborného luckého kazatele Matouše Spasmu. Tento byl s odporem přijat, a mírná jen kázaní jeho budila mu

---

[1]) Troschl, o. c. pg. 214.

[2]) Ant. Hübner: „Denkwürdigkeiten der Stadt Znaim“, 1869, 493.

[3]) Hübner, 504.

[4]) T. V. Bílek: „Statky a jmění kollejí jesuitských“ v Praze 1893, 343.

[5]) Hübner, 297.

[6]) Boček, Cod dipl. Mor. II, 117.

[7]) Tamže II, 119.

nepřátele. Přece však podařilo se mu r. 1577 protestantského kazatele Achacia Jiříka (i Syriz se čte) přiměti, že se vrátil ke katolicismu a po té vstoupil jako úředník hospodářský do služeb kláštera Luckého. Ačkoli nenávist proti Spasmovi byla všeobecná a veřejně dokazována, přece z nedostatku schopných kněží zůstal kazatelem až po r. 1578. Ani r. 1573 ustanovený protestantský pastor, ani kazatel jeho Mikuláš Eber neměli pevné půdy. Živlu katolickému nepřálo město, protestantství opět potíral neúnavný opat jakožto kollator, na jehož zakročení byl po rozkaze moravského zemského podkomořího praedikant Eber vybyt z města. Pastor však zůstal. Pochopitelno, že bydlení katolických řeholních kaplanů s pastory a kazateli lutherskými na téže faře nasilo dosti sváru. Řeholníci měli neustále spory s personálem učitelským a chorovým; opat pak sám s radou městskou tu o platy, tu o paramenty, o kaple a knihovnu farskou. Z obecní kanceláře právě tak jako z opatské vycházela stížnost za stížností. Neustále bylo potřebí prostřednictví buď biskupského nebo zeměpanského. Spasma konečně definitivně ustanoven plebanem. Zemřel však již 31. dne měsíce května r. 1578. Opat si přispíšil a ihned jmenoval Ondřeje Eberdinga nástupcem, přidav mu na pomoc slovutného kazatele, znojemského dominikána P. Matyáše Dillingera, ač dominikánské proboštství Znojemské mělo tou dobou pouze čtyři kněze, kromě převora Mariana Rotuly.[1])

Nepomohlo. Opat byl nucen ještě téhož roku faru sv. Mikuláše svěřiti svému klášternímu kazateli Šebastianu Angermannovi. Ale nové neshody s praedikantem Jiřím Schillerem u sv. Michala (pozdější kollejní chrám jesuitský na Michalském náměstí ve Znojmě) uspíšily roku 1581 farářovu smrt. Potom chtěl Petr Corvinus, Němec z Franska, od městské rady býti dosazen. Opat protestoval a energicky ustanovil českoněmeckého kazatele patera Leopolda farářem.

Není divno, že za podobných okolností sám známý náboženský buřič, zvaný Bauernknecht, který rád se vydával za proroka, po častějších disputacích s jesuity a s jinými učenými kněžími, 25. října r. 1580 v Luckém kostele slavnostně dobrovolně složil katolické vyznání víry. To však tím více pobuřovalo.

---

[1]) O stavu kláštera dominikánského ve Znojmě za této doby viz Hübnerovy: „Denkwürdigkeiten der Stadt Znaim", str. 352.

V červenci r. 1581 ustanoveni kaplan Jan Müller a kazatel dominikán Matyáš Steinweg (snad totožný s výše jmenovaným Dillingerem). Byli však oba hned 16. září téhož roku odvoláni, načež usťanoven kaplanem Petr Reich. Freytag za nutných okolností ještě roku 1581 dosadil za faráře olomuckého a vratislavského kanovníka Krištofa Středovského (Stredelia). Ani to nepomohlo, tak že opat byl nucen již v září rok potom ustanoviti farářem P. Pavla Meziříčského. Ale již roku 1583 dočítáme se o novém faráři Ondřeji Myškovi.[1]) Tím nebyl ještě boj skončen. Vedli jej dále po opatu Šebastianu I. Freytagovi nástupcové jeho Šebastian II. Badenský a s dobrým výsledkem teprve Šebastian III. Chotěbořský, který sám konal úřad faráře u sv. Mikuláše.

Tak pečoval opat Freytag o náboženské poměry klášternímu patronátu podřízených far. Že však poměry ostatních far Znojemských, zvláště sv. Michala, nebyly oku jeho lhostejným divadlem, vidno z toho, že častěji vznášel žaloby k biskupovi olomuckému i k císaři.[2]) Z města zase škodilo se mu, kde a jak bylo možno. Tak kazatel sv. Michala, Jiří Schiller (i Schildt) zmocnil se špitálního kostela sv. Alžběty, kde kázával. Hlavně hleděl sem přilákati Lucké farníky a jich děti, jimž kázal často i na špitálním hřbitově. Tu všecek odpor opata Freytaga pomohl málo.[3]) Podobně marně stěžoval si opat u městské rady do odnětí kaple sv. Petra na Petrském náměstí roku 1578. R. 1580, dne 14. září, zvláštním listem žádal na obci, by v témž kostelíku sv. Petra slouženy byly české služby Boží českému lidu Znojemskému, leč marně. Opat byl později nucen zaříditi české služby Boží v kapli sv. Václava[4]) (stávala u chrámu sv. Mikuláše na hradební zdi městské, kdežto kostelík sv. Petra a Pavla stával blíž ženského kláštera klarisek).

Městská rada vůbec škodila opatovi, kde a jak mohla. Ještě roku 1585 v podvečer života jeho ujala kostelík sv. Bernarda na starém hřbitově kolem kostela sv. Mikuláše a na zlost proměnila jej ve sladovnu.[5]) O kostelík tento pokoušela se už dříve.

---

[1]) Hübner, str. 299 sl. Cituji raději toto, ač jest to dílo nesystematické, založené na listinách archivu Znojemského, než archiv sám; neboť jest veřejnosti spíše přístupno.

[2]) Hübner, str. 395, 493.

[3]) Archiv Znojemský, kopiář čís. 39.

[4]) Hübner, str. 540.

[5]) Volný, Kirchliche Topographie, II. Abt., IV. Band, Seite 85.

Freytag si stěžoval. Roku 1579 dne 26. července přišla kommisse z pánů Hanuše z Haugvic, Kašpara II., opata Zábrdovského, a podkomořího Mikuláše z Hrádku. Výsledku však nezískalo opatství nijakého.[1])

Kolem roku 1577 měl Freytag spor s městem Znojmem o desátky z mladého vína (moštu, „de rubro musto"), který byl roku 1578 dekrétem císařským vyrovnán tak, že sluší jak z hroznů tak z moštu (de uvis tam rubris) ze všech vinic dávati desátky.[2]) Spor viničný s městskou radou Znojemskou byl vlastně starý zádrhel hospodářských poměrů jak Luckých tak Znojemských. Už roku 1560 žalují Znojemští císaři, že jim opat Lucký (Methoděj Hrůza), opat Želivský (Martin II. Strahlitzer) a probošt Hradištský (Benedikt) mnoho vinohradů blíž Znojma vzdělali na škodu jejich.[3])

Nejbolestněji dotkl se asi Čepiroha spor s protestanty Znojemskými o průvody o Božím Těle. Když opat roku 1579 vedl processí o Božím Těle a vystoupil z kostela, uvítala ho luza smíchem a hanlivými řečmi, házeno po průvodě kamením, a na náměstí projížděli se dva najatí jezdci, aby průvod uvedli ve zmatek. Když protestantský kazatel v kostele sv. Mikuláše klobouku nesmekl a od konventuala kláštera Luckého byl napomenut, vyťal tomuto políček; z mlýna u Rabenštejna stříleli z hmoždířů na chrám sv. Mikuláše, a městská rada takový zlořád trpěla.[4]) Opětně dovoláváno se císaře, který zase vydal dlouhý český mandát, kterým poměry mezi městem Znojmem a farářem i kazateli u sv. Mikuláše, vlastně opatem Šebastianem Freytagem, urovnány.[5]) Narovnání bylo v ten rozum: Císař nařídil opatovi, by ustanovil u sv. Mikuláše znamenité kněze a kazatele, kterým má dána býti přiměřená dotace, nařídil sepsati trojí inventář kostelního jmění, ustanoviti dva spolehlivé muže kostelními hospodáři, vystavěti dvě sakristie na přechovávání paramentův a precios; mistrům i představeným cechů bylo nakázáno, aby processí na den Božího Těla, které, byl-li by opat zaneprázdněn, má vésti farář u sv. Mikuláše, dle obyčeje a zvyku řádně se

[1]) Hübner, str. 543.

[2]) Troschl, „Series abbatum canoniae Lucenae", pag 215

[3]) Dr. Z. Winter: „Kulturní obraz českých měst", sv. I., str. 103.

[4]) Brandl: „Kniha pro každého Moravana" 1892, str. 222.

[5]) Troschl, str. 215.

zachovali; měšťané mají ze všech příjmů jakož i z vinic upsané a určené povinnosti ke kostelu, kněžím a kostelníkům plniti. Toto zařízení zůstalo v platnosti do roku 1726, kdy vydána byla Znojmu nová kostelní instrukcí.[1] Jak bylo v prvních letech posloucháno nařízení o průvodech, vidno z toho, že roku 1580 jen dva měšťané, Jiřík Ertl a Bartoloměj Funk účastnili se průvodu.[2]

Nevím, co mínil Čermák slovy, že Freytag „odstranil ze Znojma nekatolické kazatele a povolal, podporován jsa císařem, řád jesuitský do města toho."[3] Pravdě podobným však zdá se mi tvrzení historiků Pilaře a Moravce, že pouze olomucký biskup Stanislav Pavlovský povolil Freytagovi jesuitskou missii,[4] neboť Jesuité uvedeni do kolleje Znojemské k sv. Michalu teprve roku 1624 hrabětem Althanem.[5] Z toho, ač s pravdou-li souhlasí, vidno, že žádný prostředek nebyl Čepihorovi neznám, jehož bylo lze užiti na obrácení nekatolíků Znojemských.

Tolik pouze o zásluhách opata Freytaga o víru katolickou. Tvrdím zřejmě, že českým obcím Znojemska byl by vznikl jen prospěch z toho, kdyby podány byly klášteru Luckému. Neboť opat Freytag byl by nad věrou jich bděl právě tak, jako pečoval o víru německých svých poddaných. České vesnice však poddány jsouce jednotlivým vrchnostem, byly jim podřízeny dle pravidla „cujus regio, ejus religio" také ve věcech víry a svědomí, a tak odpadly od katolicismu právě tak, jako jejich vrchnosti. Opat dbal o návrat do lůna církve římské, užíval všech možných mírných prostředkův, ale k násilí nepřistoupil nikdy a nikde, nebral nikde poddaným s náboženstvím také národnosti. V českých obcích konána byla protireformace teprve po nešťastné Bílé Hoře hlavně jesuitskými kazateli Znojemskými. O násilí sice nikde souvěké prameny nemluví, za to však jest dnes zjištěno, že missie jesuitské několika obcím přinesly s protireformací náboženskou zároveň poněmčení, odnárodnění. Opat Freytag, sám upřímný Čech byl by zajisté nesetřel nikde pelu českosti!

---

[1]) Hübner, Znaim, str. 279.

[2]) Tamže, st. 300.

[3]) Čermák: „Premonstráti v Čechách a na Moravě", str. 346.

[4]) Pilař a Moravec: „Moraviae historia" Brunae III. tom., pg. 524.

[5]) Bílek, Statky, str. 114.

Zbývá jen podotknouti, že všecko úsilí jeho proti reformaci poddaných svědčí, jak důrazně a důsledně konal heslo své „Adversis constantia duro“, jež dal si i do kamenné desky vtesati na chrám sv. Mikuláše, který obnovil ze základu.

O hmotný prospěch kláštera svěřeného pečoval neméně, než o věci víry. Čteme, že své vlastní jmění obětoval klášteru Luckému. Bylo však asi jen nepatrné, takže zmínky věc ta skorem nezasluhuje. Co vykonal a jak povznesl blahobyt Louky — stalo se jen rozumným hospodářstvím.

Činil vše, by statky odňaté zase spojil s konventem. Některé byly mu vydány dobrovolně, přece však roku 1576 podal žádost k majestátu, by auktoritou císařskou nespravedliví držitelé byli přinuceni neprávem nabytá zboží vrátiti kanonii. Aby pak měl po ruce důkazy, že statky skutečně patří konventu, dal roku 1578 Martinem Mohelnickým, proboštem na Hradišti nad Znojmem (Pöltenberg) kollationovati a vidimovati opisy veškerých privilegií konventu, protože některé originály byly tak sešlé, že stěží byly čitelné.[1])

Martin Mohelnický nebyl nikdo jiný než Martin Medek z Mohelnice, pozdější arcibiskup pražský. Narodiv se roku 1538 v Mohelnici, stal se kanovníkem v Brně a roku 1577 arcibiskupem pražským Martinem Prusem z Mohelnice, velmistrem řádu křižovnického s červenou hvězdou, jmenován proboštem na Hradišti. Roku 1580 zvolen po smrti Prusově velmistrem řádu křižovníků a 15. dne měsíce ledna r. 1581, Rudolfem II. jmenován arcibiskupem pražským. Zemřel dne 2. února r. 1590.[2])

Proboštové Hradištští častěji přispívali při kollationaci a vidimaci listin. Z archivalií Znojemských na př. vidno, že roku 1670 probošt Tomáš de Schlessin srovnával opisy listin kolleje jesuitské u sv. Michala ve Znojmě s originály.

Co vykonal Freytag klášteru svému, připomínají annaly Strahovské:[3]) zařídil knihovnu, dal uspořádati archiv, ustanoviv zároveň stálého knihovníka a archiváře konventuálního, zřídil knihtiskárnu, zapravil všecky dluhy, stavby klášterní během času

---

1) Troschl, Series abbatum, pag. 214.

2) Více o něm viz: Dr. Kl. Borový: „Martin Medek, arcibiskup Pražský“, v Praze 1877.

3) Čermák, Premonstráti, str. 346.

sešlé zřídil, zastavené statky vyplatil, zámek blíže bytu opatského opevnil proti možnému útoku nepřátelskému. Konvent rozmnožil muži nábožnými a učenými, staraje se také, by budoucí mnichové doma dokonale byli vzděláni; proto založil v Louce gymnasium a seminář pro 12 chovanců jak světských tak duchovních. Chrám sv. Mikuláše ve Znojmě, jak jej dnes vidíme, jest skoro ze základu dílem Freytagovým. Že ovšem poddaní také svým dílem aspoň robotou ke stavbám přispívali, soudíme z rozkazu, dle něhož roku 1577 opat nařídil, aby každý robotěz přivezl ke stavbě kláštera a kostela Luckého dvě fůry stavebního dříví z opatských lesů v Kravsku.[1]) I jiné kostely patronátní byly nákladem Lucké pokladny restaurovány. Hned roku 1576 vyžádal Freytag na převoru dominikánů Znojemských Marianu Rotulovi, rodem Vlachu, 100 kusů latí a osm kmenů z dominikánských lesů v Tvořihrázi na opravu kostela v Oleksovicích.[2])

O tiskárnu Luckou, dítko to svých snah protireformačních, pečoval také nemálo. Officina tato stala se časem proslulou na Moravě. Že požívala pověsti výborné, vidno jednak z výčtu děl v ní tištěných, který uveřejnil historiograf Dudík,[3]) jednak i z toho, že časem také se v ní tiskla usnesení stavovských sněmů moravských.[4]) Mimochodem jen podotýkám, že dějepisec znojemský Antonín Hübner tvrdí, že teprve roku 1571 začato s tištěním sněmovních usnesení,[5]) což jest nesprávno, jelikož už roku 1556 jest řeč o tištěných sněmech.[6])

Opatu Freytagovi konečně udělil vychovanec jeho císař Rudolf II. na den sv. Václava roku 1579 potvrzení všech výsad a práv Luckých, mezi jinými také práva svobodné volby opatské, což má důležitost proto, že r. 1573 bylo toto právo (udělené králem Vladislavem II.) zrušeno císařem Maximilianem II.[7])

Miloval-li Šebastian Freytag umění stavitelské, o čemž svědčí stavby, miloval neméně hudbu chrámovou. R. 1574 dne

---

[1]) Hübner, Znaim, 493.

[2]) Tamže str. 352.

[3]) Dr. Beda Dudík: „Dějiny knihtiskařství na Moravě“ v „Časopise Matice Moravské“, roč. VII. — 1875.

[4]) Dr. Frant. Kameníček: „Zemské sněmy a sjezdy moravské“ I. — 1900 str. 58. Sněm znojemský r. 1600 byl tištěn v Louce.

[5]) Hübner, str. 235.

[6]) Dr. Kameníček, str. 59.

[7]) Konfirmační listinu Rudolfovu otiskl Troschl, Series, p. 216—218.

18. května zvláštním listem doprošuje se jesuitského rektora Emericha Forslera a jiného jesuity P. Regenta o dovedného hudebníka a potom dne 15. června r. 1584 volá dokonce organistu Daniela Zangra z Vídně a dává mu službu při klášteře Luckém.[1])

Roku 1584 byl však statečný opat již tělesně nemocen, i síly jeho neustálým namáháním byly podlomeny. Náboženské půtky, úsilovná péče o katholicismus a zápasy s protestantstvím a novokřtěnstvím, rozpory ve vlastním klášteře, z něhož bratří vystupovali, k protestantismu přestupujíce a odnášejíce s sebou dokonce kostelní drahocenné nářadí, unavující spory s městem Znojmem, které činilo mu leda příkoří, neustálá péče o rozsáhlé statky a k tomu na mnohých stranách doznaný nevděk, byly s to, aby zničily i nejsilnějšího muže. Podlehl jim konečně i hrdinný vítěz Lepantský, jemuž poslední hodina přestala dne 2. května roku 1585.

Zvláštními slovy ještě líčiti charakteristiku jeho, bylo by zbytečno po tom, co řečeno. Nedral se nikde do předu a nekřivdil nikomu, ale sobě také ukřivditi nedal, hledaje vždy a všude práva svého s mužnou energií, důsledně konaje heslo své: Adversis constantia duro. Že zásluhy jeho v široké moravské véřejnosti byly uznávány, svědčí hlavně to, že v záležitostech zemských byl ceněn mnoho. Tak roku 1583 zvolen do zemské kommisse, která měla za úkol koupiti nějaký větší statek, z jehož výtěžku by se uhrazovaly nejnutnější potřeby zemské, hlavně platy menším úředníkům a zřízencům zemským.[2]) Téhož roku 1583 v pondělí po sv. Vavřinci jest přítomen v Třebíči s jinými třemi urozenými skládání účtů výběrčích berně zemské.[3]) Roku 1579 dne 15. ledna přistupuje ke všeobecnému zemskému lantfrýdu.[4])

Klášterní korrespondenci jeho z let 1575—1585, totiž listy latinské, vlašské, španělské, německé a české — hle, kolika mluvil jazyky — nazývá Jungmannova Historie literatury české vesměs předůležitými.[5])

---

[1]) Hübner, str. 787.

[2]) Dr. Kameníček: „Zemské sněmy“, I. díl, str. 169.

[3]) Tamže 1., 260. Hübner, str. 236.

[4]) Dr. Kameníček, str. 394.

[5]) J. Jungmann: „Historie literatury české“, II. vyd., II. díl, str. 554.

Silhouettový obraz jeho zachoval prý se v bývalém archivě praelatury Lucké, toho však v ruce jsem neměl. Duševní obraz tohoto muže však nejlépe jeví se zraku našemu ze zápisků, studií klassických, kázání a jiných pojednání náboženských, jež svázány jsouce v několik foliantů, uloženy jsou v zemském archivě v Brně. O těchto však jest nutno napsati zvláštní studii.

Skladba nářečí císařovského.

Napsal Jiří Malovaný.

Participia.

Přechodník přítomný.

1. Přechodník přítomný sloves dokonavých zastupuje zaniklý přechodník minulý. Na př. sedna si začał vèkładať.

2. Přechodník přítomný má jen nom. sg. rodu mužského pro všechny rody a čísla. Jelikož klesl skoro v příslovce, klade se bez rozdílu spojitě i nespojitě, a to velmi často.

Přechodník přítomný bývá

a) zdánlivě spojitě. Na př.
to mohł dať órok, páru koni tadè prodaja; — chca fšecko poděłať, mosi se člověk jak se patři spichať; — chca mněť člověk pokuj, fšecko uděłá; — mosime skoro stať chca, abèzmè to doseklè; — kópiła sem si to brzo vdaja se; —

mosite zaproseť nestèďa se (= a nestèděť se); — dèbèch bèł tebó, uděłał bèch si to sám, neprosa se kehosè; —

tak se obleč nechoďa (= a nechoď); spiché se nevèkłádaja; — tož už di pryč ne pořáď złobia; —

chodi k nám nechoďa; — děłá tè obřisła neděłaja; — ji nejeza, pije nepija (= pije ani nepije = pije špatně, bez chuti); — pučivał mně tech peněz nepučivaja; —

šił z Rokeťnice a ida z tě Rokeťnice, potkał chłapa;

b) nespojitě.

1. Odnáší se k některému substantivu věty. Na př.
bude ti lepši doma buda jak hdesè choďa po nocách; — to ti přende buda na větře; — jak ti nemá bèť zèma maja takové kabátek lefkě; — gdo s tebó, Mařeno, obstoji maja takovy šatè? —

2. Přechodník má některé substantivum věty za předmět. Způsob tento nahrazuje přechodník trpný, kterého se skoro nikdy neužívá. Na př. ten ječimeň bude lepši neobraceja ho; — každy to jabko je pěkny a rozkroja ho hnije z prostředka; — jenem děž to bude pěkny ušėja to (= jenem děž to bude pěkny ušėty); — fčerá tele spusťa ho tak běhało; — tė botė spravia ešče se v nich hodi chodiť; —

tatiček bė mnělė udělať destament, děť co udělajó zevřa ich takovâ jak fčerá; — což dėž ho uderi a nic mu neudělá, ale potem vėraza mu oko, tož co s klukem?

3. Přechodník neodnáši se k žádnému slovu věty. Na př. „Kupte si!" „To je kópiť si nemaja zač"; — v polu se mosi dobře děłať, to něni załoža rukė hleděť; — na to je potřeba mėsleť stávaja lihaja; — dobře je o prácė młuviť nedėłaja; to je lefko smiť se seďa za kamnama; —

ida do Přerova só Dłuhonice na pravě strani; — ida z hrubě bėła velėká zėma; — to se rozumi, že na hołě zemi spia bude fšecko boleť; — popřša zas bude pěkně; — to tak tahne očė tak sviťa; — bėło nás šest seča; —

řekna po pravdė vė ste ve vině; — on nepomłóvàja je špatně chłap; – tatiček majó jakořka padesát let.

Příčestí přítomné.

Zachovalo se jen několik łakomě, známě, povědomě cestė, nevidomě (= slepý jen o člověk); — pitomě do nečeho = ochotný: je tuze pitomě do práce, ale jenem pro sebe.

Příčesti minulé činné.

1. Příčestí minulá činná, hlavně sloves II. třídy, mívají význam trpný. Na př. nese nadrhły (= nadrané) peři; — ten rukáv je roztrhłě; — tá łopatka je trochu naščipłá.

2. Výraz z příčestí min. činného tvaru složeného a z pomocného slovesa býti znamená výsledek děje. Užívá se ho v podobných případech a se stejným významem jako passiva. Na př.

mėslim hdysė se vám tá kráva svali a bude zdechłá (= a jistě zdechne); — tė oharkė právě bėlė v křětu a voda ich podešła, a tož bėlė zhniły (= docela shnily); — „To žėto

vám poruste, svezte ho". „A co *dèž poruste*, *bude porustły*, aspoň budem mněť sładky kołáče".

Příčestí minulé trpné.

1. Příčestí minulé trpné tvoří se od velmi četných sloves podmětných a zvratných středních a mívá význam činný. Příčestí minulé trpné od některých sloves předmětných má též význam činný.

2. Příčestí minulé trpné s významem činným bývá

a) u *sloves podmětných*. Na př.

α) *jíti* (vèitě, *přèitě* atd.), *jeti*, *lézti* (*vèłezeně*), *skákati*, *běhati*, *padati*, *letěti*, *blouditi*, *téci*, *vsáknouti* atd.

tè děfčata *só* istě *přèity* z mněsta, že majó takovy šatè; — słunko už *je* dávno *zaity*; — voda ešče *nebèła přeitá* přes ten most; — už *je* cełě les *zaitě* vodó; — dèvečkè *majó* fšeckè *přèity* až od velèkonoc; — termin už *bèł* dávno *vèjité* — to *bude* do tě studně z Bečvè voda *naitá*, protože je tak kalná; — nic nezapomeň, ne potom, až *budeš vèjetě*, abè ses vraceł; — ze střechè *nemámè* žádně kameň *vèjetě*; — už *bèł* u samyho vršku *vèlezeně*, a v tě se s ňěm hałuz ułomiła; — di se podivať, *něsó-lè* tè kuřata nehde v zahradě *polezeny*; — *má* takovy hrbole *naskákany* na rukách; — kuřata *só* návsè *vèběhnuty*; — tá hruška *je* fčèl *spadená*; — v zahradě *je* plno jabłek *naspadovaněch*; — voda už *je* o cól *padená*; zavírě tè dveřè, lebo hneď *bude* plno zèmè *naletěně*; — do těďňa *budó* tè łaštufkè *vèletěny*; — tá voda už *je* až ve vrbió *natečená*; — do rána *bude* dyšč *vpitě* (= vsiknutě); — dèž zabłódimè, *budem zabłóděni*; — tè okna *só* moc *odestaty*; — *je nastanuty* dłóhy pásani;

β) *sednouti*, *lehnouti*, *kleknouti* atd. kuřata už *só posedany* ve chlivè; — než zmè přèšlè, už *bèlè polihani*; — viděł sem ich jenem pár v kostele *poklekaněch*, a ostatni bèlè v krámkách; — šlè zmè ich budiť, ale ti už *bèlè* dávno *postávani*;

γ) *blednouti*, *mrznouti*, *vadnouti* atd. tè šatè *só* načèsto *vèblednuty*; — prádło ešče *něni vèmrznuty*; — kráva ešče *něni zvemnutá*;

δ) mříti, hynouti, zráti, klíčiti atd. hdo vi, nebudó-lè už tetička umřitá; — je celě přemřitě (= promrzlý); — má rukè cely přemřity; — letos něni ani slechu o mèšách, už só vèhènuty; — eslè tè mandele ešče těděn na ťě jetelènè budó stáť, bude vèhènutá; — že se ti chce tó nedozrátó ovoc jesť; — dalè zmè mu vèkleněch (= klíčiti) jáder; — dneska je padesát let, co bèl Brodek vèhořeně;

b) u sloves zvratných středních. Na př.

α) nastáti se, nasmáti se, navykládati se, naběhati se; vyspati se, vyležeti se —; pomodliti se, po(na)dívati se; rozseděti se —; ustáti se, uležeti se — atd.; su tak nastátě, že ani noh necitim; — přěšil nadělaně, a tož se mu moc iť hlidať nechtělo; — už su nachozená a nazmrzaná; — bělo nás tam moc nascházeněch; — už budeš dosť namodleně už bès teho mohl nechať; — už zmè nadivani, až nás očè bolijó; — bèlè zmè navèkládani a nasmiti na kolèk ďni; — už su namlácená, že sebó nemožu ani hnóť; — tož už ste vèspani a vèlèženi? — tam só obila už dávno povèsěpany (= vymetaná); — v nedělu budó fšeci rozutikani; — Janek už bèl rozběhnutě iť dom; — bečka je načèsto rozeschnutá; — má rozboleny očè; — tak su rozsezèně, že se mně nechce ani stať; — voda je ustátá; — jabka só uleženy; — ti só už dávno odstěhovani; — zem ešče něni slehnutá; atd.

β) odpočinouti si, vyleviti si, vydechnouti si, zastoupnouti si atd.: kuň má zastópnuty (= zastoupnul si); ti budó fčèl vèleveni, dèž nic nedělalè; — už ste vèděchnuti, už možete dělať; takovi vèleveni a vèpočinuti chlapci ti budó dělať;

c) u sloves předmětných zřídka. Na př.

jak mosi cófnóť, už je prohrátě, takově člověk něni inyho zaslóženě leda vèhnať; — už su poobědvaně, povečeřaně atd.; — je najezeně, napitě, naobědvaně atd.

3. Ve větě bývá příčestí toto

a) doplňkem, tvoříc s určitými tvary slovesa býti a míti opis, jenž vyjadřuje výsledek děje v přítomnosti, v minulosti a v budoucnosti;

α) v přítomnosti. Na př.

přibylo vody na metr, výsledek: vodè už je na metr přèbètě; — už je napršenyho na celě těděn; — Obzèna

už *só hodně zestařeně*; — chłapci už só *navečeřani a pomodleni*; —

už *má* vojnu *vèbètó*; — už *mámè* tatička dvě leta *umřityho*;

β) *v minulosti*. Na př.

druzi *bèlè vèjeti*, a on teprov stával; — połovica ječimeňa *bèło vèpršenyho*; — přè tem velèkym lejáku *mnělè* lèdi vodu až v sinich *najitó* (= voda našla lidem až do síně); — *mněł* cełó ruku *zapuchnutó*;

γ) *v budoucnosti*. Na př.

pěkně si tó zem polě a počkě s kopáním, až *bude* voda *vpitá*; — až *budó mněť* Vładina *vèityho* ze školy, dajó ho učeť kovářem; — až tatiček přèndó, *buďeš mněť posmity*;

b) *přívlastkem*. Na př.

bèlè zmè v Přerově *minutě* *těděň*; — *zestátě* kuň (= který se sestál, stáním zbujněl), — *máš ukázaňěši* žèto jak já (= které se lépe ukazuje).

Dvě podstatná jména rodu ženského zkrátila á: *zmrhana* = dívka, která se zmrhala, padla. *Nemodlena* = bytost, kterou se hrozí dětem, jež se nerady modlí, že je sebere.

4. Chceme-li vyložiti 1. *proč se vyvinulo příčestí minulé trpné u slovès podmětných a zvratných*, 2. *proč příč. minulé trpné u sloves podmětných a zvratných* a někdy též u *předmětných má význam činný*, musíme vycházeti z fakta, že příčestí toto nejčastěji bývá doplňkem ku slovesům býti a míti a tvoří s nimi jako se slovesy pomocnými opis na vyjádření kategorie výsledku děje v přítomnosti, v minulosti a v budoucnosti.

Kategorie výsledku děje jest v myšlení našem důležita, a nutí mluvícího, aby ji nějakým způsobem vyjadřoval. V řečtině vyjadřuje se výsledek děje perfektem a plusquamperfektem, v latině perfektem logickým, v češtině užívá se opisů, jež nejsou ustáleny. Na př. odešel — jest pryč, umřel — jest mrtev, dokončil jsem práci — mám práci dokončenou — jsem hotov s prací, umyl jsem se — jsem umyt, oblekl jsem se — jsem oblečen, najedl jsem se — jsem syt.

a) U *sloves přechodných*, chce-li se jasně naznačiti výsledek děje, užívá se opisu slovesem míti. Na př. postavil

jsem dům — mám dům postaven, už mám pět kop sveženěch.

b) U sloves podmětných užívá se k vyjádření výsledku děje výrazu složeného z pomocného slovesa býti neb míti a příčestí minulého činného tvaru složeného. Na př. ruka mi otekla — ruka jest oteklá — mám ruku oteklou.

c) U sloves zvratných,

α) která mohou býti též přechodná, vyjadřuje se výsledek děje výrazem ze slovesa býti a příčestí minulého trpného. Na př. oblekl jsem se — jsem oblečen.

Jazyk se zde dopustil s hlediska přesně logického chyby, jelikož by mělo býti ve výraze složeném příčestí minulé činné (obleklý), poněvadž činnost vychází od podmětu. Odchylka tato mohla snadno vzniknouti, poněvadž složený tvar příčestí minulého může se tvořiti jen u velmi malého počtu sloves a poněvadž bylo snadno vyhnouti se tomuto příčestí. Výraz „jsem oblečen“ pojímá se jako vyjádření stavu (asi = jsem v obleku, nikoli jsem v obleku působením někoho) bez vedlejšího významu trpného, a proto mohl se snadno pojati za výraz stavu bez zřetele, jakým způsobem stav onen vznikl, a nahraditi výraz „jsem obleklý“ (= jsem v obleku, nikoli jsem v obleku působením svým).

β) U sloves zvratných středních v jazyku spisovném výsledek děje mimo nepatrné výjimky nemůže se vyjádřiti. Na př. pivo jest vyleželé, ale vyspal jsem se —?, pomodlil jsem se —?

Jazyk obecný řídil se, vyjadřuje výsledek děje, slovesy zvratnými, jež mohou býti přechodná. Slovesa tato jsou v denním hovoru stále vedle sloves středních, proto mohla míti vliv. V mysli a v hovoru jsou stále spojeny řady výrazů, jako na př. učesal jsem se — výsledek — jsem učesán

umyl jsem se		jsem umyt
oblekl jsem se		jsem oblečen
pomodlil jsem se		
nasnídal jsem se		

Jest přirozeno, že jazyk, maje na jedné straně řadu výrazů stejného významu dějového a na druhé straně jinou řadu rovněž stejného významu, ale mezerovitou, snažil se vyplniti mezery tyto dle ostatních tvarův analogií. Řada výrazů, jako jsem umyt, učesán — nutí, abych řekl jsem pomodlen, jsem nasnídán.

Výraz takto analogií utvořený „jsem pomodlen“ nemohl zaniknouti, ponèvadž jej zachovala nutnost vyjadřovati výsledek děje. Touto nutností ustaluje se výraz víc a více a stává se běžný. Ustaluje se hlavně u lidí mluvnicky nevyškolených, poněvadž jim výraz z příčestí minulého trpného a slovesa pomocného tvoří celek, a proto ani necítí, že v tomto celku trpný tvar dostává význam činný. Jazyk spisovný se těmto výrazům ubránil, poněvadž potřeba jejich nebyla tak častá jako v jazyku obecném.

Se sloves zvratných středních se snadno přenesl spůsob tento ku podmětným, a říká se „je umřitě“ jako je pomodleně.

Jelikož slovesa předmětná, když se jich užívá absolutně, blíží se k podmětným, ujal se také u některých z nich spůsob vyjadřovati výsledek děje výrazem z pomocného slovesa býti a z příčestí minulého trpného. Na př. prohrał sem — už su prohrátě, su poobědvaně, su posnidaně, povečeřaně, su napitě, su najezeně.

Když toto příčestí minulé trpné ve výrazích opsaných úplně zdomácnělo, počalo se bráti i za přívlastek. Na př. ten člověk se naděłał — ten člověk je už naděłaně — naděłaně člověk; — náš Tonek je naděłaňěši jak Janek; — dnes su vèspaňěši jak fčerá.

Od sloves zvratných s předponou *u* užívají se velmi hojně příčestí minulá trpná jako adjektiva. Na př. ušpiniti se — ušpiněný, ušmórať se — ušmóraně atd. Analogií těchto adjektivních příčestí tvoří se od sloves významu mluviti, hleděti, plakati příčestí minulá trpná s předponou u-, ačkoli základního slovesa zvratného s předponou u- není. Příčestí tato znamenají toho, kdo stále koná děj slovesem naznačený, a mají význam potupný. Na př. jest příčestí ubečeně (= kdo stále pláče), až slovesa zvratného „ubečeť se“ není. Podobně: mluviti, uvèkładaně (= gdo stále vykláda), ulapaná, uprdolená robka, užvacholeně, ubrłaně; — hleděti: uzhlidaně, já nevim, co ten zhlidoň jeden uzhlidaně pořáď zhlidá; — plakati: takově bečoň ubečeně, ufňukaně, uceconěně, uřvaně; — smáti se: ščiroň uščiřeně; — choditi: to je taková ucapkaná robka, ťapóšek uťapkaně.

5. Když se příčestí minulé trpné ujalo ve výrazech pro výsledek děje skoro u všech sloves podmětných a zvratných, mělo většinu proti minulým příčestím činným tvaru složeného v těchto výrazech. Začalo se tedy užívati příčestí mi-

nulého trpného i u sloves, která mohla vytvořiti příčestí minulé činné tvaru složeného. Tím se stalo, že skoro u každého slovesa, jež má složený tvar příčestí min. činného, může se v nářečí popisovaném vytvořiti i příčestí minulé trpné. Na př. vèmrzłě — vèmrznutě, zatečeně — zateklě; vèstópnutě — vèstópłě, rostópnutě — rostópłě, puknutě — pukłě, vèlihnutě — vèlihlě, odpadnutě — odpadłě, odzibnutě — odzibłě, zajitě — zašłě, vèitě — vèšłě atd.

6. Zjev tento, že příčestí minulé činné a trpné mají stejnou platnost, rozšiřuje se analogií od sloves podmětných a zvratných k předmětným, a užívá se příčestí minulého činného u některých sloves ve významu trpném. Soudí se totiž, může-li se říci beze změny významu puknutě hrnec — pukłě hrnec, odpadnutě chlib — odpadłě chlib, může se též říci:

už je to zas roztrženy — už je to zas roztrhły,
nadrhnuty peři — nadrhły peři, má vèpichły oko.

Toto střídání příčestí trpného s činným jak u sloves podmětných a zvratných tak u předmětných jest nejhojnější u sloves třídy II.

Podstatné jméno slovesné.

1. Podstatného jména slovesného hojně se užívá. Na př. to je chutny dáváni, děž člověk nic nemá; — to už je tam stáni, a ešče ste si to nepověděle? —

s něm neběło g obstáňó, co tak křèčeł; — to přènde fšecko g odpáráňó; —

bez słova promłuveni odešił; — on ji uzeny maso bez vařeni; — bez rozházeni to seno nenechávě!

takovy děłá chváleni s těm jeho kóščkem spiš stáni; — takovy vèčětáni s těm kóščkem idła děłá. —

2. Podstatné jméno slovesné má význam konkretní, zvláště má-li se vyjádřiti nadřazený pojem, pro nějž není po ruce jiného významu.

Na př. topeni = kamna (kachlová), kaminka (železná), šporhelt; fčèl nemajó v izbi žádny topeni, až na zèmu si dajó kaminka; — má zapináni u kacabajkè na boku; — nemáte tu nejaky přèkrèti?

poděte mně nejaky to utirani, buď hadru lebo utirak; — tam běło na prodě hráni takovyho pěknyho dovijakyho, piščelek, varhánek, tróbek, a co hdo chtěł.

U některých substantiv verbalních bývá různá kvantita podle významu. Mají-li význam konkretný, mají kvantitu —⏑⏑, je-li význam abstraktní, bývá ——⏑. Na př. łópani = ulámané listy řepové, łópáni = lámání listů, łópáni v zádech = bolest v zádech;

žěnani = sežaté vrchní listy bujného obilí, žěnáni = sežínání listů; už mosimė nechať teho žěnáni, už se za chvilku začne vėsěpať; — dones žěnani husám.

3. Podstatné jméno slovesné znamená nástroj, u funkcí tělesných orgán, obyčejně s nádechem žertovným.

Na př. dones mně honem nejaky to bróšeni pobróseť nuž; — máte to kóřeni (= dýmku) jakysė špatny, pořáď se vám to roztrojuje: —

děcháni já mám ešče dobry, ale to chozeni to je špatny; — má to piskáni zatrápeně dobry, děž zapiskne, tak ušė zalihajó.

XII. Příslovce.

1. Příslovce na -o (jmenné accus. sg. neutr. jako slovo, mají velikou většinu proti příslovcím na -ě (jmenným łokalům). Příslovce na -o rozmohla se zajisté touž snahou, která jest patrna i ve skloňování, aby totiž tvrdá souhláska koncová zůstala nezměněna. Na př. tė penize pudó od něho tuho; — hořko je se na něho podivať; — tak prudko utikał; — vėděłá si lefko penize; — ešče je na roli mněko; — tfrdo usnół; — bito (= hbitě) utikě; — tak bidno šił; — to žėto bujno roste; — umi chutno vařeť; — pevno to svaž! — ušě im to stěno; — umi spěšno dělať; — šak ti bude trudno; — je mu mdło; — bėstro hleděł; — tak bedlėvo teho čteni hledi; — umi stáło dėłať; — ten oheň słabo hoři.

Komparativ a superlativ mívá vždy koncovku -iěš (bujňěš = bujnějše jmenný accus. sing. neutr. jako moře) mimo tyto případy: blěž, dráž, dál, miň, vic, věš.

Koncové -e z -ějše se vždy odsouvá (hłóbiěš). Kde vzniká odsutím skupina těžce vyslovitelná, užívá se za komparativ příslovce složeného akkusativu nikoliv jmenného. Na př. divočěš, lefčěš

si vèdělá penize, bujňěš, pěkňěš, snadňěš, smnělěš, husťěš; — fčèl mu bude horši, je mu lepši, hledi škareči, fčèl mu to pude těžši si vèpučovať, je rači (rač = raději).

Příslovce, jež jsou adjektivní výrazy předložkové, považují se při stupňování za příslovce jednoduchá a mají stejné koncovky. Na př. młuvi ražno — ražňěš, młuvi zražna — zražňěš; zkrátka — skrači — skračěš, zpřima — zpřimši, młať zhušči (zhusta) — zarážě tè kolěkè na volňěš, na hušči (= na hustší)!

2. Příslovce, jimiž se táže neb ukazuje na směr kudy vyjadřovaný instrumentalem, dostávají také koncovku instrumentalu. Na př. kaděm přěšiłs? — děte taděm, taděmto, tamtaděm! — pořáď zmè chodilè inaděm; — dovikaděm.

3. Některé zvláštnosti záporu.

a) Slovce ne klade se někdy k výrazu, kterého se hlavně týká. Téměř vždy tak bývá při inf. závislém na slovese míti. Na př. takovi mali chłapci ti maji nemněť peněz; — tož to má tak neřikať; — potem tě má neboleť hłava, dèž chodiš pořáď bez čepice; — máš dècky nekóřeť toli, tož ti nic nebude bèvať; — je teho škoda, dèž to majó nesněsť; — máš se k nim ani nehłáseť.

Porůznu: bezteho fčèl máło věři, potem teprov bude nevěřeť nic; — tó hrušku tam nechte nekeró, ne fšeckè ich otřepte; — ne dècky dělěte hłopotè; — ti nebudó v tě věmněně moc děłať, ne tuze natahlè, dèž svy mnělè; — ne pořáď ten kabát na sebe navlikě; — tož si sedni ne pořáď stoja.

b) V některých řídkých případech může býti jeden zápor. Na př. nemněła sem mu ten kabát zrovna čěm załátať; — za Moravó tam prě je obili na podkłádkách, to prě je nic tadè; — Janek ten je u něho źa nic; — Bečva tá je hrozně divoká, to Morava to je nic protiv ni; — „To só pěkny hósata“: „To je nic, to só moje inši hósata; — ten ječimeň bèł taky nic tfrdě a na pokłádkách došił; — je to zvèkły jenem dobře jesť a nic děłať; — tak jesť fšeci v domně, a žádně děłať, to bèste umnělè; — každě přènde, gdy chce, a každymu abè złášč dávał, tož to je po tem nic takovy obědváni (= není nic po takovém obědvání); — nic po ničem = nic po fšeckym; — fšeckyho se člověkovi odnechce, jak něni zdravě (poněvadž odnechtěť se dostalo kladný význam = ztratiti chuť).

c) Zájmeno nikdo úplně vyhynulo a jest nahrazeno adjekt. žádně: žádně tu neběł.

d) Zápor se též sesiluje

1. přidáním zájm. nic. Na př. to jak má fšecko kupovať na tè kila, něni ta móka nic sporá; — naše oharkè něsó nic takovy rozplazeny.

2. Popřením dílce minimalní ceny. Na př. nemámè zbiłka trávè, polena dřivi, kapkè másła, kapkè mlika, odrobinkè chleba, špetku mókè, hlta vodè, kóska šatu, grěcara peněz, hrstkè ječimeňa atd. — v Janku v tem něni žèłkè dobrě; — on słova zdárnyho nepromłuvi, jenem samó łež; neřekł słovo puł a šił pryč (ani slova ani půl slova); — v tem płátně něni nitkè dobrě, je cełу steřełу; — do oka padeni mně tě mókè nedała.

Velmi často se substantivum udávající část nejmenší ceny ještě zdrobňuje. Na př. ani słovènka sem mu neřekł; — nebèło tam čłovička; — kóščka chleba mně nedalè; — grěcárka peněz za cełó zèmu nevèděłał.

3. zdrobněním výrazu, jehož se zápor týče především. Na př. ani chvilenečkè se tam nezdržeł; — nemněł sem ani dřimotkè; — žádinkě tam neběł.

e) Zápor ve větě, jíž se vyjadřuje podiv, má význam sesíleného kladu. Na př. lèdi mili, posłóchěte, co se mně vám nestało! (= co velmi zajímavého se mně stalo); — hleďmè, co to k nám neidó za hosti! (= jací vzácní hosté jdou) — ale co neřikáte, děť to ani možná něni! Význam záporu jest opačně kladný; vím-li totiž, co se nestalo, vím tím spíše, co se stalo. (Viz Gebauer, O negaci zvláště staročeské. Listy fil. 1883.)

f) Zápor se vyjadřuje tím způsobem, že za věc cennou položena jest věc bezcenná a potupná. Na př. šaks tam mněł čerta co děłať, dobře ti tak, že ti vèbilè (= neměl jsi tam docela nic činiti); — „Pojedeš na trh?“ „Kata pojedu, dèž mám chromy koně.“ — „Złobite se na mně?“ „Kata bèch se nezłobił, dèžs mnè takovó škodu uděłał“. — „Vezmeš si to“. „Kata ne“ (= Kata bèch si to nèvzał = ovšem si to vezmu). — „Já pudu g muzèce“. „Do patè pudeš ne g muzèce (= nesmíš jíti —). — „Bèł sem tam istě“. „Ja v patě's tam bèł, už viš“.

g) Zápor se vyjadřuje též ironií. Na př. „Vzał sis to?“ Ale toto, ani sem to neviděł“. — „Tož to tele nech za rovněch

dvacet (złatek)". „A žèda's neviděł?" (= a žida jsi neviděl, aby ti to tak dal), nebo neviděl-li si žida, jsi ty sám jako žid proto, že se tolik smlouváš = nedám).

XIII. Spojky.

Některé spojky podřazující nabývají významu příslovcí, uvádějí-li věty velice kusé, takže se věty takové ani jako věty necítí. Význam příslovečný takto nabytý mají i v jiných případech, v nichž ani věty kusé není. Na př.

aby: jenem dèbè to obili dovezł abê ze tmó; — bať može dať abè tech střešeň; — popros strěčka, šak oni ti přece neco dajó, abè pár złatek abè jakěm těm škrabákem, dècky je lepši, jak sedlákem;

kdyby: škoda, že sem to tele neprodał, mohł sem mněť dèbè dvacet złatek a fčèl, dèž se zabiło, nemám nic; — jak só matička, dècky neco dajó dèbè tó šestku;

jestli: toťka sem dostał do zádu eslè hósera, a tak mně v nich boli (= nevim, eslè — = snad); — hdesè sem šił ešlé na łóka spóščeť vodu; — „Co ste za to dalè?" „Já nevim kolèksè grěcaru ešlè patnást."

jak: zdáło se mně, že tam šlè pochovávať jak cègánku jednu; — tá voda od teho, jak prši, je jak (= trochu) červená; — tá Stravka si to moc zabiralê a tož zostalè trošku jak pomatená; — ten kabát je mně jak (= poněkud) velèkě; —

tak jako = tajak: Mařeně se to zas tajak nelěbi, dèž já ji to řikám; — jak přèndu z venku, de mně tajak zèma z tech noh; — třè dni sem polihovała, takově jak mráz po mně šił;

jakby: viděł sem tam jakbè chłapa klečeť, a nic tam nebèło; — mně se zdáło, že tam jakbè (= snad) nemoseł bèť; — má jakbè padóci nemoc; — kópił se to jakbè dnes, a na druhě deň se to pokazeło; — před večerem už to po tem dyšču jak dèbè obsèchało; — s cestè krávó se nepořidiš, je každá jak bè špatná, protože je ušłá;

jak když: ten chlib je těžkě a jak dèž vizne v zubech; — takovó jakósè jak dèž hodnotu si s teho děłá, že si tó nohu połámał; — ti se už tam nastojijó, fčèl se mně zdá, že se jak dèž rozcházijó; —

jaksè jak = jaksè jakbè = jaksè jakdež = poněkud = nějak, jakěsè jak = jakěsè jak dèž = nějaký; ten kabát

je mnè jaksè jak dèž velèkě (= jakěsè jak dèž velèkě); — tá zeď se tadè jaksè jak dèž vèdóvá; — matička só jakásè jak nemocná.

XIV. Citoslovce.

Některé výrazy kladené v platnosti citoslovcí klesly na citoslovce a změnily se hláskově. Na př. božinkè! božinkova! božinkovè mámè toli dèłať (= božínku!) — probostfa! probostfinka, probostfinkové (= pro božstva); — probidova, probidovè (=? pro bídu!) — veď (= stč. vědě = vím) má vždy význam ironický. — „Já tó mněřècu ponesu". „Veď, tè bès temu dał, dèť ji ani neuzvihneš", — „Šak to tè máš na svèdomi". „Ale veď, to bèch já teho moseł mněť na svědomi". — „Dał mně złatku". „Veď, tos teho dostał, to nestoji ani za řeč".

Dějiny literatury o propasti Macoše.

Od Dr. M. Kříže.

(Dokončení.)

VII. doba.

Šestá výprava.

Od roku 1866 byl v továrně Krejčího v Brně jako appřeteur zaměstnán Václav Dirmoser, rodák Brněnský. Jako turista rád navštěvoval krajiny devonské a prolézal známé jeskyně v nich. Dostav do rukou Křížův Sicherer Führer in die romantischen Gegenden atd. z r. 1867 a čta tu o Macoše a o výpravě do ní, byl tak uchvácen dojmy, že si umínil spustiti se do propasti této a jako Dr. Kříž ztráviti tu dva dny a noc. Úmysl svůj vykonal s Jindřichem Vojtou 28. a 29. června 1868.

Dne 28. konány přípravy; lešení postaveno na místě, na němž je měl Kříž r. 1864. Na večer o 6 hodinách spustili se po žebři provazovém (s příčkami dřevěnými), přenocovali zde a vystoupili 29. června nahoru. Na žádost Med. Dr. Wáwry v Brně sepsal Dirmoser o své výpravě stručný popis datovaný 7. září 1868. Popis ten chovala rodina Dirmoserova (Dirmoser zemřel 11. března 1871) jako drahou památku. Dr. Kříž sbíraje látku k dějinám o jeskyních a o Macoše, dopsal bratru zemřelého Ferdinandu Dirmosrovi, zanechal-li Václav Dirmoser nějakou psanou nebo tištěnou zprávu. Potom obdržel Dr. Kříž rukopis r. 1877; rukopis byl opsán a originál rodině vrácen. R. 1892 dodal Dr. Kříž opis oné zprávy prof. Tramplerovi ve Vídni, který se také zabýval zkoumáním našich jeskyň. Týž uveřejnil jádro v rukopise

obsažené ve Vídeňském časopise „der Tourist“ v č. 12. a 13., o čemž ještě bude jednáno.

35. Dirmoser Václav. Rukopis od 7. září 1868.

V úvodě praví: Pan Martin Kříž vydobyl si velkých zásluh, neboť v jeho spisu „der verläszliche Führer“ atd. nalezneme jasný a správný přehled našich jeskyň.

Potom líčí přípravy, sestup do Macochy a dojmy nočního pobytu.

Popis a rozměry celkem dle Dra. Kříže.

Ze zprávy vychází na jevo, že navštívili jeskyni č. I. až za druhou škarpu (ale nikoli na konec), pak jeskyni čís. II. a číslo IVb. Mimo kopřivy, pomněnky a jiné byliny viděli tu pouze dva keře (bezový a srstkový), ale za to na balvanité stráni dosti žab, ropuch a ještěrek.

36. Ruthner Anton Dr. Das Kaiserthum Oesterreich und Königreich Ungarn in malerischen Originalansichten in photographisch treu ausgeführten Stahlstichen. Verlag Moriz Perles 1871—1879. II. svaz. 2. oddělení, str. 892—893. Macocha: hloubka 450′, horní průměr 480′.

37. Schmerz Leopold. Naturgeschichtliche Briefe eines Schulmeisters. Brünn 1876.

Na str. 198. XXXVII. o Macoše: R. 1856 prý se tam spustili odvážní muži; 450 střevíců (142 m) hluboko šlo lano dolů, než dosáhlo dna; směrem severovýchodním vystupovala chodba 360 střevíců (113 m) vysoko.

Dr. Kříž: Takové nesmysly psal ještě r. 1876 učitel v listech přírodozpytných. Nebyla mu známa „Živa“ z r. 1864 ani Führer z r. 1867.

38. Dr. M. Kříž. O některých jeskyních na Moravě a jejich podzemních vodách. Příspěvek k horopisu a vodopisu Moravy. Brno 1878, 8⁰, str. 183. O Macoše na str. 58—65, 138—140, 161, 170.

Dlouhá léta zabýval se Dr. Kříž pracemi hypsometrickými a hydrografickými, chtěje vyzkoumati podzemní běh vod devonský vápenec prostupujících.

Za tím účelem vykonal rozsáhlé nivelování počínající se na triangulačním bodě u Šošůvky (severovýchodně Sloupa) a jdoucí přes Ostrov, Jedovnici a Křtiny k triangulačnímu bodu u Babic, odtud pak do Hádeckého údolí a k triangulačnímu bodu na Hádech severovýchodně Maloměřic u Brna.

Hlavní směr tohoto nivelování sám má délku 23.500⁰; k tomu připojují se směry vedlejší (rozličných žlebů, údolí atd., viz na str. 156—157) celkem 22.500⁰. Nivelování bylo tedy vykonáno v délce 46.000⁰ čili téměř 12 mil, a to na půdě velmi nepříznivé, plné příkrého stoupání a padání.

Pracemi těmito určen přesně veliký počet bodů nadmořskou výši označujících, a to jak na denním světle, tak i v jeskyních a propastech.

Tím však teprv mohly býti určeny spády podzemních vod, pak hloubky jícnův a propastí nepřístupných, ale tím byla také záhadná tato otázka rozřešena. Na stránce 175—183 uvedena jest literatura o našich jeskyních (107 čísel).

39. Dr. Martin Kříž. Vodní otázka v Brně. Moravská Orlice, č. 82., 86., 90. r. 1878. Data hypsometrická a hydrografická o Půnkvě a Macoše.

40. Umlauft Friedrich Dr. Wanderungen durch die österreichisch-ungarische Monarchie 1889, 8⁰, str. 1—504.

O Macoše na stránce 355—358: Stručný popis — rozměry dle Dra. Kříže. Obrázek fantastický.

41. Hellwald Fr. Země a obyvatelé její. Evropa. V Praze 1879, str. 125—226.

Stručný popis — data dle Dr. Kříže, obrázek fantastický.

42. Dr. Martin Kříž. Expedice do Půnkvy podniknutá 3. srpna 1880. V Brně 1880.

Poměr Půnkvy k Macoše — nad rybníčkem západním jest okno (otvor kulatý), kterýmž proráží denní světlo z Macochy do chodby Půnkviny a které by již bylo z daleka viděti, kdyby se badatel od výtoku blížil k Macoše.

43. Makowsky Alex. und Rzehak Anton. Führer in das Höhlengebiet von Brünn 1880, 8⁰, str. 1—82.

O Macoše na stránce 14—16; data dle Dra. Kříže — obrázek dle kresby Havránkovy.

44. Bauer Franz, Prof. Die Macochaschlucht in Mähren. Brünn. 1880, 8⁰, str. 1—14.

Slohem jasným a poutavým pro turisty psané vylíčení — data dle Dra. Kříže.

45. Correspondent Mährisch-Schlesischer vom 1. Oktober 1882, No. 225. (Illustriertes Morgenblatt.) Eröffnungsfeier des Macocha Gloriettes. Brněnská sekce turistického klubu Rakouského ve Vídni zbudovala gloriet u Macochy. Dle zprávy v tomto čísle novin obsažené byla zhotovena konstrukce železného 5 metrů širokého balkonu, který vyčnívá jeden metr nad propasť, v hutech knížete Salma v Blansku za 630 zl. Veškery části železné váží 2500 kg; na plotně nad Macochou vyčnívající může spočívati 2000 kg; průřez glorietu jest tu vyobrazen.

46. Wankel Heinrich Dr. Bilder aus der Mährischen Schweiz und ihre Vergangenheit. Wien 1882, 8⁰, str. 1—422.

O Macoše jedná spisovatel na str. 245—258 v tomto pořádku: a) pověst o Macoše, b) stručný přehled zpráv o sestupech, c) popis vlastní výpravy z r. 1856.

Podává-li v tomto spise Dr. Wankel nějaké zprávy, o níž dříve jsme nevěděli a kterou naše vědomosti o Macoše podstatně se rozmnožily?

Dr. Kříž bedlivě uváživ všechny okolnosti v tomto líčení obsažené, praví:

a) Pověst o Macoše tu na váhu nepadá; badateli jest věcí vedlejší; pověst byla známa v literatuře již dávno; b) též zprávy o sestupech byly v literatuře obsaženy; c) nových okolností z vlastního pozorování pocházejících jest tu velmi málo.

To, co uveřejnil Dr. Kříž o Macoše v Živě již r. 1864 a ve svém spise „O některých jeskyních v r. 1878", shledáváme zde opět; odchylky jsou pranepatrné, souhlas až nápadný.

Nesprávné jest tvrzení, že jeskyně veliká (čís. I.) vede 120 m daleko přes několik škarp pod stupněm 30-35 cm.

47. Dr. M. Kříž. Lauf der unterirdischen Gewässer in den devonischen Kalken Mährens. Jahrbuch der k. k. geologischen Reichsanstalt in Wien 1883, ročník 33., str. 253 277, 691-712.

Vědecké pojednání o podzemních vodách od Sloupa, Holštýna, Ostrova atd. do Macochy přicházejících; mnoho výšek nadmořských (str. 253—277), spády vod a údolí na str. 709—710 — základ pro veškero zkoumání v útvaru devonského vápence u nás.

48. Dr. M. Kříž. Průvodčí do moravských jeskyň. Brno 1883, 8⁰, str. 1—101.

Turistům určená knížka obsahující výsledky přesného bádání ve formě přístupné i těm, kteří se vědou nezabývají; o Macoše na str. 9—14; výsledky z roku 1864 jsou doplněny daty až do r. 1883.

49. Dr. M. Kříž. Führer in das mährische Höhlengebiet. V Brně 1884, 8⁰, str. 1—128.

O Macoše jedná spisovatel na str. 10—17, 109—110 spůsobem, jak uvedeno zde pod číslem 47.; vyobrazení koryta jižního dle fotografie Křížovy.

50. Zvěřina Fr. Časopis „Světozor". Praha 1884, čís. 9. Obrázek Macocha u Blanska.

51. Dr. Martin Kříž. Meine erste und zweite Expedition in die Punkvagrotte. Mittheilungen der Section für Höhlenkunde des Ö. T. C. Wien 1884. Nr. 1.

Fantastické zprávy Dra. Wankla ve spisu jeho Bilder aus der mährischen Schweiz und ihre Vergangenheit na str. 241—245 uveřejněné tu vyvráceny.

52. Dr. M. Kříž. Půnkva-Macocha a Sloup na Moravě. Brno 1890, 8⁰, str. 99. Spisek turistům určený; o Macoše jedná spisovatel na str. 16—26; — jižní koryto dle fotografie Křížovy vyobrazeno.

53. Trampler Richard. Die Mazocha. Wien 1891. 8⁰, str. 1—61. Obsah: I. Lage str. 3—4. II. Ernst- und Punkvathal 4—6. III. Aufstieg 7—8. IV. Beschreibung 8—16. V. Grössenverhältnisse 16—24. VII. Geschichte und Expeditionen 35—46. VIII. Abbildungen 47—50. IX. Entstehung 51 57. X. Anhang: Gedichte über die Macocha 58—61.

Soustavně sepsaná a nejobšírnější monografie o Macoše; — velmi důležitá jest část historická, — první půdorys a průrys Macochy, — rozměry, výšky nadmořské a popsání dna a jeskyně dle Dra. Kříže.

54. Trampler R. Eine wenig bekannte Mazochafahrt. Der Tourist. Wien 1892. H 12. u. 13.

Stručný popis okolí — rozměry dle Dra. Kříže — půdorys a obraz z monografie z r. 1891 zde uvedené pod č. 53. — stručný přehled literatury o výpravách a konečně popis od Václava Dirmosera ze dne 7. září 1868 od Dra. Kříže vypůjčený.

55. Dr. M. Kříž. Ueber eine bevorstehende Katastrophe bei Holstein in Mähren. Mittheilungen der Section für Naturkunde des Ö. T. C. 1893. H. 7., st. 49—52.

Dr. Kříž upozorňuje tu jak úřady tak interessenty soukromé na nebezpečí, jaké hrozí Holštýnu jednak zatarasením jeskyně Rasovny u Holštýna, jednak zacpáním otvorů, jimiž voda odchází do Macochy; v článku jest obsaženo mnoho cenných dat a pozorování.

56. Cvijić Jovan Dr. Das Karstphänomen. Versuch einer morphologischen Monographie. Geologische Abhandlungen herausgegeben von Dr. Albrecht Penck. Vídeň 1893, str. 218 - 329.

Professor zeměpisu na vysokých školách v Bělehradě srbském, zabývaje se zjevy krasovými v krajinách položených v Kraňsku, v Istrii, v Přímoří, ve východním Srbsku, navštívil také Moravu a prohlédl si Macochu a okolí Sloupské.

V monografii tu uvedené zmiňuje se na několika místech o našem devonu, o Macoše, o zjevech krasových atd.

Dr. Cvijić píše:

a) Zjevy krasové jsou: vodní járy a výmoly s hřebenáči, doliny čili závrtky, propadání, propasti, komíny, jeskyně, podzemní řeky (217—225).

b) Na území moravského devonu jsou poměry podobné jako v jižní Istrii. Není tu kamenitého povrchu; kraj závrtkův i jich spodek jsou pokryty hlinou; vše jest obděláno anebo hustým lesem pokryto.

Mělké súženiny také tu se objevují; komíny jsou vázány na podzemní chodby vodní soustavy Půnkviny (Macochy). Dolin (závrtků) jest málo, a jsou nejvíce miskovité; tím liší se nápadně Moravské území od Adrijského krasu (229).

c) Komíny nutno rozeznávati od pravých závrtků; komíny mající kolmé stěny vedou do jeskyň a k podzemním řekám, ačkoli nahoře jako závrtky vypadají. Komíny jsou druhu dvojího: 1. Buď vedou do jeskyně slepé anebo krátké anebo 2. jsou ve spojení s chodbami a podzemními řekami. Na Moravě jsou tyto komíny omezeny na podzemní běh Půnkvin (243).

d) Macocha jest jednoduchým hlubokým závrtkem (einfache, tiefe Doline) a jest v mělké, k pustému žlebu nakloněné depressi moravského území krasového. Má podobu ovalní; osa její po délce měří 178 m a po šířce 77 m; příkré, místy kolmé stěny spadají 137 m hluboko k podzemnímu běhu Půnkvy. Osa podélná jest označena četnými klivažemi (Cleavageflächen), jdoucími téměř souběžně se svrstvením (jvv—ssz); těmito jest osa podélná podmíněna, a podél nich se Macocha také nyní rozšiřuje.

Strmé stráně mají v nevelké výši stupeň, s něhož stěny téměř kolmo padají až na dno. Na stěnách lze pozorovati význačné plochy lomu; od dolního stupně až na dno má Macocha podobu elliptickou. Na dně tohoto komínu vidíme Půnkvu (potok Sloupský) tvořící dole jezírko.

Pozorovati možno dole i násyp balvanitý a pahrbek hlinitý na koncích oné brázdy ostře vyznačené, která s klivažemi a s podélnou osou souhlasí (244).

e) Na dně Macochy jsou utvořeny pahrbky balvanité a písečnaté, a to zvětráním a splachováním; Půnkvou naneseny býti nemohly (248).

f) Údolím napolo uzavřeným (napolo slepým) jest údolí Sloupského potoka u Sloupa a Bílé vody u Ostrova; jako pokračování jich objevuje se nám žleb „pustý“ a „suchý“, které vedou do Adamova (286).

Dr. Kříž k tomu připomíná:

a) Na okolnost, že v území našeho vápence devonského jsou poměry podobné, jaké vyskytují se v Kraňsku, upozornil již r. 1804 Karel André (viz čís. 5. zde uvedené).

b) Cvijić se zmýlil, domnívaje se, že zjevy tyto a zejména komíny vázány jsou pouze na podzemní chodby vodní soustavy Půnkvy.

Tyto zjevy vyskytují se také v soustavě druhé a třetí našeho devonského vápence (srovnej o tom spis Dra. Kříže O některých jeskyních a jich podzemních vodách).

c) Jak Macocha se utvořila, nevykládá Cvijić; než na str. 272 – 278 rozvinuje své názory o tom, jak asi se tvořily a tvoří závrtky, komíny a propasti, a tu praví: „že tvoří se vymletím vod vnikajících do horizontalních a vertikalních štěrbin a puklin ve vápenci se vyskytujících, které vznikly zvětráním a chemickým rozkladem.

Pravdě podobno jest, že silné dislokace v útvaru devonském usnadňují vertikalní erosi. Na stráních se tvoří vodní járy; na rovných místech, kde nemohou vodní srážky odtéci, nýbrž musí vnikati do štěrbin vápencových, tvoří se závrtky.

Rychleji než povrchní chemickou erosí utvoří se závrtky v případě, sřítí-li se klenba nebo strop jeskyně. Tím vznikají „Light holes“ (jako je Macocha) anebo menší závrtky; větší část takových „Light holes“ vznikla bezpochyby sřícením se klenby, zejména v případech, protékala-li jeskyní pod klenbou podzemní řeka (277). Cvijić se domnívá, že Macocha vznikla sřícením se stropu; k tomu prý ukazuje stupeň na strmé stráni a význačné plochy lomu.

Tomu není tak. Ve hloubce 62 m pod glorietem táhne se výběžek skalní od severu na jih podél skalní stěny; pod ním asi 10 metrů jest druhý výběžek. V. glorietu (zaokrouhleně) 490 m, k prvnímu výběžku 62 m, tedy V. zde 428 m.

Téměř při téže výši jest na straně východní pod vyčnívajícími skalními hřebeny podobný výběžek, po němž vede úzká cesta na pokraji kolmých skalnatých stěn.

Na dně Macochy táhne se podobný výběžek kolem západní skalní stěny až téměř k jeskyni čís. II. a tvoří za západním rybníčkem poloviční oblouk.

Nejsou to místa, od nichž by se byl strop nebo klenba byla odlomila a do propasti spadla, nýbrž jsou to zbytky skalnatých koryt, po nichž chodívaly vody, jež od severní strany přicházely a do propadání za rybníčky v Macoše se vrhaly.

c) Pod balvanitou strání shledali bychom toto skalní koryto, jímž poslední vody vymlely na obou stranách (západní i východní) šikmé otvory vedoucí do jeskyně čís. II. a do vodáren pod východní skalní stěnou. Balvanův ovšem Půnkva do Macochy nezanesla, ale z větší části utvořila pahrbek skládající se z hlíny a písku.

d) Macocha se neprohlubuje ani na spodě nerozšiřuje, nýbrž zacpává; ale nahoře rozšiřuje se na všech stranách; také neleží Macocha v depressi, nýbrž na rovné vysočině.

e) Že by pustý žleb a suchý žleb vedly do Adamova, jest ovšem lapsus calami.

57. Kraus Franz. Höhlenkunde, Wege und Zweck der Erforschung unterirdischer Räume. Wien 1894. 8⁰, 308 str.

Na stránce 198 – 199 praví o Macoše: „Der schauerliche Schlund Mazocha ist einer der groszartigsten Einstürze in Bezug auf Ausdehnung,

Tiefe und Steilheit. Der grosze Schlund von Dydemi in Griechenland hat 300 Meter Durchmesser, aber nur eine Tiefe von 25 Meter, während jene von Mazocha 150 Meter beträgt."

VIII. doba.

Sedmá výprava.[1]

Adolf Podroužek byl r. 1894 učitelem ve Vilímovicích.

V červnu 1894 skočil do Macochy Rudolf Koudelka, kotlář z Blanska. Nedlouho potom spustil se do Macochy Josef Nejezchleb, občan z Vilímovic, aby mrtvolu jeho vynesl nahoru.

A. Podroužek dívaje se na sestupování Nejezchlebovo a vida, že vše odbylo se rychle a hladce, odhodlal se užiti příležitosti a spustil se, hned jak Nejezchleb s mrtvolou Koudelkovou na horu byl vytažen, do Macochy, a to sám.

Touto exkursí ovšem nabyl pouhého rozhledu; o nějakém měření nebo zkoumání nemohlo býti řeči.

Než pokusem tímto šťastně provedeným jsa povzbuzen, sestoupil Podroužek 1. července 1894 po druhé a později hlavně za příčinou fotografování po třetí na dno Macochy; den sestupu prvního a třetího není udán.

O výsledcích této výpravy promluvíme níže; zde budiž jen podotknuto, že otvory do jeskyně v Macoše (Drem Křížem čísly I., II., III., IV. a. b. c. popsané) sice viděl, do jeskyň však nevstoupil ani jich neprozkoumal.

Co do měření prostor na dně Macochy a stěn této propasti praví Podroužek: „. . zkoumal a měřil jsem, co už jiní zkoumali a měřili, činil jsem jen proto, abych seznal, kdo vlastně z předchůdců mých má pravdu; každý udává jiná data, od sebe často velmi rozdílná. Rozměry mé souhlasí v hlavních bodech s daty Dra. Kříže; že přece někde jeví se malá difference, dá se vysvětliti růzností východisk, odkud měření bylo prováděno (str. 61. monografie níže uvedené)."

58. P o d r o u ž e k A d o l f. Propast Macocha. Praha 1896. 8⁰, str. 1—64. S 5 vyobrazeními a 3 diagramy. Spisek turistům určený, psaný slohem poutavým a jasným.

Látka jest rozdělena takto:

a) Macocha 3—14. b) Pověsti, domněnky, jméno 14–26. c) Spisy a pojednání o Macoše 26—29. d) Obrazy Macochy 29—33. e) Oběti Macochy 33—35. f) Výpravy na dno Macochy 35–64.

Vlastní výpravu popisuje Podroužek na str. 52—64; hlavní data obsažena jsou zde a pak na stránce 5—13.

Podroužek zhotovil na dné Macochy také několik fotografických obrázků, z nichž tu brána, západní rybníček a část pod můstkem jsou vyobrazeny.

Škoda, že Podroužek nevzal si větších ploten s sebou, aby obrázky byly názornější.

---

[1]) Jednotlivci častěji sestupovali do Macochy; poněvadž v literatuře o svých zkušenostech nezanechali zpráv, nemůže se o jejich sestupech obšírněji jednati; mohou býti toliko registrovány, což zůstaveno jiným.

Půdorys zhotoven jest podle oka s můstku a glorietu; pokud se týče celkových obrysů dna jest dosti správný; stráň východní a koryta tu naznačená nejsou správná.

Při průřezu jest balvanitá stráň udána na 40 m; ale stráň tato má 49 m kolmé výšky; s můstku na vrchol dna není 55 m, nýbrž jen 43 m (s nynějšího můstku dokonce jen 41 m); terasa skalní není ve hloubce 72—75 m, nýbrž ve hloubce 62 m; od kraje komína na dno Macochy není 97 m, nýbrž jen 86 m atd.

59. Tausch L. Dr. Uiber die krystalinischen Schiefer und Massengesteine, sowie über die sedimentären Ablagerungen nördlich von Brünn. Geologische Beschreibung des Kartenblattes von Boskowitz und Blansko. Jahrbuch der k. k. geologischen Reichsanstalt in Wien. Ročník 1895, svaz. 45., str. 265—494.

Dr. Tausch, člen geologického ústavu ve Vídni, vyslán byl ústavem tímto, aby prozkoumal geologické útvary na území, jež rozkládá se na specialní mapě okolí Boskovského a Blanského.

Na stránce 329—336 jedná o útvaru devonském; o jeskyních a propastech odvolává se na Reichenbacha; o tom, jak jeskyně a propasti vznikly, nesděluje nám ničeho. O Macoše odvolává se na Makowského a Rzehaka (!).

60. Sonneck Heinrich. Die landschaftliche Schilderung Mährens. V díle „die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild“. Vídeň 1897. Svazek XVII., str. 14—16.

Dle toho spisovatele přichází potok v Macoše z malého rybníčka pod skalní stěnou severozápadní (?) a vlévá se silným spádem do rybníka jihovýchodního (?) pod stěnou nejvyšší a nejpříkřejší.

Obrázek jest kreslen s užitím obrázků fotografických; stěny jsou dosti věrny, dno fantastické.

IX. doba.

Osmá výprava.

Florian Koudelka, c. k. zvěrolékař ve Víškově, který již za svých studentských let účastnil se badatelských prací Dra. Kříže, a Vlad. Josef Procházka, assistent na české polytechnice v Praze, smluvili se, že podniknou výpravu do Macochy za příčinou vědeckého prozkoumání této světoznámé propasti. Dr. František Slavík, assistent na české universitě, a Emil Bayer, professor na české realné škole v Praze, připojili se k nim.

Jan Galgoczy, sluha kancelářní u Dra. Kříže, který po 18 let doprovázel jako pomocník Dra. Kříže při badatelských jeho excursích, a který měl při vyměřování a vážení pomáhati Floriánu Koudelkovi, sestoupil též dolů. Lešení zbudováno bylo na můstku; dne 2. září 1898 k večeru sestoupil na dno Macochy V. J. Procházka na zkoušku.

Dne 3. září 1898 ráno sestupovali do Macochy v tomto pořádku: Vladimír Josef Procházka, Florian Koudelka, Jan Galgoczy, František Slavík a Emil Bayer.

Účastníci prodleli v Macoše od 7 hodin ráno do 5 hodin odpoledne. Zprávy o tom podali:

61. V. J. Procházka. Sestup do propasti Macochy. Brno 1898, 8⁰, str. 1—18. Otisk z Moravské Orlice z 5. října 1898, čís. 226, z 7. října, č. 228 a z 8. října 1898, č. 229. O přípravách k sestupu a jak sestup byl vykonán.

62. Koudelka Florian. Výprava do Macochy. Otisk z Vyškovských Novin od 7. října 1898, číslo 19, od 21. října, č. 20, od 4. listopadu, č. 22, od 2. prosince, č. 23, od 16. prosince 1898, č. 24.

63. Koudelka Florian. Půnkva — Macocha. Podzemní plavba Půnkvou a výprava do Macochy. Víškov 1899, 8⁰ str. 1—48.

Stručný popis Macochy dle Dra. Kříže na str. 1—9. Přípravy k sestupu do Macochy 16—20. Sestup do propasti 23—24. Jeskyně v propasti a podzemní vodárna 25—34. Na dně propasti 34—40. Hloubka Macochy 40—42. Živočišstvo a rostlinstvo v propasti 43—45. Vodní poměry 45—48.

Hlavní výsledky této výpravy jsou:

1. Potvrzena jsou data Dra. Kříže z r. 1864, všude tam, kam účastníci vnikli.

2 Dotvrzena domněnka Dra. Kříže, že Macocha se ucpává a že hrozí katastrofa, o níž psal Dr. Kříž ve zprávách přírodovědecké sekce Rak. tur. klubu ve Vídni r. 1893. Ročník V. č. 7.

3. Doplněny jsou výsledky bádání Dra. Kříže v těchto směrech:

a) Nahoře u útulny ukazoval aneroid dne 3. září 1898 ráno tlak vzduchu 731 mm, na dně Macochy 741 mm.

b) Teplota vzduchu byla pod klenbou o 7 hodinách ráno 10·5⁰ C, voda v témže čase 8·5⁰ C.

c) V jeskyni IV.b spustili se do propástky a přesvědčili se, že balvanitá stráň sahá až sem.

d) První škarpa čili první stupeň v jeskyni číslo I. jest 21·72 m nad hladinou vodní; vystoupí-li voda v Macoše přes tuto výšku, ztrácí se mezi balvany v této jeskyni.

e) Chodba jeskyně této dělí se na dvě části, a to od prvního stupně k druhému 66 m a od druhého stupně na konci 66 m; k tomu od prvního stupně pod klenbu 20 m = 152 m (Dr. Kříž má 150 m). V první části jde se napřed 42 m jako do sklepa, pak půda stoupá pod sklonem 33⁰ na 14 m daleko (jest tedy korytu podobna).

Konec druhé stoupající části přechází v komínky balvany zatarasené.

f) Komín vycházející odtud na denní světlo jest ještě 35—40 m vysoký.

g) Vchod do jeskyně číslo II. je 16 m široký a 4 m vysoký; na dřevě zde nakupeném roste houba choroš jedlový (Polypocus pinicola); z předsíně vede v pravo chodba 10 m daleko; potom následuje šířavina 14 m dlouhá a 9 m široká, která upadá v levo pod skálu; zde nalezena v náplavě lebka psí.

Ze šířaviny jde úžina skalní, v níž jest 3 metry vysoký stupínek, po balvanech vzhůru vedoucí; úžina má jeden metr šířky, dva metry délky a šest metrů výšky. Nad stupínkem jest širší chodba čtyři metry dlouhá do komínka přecházející; na dně jest hlinitá náplava.

h) Písčitý pahrbek pod klenbou vystupuje na levém břehu potůčka 6 m příkře, pak zvolna ještě dalších 6 metrův a sestává ze slabých, skoro

vodorovně uložených vrstviček k potůčku poněkud nakloněných; v nich střídají se až na centimetr silné pruhy z jehličí a setlelého listí.

i) Nad západním rybníčkem jest v písečnatém kopečku vodami vybrázděné asi 30 metrů dlouhé, 2·70 m široké a 1·20 m hluboké koryto k jižní skalní stěně vedoucí a podle ní 10 metrů do propadání; vystoupne-li voda v Macoše na 8·34 m, ztrácí se zde; r. 1864 tohoto koryta nebylo.

k) Voda v rybníčku východním byla pěkně modrozelená, hloubka 4·30 m; vodní hladinu rybníčka západního pokrýval šedý povlak nečistoty; hloubka zde jen 1·5 m.

l) Stav vody byl neobyčejně nízký; potůček kradl se jen zvolna mezi balvany, jež vyčnívaly suché a mechem porostlé z vody asi 10 centim. hluboké; podle západního rybníčka byla asi $1^1/_2$ metru široká, plochá, kamenitá hráz úplně suchá, mechem porostlá.

m) V potůčku nedaleko západního rybníčka nalezen byl mrtvý pstruh.

n) Mimo tohoto pstruha nalezli účastníci ještě mrtvého krtka, mrtvou myš a rozrušené mrtvoly dvou kavek. Emil Bayer zjistil a nasbíral více drobných živočichů, jak na suchu tak ve vodě.

o) Rostliny v Macoše (určené Fr. Slavíkem) dodávají této propasti ráz hluboké rokle.

p) V. J. Procházka zjistil dále koralový útes.

64. Boskovice — Moravské Švýcarsko, napsal —ř. Třebíč. Napsal Vilém Nikodém. V Boskovicích 1899, 8⁰.

Moravské Švýcarsko na str. 39—48; o Macoše na str. 46—47 dle Dra. Kříže.

65. Procházka V. J. Výprava do Macochy. Moravská Orlice ze dne 20. srpna 1899, č. 188.

Dne 16. srpna 1899 sestoupil do Macochy V. J. Procházka s fotografem Pešinou. Fotografovány čtyři různé pohledy. Do postranních vodáren nebylo možno vniknouti pro množství vody; rovněž nepodařilo se zjistiti souvislost vod v Macoše s Půnkvou při výtoku jejím. Použito k tomu eosinu, leč bez úspěchu.

66. Procházka Vladimír Josef. O svéráznosti moravského krasu. Sborník České společnosti zeměvědné 1898-1899. Číslo 1., st. 10—19 — číslo 2., str. 42—49 — č. 4., str. 111—119 — č. 6., str. 169—173 — č. 7., str. 201—204 — č. 9., str. 272—274 — č. 10., str. 289—302.

O Macoše jedná spisovatel jen roztroušeně na rozličných místech. a) Na str. 19 praví: Macocha přísluší k závrtům studňovitým. b) Na stránce 300 cituje výroky o vzniku Macochy obsažené u jednotlivých spisovatelů; ale svého mínění, jak se utvořila Macocha, nesděluje.[1])

---

[1]) Pan geol. ass. V. J. Procházka pokračuje i r. 1900 ve „Sborníku“ a vydal velmi pěkný, věcně psaný spis samostatně. Pozn. redakční.

Delikty návrhové dle osnov nového trestního zákona rakouského.

Sepsal JUDr. Karel Vácslav Adámek.

(Dokončení.)

VI. Kdo vešel v manželství s jinou osobou, věda dobře, že tato osoba svedená klamem jeho, vešla s ním v tento svazek aneb nevěděla o překážce tohoto manželství, jest vinen deliktem §u 181. dle I. osnovy Schönbornovy.[1])

V 1. odstavci tohoto §u uvádí se případ, že manžel při vejití v svazek manželský věděl o překážce manželství, ale druhé straně ji zamlčel. Byl-li sňatek prohlášen za neplatný, vinník má býti potrestán vězením nejméně měsíčním. Stejný trest jest v této osnově stanoven manželu, jenž způsobil klamem, že druhý manžel s ním vešel ve svazek manželský.

Pachatelem deliktů §u 181 této osnovy může býti jediné jeden z obou manželů, poškozeným pak vždy jen druhý manžel, nikoli třetí osoba. Možna jest v konkretním případě kombinace obou případů §u 181, i že obě strany jsou vinnými; na př. ženich

---

[1]) Tr. zák. rakouský z r. 1852 § 507 rozeznává vedle případu §u 181 osnovy I. Sch. (odst. 1) též případ, že někdo odebral se do cizozemí, aby tam uzavřel sňatek, dle rakouských zákonů neplatný, a případ, že vstoupil v manželství bez dispense. Příslušná ustanovení obsahuje osnova z r. 1863 v §u 195. Osnova z r. 1867 § 202 rozeznává, vešel-li kdo vědomě (wissentlich) v neplatné nebo protizákonné manželství, dále (v 2 odst.) případy v Sch. I. osnově obsažené, ale liší se od této, že připouští oklamání i třetí osobou způsobené, respektive neoznámení překážky, jež sňatku překáží oné osobě, jež uzavírá sňatek, nevědouc o této překážce. V 1. případě jest delikt officiální, v případech 2. odst. §u 202 delikt privátní. Odstavec 1. §u 202 osnovy z r. 1867 srovnej s 1. odst. §u 171, odst. 2. s 3. odstavcem výborového návrhu §u 171. („Hat aber Jemand eine Person durch Verschweigung eines ihm bekannten Hindernisses zu einer Ehe, welche für ungiltig erklärt wird, mit sich oder einem Dritten verleitet, so macht er sich des Verbrechens der Verleitung schuldig . . .") Osn. Gl. § 184 po prvé má delikt tento jako návrhový. Návrh výborový (§ 182) připojil ustanovení v počátku lhůty návrhové (srv. Pr. osn. § 183, Sch. I. osn. § 181, jinak ve výborovém návrhu Sch. I osn. § 188 odst. 2, viz též zprávu výborovou z r. 1890 str. 44). Srv. Sch. II. osn. § 199 a výb. návrhu Sch. II. osn. § 191, jenž od §u 199 Sch. II. osn. liší se sazbou trestovou (nejméně 3 měsíce místo 3 měsíce až 5 let) a v odst. 3, jímž výslovně stanoví, že právo návrhové náleží jen poškozené straně, a to, i když tato jest ještě mladší než 18 let. K sazbě trestové srv. 181 Sch. I. osn., § 188 výb. návrh Sch. I. osn.

věděl o určité překážce manželství, kterouž ztajil své nevěstě, kdežto nevěsta zase věděla o jiné překážce, o níž ženich nevěděl a kterouž jemu ztajila; ženich předstíráním velmi vynikajícího postavení svého oklamal svou nevěstu, takže tato svolila k sňatku, kdežto ona zase jiným způsobem oklamala svého ženicha, a j.

Podstatný rozdíl těchto ustanovení osnovy z r. 1889 a trestního zákona německého jest, že tento předpokládá v §u 170 obmyslnost zamlčení překážky manželství, ale osnova v §u 181 toho nevyhledává, a jest tudíž vinen deliktem §u 181 odst. 1 dle této osnovy i manžel, kterýž věděl o překážce manželství, a pouze opominul ji v patřičný čas uvésti, nikoliv pouze ten, jenž úmyslně překážku manželství zatajil. Trestní zákon německý nečiní závislým stíhání tohoto deliktu, vyjma na podání návrhu, na žádné jiné podmínce, osnova z r. 1889 (§ 181 odst. 3) však ustanovuje, že právo návrhové, kteréž vzniká spácháním deliktu, jest vykonatelno ve lhůtě měsíční, počínající okamžikem, kdy oprávněný zví o prohlášení neplatnosti svého sňatku s vinníkem uzavřeného. Ustanovení toto, jež jest výjimkou z pravidla §u 86 odst. 2, přijala osnova I. Schönbornova z §u 183 osnovy Pražákovy, jež nesledovala, jako osnova Glaserova a její návrh výborový, trestního zákona německého v jeho §u 170, kterýž zavdal podnět k dosti hlučnému sporu[1]) o tom, od kdy se má čítati lhůta návrhová dle §u 170 německého zákona trestního. Jedni domnívali se, hledíce k §u 61 trestního zákona německého, že se počíná okamžikem, kdy manžel oklamaný zvěděl o činu a pachateli. Jiní poukazovali, že by bylo správněji počítati od chvíle, kterouž vešel v moc práva rozsudek, jímž manželství za neplatné bylo prohlášeno. Tohoto mínění se přidržuje též výbor, jenž se radil o I. Schönbornově osnově, položiv v §u 188 svého návrhu, „dass die Ungiltigkeitserklärung der Ehe in Rechtskraft erwachsen ist“ místo „die Ungiltigerklärung der Ehe dem Antragsberechtigten bekannt geworden ist“ (srv. též § 251 jeho návrhu).

K návrhu oprávněn jest poškozený manžel. On nabývá způsobilosti k právu návrhovému okamžikem vejití v manželství

---

[1]) V něm. tr. zákoně, jako pak i v Gl. osnově bylo přijato, v §u 170 odst. 2. prostě se nařizuje stíhání na návrh oklamané strany, i stanoví se počátek lhůty návrhové pro německý zákon trestní v jeho §u 61 dnem zvědění oprávněného o činu a pachateli; srv. Gerichtssaal XXXI. (1879) str. 53, 55, XXXII. (1880) str. 496 sld. zejména str. 506).

(jinak ovšem při pokusu), právo toto může vykonati během lhůty návrhové, o jejíchž mezích bylo právě mluveno. Výbor, radící se o I. osnově Schönbornově, odstranil možné pochybnosti, položiv výslovně v §u 188 svého návrhu slova: „des getäuschten Theils.“

VII. Únosu[1]) jest několik druhů:

1) Únos ženštiny podniknutý proti její vůli, buď lstí, vyhrožováním anebo násilím, a to buď a) za účelem smilstva, b) za účelem vejití v manželství s unesenou. Osnova I. Schönbornova má na zřeteli oba tyto případy, ale stíhá každý z nich jiným trestem (srv. § 244 odst. 1 a 2). Kdo vykonal úmysl svůj, za jehož dosažením podnikl únos v případě pod č. 1 lit. b) zmíněném, dopouští se deliktu §u 246 této osnovy;

2) únos ženštiny nezletilé, dosud neprovdané, starší však než 14 let, podniknutý s její vůlí, dle §u 245 téže osnovy, buď za účelem smilstva nebo za účelem vejití v manželství.

---

[1]) Tr. z. z r. 1852 § 96 a 97, osn. z r. 1863 § 235, z r. 1867 § 249 a 250, motivy z r. 1867 str. 133. Hye navrhoval pro všechny případy vřazení mezi delikty privátní, ale kommisse, ač s ním v zásadě souhlasila, přece se úplně k jeho názoru nepřidala (viz též motivů z r. 1867 str. 134) a stanovila v §u 250, že se má druhdy stíhati z úřední moci („wenn die Entführung wider Willen der Entführten geschah und sie selbst gegen die gerichtliche Verfolgung nicht Einsprache erhebt, von Amtswegen ausserdem nur auf Verlangen einer hierdurch in ihrem Rechte verletzten Person . . .“). Výbor pak naznačil případy tohoto deliktu v §u 219 a stanovil o jich stíhání v §u 220. („Dieses Verbrechen ist, wenn die Entführung wider Willen der Entführten geschah, von Amtswegen, ausserdem aber nur auf Begehren einer in ihren Rechten verletzten Person zu verfolgen . . .“) Gl. osnova § 248 zařadila oba případy mezi návrhové delikty, výbor v §u 242 návrhu pouze druhý případ (srv. motivy str. 304) § 249 (o únosu nezletilé ženštiny neprovdané). Gl. osn. doplnila v §u 243, že takové osobě jest již 14 roků (srv. motivy str. 305). Osnnovy Pr. § 245 a 246 se shoduje s výborovým návrhem, též Sch. I. osnova 244 a 245 a návrh výborový z r. 1890, jenž však v §u 249 připojil dva dodatky (srov. jeho zprávu str. 64). Srv. § 214 Sch. I. osn., § 250 Sch. II. osn., od níž se liší návrh výb. Sch. II. osn. sazbou trestovou v 1. odst. (káznice do 10 let nebo vězení nejméně 1roční; v Sch. II. osn.: káznice nebo vězení od 1 do 10 let), a v 2. odst. (nejméně 1 měsíc; v Sch II. osn: 1 měsíc až 5 let). Sch. II. osn. i dle výb. návrhu Sch. II. osn. počíná se lhůta k podání návrhu teprve dnem, jímž unesená nabyla svobody. K §u 245 osn. I. Sch. viz stejné §§ 250 výb. návrhu Sch. I. osn., § 251 Sch. II. osn. a § 242 výb. návrhu Sch. II. osnovy, jenž nestanoví dobu vězení (dle Sch. II. osn. § 251: do 5 let). Osn. I. Sch § 246 = osn. II. Sch. § 252 = návrh výb. Sch. II. osn. § 243.

Předmětem únosu jest vždy osoba ženská, v případě §u 245 nezletilá, neprovdaná ženština, jež jest starší než 14 let, v případě §u 244 a 246 každá ženština.

Návrhovým deliktem jest trestný čin §u 244 odst. 2 (o němž pod č. 1 lit. b) jsem se zmínil), dále delikt §u 245 a 246, ale případ §u 244 odst. 1 sem nemůže býti počítán (vzhledem k stylisaci 2 odst. §u 244 této osnovy).

K návrhu jest oprávněna osoba unesená. V případě §u 245 jest nutno přiznati právo toto osobám tamtéž vytčeným. Dopustil-li se poručník tohoto deliktu, nutno přihlížeti k §u 84 odst. 2 této osnovy; arciť nezletilá, která jest již 18letá, může vykonati návrhové právo osobně. Lhůta návrhová se počíná (při §§ 244, 245) okamžikem, v §u 86 odst. 2 této osnovy uvedeným. § 246 obsahuje z tohoto pravidla výjimku, jaká naskytla se též v §u 181, i klade počátek lhůty návrhové v dobu, kdy sňatek byl za neplatný prohlášen; výbor však i zde (v §u 251 svého návrhu) klade počátek lhůty návrhové do okamžiku, kdy oprávněný zví, že prohlášení neplatnosti sňatku vešlo v moc právní. Tímto ustanovením stává se zbytečným odst. 1 §u 251 návrhu výborového, i mohl zníti: „Hat der Entführer die Entführte geheiratet, so beginnt die im § 89, Abs. 2 festgesetzte Frist zu dieser Antragstellung erst mit dem Zeitpunkte, in welchem dem Antragsberechtigten,“ nebo „Hat der Entführer die Entführte geheiratet, so findet die Verfolgung nur auf Antrag statt. Die im § 89 . . .“ Úplně zbytečno jest v §u 251 téhož návrhu: „nachdem die Ehe für ungiltig erklärt worden ist,“ neboť podrží-li se tento odstavec, jsou v témž §u dva počátečné momenty lhůty návrhové, což zajisté nebylo úmyslem výboru. Případným jest dodatečné ustanovení §u 249 výborového návrhu, že lhůta pro podání návrhu se nepočíná dříve než dnem, kdy unesená nabyla svobody dřívější, i bylo by bývalo záhodno, by doplněn byl taktéž § 250 tohoto výborového návrhu.

Únoscem jest osoba mužská, jež (v případě §u 244 Schönbornovy I. osnovy) proti vůli unesené způsobila únos, totiž vyhrožováním, násilím neb lstí se unesené zmocnila, ji odvedla, respektive ji ve své moci drží, chtějíc s ní vejíti v manželství, anebo (v případě §u 245 téže osnovy) kdo nezletilou neprovdanou ženštinu, starší 14 let, s její vůlí rodičům nebo opatrovníkům jejím odňal za účelem v §u 245 vytknutým. Vlastní účel a cíl

únosu nemusí se uskutečniti; ano v případech, kdy jde únosci o záměr, jejž tato osnova určuje slovy: „die Entführte zur Ehe zu bringen“, nesmí se záměr zplniti, jde-li o delikt §u 244 a 245 této osnovy, sice by tu byl delikt §u 246.

Pokus únosu jest trestným.

VIII. Svod nezletilých k smilstvu.[1]) Dle §u 447 této osnovy mohou spáchati tento delikt: 1) domácí (Hausgenossen), k nimž náleží příbuzní, sešvakření, i osoby, jichž péči a dohlídce nezletilý jest svěřen, pokud tyto osoby nenáležejí mezi služebné. Zajisté zahrnují se slovem „domácí“ (Hausgenossen) v §u 447 této osnovy všechny osoby v §u 267 vyjmenované; 2) služebné osoby, jež v téže domácnosti s poškozeným žijí.

Objektem jest nezletilá osoba, s níž pachatel v téže domácnosti žije. Osnova I. Schönbornova podržela v §u 447 stručné znění §u 444 osnovy Pražákovy, kdežto v §u 444 Glaserovy osnovy se dí: „ . . minderjährige, im gemeinschaftlichen Haushalte lebende Verwandten, Verschwägerte und Pflegebefohlene des Familienhauptes.“ Z 2. odst. §u 447 osnovy I. Schönbornovy (argum.: „auch“) plyne, že oprávněnými k návrhu jsou pravidelně dva, poškozený (srv. § 84) a hlava rodiny. Zajisté i poručník může návrh podati, avšak jen jako zákonný zástupce poškozeného; hlava rodiny vykonává své právo. Osnova Glaserova výslovně stanovila, že kromě hlavy rodiny přísluší toto právo návrhové ještě jiným osobám, tehdejší však výborový návrh

[1]) Tr. z. z r. 1852 § 504 a 505; oba případy jsou delikty privátní (srv. § 505 odst. 2) jako i případy § 188 osnovy z r. 1863 a §u 197 z r. 1867 („Unzucht zwischen ehelichen oder unehelichen Geschwistern, sowie zwischen Verschwägerten bis zum 2. Grade ist auf Verlangen des Familienhauptes, und wenn dieses selbst einer der Schuldigen ist, auf Begehren eines andern Familienmitgliedes . . zu ahnden“), též § 167 návrhu výborového. Osnova Gl. přiřkla právo návrhové hlavě rodiny, rodičům nebo poručníkům svedeného, jinak však návrh výborový § 437 odst. 2. („die Verfolgung findet nur auf Antrag statt; zu demselben ist auch das Familienhaupt berechtigt“; srv. motivy výborové zprávy str. 355). Znění §u 437 bylo přijato v §u 447 Pr. osn., § 447 Sch I. osn. a v §u 458 návrhu výb. Sch. I. osn., § 463 Sch. II. osn., § 457 návrhu výb. Sch. II. osn. Odst. 3 výb. Sch. I. osn. viz v odst. 3 Sch. II. osn. § 463 a v 4 odst. § 457 návrhu výb. Sch. II. osn. (o možnosti, by odsouzení byli přidrženi k práci, nebo by jim byl zostřen trest na svobodě. V § 457 výb. Sch. II. osn. byl za 1. odstavec vsunut tento odstavec o trestu zaměstnavatelů, jich zástupců a zřízenců, kteří nezletilé osoby, využitkujíce odvislosti těchto nebo jejich příslušných, svádějí k smilstvu.

obmezil v svém §u 437 právo toto jen na poškozeného a hlavu rodiny, a osnova I. Schönbornova jej v tom sledovala.

IX. Z téhož důvodu, jako v §u 437, učinila tato osnova závislým stíhání na podání návrhu pro delikty, o nichž se v §u 267 (krádež a předstírání) a v §u 288 (podvod) zmiňuje.[1] Deliktů v §u 267 mohou se dopustiti: 1) manželé za trvání manželského spolužití, 2) příbuzní a sešvakřeni v řadě vzestupující a sestupující, 3) delikty §u 267 této osnovy mohou býti spáchány mezi zvolenými rodiči a adoptovanci, 4) pak mezi jinými ve společné domácnosti žijícími příbuznými a sešvakřenými, jakož i mezi nezletilci a jejich poručníky a vychovateli. Delikty §u 267 této osnovy i podvod spáchaný mezi těmito osobami (dle §u 282 odvolávajícího se na § 267 této osnovy) jsou trestnými činy návrhovými.

Deliktu §u 267 této osnovy dopouští se osoba v témž §u uvedená, ukradne-li cizí věc movitou, nebo přivlastní-li si bezprávně cizí movitou, kterouž má a chová; dle §u 282 osoba, kteráž umiňujíc sobě nebo někomu jinému opatřiti protiprávní prospěch majetkový, způsobuje třetí osobě škodu na jejím majetku, neboť udržuje ji obmyslně v omylu (§ 257, 263, 272).

Pachatelem, respektive poškozeným může býti vždy pouze některá osoba v §u 267 této osnovy jmenovaná, a to i v případě §u 282. O jiných případech podvodu jedná tato osnova v §u 275

[1]) Tr. z. z r. 1852 § 189, 463 („Können nur, wenn das Haupt der Familie darum ansucht, . . . zur Strafe gezogen werden“, srv. však § 525 tr. z. rak a dvorní dekret z 8. října 1846, č. 989 s. z. s.). Mezi privátní delikty jsou takto delikty vřazeny též v §u 266 osnovy z r. 1867 (srv. § 245 a 230 osnovy z r. 1863 — „auf Verlangen des Familienhauptes und, wenn dieses selbst der Schuldige ist, des Bestohlenen statt“; srv. motivů z r. 1867, str. 141.). Výborový návrh (§ 234) neliší se od §u 266 osnovy z r. 1867. Tyto delikty jsou dle §u 271 osn. Gl. a §u 265 výb. návrhu privátními („nur auf Grund einer Privatanklage . . .“), však dle Pr. osnovy jsou všechny, vyjma případ §u 283 (podvod), delikty návrhovými (srv. § 268 a motivů str. 84. k §u 283 Pr. osnovy, dále § 291 Gl. osn., § 282 výb. návrhu a str. 313 motivů této zprávy výborové). V Sch. I. osnově jsou vesměs návrhovými (§ 267 její, a § 275 výb. návrhu; § 282 její a § 290 návrhu výborového, srv. též motivy její, str. 138, a motivy výborové z r. 1890, str. 67. [Většinou výboru byl zamítnut návrh, aby delikty §u 275 výb. návrhu byly přeřazeny z deliktů návrhových mezi delikty privátní]). Osn. I. Sch. § 267 = výb. Sch. I. osn. § 275 = Sch. II. osn. § 267, jen že tu se dodává, že kromě trestu káznice jest vyloučen též trest vězení přes 5 let, ale § 258 odst. 2. výb. návrhu Sch. II. osn. vynechal tento dodatek, a v 1 odstavci se od 1 odst. §u 267 Sch. II. osn. liší pozměněnou stylisací.

a sld., však mimo případy §ů 283 a 284 není mezi nimi návrhových deliktův.

X. O dalších deliktech návrhových[1]) jedná tato osnova v §§ 283, 284 a 309 v těchto případech: 1) Každý, jenž obmyslným předstíráním nebo udržováním v omylu jiné osoby, ale bez úmyslu podvodného, způsobí, že tato osoba mu úvěru poskytne nebo prodlouží za poměrů, za nichž sice jest budoucí uspokojení její možno, však nepravděpodobno, dopouští se deliktu §u 283.

2) Kdo způsobí škodu na majetku jiného obmyslným vzbuzením neb udržováním tohoto majitele v omylu, jest vinen deliktem §u 284 této osnovy. Tento případ se však liší od případu §u 283 tím, že pachatel nemá dle §u 284 úmyslu, aby sobě nebo jinému opatřil protiprávní prospěch majetkový.

3) Když působí předstiratel nebo udržovatel jiné osoby v omylu, že tato mu poskytne daru, dopouští se deliktu §u 309. Pokus v tomto případě jest trestný, ale v 1. a 2. případě není trestným.

Od podvodu ve vlastním smyslu slova liší se delikt §u 283 a 284 tím, že pachatel nemá úmyslu v §u 282 při podvodu vyhledávaného, by sobě nebo jinému opatřil protiprávní prostředek majetkový (srv. § 283 „. . jedoch ohne betrügerische Absicht. .,“

[1]) Tr. z. rakouský z r. 1852 § 197 sld., osnova z r. 1863 § 266, z r. 1867 § 280, výb. návrh § 254. Návrhovým jest delikt dle §u 287 Gl. osn. (získání daru) i dle návrhu výborového (srv. zde § 306 a str. 319 motivů zprávy výborové), avšak v § 287 (získání úvěru) a §u 290 (způsobení škody majetkové, Gl. osnovy jsou privátní delikty a nepřipouští se stíhání pokusu, ale výbor nesledoval jejího příkladu (viz na př. § 281 jeho návrhu a motivy str. 313). Pr. osn. shoduje se s Sch. I. osnovou (§ 284 a 285 Pr. osn., motivů str. 85, srv. Pr. osn. § 310 s § 287 Gl. osn. a § 306 výb. návrhu, všude deliktem návrhovým). Po příkladě výboru Gl. osnovy vypustil návrh výb. Sch. I. osn. případ §u 283 Sch. I. osnovy z Gl. osnovy opětně přijatý (viz motivy Sch. I. osn. str 139 a výborové str. 68), však § 284 přijat byl nezměněn v §u 291 a § 309 v §u 316 jako delikt návrhový (motivy Sch. I. osnovy str. 142, k §u 316 výb. motivy, výborové zprávy str. 72). Osn. Sch. I. § 283 = osn. II. Sch. 290, ale v návrhu výb Sch. II. osn. opět vypuštěn jest; osn. Sch. I. 284 = výb. Sch. I. osn. § 291 osn. II. Sch. § 291 = výb. Sch. II. osn. § 281, ale ni § 291 Sch. II. osn. ani § 281 výb. Sch. II. osn. nestanoví, že pokus se nestíhá. Trest v Sch II osn. jest: vězení až 6 měsíců, resp. až 2 leta, nebo pokuta až 1000 zl. (resp. 4000 zl. Osn. Sch. I. 309 srv. s osn. II. Sch. § 318, jenž jest stejný s § 310 výb. Sch. II. osn. (trest vězení pouze do 3 (nikoliv do 6) měsíců nebo pokuta do 500 zl. (nikoliv do 300 zl.)

§ 284 „. . ohne Absicht, sich oder Andern einen rechtswidrigen Vermögensvortheil zu verschaffen).

Subjektem práva návrhového jest osoba, jež poskytla nového nebo dalšího úvěru za poměrů v §u 283 uvedených, nebo osoba, jíž dle §u 284 této osnovy byla způsobena škoda majetková, nebo konečně dle §u 309 dárce. Lhůta návrhová počíná se okamžikem v §u 86 ustanoveným. Trest jest stanoven v §u 283 odst. 1, § 284 odst. 1 a §u 309 odst. 1 této osnovy. Pokus jest trestným v případě §u 309, nikoliv v případech §u 283 a 284.

XI. Poškození věci[1]) dle §u 325 osnovy této jest deliktem návrhovým, nikoli však ve všech případech a bezvýjimečně. Poškození věci bohoslužebné, pomníku veřejného, uměleckých předmětů, jakož i vědeckých, průmyslových a jiných podobných předmětů, jež se uschovávají ve sbírkách nebo výstavách veřejných, též poškození veřejných sadů, stromořadí a jiných věcí určených prospěchu veřejnému nebo na okrasu veřejných cest, náměstí a sadů (§ 332), ani poškození věcí v §u 324 téže osnovy vyjmenovaných (lodi, domu, mostu, hráze, silnice, železnice a jiných staveb cizích) nejsou delikty návrhovými. Jako v mnohých jiných případech, tak i v této skupině deliktů návrhových liší se osnovy od německého trestního zákona, nepřipouštějíce odvolání návrhu.

Poškozena musí býti věc cizí. Majitel její jest oprávněn k návrhu. Způsobilost k nabytí práva návrhového nastává nabytím věcí, pokud tyto nenáležejí mezi předměty v §§ 222 a 324 vyznačené. Právo návrhové může se vykonati v konkretním případě od okamžiku, kdy delikt (respektive pokus) byl spáchán. Poškozením věci jest každý čin, jenž působí na věci změnu, kteráž obmezuje upotřebitelnost této věci k účelu jejímu (úder, pálení, rytí, rozmělňování, smísení, tavení, roztok, polití, slévání a j.). Trest jest ustanoven v §§ 321 a 322 Schönbornovy I. osnovy.

---

[1]) Tr. z. § 468, 85, 317, 318 a j. výborového návrhu osnovy z r. 1867 § 252. Nezi návrhové delikty osnova Gl. zařadila tyto delikty v §u 327, vyjmula však případy §§ů 323 a 325, jež se shodují s Sch. I. osnovou. Výborový návrh § 320 zní doslovně s citovaným § Gl. osn., též § 324 Pr. osn., § 325 Sch. I. osn., § 332 návrhu výb. Sch. I. osn., § 332 Sch. II. osn., § 325 výb. Sch. II. osnovy. V osn. II. Sch. jsou tu vyňaty případy §§ 330 a 331 téže, v návrhu výb. Sch. II. osnovy jsou vyňaty §§ 323 a 324 návrhu výborového. Trest řídí se dle výše škody.

XII. Řada trestných činů návrhových[1]) jest stanovena v osnově I. Schönbornově §§ 493 a 494. Onen § uvádí pasení dobytka na cizím pozemku, poškozování nebo odklízení ohrad, plotů, příkopů, hrází a pod. od cizího pozemku, sběr opadaných haluzí, klestí, stlaní, trávy, semen stromových a hnojiv na pozemku cizím, olupování kůry stromové, navrtávání, natínání stromů, uřezávání jich vršků, ukopávání kořenů, ulamování výhonův a ratolestí stromových, trhání lusků, klasů, řezání užitečných plodin, též rýpání drnu na cizím pozemku, kopání hlíny, jílu, rašeliny a písku, lámání kamene v cizích lomech a pod. Mírnějším trestem stíhá osnova z r. 1889 trestní činy §u 494,

[1]) Tr. zákon rakouský z r. 1852 č. 117 ř. z. § 171, zákon ze 3. prosince 1852 č. 250 ř. z., zejména § 60 č. 1 až 8, § 67 a 69, jenž řadí přestupky §u 60 mezi privátní delikty, nikoli však bezvýjimečně. Srv. tr. zákon německý § 370, jenž jedná v 1. a 2. odst. zejména o případech 2, 3, 4 a 5 §u 493 Sch. I. osnovy, liší se však od osnov odvolatelností návrhu již podaného. S osn. Sch. I. se více shoduje v této skupině deliktů osnova Pražákova. Osnova Gl. jedná v §u 493 o deliktech, o nichž Sch. I. osnovy § 493 č. 4 a 5, v §u 492 č. 1. Gl. osn. o Sch. I. osn. § 493, č. 1, v §u 492 č. 2. o §u 493 č. 2 Sch. I. osnovy, o §u 494 č. 1 v §u 492 č. 3 Sch. I. osn. a o §u 494 č. 2, v §u 492 č. 4 Sch. I. osn. Při §u 493 č. 1 a 2 Sch I. osnova stanoví přísnější trest než Gl. osnova. Ustanovení §u 493 č. 3 a §u 494 č. 2 Sch. I. osnovy má poněkud stručněji Gl. osnova v §u 492 č. 4. Táž osnova má mezi delikty návrhovými toliko případy svého §u 492, teprv výbor vřadil mezi ně též její případy §u 493 v svém §u 485 a doplnil § 493 osnovy odstavcem 4. svého §u 485. Delikty §ů 492 a 493 Gl. osnovy jsou ve výb. návrhu jinak seřazeny (srv. jeho § 484 ad 3 s §em 492 ad 3 a s §em 492 ad 4 Gl. osnovy a j.). Výborovým návrhem se řídila Pr. osn. § 492 a 493 (vesměs návrhové delikty), jež jsou pak v § 493 a 494 Sch. I. osnovy. Výbor o této osnově navrhl v svém §u 506, by č. 2, 4 a 5 §u 493 Sch. osnovy byly vypuštěny, č. 4 §u 493 vřadil pod č. 1 §u 494 a č. 1 §u 494 vypustil, navrhuje v svém §u 507 zvýšení trestu v §u 494 Sch. I. osnovy stanoveného, a všechny delikty §§ů 506 a 507 ponechává mezi delikty návrhovými. Z ostatních menších změn budiž připomenuto důsledné uvádění „Waldgrund“ místo „Grund“ (§ 493 č. 1 Sch. I. osnovy srv. s § 506 č. 1 návrhu výborového a j.). Viz též motivy výboru pro Gl. osnovu, str. 341 (rozeznává pych lesní a polní od vlastních polic. přestupků, takže za pych pokládá činy, jimiž cizí vlastnictví (lesa neb role) jest dotčeno nebo poškozeno, a za policejní přestupky lesní a polní pokládá přestupky nařízení, jež jsou v zájmu zemědělství vydána; tyto přestupky mají býti stíhány, jako dosud, úřady správními, ony však dle trestního zákona) Srv. zprávu výboru Sch. I. osnovy str. 87 (zejména proč omezeny byly §§ 506 a 507 návrhu výborového na pych lesní), dále §§ 514 a 515 Sch. II. osnovy, jež jsou v návrhu výb. Sch. II. osnovy vynechány (trest: vazba anebo pokuta dle §u 514 do 300 zl., dle §u 515 do 80 zl.).

totiž odstraňování víšků a různých jiných výstrah, nebo znečišťování jich a takové poškození, jímž se stávají nezřetelnými a nečitelnými. V 2. odst. §u 494 jest jmenován též sběr mechu, bylin, jahod a jiného ovoce lesního, hub, mravenčích vajíček a podobné v cizím lese, ulamování proutí, houžví, kořenův a hatí.

Ve všech případech §§ů 493 a 494 této osnovy má poškozený právo návrhové, jež vzniká spácháním deliktu a jest vykonatelno v 3 měsících, počínajíc okamžikem, kdy poškozený zví o deliktu a pachateli. Pokus jest trestným.

Po příkladě Glaserovy a Pražákovy osnovy se přidržuje I. osnova Schönbornova i zde zásady neodvolatelnosti návrhu a neřídí se po zákonu trestním říše německé, jenž stanovil odvolatelnost návrhu. V uspořádání §§ 493 a 494 se shoduje táž osnova více s osnovou Pražákovou nežli s osnovou Glaserovou.

XIII. Vloudění se neoprávněné[1]) do shromáždění v uzavřené místnosti konaných nebo do výstav, schůzí, zábav a j., jichž lze se účastniti za vstupné. Výbor osnovy z r. 1889 v §u 505 svého návrhu definuje tento trestný čin, jenž byl pak i v osnově II. Schönbornově a v návrhu výboru, o této osnově rokovavšího, ponechán mezi delikty návrhovými.

Pachatel musí neoprávněn do takových schůzí nebo podniků vniknouti.

Trest jest v II. Schönbornově osnově zvýšen.

XIV. Svod[2]) k souložení byl dle osnovy z r. 1889 deliktem soukromým (§ 190 odst. 2.), ale již dle výborového návrhu (§ 197 odst. 2) jest deliktem návrhovým, jímž zůstal i v osnově II. Schönbornově a v návrhu výborovém z r. 1893. Pachatelem tohoto deliktu jest, kdo ženštinu k souložení svede tím, že jí předstírá sňatek nebo při ní vzbudí nebo využitkuje jiný omyl, v němž ona souložení pokládá za manželské.

---

[1]) Návrh výb. Sch. I. osn. § 505 (trest dle §u 504 téhož návrhu: vazba až 14 dnů nebo pokuta do 70 zl.; srv. str. 86 motivů výborové zprávy z roku 1890), Sch. II. osn. § 513 (kdo se neoprávněn vloudí k představením, shromážděním nebo výstavám jež se konají v uzavřených místnostech a jsou přístupny za vstupné).

[2]) Sch. I. osn. 190, výb. návrh Sch. I. osn. § 197, Sch. II. osn. § 206 odst. 1. (stejný s Sch. I. osn. § 190 odst. 1, až na to, že v této jest trest vězení do 5 let, v oné od 6 měsíců do 5 let), Sch. II osn. § 206 odst. 2 (stejný s výb. návrhem § 197 odst. 2), návrh výb. Sch. II. osn. § 198 (v 1. odst. zase jako v Sch. I. osn. § 190 odst. 1; však v odst. 2 má osn. II. Sch. § 206 rozšířen v subjektu práva návrhového).

Sazba trestní §u 206 osnovy II. Sch. (káznice do 5 let nebo vězení od 6 měsíců do 5 let) byla §em 198 návrhu výborového (káznice do 5 let nebo vězení na dobu aspoň 6 měsíců) zase změněna, a obnovena sazba trestní §u 190 Sch. osnovy.

Pouze oklamaná může podati návrh, i jest oprávněna navrhovati jen sama, a to i tehdy, není-li ještě starší než 18 let. Toto ustanovení vyskytuje se teprve v §u 198 návrhu výborového z r. 1893.

IV.

Každým činem trestným jest porušen právní řád; vzniká tudíž zájem státu, aby byl nelad tímto porušením vzniklý odklizen. Stát stanoví tím citelnější a značnější trest, čím větší jest poškození deliktem způsobené. Nemůže však jen bráti se v počet zájem státní, jenž každým deliktem jest více neb méně intensivně dotčen. V některých případech státní moc nepřikročí z vlastního počinu k stíhání pachatele, nýbrž zůstavuje na vůli osoby poškozené, má-li delikt býti stíhán čili nikoliv, a teprve pak, když tato osoba podala žalobu nebo učinila návrh na stíhání, stát svými orgány stíhá, soudí, rozsuzuje a odsuzuje[1]; v opačném případě pachatel zůstane netrestán. Závislost stíhání na vůli soukromé jest podstatnou značkou deliktů návrhových, jichž řada není stanovena pouze nahodile, není dílem pouhé libůstky ani výsledkem snahy po úlevě prací státních orgánův. Nutno totiž přečasto hleděti[2]) nejen k poškozenému zájmu státnímu, nýbrž

[1]) Otázka, jak se má postupovati, když bylo zavedeno stíhání deliktu jako officiálního, o němž pak se zjistí v řízení, že jest návrhovým deliktem, není v Sch. I. osnově výslovně řešena. Dle §u 91 výb. návrhu musí býti návrh na stíhání dodatečně podán (srv. dále slova: „so gilt der Antrag als rechtzeitig gestellt, wenn sich der zur Stellung des Antrages . . . Berechtigte als Privatbetheiligter dem Strafverfahren angeschlossen hat. Hat ein Solcher Anschluss nicht stattgefunden und liegt ein ausdrücklicher Verzicht vor, so läuft die Frist zum Antrage, beziehungsweise zur Privatanklage von dem Tage, an welchem das Verfahren wegen Mangel des erforderlichen Antrages oder der erforderlichen Privatanklage eingestellt wird). Srv. motivů zprávy výborové z r. 1890 str. 24, též Sch. II. osnovy § 88, návrhu výboru Sch. II. osnovy § 82. Ovšem v případě, že by bylo nebezpečí v prodlení, mohou býti nutné úkony provedeny, aniž by se vyčkalo podání návrhu. Srv. Löwe: Strafprocessordnung für das Deutsche Reich, III. vydání, 381 str. a j.

[2]) Binding, Handbuch str. 660, jinak Hälschner: Das gemeine Deutsche Strafrecht I. 708 a j. — J. Glaser: Gesammelte kleinere Schriften, I. díl, str. 532 (poukazuje na různou intensitu poškození veřejného zájmu deliktem)

i k zájmům soukromým a uvažovati různou intensivnost těchto zájmů, srovnávati výhody a prospěch, jež vzcházejí z nestíhání se škodou, jež by byla poškozenému stíháním tohoto deliktu vzešla. Někdy jest mocnějším a závažnějším poškození soukromého zájmu nežli poškození zájmu státního, a vhodnějším nestíhání nežli stíhání deliktu takového. Důležitým jest tu mnohdy zájem soukromý, ohled na poškozeného, na jeho osobní poměry a i na život jeho rodinný; na př. v §u 447, kdyby poměry mezi některými blízkými příbuznými poškozeného před forum přišly a v obecnou známost se dostaly, větší újma, strast, úhona by mu vzešla. Poškozený deliktem takovým byl by ještě více poškozen, když by z úřední povinnosti delikt byl stíhán. Dává se tu možnost, by se takovému nemilému a škodnému účinku zabránilo; i zůstavuje se na vůli poškozeného, má-li delikt býti stíhán čili nic; neboť poškozený dovede a může nejlépe uvážiti, nebude-li stíháním deliktu škoda jeho, újma ještě zvýšena a zveličena, a bude-li jeho právní cit uspokojen nebo ještě hlouběji zraněn. Někdy by byl stíhán jako trestný čin takový, jejž poškozený pokládá za pouhý žert nebo za daných poměrů vůbec nepokládá ho za urážku. Mnoho také mnohdy záleží na poměru mezi domnělým poškozeným a domnělým škůdcem. O deliktu §u 282 a j. této osnovy často ani orgány úřední nezvědí.

Delikty §u 104 a j. osnovy I. Schönbornovy zájem státní není pravidelně ani tknut; nicméně stát koná stíhání takových činů svými orgány, čině je závislými na podání návrhu, z důvodův a ohledů mezinárodních; stíhá tyto delikty potud, pokud i cizí stát stejně si vede v týchž případech proti deliktům, jež proti onomu státu byly spáchány.

Dosti často jest důvodem pro zařazení trestního činu mezi delikty návrhové nedosti patrná mez mezi trestním bezprávím a soukromým. Hranice tato není vždy a za všech dob ustálena, kolísá, mění se. Leccos bývalo pokládáno za bezpráví trestní, co

533, 534 (mnohdy trestním řízením se zdvojnásobuje škoda poškozeného) 535; L. Bar: Die Grundlagen des Strafrechtes str. 56 a 57; Fr. Štorch: Rakouské řízení trestní str. 105, 249, 250 a j. — Výborový návrh z r. 1893 v §u 206 (o důkazu trestného jednání) stanoví výslovně, že bylo-li jednání takové deliktem návrhovým nebo privátním, musí býti vyžádáno, by osoba jednáním tím poškozená k provádění důkazu pravdy svolila. V Sch. II. osnově tohoto ustanovení není. Srv. § 205 návrhu výb. Sch. I. osn.

jím dnes není. Mnoho záleží na názorech a poměrech. Objektivní kriterion lze těžko nalézti. Každé bezpráví a priori jest trestným; do jakých mezí však má se tato zásada provésti, jest úkolem politiky sociální, jež se řídí heslem: „Trestej bezpráví tam, kde se společnost bez toho nemůže obejíti.“ Proti tomuto mínění (Bindingovu a j.) poukazují někteří (dr. Zucker a j.) na historický vývoj práva, i dovozují[1]) zejména, že první vrah nesměřoval činností svou proti normě právní, nýbrž vyvolal svým skutkem zásadu: „nemáš vražditi“; bezpráví trestní není opakem práva, nýbrž trestní právo opakem bezpráví; právní norma nezplodila bezpráví trestního, toto vedlo k vytknutí normy. Opačný postup shledávají při soukromém právě; trestním bezprávím jsou činy a opomenutí, jež positivní zákon zakazuje pro jejich nebezpečnost, činy pak, jež stojí v cestě soukromým potřebám, jsou soukromým bezprávím. I s tohoto stanoviska vysvítá, že, jako právo není neměnlivé a stálé, nýbrž ve svém vývoji rozmanitě se vytváří, tak i rozhraní mezi bezprávím soukromým a trestním se měnilo, mění se a bude se měniti vlivem proměňujících se názorův a potřeb lidských, poměrů společenských a jiných činitelů při vývoji práva důležitých.

Intensivnost poškození zájmu veřejného deliktem není posledním z momentů, jež rozhodují o tom, má-li v příčině deliktu býti užito zásady officiálního stíhání nebo privátního, anebo má-li býti delikt vřazen mezi trestné činy návrhové[2]). Právem

[1]) Dr. Al. Zucker pojednal v Grünhutově Zeitschriftě für das Privat- und öff. Recht der Gegenwart IX 492 sld. o této otázce v článku „Civil- und Criminalunrecht“ (srv. zejména str. 504, kdež shrnuje své stanovisko v tato slova: „Jene Handlungen und Unterlassungen, die das positive Gesetz um ihrer Gefährlichkeit für die Bedingungen der Gesellschaft verbietet, sind criminal strafbare Handlungen. Jene Handlungen und Unterlassungen, die den zum Zwecke der Beförderung der Bedürfnisse der Gesellschaft anerkannte Privatrechten entgegenstehen, sind civilunrechtmässige Handlungen (Civilunrecht). Srv. Merkl, Crim. Abhandlungen, Binding, Normen, Hälschner, Die Lehre vom Unrechte, Heinz a j.

[2]) Dr. Fr. Storch, Řízení trestní rakouské, str. 4, 250, 251, 109 a j. Veliká neshoda a různost mínění o povaze práva návrhového se vyskýtá ve spisech, jež se dotýkají této otázky; nejdůležitější z nich vypočítává na př. A. Samuely v čl.: „Zur Lehre von den Antragsdelicten“ v Gerichtssaalu XXXII. str. 1 a sld., srv. též Bindingův Handbuch des Strafrechtes I. 611, 613 a j. Dle Bindinga (tamtéž, str. 652) návrhové právo není právem na podání trestní žaloby, tím méně pak právem, upuštěním od návrhu zmařiti podání obžaloby

návrhovým nabývá poškozený důležitého práva, rozhoduje o stihatelnosti deliktu. Závodem deliktů návrhových jest vyloučeno stíhání bez osobního rozhodnutí poškozené osoby. Právo návrhové není však právem, jehož výkonem by se trestní právo podmiňovalo, není rozhodným pro posouzení a řešení otázky, je-li určitý čin trestným čili nic. Trestnost skutku vzniká před vykonatelností práva návrhového. Na výkoně práva návrhového závisí vždy pouze stíhání a trestatelnost deliktu. Výkonem tohoto práva se umožňuje, jsou-li ostatní nutné podmínky, aby byl čin trestný stíhán a po zákoně strestán, a působí se, že čin, jenž jest trestný a trestuhodný, stává se trestatelným. Výkon práva návrhového jest podmínkou stíhání při všech deliktech návrhových. Praví ť motivy osnovy Glaserovy, že byl-li návrh na stíhání podán, nastupuje veřejná obžaloba se všemi účinky a proti všem účastníkům, a že podáním návrhu soukromníkem zplňuje se podmínka, na níž závisí podání veřejné obžaloby, a že nemůže pak navrhovatel míti dalšího vlivu a vyjmouti některé spoluvinníky z trestního stíhání nebo odvolati návrh; neboť navrhnuv stíhání, právě tím ukázal, že individuální jeho zájem na nestihání není tak významným, by stát měl se vzdáti potrestání vinníkova.

Návrh však není toliko podmínkou řízení trestního, nýbrž jest i činitelem nikoliv bezvýznamným ve hmotném právě trestním, neboť nepodání návrhu činí delikt beztrestným. Právo návrhové

veřejné a vynesení rozsudku, nýbrž právem na podání obžaloby státním zástupcem v tom případě, že ostatní podmínky obžaloby jsou, zejména dostatečné podezření osoby určité z trestného činu; (str. 614) stát má trestné právo i při deliktu návrhovém, ale nemá práva stíhání (obžalobou); soukromník může vyvolati toto právo, ba i podání obžaloby vynutiti; právo obžaloby státní existuje tu pouze z milosti a vůle poškozeného. Viz též Hälschnera, Das gemeine deutsche Strafrecht I, 712, k tomu Bindingův Handbuch I, 610. Jiní míní, že delikt trestným se stává podáním návrhu. Proti tomuto mínění srv. na př., co píše Francke v Gerichtssaalu 1880 str. 4, též A. Samuely tamtéž str. 1. a sld. (str. 28: „Durch die Begehung eines Antragsdelicts entsteht für den Staat ein Strafanspruch mit bedingter Verfolgbarkeit, eine Strafpflicht aber erst mit der Stellung des Antrags. Der Antrag ist. Voraussetzung der Verfolgarkeit (des Strafanspruchs) im Sinne von Verfolgungsrecht und Verfolgungspflicht. Der totale Untergang der Antragsberechtigung in Bezug auf ein Delict . . . ist ein besonderer Tilgungsgrund der Strafbarkeit“). Viz též Lisztův článek „Die Privatanklage in Oesterreich“ (Gerichtssaal XXIX. 201 a 202), Glaser, Handbuch I. 235, 237, 449, 474, motivy osnovy Glaserovy XII. hlava, a j.

jest právo, jež pravidelně přísluší poškozenému. Výkonem práva návrhového umožňuje se stíhání a trestání činu trestného a trestuhodného, nepodáním návrhu zakládá se nemožnost stíhání a beztrestnost trestného činu (§ 81 osnovy I. Schönbornovy).

Panství Vsacké l. P. 1776.

Podává Matouš Václavek.

(Dokončení.)

Dolní Vsetín.

Dolní Vsetín platí ze 41 domu 95 zl. 40 kr. domovní daně à 2 zl. 20 kr., a to vždy po 19 zl. 8 kr. v terminech: O hromnicích, o sv. Jiří, o sv. Janě, o sv. Václavě a o vánocech. Kromě toho daň z valaš. dobytka (ovec nebo koz) buď „in natura“ nebo na penězích. Z každé brti včelní dávali po 3 kr.; ale nyní jest tato daň z Nejvyššího místa zrušena. Dále odvádějí kováři laťové a šindelové hřebíky za dříví, jež se jim dává na pálení uhlí. Udržování mostu přes Bečvu má s Horním městem. Též čištění strouhy mlýnské a úpravu silnic s Hor. městem.

Jest tam 27 katastr. domů s pozemky dani podléhajícími, 14 domů bez pozemků, 3 pasekáři na panském gruntě. Jest nyní 59 číslovaných domkův.

Pasekářská daň činí ročně 7 zl. 27 kr.

Od panství naopak mají Dolnoměšťané tato „beneficia“:

1. Dříví k palivu a stavivu (ale sine titulo!); 2. osvobození od roboty; 3. „jus piscandi“ (právo rybolovu) s Hornoměstskými společně; 4. bezplatný vývoz jedlových haluzí obcím; 5. osvobození od farního desátku; 6. bezplatná pastva bukvicová závisí na vrchnosti. Jiného není nic (kein Titulus), co by Dolnoměšťany k něčemu opravňovalo.[1])

Poněvadž toto městečko jest od Horního odloučeno, má svého rychtáře, který sice bývá obcí volen, ale vrchností buď potvrzen neb odmrštěn. Má svěřený soud a vymáhání kontribuce a činže vrchnostenské.

O „instrumentu“ z r. 1652 poznamenává Beyer: 1. Obsah jest nezřetelný a temný, tak že sotva by se vědělo, týká-li se Dol. města, kdyby v něm nebylo zmínky o cechu soukennickém a o skutečném odvádění činže. Na Dol. městě skutečně nejvíce soukenníkův. 2. Dolní město má více povinností, než se tam praví, a výhod jest také více od vrchnosti. 3. Z archivu vrchnost. vidno, že

[1]) Dolnímu Vsetínu jaksi mlčky byla táž práva vrchností ponechávána, jaká měl Horní Vsetín už od Albr. z Valdštejna r. 1613, zvláště vzpomenuté palivo a stavivo. Až koncem toho a počátkem násl. věku odpíráno Dol. městu mnoho, oč se posud byl dělil s Hor. městem, z čehož vznikly dlouholeté spory s vrchností.

Dolnoměstské domky největším dílem vrchností po zpustošení r 1708 byly zřízeny. 4. Počet domů nebyl asi veliký, rozmnožily se však nyní na 41, a s nemalou škodou vrchnosti se stalo, že vinou služební ospalosti a netečnosti úředníkův od mnoha rokův, a to až do r. 1774 jen ze 27 domků vždy táž činže se požadovala, z ostatních ponenáhlu přistavěných domků roční činže 30 zl. 40 kr. se nepožadovala. Pročež za 5. jest zvláštní zřetel pro budoucnost k tomu obrátiti, aby na příště žádné stavení bez povolení vrchnosti se nestavělo, tím méně bez činže se trpělo, kteráž činže za 6 ze zmíněných 2 zl. mor. neboli 2 zl. 20 kr. rýn. se skládá a nyní z 41 domů činí 95 zl. 40 kr.

Vrchnostenské činžovní budovy.

Dům v zahradě, vedle vrchnost. pole „Svárova", z dobrého staviva, dvě jizby, dvě komory a kuchyně. Byl obnoven židy Wolfem a Jáchymem za 30 zl. nájemného, nyní však vrchnost. lazebníkovi Pratnerovi popřán; platí 4 zl.

Šenk (dolní). Obydlí z dobrého staviva, kuchyně a konírny ze dřeva. Jest zároveň zájezdným hostincem, který zemřelému poručíku portášskému i s mýtem za 800 zl. byl prodán, po smrti jeho však na syna jeho, k hospodě dosti neschopného, dědičně přešel za roční nájemné 25 zl. (r. 1781 bylo nájemné už 160 zl.!).

Emolumenta (výhody): Majetník má od vrchnosti: 20 sáhů dřeva za odvádění 4 měř. popela, 3 fůry sena, pastvu pro 3 krávy, 3 kopy slámy, hnůj však vrchnosti. Nalévá se staré víno, pivo a kořalka. „Sarta tecta" patří majetníkovi na útraty jeho.

Mlýn. Ze dřeva a na Bečvě, tudíž vždy voda, 4 složení a 1 na kroupy, jest Janu Strnadlovi za 750 zl. prodán za činži 250 zl. Další povinností mlynářovou jest:

1. Všechna vrchnost. deputátní a jiná zrna, jak ku pálení kořalky tak piva potřebná, aniž bral by mírky, tedy bezplatně semleti a sešrotovati. 2. Sarta tecta ze svého konservovati. 3. Pole „u pily" řečené na $^2/_8$ měř. 4. Dvě robotní fůry na 4 míle cesty pro kameny mlýnské. 5. Pastva pro 4 krávy. 6. Pole nad Roketnickým rybníkem, který mu toliko milostí vrchnost. za 1 zl. 30 kr. činže jest propůjčen na 3 měř. výsevku.

Konečně, poněvadž Strnadel má s vrchnost. povolením na témž vodovodě u Roketnice valchu se 3 stupami z dobrého staviva a vystavěl ji svým nákladem r. 1773 a dotyčné výlohy na 636 zl. 16 kr. udal — jest nyní připomenouti, že tato valcha s koupeným mlýnem nemá spojení; z ní roční činže 30 zl.

Mlýn v Jasenicích. Z dobrého staviva r. 1772 zřízený, 2 složení na nestálé vodě, roční činže 55 zl., musí v čas nouze mleti deputátní zrno. Má naopak emolumenta: 1. pole hned vedle mlýna na $^4/_8$ měř.; 2. ročně robotní fůru k dovezení kamenů; 3. sarta tecta od vrchnosti.

Myslivna v Jasenicích. Ze dřeva z r. 1776, kuchyně z kamene. Byl to 4. myslivec. Hlavní zřetel ten, aby za zmenšení roboty nynější porážení dřeva obmezilo se na nejnutnější míru a Jasenický revír, poněvadž jest při ruce, co nejlépe byl chráněn. Opatrnost byla tím nutnější, když obci Hovězí

všechno kácení vůbec, ostatním obcím pak buky na světlo naprosto bylo odmítnuto.

Sušírna. Jak pro sušení ovoce tak i přediva zřízena jest v Dolnoměstské zahradě ovocné, z dobrého staviva, nebývá však při úrodě ovoce dostatečna, jest proto třeba vystavěti podobnou sušírnu na Hovězí.

Včelín. Leží blíže zmíněné sušírny v Dolnom. zahradě, jest však pro větší jistotu vysokým plaňkem a stříškou nad ním chráněn. Hlídačem jest hrnčíř Haničák, který tam bydlí ve dřevěnném domku a platí z něho činže roční 6 zl. Za hlídání má ročně 4 měř. 7 acht. a 2 mírky rži.

Platy úřednické.

Vrchní, zároveň purkrabí, měl r. 1776 požitky: 200 zl. hotově, 10 věder vína, 40 v. piva, 1 vepře, 1 jehně (velikonoční), 40 slepic, 6 kop vajec, 121 liber a 28 žejdl. másla, 100 liber soli, 75 liber sýra ovčího (brynzy), 30 liber sádla; pak 6 měř. 6 acht. pšenice, 40 m. 4 acht. žita, 8 m. ječmene, 133 m. 2 acht. ovsa, dále zeleninu a j., a dovoleno mu míti 3 krávy.

Důchodní měl 150 zl., 8 v. vína, 32 v. piva a j. Revírníci měli po 40 zl., pak 6 věder piva, obilí, máslo, zeleninu a j. Zemský advokát v Brně Štěpán měl jako právní přítel panství Vsackého 400 zl. hotových, 200 liber másla a 50 liber brynzy.

Ze sluhů měl bača v Břežité 16 zl. hotových, 30 liber soli, 2 měř. a 2 acht. pšenice, 9 m. žita, 9 m. 6 acht. ječmene, pak zeleninu, a dovoleno mu pásti 3 krávy.

Valaši, počtem šest, měli pospolu 45 zl. 36 kr., 90 liber soli, 6 loket valaš. sukna, 6 m. 6 acht. pšenice, 20 m. 2 acht. žita, 22 m. 1 acht. ječmene a zeleninu.

Revírníci měli odměnu za střelení: jelena 3 zl., divokého vepře 1 zl. 30 kr., srnce 30 kr., zajíce 6 kr., tetřívka 30 kr., jeřábka, koroptve, sluky 6 kr.; v zimě: za vlka 1 zl., lišku 15 kr., kunu 15 kr.; v létě: za vlka: 30 kr., lišku 7 kr. 2 d., kunu 7 kr. 2 d., za medvěda 3 zl., za rysa 1 zl. 30 kr., koloucha 51 kr.

Povinnosti venkovských obcí k vrchnosti.

Povinnosti ty se zřetelem na velikost obce a usedlé poddané byly různé toliko v dani pozemkové, rozličných činžích a naturalních dávkách. Transakt z roku 1700 byl ředidlem. Daně pozemkové platily se o 6 lhůtách: o sv. Jiří, o sv. Janě, o sv. Václavě, o hodech, o vánocech a o ostatcích (končinách). Ostatní povinnosti byly všem obcím společné.

Dědina Jasenka platila na př.: 1. Daně pozemkové v naznačených termínech 79 zl. 54 kr. $2^2/_3$ den. (Od r. 1777 činila daň tato 86 zl. 34 kr. $^2/_3$ d.). 2. Stálé pasekářské činže platila 38 zl. 11 kr. 3. Běžnou pasek. činži. 4. Z vyzdvižené včelní činže (od r. 1781 4 zl.). 5. „Dania“ činži. 6. Ovsa per 33 měř. 2 acht. $2^2/_3$ mirky. 7. Husí 3 $^3/_4$. 8. Slepic 33. 9. Vajec 292. 10. Kmínu 16 mázů. 11. Přediva 96 loket. Všem společné: 12. Odvádění kovářských hřebíků. 13. Odebírání brynzy, libra po 6 kr. 14. Odebírání kravského sýra, libra po 3 kr. 15. Odebírání slanečků, ale v ceně běžné. 16. Odebírání

odpadků kořalkových. 17. Vrchnostenské přední právo v koupi másla. 18. V koupi vosku. 19. V koupi ve valaš. dobytku. 20. Následkem úpravy kontribuční a úpravy robotní. 21. Odvádění hoferského másla. 22. Pastva letní vrchnost. dobytka. 23. Stavění sirotků. 24. Rychtářský dovoz vína a odvádění 2 jeřábkův. 25. Povinnost hajného. 26. Spravování silnic. 27. Odvádění hub a lískových ořechův. 28. Povinnost ptáčníkův.

Vysvětlení. Ad 2. činže tato jen na nějaký čas stabilisována, a zvýšení její závisí na vrchnosti; ad 3. činže pasecká je nestálá a bývá ročně měněna dle popsaného výtěžku z obdělání, a tím více zmenšena, čím více se obmezuje škodlivé plenění lesů vrchnost.; ad 4. daň z val. dobytka řídí se ročně dle úbytku nebo přibytku ovec; ad 10. kmínová daň jen na usedlé sedláky nebo podsedníky, od hoferů, poněvadž jest jich brzy více, brzy méně, jest nestálá; tak je to i 11. u přediva a 12. u odvádění hřebíků, poněvadž jak hoferů tak i kovářů brzy přibývá a ubývá; ad 13. a 14. není také stálá, v malé odbírce, aby poddaní nebyli přetíženi; ad 21. máslo u hoferů jest měnivé, ale tím více vynese, čím úředník jest dovednější; ad 22. dle transaktu jsou sice poddaní zavázáni, v každé obci pásti několik kusů panského dobytka přes léto se svým dobytkem; poněvadž však tento dobytek špatně se opatruje a jenom se zhoršuje, jest lépe, dá-li se panský dobytek do Karlovského letního dvora na léto, jak se to již stalo t. r. 1776; ad 24. každý dědičný fojt, mimo Hrozenkovského a Zděchovského, jest dle zemského práva a dle obsahu kupního listu jeho zavázán vrchnosti 2 sudy vína dovézti odkudkoli za 2 měř. ovsa a odvésti 2 jeřábky; Hrozenkovský a Zděchovský toliko 1 sud; fojt však může se vyvázati za jistou summu i z toho; ad 25. dle transaktu má každý hajný ročně odvésti: vlka, lišku kun 2 kusy, zajíců 8 kusů, jeřábků 6 kusů, kvíčal 30 kusů, malých ptáků 100 kusů, koroptví 10 kusův.

Jelikož povinnost tato není ani podle jeho propuštění z roboty ani dle jeho možnosti, jest to věc za stara už zavedená, že se k tomu poplatku hajní zavazují. Odhad této dávky jest vždy větší než robota. Ad 28. od každého ptáčníka se požaduje ročně 15 kvíčal.

Poddaný naopak má od své vrchnosti tato beneficia:

1. Zdarma stavební dřevo a palivo. Jelikož se šindelem kryje, tedy jest ho moc třeba.

2. Držení a užívání vrchnostenských pozemků urbarialních, jež jsou k poplatným realitám přiděleny, za poměrně malou činži.

3. Poddaní mají nemalý užitek z toho, že jiné pozemky, jež ke gruntu nenáležejí, jako vrchnost. paseky, louky, javořiny a j., mají za mírnou činži.

4. Obdělávání těch pasek.

5. Za valašskou daň jest poddaným dovoleno v létě nebo na podzim listí se stromů česati a v zimě četiny jedlové vyvážeti, čímž se nemálo píce ušetří.

6. Za nedostatku krmiva na jaře honívali poddaní dobytek do vrchnost. lesů na tak řeč. brosk.

7. Odbírání kravského sýra jest poddaným zvláště prospěšno za drahých a neúrodných let, poněvadž jej po 3 kr., tedy často pod běžnou cenu laciněji, a to obyčejně z jara, odbírají, plat však teprve po sv. Václavě a často i později zaň odvádějí.

8. Ke včelním úlům dostávali poddaní dřevo zdarma. Daň včelní zrušena.

9. Od vrchnosti žádá se o hromnicích a o končinách (v ostatky) poloviční činže.

Ve všech obcích na panství bylo r. 1776: polí 7341 měř. 4 acht., zahrad 191 měř. 4 acht., úhorů 1017 měř. 2 acht., neplodné půdy 392 měř. 3 acht., pastvin 206 měř. 3 acht., lesa 25 měř., luk na $1545^2/_4$ for.

Lánů bylo $45^{29}/_{44}$. Katastrální odhad 8208 zl. 6 kr. $1^{19}/_{31}$ den.

Naturální dávky: ovsa 933 měř. $^1/_3$ mírky, husí 152, slepic 1092, vajec 6993, kmínu 439 mázů 2 žejdlíky, přediva 3184 loket.

Daně vrchnosti od obcí činily 4091 zl. 24 kr. $1^1/_3$ den. Z toho pasekářská stálá daň 1337 zl. 3 kr. 2 den.; robotní činže jen z Karlovic 87 zl. 40 kr. Zeměpanských daní vybráno: 4677 zl. 47 kr. 1 d. Mlýnů bylo 15, 1 valcha a 7 pil.

Z výčepní tabule podáváme ukázky z let 1776 a 1782.

Vsetín 1776: horní šenk 175 věder 8 mázů vína, 71 sudů piva; prostřední šenk 210 věder 2 žejdl. vína, 84 sudů piva; dolní šenk 78 věder 10 mázů 3 žejdl. vína, 54 sudů 2 vědra piva.

1782: hor. šenk 75 věder 30 mázů vína, 44 sudů piva; prostř. šenk 119 věder 20 mázů vína, 85 sudů 3 vědra piva; dol. šenk 91 věder 10 mázů vína, 72 sudů 1 vědro piva.

Hovězí 1776: 101 věder 37 mázů vína, 104 sudy 1 vědro piva; 1782: 69 věder 10 mázů vína, 40 sudů 3 vědra piva.

Hrozenkov 1776: 190 věder 6 mázů vína, 180 sudů 2 vědra piva; 1782: 52 věder vína, 59 sudů 1 vědro piva.

Ústí 1776: 3 sudy piva; 1782: 2 sudy piva.

Johanová 1776: 6 sudů 2 vědra piva; 1782: 2 sudy piva atd.

Krevní kniha městečka Bojkovic.

Povšechná zpráva Jos. Klvaně.

(Pokračování.)

C) Kapitola **„o trestání cizoložníků a smilníků“.**

Kapitola tato jest velice obsažná a obsahuje i soudy smíšené, t. j. o ženách, jež dopustivše se i plod svůj zničily (smilstvo i vražda). Z příčin na jevě jsoucích nelze se o podrobnostech tolik rozšiřovati, jako v přehledu ostatních kapitol. Přece však možno uvésti případy a jich ortely. Případ jeden v knize má dokonce i mnoho jakési romantiky v sobě.

1. Žaloba na Ondru Třeťáka a Hedviku ženu.

Třeťák byl vlastně žebrák, toulající se po 12 neděl kolem Bojkovic; ženatý. Ale přes to namluvil si Lídu, poddanou knížete Těšínského, a s ní se v městečku Holíči oddal. Na žalobu Bojkovských ze dne 8. Mai 1632 Brodští dne 9. odpovídají, že věci, kteréž se manželstva dotejkají, soudem duchovním rozeznány býti mají, a ukazují na slavnou konsistoř Olomuckou. Pak vepsáno obšírné

Prominutí týhož vejstupku Lídě ženě, kteráž se tomu žebráku podvýsti dala.

Bojkovští v zápisu uznali, že „chodec“ Třeťák Lídu podvedl, přisahaje při oddavkách v Holíči, že nemá ženy jiné. J. Mil. pán Světlovský ji proto z vězení propouští, ale tak, aby pět mil zdélí s gruntů jeho se odebrala. Kdyby tak neučinila a s Třeťákem se na panských gruntech shledávala, bez milosti na hrdle trestána býti má (14. Mai 1632).

Propuštění z vězení Ondry Třeťáka léta 1632 dne 2. Junii. J. Milost pán Světlovský, prohlídajíc na „sešlost věku“ tohoto Ondry, rovněž jej z vězení propouští a na čtyři míle z gruntů svých vypovídá. Kdyby na nich ale postižen byl a s tou jistou Lídou se kdekoliv sešel, mečem ztrestán býti má. Stalo se na rathouze městečka Bojkovic atd.

2. Žaloba na Annu Rožnovskou a žádání na ni naučení od vyššího práva pro skutek smilstva 17. Julii 1632.

Žaloba sděluje, že „osoba“ jedna, která se praví rodem býti z městečka Rožnova, uvězněna jest ve vězení obecním z nařízení J. M. pána Světlovského, protože zdržovala se v dědině Kaňovicích (na gruntech J. Milosti) a shledána ve skutku smilstva. S počátku výslechu vyznává čin na fojta Kaňovského, potom ale na jednoho pacholka služebného z Luhačovic. I žádají Bojkovští naučení.

Odpověď 20. Julii 1632. Chce-li obviněná hlásiti se a volati ke své vrchnosti, může se jí toho příti, nechce-li, budiž od mistra popravního metlami mrskána a poznačena přiložením cejchu na líce, a vypověděna z gruntů Světlovské vrchnosti.

Dodatek 30. Julii. Vyzvání k Bojkovským, aby si poslali pro mistra popravního.

Prominutí též Anně Rožnovské toho trestání. Poněvadž J. M. pan Pavel Serényi jí to pasýrovati ráčil, to protiv nám nic nebudouce, toho při tom pozůstavujeme. Datum v městě Brodě Uherském, dne 27. 7bris Ao. 1632. P. a R. M. B. Uherskýho.

3. Žaloba na dvě osoby pohlaví ženskýho, totiž Zuzanu Peškovu a Annu Marhanovu z Sehradic, pro smilství a žádání na ně naučení od vyššího práva 21. Augusti 1634.

P. a R. M. B.[1]) sdělují do Brodu, že J. M. pán Světlovský nařídil do vězení dáti dva sirotky ženského pohlaví, kteréž ještě nikdy ve stavu manželským nejsoucí, protiv šestému přikázání zhřešily. Jedna, Zuzana udává, že se jí věc přihodila, když času postního na březovou vodu šla. Svůdce Jura Hrnčířů ze Sehradic, že jí sobě za manželku vzíti sliboval, ale pak pryč ušel a jí tak nechal. Druhá, Anna, svedena byla, když koně na vesně pásla, a to Janem Kovářovým, který rovněž manželstvo sliboval, ale rovněž odešel . , . I žádají Bojkovští naučení, kterak s těmi osobami podle práva dále procedírovati, dne 21. Aug. 1634.

Odpověď na to od vyššího práva 22. Augusti 1634.

Brodští naučují, že bude záhodno sehnati svůdce. A budou-li chtíti se svedenými ve stav manželský vstoupiti, že se vše s milostí J. M. pána pro-

[1]) Purkmistr a rada městečka Bojkovic.

minouti může. Jinak podle práva mají obě děvčata ven z města vyvedeny a metlami vymrskány býti. (22. Aug. 1634).

Psaní druhé v též příčině vyšš. právu učiněné 20. Octobris 1634.

Bojkovští sdělují, že svůdců dosud se nepodařilo chytiti a že se tázali J. M. pána, jaká vůle jeho. „A majíce takové jisté od J. M. poučení, poněvadž toho až přes příliš mnoho se děje, tak že, která se nemůže vdáti, ihned takových hříchů se dopouští, a když se k tomu přinucují, aby je sobě brali, velké neřády povstávají, čehož na gruntech svých nikoli trpěti neráčí — prosí Bojkovští o mistra popravního, aby ortel mohl býti vykonán (20. Octobris Ao. 1634.

Odpověď na to psaná od vyššího práva 20. Octobris Ao. 1634. Posílá se mistr popravní se sdělením, že od takové exekuce za jednu osobu 24. gr. alb. se dává.

Psaní při odpravení mistra popravního dne 21. Octobris léta 1634. Doprovod při navracování kata se zdvořilým poděkováním.

Na konec jest přidána poznámka: Stalo se za purgkmistra Václava Maděry a rychtáře přísežnýho Jana Kozáčka, když ty dvě osoby metlami jsou mrskány a z gruntů J. M. pána 4 míle zdélí a šíří na věčnost vypověděny dne 21. měsíce octobris léta 1634.

4. Kateřina z Kladný. Pouhý zápis, že Kateřina, proviníc se dvakrát protiv mravopočestnosti, byla metlami mrskána, cejch na líce její připálen a na planyř skrze právního posla na 8 mil zšíří z gruntů Luhačovských i Novosvětlovských vypovědína. A kdyby se na gruntech J. M. pána někdy ukázala, o hrdlo že přijíti má.

5. Žaloba na Annu Krchňáčku z Bojkovic, cizoložnici, a Bětu, dceru n. Slováka z Šanova, smilnici, a žádání na ně naučení od práva vyššího dne 28. Mai Ao. 1636.

Zajímavý proces pro svízele s mistrem popravním.

Dne 28. května 1636 sdělují P. a R. M. B. do Brodu právu vyššímu, že uvěznili z nařízení J. M. pána na Světlově dvě osoby pohlaví ženského, dopustivší se protiv šestému přikázání a sice Annu Krchňáčku, kteráž zůstávající „na vdovské stolici“ několik let zapletla se s Janem Volným, ženatým a dítky majícím z Bojkovic, nad to Krchňáčce dosti blízce příbuzným, a dvé dítek mu porodila; dále pak Bětu, dceru nebožtíka Slováka z Šanova. Ta sice poklesnutí svádí na jednoho mladíčka, jest ale velice pochybné pověsti. I prosí Bojkovští o naučení.

Odpověď na to v knize krevní vepsána není, jen místo pro ni jest vynecháno. Pak následuje psaní druhé v též příčině ku právu vyššímu dne 25. Junii 1636. Naučení daného nemohli Bojkovští zcela provésti, neboť předně Volný utekl do Uher (a nebylo tudíž lze jej zpytovati) a ženy uvězněné byly ve vězení hrubě nemocny; také prý dle doslechu kata právě v Brodě nebylo, než v Ostrově (Ostrohu) meškal. I žádají Bojkovští o zprávu, mohou-li pro kata poslati.

Odpověď (26. Junii Ao. 1636). Pro kata poslati si Bojkovští mohou. Upozorňují se však, že pacholíka, na nějž Běta čin svádí, shledají-li při něm vinu, nemají tak beztrestně propustiti, než k vejstraze jiným přes kládu dobrým pardusem potrestati. Co se týká Krchňáčky, upozorňuje se, že věc v psaní prvém jinak, než ve druhém líčena byla, tudíž naučení dáti se nemůže.

Psaním třetím (29. Junii 1636) posílají Bojkovští posla pro mistra popravního, ale pacholíka omlouvají. O Krchňáčce sdělují, že teprv v nemoci a snad i ze strachu před exekucí později udala, že Volný násilně ku přestoupení šestého přikázání ji přivedl. A znova prosí o naučení další.

Odpověď na to (30. Junii 1636). Brodští posílají kata a ve příčině Krchňáčky nevrle sdělují, že ač by téměř nebyli povinni naučovati, přece naučení sdělí, „a to však na ten způsob, aby se lepší bedlivost v příčině circumstancií všelijakých při vás spatřiti a nalézati mohla.“

Exekutí právní Běty, dcery n. Václava Slováka z Šanova.

Dne 1. Julii l. P. 1636. Běta metlami jest mrskána, cejch na tvář jí připálen a na deset mil z gruntů Světlovských jest vykázána.

Následuje psaní o naučení na Krchňáčku (8. Julii 1636).

Jelikož druhá strana (Volný) do té chvíle se nedostala, prosí se o naučení.

Odpověď na toto psaní od vyššího práva.

Ortel zní na ztrestání mečem. A kdyby se kdy Volný polapil, i jemu tak učiněno budiž dle práva. (9. Julii 1636).

Psaní vyššímu právu při vyslání pro mistra dne 18. Julii l. 1636).

P. a R. m. B. prosí o odeslání mistra popravního a zároveň, aby jeho Brodští napomenouti ráčili, aby se v cestě nemeškal a nepříležitosti sobě neuhonil a průvodu svého nemeškal, neboť onehdy při cestě do Bojkovic „jest se na Křivoklátě zastavil a tam s sedláky v kuli hrál“, tak že doprovod jeho až v noci s ním došel.

„Podle toho i za to Vašnosti žádáme, že týmuž mistru (poněvadž novotný jest) oznámiti ráčíte, aby na platu od starodávna podle smlouvy vyměřeném přestával a nových věcí sobě nevymýšlel. Neboť předešle, byvši u nás, podle vůle své nás šacoval, ukazuje nám na to, že tu i jinde býval a ví, co za právo jest, Vašnostem pak že službu vypoví, a jináče dosti nevážně sobě počínal, peníze spravedlivě odečtené zase nám na stůl vrhnul a bez nich domů jíti chtěl. A co jinšího před sebe bral, na ten čas mlčením pomíjíme, čehož jsme ještě nikdy od žádnýho mistra popravního (jsouce již pod poslušenstvím Vašnosti od mnohonácte let pozůstávající) nedostali, jak od něho, atd.

Odpověď na toto psaní (18. Julii 1636) připojená mistru popravnímu sděluje též, že Brodští jemu řádné napomenutí dali, jak se chovati. A kdyby se nějak „víceji“ nenáležitě choval, ať dále sdělí.

Exekucí právní nad Annou Krchňáčkou se zapisuje. Krchňáčka na tom umřela, že Volný násilně ke hříchu ji přivedl (18. Julii 1636).

Psaní vyššímu právu při navracování mistra popravního dne 19. Julii Ao. 1636.

Bojkovští děkují za propůjčení mistra popravního; však lítostivě tajiti nemohou, že povinnosti své v ničemž zadosti neučinil. Předně rychtáře k učinění

„dotázky“ na Krchňáčku ohledně Volnýho nechtěl připustiti, Krchňáčku na kvap stínal, k plecům zaťal, na to ještě tři rány dal „a naposledy (račte odpustit) jako ras ji dořezoval, tak že ohavno bylo na to se dívati.“ Odpuštění proto nežádal, a málem zbouření lidu by se bylo nastalo. Aby takovou hanbu vyššímu právu a Bojkovským nedělal, budiž jiným ku příkladu ztrestán. Všaktě již při onehdejší exekucí (na Bětě ze Šanova) nenáležitě si počínal, „nýbrž sám o svý újmě, majíce podle právního naučení osobě tej na škrani cejch dáti, jest jí ho na tváři, až zuby viděti bylo, vypálil a tak všecko protiv právu a poníženosti svý poníženě o svý újmě činí.

Odpověď na toto psaní od vyššího práva a přímluva za týhož mistra dne 24. Julii Ao. 1636.

Brodští sdělují, že sice kata do vězení dali, ale že on (dle přiloženého memoriálu) své jednání omlouvá tím, že neměl oddechu a že s popravou se kvapilo: „Nad to nějaké neobyčejně veliké povětří se strhlo, čehož on snad nikdy nespatřil; jej že jest nemálo perturbírovalo“, ano i nějaké čáry nalezeny, a on i z toho strach měl.

„Jak pak koliv jest, bychom i při svým trestání pro dotčenou příhodu k týmuž mistru přikročiti dali neveliká by náhrada tím se stala, poněvadž takových snížených lidí tyto časy nestává, a toho jsme dosti obtížně dostali.“ Ostatně kat slibuje, že se polepší a uctivějším bude. Ať mu to Bojkovští tedy prominou!

Odpověď na tuto přímluvu vrchního práva, s vůlí vrchnosti dána 24 Julii 1636.

Sděluje se, že kvapu s popravou nebylo, neboť na půl třetí hodiny mistr popravní čekal, a též ostatní výmluvy jeho jsou vratké. Ale na vzáctnou přímluvu Brodských mu provinění jeho na ten čas Bojkovští promíjejí, doufajíce, že pro příště lepší pozor na sebe dá a právu zadost činiti bude.

6. Žaloba na některé osoby příčinou dopuštěnýho smilstva ku právu vyššímu dne 30. Januarii Ao. 1637.

Přípis provodní k obžalobám, jež na zvláštních rejstřících byly přiloženy se žádostí o naučení. Tento rejstřík vepsán hned za doprovodem pod titulem.

Provinění osob, na kteréž se svrchu psaných naučení žádá, do týhož psaní includírované.

Anna Ceynarka zůstávala nejpřednější děvečkou a služebnicí ve fraucimoře J. M. paní hraběnky Světlovské, jakkoliv k manželství zamluvena jest dřívějšímu varhaníkovi Světlovskému, s nynějším varhaníkem Tomášem Hulínským se zapletla. Ona i Hulínský na to za pomoci dvou mládenců školních — Tomáš napřed a Anna později — ze zámku utekli a v Hulíně se zdržovali. Anna lapena v Kroměříži a na Světlov dodána.

Dorota, dcera n. Matlice z Záhorovic, služebná v Bojkovicích, zapomněla se s pacholkem svobodným u svého hospodáře.

Kateřina, dcera Matěje Maryka z Komně. Má již šestinedělní dítko s vdovcem Kalným z Komně, který jí sňatek sliboval „a toliko pro samo přistoupení k církvi s. katolické, že by ke zpovědi jíti musil, ji tak zanechal.“ Kalný však tvrdí, že ji nechal proto, že ona s „některými Valachy řeči měla a jemu se zpronevěřila.“

Kača, dcera Jana Šlechty z Bojkovic. Sloužila v Brodě u Floriána Kožešníka a sčítá pád svůj na tovaryše u téhož mistra, Václava Růžičku, který jí sňatek sliboval, pak k jinému mistru utekl a nyní, navrátiv se, s jinou se oženil.

Odpor Václava Růžičky proti týmuž nářku, skrze obzvláštní psaní p. regenta Brodskýho 10. Februarii 1637 učiněný. (Napsán pouze nadpis a list zůstal prázdný.)

Odpověď p. Brozanům (!) dne 5. Martii 1637. Bojkovští sdělují, kterak opětně Růžičku a Šlechtičku vůči sobě mluviti nechali, a ona pevně na tom trvá, že Růžička jest jediný svůdce její a podrobnostmi pravdu toho dokazuje. Růžička zase dokazuje, že sama za ním běhala.

Psaní k vyššímu právu o propuštění mistra. (Nevepsáno leda záhlaví, a též ostatek processu celého vynechán. Snad pro „vojenské časy nepříležité").

7. Žaloba na Annu, dceru nebožtíka lazebníka Hradištského, která pojmouce sobě muže v Čeložnicích, od něho odešla, kterýž dosavad živ jest, a jinýho sobě pojmouc v Kroměříži, s ním živa byla i dítky zplodila (1651).

Anna, dcera n. lazebníka Hradištského, provdala se před sedmi lety za vdovce, rychtáře Čeložnického (z panství Milotského, jež Serényiům tehdy patřilo). Ale toliko půl roku v slibu manželském zůstávala, pak ale od něho odešla. Po čase dostal on zprávu, že v Strážnici se utopila. Namluvil si jinou tedy a s ní do Skalice k predikantu luteránskýmu k oddání se vypravil. J. M. pán ho nechal proto zavříti. Současně dostal zprávu z Kroměříže, že tam Anna dosud žije s jiným mužem. Pánů Kroměřížanů žádal, aby ji zavřeli a examinírovali. Anna doznává, že se jí starý rychtář zošklivil, že ji bil a zle činil. Rychtář tvrdí, že ji bil jen jednou proto, že po nocech se toulala. Dále se zjišťuje, že po utečení od muže na Velehradě sloužila, tam s mušketýrem Hanzem Hanlem se seznámila, pak do Kroměříže přijdouc, tam za dívku sloužiti počala a věnce sobě kupovala[1]) a za svobodnou se vydávala. Později s Hanlem se oddati dala, ale v matrikách to zaznačeno není. Nyní mají spolu jedno pachole Anna převezena na to na Světlov, a Hanl od Kroměřížského práva souzen. Po vyložení toho všeho obšírném, táží se P. a R. m. Bojk. po naučení právním tím naléhavěji, čím více takových případů se těchto časů děje. (26. Aprilis Ao. 1651.)

Odpověď na toto psaní od vyššího práva. Protože výpovědi všech nejsou dosti přesné, bude potřebí útrpným právem Anny se blíže dotazovati. Záležitost jejího prvého muže (že dal se luteránsky oddati) patří před duchovní právo (27. Aprilis Ao 1651).

Ostatek aktu toho chybí. Zdá se, že několik listů z knihy vytrženo v místech těch.

8. Žaloba na Mandu, ženu Jana Kuby z Mistřína, v příčině zrušení stavu manželskýho, odjití od něho a hříchu cizoložstva provedení Ao. 1658.

Do vězení Bojkovského dostali se Jíra, syn Tomáše Vajdy ze Pšova za Ratiboří, a Manda, dcera Petrova a Davidova (!) z Zarušic (Žarošic), manželka

---

[1]) Svobodné dívky nosily tehdy věnce o svátcích a nedělích.

Jana Kuby, poddanýho J. M. pána v Mistříně. Ta Manda dvakrát od muže odešla a pak se toulala a v Žeravicích Vajdy se chytíc „prostopáš a cizoložství provodila." Manžel její polapil ji s Vajdou v Němčičkách u Hustopeč, načež oba do Bojkovic odesláni.

Bojkovští žádají o naučení a zase připomínají, že nyní často muži a ženy od sebe utíkají a že žádoucno, aby se to trestalo co nejpřísněji, neboť se tím hřích protiv Pánu Bohu a nemalá neveta svátosti stavu manželskýho činí. (5. Junii Ao. 1658). Následuje podrobný

Examen, na němž předně Manda dobrovolně a obšírně vyznává, že první muž jí klnul, vyčítal, „že má černý v hrdle", když se nastrojila, na ni žárlil, že ji bil, a kde chodila, když od něho utekla, atd. Dále jest zapsáno Jíry „Slezáka" vyznání: Myslil, že Manda je vdova, pak mu řekla, že má muže, ale že jest hrubě nemocný. Popisuje společnou jejich pouť. V Troubkách mu porodila pachole předčasné, tak že křtu nedošlo. Jinak že oumysl měli se sebrati, „kdyby o smrti prvého muže se dověděli". Na konec žádá za přijetí v poddanství Světlovské, že řádně se chce chovati. Otec jeho že byl člověk svobodný.

Odpověď od vyššího práva. Brodští nařizují zkoumání života Mandy, než po prvé se vdala, dále zjištění, zda Jíru čáry nějakými k sobě nepřivábila, neusilovala-li o bezhrdlí prvého muže, nebyli-li oba od nějakého predikanta oddáni, proč Jíra, když zvěděl, že má muže, jí neopustil, nemá-li také již někde nějakou manželku. Jinak jsa „mládek", mohl by milosti dosáhnouti, kdyžby se J. M. pánu v poddanství dal. Bude-li potřeba, i útrpným právem vše vyzvěděno budiž (6. Junii Ao. 1658).

Pamět stížnosti a zpráva Jana Kuby, manžela týž ženy 7. Junii.

Kuba sděluje, že ženě své neubližoval, že si ji vzal jako vdovu, jelikož sám zůstati jako vdovec a hospodář nemohl. Že s ním od masopustu přes půst byla a jej dvakrát opustila; na dobro, když v těžkou nemoc upadl. Chtěje ji pak „pěkným způsobem obrátiti", že ji po uzdravení všude hledal, až ji v Němčičkách našel a vězením stížil. Nyní, že od ní pouští a žádá, aby průchod spravedlnosti dán byl.

Manda, žena Jana Kubovýho, 12. Junii se přiznala dobrovolně:

V čas vpádu lidu švédského provdala se do Hluku. Po smrti manželové živila se na různých místech, v létě prací vinohradní, v zimě prádlem nebo šitím. V Sobůlkách že jí namluvili Kubu, ač se jí k němu mnoho nechtělo. Po svatbě jedna žena z Malýho Kunvaldu[1]) u Milotic nějakými zelinami ji myla. Od té doby v domě mužově stání neměla a od něho pak utekla. Pobyla v Žarošicích, Švábenicích, a když v Žeravicích na tvrzi s Jírou se shledala, ihned jemu dobrovolně k vůli byla. Ale teprv po 4 dnech jemu sdělila, že muže má. Načež oba z Žeravic odešli a světem chodili. V Troubkách porodila mrtvé pachole. O bezhrdlí muže neusilovala. Predikantem s Jírou oddáni nebyli, než chtěli po smrti mužově katolicky se oddati. Na konec žádá jen slitování od muže.

---

[1]) Skoronice u Kyjova.

Jíra Slezák, řemesla mlynářského, tvrdí, že bez kouzla s ní se sešel, domnívaje se, že svobodná a poctivá vdova jest. Seznav, že muže má, nepustil od ní, proto že mu jí bylo líto. Ostatně dotvrzuje udání Mandy, lituje hříchu a prosí, aby za poddaného J. hr. Excellencí (Světlovského) přijat byl.

Psaní druhé k vyššímu právu o místné naučení aneboližto ortel. 17. Junii Ao. 1658.

Purkmistr a konšelé M. B. sdělují do Brodu výsledek výslechu. Těžko by bylo vyzvídati o provinilcích na místech, na nichž se potulovali, a též dlouhé vartování jich v šerhovně má své svízele Pročež prosí o naučení.

Odpověď (dne 18. Junii) od vyššího práva.

Ortel zní, aby oba mečem ztrestáni byli. Ale u Jíry přece jest nějaká polehčující okolnost, a může jemu býti při milostivý vůli a s mocí J. hr. Excellencí hrdlo darováno.

8. Žaloba na Kaču, pozůstalou dceru po nebožtíku Jiříkovi Ocelovi, někdy sousedu Bojkovském, nyní služebnici Mikuláše Fouska, mlynáře podzámeckýho v městysi Bojk., smilnici a mordéřku plodu svého.

Dne 23. xbris 1662 dostala se do „kázně obecní" Kača Ocelica. Téhož dne do dvoru souseda Černého pes nějaký donesl děťátko nahé, požrané.

Podezření padlo na Kaču, a ta hned uvězněna a examinována. Přiznala se, že se zapletla se synem mlynářovým, dne 18. xbris mrtvé dítě porodila a pod trnkama zahrabala a od té se o ně nestarala. I žádají Bojkovští o naučení. (9. Januarii 1663.)

Odpověď od vyššího práva (9. Januarii 1663). Přiznání Ocelice jest dostatečné, třeba jen mistrem popravním k ní přistoupiti, neužívala-li nějakých truňků na vyhnání plodu, a jest-li syn mlynářův jí v tom nápomocen nebyl.

Druhé psaní k vyššímu právu, v němž se ortele žádá na Kateřinu Ocelici.

Zpráva, že k Ocelici po suchu jest přistoupeno. Když byla na žebři, vyznala, že dítě živé zakutala, šatou je zaobalíc, do sněhu. Syn mlynářů jí k tomu nenaváděl. Tento examinován stricte na zámku od práva, přiznal se k otcovství. Rodičové jeho J. Hr. Exc. velice o milost jemu prosí. I prosí Bojkovští o vynesení ortele 25. Jan. 1663.

Ortel na Kateřinu Ocelicu, vydaný od vyššího práva. (26. Jan. 1663)

Ortel zní — ovšem jen z milosti práva — na ztrestání mečem a do země zahrabání. Však před tím třetí den má odsouzená knězem uvedena býti a svatou zpověď i svátost oltářní přijati. Syn mlynářů, aby podle vůle J. Hr. Excell. jistou dobrou pokutou „taky ku příkladu jiným a života svého polepšení ztrestán byl."

Executi vykonáno dne 28. Jan. Syn mlynářů z veliké milosti p. hraběte pokutou peněžitou ztrestán a z vězení propuštěn.

9. Akcí Jana, syna Mikuláše Šerýho z dědiny Bystřice s Annou, dcerou Šťastného Sovových z dědiny Komně, kteříž v neřádné manželstvo vstoupili, jsouce dvou vlastních bratrů děti, jenž jest v druhém stupni přátelství. (1668.)

Romantická historie dvou mladých lidí uvedena jest do krevní knihy „Examinem Jana Šerýho." Ten vyznává, že sloužil u strejce v Komně od vpádu Tatarského. Po vánocech 1666 řekl Anně, dceři strýcově, že by si ji vzal za ženu, kdyby ho chtěla. Svolila. Následovaly obvyklé námluvy s právoplatným slibem k manželství. Farář Bojkovský tehdy byl v Olomouci a zastupoval jej P. Dydák, františkán z Hradiště. Snoubenci zaplatili taxu 6 českých. Druhého dne však zástupce farářův sdělil, že p. děkan Brodský nechce sňatek dovoliti, a též na Světlově zapověděli sňatek, „že je mezi nimi veliká krevnost." Ženich namluvil nevěstě, aby šli do Podhradí,[1]) tam že je snad sezdají. I šli k panu Andryášovi Ujhelimu do Podhradí, který jest známý Šťastného, se sousedem Víceníkem. Pan Ujheli slíbil u kněze protestantského vše spraviti. Zdavky skutečně provedeny, půl rýnského za ně zaplaceno, a večeře svatební byla u pana Ujheliho. Druhého dne se novomanželé vrátili do Komny. (17. Februarii 1668.)

Examen Anny Šťastných téhož dne provedený neudává nic jiného. Kdo koho zbízel, aby šli za hory, Anna se neví pamatovati. Ale šli bez vůle rodičů.

Žaloba na Jana, syna Mikuláše Šerýho z dědiny Bystřice, a Annu Šťastného, Sovových dceru z Komně atd., psaná do Brodu, obsahuje udání hořejší s dodatkem, že žalovaní jsou ve vězení a Anna r. minulého že dcerku porodila. Z nařízení vrchnosti oba dáni jsou na právo, i prosí se o naučení na ně. (13. Martii 1668.)

Odpověď od vyššího práva. Naučení se nyní nemůže dáti, jelikož jsou přede dveřmi ferie jarmareční a velká noc a že magistrát má jisté zaneprázdnění. Věc budiž odložena až za velkonoce, a vězňové zatím opatrováni. (14. Martii 1668).

Druhé psaní vyššímu právu. Opakuje stručně žalobu a znovu co nejzdvořileji o naučení žádá. (9. Apr. 1668).

Odpověď na týž druhé psaní. Zločin dvou mladých lidí je velice velký, ale nutno ještě zjistiti, kdy zdáváni jsou, nebyla-li při tom Anna v jiném stavu, zda rodičové její věděli, že sňatek proti zápovědi vrchnosti se děje, a konečně proč soused Víceník dělal oběma prokurátora a patrona. (10. Aprilis 1668).

Examen druhý Jana Šerého Udává, co dříve, připojuje však, že by již málem od úmyslu Annu za manželku vzíti byl upustil, ale Víceník mu přimlouval, s ním aby za hory šel, tam že on (Víceník) to všechno spraví. I šli s vědomím rodičů, aby se od probošta Novo-Městského dali sezdati. Ten však nechtěl to učiniti, dokud nebude míti psaného svědomí z Moravy. A proto snoubenci šli na radu Víceníkovu k p. Ujhelimu do Podhradí, a ten vše dále zprostředkoval. Sňatek se stal 14. Febr. 1667, a Anna porodila dne 22. xbris v témž roce. (Actum na zámku Novým Světlově 12. dne Aprilis Ao. 1668.)

Examen Jana Víceníka, souseda z dědiny Komně. Když porozuměl, že pan páter i pan hejtman zámecký manželství brání, nic jim již neradil. Dověděv se, že chtějí jíti za hory (do Uher), šel i s manželkou též. Za dědinou se sešli a šli spolu až do Podhradí. Pak všichni šli k panu proboštovi

---

[1]) Zemanského Podhradí za Lopeníkem v Uhrách.

do Nov. Města. Panu proboštovi, když ptal se, proč na Moravě nejsou sezdáni, řekl, že jsou strejčení děti. Ten je takměř chtěl proto dáti zavříti. Na to mladí odešli do Podhradí, a když Víceníkovi tam druhého dne také přišli, byli tito již oddáni. (12. Apr. 1668.)

Celý akt skončil pro mladé dosti dobře. Zakončen jest takto:

„Tuto se paměť činí, že tyto exameny měly se odeslati vyššímu právu do města Brodu Uherskýho a při nich žádati o vynešení poslední sentencí právní a o ortel na ty lidi. V ty J. M. pana hraběte pán Bůh všemohoucí ráčil šťastně z cizích zemí navrátiti a na Světlov přivoditi. Zvědouce o takových vězňoch, kteří nemeškali o milost J. V. H. Milosti velmi pokorně prositi a zaměstknávati, jich se ulitovati, jim milost dáti a z vězení na jisté rukojmě propustiti poručiti ráčil; však s tou vejminkou, aby spolu se nescházeli, ale na různo byli. Že J. V. H. M. sama ráčí o ně ad Nuntium apostolicum do Vídně appelírovat, a co tam dobrého zjednati ráčí, to se má vyššímu právu communicírovat, kteráž věc až posavad konce nevzala, a oni tak zůstávají.

10. Žaloba na Margetu, dceru Pavla Blahovského z dědiny Podhradí z panství Luhačovského, smilnici a morděřku plodu svého v roku 1675 dne 1. 7bris.

Akt tento náleží k nejdelším v knize Bojkovské.

Žaloba ze dne 4. 7bris 1675 zní, že dne 24. Augusti J. M. pan Andryáš Šerení uvedenou Margetu na právo Bojkovské oddati ráčil, kterouž Bojkovští dne 2. 7bris examinovali a dne 4. i svědky vyslechli (výslechy se připojují). I prosí za naučení, jak s dotyčnou Margétou podle práva procedírovati (4. 7bris 1675.)

Examen Margety, dcery Pavla Blahovského z dědiny Podhradí z panství Luhačovského, v letech okolo 20.

Margeta sloužila r. 1674 u Tomáše Hlavového v Žilině, kdež zapletla se s hospodářovým pastorkem Janem. Od nového roku byla u svého otce a poznala, že jest matkou. Maceše její Barboře poradila jedna souseda, která domýšlela se o Margétě, že jen nemocna jest a snědek má, že v Želechovicích Anna Lukášova od snědku pomáhá. Macecha Margetu do Želechovic poslala, a ta skutečně jí jakési lékařství dala i různé předpisy, kterak a co činiti. I domů jí nějaké léky dala, kteréž užívati se měly v mléce od černé krávy. Hlavně měla Margeta silno stoupati (!) a tuze jíti (!). Ale nepomohlo nic, „v noci dne 12. nebo 13. místo snědku přišlo na svět — prý mrtvé dítě“, kteréž matka do maštale za dvéře položila nezaobalené. Dítě požral pes, který v maštali byl. Vše prozradila souseda, žena ševce Jury.

První svědek Jiřík Hubáčků, z dědiny Podhrad, v letech 44, po vykonaném závazku svědomí dává, že Margeta stěžovala si na snědek, že byla v Želechovicích a že dne 13. Augusti ráno, když kolem Blahového s fojtem šel, smluvili se; že děvče ženám dají prohlédnouti dle způsobu ženskýho, protože věc jest podezřelá; v noci že moc křičela a nyní je tichá. Domácí tvrdili, že snědku pozbyla, ale ohledání zjistilo, že se stala matkou.

Druhý svědek Mikuláš Zvařík, fojt z Podhradí, totéž vypovídá.

Třetí svědek Mikuláš Masařů, purgkmistr tejž dědiny Podhradí, sděluje, že ho dne 13. Aug. ráno fojt vyzval, aby vzal s sebou ženy, že půjdou k Blahům Maře (!) ohledat. Po prohlédnutí žen vzal ji do vězení, kdež vždycky

zapěrovala, že neporodila, než že snědek se s ní spustil. Teprv druhý den se přiznala, že dítě najdou v maštali pod podlahou. Tam našli ale jen korábek z něho, ostatek byl sežrán. Macecha Margety po pohřbení dítěte pryč ušla.

Pan ouředník Luhačovský před právo Bojkovské předestřel, že když Margetu v Luhačovicích examiniroval, ta se přiznala, že dítě živé se narodilo.

Odpověď vyššího práva (6. 7bris 1675) nařizuje k Margetě suchým právem, a to před macochou i před Lukášovou z Želechovic, přistoupiti, zda tyto jí k zabití dítka neradily.

Druhé psaní k vyššímu právu (11. 7bris 1675). Macochy nelze dostati, utekla i s manželem pryč. Lukášové pak velice zastává se pan ouředník Zlínský, že ona lékařstvím na vyhánění plodu se nezabývá. O kata Bojkovští zároveň prosí.

Druhé psaní od vyššího práva (11. 7bris 1675). Mistr popravní se odesílá. Že macocha utekla, jest věc podezřelá. Aby Lukáška se k vývodu dostavila, jest věc slušná. Však nebude-li vinna, jak prve dobrá byla, tak i budoucně může býti.

Vyznání Margéty na útrpném právě. Dítě bylo pachole, ona jemu krček zakroutila a do maštale položila. Macecha vnitřnosti dítěte vyřízla a dítě pod podlahu strčila. Na Lukášku doznala, ta že poznala stav její a jí lékařství na zbytí plodu dala. Lukáška však vůči ní na první tortuře všechno odpírala. Také jí pan purgkrabí Zlínský a mnozí úcty hodní lidé dosvědčují, že dobře pomáhala vždy jen od snědku a ničím zlým se neobírala, I prosí Bojkovští o ortel. (12. 7bris 1675.)

Třetí psaní od vyššího práva. Naučení ještě dáti se nemůže. Třeba ještě leccos vyzvěděti, a možno-li macechu polapiti, neboť zdá se nejpodstatnější hříšnicí býti. Též budiž vypátráno, co s vnitřnostmi děťátka se stalo. Bude proto třeba Margétu něco přísněji světlým právem examinirovati. (12. 7bris 1675.)

Na druhém exameně Margéta zprvu vyznala (12. 7bris), že dítěti po zakroucení krčku sama srdce vyřezala a schovala. Macocha ji totiž naučila, že nebude míti dětí a že i pro koně je dobré, když srdce do hrantu zavře. Když světlým právem mělo býti přikročeno, sdělila, že srdce syrové snědla, vnitřnosti ostatní pak psovi vhodila. Též pálena stejně mluví. Od Lukášky jen lékařství proti snědku žádala. S pastorkem Janem že se spustila, domnívajíc se, že si ji vezme. Macocha o všem věděla a jí naučení dávala.

Čtvrté psaní vyššímu právu s vyznáním Margéty na druhém právu ohnivém a se žádostí za sentenci právní a ortel. Vyznání Margéty se přikládá. Macechy dostati nelze, neboť utekla i s mužem. I prosí P. a konšelé m. B. o ortel na Margétu (13. 7bris).

Odpověď od vyššího práva. Odesílá se ortel. Anna Lukášová má jen tehdy propuštěna býti, jestli ji Margéta důkladně u přítomnosti její osvobodí. Ortel pak zněl tak, že ačkoliv jmenovaná Margéta dle svých nešlechetně činěných zlých skutků obzvláštního, ku příkladu velikého trestání zasloužila, však z milosti práva má se jí nejprve u planýře ruka pravá utíti, a potom jsa v živě do hrobu položena, k srdci kolem probita a zahrabána býti. Macocha, pokudž se dostati bude moci, touž pokutu míti má (17. 7bris).

Páté a poslední psaní k vyššímu právu. Zpráva o exekuci právní. Margéta, když oznámeno jí, že má umříti, vše zase negírovala. Na konec ale na domluvu vše přiznala, co na druhém examenĕ vypověděla. Lukášku Želechovskou úplně očistila, ale macochy neodvolala. Exekuce pak řádně vykonána. Lukáška bude dle naučení psaně na poctivosti své opatřena (14. 7bris). (Pokračování v ročníku budoucím.)

Příspěvky k nerostopisu moravskému.

Podává Dr. František Slavík.

(Pokračování z Časopisu Matice Moravské 1899.)

III.

Roku minulého opět pokročil značně mineralogický výzkum Moravy; prací autorů našich i německých podány mnohé příspěvky důležité. Odkazuje jinak na literaturu loňského roku vyšlou,[1]) uvádím zde jednak nerosty loni nově pro Moravu objevené, jednak sděluji několik dalších zpráv předběžných o materialu, za nějž děkuji hlavně laskavosti horlivého sběratele pana inspektora Arnošta Hanische v Třebíči. Poznámky tyto, jak v loňských „Příspěvcích“, opět jdou za sebou v abecedním pořádku nerostův.

Aktinolith.

Známé „Heřmanovské kuličky“, složené z anthofyllitu a biotitu, vyskytují se, jak vytkl již F. E. Suess,[2]) nikoli ve svoru dosud vyhlašovaném za matečnou horninu jejich, nýbrž v pegmatitu. Pegmatit ten skládá se ze živce mléčně bílého, jenž jest orthoklas a nikoliv plagioklas, jak Suess l. c. se domýšlí, z biotitu, nahromaděného místy ve shluky a shodného s biotitem v kuličkách obsaženým, z mála křemene a ze „zvláštního zeleného vláknitého nerostu amfibolovitého“ (Suess l. c.) Nerost

---

[1]) Viz zvláště: Dr. F. Dvorský, O předních nalezištích nerostů na západní Moravě, Museum Francisceum Annales 1899; Frant. Kovář, několik pojednání o nerostech krajiny kolem Kunštátu a Bystřice n. Pernštýnem v Rozpravách České akademie a v Časopise pro průmysl chemický. A. Pelikan, Die mährisch-schlesische Schalsteinformation v Rozpravách Vídeňské akademie a j. v.

[2]) F. E. Suess, Vorläufiger Bericht über die geologischen Aufnahmen im östlichen Theile des Kartenblattes Gross-Meseritsch in Mähren, Verhandlungen der k. k. geologischen Reichsanstalt 1895, str. 97—106.

tento amfibolovitý jest aktinolith, jak vychází na jevo z velmi slabého pleochroismu — jsouť štěpné lupénky jeho v mikroskopu polarisačním téměř úplně čiré — a z úhlu zhášení 18—19°.

Anatas.

Pěkný material anatasu Jasenického chová ve své sbírce p. inspektor A. Hanisch. Krystalky jeho jsou ojediněle narostlé na drobných druzách křemene železitého a jeví se jako velmi jednoduché čtyřboké tabulky s převládající plochou spodovou o P, vedle níž jen ještě hranol ∞P nepatrně jest vyvinut; jsou černé, silně lesklé, neprůhledné. Tence tabulkovitý, téměř šupinkovitý ráz krystallů Jasenických činí je zjevem výjimečným mezi ostatními výskyty tohoto mineralu, jenž obyčejně mívá krystally podoby příkře jehlanovité aneb tlustě deskovité.

Aragonit.

V důležitém spise svém „Untersuchungen über die heteromorphen Zustände der kohlensauren Kalkerde" (Abhandlungen der königl. preussischen Akademie 1856) uvádí Gustav Rose též kus „mléka vápenného", chovaný v Berlínském museu. Jako naleziště udává „Napustel bei Kinitcin in Mähren" (!), což zajisté nemůže býti nic jiného než Výpustek u Křtin (něm. Kiritein). Dle popisu Roseova jsou to kusy tlustých, křivolakých misek bez podložky, povrchu více méně zřetelně vlnitého, pokrytého jemnou plísňovitou hmotou. Tato hmota plísňovitá skládá se z uhličitanu vápenatého, podobného „květu železnému", známému to výtvoru aragonitovému, jaký jest na ložích železných rud u Eisenerze ve Štýrsku a j.; hmota mléka vápenného sama v mikroskopu se jeví složena z křídy velmi jemnozrnné a z hranolovitých podlouhlých krystallců aragonitových. Podobný kus mléka vápenného nalezl jsem v Josefském údolí u vchodu Býčí skály; pocházel tudíž buď z jeskyně této samé aneb z některé jiné blízké jeskyně onoho údolí, v němž dále ku Křtinám i Výpustek jest položen. Mléko vápenné mnou nalezené jest hmota čistě bílá, křidovitá, jež se dá rozetříti v prstech; povrch její jest ledvinitý, pupenovitý; mezi jednotlivými kulovitými partiemi v mezerách lze pozorovati, ač jen pořídku, též onu plísňovitou hmotu. Prášek tohoto mléka vápenného, ať z pupenovitého povrchu, ať z celistvé podložky vzatý, poskytuje v mikroskopu pohled stejný: i zde, jako v exempláři Roseově, pozorujeme zemitou hmotu křídovou a drobounké jehličkovité krystally, jež pro nedostatek štěpnosti

klencové, šikmé ku směru délky, snadno lze rozpoznati jako aragonit. Jehličky ty jsou velmi drobné, měříť délka jejich pouze 0·02—0·04 mm.

Auripigment.

Nerost tento loni po prvé objeven na Moravě, a to zase v tuhových dolech u Tresného prof. F. Kovářem. Puklina vápencová ve štole byla vyplněna hmotou měkkou, beztvárnou, oranžovou. Na vzduchu utuhla a nabyla barvy světlejší (citronové), ale hlavně ve vnitřních partiích obsahovala zarostlá zrnka zářivě červená sloupečkovitého tvaru. Byla to tudíž směs nerostů dvou, auripigmentu (žlutá hmota) a realgaru (červená zrnka), a sice objevila analysa poměr dvou dílův auripigmentu ku třem dílům realgaru. Oba vznikly asi rozkladem kyzu arsenového, v dolech Tresenských hojného; realgar sám zvětrává dále na auripigment. Zvláštností jest původní měkká, plastická povaha směsi, v jaké sice různé nerosty druhotně ve štolách vznikající často se objevují, realgar však a auripigment v podobných poměrech jen jednou byly nalezeny (ve hnědouhelných dolech štýrských).

Hydrargillit.

Rovněž Tresenský nález. Činí kuličkovité nápodobeniny na kaolinu, složené z malých šupinek průsvitných, bílých. Vznikl z kaolinu teprve na haldách vyloužením kyseliny křemičité (kaolin má složení $H_4 Al_2 Si_2 O_9$, hydrargillit $Al O_3 H_3$).

Chondrodit.

Drobná zrnka chondroditu jsou zarostlá v prahorním vápenci zrnitém u Nedvědic nedaleko Pernštýna (kus zaslaný p. assist. V. J. Procházkovi v Praze).

Kalcit.

Na krystallech z druzy velmi pěkné, pocházející z Rudice (sbírka p. MUC. Ludv. Hornova), z tamních limonitů jurských, zjistil jsem měřením klenec $+ 4 R$ jako tvar převládající, dále záporný klenec $- 2 R$, hrany předešlého úzkými plochami odnímající.

Krystally jsou až $2^1/_2$ cm dlouhé a úplně čiré.

V kalcitu, jenž činí paprskovitě vláknité aggregaty narůžovělé na limonitu v dolech Velkotresenských, nalezl prof. F. Kovář 14·44% uhličitanu manganatého, 5·20% horečnatého a 2·65 že-

leznatého; jest to tudíž odrůda náležející ku t. zv. manganokalcitu či spartaitu.

Křemen.

Z hadců moravských už r. 1897 popsal Dr. J. L. Barvíř hmoty křemenné slohu vláknitého, které v mikroskopu objevily se dílem jako kvarcin, dále jako chalcedon, lussatit a snad i lutecit.[1]) Novým nalezištěm velmi krásného kvarcinu, jenž v mikroskopu typicky jeví vlastnosti této hmoty křemenné, jsou Bojanovice u Jevišovic. Prof. dr. Dvorský ve spise „O předních nalezištích nerostů na západní Moravě“ odtud uvádí (na str. 12) balvany plasmy, vnějškem nefritu podrobné. Obdržel jsem po své žádosti od p. insp. Hanische ukázku plasmy té na prozkoumání. Jsou to kusy na povrchu drobně ledvinité, s narostlými drobnými i většími šupinami chloritu, vnitř celistvé, barvy světle nažloutle zelenavé; na hranách slabě prosvítá převládající zelenavá hmota; jest prostoupena přerývanými, asi 1 mm širokými žilkami průsvitného křemene, směru přibližně rovnoběžného. Temněji zelené skvrny pocházejí od příměsi hmoty chloritové Barvou a celistvým slohem plasmy Bojanovské jest dána jakási vzdálená podobnost s nefritem, a dost možná, že Kolenatým uvedený „nefrit“ z Biskupska, tedy z lokality hadcové, a z Rešic, odkud rovněž není daleko k serpentinům na Hrotovsku, není nic jiného než podobné celistvé, zelenavé, tvrdé křemeny. Plasma Bojanovská má hustotu nápadně malou, totiž pouze 2·27 (křemen 2·653, chalcedon 2·59—2·64). Číslo toto nelze snad vysvětliti příměsí opálu, jehož přítomnost není zcela zjištěna, nýbrž jen nižší specifickou hmotou kvarcinu („křemenínu“), modifikace to křemenné opticky dvojosé. V mikroskopu vidíme, že plasma Bojanovská jest složena z pruhů vláken rovnoběžně seřazených, místy poněkud ohnutých; pruhy probíhají nerovně, činíce záhyby a choboty, a vlákna v nich jsou seřazena délkou svojí napříč pruhu. Interferenční barvy vláken kvarcinových jsou velmi nízké, černošedé, zřídka kde bělavé neb nažloutlé I. řádu, a místy jest dvojlom sotva patrný. Optický ráz délky vláken je positivní, jest tudíž plasma Bojanovská složena z kvarcinu, nikoliv z chalcedonu. Mezery mezi proužky vláken kvarcinových jsou vyplněny jemnozrnným křemenem. — Přidržíme-li se podrobnějšího rozdělení

[1]) Srov. referát v Č. M. M. 1898. —

vláknitých hmot křemenných, jaké zavedli autorové francouzští, pak by hlavní část plasmy Bojanovské náležela k t. zv. „lussatitu“ Mallardovu.

Prehnit.

Novou lokalitou prehnitu na Moravě jest Černín u Jevišovic; na amfibolickém eklogitu tamním nalezl p. Hanisch druzu krystallů tabulkovitých, našedle bílých. Tabulky jsou na průřezu kolmém k ploše jejich pravoúhelné a jeví velmi dobrou štěpnost jednosměrnou (podle ploch spodových); tím jakož i rovnoběžným zhášením, dvojlomem v širokých mezích kolísajícím a záporným optickým rázem podlouhlých průřezů prokazuje se nerost ten jako prehnit, a určení to lze potvrditi i lučebně reakcí na vápník, snadnou tavitelností a ztrátou vody teprve v červeném žáru nastávající.

Spodumen.

Spodumen z Čichova u Třebíče, o němž loni v Příspěvcích k nerostopisu moravskému byla podána zpráva, kromě velkých lamellarně složených kusů vyskytuje se také v podobě jemných jehliček ve vláknitém vápenci, takéž loni zde popsaném; jehličky spodumenové jsou bílé a na pohled neliší se od kalcitových, tak že je zpozorujeme teprve tehdáž, odstraníme-li vápenec, rozpustíce jej v kyselině solné. Vlákna zbylá po rozpuštění vápence opticky i lučebně se shodují úplně se spodumenem, a příslušnost jejich k tomuto mineralu byla potvrzena též kvantitativní jich analysou, kterou vykonal p. prof. F. Kovář.

Triploidit.

Triploidit, t. j. triplit, jehož fluor jest zastoupen hydroxylem [O H], byl nalezen ve značném množství v pegmatitu na dvou blízkých lokalitách v okolí Velkého Meziříčí: jest to Vídeň a Crhov severně jmenovaného města. Jsou to massy celistvé, hnědočerné, lomu lasturového, na hranách průsvitné; mikroskopicky jeví dvojí nestejnou štěpnost vzájemně kolmou, nevysoký dvojlom a dobře patrný pleochroismus mezi barvou bledě nahnědle žlutavou rovnoběžně ku směru lepší štěpnosti a barvou světle olivově hnědou s patrnou absorpcí ve směru štěpnosti druhé. Chemický výzkum nerostu Vídeňského, vykonaný jednak p. F. Herlesem, jednak p. prof. Kovářem, zjistil v něm

kysličník manganatý, železnatý, kyselinu fosforečnou a vodu jako součásti podstatné, kysličníky železitý, hořečnatý, vápenatý v menších množstvích a stopy fluoru.

Umělecké a vědecké zprávy.[1])

Jak soudil starý zeměpisec Jan Hübner o Čechách?

Laskavostí pana chefredaktora Th. Cejnka dostalo se mi k nahlédnutí třetího dílu Hübnerovy zeměpisné příruční knihy[2]) z roku 1758, díla na tu dobu velmi rozsáhlého, a jak autor sám praví, založeného na bádání nejnovějším. Dílo Hübnerovo bylo vydáno, aby se vyplnila mezera v literatuře německé; neboť spisovatel v předmluvě vyslovuje podiv, že Němci dosud nemají úplného zeměpisu říše Římské, ač se v Německu ročně tiskne tolik knih, že by jimi mohlo býti ucpáno několik řek. Příčinou jest ovšem nesnáz a potíž, kterou překonati jest tomu, kdo by takovou knihu chtěl napsati. Ve Francii nebo ve Španělsku jest význačných míst pouze několik set, v Německé říši na tisíce. Právě Hübnerův zeměpis obsahuje přes 6000 topografických údajův, a ještě mnohá místa jsou vynechána. — Zeměpisná kniha — dle Hübnera — má býti vždy spolehlivá a správná, ale při popisu Německa spisovatel by prý musel míti Božskou vševědoucnost, jež však přesahuje horizont lidský. Jiné země mají již podrobné a dobré popisy; v Německu nechybí sice také menších prací o jednotlivých krajinách, ale jsou nedostatečny, a na všecky by se hodil nápis: „Unser Wissen ist Stückwerk". Velikou topografii Německa napsali sice Martin Zeiler a Matyáš Merian, ale před více než 80 lety, tak že neobsahuje territorialních změn po míru vestfalském. Řádná kniha zeměpisná vyžaduje prý však nyní více, než před 80 lety: čtenář má tam nalézti genealogii, dějepis, zajímavé údaje politické, věci právní, historii církevní, kteréžto vědy nyni značně jsou vyvinuty. Vůbec řádná příruční kniha zeměpisu z pol. 18. století má vypadati tak,

---

[1]) V stručném soupise Houdkově bude pokračováno v příštím ročníku.

[2]) Johann Hübners JUL. Vollständige Geographie. Dritter Theil. Von Böhmen, Oesterreich, Bayern, Francken, Schwaben, Ober-Rhein, Nieder-Rhein, Westphalen, Nieder-Sachsen und Ober-Sachsen. Siebente und verbesserte Auflage. Franckfurt und Leipzig 1758.

že by Münster, Mercator, Beckmann a Cellarius museli se zeměpisu nově učiti, kdyby vstali z mrtvých.

Hübner stěžuje si v dalším na nedostatečnost německých map, které nelze srovnati s výtečnými mapami jiných zemí, zvláště Francie, kde vydali znamenité mapy L'Isle, Jallot, Molin, Fer, Danet, D'Aville a Rouge, nebo Hollandska, kde prosluli Witte, Vischer, Allard, Schencke, Valck, Ottens, Covens a Mortier, nebo konečně Anglie, jak lze souditi z map Mollových, Popplových a Kitschinových. Neméně výtečné mapy obsahuje prý také atlas ruský, vydaný císařskou akademií věd v Petrohradě. I Švédové mají lepší mapy než Němci. Jediný Homan došel uznání u Hübnera zvláště mapami Rakouska a Moravy, dědicové jeho pak mapami Slezska, Švábska, vých. Friesska a některých částí Horního Saska. Za dobré pokládá také mapy Senterovy a Pfaffelovy. Ale většiny map Němci vypůjčili prý si z ciziny, nejvíce od Francouzův a Hollanďanův.

Pozoruhodně Hübner vyslovuje se o poměru dějepisu k zeměpisu; praví totiž: „O dějepise všeobecně se myslí, že nikdo se mu nemůže učiti bez zeměpisu, a není zajisté moudrého člověka, který by to chtěl popírati, Avšak ani zeměpisu nelze se učiti bez dějepisu, poněvadž člověk chce věděti nejen, kde země jest, nýbrž i jaké pány měla. Ovšem nesmí se do zeměpisu opisovati celé stati dějepisné, nýbrž k tomu patří zvláštní methoda, aby se nepodávalo z dějepisu ani příliš mnoho, ani příliš málo.“ Poněvadž pak Hübner uznával, že zvláště důležito jest státní zřízení a poměr zemí německých ke svaté říši Římské, přidal na konci knihy doplněk o nejdůležitějších právních zařízeních, počínajíc od nejstarších dob, kde i právu dědičnému, mincovnictví a měrám vyhrazeno jest několik kapitol. Autor končí předmluvu svou, kterou z prvního vydání otiskuje i při vydání sedmém, žádostí, aby páni kritikové udali mu se slušnou zdvořilostí chyby a nedostatky, aby mohl ušlechtilou vědu zeměpisnou den po dni zlepšovati.

Vlastní práci autor začíná stručným popisem říše Německé, udávaje původ jména, hranice, velikost, ráz půdy, vodopis a povahu obyvatelstva, o němž praví: „Němci slynou učeností, to jim nemůže nikdo upříti, spíše by se mohlo vytýkati, že mají příliš mnoho škol a universit. Vždy byli a jsou statečni, a nemají-li doma oč bojovati, prodávají kůži svou jiným panov-

níkům. Doma mají dobré mravy, ale kazí si je v cizině. Z vystěhovalcův a z těch, kteří se vydali na cesty, většina vrací se s prázdnou kapsou, s nezdravým tělem a špatným svědomím. Že staří Němci rádi pili, jest známo, ale v poslední době prý se tato neřest lepší." — Počet obyvatelstva Hübner udává na 10 millionův.

Při popise podrobném autor začíná zeměmi koruny České, jak doslovně je jmenuje, totiž Čechami, Slezskem, Moravou a Lužicemi. Teprve potom následují alpské země Rakouské. Nás ovšem zajímá, jak soudí Hübner o zemích českých, a sice napřed o Čechách. Jak soudí o Moravě a Slezsku, vyložíme v příštím ročníku.

Čechy — jsou-li červeně malovány — podobají se kvetoucí růži. Od východu k západu mají 45, od jihu k severu 35 mil, v obvodu 124. Jsou obklíčeny přírodními hranicemi, a sice velikými horstvy, a poněvadž sluneční paprsky soustřeďují se uprostřed, lze prý si pomysliti, že jest tam teplý a příjemný vzduch. Všecky řeky mimo Ohři vytékají ze země, z čehož patrno, že Čechy leží vysoko, že mají řídký a jasný vzduch, čistou a sladkou vodu; vůbec jsou zemí velmi zdravou, a králové čeští, kteří vytrhli ze země nemocni, záhy zemřeli, přišli-li však jako nemocní do Čech, brzy se pozdravili. Z řek popsány jsou dosti slušně Labe, Vltava a Ohře. Císaři Karlu IV. prý bylo razeno, aby spojil Dunaj s Vltavou, ale nestalo se to, jednak „že by bylo proti přírodě, aby řeka zároveň tekla na sever a na jih, jednak že Karel IV. neměl na Dunaji co poroučeti".

Z léčivých pramenův a lázní jmenovány jsou Karlovarské (objevené r. 1370 psem), nejstarší Töplické (objevené r. 762 sviní), potom menší lázně v kraji Královéhradeckém, v kraji Bechyňském a sirný pramen u Chebu.

Česká pohoří pohraničná jsou Hübnerovi zbytky Hercynského lesa; jmenuje však pouze Šumavu a Krkonoše.

Z hor uvádí Bílou Horu a vzpomíná roku 1620; horu Říp, na které v 6. století stanul vévoda Čech, horu Tábor, kde shromažďoval Žižka svá vojska, a Milešovku, která prý se pokládá za nejvyšší horu v Čechách.

Řeky české mají mnoho ryb; obyvatelstvo však pěstuje i rybnikářství a zřídilo již tolik rybníků, že úřady zakázaly zři-

zovati ještě další. V Kouřimském kraji jest prý znamenitý lov lososů; neboť ryby, když se třou, plují ze Severního moře do Labe, kde jest sladká voda, a přicházejí až k Týnci nad Labem. Tam potom chytá se každoročně mnoho mladých lososův. V Chrudimském kraji jsou nejlepší kapři a štiky. Pstruzi, mihule a jeseteři jsou všude. V lesích jest hojnost pernatců, zvláště tetřevů, sluk a koroptví, v Žateckém kraji u Loun chytají nejlepší skřivany; bažantnice jsou všude, ale nejlepší v kraji Hradeckém. Ovcí jsou statisíce hlavně v kraji Plzeňském. V kraji Berounském a Rakovnickém jest mnoho jelenů, srnců̊v a divokých sviní; z dravců žijí v Čechách medvědi, rysi, pardali a divoké kočky. V Chrudimském a Hradeckém kraji jsou založeny hřebčince.

Nejlepší plodinou Čech jest obilí, jehož se mnoho seje, tak že by postačilo všemu obyvatelstvu, kdyby se urodilo v jediném kraji Žateckém. Vyváží se tedy hojně do zemí sousedních, a všeobecně se ví, že za dlouholetých válek tureckých armády rakouské často byly by hladem hynuly, kdyby skladiště nebyla zásobena bývala českým obilím. V Žateckém kraji daří se mnoho chmele, jehož značná část se vyváží do Saska. Všude roste pohanka a proso, strava chudiny, a v okolí Kutné Hory pěstují mannu.

Také ovoce jest hojnost, zvláště v kraji Litoměřickém, V Chlumci (v kraji Královéhradeckém) jsou veliké skleníky, nebo půda zahřívá se podzemními kamny, tak že ovoce tam zraje celý rok. V Krkonoších rostou nejvzácnější zeliny léčebné, jichž Čechové jsou dobří znalci. Mimo to v Čechách roste šafrán, zázvor, puškvorec a rebarbora. Poněvadž pak v Čechách roste výborné obilí a znamenitý chmel, vaří tam výtečné pivo, nejlepší ve Slaném; také pivo Rakovnické jest dobré, ale vaří se tam pouze v zimě. I výborné víno se v Čechách daří, totiž červené Mělnické a nejlepší vůbec tak zvané Podskalské v Litoměřickém kraji.

V Čechách doluje se na zlato, stříbro, měď, železo, cín, a dělá se mosaz. Zlaté doly jsou u Jílového a Knína; u Příbrami, Písku a u Sušice, potom u Krumlova a u Kašperských hor nalézají se často zlatá zrna. — Stříbra dobývá se nejvíce u Kutné Hory. Žižka nazval bohatá ona ložiska antikristovým měšcem na peníze. Staré české groše, jež raženy byly v Kutné Hoře, jsou již vzácny. Jiná ložiska stříbrná jsou v Jáchymově,

kde r. 1519 hrabata Šlikové razili první tolary. Menší stříbrné doly jsou u Stříbra, u Malých hor nedaleko Budějovic a j. — Cín dobývá se u Slavkova a Schönfelda v Loketském a u Krupky v Litoměřickém kraji. Největší železárny jsou u Bystřice v Chrudimsku, u Rokycan v Plzeňském a u Komárova v Berounském kraji. — U Kraslic dělají nejlepší mosaz. Největší poklady horninné leží však v Krkonoších, kde dolovati dosud se nevyplácí. — Z drahokamů v Čechách nalézají se diamanty, ametysty, topasy, safíry, rubíny, tyrkysy, karneoly, granáty, koraly, jaspisy a j. V řece Otavě loví perly, u Roudnice dobývají prý magnety, které sice železa nepřitahují, ale ukazují dobře severní točnu. Konečně v Čechách nalézá se skalice, vismut, rtuť, síra, sanytr, antimon, otrušík a ledek (kamenec). Soli Čechy nemají, ač se u Slaného a Bíliny objevily solné prameny.

V průmyslu vyniká sklářství. Sklo křídové umějí tak jemně a krásně brousiti, že má odbyt až v Americe.

Proslulé jsou Liberecké, Jindřichohradecké a Českolipské šátky, Pardubické nože a vůbec ocelové výrobky, Berounské a Českolipské zboží hliněné; všude v Čechách jest mnoho papíren a prachåren. Město Vrchlabí prý jest plnické umělcův.

Město Praha leží uprostřed země (Hübner praví říše) „a tvoří zvláštní stav". Okolo Prahy rozkládá se 5 krajův (Kouřimský, Vltavský, Berounský, Rakovnický a Slánský), na obvodě 11 krajů (Boleslavský, Litoměřický, Žatecký, Prachenský, Bechyňský, Čáslavský, Loketský, Chebský, Plzeňský, Královéhradecký a Chrudimský). Někteří pokládají však kraje Loketský a Chebský za zvláštní území. Hrabství Kladské, jež náleželo také k Čechám, postoupeno bylo s větší částí Slezka r. 1742 Prusku.

Při topografii věnováno jest Praze více než 5 stránek. Také Hübner praví, že Praha náleží k nejkrásnějším městům v Evropě. Skládá se ze 3 měst (Staré, Nové a Malá Strana) majíc v obvodě asi 3 něm. míle. Leží na 7 pahorcích, s nichž jest rozkošný výhled. Obyvatelstva nikdo nečítal, ale Pražané prý sami udávají, že by mohli postaviti do pole 50.000 zahalečů, kterých by v městě nikdo nepostrádal. Město má více než 100 kostelův a tolikéž palácův. Židé měli v Praze 9 synagog, a bylo prý jich přes 60.000, ale roku 1744 museli prý se vystěhovati z města, poněvadž zradili Prahu králi pruskému. Na universitě prý studovalo až 40.000 studentů, nyní 6—8000. Popis jednotlivých

měst jest propleten známými starými pověstmi. Podrobně autor zmiňuje se o hradu Pražském, o Vyšehradě a Strahově, který nazývá „Stroh-Hof“. Ostatní místopis Čech, zabírající 16 stran, nevykazuje nic pozoruhodného; pouze dlužno vytknouti, že autor zajímavě vysvětluje původ některých místních jmen, na př.: „Ein Mönch, Namens Antonius, fand ein Stück Silbers daselbst, und damit er die Stelle wieder finden möchte, so legte er seine Kutte an den Ort. Davon heisst die Stadt Kuttenberg.“ Stalo prý se to roku 1237. Nebo: Kouřim má jméno po kouři, kterým bratři Lech a Čech, první vojvodové v Polsku a v Čechách, dávali si znamení. O Karlštejně praví, že leží v rozvalinách beze střechy a bez oken; v truhlicích pak, v nichž bývaly důležité listiny, ukládají prý chmel. O Pelhřimovských vykládá, že milují učenost, o Sedleckém kostele, že jest nejkrásnější v Čechách. U Skalice v kraji Hradeckém jsou prý tak ohromné jeskyně, že v nich by mohly státi celé armády. Často autor připomíná i věcí malicherných, jako při Berouně, kde prý roku 1539 kněz málem by byl místo dítěte pokřtil psíka a j.

Hübner není v údajích svých důsledný: jednou píše, že bitva Bělohorská byla roku 1620, jindy 1618. Praotec Čech přišel do země jednou v 6., jinde v 7. století. — Čechové jsou lidé zdraví, silní a vytrvalí; ženy české jsou veselé, příjemné a většinou krásné. Obecný lid jest prý poddán Němcům, a proto jim (aspoň v srdci) není nakloněn.

Země jest hustě obydlena, má 41 královských, 61 panských měst, 150 zámků, většinou na kopcích, 210 městeček, 171 klášterův a 20.362 větších vesnic. Roční příjmy páčí se na 3,000.000 zl. Žertovně se Hübner vyslovuje o branné moci zemské. Doznává, že Češi jsou znamenití bojovníci, jak pěší tak jízdní, a že lehce mohou postaviti do pole 50.000 mužův, a dokládá: „Man spricht zwar, wenn in Böhmen nur die Küh-Hirten, die Sau-Hirten und die Schäfer-Knechte aufgeboten würden, so könnte man versichert sein, dass sich ihre Anzahl auf 100.000 belaufen würde. Es möchten aber darunter wol einige zu jung, und einige auch zu alt, die meisten aber bei der Viehezucht des Landes unentbehrlich sein.“

Čechové zůstali dlouho po Kristu pohany a zároveň kouzelníky a černokněžníky, kterýmžto ďábelským uměním vyučovalo prý se v Budči jako na vysoké škole. Teprve v 9. století po Kr.

přijali křesťanství, ale žádný národ na světě nenadělal papežům tolik starostí, jako oni. Napřed prý do Čech přišli Valdenští, kteří se nazývali Českými bratry, potom vznikli tam Wiklefité a konečně „světoznámí" Husité čili Kališníci. Za reformace rozmohlo se tam „světlo evangelické", tak že polovice obyvatelstva se k němu hlásila, avšak válkou třicetiletou nekatolictví ze země úplně vyhlazeno. Kdo prý by nyní chtěl poslechnouti lutheranské kázaní, musel by si vyhledati pokoutního kazatele.

R.

Kancionál Lomnický. S hlediska literárního.

V Čas. M. M. bylo již uveřejněno více zpráv o různých kancionálech moravských. Dovolujeme si a podáváme zprávu o moravském kancionále Lomnickém, psaném za 2. polovice 17. století. Kancionálu ochotně zapůjčil nám vldp. arcikněz P. Frant. Špička na Lomnici z farní knihovny městečka Lomnice (čís. XIII.), jemuž uctivě za to děkujeme.

Velikým dobrodincem Lomnice byl hrabě František Serényi, dobrodincem městečka i chrámu jeho. Aby zvelebil Lomnici a živnosti v ní, převedl na své panství Lomnické mnoho osadníků ze Zlína, jakožto pán tohoto města, v letech 1668—1671. Mezi převedenými byl také Mikuláš Klabík, bezpochyby syn Jana Klabíka, „někdejšího souseda a obyvatele města Zlína a rektora Želichovského", pisatele kancionálu Lomnického.[1])

Lomnický kancionál má nápis: Kancyonal Cžeský srownáwagýcý se z naucžením Wíry wsseobecné Katolické Kržestanské a Aposstolské. Pod nápisem jsou připsány verše Jana Klabíka o účelu díla:

Tyto písně tak v skrovnosti
Sepsal jsem sobě k libosti,
Práce při tom nelitujíc,
S pilností jej pořádajíc,
Tento Kancional českých
Písní svatých a chval Božských;
Hleděl jsem řádu dobrého,
Bohu i lidem milého.

[1]) Kdy a kde zemřel Jan Klabík, neumíme pověděti. Syn jeho Mikuláš zemřel na Lomnici před rokem 1704, o čemž svědčí zápis cechu „krejčířského" v archivě Lomnickém, dle něhož r. 1704 dne 27. ledna „přijat jest na učení Matěj, vlastní syn Mikuláše Klabíka, k panu Janovi Quizdovi".

Bůh dej, aby všickni z něho
Poznali Boha pravého,
Jméno jeho zvyšovati,
Ctíti, také velebiti
Mohli zde; a potom věčně
V slávě jeho nekonečně
Dojdeš spasení věčného.
Služiž Bohu v Svatých jeho!
Žalm 80.: Vesele zpívejte Bohu, Spomocníku našemu,
Vesele zpívejte srdcem Bohu Jakobovu!

Sepsán jest ode mne Jana Klabíka, někdejšího souseda a obyvatele města Zlína, na ten čas rektora Želichovského. Anno 167— . . .

Poslední číslice jest odtržena, ale bezpečně můžeme říci, že Jan Klabík psal kancionál r. 1670, protože již r. 1671 syn jeho Mikuláš byl hr. Serényim převeden ze Zlínska na Lomnici, a patrně kancionál přinesl Mikuláš jako památku a dar otcovský s sebou.

Lomnický kancionál jest vázán v kůži, má 278 původních listů foliových a 5 později na Lomnici přidaných z jiného papíru. Některé listy jsou asi vytrženy. Písmo jest rondové, hranaté jako tištěný švabach stojatý, jest čitelné, ne příliš úhledné. Mnoho písní jest z jiných kancionálův opsáno jen mechanicky, tudyž chybně. Přehledného seznamu písní v kancionále napsaných není. První list s veršovanými slovy úvodními jest ozdoben ornamentem národního rázu. Ostatně všecky písně mají iniciálky, nejprve pérem narysované a pak červenou barvou prostě omalované. Také veliká písmena po většině jsou potřena barvou červenou. Na konci písně každé jest umělejší ornament, ovšem primitivní.

Písně kancionálu Klabíkova jsou všecky s notami, jen u některých jest připomenuto, že zpívají se dle melodie známějších písní, které Klabík cituje. Přidané písně, Klabíkem nepsané, jsou bez not a psány jsou různými osobami a neuměle.

Všech písní napsaných stejnou rukou, totiž Klabíkovou, jest v kancionále 319, přidaných a jiným, různým písmem psaných jest 49. Písně jsou rozděleny dle obsahu a dle roku církevního.

Úvodní píseň počíná se slovy: „Veliký ten den Páně nedělní jistě jest“, pak „Asperges me, Domine“ latinsky a potom v překladě veršovaném, rovněž jako „Vidi aquam

egredientem". Potom jsou písně ranní, počínajíce se písní: „Ó všemohoucí Bože náš, děkujem' Tobě každý čas"; jest jich 21 [Klabíkových[1]) 19]. Další písně jsou zpěvy před začátkem služeb Božích; jsou 2, obě psané Klabíkem, vedle nich dvě písně ranní. Následují písně adventní, jichž jest 31 (Klabíkových 26). Počínají se písní: „Ecce concipies et paries filium" s překladem a končí se písní „Všemohoucí žádoucí Bože, Otče svatý, Synu Boží jediný". — Písně vánoční, jichž jest 44 (Klabíkových 34), počínají se vánoční kyrií: „Hospodine, nejvyšší Pane náš, jenž v nebi přebýváš" a končí se písní mešní: „Věřmež v Boha jednoho, Otce všemohoucího". — Písní postních jest 32 (Klabíkových 28), a počínají se písní: „Ach smutné, přežalostné mně matce zarmoucené" a končí se písní: „Beránku náš, Ježíši, jenž's neposkvrněný". — Písně velikonoční, jichž jest 49 (Klabíkových 42), zahájeny jsou písní: „Pane mocný, Bože věčný, Stvořiteli, Otče všemohoucí" a zakončeny písní: „Bože, Otče, z veliké milosti učinil's nám více nežli dosti". — Svatodušní zpěvy počínají se Svatodušní kyrií: „Ó nebeský Bože, Otče věčný, v milosti Tvé (!) nesmírný" a končí se písní: „Vstoupení svého pamatuj každý s myslí nábožnou": jest jich 23 (všechny Klabíkovy). — Písní ke svátku Nejsvětější Trojice jest 8 (7 Klabíkových), a zahájeny jsou písní „Hospodin Pán Bůh svatý neobsáhlé podstaty" a ukončeny písní „Svatý, svatý Pán Bůh náš na výsosti". — Písní o Božím Těle jest 8 (jsou Klabíkovy), počátečná píseň: „Ježíši Kriste, Spasiteli náš, jenž jsi smrt hořkou podstoupil pro nás", konečná: „Ó přeživý chlebe, náš Pane Ježíši". — Následují dvě písně o slově Božím: „Tvé nejsvětější milosti prosíme s poníženostím" a „Otče náš nebeský, prosíme Tě této chvíle", tři písně po evangeliu, píseň před kázáním a 7 písní po kázání; k nim přidány jsou někým jiným (ne Klabíkem) dvě písně. — Potom jsou čtyři písně v čas nepokoje a války: „Kriste, prosíme v tento čas, zažeň nepřátele od nás", „Dej nám pokoj, Hospodine, Tebeť prosíme", „Retuj nás, Pane, ať znají tyrané", „Všemohoucí věků králi, sám nás braň před nepřátely". — Potom jest 67 různých písní mešních, ohlasů žalmistických, překladů z latinských zpěvů (61 Klabíkových), mezi nimi píseň v čas

[1]) Rozumějme: Klabíkem napsaných, ne sepsaných.

hladu, moru, válek a vpádů nepřátelských: „Ó jak hrozná trápení přišla na křesťany“. — Potom jest 22 písní na svátky různých světců, sv. apoštolův, evangelistův a mučedlníkův, jmenovitě také na svátky sv. Jana Křtitele, sv. Šimona a Judy, sv. Bartoloměje a sv. Matěje. — Písní Mariánských jest 18 (17 Klabíkových), z nichž některé jsou překlady z latiny jako O gloriosa Domina, excelsa super sidera, Ave maris stella, Ave mundi spes. — Potom jsou písně různého obsahu a za různým účelem zpívané, jako písně za časy pohodlné, písně večerní a děkovací, jest jich 13 (Klabíkových 11). Poslední Klabíkem napsaná píseň s notami jest 319.: „Budiž Pán Bůh pochválen, na věky ctěn, veleben“. —

Moravský původ kancionálu Klabíkova jest zřejmý z moravismu: včil, zvlášče, dešče, ješče, deň (genetiv dně), skale se pukalo, korúbev, přimlúvá se, rúhač, s sebú, skoroli se ukáží, haňbou a t. d.; v každé písni jest jich několik.

Starobylost písní těchto ukazují různí tvarové, jako udržal, ležal, uslyšal, byl naším smírcí, strážcím býti, z ničehéhož, obilé, ufá, pokúšín, vyslyšáno, plešíc, vzdávámy, stáše, zapíráše a t. d.

Cizích, zvláště německých slov jest dosti, na př. k handli, erbem slavným, zmordovati, grunt víry, špehován, plundrují, fretování, retovati, houfové, kvaltem, fortnou, šanoval a t. d.

V písních nalézáme dosti nehoráznosti, jako: hovadnost potlačuješ, hovadně sejde, něvěro, ukrutná potvoro, hříchy již smrdícího, osvětiž naše vnitřnosti, (Židé) v smích ožralství připisují (Kristu Pánu), zvředilé svědomí, a t. d. anebo zvláštnosti neobvyklé, jako: Panna Maria, Matka prsmi jej krmíce, (Bůh) zpozdilý k hněvu, Duch svatý jest církve doktor nejvyšší, vikář její nejmocnější, (Kristus) Samson skomonilý, Kriste, Tys kněz a věrný biskup a t. d.

Také slova a rčení některá jsou mimořádná, ano nespravné i tvary, na př. kterakové, muži usnúbená, za své křižovníky (ukřižovatele), tu neděli na květy (neděli květnou), již jsme mnoho načinili, duchem smúceným, mladba, modl se (modli se) na kázně (na kázání), bychme, bych my, zavrhává, tesklí, ve smutné nechvíli, přístracha, očekávejž na Pána, čtyři potoci, kvetne se, ode všech hříchův prázdný, (Sv. Šimon a Juda) do Sunaje přišli a tam ty zlobiny našli, (Jidáš) provazem sobě

zaplatil, vždyckny, svejm dejcháním, uchejlila se, krom tě, zlý pokladač, nádherník, vylím (vyliju), pochopnost a více jiných.

Nečeských vazeb jest tu také dosti, na př. učil pravdu, na tó samé myslili, pokad stává mého života — a mnoho jiných.

Málo zpěvnými jsou slova příliš dlouhá, jako: nevypravitedlnými, proměnitedlnosti a t. d.

Slova proti Židům, Turkům a Muhammedánům jsou ostrá, ano i hanlivá, na př. Židům zlým, (Bůh projevuje) hněv svůj skrze Turky ukrutné, ty pohany, Židé jak vždy tvrdošíjní, závistiví a nevěrní, ukrutnost židovská, židoviny vládní, (Židé) hned se zbúřili jako psi ukrutní. V písních těch jsou také ohlasy válek tureckých za 17. století; na př. (Bože) „poraz Saraceny, Turky silou své ruky, ponèvadž se rouhají, (jméno Boží) lehčíce, Machometa ctíce"; „Rač, Bože, protivníky pryč zahnati od nás, Tatary též i Turky; neb Ty vše v moci máš", „Hle táhnou na nás pohané, odvrať (Panno Maria) protivenství, k Tobě voláme křesťané: chraň v nebezpečenství, chraň své dítky, ó matičko, nic se nebojíme; neboť větší jest Tvá síla než turecká, víme"; k tomu později bylo připsáno počátkem 18. století za doby císaře a krále Josefa I. (1705—1711): Též císaři Jozeffovi a pánu našemu viktorii nad rebelanty (uherskými) rač vyžádat jemu, lásku, svornost . . ." Za doby Marie Terezie opět bylo připsáno (války o Slezsko): Též Marii Terezii a t. d. V písní vánoční zpívá se: Radujte se prodaní stromem v ráji lidé, Turci, také pohani, věřte i vy Židé, již jste dočekali vašeho Mesiáše a t. d.

Že pravopis jest ovšem chybný, není třeba, aby bylo dolíčeno.

Kancionál Klabíkův po stránce hudební pochválil výborný znatel hudby církevní a osvědčený skladatel p. gymn. professor Alois Vlk, učitel zpěvu na prvním českém gymnasiu státním v Brně.

Vp. Bohumil Simonides, kaplan na Lomnici r. 1897, upozornil nás, že z Lomnické farní knihovny byl do vlasteneckého musea Olomuckého poslán jiný vzácnější kancionál Lomnický, nežli jest Klabíkův, ale i Klabíkův kancionál hoden jest pozornosti a zmínky, jako každá práce lidová a vůbec každá psaná a dosud neznámá památka literární; neboť v kancionále tomto objevuje se nám nový český spisovatel za doby úpadkové Jan Klabík, jenž sám o sobě praví, že byl

sousedem a obyvatelem města Zlína na východní Moravě a že kancionál svůj psal jako rektor školní v Želechovicích u Zlína na Moravě východní r. 1670. *Frant. J. Rypáček.*

Literatura.

Pius IV. před pontifikátem a na počátku pontifikátu. Napsal Josef Šusta, Bibliotheky Historické, doplňku k Českému Časopisu Historickému, číslo 3. Nákladem Bursíka a Kohouta v Praze 1900. Stran 172.

Bibliotheka Historická, pořádaná redaktory Českého Časopisu Historického Jaroslavem Gollem a Josefem Pekařem, koná svůj úkol tak, že zasluhuje plného uznání. Práce, které posud v ní byly vydány, náležejí k nejlepšímu, co bylo napsáno u nás v poslední době v historii. Redakce také nepřijala by prací slabších, což zaručují oba redaktoři, zvláště pak věcná přísnost Gollova. Friedrichova palaeografie (čís. 1) jest nejlepší dosud u nás prací v tom oboru a Bidlovo dílo o Jednotě bratrské v prvním vyhnanství (čís. 2) uznáno bylo jako vážné a důkladné od historiků, kteří obírali se specialně dějinami bratrskými. K těmto dvěma spisovatelům druží se třetí z mladších badatelů Gollovy historické školy, J. Šusta, který po léta pracoval v archivě vatikánském jako delegát zemského výboru českého a při té příležitosti prostudoval o své ujmě význačnější archivy čelných měst italských. Výsledkem pak těchto soukromých studií jeho jest obsáhlá kniha o Piovi IV., jejíž první část máme v rukou.

Na práce tohoto druhu jest naše vědecká literatura dosud velmi chudička. Pracujeme nejvíce o dějinách domácích a rakouských, dějiny všeobecné však a zvláště dějiny papežské stolice až na nepatrné výjimky leží takřka ladem. Tím radostněji vítáme Šustovo důkladné dílo, které vzniklo, jak obsah dosvědčuje, po dlouhých a pilných studiích. První díl jest vlastně úvodem k pontifikátu Pia IV., který řídil osudy církve katolické v letech 1559—1565. Šusta vypravuje ve všeobecných rysech o jeho rodině, sleduje od mládí život Giana Angela Medici, druhorozeného syna milánského patricia Bernardina, nešťastného spekulanta v najímání cel. Čtenář dovídá se krok za krokem o zá-

měrech a cílech snaživého Angela, jenž dostal se ke dvoru papežskému jako protonotář, býval často potom vojenským komisařem papežským v různých válkách, v první polovici 16. století dosáhl důstojnosti biskupské a konečně i hodnosti kardinálské. Duševně nebyl zvláště nadán, ale v jednání byl vždy opatrný, uhlazený a uměl si zachovati přízeň na všech stranách. Hodil se právě do doby, kdy v Juste umíral poslední korunovaný císař Karel V., v Anglii poslední katolická panovnice Marie Tudorovna, ve Francii Jindřich II., poslední přítel středověkých turnajů, kdy již nežili ani Luther ani Ignác Loyola. Střední věk rozloučil se úplně s tímto světem a ustoupil věku novému, jenž měl počíti se stavbou po bouřlivých dobách objevných cest a náboženské reformace. „Místo bouřlivých vynálezců měli zaujmnouti chladní praktikové“, kteří by si byli vědomi, čeho lze dosíci, co jest možné a co nutné, v čem třeba povoliti, aby různé ideje vzniklé mohly se srovnati, a na čem dlužno pevně setrvati. A právě v těchto věcech Giano Angelo jako papež Pius IV. byl mistrem, proto jeho pontifikát znamená obrat v církvi římské.

Šusta nespokojuje se však prostým životopisem Giana Angela Medici, nýbrž vystihuje velmi jadrně hned v úvodě myšlenkový ráz, jímž ovládán byl konec 15. a počátek 16. století, a zvláště řízně vyslovuje se o vystoupení reformatorův a o nezdařených pokusech vlastní reformy v církvi katolické. „Bylo ovšem nutno“, praví, „hojiti mnohé neduhy, ale lékař a nemocní nesměli si býti cizí. Římský dvůr mohl reformovati jen ten, kdo jej opravdu znal a věděl, jak daleko smí zasaditi ostří, aby nevzbudil nepřekonatelný odpor.“ A jinde praví: „Chtělo-li papežství znovu nabýti ztracené posice, nemohlo než hleděti si jakési prostřední pěšiny mezi blízkou a dávnou minulostí a při tom uzavříti jasnou hospodářskou rozvahu, jež by oddělovala jisté ztráty od zachovaného majetku . . . Touto silnou čarou v účtu . . . bylo dokončení Tridentina, a jen obratný a praktický počtář ji mohl provésti. Takovým ukázal se Pius IV.“ Avšak ani tím krátkým úvodem, ač duchaplným a obsahově velmi správným, nemohl by vyniknouti cele výzňam osobnosti Pia IV., kdyby autor nebyl se podjal úkolů ještě jiných: předně vysvětlil jasně a místy obšírně vzájemné postavení menších panovníkův a mocných rodův italských i poměr jejich ke svaté stolici a ke

státu církevnímu, ukázal věrně dle pramenův archivních na různé nedostatky a vady ve vnitřním zřízení dědictví Svatopetrského, a potom, což jest velice chvály hodno, spisovatel navázal na své úvodní reflexe podrobnější vylíčení činnosti hlavních předchůdců Piových, papežů Julia III. a Pavla IV., za nichž nepotism udržoval se při stolici sv. Petra v plné síle. Zvláště pontifikátu Pavla IV. věnováno jest ne méně než 60 stránek, tak že tím vlastně dostalo se prací Šustovou i pontifikátu tohoto papeže zevrubného a objektivného ocenění. Pavel IV. byl osobností význačnou, jako poslední papež, který chtěl obnoviti doby Řehoře VII. a byl by rád viděl španělského Filipa II. putovati do Canossy. Tím více potom vyniká postava kardinála Medici, jenž byl odpůrcem těchto snah papežových a proto u něho neoblíben. Na konec ovšem Medici měl pravdu. Všecky sny papeže Pavla IV. shrouceny byly porážkami, jež způsobilo mu vojsko španělské, papež klesl na mysli a od té doby byl hříčkou svých nepotův, pro něž nemohl vykonati ani rozsáhlé opravy náboženské v církvi, ani hospodářské ani politické při svém dvoře a ve státě církevním. Lesk a nádhera dvoru jeho ustoupily prostotě a největší jednoduchosti, papež stal se samotářem, a poněvadž veřejně nevystupoval, pozbyl obliby v lidu. A za tohoto stavu věcí, kdy i kardinálové pohlíželi k němu s nedůvěrou, chtěl vykonati obrození církve, povznésti papežství a zničiti rozkol. Zatím však přivodil na církev jen škody nové, zvláště v Anglii, kde nevčasným zakročením zabránil sňatku Filipa II. španělského s Alžbětou Tudorovnou, jímž mohla Anglie církvi katolické býti zachována. Podobně jednal v Polsku, nemluvě ani o německé reformaci, ve které Pavel IV. viděl jen dočasný trest Boží za to, že ve staré církvi nebyly náboženské řády správně zachovávány. Aby sám předcházel dobrým příkladem, přenechal správu církevního státu zvláštní komisi a sám zabýval se jen věcmi náboženskými. Byl prvním z papežů, který opravdu povrhl světskou mocí. Zemřel ve vysokém věku, nikým neoplakáván a pohřben bez obvyklé slávy, neboť po jeho smrti vypukla v lidu římském tajená nevole proti němu, jež měla za následek vznik revoluce se všemi ošklivými zjevy. Šlechtici a boháči, kteří se byli za asketické vlády Pavla IV. z Říma vystěhovali, vraceli se do věčného města, a rychle konány přípravy ke konkláve, jež začalo se 6. září 1559 a trvalo až do Božího hodu vánočního.

Konkláve toto jest jedním z nejdelších a nejzajímavějších v dějinách papežství. Konány nesčetné volby, marné pokusy o tak zvané adorace, strany v kollegiu kardinálů měnily se každou chvíli, a kandidátů byl nadbytek, poněvadž jednotlivé vlády, zvláště francouzská a španělská, vydaly zvláštní listiny jmén, proti jichž volbě by nic nenamítaly. V konkláve pak význačnější kardinálové stavěli se o své ujmě do popředí a pokoušeli se pomocí svých věrných o tiaru. Do volby zasahovali také menší rodové italští, zvl. vévoda florentský Cosimo, stálý patron kardinála Giana Angela Medici, jenž však sám v konkláve nikterak se netřel do popředí, nýbrž dlel nejvíce ve své cele, stěžuje si neustále, že jest nemocen. Tím se stalo, že konečně, když lid římský i celé křesťanstvo bylo již netrpělivo, poněvadž volba nového papeže trvala již čtvrtý měsíc, kardinál Medici byl jedinou osobností v kollegiu, jenž nebyl stranníkem žádného význačného sdružení, a vlády francouzská ani španělská neměly nic proti jeho volbě. Medici stal se kandidátem kompromisním a zvolen byl právě na štědrý den o půl noci adorací za hlavu církve katolické. Na Boží narození vykonána byla dodatečně volba. Ukázalo se opětně, že nestal se papežem ten, kdo vstupoval do konkláve jako předurčený papež nový. Kardinál Medici přijal jako nástupce Kristův na zemi název Pius IV. Jím začíná se uplatňovati na stolci papežském duch novověký. Nejen v Římě, nýbrž v celé Evropě zavládla tenkráte nálada, která nežádala již nových myšlenek, nýbrž spíše srovnání a úpravu nových směrů, které byla divoce bez ladu a skladu nakupila doba právě minulá. Šustovi se zdá, že právě rok 1559 dělí století 16. na dvě polovice: před tím rokem že leží bouřlivé mládí nového věku, po něm že následuje dlouhá chvíle oddechu. A do té doby se právě hodila umírněnost Pia IV., který „odstranil se stavby svých předchůdců tu a tam některý arkýř, který hrozil pádem, a opatřil ostatní budovu podezdívkou a novým nátěrem“, ale nebořil nic z celku. Pius IV. nastoupil cestu obratné umírněnosti, což hodlá Šusta dovoditi v druhém dílu své práce, jež se bude týkati vlastního pontifikátu. Již tento stručný náčrtek dostatečně ukazuje, jakým směrem autor postupuje. Osobnost Pia IV. vyrůstá ponenáhlu z okolí svého, ba z celé politické i náboženské konstellace evropské jako bytost významu světového, jako bytost spásná, jež dovedla rázem ukončiti trapně

dlouhé trvání konkláve ba snad i možné politické následky, nehledíc ani k tomu, že mohla býti ohrožena také bezpečnost státu církevního.

Vypravování Šustovo jest věcné, místy obšírně rozjímavé. Autor opravuje dle archivních pramenů mnohé mylné názory v pracích starších a svědomitě užívá celé přístupné literatury. Vadí pouze četné citáty vlašské, které podány jsou bez překladu. Také se autor mohl vyvarovati přílišného užívání cizích slov i tam, kde máme slušné i správné názvy české. Jinak sloh jest velmi pěkný. Práce Šustova jest vůbec z těch, které zasluhují bedlivé pozornosti; jest původní, dobře promyšlená, v celku i v jednotlivostech důsledná. Tím ovšem není řečeno, že by každý musel souhlasiti s každou větou autorových náhledů, z nichž některé jsou dosti smělé. Ať si čtenář vybere, co se mu zdá pravdě nejbližším a řádně zdůvodněným. Thema jest velmi choulostivé, takže záleží na taktu spisovatelově, jak si látku upraví, a nač klade největší váhu. Šusta vyhnul se opatrně většině úskalí, a přece práce jeho na nestrannosti neutrpěla. A to dodává knize tím větší ceny.

Spisovatel na konec přidal dva dodatky: v prvním rozepisuje se podrobněji o rodokmenu Pia IV. a dokazuje, že medicejské rodiny, Florentská a Milánská, nebyly příbuzné, ale že rodina Pia IV. bezpečně náležela ke starému patriciátu milánskému; v dodatku druhém podrobeny jsou kritice význačnější prameny, jichž při práci bylo užito, zvláště sbírky Panviviovy a římská diaria. *Kameníček.*

Dějiny Moravy od roku 1306–1526. Napsal Rudolf Dvořák. Vlastivědy moravské I. dílu sešity 19–25. Rediguje Dr. Fr. Kameníček. Strany 173—370 s rodokmenem Lucemburků. Nákladem Musejního spolku v Brně. 1900.

Redakce Vlastivědy moravské od počátku byla si dobře vědoma, že nejtěžší úkol její záleží v tom, aby postarala se o slušné a obsáhlejší dějiny Moravy. Redakce tím nikterak nepodceňovala ostatních prací vlastivědných, poněvadž příliš vážně uvažovala o celém podniku, ale přece kladla zvláštní váhu na to, aby politické dějiny moravské ve Vlastivědě znamenaly skutečný pokrok proti dosavadnímu stavu, to jest, aby Moravě dostalo se jimi podobných dějin, jakými jest Tomkova příruční

kniha dějin českých. Že se tato práce dosud daří, toho zásluha náleží professoru Rudolfu Dvořákovi, který osvědčil se již jako důkladný badatel o dějinách moravských za nejstarší doby. Jeho dějiny moravské, které napsal pro Vlastivědu, pokročily až do roku 1526 a rozsahem svým přesahují značně původní rozpočet nikoli na škodu, nýbrž na prospěch věci. Dvořákovy dějiny moravské nejsou totiž prostou kompilací, nýbrž vážnou prací vědeckou, založenou dílem na kritice původních pramenů, pokud se týká doby nejstarší, a na svědomitém užití přístupných pramenů listinných z doby pozdější. Dvořák vymýtil mnoho nesprávného nebo pochybného z dějin moravských, srovnávaje pečlivě práce Dudíkovy a Bretholzovy i práce historiků jiných, všímal si odborných článků časopiseckých, tak že jeho dějiny Moravy do r. 1306 obsahují v jistém smyslu poslední výsledky, k nimž u nás dospělo historické bádání o Moravě. Na první pohled to není patrno, poněvadž úkolem Dvořákovým nebyla vědecká revise celé látky, ani přesné citování pramenův pod čarou, nýbrž při jeho práci běželo spíše o popularisování dějin moravských na základě nejnovějších výzkumů. — V druhém díle (1306—1526) práce byla ještě obtížnější, poněvadž Dvořákovi nastala, zvláště od počátku 15. století, samostatná tvorba. Tam již neměl vzoru a neměl ani dosti pramenův. Avšak díky laskavosti dra. Bretholze, který mu dal k volnému užití regesta všech listin z 15. století, která připravuje k tisku, dále že vytisknuty jsou v Archivu českém sněmovní památky moravské až do roku 1526, usnadněna mu byla i v tomto období práce tou měrou, že mohl podati o Moravě i za válek husitských a po nich dosti ucelený obraz. Dvořák užil také všech pomůcek jiných, zvl. Gollových prací a Weizsäckrových Reichstagsakten, Codexu diplomatického Moravy, rovněž dějin Palackého, Tomkových, Brandlových a Hubrových. Co kde u jiných objevilo se nesprávného, Dvořák pilně opravuje; tak zvláště ukázal, že Milíč z Kroměříže nebyl synem rodičů stavu skrovného, nýbrž že pocházel z rodiny bohaté a že jen z lásky a z přesvědčení oddal se stavu duchovnímu a úřadu kazatelskému. Podobných zásadních oprav jest v práci Dvořákově ještě několik.

Také rozdělení celého díla jest velmi případné: Knihu prvou rozděluje na tři části (do roku 906, odtud do r. 1197 a třetí část do r. 1306) a knihu druhou rovněž, to jest „od

vymření Přemyslovců do počátku hnutí husitského (–1400)“, potom vypisuje hnutí husitské až do nastolení císaře Zikmunda na trůn český (1436) a konečně líčí události po válkách husitských až do bitvy moháčské (—1526). Každá část dělí se na větší počet kapitol, tak že čtenář nabývá úplně jasného přehledu o celém obsahu. Vypravování jest plynné, jadrné a látka zpracována tak, že neustále přihlíží se k souvislosti dějin moravských s dějinami sousedních zemí a říší. Právě proto, že Dvořák nenechává čtenáře v ničem v pochybnostech, nýbrž hlavními rysy dovede rozhovořiti se o nejvzdálenějších příčinách jednotlivých událostí moravských, práce nabyla větších rozměrův. Ale nelze jinak, má-li se Moravě konečně dostati slušného vypsání dějin. Jest nutno, aby i další části dějin moravských po roce 1526 pracovány byly v témž rozsahu a s touž důkladností, z celku pak bude ovšem lze později učiniti kratší výňatek, jako menší příruční knihu dějin moravských. — Doporučujeme Dvořákovy Dějiny Moravy všem přátelům naší krásné vlasti nejen proto, aby celý podnik vlastivědný byl hmotně podporován, nýbrž, a to hlavně z důvodu věcného, že jsou totiž dílem vážným, obsahově spolehlivým, které má všecky vlastnosti, aby v čtenáři povzbudilo lásku k naší minulosti a utvrdilo ho v dalších zápasech za blaho národní. *Kameníček.*

O počátcích dějin zemí českých. Napsal Lubor Niederle. Otisk z Českého Časopisu Historického. Stran 50.

Práce časová a velmi záslužná. Týká se tří kardinálních otázek, ba řekl bych skoro záhad, totiž, sídleli-li Gallové v Čechách a na Moravě, kdy a kde, za jakých okolností přišli do zemí českých Germáni a kam se poděli, a konečně, což pro nás jest nejdůležitější, kdy osazeny byly české země Slovany? Na otázky tyto dali četní badatelé tolik různých odpovědí, že bylo konečně záhodno, vykonati v tom oboru přesnou revisi a stanoviti, pokud bylo lze, kam až smí se logický rozum odvážiti v posledních závěrech. Tuto práci vykonal Niederle velmi šťastně. Ovládaje látku dopodrobna, znaje z autopsie všecky původní prameny, a což zvláště dlužno vytknouti, maje dosti síly, aby udržel na uzdě fantasii a soudil střízlivě a přesně vědecky o všech náhledech se vyskytnuvších, autor podal veřejnosti práci, bez níž se neobejde, kdo bude chtíti příště psáti o nejdávnější minulosti

české.[1]) Výsledky jeho vývodů jsou: Jest jisto a nyní všeobecně přijato, že koncem 2. stol. před Kristem Bojové sídleli v jihozápadních Čechách, a jest podobno pravdě, že sídla jejich sahala do Bavor až za Dunaj. Cimbrové byli od Bojův odraženi na západ Čech. Nelze rozhodnouti, bydleli-li Bojové také na Moravě. Gallové osadili přicházejíce od východu celou střední Evropu, tedy i Čechy, a nepřišli tudíž z Porhoní. — Kdy osadili Čechy, se neví, a zmizeli odtud v první pol. 1. století před Kristem. Tektosagové na Moravě nebydleli, nýbrž snad kmen gallský, Kotinové (při Jeseníku). Příchod Markomanů do Čech a Kvadů na Moravu nebyl v přímém spojení s odchodem Bojů. Markomané bydleli na konec v celých Čechách a na jih až k Dunaji, sídla Kvadů (mezi ř. Moravou a Kusem) nejsou ještě bezpečně určena, ale ví se, že sídleli jistě v jižní části Moravy, potom v Rakousích až k Dunaji a rozšířili se až do severních Uher. Markus Aurelius vnikl za války markomanské dle všeho až na Moravu. Markomané přišli do Čech od Rýna asi r. 9 nebo 8 př. Kr., Kvadové na Moravu snad i dříve. Jak dlouho národové tito v zemích českých byli, není známo. Lze souditi, že Čechy a Morava byly již od počátku 3. století po Kr. otevřeny národům slovanským, poněvadž Markomané a Kvadové od té doby se připomínají při Dunaji, avšak historické zprávy o Slovanech v Čechách a na Moravě jsou až ze 6. století. Nesprávno jest tvrditi, že by se byli Slované usadili v našich zemích na „rozkaz Avarův“. Slované přišli do Čech a na Moravu od severu; historickými prameny lze doložiti, že byli v našich zemích teprve asi okolo r. 500 p o Kr., archaeologie však tvrdí, že sídleli u nás již 500 let p ř e d Kristem. Obě stanoviska nevylučují se. Mínění archaeologů jest možné, ale nesmí se pokládati za jisté.

Všecky zde vyjmenované závěry opírají se o přesvědčující důvody, jež Niederle snesl s velikou pílí. Avšak ani on neřekl poslední slovo, naopak práce jeho bude snad podnětem badatelům, aby záhadné otázky o nejstarších dějinách zemí českých rozřešili nějakým spůsobem definitivně. *Kameníček.*

---

[1]) Z moravských badatelů pěkné práce mají o nejstarších dějinách zemí českých professoři Králíček a R. Dvořák.

Nová díla.

Dějiny Moravy od r. 1306—1526. Napsal Rudolf Dvořák. Pokračování 1. dílu Vlastivědy moravské za odborné redakce Dra. Františka Kameníčka. Strany 173 370 s rodokmenem Lucemburků. Běžná čísla sešitů 35—41. Nákladem Musejního spolku v Brně.

Dějiny starověkých národů východních. Napsal Justin V. Prášek. Sešit 10. Jedná o dočasném úpadku Assyrie za nástupcův Salmanassara III. Strany 49—96. Nakladatel I. L. Kober v Praze. Cena sešitu 1 K.

Obrazy ze života rolnického na Valašsku od 16. do 19. století. Popisuje Ed. Domluvil. Stran 270. V Meziříčí nad Bečvou 1900. Nákladem vlastním.

O počátcích dějin zemí českých. Napsal Lubor Niederle. Otisk z Českého Časopisu Historického. Stran 1—50.

Apoštolé slovanští Cyrill a Method. Nástin života a působení jakož i význam jejich v dějinách osvěty slovanské. Přednáška, kterou o slavnosti cyrillomethodějské na radnici Karlínské 1. července 1900 konal František Pastrnek. Stran 28.

Předchozí zpráva o výzkumu jeskyně „Bočkova díra“ u Mlače na Moravě. Napsal Ph. C. Karel Absolon. Str. 4. Zvl. otisk ze Sborníku České spol. zeměvědné.

Vorläufige Mittheilung über die Aphoruriden aus den Höhlen des mährischen Karstes. Napsal Karel Absolon. Str. 9 s 12 obrázky v textu. (Zvl. otisk z časop. „Zoologischer Anzeiger“, sv. 23 č. 620 ze dne 23. července 1900.)

Über zwei neue Collembolen aus den Höhlen des oesterreichischen Occupationsgebietes. Napsal Karel Absolon. Str. 5 se 2 obrázky. (Zvl. otisk z téhož Časop., číslo 621 ze dne 9. srpna 1900).

Nová methoda ruského jazyka pro školy i učení soukromé. Sepsal Dr. Ferdinand Jokl. V Brně 1901. Nakladatel A. Píša v Brně. Stran 132. Cena 2 K 80 hal. Kniha jest psána pravopisným nikoli zvukovým přepisem latinským, učí analyticko-přímou methodou s neustálým zřetelem k nářečovým vztahům češtiny a ruštiny.

Sejm mazowiecki pod rządem koronnym 1526—1540 r. Napsal Osw. Balzer. Zvl. otisk z Památníku, vydaného od university Lvovské na uctění 500letého jubilea university Krakovské. Ve Lvově 1900. Stran 33 kvartu.

Ve Věstn. Čes. akad. věd v čís. 5 uveřejněna jest zpráva dv. rady prof. Otta „O mezinárodní ochraně práva autorského“. — Z novějších prací o starořeckých dialektech referuje Jos. Zubatý. Ostatní články jsou buď pokračováním nebo dokončením starších. —

Časopisy.

Věstníku slovanských starožitností vydán za redakce Lubora Niederla ročníku II. svazek 4. V Praze 1900. Str. 95. Nákladem vlastním. Cena každého svazku obnáší 1 zl. 60 kr. Obsahuje seznam spisův a prací s udáním obsahu a oceněním, pokud se týkají Slovanův a jejich anthrop. vztahů k jiným národům Evropy, ethnologického vývoje a počátku dějin slovanských a zpráv

o nálezech archeologických. Podrobně zaznamenány jsou také práce o různých oborech kultury Slovanské, práce rázu povšechného, dodatky a index spisovatelů.

Českého Časopisu Historického vydán byl redakcí Jaroslava Golla a Josefa Pekaře ročníku VI. sešit 3. Obsah: Lubor Niederle: O počátcích dějin zemí českých. III. Příchod Slovanů. IV. Dějepis a archaeologie. — Gustav Friedrich: Český diplomatář a jeho program. — Josef Pekař: K sporu o zádruhu staroslovanskou. — Jaroslav Bidlo: Třetí sjezd historiků polských v Krakově. — Kamil Krofta: Kněz Jakub, stoupenec Matěje z Janova. Literatura, přehled časopisův a hojné zprávy. —

Časopisu Musea Království Českého vydán byl redakcí Antonína Truhláře (spoluredaktoři Fr. Kvapil a Čeněk Zíbrt) ročníku LXXIV. svazek 4. Obsah: Bitva u Lipan. Další příspěvky od Hanuše Kuffnera. — Z dějin alchymie v Čechách. Podává Otakar Zachar. III. Allegorie alchymické. — Z knihovny Strahovské. Podává Václav Flajšhans. IV. Objevy zlomkovitých textů českých z věku XIV. až XVI. — Česká missie Jana Kapistrana. Napsal Zdeněk Nejedlý. — Ladislav Stroupežnický, jeho život a díla. Napsal Jaroslav Kamper. — Václav Jindřich starší Patočka a jeho verše. Podává Bedř. Vil. Spiess. Hlídka literární, zprávy knihopisné, o slovanských časopisech, ref. Dr. Č. Zíbrt.

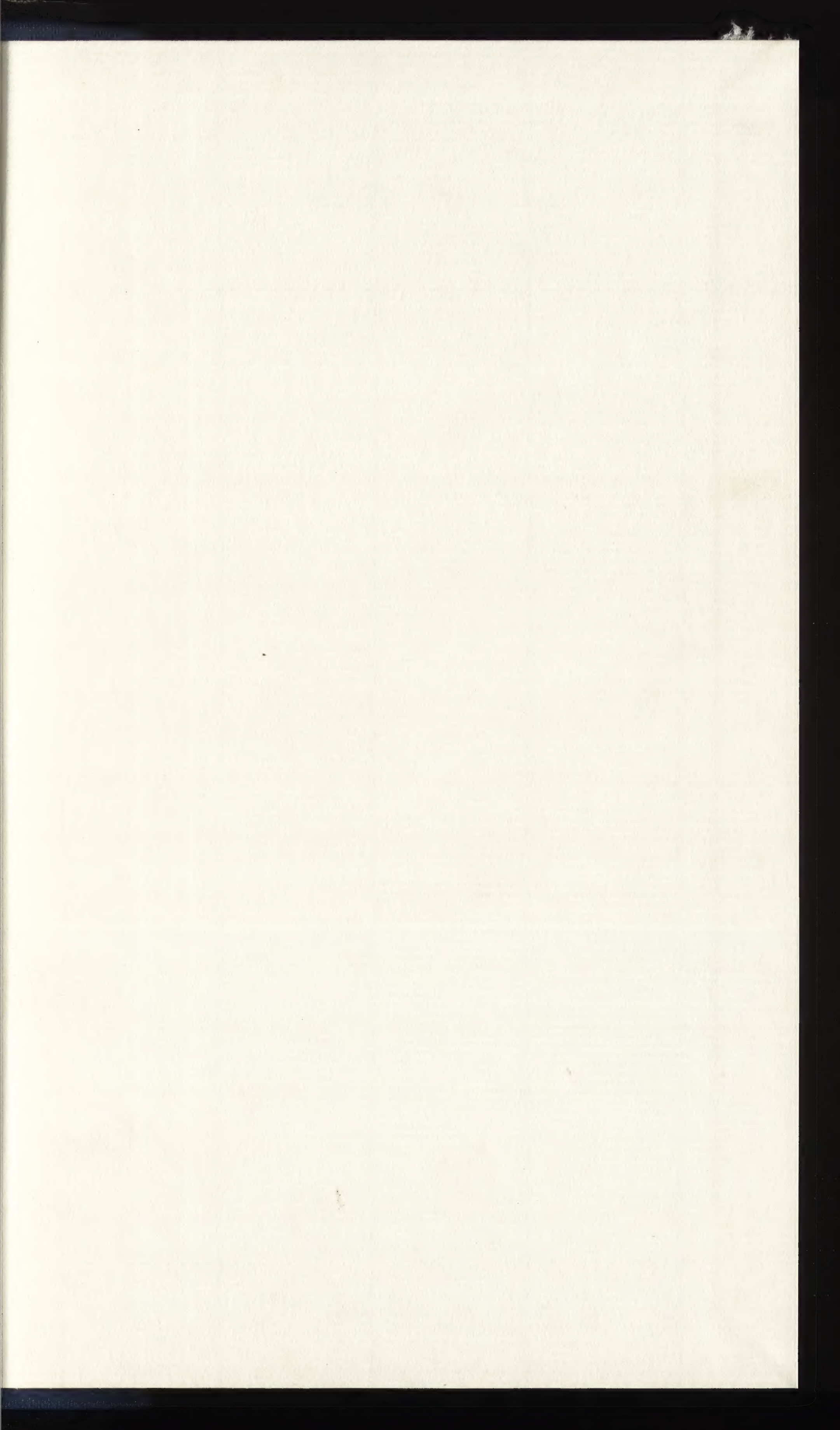
Sborníku Historického kroužku vydána byla za redakce Dra. Mat. Kováře ročníku I. čísla 2. a 3. Obsah č. 2.: Zlatá koruna. Napsal Frant. Wildmann. — Klášter dominikánský v Lounech. Píše Frant. Štědrý. — Úřední zakročení proti tištění a šíření talmudských knih židovských v Čechách r. 1699. Sděluje Dr. A. Podlaha. — Panny řádu sv. Norberta. Podává Alf. Žák. — Dějiny kláštera Luckého u Znojma od založení do válek husitských (1190—1425). Píše Fr. Václ Peřinka. — Pavel Mikšovic a jeho kronika Lounská. Podává Dr. M. Kovář. V čísle 3. jsou nové práce: Soustava učení Petra Chelčického na základě pramenů. Napsal Dr. Ant. Lenz. — Doplňky k českému diplomatáři a regestáři. Sebral Dr. Isidor Zahradník. — V obou sešitech drobné zprávy a posudky — Ročně vychází 4 čísla. —

Hlídky vydána redakcí Dra. Pavla Vychodila čísla 7, 8 a 9. Nové práce: Ze života pro život. — Dr. Jos. Samsour: Socialní význam svěcení neděle. — Písemnictví a umění, směs a rozhledy. Vychází měsíčně. — Předplatné ročně 8 K. —

Věstníku českých professorů vyšlo redakcí Františka Bílého ročníku VII. číslo 5. Obsah: Zikmund Winter: Latinské školy XVI. stol. — Pavel Krippner: Četba latinská ve třídě šesté. — Karel Kopecký: O zkouškách přijímacích. — Dr. Vladim. Novák. Z cest po Spojených státech Severní Ameriky. — Dr. Jos. Horák: Ukázka překladu z Dašakumáračarity „Příhody desíti princů“. — O středním školství na Rusi. — Ant. Nosek: Přírodovědecké sbírky našeho mocnářství. — J. Sommer: Některé poznámhy k 2. vyd. fysiky Reissovy-Theurerovy. — Ant. Kostinec: Studentské noclehárny r. 1899.

Vlasti vydána byla redakcí Tomáše Škrdla roč. XVI. čísla 9, 10 a 11. Obsahují pokračování starších článků, školský obzor, hojnost zpráv literárních a drobné zprávy.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny. — Nákladem Matice moravské.

GETTY CENTER LINRARY
3 3125 00670 0633

